# VOLUME 6

*The Adyar Library Series—No. 60*

## DIAMOND JUBILEE VOLUME

GENERAL EDITOR:
DR. G. SRINIVASA MURTI, B.A., B.L., M.B. & C.M., VAIDYARATNA
*Director, Adyar Library*

# DESCRIPTIVE CATALOGUE OF SANSKRIT MANUSCRIPTS IN THE ADYAR LIBRARY

# DESCRIPTIVE CATALOGUE
OF
# SANSKRIT MANUSCRIPTS
IN THE
# ADYAR LIBRARY

## VOL. VI—GRAMMAR, PROSODY AND LEXICOGRAPHY

BY

PANDIT V. KRISHNAMACHARYA

(*Special Editor, The Adyar Library*)

UNDER THE SUPERVISION OF

DR. C. KUNHAN RAJA

THE ADYAR LIBRARY

1947

Price



Printed by C. Subbarayudu, at the Vasanta Press,
The Theosophical Society, Adyar, Madras
P.I.C. No. 85—12-9-47

# PREFACE

On the occasion of the celebration of the Centenary of Dr. Annie Besant, along with which the Adyar Library is conducting the celebration of its Diamond Jubilee, it is a matter of great joy to me to present this volume of the Descriptive Catalogue of the Adyar Library. This volume, being No. VI in the scheme, deals with Grammar, Prosody and Lexicography. Prosody is intimately related to grammar and is treated as an integral part of grammar. Lexicography also has an intimate relation with grammar. For these two subjects, the number of manuscripts is too small to have separate volumes allotted to them; so they are taken up in the same volume with the grammar to which they are related.

The plan followed is more or less what had been adopted in the Vedic Volume. Full indices are given for the works, authors and also for other proper names appearing in the description.

Pandit V. Krishnamacharya was entertained in the Adyar Library towards the close of 1943, for the special purpose of assisting the Library in the preparation of the Descriptive Catalogue. He is an eminent scholar, especially in Vyākaraṇa; he had many years' experience in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras and he was closely associated with the publication of the descriptive catalogues of that Library. He, thus, came to the Library with learning and experience. He has examined all the manuscripts noticed in this volume, himself. He has given ample information about the works and their authors, besides giving relevant extracts. The catalogue is the result of scholarly examination and patient investigation of manuscripts. I am deeply indebted to him for the way in which he has prepared the catalogue and seen it through the press. Sri. K. Ramachandra Sarma has been helping in the preparation of the volume and my sincere thanks are also due to him. The whole work has been carried on under the very able supervision of my esteemed colleague Dr. C. Kunhan Raja, Curator of the Library, whose scholarly service to the Library, it is impossible to overestimate.

A few manuscripts that came to notice only after the printing of the main portion are added as a supplement.

The Vasanta Press has spared no pains to finish the printing expeditiously and with their usual neatness. I take this opportunity to record my appreciation of their work and also my thanks for the beautiful way in which the book has been printed and got up.

*Adyar Library*
1ST OCTOBER, 1947

G. S. M.
*Hon. Director*

---

# TABLE OF CONTENTS

# INTRODUCTION

THE first volume of the descriptive catalogue of Sanskrit manuscripts in the Adyar Library was issued towards the end of 1942. The next volume to be taken up was the sixth containing the *Vyākaraṇa*, *Chandas* and *Kos'a* manuscripts. The whole scheme has been given in the Introduction to the first volume. The volume for the *Kāvyas*, *Nāṭakas* and *Alaṅkāras* is also ready and the printing has just started. Work has already been taken up on further volumes also and they will appear in due course. It is not proposed to take up the publication in the order of the volumes as given in the scheme; we propose to issue such volumes as are got ready, and in the matter of the order in which the volumes are taken up for preparation and issue, there are various factors to be considered.

This volume containing the manuscripts on *Vyākaraṇa*, *Chandas* and *Kos'a* was got ready by the eminent Pandit S'rī V. Krishnamacharya of the Library staff. The volume contains 1037 manuscripts, with 746 for *Vyākaraṇa*, 48 for *Chandas* (Nos. 747 to 794) and 243 for *Kos'as* (Nos. 795 to 1037). Out of the 746 manuscripts on *Vyākaraṇa*, the majority belong to what is called the Pāṇinian school of Sanskrit grammar, *i.e.* 659 of them. Then there are 62 manuscripts belonging to the non-Pāṇinian school (Nos. 660 to 721), and 21 manuscripts belong to the *Prākṛta Vyākaraṇa*. There are three works on the Grammar of the Telugu language, written in Sanskrit (Nos. 743-45). Then ten more manuscripts relating to Pāṇinian Grammar are given in the Supplement (Nos. 102 to 37).

There are 16 manuscripts of Pāṇini's work on Sanskrit grammar in eight chapters, called the *Aṣṭādhyāyī* for that reason. The last two of them contain the *Vārtikas* of Kātyāyana. There is still great uncertainty about the date of Pāṇini and of Kātyāyana. The exact nature of the original work of Kātyāyana is also not known to us now. Pāṇini is accepted as belonging to the 5th century B.C. Pāṇini had a large number of predecessors in the field of grammar and Pāṇini cites a large number of them. Many

of them may be authors of *Prātiśākhyas* and *Niruktas* for the Vedas. Śākalya who is cited by Pāṇini is the author of the *Pada* text of the *Ṛgveda*. Thus, it does not mean that since Pāṇini cites a large number of previous authorities on grammatical problems, there were also a large number of works on grammar in Sanskrit earlier than Pāṇini. The *Aṣṭādkyāyi* of Pāṇini is the earliest grammar work in Sanskrit available to us. Although many independent grammar works have been written in latter times, the work of Pāṇini has not been superceded; the later works are only adaptations and imitations of the great work of Pāṇini. These later works are conveniently termed non-Pāṇinian. It does not mean that they go against Pāṇini or that they do not accept Pāṇini. Non-Pāṇinian simply means other than Pāṇini's.

Pāṇini's grammar, as has already been said, is divided into eight chapters, each chapter being divided into four *Pādas*. The current text contains, accordings to Böhtlingk's edition, 3983 *Sūtras* distributed among the chapters and *Pādas* as follows :

| CHAPTERS | PĀDAS | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | i | ii | iii | iv | Total |
| I | 75 | 73 | 93 | 110 | =351 |
| II | 72 | 38 | 73 | 85 | =268 |
| III | 150 | 188 | 176 | 117 | =631 |
| IV | 178 | 145 | 168 | 144 | =635 |
| V | 136 | 140 | 119 | 160 | =555 |
| VI | 223 | 199 | 139 | 175 | =736 |
| VII | 103 | 118 | 120 | 97 | =438 |
| VIII | 74 | 108 | 119 | 68 | =369 |
| Total | | | | | 3983 |

This text has some appendices, being various lists that are alluded to in the text, like the *Gaṇa Pāṭha* and the *Dhātu Pāṭha*: They form integral parts of the work of Pāṇini. *Uṇādi Sūtras*, alluded to in the *Sūtra*, *Uṇādayo bahulam* (III. iii. 1) give the derivations of a large number of words from roots. As such they are all *Kṛt* formations and the appendix chapters containing the *Uṇādis* are commented on along with the *Kṛt Sūtras* by later



commentators. There is much controversy regarding the authorship of the *Uṇādi Sūtras*, some holding that they are by Pāṇini and that they form an integral part of the work of Pāṇini (including the appendices) and others holding the view that they were an earlier set of *Sūtras* which Pāṇini accepted in his grammar. In spite of all the arguments that have been advanced in favour of the view that they form a part of the work of Pāṇini, one still feels that there is no reason for Pāṇini keeping them as a separate set instead of including them in the regular grammatical work, if they were the *Sūtras* of Pāṇini himself. Their intimate relation to the work of Pāṇini cannot be questioned; what is questioned is only Pāṇini's authorship of the *Sūtras*.

A grammar usually contains Phonology, Morphology and Syntax as the main divisions. Pāṇini also keeps on to this scheme; but when a certain point arises, Pāṇini deals with related points in the same context, although such points may legitimately belong to another section. Thus, this division is not very strictly adhered to in the work of Pāṇini. This admixture has been resorted to for the sake of compactness and brevity, and this has been taken advantage of by later commentators for starting a theory that Pāṇini had the same delight in being able to save a syllable as he would have if he had a son.

Pāṇini re-arranged the alphabet for the sake of scientific treatment of the sounds in the language. Thus, in treating the subject matter in a grammar work, it is not the sounds of the same class as gutturals and palatals that have to be grouped together; phonological features are common among the groups as the first letters of the classes, second letters of the classes and so on, more than among the letters of the classes taken together. The re-arrangement is for his scientific treatment of the sounds in the most compact and briefest way. After re-arranging the sounds, he groups them also into fourteen sets and each set is indicated by a final consonant. Any sound in the alphabet taken along with a later final consonant indicates the whole set between. This device also helps him to make his work very brief. Some scholars in recent times have questioned the advantage of such re-arrangement and grouping. Some scholars have even suggested that the re-arrangement is clumsy and unscientific. This is not the place for explaining the point. All that I can say is that I have analysed the entire re-arrangement and grouping, and I have found that it

is supremely scientific and helps considerably in reducing the size of the treatise. The choice of particular consonants at the end for these fourteen groups and their exact position too have a great scientific value. The name "*it*" itself is very significant. It was not a mere chance that Pāṇini took a vowel "*i*" and a consonant "*t*" at radom; he had a purpose in selecting these two letters to designate the term.

The great merit of the work of Pāṇini lies in its system. It cannot be said that it is perfect; even if it had been perfect at the time it was written, the perfection has necessarily to fade away in course of time on account of the change in language. His command of the philological principles, his control ever the subject as evidenced by the generalisations as opposed to listing the individual case, his grasp of the structure of language and the development of language—these are simply wonderful.

Pāṇini's work is usually accepted as one of the six *Vedāṅgas*. But from the work itself, it is certain that Pāṇini undertook only a grammar of the *Bhāṣā* and not a grammar of the *Vedas*; the *Vedas* he brought in only as exceptions to the general rules of the grammar of the spoken language of his day. Owing partly to the incompleteness of the grammar of Pāṇini and mainly to the change that the language had undergone in course of time, the grammar stood in need of amplification and revision. This was done by a later grammarian named Kātyāyana. He is accepted as belonging to the close of the fourth century before Christ. The available text of Kātyāyana is called *Vārtikas* on Pāṇini's *Sūtras*. According to Indian tradition, a *Vārtika* is an elaborate and critical commentary on an original text; Kātyāyana's text, as it is now available, is certainly not that. They are only certain parallel *Sūtras* in the form of amplifications. These passages are preserved in the work of Patañjali, called the *Mahābhāṣya*. It may be that Patañjali had an elaborate and critical work of Kātyāyana and that Patañjali took only select passages from it which had the form of amplifications on the *Sūtras* of Pāṇini, for his critical examination. It is only such passages as have been noticed by Patañjali that are preserved to us; the work itself is lost to us at present. It is quite possible that the elaborate treatment of the subject in Patañjali's *Mahābhāṣya* have reference to the detailed work of Kātyāyana. Such a surmise becomes probable in so far as the tradition of *Vārtika* being an elaborate and critical study on an original work has continued in India in later times, as



is evidenced by the *Vārtikas* of Kumārila on S'abara's *Bhāṣya* in *Mīmāṁsā* and other similar works.

From the work of Patañjali, it may be presumed that what Kātyāyana attempted was to amplify the text of Pāṇini and to justify such amplifications. What Patañjali tried was to retain the text of Pāṇini as such and to interpret the text in such a way as to yield the same results which Kātyāyana wanted. In starting on such an interpretation, Patañjali inunciated a large number of rules of interpretation. Besides, the work of Patañjali is a mine of information on a variety of subjects. For close analysis, for critical insight, for impartially weighing the pros and cons in complicated contexts, in drawing logical conclusions, in the lucidity of presentations, in the wealth of arguments, in style and in various other matters, the work of Patañjali is without a parallel in Sanskrit, nay, even in any literature of the world.

It was again Patañjali who for the first time, so far as our knowledge goes as based on literature available, raised the question what it is that we call a language. This point has been discussed in detail by later writers. Thus Patañjali took up the subject of grammar not merely as an investigation into the correct mode of expressing ideas through words, but also as the basis of a very profound system of philosophy. Patañjali's work, the *Mahābhāṣya*, is important for yielding a sound system of interpretation and as forming the basis for a very interesting and important system of philosophy in India.

Patañjali has not written any elaborate commentary on a large number of the *Sūtras* of Pāṇini. They are left without any remark. It cannot be said that these rules needed no explanation, that they were too plain to need an explanation. It cannot be said either that such *Sūtras* as were not commented upon by Patañjali did not exist at his time and that such *Sūtras* do not belong to the original work of Pāṇini, *i.e.*, that such *Sūtras* were later additions to the genuine work of Pāṇini. There are *Sūtras* that are not commented on by Patañjali, but that are necessary to understand the commentary of Patañjali, that are presupposed by the commentary of Patañjali. It is certain that side by side with the *Sūtras* there must have been, even from the time of Pāṇini himself, a system of explanation, since without such explanation the *Sūtras* are not intelligible. Kātyāyana might have systematised this explanation and interpretation with necessary amplifications and revisions to suit the needs of the language which had undergone

great changes from the time of Pāṇini. Patañjali must have accepted such explanations; but those explanations are not now available.

The first complete explanation of the *Sūtras* of Pāṇini is found in the *Kāśikā* of Vāmana. Vāmana speeks of a *Vṛtti* that was available to him besides the *Mahābhāṣya* of Patañjali. Commetators give different interpetations for this term *Vṛtti*. There are commentaries on the Kāśikā. Haradatta's *Padamañjarī* and Jinendrabhūti's *Pañcikā* are well known and available in print; commentaries by one Rāma and by Vidyāsāgara called *Pradīpa* and *Prakriyāmañjarī* respectively, are available in manuscrpits.

The *Mahābhāṣya* with its commentaries, especially the *Pradīpa* of Kaiyaṭa with its own commentary, the *Udyota* of Nāgeśa, and the *Kāśikā* with its commentaries, formed the basic work in grammar for a long time. It was Dharmakīrti who for the first time analysed the *Aṣṭādhyāyī* of Pāṇini and re-arranged the *Sūtras* strictly according to subject matter that is proper in a grammar work. But he did not comment on all the *Sūtras*; it takes notice of only a small number of the *Sūtras* of Pāṇini. Rāmacandrācārya also wrote a commentary called the *Prakriyākaumudī* on the *Sūtras* of Pāṇini after re-arranging them according to subject matter. He too omitted a large number of the *Sūtras*. It was in Bhaṭṭoji Dīkṣita's *Siddhāntakaumudī* that we find the re-arrangement of the *Sūtras* according to the subject matter and the commentary for the entire work of Pāṇini; the same feature is found in the *Prakriyāsarvasva* of Nārāyaṇa Bhaṭṭa.

Bhaṭṭoji was a very faithful follower of Patañjali, while the author of *Prakriyākaumudī* took liberties in interpreting the *Sūtras* of Pāṇini. In defence of the method of interpretation that he followed, rejecting the interpretations put on the *Sūtras* by earlier commentators, especially in the *Prakriyākaumudī* and its commentary, the *Prasāda* of Viṭṭhala, Bhaṭṭoji wrote an elaborate and critical commentary on his own *Siddhāntakaumudī*, called the *Prauḍhamanoramā*. This *Prauḍhamanoramā* was further commented on by his grandson Hari Dīkṣita, and the commentary is known as *Śabdaratna*. Hari Dīkṣita's disciple Nāgeśa wrote another elaborate commentary on the *Siddhāntakaumudī* called *Śabdenduśekhara*. Hari Dīkṣita and Nāgeśa were not so very orthodox in their interpretations as Bhaṭṭoji; they belonged to what may be called the liberal school of Pāṇinian interpretation.



The philosophy of grammar and certain general matters connected with the science of grammar were dealt with by Bhartṛhari in his *Vākyapadīya*. Bhartṛhari had also written a commentary on the *Mahābhāṣya*. Only a small fragment of this work is now available (No. 110). When Bhaṭṭoji wrote his work called *Vaiyākaraṇamatonmajjana* (No. 575) explaining the philosophy of grammar and also his *Śabdakaustubha* which is a commentary on the *Aṣṭādhyāyī* (No. 120 ff.) following the *Mahābhāṣya*, he was perhaps following the path of Bhartṛhari.

Bhartṛhari's *Vākyapadīya* is one of the most important works in grammar. It must originally have been in the form of *Kārikās* and prose elaborations on the lines of works like the *Nyāyakusumāñjali* of Udayana. Till recently only the *Kārikās* were known, divided into three *Kāṇḍas*. For the first two, the commentary of Puṇyarāja and for the last the commentary of Helarāja were known. Now it is found that what has been given as *Puṇyarāja's* commentary on the first *Kāṇḍa* in the edition of the work in the Benares Sanskrit Series is only a shorter recension of Bhartṛhari's own prose portion of the *Vākyapadīya*; the colophon at the end of the chapter even in the printed edition ascribes the commentary to Harivṛṣabha. A longer recension of this prose portion for the first *Kāṇḍa* and for parts of the second *Kāṇḍa* is now available, and further commentary on this by *Vṛṣabhadeva* for a part thereof, *i.e.*, for the first *Kāṇḍa*, is also available (Nos. 547 ff).

It has been generally accepted that Bhartṛhari lived in the seventh centry A.D., on the authority of I-tsing. But there are reasons to conclude that he must have been much earlier. I have discussed the whole problem in a paper that I contributed to the Dr. S. Krishnaswami Aiyangar Volume, Madras about 12 years ago. Prof. Brune Liebich suggests that he may be put to the fourth century A.D.

Besides the work called *Vākyapadīya* in three *Kāṇḍas* containing *Kārikās* and prose elaborations by Bhartṛhari, the *Kārikās* have been independently commented upon by Puṇyarāja and Helarāja. For the former only the portion for the second *Kāṇḍa* and for the latter only the portion for the third *Kāṇḍa*, are at present available.

The philosophy of grammar has been dealt with in a very elaborate and masterly way by Nāgeśa Bhaṭṭa in his *Mañjūṣā* (No. 544). This is one of the most important works in grammar that has been produced in Sanskrit.

The Pāṇinian school developed through three periods: (1) the *Munitraya* period with the *Sūtra*, *Vārtika* and *Mahābhāṣya*, (2) the *Kās'ikā* period with the *Kās'ikā* and its commentaries and (3) the *Kaumudī* period with the text of Pāṇini re-arranged and interpreted in the *Prakriyākaumudī* and *Siddhāntakaumudī* and their commentaries. While *Pāṇini* is the originator of the school, certainly it is Patañjali who gave it shape and form and who fixed the rules and regulations. The date of Patañjali is accepted to be about 150 B.C. He mentions the siege of sāketa by Yavanas as a contemporary event; he also speaks of the Yāga performed by Puṣyamitra. We have yet to ascertain whether he gave the example: *aruṇad yavanaḥ sāketam* (III. iv. 111) as a contemporary event, as his own sentence or whether he took it from any record that was contemporaneous with the event. While for *luṅ*, he gives this example, he gives the example for *liṭ* as *jaghāna kaṁsam kila vāsudevaḥ* (III. ii. 111) which certainly is a quotation. In so far as *Kās'ikā* gives another example, for the *luṅ* in the place of *aruṇad yavanaḥ sāketam* given by Patañjali, it is probable that, for this verbal form, the commentators gave their own sentence dealing with a contemporary event. Anyway it is certain that Patañjali cannot be earlier than Puṣyamitra and the siege of Sāketa by the Yavanas. In the case of the sentence *iha puṣyamitram yājayāmaḥ* (III. 2. 123) it may be that by the time of Patañjali, it had become a sort of proverb meaning "an undertaking that will never end", and as such it is not absolutely necessary to assume, on the basis of this example, that Patañjali was actually present at the *Yāga* of Puṣyamitra.

Patañjali's *Mahābhāṣya* held the field until the *Kās'ikā* was written. The work is ascribed to Vāmana and Jayāditya as joined authors. And Jayāditya is supposed to be a king of Kashmir. Whether separate portions were written by the two authors (and in this case what such distinct portions are) or whether Jayāditya was only the patron, is also a question that has yet to be settled. The work is cited usually as "*iti vāmanaḥ*". There is room for doubt regarding the date assigned to the work, namely, the middle of the seventh century A.D. When we come to the third period, the authors of the *Prakriyākaumudī* and of the *Siddhantakaumudī*, their dates are known to us rather definitely.

Coming to the form of the works on grammar, here also we have three divisions. The *Mahābhaṣya* and the *Kās'ikā* follow the order of the *Sūtras* as it is in the *Aṣṭādhyāyī*. In the *Kaumudi* we have interpretations



of the *Sūtras* but re-arranged in a new order. Then we have works like Bhartṛhari's *Vakyapadīya* and Nāgoji's *Mañjūṣā* where we do not have an interpretation of the *Sūtras* but only an interpretation of certain doctrines connected with grammar.

As a grammar of the Sanskrit language, perhaps the *Aṣṭādhyāyī* may not have the same value to the modern student which it had at some earlier time. There are many modern works from which one can get the facts of Sanskrit grammar; and so far as a student or a beginner is concerned, such modern presentations may be of far greater advantage. At present the great value of the Pāṇinian system lies in its interpretation side and in its philosophical side. Sanskrit grammar has developed its own system of textual interpretation, and there are very complicated rules for interpreting a text. Such rules can be applied to the interpretation of any text or any statute. Thus the study of the Pāṇinian system has a value as a discipline of the mind and also as a system of text interpretation. At present, this aspect of the study of grammar, namely, its value as a mental discipline and as a system of text interpretation is far more important than the aspect of being a guide to decide the correctness in usage in Sanskrit language.

A statute can never keep pace with the actual situation which the statute is supposed to define. Conditions change and the statutes cannot be changed correspondingly at all times. Further, the framers of a statute may have overlooked a large number of cases that should have been covered by the statute. Thus, in actual practice, what defines a situation is not the letter of the statute but the statute as interpreted. And those who operate the statute are not those who had framed the statute; the former cannot always understand what the latter had in mind when the statute was framed. So they have to interpret the statute as it stands and as it gives a consistent sense according to their notions of consistency. In this way it will be found that a statute always operates in a situation that is far different from the situation which the statute was meant to define, and interpretation attempts to remove inconsistency. Such interpretation gives a training to the mind.

Similar is the case with the grammar of a language. No grammarian can bring in all the facts of a language into his grammar. Further, when the language changes in course of time, the grammar would be found to lag far behind the language. Either the grammar has to be revised or the

old grammar has to be interpreted to fit in which the language in its later condition. In India, it is this latter path that was followed, and this is the path which Patañjali introduced as against the path of revision started by Patañjali's predecessor, Kātyāyana. It is this method of approach to grammar that has necessitated an intricate system of interpretation for the grammar. Thus grammar holds more or less the same relation to a language which a statute bears to a situation in civic life. The study of grammar, in this sense, gives a training to the mind, acts as a discipline to the mind. Further, these rules of interpretation, originally devised for the interpretation of the rules of grammar, can be applied to the interpretation of any text or statute.

Apart from this value as a mental training and discipline, and as supplying a set of rules of interpretation of a text and a statute, Sanskrit grammar has also provided a system of philosophy. This aspect of philosophy in grammar is of no lesser importance than the aspects of mental discipline and system of interpretation. Language is a means of communication between individuals. Sound is the instrument utilised for this communication. Pictures and charts, gestures and scripts are also used for such communication of ideas between individuals. It may be that such symbols are associated and correlated to sounds. But they are not sounds. Language where sound is the vehicle for the communication of ideas, is the subject matter for grammar. Grammar deals with a system of sounds, not with a mere system of symbols for communication of ideas.

Sound is a familiar phenomenon in our daily life. Yet it has been one of the deepest mysteries for philosophers. When Patañjali started writing his *Mahābhāṣya*, he made the first inunciation that he was writing a treatise on sounds (*s'abdānus'āsana*); it was not really a treatise on sound as an abstract principle in this Universe, but as constituting the words in the *Vedas* and in the spoken language of the country at his time (*keṣām s'abdānām? laukikānām vaidikānām ca*). Then he gives examples for the two sets of words and asks the question about the first of them according to his enumeration, namely, the word *gauḥ*, given for the language in common usage at his time: now in the example *gauḥ* (cow), what is it that is called the sound (*s'abda*)? When we hear the word *gauḥ*, there are three constituent sounds in this word, namely, *g*, *au* and *ḥ*. We are so much accustomed to the language that when we hear a word, we are not really aware of the separate



sounds that constitute the words; but we are aware of certain objects, a cow when we hear the word *gauḥ*. So Patañjali asks whether what is called sound, *s'abda*, is the object, a mass having dew-lap, tail, hunch, hoofs, horns etc. Or is it any activity in that mass like bodly movements for the expression of ideas, movement of the limbs, or closing the eyes etc.? Or is it its colour like white or black or brown? Or is it again some configuration that is common to the different individuals, that continues even when the individual perishes? He says that what is called sound (*s'abda*) is not any one of them; they are respectively, a substance (*dravya*), action (*kriyā*), quality (*guṇa*) and form (*ākṛti*). Then what is it that is to be called the sound (*s'abda*)? That which when uttered (or made manifest) gives the concept of a mass having dew-lap, tail, hunch, hoofs and horns, is sound.

This small passage in the *Maāhbhāṣya* is the basis for the entire philosophy of grammar developed by later authors. There is no doubt about the fact that what forms the language is the uttered sound (*dhvani*). But the philosophical inquiry comes when the nature of this uttered sound and its relation with certain other factors in this Universe are taken into consideration.

There is the *Nāda* that is accepted as the foundation of, and the only ultimate reality in, this Universe. It is called *Nādabrahma*. In the Sāṅkhya system there is described a course of evolution from the *Prakṛti* as *Mahat* or *Buddhi* and thence *Ahaṅkāra*. After this, there is a twofold line of evolution, namely, the mind and the ten sense-organs along one line and the five *Tanmātras* and the five *Bhūtas* along another line. *S'abda* is the first *Tanmātra* and *Ākās'a* evolves from it. In the *Nyāya* system, there is a quality called *s'abda* that is produced in *Ākās'a*, which is an indivisible, infinite continuum of substance pervading the Universe. The quality in it, namely, *s'abda*, is momentary. They are produced and destroyed. *Mīmāṁsā* accepts *s'abda* as a substance which under certain conditions comes within the sphere of cognition; it is eternal. What is momentary is its cognition and not itself. A jar may be always there; but it may be cognised only sometimes, under certain conditions, and not always. So is *s'abda* too.

When grammarians start a consideration of the problem of language which is a system of sounds (*s'abda*) they cannot ignore this multitude of doctrines about *s'abda* that was current in India at that time. They must accept one or other of these various doctrines or they must evolve their own doctrine. They cannot keep silent over such an important point. They

cannot say that they are not concerned with the metaphysical aspects of sound and the psychological processes involved in a certain definite concept being produced in a person when certain definite sounds are uttered; they cannot remain satisfied with the position that they are concerned only with the sounds that produce such a concept in a person, that they are interested only in defining what sounds, according to convention, produce what concept.

Sanskrit grammar developed in a certain peculiar environment Logic, metaphysics and psychology made their presence felt everywhere. It is the particular environment of Indian civilization which produced a philosophy as a part of grammar, instead of leaving grammar as a mere system of defining the correctness in usage in language, according to certain accepted conventions. Music had its own metaphysics; medicine had its own metaphysics. Grammar could not escape.

Grammar accepted the doctrine of *Nādabrahma*, which is the ultimate reality in, and the primary cause of, the Universe. The *Nādabrahma* evolved through the stages of *Parā*, *Paśyantī*, *Madhyamā* etc. According to grammar, what is called language is the *Nādabrahma* in the stage of *Madhyamā*. They called it the *Sphoṭa*, that which bursts out as the audible sound or that which breaks out the meaning. Thus corresponding to every individual sound there is a *Sphoṭa*. A word, which apparently is a combination of sounds, has a distinct *Sphoṭa*, which is not a combination of the individual *Sphoṭas*. Here, this doctrine of *pada-Sphoṭa* has some relation to and affinity with the *Nyāya* theory of the relation of parts and the whole. According to the *Nyāya*, the whole is not a mere combination of the parts; it is a new, distinct object, different from the parts. Just as a word is the manifestation of a *Sphoṭa*, distinct from the *Sphoṭas* corresponding to the separate sounds constituting the word, similarly a sentence too has a distinct *Sphoṭa* of which it is the manifestation. Thus, according to the doctrine of the grammarians, a word is a distinct unit, not a combination of sounds and a sentence too is a distinct, individual unit, and not a combination of a number of words. The division of sentences into words, and of words into their parts as stem and affix, is purely arbitrary and artificial. Thus, strictly speaking, in a combination, "a Government Official" (*rāja-puruṣa*), the element "Government" (*rāja*) has no greater power of expressing a part of an idea than the part "gov" in "government" has to express a part of that idea. So every expressive sentence is the physical manifestation of a metaphysical entity called a *Sphoṭa*. A word never gives us a complete thought; only a sentence can give a complete thought. So language as we have it in the form of audible sounds consists of a large number of *vākya-Sphoṭas*, which are indivisible into parts like words and stems and suffixes.



Here, one must understand that in a literary work, there is only one sentence. What are usually accepted as a series of sentences in a book have to be glued into a single sentence, if the work is to have a unity and consistency. This is what is called *ekavākyatā*. Thus, in a *Śāstra*, one has to explain the *saṅgati* for a later sentence after finishing the explanation of a previous sentence. In interpreting a text, one has to interpret the whole text as a single *vākya* or sentence, and the whole text is the manifestation of a *Sphoṭa* that is unitary and indivisible.

According to the philosophy of grammar, it is the *Śabdabrahma* itself that manifests as language which expresses objects, and also as the objects expressed by the language. There is a profound philosophy associated with grammar, which is closely related to the philosophy that has been developed in the *Tāntric* system, and that is also accepted in the science of Music.

I was persuaded to undertake this rambling survey of the field of grammar for a certain definite purpose. One may wonder why we should preserve such an immense literature on grammar when the purpose of grammar is only to define the accuracy in usage in language. I remember a Professor exclaiming, when a certain new book on Sanskrit grammar was published, that Pāṇini has been superceded and that we can now manage without Pāṇini. If Pāṇini's *Aṣṭādhyāyī* had only such a simple practical value, to define the accuracy in usage in Sanskrit language, the work would not have been preserved for such a long time in the world. The work was not written to meet any immediate need; it had a far higher purpose, namely, to make grammar a system. However much the language may have changed, whatever be the number of works on grammar written after that, the work of Pāṇini along with the *Vārtikas* (as known only from the *Mahābhāṣya*) and the *Mahābhāṣya* itself, would ever remain with their values undiminished even to the slightest extent.

One may wonder why a Library should preserve so many manuscripts of works on the grammar of a language, why such a list with detailed descriptions should be prepared and why it should be issued as such a big

volume. It is to explain that position that I have tried to show the real value of the works on grammar in Sanskrit.

I have touched only on the important works and the chief aspects of grammar. There are many works that come within this brief survey, but that are not specifically mentioned here. Such for example are the commentary on the *Aṣṭādhyāyī* by Nārāyaṇa (No. 17), the commentry on Haradatta's *Padamañjari* by Raṅganātha (No. 40), the commentaries on the commentary called Pradīpa by Kaiyaṭa on the Mahābhāṣya, one by Annambhaṭṭa (Nos. 101 ff.), another by Pravartakopādhyāya (No. 106) and still another by Sarves'vara (Nos. 107 ff.). Similarly there is another commentary on the Mahābhāṣya by S'ivarāmendrasarasvatī (No. 111). The S'abdakaustubha of Bhaṭṭoji Dīkṣita has been commented upon by Kṛṣṇamis'ra (Nos. 113 ff.), and there is an anonymous commentary (No. 137). The Aṣṭādhyāyī has been further independently commented upon by Gopālakṛṣṇa S'āstrin (Nos. 138 f.) and Vis'ves'vara (No. 140). The Prakriyākaumudī of Ramachandra has besides its well known commentary called Prasdāda, the commentary by Kṛṣṇa called *Prakās'a* (Nos. 155 f.) and another by Mādhavasarasvatī called *Sudhā* (No. 157). The *Madhyasiddāntakaumudī* and *Laghusiddhāntakaumudī* of Varadarājā are well-known as elementary text books for beginners. The *Rūpāvatāra* of Dharmakīrti has been commented upon by Nṛsiṁha (No. 169). One S'okkanātha has written a *S'abdakaumudī* and it is commented upon by Vaidyanātha Dīkṣita (No. 177). The *Siddhāntakaumudī* of Bhaṭṭoji has an abridgement by an unknown author (No. 242). The *Siddhāntakaumudī* has also been commented upon by Jñānendrasarasvatī, the well-known *Tattvabodhinī* (Nos. 282 ff.), by Jayakṛṣṇa, the *Subodhinī* (No. 320 f.), by Lakṣmīnṛsiṁha, the *Vilāsa* (No. 353), by Tirumalayajvan, the *Sumanoramā* (No. 355), by Rāmakṛṣṇabhaṭṭa, the *Siddhāntaratnākara* (Nos. 356 ff.), by Vāsudeva Dīkṣita, the *Bālamanoramā* (Nos. 363 ff.), by Nīlakaṇṭha Vājapeyin, *Sukhabodhinī* (Nos. 368 f.), by two anonymous authors, *Mitavādinī* (No. 270), and *Paṅktiprakās'a* (No. 374) and by Kṛṣṇa S'āstrin *Sudhākara* (Nos. 371 ff.). One Vedāntacārya has abridged the *Siddhāntakaumudī* (No. 376). From this, it would be noticed that after Bhaṭṭoji Dīkṣita wrote his *Siddhāntakaumudī*, it became the most popular work on grammar and there have been innumerable commentaries and a few abridgements, indicating the importance which the work acquired. For the students, the *Siddhāntakaumudī* became the



standard text; for higher discussions the same text became the basis, along with its great commentaries, the *Prauḍhamanoramā* and the *S'ekhara*.

The *Uṇādi Sūtras* are available in different recensions and they too have been extensively commented on (Nos. 376 to 383). *Mādhavīyadhātuvṛtti* of Sāyaṇa-Mādhava is one of the most important works in Sanskrit grammar; its primary aim is to define the formations of words from roots, both finite verbal forms and also participles, gerunds, infinitives etc. But in this connection he discusses various problems, introduces various *Sūtras* and considers various rules of interpretation. Then there are various works dealing with the gender of nouns (*Liṅgānus'asana*), *Phiṭ Sūtra* dealing with accents, and other supplements to Pāṇini.

A very interesting set of works on grammar included in this volume consists of detailed examinations of certain individual *Sūtras* in Pāṇini. I would draw the attention of the readers to Nos. 419, 422 to 428 and 429 to 433, 450 to 452, 456, 465 and 466. Then Nos. 546 ff. also belongs to this group of interesting works dealing with a detailed discussion on a certian definite point in the interpretation of a *Sūtra*. The various works on *Taddhita* etc. are also of great interest. Works like *Tarkacandrikā* (No. 457), *Tārāvalī* (No. 458) and *Pāṇinīyavādanakṣatramālā* (No. 525) also deserve particular attention.

The works represented by these and similar manuscripts show to what heights the intellect of man could elevate itself. To some it may appear as waste of intellectual energy by entering into such hair-splitting arguments which have no practical value. I am sorry that in this Introduction I am not able to give a specimen of the discussions on certain points found in works on grammar. All that I can say at this stage is that they form some of the most interesting works dealing with grammatical texts in Sanskrit, from the point of view of intellect. After all intellect is intellect, and if intellect does not tackle problems in an intellectual way, it ceases to do its function properly. The writers on grammar were not interested merely in fixing the correctness in usage in a language; they had also to specify the authority for such standards in correctness of language. The only authority is in the form of works on grammar and usage by recognised authors. When there is defect in the grammar works and when there is discrepancy between usage and works on grammar, there comes in an occasion to discuss the point. When one starts a discussion, he cannot confine himself to any narrow

field; the discussion takes note of other *S'āstras* also. The result is that although in the stage of text books (*Prakaraṇas*), there is some difference in subject matter and method between one *S'āstra* and another *S'āstra*, when it comes to the discussion stage (*Vādas* and *Kroḍapatras*), the distinction vanishes, and all the *S'āstras* appear in the same form and at the same time, whatever be the field from which the original point for discussion arose.

It is from this further expansion of the subject of grammar at the stage of critical investigation that there has arisen the metaphysical aspect of grammar and also the text interpretation aspect of grammar. Take the Sutra: *iko yaṇ aci*. Are the sounds *i, u, ṛ, l* represented by *ik* in the *Sūtra* the same for Pāṇini and also for us? Did Pāṇini mean the rule only for the sounds he has pronounced? If they apply to the sounds produced by later people also, what is the relation of the sounds produced by Pāṇini with the sounds produced by later people? Are they the same, manifesting and disappearing, or are they of the same class? Did Pāṇini give the rule for an individual case or for a class?

Again, in a word of three sound-elements like *g-au-ḥ*, what is it that expresses the meaning? Is it each one of the sounds or all together. If it is the former, why should there be the other two? If it is the latter, all the three sounds are not pronounced or heard silmultaneously, and as such they as a group cannot give expression to an idea.

There arises scope for the discussion of metaphysics and psychology in this connection. It is in this way that a vast literature has arisen around the grammar of Pāṇini. Side by side with this development in the grammar of Pāṇini, there developed another school of grammarians who desired to keep grammar within the domain of grammar without allowing it to stray into regions of metaphysics, psychology and science of interpretation of texts and statutes. Their view was that the purpose of grammar was only to define the correctness in usage in a language. If the rules of Pāṇini were not enough, one must add new rules or rewrite the grammar and have a new text. There were many rules in Pāṇini that had no practical interest at a later age, from the point of view of the grammar of the language of that age. They could easily be eliminated.

As a result of the development of such an attitude towards grammar, there arose different systems of Sanskrit grammar. None of them came to the eminence of Pāṇini's grammar; but many of them were



really popular and did command respect and public acceptance. There was a strong reaction in the Pāṇinian school itself as a result of this side development in Sanskrit grammar, and we see that reaction in the liberal school of Pāṇinian interpretation represented by *Prakriyākaumudī*, *S'abdaratna* and *S'abdendus'ekhara*. The other systems of Sanskrit grammar are included in this catalogue under the heading: "non-pāṇīya" from Nos. 660 to 721.

From the number of works available, it would be found that the orthodox school which held Pāṇini as the sole authority for Sanskrit grammar and Patañjali as the sole authority for Pāṇinian interpretation held the ground, in spite of the popularity and public acceptance accorded to the other systems. There was always a controversy whether Pāṇini's work had the authority of an eternal statute in the field of Sanskrit language or whether language has to be taken as correct in different periods of the growth of language, according to standards set by recognised authors. The position of the former school is that if a later author of recognised authority made a use that cannot be explained through Pāṇini, either we must try to squeeze out an interpretation of the *Sūtras* of Pāṇini that will comprehend that usage also, or we must regard it as a wrong use by a great author. The position of the latter school is that Pāṇini has given only rules for testing the correctnesss in usage in language and if a great author has made a use in language that is not warranted by Pāṇini, then we must accept that also as correct use; usage by great authors is the final test for correctness in language. The point is clearly presented in the *Prakriyāsarvasva* of Nārāyaṇa Bhaṭṭa a follows:

विश्रामस्यापशब्दत्वं वृत्त्युक्तं नाद्रियामहे ।
मुरारिभवभूत्यादीनप्रमाणीकरोति कः ॥

and

पाणिन्युक्तं प्रमाणं न तु पुनरपरं चन्द्रभोजादिशास्त्रं
केऽप्याहुस्तल्लघिष्ठं न खलु बहुविदामस्ति निर्मूलवाक्यम् ।
बह्वङ्गीकारभेदो भवति गुणवशात् पाणिनेः प्राक् कथं वा
पूर्वोक्तं पाणिनिश्चाप्यनुवदति विरोधेऽपि कल्प्यो विकल्पः ॥

The following two verses from the *Tattvaṭīkā* of S'rī Vedāntades'ika are also equally emphatic on the point :

नानाव्याकरणाभिज्ञबहुविद्वत्परिग्रहे ।
शब्दासाधुत्वमाहुर्ये शाब्दिकास्तान् न मन्महे ॥

विशिष्टोक्त्यनुसारेण व्युत्पत्तिः स्मर्यते बुधैः ।
अविगीतप्रयोगे तु विगानं नैव साम्प्रतम् ॥

Of the non-Pāṇinian grammar works in Sanskrit, the *Kātantra* and the *Sārasvata* are the most popular, with many commentaries for them. There are seventeen manuscripts for the *Sārasvatavyākaraṇa* with the commentary of Anubhūtisvarūpācārya called *Sārasvataprakriyā* which is one of the most important commentaries on the work (Nos. 669 to 676). Then there is the commentary on this commentary called *Maṇḍanabhāṣya* ; the author's name is not known (No. 677). The *Dhātupāṭha* and the *Sūtrapāṭha* of this school form the next two numbers (Nos. 678 and 679). The first of them is by Harṣakīrti. The *Siddāntacandrikā* of Rāmacandrās'rama is another important commentary on the *Sārasvatasūtras*, and is represented by Nos. 680 to 682.

According to tradition, Sarasvatī revealed the *Sūtras* to Anubhūtisvarūpācārya, and so the *Sūtras* are called *Sārasvatasūtras.* Evidently this school of grammarians represents one of the attempts to simplify the grammar of Pāṇini. A divine revelation is only a guarantee on the part of the author that the new work contains all that is wanted for correctly understanding the Sanskrit grammar.

The other important school of non-Pāṇinian grammar is the *Kātantra.* It is also called *Kaumāra* and *Kālāpa* grammar. The author is Sarvavarman, to whom the grammar, according to tradition, was revealed by Kumāra or Subrahmaṇya. There is also another tradition that it was revealed by Kumāra to Kātyāyana. According to the former tradition, it was written for Sālivāhana. Sarvavarman belonged to *Kalāpa S'ākhā.* There is another story about the name *Kalāpa.* When Sarvavarman approached Kumāra for instruction in grammar, he had a peacock feather in his hand (*Kalāpa*) and Kumāra suggested the name *Kalāpa* to the grammar on this account. There are two manuscripts for this (Nos. 683 and 684).



There is a commentary on this by Durgasiṁha and on this commentary there is another commentary by Karmadhara (No. 685). Another commentary on *Kātantra* is by an unknown author, the commentary being called *Prakriyāsāra* (Nos. 686 and 687). Vardhamāna is known to have written a work on the *Kātantra* grammar and there is an abridgement of it by Kṛṣṇamis'ra, called *Vardhamānasaṅgraha* (No. 688).

*S'akatāyanavyākarṇa* is another important non-Pāṇinian grammar of Sanskrit. There is a pre-Pāṇini S'ākaṭāyana. But this work is a later one (No. 689). It has a commentary called the *Amoghavṛtti* by an unknown author. There is an opinion that this is also by the author of the *Sūtras* (No. 690). The *Prakriyāsaṅgraha* of Abhayacandrasūri is a recast of the *S'ākaṭāyanavyākaraṇa* (No. 691). *S'abdacandrikā* is a commentary on the *S'ākaṭāyanavyākaraṇa* by Meghavijaya (No. 693). There is a work called *Upasargavṛtti* by a Jain author. All these *S'ākaṭayanavyākaraṇa* works belong to Jain authors, and so this too is added to this group (No. 692).

Vopadeva's *Mugdhabodha* is another attempt to simplify Pāṇini's grammar. There are two manuscripts (Nos. 694 and 695). *Kārakollāsa* of Bharatasena (No. 696) is placed along with Mugdhabodha since there is evidence to show that the author was a follower of the *Mugdhabodha* school. Though not so well known and though manuscripts are rare, the *Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa* of Bhoja is the most outstanding work, having regard to its thoroughness and range, among the non-Pāṇinian grammar works (No. 697). It has a commentary by Daṇḍanātha (No. 698). Bhoja's *Alaṅkara* work of the same name is a better known one.

The *Saṅkṣiptasāra*, with *Vṛtti*, by Kramadīs'vara (Nos. 699 to 707) is another, less known, work on grammar. This is in the form of *Sūtras* and *Vṛtti.* There is a commentary on this by Goyicandra (Nos. 708 to 713). *Kaumudī* of Abhirāmavidyālaṅkāra is a commentary on this commentary (Nos. 714). *Sārārthadīpikā* is another commentary by Gopālacakravartī (No. 715 and 716). There is an *Uṇādi* portion for this, which, as in Pāṇini, is also a *Paris'iṣṭa* (Nos. 717 and 718), by Kramadīs'vara himself, with his own *Vṛtti.* There is another commentary on this *Uṇādi* part by S'ivadāsacakravartī (No. 719). *Jumarakaumudī* by Yadunandana (No. 720) and *Prakriyādīpa* by Pradyumnācārya (No. 721) are two other works belonging to this school.

I have given this brief description of the works on non-Pāṇinian grammar to enable readers to have an idea of the contents. For details one may refer to the body of the work, where fuller descriptions are given.

Although we designate a language by a single term, all of us know that what is denoted by that term is not a uniform specimen; what is denoted by the term is a group of languages, with some affinity among themselves. There is the language of poetry and of prose; there is the language of the various sciences; there is also the language of the people at large; even here different groups speak languages slightly different from each other. This is the case in all languages.

It is generally assumed that what is called Sanskrit is only the language of books and that the corresponding language spoken by the people at large must have been slightly different from this and that the Prakrit language represents the spoken language. There must have been a Prakrit language even in the Vedic times. But what we have now as Prakrit is again only an adaptation of the spoken language for representation in books; as such it is as artificial and conventional as the Sanskrit language of the books. What the natural, spoken language of the early times was, we do not know.

The Prakrit language we have at present is preserved in dramas (as spoken by what are called inferior characters) and in some poems. There is a grammar for this language also, in so far as it is a language to be used by authors in writing literary works. So far as the language as available now goes, it is an adaptation from classical Sanskrit according to certain phonological and morphological rules of conversion. But for a few words, the entire vocabulary is Sanskrit, properly adapted. The grammar too is only a simplification of the Sanskrit grammar. The grammar works on Prakrit are given from Nos. 722 to 742. Four works on grammar that could not be brought under any of the above sub-divisions are given after this as miscellaneous, being Nos. 743 to 746.

Regarding the Prakrit languages, there is yet much material to be considered and decided. It is generally held by students of the development of the language that it had existed as a separate language as a parallel even to the Vedic language. According to this school of thought, there were two languages running parallel to each other from even the earliest times in India, the language of the learned men and the language of the common people.



But one has to consider the question whether such an aspect of the language could be called a distinct and a parallel language or whether it was only the "slang", the unpolished use of the same language. If we have to accept the Prakrit as a separate language, as having developed even from the earliest times in the history of India, the result would be that we would have to accept Sanskrit as never having been a really spoken language, but as a language used only by the learned people.

The question has also to be considered whether the Prakrit found in the dramas represented the language of the common people of the time or whether it was only a "slang" form of the current language, which language, certainly, has to be Sanskrit. Was it only a peculiarity in pronunciation, with some simplification of grammar and a few "slang" words? I have felt that in the earlier stages, there was only a difference in pronunciation with slightly more simplified grammar and a few words not found in the polished language; such a feature is found in all languages in all their stages. In literature, when certain types of the common people are brought in, they speak such a language, or rather a literary imitation of such a language.

At a later stage in the history of India, there has been a sort of cultural disintegration. The cultural unity of India was slowly broken up. This resulted in the pronunciation and other varieties in the speech of the common people getting solidified, and soon there came about the development of distinct dialects in the country. In this development of the dialects, and their getting farther and farther from the common Sanskrit origin, the Dravidian languages have played a great part. I note that Sanskrit language has undergone greater changes through its impact with the Dravidian languages than the Dravidian literatures have changed through contact with the Sanskrit literature.

Vararuci, whose *Prākṛtaprakāśa* is perhaps the earliest of the available works on Prakrit grammar, deals with only one form of the Prakrit language. This is in eight chapters, according to Bhāmaha's commentary, or in nine according to other commentaries. In this section there is dealt with only the grammar of the *Mahārāṣṭrī* Prakrit. Three other varieties of Prakrit, namely, the *Paiśācī*, *Māgadhī* and *Śaurasenī* are dealt with in the succeeding chapters, which are supposed to be later additions, in so far as they are not commented upon. And, certainly, *Mahārāṣṭrī* is not the type of spoken Prakrit. *Mahārāṣṭrī* is the form found in Prakrit poetry, and the

prose Prakrit is represented by the other three forms. Thus, when one examines the *Prākṛtaprakāśa* of Vararuci, one feels that he was writing the grammar of an artificial language, which is perhaps a literary adaptation of the common peoples' use of the current Sanskrit; rather, what Vararuci does is to give the rules of coversion to make the correct Sanskrit into the "slang" Prakrit, which is a phase of the ordinary man's way of speaking Sanskrit.

The *Prākṛtaprakāśa* is represented by one manuscript (No. 722). It has a few commentaries. Bhāmaha's commentary is represented by two manuscripts (Nos. 723 and 724) and Rāmapāṇivāda's commentary by one manuscript (No. 725); the *Prākṛtamañjarī* by an unknown author, which is a commentary in metrical form, has four manuscripts (Nos. 726 to 729). Another commentary by an unknown author is represented by a single fragmentary manuscript (No. 730).

Another set of *Prākṛtasūtras* is attributed to Vālmīki (Nos. 732 to 734), and its commentary by Trivikrama has four manuscripts (Nos. 735 to 738). *Prākṛtarūpāvatāra* is an adaptation of Vālmīki's *Sūtras* (No. 731).

Hemacandrācārya has written his *Śabdānuśāsana*, and the 8th chapter of it deals with Prakrit (No. 739). Laksmīdhara has written the well-known *Ṣaḍbhāṣācandrika* (Nos. 740 and 741). The *Ṣaḍbhāṣāvivarana* of Bālasarasvatī is another Prakrit grammar of this type and is based on the work of Vālmīki. (No. 742).

It would be noted that the later works, namely, the works other than that of Vararuci, clearly take note of the various kinds of Prakrits. There is a ground for a reasonable presumption that at the time when the *Prākṛtaprakāśa* was written, Prakrit was not a separate language, but only a literary adaptation of the common people's mode of speaking Sanskrit. If I may draw attention to a parallel, what is now the Urdu was only the Hindi language spoken in the military caps. It later developed into a distinct language, and now it has also a rich literature. Similarly, perhaps what was originally the Prakrit, was the Dravidians' Sanskrit, just as the Urdu was originally the Persian Soldiers' Hindi. By the time the other works on Prakrit grammar were written, Prakrit had acquired a distinct individuality and had also split up into various distinct forms, usually spoken of as six in number, and for this reason, there is the title *Ṣaḍbhāṣācandrikā*.

This volume contains mainly the manuscripts dealing with grammar. But there are two more subjects added to this at the end, namely, Prosody and Lexicography. The number of manuscripts is not sufficiently large in either section to justify the inclusion of them in a separate volume. And further they have an intimate relation with grammar. Prosody is accepted as an integral part of the grammar in all languages, and no special pleading is needed to explain its inclusion in this volume. In Sanskrit, Lexicography is something more than a list of words with their meanings. It is not a mere glossary; it gives information about gender and other matters relating to grammar, just as any modern lexicon of any language, worked out scientifically, does. As a matter of fact, the standard lexicography in Sanskrit, the *Amarakośa*, is called *Nāmaliṅgānuśāsana*, i.e., a treatise dealing with the gender of nouns.



Sanskrit metre is one of the most complicated systems of metres that can be found in any language. And there are possibilities of multifying metres. On account of the existence of a large number of obselete words in Sanskrit and on account of the variety of meanings which many words have in the language, there is a greater need for a lexicography in Sanskrit than in any other language. These two subjects, Prosody and Lexicography, have been developed in a very comprehensive and analytical way in the language. Since grammar is the real subject in this volume, I do not propose to deal with these two subjects in any further detail.

Although there are a large number of manuscript Libraries in India, many of them having more than ten thousand volumes, the full value of such manuscripts have not yet been properly realised, and their position in the life of the nation has not been duly recognised. There are still many valuable manuscripts confined to private homes where they are not properly taken care of. On account of the various scripts current in different parts of the country, there are manuscripts in certain libraries in scripts not known in that locality and, as such, not capable of being adequately used in that locality. Now, the manuscripts collections are taken advantage of only by a small number of special lists. The nation at large ignores them.

Outside India also, there are many rich collections of Oriental manuscripts. Their value for the study of the ancient civilization of man has been recognised by specialists in those countries; but their value as a constituent of the modern civilization of man has not been appreciated. They should have formed an integral part of man's modern civilization; in that case many of racial and religious rivalries that stain human life at present

could have been avoided. At least we have a duty to see that they form the basis, along with the other important literatures, for the future common civilization of humanity. If the Romans had, after they conquered the eastern territories, ignored the Greek Literature as the language of a conquered people, or if, when Christianity spread in the northern parts of Europe, those nations had ignored Greek and Latin as the literatures of southern Europe, what would have been the state of man's modern civilization? We must bear this in mind, in planning for the build up of the future civilization of man.

The manuscripts preserved in this and in the other libraries of India and abroad form perhaps the richest heritage which Indians, and humanity as a whole, have received from the ancient world. At a time when there were not the modern facilities of fountain pens and type-writers and printing process, our ancients had the patience to write on paper or inscribe on palm leaves the vast literature they had produced, with considerable labour. We shall be ungrateful to our forefathers if we do not take proper care of this great wealth. Col. Olcott took the first step in India to collect and preserve the rich manuscript material of the country. The Central and the Provincial Governments of India and many of the States and some private Institutions took up the work later, and we have now a large number of well organised manuscripts Libraries in the country. These libraries take our thoughts backwards through many millenniums, and during these long periods, the country had developed and maintained a high standard of civilization in an unbroken way. This is a feature that is unique for the Indian nation, in the whole world. May these libraries, which are the fond care of a few specialists in the present generation, be the pride of the future generations, and let them form the strong pedestals for the erection of a lasting civilization in India in the eternal years of glory yet to come to the country and to humanity.

C. Kunhan Raja

---

# GRAMMAR, PROSODY AND LEXICOGRAPHY

## 1. GRAMMAR

### (a) PĀṆINĪYA

**1.** 41. C. 2.

**अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता**

Paper. 47 Foll. 11½ × 5¼ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good and clear writing.

This is the well known work on Sanskrit grammar written by Pāṇini. The work is called Aṣṭādhyāyī because it contains eight adhyāyas. Each adhyāya is further divided into four pādas. The total number of Sūtras contained in this work is 3996 as given in the MS.

Complete in 8 adhyāyas. The 14 Pratyāhāra Sūtras are written in the beginning.

Beginning :

अइउण्। ऋलृक्। एओङ्। ऐऔच्। हयवरट्। लण्। ञमङणनम्। झभञ्। घढधष्। जबगडदश्। खफछठथचटतव्। कपय्। शषसर्। हल्। इति प्रत्याहारः।

वृद्धिरादैच्। अदेङ् गुणः। इको गुणवृद्धी। न धातुलोप आर्धधातुके।

End :

हलो यमां यमि लोपः। झरो झरि सवर्णे। उदात्तादनुदात्तस्य स्वरितः। नोदात्तस्वरितोदयमगार्ग्यकाश्यपगालवानाम्। अ अ। इति।

Colophon :

एवम् ६८। अष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः। अष्टमोऽध्यायः समाप्तः। सर्वसूत्रसंख्या ३६९। व्याकरणं समाप्तम्। सर्वसूत्रसंख्या ३९९६।

संवत् १६७० वर्षे प्रथमज्येष्ठशुद्ध ९ भौमे राजनगरे राजपुरवास्तव्यत्रवाडीपठनार्थम्, तथा रूपपुरस्थदीक्षितरघुनाथसुतदेवजीकेन लिखितम्।

Date of copying—Saṁ. 1670.

Name of the Scribe—Devajī son of Raghunāthadīkṣita.

**2.** 9. D. 10.

**अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता**

Paper. 64 Foll. 9½ × 3½ inches. 7 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good and clear writing.

Complete in 8 adhyāyas; but wants 2 folios in the middle bearing the Nos. 61 and 62 containing a portion of the 8th adhyāya.

Date of copying—S'aka 1710. Kīlaka year.

Former owner of the MS.—Narahari Somayājī.

**3.** 9. D. 60.

**अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता**

Paper. 62 Foll. 8½ × 5 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Complete in 8 adhyāyas.

Date of copying—S'aka 1756. Vis'vāvasu year.

Name of the scribe—Ananta son of Paṭṭavardhana Mahādeva who lived on the bank of the river Narmadā.

**4.** 19. E. 32.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm-leaf. 31 Foll. 16½ × 1⅞ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Very old. Injured. Legible writing.

Contains the adhyāyas 3 to 7 (incomplete) with Kātyāyana's Vārttikas written here and there.

Leaves 1 to 5 and 27 are much broken.

**5.** 22. D. 23.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm-leaf. 39 Foll. 16½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good and clear writing.

Complete in 8 adhyāyas.

The last leaf gives the number of sūtras contained in each pāda of each adhyāya:

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| अध्याय १ | पाद | १ - ७५ | अध्याय ३ | पाद | १-१५० |
| ,, | | २ - ७३ | ,, | | २-१८८ |
| ,, | | ३ - ९३ | ,, | | ३-१७६ |
| ,, | | ४-११० | ,, | | ४-११७ |
| २ | | १ - ७२ | ४ | | १-१७८ |
| ,, | | २ - ३८ | ,, | | २-१४५ |
| ,, | | ३ - ७३ | ,, | | ३-१६८ |
| ,, | | ४ - ८५ | ,, | | ४-१४४ |
| | | ६१९ | | | १२६६ |

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| अध्याय ५ | पाद | १-१३६ | अध्याय ७ | पाद | १-१०३ |
| ,, | | २-१४० | ,, | | २-११८ |
| ,, | | ३-११९ | ,, | | ३-१२० |
| ,, | | ४-१६० | ,, | | ४-९७ |
| ६ | | १-२२२ | ८ | | १-७४ |
| ,, | | २-१९९ | ,, | | २-१०८ |
| ,, | | ३-१३८ | ,, | | ३-११७ |
| ,, | | ४-१७५ | ,, | | ४-६८ |
| | | १२८९ | | | ८०५ |

Total: ३९७९

**6.** 23. E. 21.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm-leaf. 32 Foll. 17 × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete in 8 adhyāyas; but with a small lacuna in the 4th adhyāya.

**7.** 23. I. 2.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm leaf. 40 Foll. 16 × 1¼ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing. Wooden boards are added to both sides.

Complete in 8 adhyāyas.

The fly leaf contains a certain horoscope in Telugu as given below.

జయసంవత్సరం పుష్యబహుళ. ౪ శు ౬౦ పుబ్బ ౫౭=శోభనం ౫౦. బ 30 ది ౪ అ. ౭ శ్రీ ౧ కఽ ౭౭ భ 3 బుగు ౯౧౭ కే. రా. . . . . . . . . యీా శుభదినమందు రాత్రి ౪౧=మొదలు సింహాలగ్న-మందు కుమారజననం. సింహాలగ్నలో ఘడియలు. పుబ్బ ఆద్యంతఘడి . . . . . పాదప్రమాణం ఘడియలు ౧౬. మూడాపాదలో ఘడియలు శేషం ఘడియలు 3 ॥ సూర్య . . . . . . . తాత్కాలగ్రహ సంపత్తిః. శ్రవణే ప్రథమే పాదే మేషనవాంశే రవిః. పుబ్బా త్రితీయే తులానవాంశే చంద్రః. బుబ్బాచతుర్థే. . . . . . . . వాంశే కుజః. వుత్తరాషాఢా ప్రథమే ధనుర్నవాంశే బుధః. భరణీ తృతీయే తులానవాంశే రుజూగరుః. శ్రవణే ద్వితీయే నవాంశే . . . . . . ద్వితీయే వృషభనవాంశే శనిః. పుబ్బా ద్వితీయే కన్యాన వాంశే రాహుః. శతభిషక్ చతుర్థే నవాంశే కేతుః. ఎవం రవ్యాది నవగ్రహస్థితిః ॥

**8.** 24. B. 25:

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm leaf. 72 Foll. 8¾ × 1¼ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the 3rd pāda of the 8th adhyāya.

**9.** 25. N. 20.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm leaf. 37 Foll. 14 × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the 3rd pāda of the 4th adhyāya.

**10.** 28. O. 13.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm-leaf. 16 Foll. 14½ × ¾ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the adhyāyas 1 and 2.

The fly leaf contains the following slokas.

(*a*) "सदीपं सोदकुम्भं च देवार्हमिदमद्भुतम् ।
सोपधानं सशयनं तालवृन्तेन संयुतम् ॥ १ ॥
वस्त्रेण सहितं दिव्यं मञ्चं वै दक्षिणान्वितम् ।
नराणां सुखनिद्रार्थमतः शान्ति प्रयच्छ मे ॥२॥

(*b*) वेदविद्याविहीनस्य विद्याजालं निरर्थकम् ।
कटिवस्त्रविहीनायाः कामिन्या भूषणं यथा ॥
सिद्धार्थ्यब्दे चापमासि भौमवारे शुभे दिने ।
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां शेषाम्बागाद्धरेः पदम् ॥"

**11.** 29. B. 2.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm-leaf. 16 Foll. 16½ × 1 inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Breaks off in the 1st pāda of the 5th adhyāya.

**12.** 29. K. 6.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm-leaf. 35 Foll. 18¾ × 1¾ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Complete in 8 adhyāyas.

The last leaf gives the total No. of Sutras of the work as 3984.

The fly leaf contains a letter addressed to one Nāges'as'āstri as given below:

"श्रीमदरविन्दनन्दनपुरंदरचन्दिरधरप्रमुखनिखिलबृन्दारकबृन्दमकुटकोटीतटीसमाटीकितप्रत्नरत्नद्युरत्ननिर्यत्ननिर्यत्प्रभारारज्यमानचरणसरसीरुहकण्ठोपरिकण्ठीरवसे-

वाहेवाकानाम् अहार्यप्रेमरसझरीपारंपरीपरिपूरितान्तः-करणवरवनितानितान्तकठोरोरोजकोरकपरीरम्भसफली-कृतवक्षःपीठीदरीदृश्यमानतदङ्गरागरजःस्नाननिर्मलीकृ-तनिजस्वभावानां संततध्यानारूढकान्तासंमितकाव्यना-टकरसालंकारशास्त्रादिप्रवचनप्रचारानुष्ठानतत्पराणां ना-गेशशास्त्रिसमाख्याविख्यातानां मातुलेयानां चरणसं-निधौ युष्मत्प्रियसवयसा नरसिंहाख्येनचरीकृताः साष्टाङ्गदण्डवत्प्रणतिपूर्विका विज्ञप्तयः। अद्योर्जशुक्ल-गाणपताहःसंसृष्टे बार्हस्पत्ये वासरे अत्रत्यात्मीयसुहृ-द्बन्धुसहितो यौष्माकीणचरणानुग्रहणेन देवपुरि कुश-ल्यहम्। भावत्कानुदिनसंवर्धमानवेदशास्त्रादिपाठप्रवच-नपूर्वकशुभोदन्तज्ञापिका कुशलपत्रिकानुपदं प्रेषणीया। सां(प्रतं)युष्माभिः सहस्यशुक्लचतुर्दश्यां मत्सकाशमनु-प्रेषितायाः पत्रिकायाः समालोकनेन ज्ञातं ज्ञातव्यम्। तत्र यः को वा विद्यार्थी तत्रत्यः प्रेषणीय इति लिखितम्। न तावदस्ति तादृशोऽत्र यो विद्यामपि सिसाधयिषति। प्रकृते श्रीमन्मातृभिर्नभोमासि देवलक्ष्माणि युष्मत्सकाशं प्रति प्रेषितानि धनेन विनिमयाय। विक्रीतं न वा न विज्ञातम्। यदि विक्रीतं तद्धनमवश्यमद्यैव येन प्रेषितं मामेव प्राप्नुयात्तेनैव युष्मन्मनोभिमतेन प्रेषणीयम्। तीर्थरूपोपाध्यायानामेका बालाजीरायायापरा च पत्रिका इदंपत्रिकासहकृता पत्रपेटिकायामाटीकिता। ते च पत्रिके तौ प्रापयितव्ये। युष्माभिश्च पूर्वं सकृदागच्छाम इति लिखितम्। ततोऽत्रागत्य ससुहृदं मामनुगृह्य गन्तव्य-मित्येतावत्प्रार्थ्यते ॥"

**13.** 29. N. 37.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Palm-leaf. 51 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Legible writing.

Complete in 8 adhyāyas.

Total number of Sūtras contained in each pāda is specified which agrees with that given in the MS. described under No 5. above.

**14.** 40. A. 58.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता

Paper. 85 Foll. 8 × 4 inches. 7 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Complete in 8 adhyāyas.

Date of copying: S'aka 1780. Kālayukti year.

**15.** 24. A. 14.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता, कात्यायनीय-वार्त्तिकसहिता

Palm-leaf. 95 Foll. 9 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing. Wooden boards are added to both sides.

Same work as the above; but with the Vārttikas written by Kātyāyana.

The fly leaf contains the following s'lokas:

वाश्वारेध्वजगद्धृतोडुधिपतिः क्रुद्धेजजानिर्गणे-
गोराडारुडुरस्सरोडुरुरगग्रैवेयकभ्राडरिम्।
उड्डीड्डङ्नरकास्थिधृक् त्रिदृग्भेडाजिनाच्छादनः
स स्यादम्बुमदम्बुदालिविलसद्ग्रीवो मुदे वो मृडः॥
तेजसेनसमो नास्ति स्रोतसी कुसुमच्छवौ।
लक्ष्मीर्गवि क्षमा प्रज्ञा भवन्त्येता न याचके॥





**16.** 25. B. 17.

## अष्टाध्यायी—पाणिनिकृता, कात्यायनीय-वार्त्तिकसहिता

Palm-leaf. 43 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Slightly injured. Good writing.

Complete.

The fly leaf added at the end contains some miscellaneous passages taken from Pāñcarātrasaṁhitās as given below:

पाञ्चरात्रे . . . खण्डे . . . संहितायाम्—

प्रयोजनान्तरासक्ताविधवा . . . . . ।
. . . . . . . तस्या वपनं तु निषिध्ये ॥

अनन्ताख्यसंहितायाम्—

प्रपन्ना भर्तृरहिता नारी दुरुपदेशतः।
न धा(रयति) या केशान् याति सा नरकं ध्रुवम्॥
न कार्यं केशवपनं वैष्णव्या भर्तृहीनया।
यद्यज्ञानात्करोत्येषा तन्मुखं नावलोकयेत्॥
मुमुक्षुः पतिहीना या सा नारीकेशधारिणी।
तस्यास्तु केशधारिण्या दोषो नास्तीति मे मतिः॥

जयसंहितायाम्—

सकच्छं वर्णिनं भिक्षुमकच्छं गृहिणं तथा।
विकेशां वैष्णावीं दृष्ट्वा सवासा जलमाविशेत्॥
स्त्रीणां तु भर्तृहीनानां . . नां वसुंधरे।
यावच्छरीरपातं वै प्रशस्तं केशधारणम्॥
मौण्डी भवति या नारी सर्वकर्मबहिष्कृता।
श्मशानकाष्ठवत्त्याज्या सूतकी च सदा भवेत्॥

सपुत्राणामदु . . . . . . न्यमसंस्पृशां विधवानां बुधस्त्रीणां न ते केशवापनम्॥८॥ वासिष्ठ-संहितायाम्—

आगमार्थं तु देवानां गमनार्थं तु रक्षसाम्।
कुरु घण्टारवं तत्र देवताह्वानलक्षणम्॥
. . . . . . . न तु शङ्खं घण्टारवं त्यजेत्।
पञ्चसंस्कारयुक्तानां वैष्णवानां विशेषतः॥
घण्टानादं तथा वाद्यं नृत्तगीतादिकानपि।
गृहार्चने यः कुरुते रौरवं नरकं व्रजेत्॥

नित्याराध्यं चतुर्थीवसुमनुतिथिषु स्याज्जपः
सप्तमी स्यात्

सप्तत्रिंशच्च तच्च प्रतिपदि च तथा षड्युतं त्रिंशदेव।
एवं पर्वद्वयेऽपि . . . वष्ट्युग्विंशती स्यात्
एवं विष्णवादिकालेष्वखिलमुनि . . . मेवं न काल्ये॥
गोकर्णाकृतिवत्कृत्वा भाषमग्नं जलं पिबेत्।
तन्न्यूनमधिकं पीत्वा सुरापानसमं भवेत्॥
. . . दङ्गुलिना तोयं गृहीत्वा पाणिनादितः।
मुक्त्वाङ्गुष्ठकनिष्ठे तु शिष्टस्याचमनं स्मृतम्॥
वामपार्श्वे स्थितं तोयं तत्तोयं रुधिरं भवेत्।
दक्षिणे तु स्थितं तोयं तत्तोयममृतं भवेत॥

**17.** 25. B. 52.

## अष्टाध्यायीप्रदीपः शब्दभूषणम्—नारायण-कृतम्

Palm-leaf. 50 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

This is a Commentary on the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini and the Vārttikas of Kātyāyana by Nārāyaṇa of Govindapuram, Tanjore Dt. Though the Colophons found in this manuscript do not mention the author's name the MSS. of the Tanjore Palace Library give the same as Nārāyaṇa of Govindapuram (Vide Nos. 5480 and 5481

of the Des. Cat. of Sans. MSS. Vol. X) This Nārāyaṇa is also the author of the S'abdamañjarī a copy of which is available in the Tanjore Palace Library (Vide No. 5858 of the Des. Cat. of Sans. MSS. Vol. X).

Contains the 2nd adhyāya without the beginning and end, the 7th adhyāya whole and the 8th adhyāya incomplete.

Beginning :

समर्थः पदविधिः । पदसंबन्धी विधिः समर्थाश्रितो बोध्यः । सामर्थ्यं चेह एकार्थीभावः । प्रक्रियादशायां पृथगर्थत्वेन प्रथमगृहीतस्य विशिष्टैकार्थत्वत . . . . . . . . . . औपगवः । सुबामन्त्रिते पराङ्गवत्स्वरे । सुबन्तमामन्त्रिते परे परस्याङ्गवत्स्वरे कर्तव्ये । यत्ते दिवो दुहितर्मर्तभोजनम् । दिवःशब्दस्य परशा . . . . . . . . . . अत्र षाष्ठिकामन्त्रितायुदात्तत्वम् । षष्ठ्यामन्त्रितकारकवचनम् । षष्ठ्यन्तमामन्त्रितं प्रति यत्कारकं तद्वाचकं चेति परिगणनीयमित्यर्थः । नेह । अय . . . . . . ख्य . आमनन्तरत्वात् । तीक्ष्णया सूच्या सीव्यन् । परमपि छन्दसि पूर्वस्याङ्गवत् । आ ते पितर्मरुताम् । अव्ययानां न । उच्चैरधीयान । अव्ययीभावस्य . . . . . . . . . मासः । कडाराः कर्मधारय इत्यतः प्राक् समास इत्यधिक्रियते ॥

End :

व्यषीदत् । अभ्यष्टौत् । पक्षे व्यसीददित्यादि ।

Colophon :

इति सवार्तिकाष्टाध्यायीप्रदीपे शब्दभूषणे अष्टमस्याध्यायस्य तृतीयः पादः ।

. . रषाभ्यां नो णः समानपदे ॥ . . . .

. . . . . . . . . . . . .

. . . अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः । अङ्कितः । अञ्चितः । कुण्ठितः । शान्तः । गुम्फितः । वा पदान्तस्य । पदान्तस्यानुस्वारस्य ययि परे परसवर्णो वा स्यात् । त्वं करोषि, त्वङ्करोषि । संयन्ता । सयँयन्ता । तोर्लि । परसवर्णः स्यात् । तल्लयः । विद्वाल्लिँखति । उदः स्थस्तम्भ्वोः पूर्वस्य ॥ उदः परयोः स्थास्तम्भ्वोः . . . . . . . . अघोषस्य महाप्राणस्य सस्य तादृश एव थः । स्कन्देश्छन्दसि । दूरमुत्कन्दः ॥

**18.** 24. A. 19.

## काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. (S'rītāla). 260 Foll. 14 × 2 inches. 10 lines in a page. Malayālam Script. Old. Injured. Illegible writing.

This is the well known Commentary on the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini. As regards the authorship of the work there are different opinions among the scholars. Some say that the first four adhyāyas were written by Jayāditya *probably alias* Jayāpīḍa, a Kashmerian King, and the rest by Vāmana, *probably* his minister. The printed edition brought out by Pandit Bāla S'āstrin of Benares in 1876 supports this view. While others say that the adhyāyas 1, 2, 5 and 6 were written by Jayāditya and the rest by Vāmana. Haridīkṣita, the author of the S'abdaratna asserts this view (Vide : प्रथमद्वितीयपञ्चमषष्ठा जयादित्यकृतवृत्तयः । इतरे वामनकृतवृत्तय इत्यभियुक्ताः 5-4-42). Therefore it is safe to accept that the Kās'ikā is the joint work of Jayāditya and Vāmana. This work is assigned to about 650 A.D. The colophons of the adhyāyas 1 to 4 found in this MS. do not mention the author's name while that of the adhyāya 5 attributes the authorship to Jayāditya.

Contains the adhyāyas 1 to 5 only.

Beginning :

वृत्तौ भाष्ये तथा धातुनामपारायणादिषु ।
विप्रकीर्णस्य तन्त्रस्य क्रियते सारसंग्रहः ॥
इष्ट्युपसंख्यानवती शुद्धगुणा विवृतगूढसूत्रार्था ।
व्युत्पन्नरूपसिद्धिर्वृत्तिरियं काशिका नाम ॥
व्याकरणस्य शरीरं परिनिष्ठितशास्त्रकार्यमेतावत् ।
शिष्टः परिकरबन्धः क्रियतेऽस्य ग्रन्थकारेण ॥

अथ शब्दानुशासनम् । केषां शब्दानाम ? वैदिकानां लौकिकानां च । कथमनुशासनम् ? प्रकृत्यादिविभागकल्पनया सामान्यविशेषवता लक्षणेन । अथ किमर्थो वर्णानामुपदेशः ? प्रत्याहारार्थः । प्रत्याहारो लाघवेन शास्त्रप्रवृत्त्यर्थः ।

अइउण् ।

अ इ उ इत्यनेन क्रमेण वर्णा उपदिश्यन्ते । णकारमितं करोति प्रत्याहारार्थम् । तस्य ग्रहणं भवत्येकेन उरण् रपर इत्यकारेण । ह्रस्वमवर्णं प्रयोगे संवृतम् । दीर्घप्लुतयोस्तु विवृतत्वम् । तेषां सावर्ण्यप्रसिद्ध्यर्थमकार इह शास्त्रे विवृतः प्रतिज्ञायते । तस्य प्रयोगार्था अ अ इति शास्त्रान्ते प्रत्यापत्तिः करिष्यते ॥

Colophon :

इति काशिकायां वृत्तौ प्रथमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

End :

निष्प्रवाणिश्च । नदीलक्षणस्य कपः प्रतिषेधो निपात्यते । प्रोयतेऽस्यामिति प्रवाणीति तन्तुवायशलाका भण्यते । निर्गता प्रवाणी अस्य निष्प्रवाणिः कम्बलः । अपनीतशलाकः परिसमाप्तवानः प्रत्यग्रो नवकः तत्राचिरादपहृत इत्यर्थः ॥

Colophon :

इति जयादित्यविरचितायां वृत्तौ पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥

योगेन चित्तस्य पदेन वाचां मलं शरीरस्य तु वैद्यकेन ।
योऽपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां पतञ्जलिं प्राञ्जलिरानतोऽस्मि ॥

**19.** 24. A. 27.

## काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf (S'rītāla). 161 Foll. 18 × 2 inches. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Contains the adhyāyas 6 to 8 complete. Author's name is not mentioned in the Colophons.

Beginning :

एकाचो द्वे प्रथमस्य । एकाच इति च द्वे इति च प्रथमस्येति चैतत् त्रयमधिकृतं वेदितव्यम् । इत उत्तरं यद्वक्ष्यामः प्राक्संप्रसारणविधानात् तत्रैकाचः प्रथमस्य द्वे भवत इत्येवं तद्वेदितव्यम् । वक्ष्यति लिटि धातोरनभ्यासस्येति । तत्रानभ्यासस्य धातोरवयवस्य प्रथमस्यैकाचो द्वितीयस्य वा यथायोगं द्वे भवतः । जजागार पपाच इयाय आर । एकाच इति बहुव्रीहिनिर्देशः । एकः अच् यस्य सोऽयमेकाच् इति । तत्रावयवेन विग्रहः । समुदायः समासार्थः । अभ्यन्तरश्च समुदाये अवयवो भवतीति साच्कस्यैव द्विर्वचनं भवति ।

Colophon :

इति काशिकायां वृत्तौ षष्ठस्य चतुर्थः पादः ॥

Colophon :

इति काशिकायां वृत्तौ सप्तमस्य चतुर्थः पादः ॥

End :

अ अ । एको विवृतः । अपरः संवृतः । विवृतस्य संवृतः क्रियते। अकारो विवृतः संवृतो भवति। वृक्षः प्लक्षः । इह शास्त्रे सवर्णार्थमकारो विवृतः प्रतिज्ञातः । तस्य तथाभूतस्य प्रयोगो मा भूदिति संवृतताप्रत्यापत्तिरियं क्रियते। दीर्घप्लुतयोश्च विवृतेनानेनाकारेण ग्रहणं नेष्यते। संवृतेन च सर्वगुणस्य मात्रिकस्य ग्रहणमिष्यते । तेन सर्वगुणः प्रत्यापद्यते ॥

Colophon :

इति काशिकायां वृत्तौ अष्टमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः । समाप्तेयं काशिकावृत्तिः ।

The scribe adds :

कोलम्बाब्दे कटपयन्यायाद्घोरससंमिते ।
व्यलिखत्काशिकावृत्तिं कश्चिदीश्वरसंयुतम् ॥

(Kollam 723=1547 A.D.)

**20.** 19. F. 39.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 94 Foll. (265 to 366). $14 \times 1\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the 4th adhyāya only without the beginning.

The authorship is attributed to Jayāditya in the colophon.

Leaves bearing the serial numbers 292 to 299 are wanting.

**21.** 20. C. 76.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 11 Foll. $17\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A fragment containing the 3rd pāda of the 7th adhyāya.

**22.** 22. J. 23.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 162 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the 2nd pāda of the 4th adhyāya.

All the colophons found at the end of the adhyāyas 1, 2, 3 and the 1st pāda of the adhyāya 4 attribute the authorship to Jayāditya.

**23.** 22. J. 24.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 103 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains from the 4th pāda of the 6th adhyāya to the end of the 8th adhyāya.

The colophons found at the end of the adhyāyas, 7 and 8 attribute the authorship to Vāmana, while the colophon at the end of the adhyāya 6 does not contain the author's name.

**24.** 22. J. 25.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 103 Foll. $18\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the adhyāyas 1 to 3 without the beginning and the end. Colophons





do not mention the author's name. The leaves are in disorder.

**25.** 22. J. 30.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 191 Foll. $15 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks of in the 4th pāda of the 4th adhyāya. The Colophons attribute the authorship to Jayāditya for the adhyāyas 1 to 4.

**26.** 22. J. 31.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 136 Foll. $13\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Begins in the course of the 1st pāda of the 1st adhyāya and breaks off in the 4th pāda of the 2nd adhyāya. Then begins in the course of the 1st pāda of the 6th adhyāya and breaks off in the 2nd pāda of the same adhyāya. Leaves bearing the serial Nos. 1 to 9 and 93 to 103 are missing.

The Colophons do not contain the author's name.

**27.** 22. J. 32.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 222 Foll. $16 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Breaks off in the 1st pāda of the 4th adhyāya. The Colophons attribute the authorship to Jayāditya for the adhyāyas 1 to 4.

**28.** 23. C. 34.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 46 Foll. $21\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the 8th adhyāya only.

The last leaf contains the following stanza :

"स जयति कृष्णाचार्यस्तन्त्रेषु चतुर्षु संलसत्प्रभया ।
वेदान्तमध्यवर्त्या दीपिकया स्नेहपूर्णया मत्या ॥"

**29.** 23. E. 8.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 220 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Very much injured. Clear writing.

Contains from the 3rd pāda of the 4th adhyāya to the 1st pāda of the 8th adhyāya.

Author's name is not mentioned in the Colophons. Leaves are in disorder.

**30.** 24. G. 1.

### काशिकावृत्तिः—जयादित्यवामनकृता

Palm-leaf. 77 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Contains fragments of the adhyāyas 1 and 5. The Leaves are in disorder.

Author's name is not mentioned in the colophons.

**31.** 24. B. 6.

## काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता

Palm-leaf. 226 foll. $15 \times 2\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Grantha and Malayālam scripts. Old. Good. Good writing.

This is a commentary on the Kās'ikā-vṛtti of Jayāditya and Vāmana. The author of the commentary is Haradatta son of S'rī and Rudrakumāra. He was younger brother of Agnikumāra and pupil of Aparājita. The author is assigned to the 12th Century A.D.

Contains the 1st adhyāya complete, 4 leaves in the beginning of the 2nd adhyāya and 87 Sūtras in the 1st pāda of the 3rd adhyāya.

Beginning :

व्यक्तप्रधानपुरुषात्मकमस्वतन्त्र-
मेतत्समस्तमधितिष्ठति यः स्वतन्त्रः ।
तस्मै शिवाय परमाय दशाव्ययाय
साम्बाय सादरमयं विहितः प्रणामः ॥ १ ॥
स्वं स्वं मनोरथमवाप्तुमपेतविघ्नं
यस्य प्रसादमनवाप्य न शक्नुवन्ति ।
पद्मासनप्रभृतयः प्रथमेऽपि देवा-
स्तद्वस्तु हस्तिमुखमस्तु मयि प्रसन्नम् ॥ २ ॥
तातं रुद्रकुमारार्यं प्रणम्याम्बां श्रियं तथा ।
ज्येष्ठं चाग्निकुमारार्यमाचार्यमपराजितम् ॥ ३ ॥
यश्चिराय हरदत्तसंज्ञया विश्रुतो दशसु दिक्षु दक्षिणः ।
उज्जहार पदमञ्जरीमसौ शब्दशास्त्रसहकारपादपात् ॥
तामिमामनुपधेन चेतसा भावयन्तु भुवि भव्यबुद्धयः ।
कः खलु प्रणयिनि प्रियंवदे मत्सरी भवति मद्विधे जने॥
अविचारितरमणीयं कामं व्याख्याशतं वृत्तेः ।
हृदयंगमा भविष्यति गुणगृह्याणामियं व्याख्या ॥६॥
इष्टदेवनमस्कारः कार्यः सन्नेह किं कृतः ।
वृत्तौ सूत्रे तथा भाष्ये वार्तिके च तदुच्यते ॥ ७ ॥
मनसा वचसा च कर्मणा कृत एवायमिहानिवेशितः ।
न हि दर्भपवित्रपाणिताद्यपरं मङ्गलमत्र कीर्त्यते ॥८॥
वृत्त्यन्तरेष्वसन्तं गुणं वदन् वृत्तिकृन्निजे ग्रन्थे ।
प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यै क्रियमाणं वस्तु निर्दिशति ॥ ९ ॥

वृत्तौ भाष्य इति ।

वस्तुनि निर्दिष्टे सति तेनार्थेनार्थिनः प्रवर्तन्ते ।
इतरे नेत्युपयुक्तो ग्रन्थादौ वस्तुनिर्देशः ॥ १० ॥
वृत्त्यन्तरेष्वसंभविगुणकथनं तु प्रवृत्तिनियमार्थम् ।
कथमपरथा प्रवृत्तिर्विहाय वृत्त्यन्तराण्यस्याम् ॥११॥

Colophon :

इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां प्रथमोऽध्यायः ॥

End :

अनेकार्था धातवः । समुदायेषु च प्रवृत्ताः शब्दा अवयवेष्वपि वर्तन्ते । तदेवं कर्मव्यवहारमात्रवाचिषु भिदादिषु कर्तृत्वमेव काष्ठादीनाम् , न तु कर्मत्वगन्धोऽप्यस्ति । धातवश्चैते प्रयोगेऽस्मिन्नकर्मकाः । यथा विक्लिद्यति द्विधा भवतीति । कथं तर्हि कर्मणा तुल्यक्रियः . . . .

**32.** 23. C. 41.

## काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता

Palm-leaf. 112 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the 4th adhyāya without the beginning.





Beginning :

यूनि लुक् । अत्रापि यद्यचीति परसप्तमी स्यात् प्रत्ययस्य यथेष्टप्रसङ्गः । युवप्रत्यये श्रूयमाणे यः प्राप्नोति स तावत् कर्तव्यः । तत्र कृते युवप्रत्ययलुकि तस्य श्रवणं प्राप्नोति । विषयसप्तम्यां तु अजादौ विषयभूत एव युवप्रत्यये लुप्ते यो यतः प्राप्नोति स ततो भवतीति सिद्धमिष्टम् । एतच्चोदाहरणेषु व्यक्तीकरिष्यते ।

Colophon :

इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां चतुर्थस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ।

End :

शिवशमरिष्टस्य करे । करोतीति कर इति पचाद्यच् । सामर्थ्यलभ्या षष्ठी समर्थविभक्तिरिति । सा पुनः कृद्योगलक्षणा कर्मणि । भाषायां शिवतातिप्रभृतीनां साधुत्वं चिन्त्यम् ।

Colophon :

इति श्रीहरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां चतुर्थस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः । चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ।

**33.** 24. B. 14.

## काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता

Palm-leaf. 122 Foll. $12 \times 1\frac{3}{4}$ inches. 13 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the 7th adhyāya Complete and the 8th adhyāya breaking off in the 50th Sūtra of the 3rd Pāda.

Beginning :

युवोरनाकौ । शास्त्रस्य लाघवार्थं युवू प्रत्ययावुपदिष्टौ । तयोरनाकावादेशौ विधीयेते । तत्र तत्रानाकयोरेवोपदेशे शास्त्रस्य गौरवं स्यात् । इह कस्मान्न भवति ? यु मिश्रणे, युतः युतवान् । उदितोः युवोरिदं ग्रहणम् । कथम् ? ल्युडादिषूकारोऽनुनासिक इत्संज्ञकः । एवमपि द्यूत्वा द्यूतः द्यूतवान् अत्रापि प्राप्नोति । ऊठस्त्वनुदित् अवकाशः । अथार्थवतो युवुशब्दस्य ग्रहणम् । अनर्थकश्चायम् । तेन धात्वन्तस्य न भवति । भुज्युः मृत्युः कंयुः शंयुः ऊर्णायुरित्यादावुकारस्यानित्संज्ञकत्वादादेशाभावः ।

Colophon :

इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां सप्तमस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ।

End :

कः करत् । करति । कृञो लुङ् । मन्त्रे घसेत्यादिना च्लेर्लुक् । तिप्, गुणः, तिपो हल्ङ्यादिलोपः । बहुलं छन्दस्यमाङ्योगेऽपीत्यडागमाभावः । करदिति ; कृञ एव लुङ् । कृमृदृरुहिभ्यश्छन्दसीत्यङ् । करतीति; लट्, व्यत्ययेन शप् । कृधीति, कृञो लोट् । सेर्हिः । बहुलं छन्दसीति शपो लुक् । श्रुशृणु पृकृवृभ्यश्छन्दसीति हेर्धिरादेशः । कृतमिति ; कृञ एव क्तः । सकार आदेश इति । षत्वस्याप्युपलक्षणमेतत् । तथाचानतिप्रतिषेधः । विश्वतस्करिति । अव्ययत्वादसमासत्वाद्वा अतः कृकमीत्यप्रसङ्गः । इतरेषु त्वसमासत्वादप्रसङ्गः ।

**34.** 22. J. 24.

## काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता

Palm-leaf. 17 Foll. $14 \times 1\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the 4th Pāda of the 7th adhyāya.

The following stanza is found at the end.

तर्कस्तनीं सरसकाव्यकलाधरोष्ठीं
त्रय्यन्तकुन्तलभरामितिहासहासाम् ।
पाणीभवत्प्रबलपाणिनिसूत्रमालां
वाणीं भजे निगमबाह्यमनःकृपाणीम् ॥

**35.** 24. B. 15.

**काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता**

Palm-leaf. 127 Foll. 14¼ × 1¾ inches. 12 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Contains the Pādas 1 to 3 in the 6th adhyāya. The colophons are noteworthy here.

Beginning:

एकाचो द्वे प्रथमस्य । इह यद्यपि स्वार्थत्वे संभवति पारार्थ्यमयुक्तम् ; विधेयकार्यिणोर्निर्देशात् संभवति च स्वार्थत्वम् ; तथापि लिटि धातोरित्यादौ विधेयानिर्देशेन वैयर्थ्यप्रसङ्गात् नायम् अणूकुटिलिकाया इत्यादिवत् केवलो विधिः । नापि शेष इत्यादिवल्लक्षणम् अधिकारश्च ।

Colophon of the 1st pāda:

इति मतितिमिर(हर)हरदत्तमिश्रविरचितायां व्याकरणतरुलक्ष्म्यां बुधमधुकरमण्डितायां पदमञ्जर्यां षष्ठस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ।

End:

संप्रसारणस्य । अकृत एवेत्यादि । कारीषगन्धिपुत्र इति स्थिते ह्रस्वत्वं च प्राप्नोति; अनेन दीर्घत्वं च । तस्यावकाशः ग्रामणि कुलम् । ह्रस्वाभावक्षे कृतार्थं दीर्घत्वम्, तथापि परत्वात् ह्रस्वो बाध्यते । अथेदानीं दीर्घत्वे कृते पुनःप्रसङ्गविज्ञानात् ह्रस्वत्वं कस्मान्न भवति ? तत्राह—पुनःप्रसङ्गविज्ञानं चेति ।

Colophon of the 2nd pāda:

इति मतितिमिर(हर)हरदत्तमिश्रविरचितायां व्याकरणतरुलक्ष्म्यां बुधमधुकरमण्डितायां पदमञ्जर्यां षष्ठस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः ।

Colophon of the 3rd pāda:

इति मतितिमिरहरहरदत्तमिश्रविरचितायां व्याकरणतरुलक्ष्म्यां बुधमधुकरमण्डितायां पदमञ्जर्यां षष्ठस्याध्यायस्य तृतीयः पादः ।

The last leaf contains some miscellaneous lines on grammar unconnected with the previous leaves.

**36.** 24. C. 9.

**काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता**

Palm-leaf. 227 Foll, 20 × 2 inches. 10 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Contains the adhyāyas 2 and 3 Complete.

Beginning:

समर्थः पदविधिः । परिभाषेयमिति ; नाधिकारः, पदविधिग्रहणात् । अन्यथा वक्ष्यमाणानां पराङ्गवद्भावादीनां पदविधित्वाव्यभिचारादनर्थकं तत्स्यात् । परितः सर्वत्र पूर्वत्र परत्र व्यवहिते अनन्तरे च भाष्यते कार्यमनया इति करणे गुरोश्च हल इत्यकारप्रत्ययः । भावसाधन एव वा अभेदोपचारात्सूत्रे प्रयुज्यते । इदंशब्दस्य सूत्रे प्रयुक्तस्यापि विधेयपरिभाषारूपसामानाधिकरव्यात्स्त्रीलिङ्गता । स सर्व इति । ननु यः कश्चिदित्यनेन परिभाषाधर्मभूता व्याप्तिरुक्ता ; किं सर्वग्रहणेन ? नैतदस्ति । यः कश्चित् ब्राह्मण आनीयतामित्युक्ते क्षत्रियादिनिवृत्तिः प्रतीयते, न व्याप्तिः ।





Colophon:

इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां द्वितीयस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ।

End:

छन्दस्युभयथा । सर्वमेव प्रकरणमिति । तिङ्शित्सार्वधातुकमित्यारभ्य चतुःसूत्री प्रकरणम् । भूभावो न भवतीति । तदानीमेवार्धधातुकत्वात् श्नसोरल्लोप इत्यस्याभावः ।

Colophon:

इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यां तृतीयस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः । तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

**37.** 24. D. 1.

**काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता**

Palm-leaf. 85 Foll. 9½ × 1½ inches. 7 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Good writing.

Contains the 3rd and 4th Pādas of the 8th adhyāya. The last line in the 4th Pāda is wanting.

Beginning:

मतुवसो रु संबुद्धौ छन्दसि । युवोरनाकावितिवत् मतुवसोरिति निर्देशः । अनुबन्धपरित्यागेन वा सकारान्तस्य वसोर्ग्रहणम् । निपातनाद्वाल्पाच्तरस्य परनिपातः । रु इत्यविभक्तिको निर्देशः ।

Colophon:

इति हरदत्तमिश्रविरचितायां पदमञ्जर्यामष्टमस्याध्यायस्य तृतीयः पादः ।

End:

एकशेषनिर्देशो वायं द्रष्टव्यः । तत्र षण्मात्रिका अकाराः स्थानिनो निर्दिश्यन्ते । आदेशा अपि षडेव । तत उभयत्रैकशे.

**38.** 28. F. 32.

**काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता**

Palm-leaf. 130 Foll. 17¾ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

Contains from the 4th pāda of the 6th adhyāya to the 3rd pāda of the 7th adhyāya.

**39.** 41. A. 38.

**काशिकावृत्तिव्याख्या पदमञ्जरी—हरदत्तकृता**

Paper. 94 Foll. 10 × 4½ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the adhyāya 2 complete.

Date of the MSS.—Saṁ. 1660.

Former owner of the MS.—Gopīnātha.

**40.** 24. B. 13.

**पदमञ्जरीव्याख्या मञ्जरीमकरन्दः—रङ्गनाथदीक्षितकृतः**

Palm-leaf. 121 Foll. 9 × 2 inches. 8 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Good writing.

This is a Commentary on Haradatta's Padamañjarī which itself is a Commentary on the Kāsikavṛtti of Vāmana and Jayāditya. The author Raṅganāthadīkṣita was the son of Nārāyaṇadīkṣita, grandson of Nallādīkṣita and great grandson of Nārāyaṇadīkṣita. The author states that his uncle and grandfather on the maternal side were well-versed in Vyākaraṇa, He salutes one Caturvedadīkṣita, the paternal uncle of his father. His daughter's son

was Peddādīkṣita.* He is assigned to the 17th centuary A.D. The commentary is called Parimala in the margin of the 1st leaf.

Breaks off in the 52nd Sūtra of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

Beginning :

श्रीरामचन्द्रं जनकात्मजापतिं
सलक्ष्मणं राक्षसमोक्षकारणम् ।
नमामि वाचा मनसा च मूर्ध्ना
निर्विघ्नसिद्ध्यै कुलदैवतं नः ॥
यो नारायणदीक्षितस्य नप्ता
नल्लादीक्षितसूरिणस्तु पौत्रः ।
श्रीनारायणदीक्षितेन्द्रपुत्रो
व्याख्यास्येष हि रङ्गनाथयज्वा ॥
मातामहो यस्य च शब्दपारगो
भाष्यार्थवेत्ता खलु यस्य मातुलः ।
अपास्तलज्जेन हि तेन केनचित्
प्रकाश्यतेऽसौ पदमञ्जरी वरा ॥
श्रीचोलदेशे सुधियो बृहस्पते-
स्तुल्यास्त्रयः पञ्च गृहे गृहे बुधाः ।
वसन्ति तेषां धुरि मत्कृतिस्तथा
विभाति कीटो रविसंनिधौ यथा ॥
पाठने किल न कश्चन भारः
स्पर्धिचित्तहरणं च विनोदः ।
लेखनं भवति साहसमेत-
दस्म्यहं भुवि विनिर्जितलज्जः ॥
जगन्मण्डलविख्यातो यश्चतुर्वेददीक्षितः ।
अस्मत्पितृपितृव्यश्च वन्दे तच्चरणाम्बुजम् ॥
अन्यथोक्तमपि स्याच्चेद् बुद्धिव्यामोहतः क्वचित् ।
क्षन्तव्यं पण्डितैस्तद्धि कस्य नास्ति मतिभ्रमः ॥

अथ चिकीर्षितग्रन्थस्यांविघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं शिष्टाचारपरिप्राप्तमिष्टदेवतानमस्कारमादौ निबध्नाति—

* Vide Triv. San. Series No. XCIII.

व्यक्तप्रधानपुरुषात्मकमिति । व्यक्तं परिदृश्यमानं कार्यं, प्रधानं प्रकृतिः व्यक्तोपादानकारणमतीन्द्रियः पदार्थः, पुरुषो जीवः । व्यक्तं च प्रधानं च पुरुषश्च व्यक्तप्रधानपुरुषाः । तदात्मकं व्यक्तप्रधानपुरुषात्मकम् । जगतश्चतद्विशेषणम् । अस्वतन्त्रम् ; इदमपि जगतो विशेषणम् । परिदृश्यमानकार्यमुत्पत्तिस्थितिविलयेष्वस्वतन्त्रम् । प्रधानमपि जीवादृष्टवशेन परमेश्वरप्रेक्षितमेव कार्योत्पादने समर्थं सदस्वतन्त्रम् । पुरुषो ऽपि सुखदुःखादावीश्वरप्रेरित एव प्रवर्तत इति सोऽप्यस्वतन्त्रः ॥

End :

सामान्यवचने षष्ठीस्थाने योगेत्यधिकारात् स्थानषष्ठीनिर्दिष्टस्येति वेदितव्यम् । अन्यथा ; षष्ठीमात्रस्याधिकारे । यस्य षष्ठीनिर्दिष्टस्य यत्कार्यं यथाभूतमुच्यते आदेशरूपमागमरूपं वा तत्तथाभूत . . . . . . . .

65 blank leaves are added at the end of the MS.

The MS. is incomplete and does not contain any colophon. A MS. available in the Tanjore Palace Library gives the following colophon :

रङ्गनाथमहाविद्वद्यायजूककृतेन सा ।
मञ्जरीमकरन्देन भ्राजते पदमञ्जरी ॥

इति चतुर्वेदवेदाङ्गज्ञसर्वक्रत्वग्निचितः पौत्रेण नारायणदीक्षिताग्निचिद्द्वादशाहयाजितनयेन रङ्गनाथदीक्षितेन विरचिते मञ्जरीमकरन्दे प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ।

(Vide 5466 of the Vol. X, Descriptive Catalogue, Tanjore Palace Library.)

**41.** 8. I. 2.

## महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्

Paper. 644 Foll. $10\frac{1}{4} \times 8$ inches. 19 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.





Bound in four volumes.

This is the well known Commentary by Patañjali on Kātyāyana's Vārttikas in Pāṇini's grammar. This is said to be a direct commentary on Kātyāyana's Vārttikas. (Vide Puṇyarāja's Commentary on the Vākyapadīya II. 485 "भगवता पतञ्जलिना वार्तिकव्याख्यानपुरःसरं महाभाष्यनिबन्धनमुपरचितम्.") Yet it explains also the Sūtras of Pāṇini in some cases. So it is brought under the commentaries on the Aṣṭādhyāyī.

Complete in 8 adhyāyas.

Beginning :

अथ शब्दानुशासनम् । अथेत्ययं शब्दोऽधिकारार्थः प्रयुज्यते । शब्दानुशासनं नाम शास्त्रमधिकृतं वेदितव्यम् । केषां शब्दानाम्? लौकिकानां वैदिकानां च । तत्र लौकिकास्तावत्—गौरश्वः पुरुषो हस्ती शकुनिर्मृगो ब्राह्मण इति । वैदिकाः खल्वपि—शं नो देवीरभिष्टये । इषे त्वोर्जे त्वा । अग्निमीळे पुरोहितम् । अग्न आयाहि वीतये इति ।

Colophon :

इति श्रीभगवत्पतञ्जलिविरचिते महाभाष्ये प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथममाह्निकम् ।

End :

सिद्धं तु तपरनिर्देशात् । सिद्धमेतत् । कथम्? तपरनिर्देशात् । तपरनिर्देशः कर्तव्यः अदिति । एकशेषनिर्देशाद्वा स्वरानुनासिकभिन्नानां भगवतः पाणिनेराचार्यस्य सिद्धम् । एकशेषनिर्देशाद्वा भगवतः पाणिनेराचार्यस्य सिद्धम् । एकशेषनिर्देशोऽयम्—अअ इति ।

Colophon :

इत्याचार्यश्रीभगवत्पतञ्जलिविरचिते व्याकरणमहाभाष्ये अष्टमस्याध्यायस्य चतुर्थे पादे प्रथममाह्निकम् । पादश्च समाप्तोऽध्यायश्च ।

**42.** 8. H. 28.

## महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्

Paper. 288 Foll. $16 \times 7$ inches. 24 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Bound in 2 volumes.

Contains the adhyāyas 1 to 3 only.

The MS. Contains also Kaiyaṭa's Pradīpa for this portion.

**43.** 8. H. 29.

## महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्

Paper. 189 Foll. $13 \times 6$ inches. 18 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Clear writing.

Contains the pādas 3 and 4 of the 1st adhyāya and the whole of the 3rd adhyāya.

The MS. Contains also Kaiyaṭa's Pradīpa for this portion.

**44.** 8. H. 30

## महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्

Paper. 134 Foll. $14\frac{1}{2} \times 7$ inches. 19 lines in a page. Telugu and Devanāgarī scripts. Old. Good. Good writing.

Contains the 5th adhyāya complete and the 6th adhyāya incomplete.

The MS. Contains also Kaiyaṭa's Pradīpa for this portion.

**45.** 8. I. 4.

## महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्

Paper. 142 Foll. $11 \times 9$ inches. 27 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the 4th pāda of the 1st adhyāya.

**46.** 9. D. 30.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Paper. 64 Foll. $10 \times 6$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the 8th adhyāya only complete.

**47.** 9. H. 80.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Paper. 13 Foll. $12\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 19 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the 1st pāda complete and 2nd pāda incomplete of the 7th adhyāya.

**48.** 10. D. 9.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Paper. 805 Foll. $13 \times 8$ inches. 18 lines in a page. Devanāgarī script. Good. Good writing.

Contains the following portions:

| adhyāya | pāda | āhnikas (when incomplete) |
|---|---|---|
| 1 | 1 | 1 to 9 (except 3) |
| ,, | 3 | complete. |
| 5 | 1 and 2 | complete. |
| 6 | 1 | 1 (incomplete) and 2 to 6 complete. |
| ,, | 2 to 4 | complete. |
| 7 | 1 | 1. |
| 8 | 1 to 4 | complete. |

The MS. contains also Kaiyaṭa's Pradīpa and Nāges'a's Uddyota for these portions.



**49.** 10. D. 22.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Paper. 389 Foll. $11\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the adhyāyas 2 and 3 complete.

Date of copying—S'aka 1713. Virodhikṛt year.

The MS. contains also Kaiyaṭa's Pradīpa for this portion.

**50.** 23. D. 35.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 51 Foll. $15 \times \frac{3}{4}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Legible writing.

Breaks off in the 2nd āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**51.** 23. E. 33.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 65 Foll. $16 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Clear writing.

Breaks off in the 5th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

The following Stanza is found in the beginning.

"योगेन चित्तस्य पदेन वाचां
मलं शरीरस्य च वैद्यकेन ।
योऽपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां
पतञ्जलिं प्राञ्जलिरानतोऽस्मि ॥"



**52.** 24. A. 3.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 64 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the course of the 2nd pāda of the 1st adhyāya and breaks off in the 4th pāda of the same adhyāya.

**53.** 24. A. 17.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 79 Foll. $18\frac{3}{4} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Small but clear writing.

Contains the 1st adhyāya only complete.

**54.** 24. A. 27.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 15 Foll. $18 \times 2$ inches. 11 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Contains the 7th adhyāya only which breaks off in the 96th Sūtra of the 1st pāda.

The MS. contains also Kaiyaṭa's Pradīpa for this portion.

**55.** 26. A. 16.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 98 Foll. $17 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the 2nd pāda of the 1st adhyāya.



**56.** 27. D. 8.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 33 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Foll. bearing Nos. 10 and 11 are missing.

Contains the first 2 āhnikas of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

The MS. contains also Kaiyaṭa's Pradīpa for this portion.

**57.** 27. F. 1.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 358 Foll. $16 \times 2\frac{1}{4}$ inches. 14 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains from the beginning of the work up to the end of the 3rd pāda of the 1st adhyāya and then begins in the course of the 1st pāda of the 4th adhyāya and goes on up to the end of the 8th adhyāya.

The Stanza "योगेन चित्तस्य पदेन वाचां" etc. is found at the end.

**58.** 27. F. 2.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 202 Foll. $14 \times 1$ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the adhyāyas 5 to 8 complete.

The last 3 leaves contain a small portion of the पस्पशाह्निक of the work.

**59.** 27. F. 3.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 66 Foll. $15\frac{3}{4} \times 2\frac{1}{2}$ inches. 25 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the āhnikas 1 and 2 of the 1st pāda of the 1st adhyāya and adhyāyas 4 to 6 (the sixth breaking off in the 3rd pāda).

**60.** 27. F. 6.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 69 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the 3rd adhyāya complete.

The scribe adds:

"पातञ्जले महाभाष्ये तृतीयाध्यायमञ्जसा ।
दक्षिणामूर्तिनामायं व्यलिखद्विदुषां मुदे ॥
नीलोत्पलदलच्छायमिच्छया कायमाश्रितम् ।
सीतया सहितं धाम निर्मायं कामयेऽनिशम् ॥"

**61.** 27. F. 7.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 88 Foll. $18 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Contains the 2nd adhyāya complete.

**62.** 27. F. 8.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 52 Foll. $18 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clumsy writing.

Breaks off in the 8th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

The last 3 leaves contain a small portion of the 2nd pāda of the 1st adhyāya of the work.

**63.** 27. F. 35.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 216 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Injured. Illegible writing.

Begins in the 3rd pāda of the 1st adhyāya and breaks off in the 1st pāda of the 3rd adhyāya.

**64.** 27. N. 8.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 189 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Begins towards the end of the 2nd pāda of the 3rd adhyāya and breaks off in the 4th pāda of the 5th adhyāya.

**65.** 27. N. 38.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 183 Foll. $16 \times 1$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Legible writing.

Contains the 1st adhyāya complete.

**66.** 27. O. 9.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Palm-leaf. 106 Foll. $12\frac{1}{4} \times 1\frac{3}{4}$ inches





14 lines in a page. Grantha script. Old. Good writing.

Contains the 1st pāda of the 1st adhyāya complete.

**67.** 36. E. 13.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Paper. 159 Foll. $15 \times 5\frac{1}{4}$ inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the 1st pāda of the 1st adhyāya only.

The MS. contains also Kaiyaṭa's Pradīpa and Nāges'a's Uddyota for this portion.

**68.** 40. E. 28.

**महाभाष्यम्—पतञ्जलिकृतम्**

Paper. 20 Foll. $12 \times 5\frac{3}{4}$ inches. 16 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the 8th adhyāya only which breaks off in the 2nd pāda.

The MS. contains also Kaiyaṭa's Pradīpa for this portion.

**69.** 8. H. 28.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Paper. 288 Foll. $16 \times 7$ inches. 24 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing. Bound in 2 volumes.

A commentary on Patañjali's Mahābhāṣya, by Kaiyaṭa son of Jaiyaṭa and pupil of Mahes'vara. He is assigned to the 11th century A. D.

Contains the adhyāyas 1 to 3 only.

The MS. contains also the text of the Mahābhāṣya for this portion.

Beginning:

सर्वाकारं निराकारं विश्वाध्यक्षमतीन्द्रियम् ।
सदसद्रूपतातीतमदृश्यं माययावृतैः ॥ १ ॥
ज्ञानलोचनसंलक्ष्यं नारायणमजं विभुम् ।
प्रणम्य परमात्मानं सर्वविद्याविधायिनम् ॥ २ ॥
पुरुषाः प्रतिपद्यन्ते देवत्वं यदनुग्रहात् ।
सरस्वतीं च तां नत्वा सर्वविद्याधिदेवताम् ॥ ३ ॥
पदवाक्यप्रमाणानां पारं यातस्य धीमतः ।
गुरोर्महेश्वरस्यापि कृत्वा चरणवन्दनम् ॥ ४ ॥
महाभाष्यार्णवावारपारीणं विवृतिप्लवम् ।
यथागमं विधास्येऽहं कैयटो जैयटात्मजः ॥ ५ ॥
भाष्याब्धिः क्वातिगम्भीरः क्वाहं मन्दमतिस्ततः ।
छात्राणामपहास्यत्वं यास्यामि पिशुनात्मनाम् ॥६॥
तथापि हरिबद्धेन सारेण ग्रन्थसेतुना ।
क्रममाणः शनैः पारं तस्य प्राप्तास्मि पङ्गुवत् ॥७॥

महाभाष्यकारो विवरणकारत्वाद्व्याकरणस्य साक्षात्प्रयोजनमाह—अथ शब्दानुशासनमिति । प्रयोजनप्रयोजनानि तु रक्षोहादीनि पश्चाद्वक्ष्यन्ते । स्ववाक्यं व्याख्यातुं तदवयवमथशब्दं तावद्व्याचष्टे—अथेत्ययमिति । इतिशब्दोऽथशब्दस्य स्वरूपेऽवस्थापनाय प्रयुक्तः ।

Colophon:

इत्युपाध्यायजैयटपुत्रकैयटकृते भाष्यप्रदीपे प्रथमाध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथममाह्निकम् ।

End:

तुल्यजातीयस्येति । सिज्लुकं विना आतः सिचश्चानन्तरो झिर्न भवतीति सिज्लुगन्तस्याकारान्तस्येह ग्रहणमिति नियमेन सिज्लुगन्तमेव निवर्त्यते ।

उत्तरार्थमिति । अन्यथैकसंज्ञाधिकारादन्यत्र संज्ञासमावेशस्य दृष्टत्वाल्लिङादेशानां सार्वधातुकसंज्ञापि स्यात् । ततस्तन्निमित्तविकरणप्रसङ्गः । आर्धधातुकसंज्ञा चेडाद्यर्था स्यात् । आर्ध ॥ अनुक्रान्तापेक्षमिति । अनुक्रान्ता ये प्रत्ययाः तिङ्शिद्विर्जिताः त आर्धधातुकसंज्ञा भवन्ति । न तु अनुक्रंस्यमाना इत्यर्थः । धातोरिति । धातोरित्येवं धातुशब्दं समुच्चार्य ये विहिता इत्यर्थः ।

Colophon :

इत्युपाध्यायजैयटपुत्रकैयटकृते महाभाष्यप्रदीपे तृतीयस्याध्यायस्य चतुर्थपादे प्रथममाह्निकम् । पादश्चतुर्थः समाप्तः । अध्यायश्च तृतीयः समाप्तः ॥

**70.** 8. H. 29.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Paper. 189 Foll. 13 × 6 inches. 18 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the 3rd and 4th pādas of the 1st adhyāya and the whole of the 3rd adhyāya.

The MS. contains also the text of the Mahābhāṣya for this portion.

**71.** 8. H. 30.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Paper. 134 Foll. $14\frac{1}{2}$ × 7 inches. 19 lines in a page. Telugu and Devanāgarī scripts. Old. Good. Good writing.

Contains the 5th adhyāya complete and the 6th adhyāya incomplete.

The MS. contains also the text of the Mahābhāṣya for this portion.

**72.** 8. I. 3.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Paper. 676 Foll. 10 × 8 inches. 22 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the adhyāyas 1 to 8 complete.

End :

एकशेषनिर्देशाद्वेति । षण्मात्रिका अकाराः स्थानिनो निर्दिश्यन्ते । एवमादेशा अपि षडेव । ततश्चैकशेषः । तत्र षण्णां स्थानिनां निर्देशसामर्थ्यात् भिन्नकालौ दीर्घप्लुतौ स्थानिभिर्न गृह्येते । तत्र यथासंख्यं षण्णां विवृतानां स्थाने षडादेशाः संवृता भवन्तीति सिद्धमिष्टम् ।

Colophon :

इत्युपाध्यायजैयटपुत्रकैयटविरचिते व्याकरणमहाभाष्यप्रदीपे अष्टमस्याध्यायस्य चतुर्थपादे प्रथममाह्निकम् । पादश्च समाप्तोऽध्यायश्च ।

**73.** 9. D. 7.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Paper. 566 Foll. $10\frac{1}{2}$ × 6 inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Bound in four volumes.

Contains the following portions :

1st adhyāya complete (except the first 2 āhnikas in the 1st pāda) ; 2nd adhyāya complete ; from the 4th pāda of the 6th adhyāya to the end of the 2nd pāda of the 7th adhyāya ; Pādas 2 to 4 of the 8th adhyāya.

The following stanza is found at the end.





श्रुत्वा शास्त्राणि विद्वद्भ्यो यथाप्रज्ञं यथागमम् ।
भाष्यदीपं व्यधत्तेमं कैयटो जैयटात्मजः ॥

**74.** 10. D. 9.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Paper. 805 Foll. 13 × 8 inches. 18 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the following portions :

| adhyāya | pāda | āhnikas (when incomplete) |
|---|---|---|
| 1 | 1 | 1—9 (except 3rd āhnika) |
| ,, | 3 | Complete |
| 5 | 1 & 2 | complete |
| 6 | 1 | 1 (incomplete) and 2 to 6 complete |
| ,, | 2 to 4 | Complete |
| 7 | 1 | 1 |
| 8 | 1 to 4 | Complete |

The MS. Contains also the text of the Mahābhāṣya and Nāgeśa's Uddyota for these portions.

**75.** 10. D. 22.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Paper. 389 Foll. $11\frac{1}{2}$ × $4\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Clear writing.

Contains the adhyāyas 2 and 3 complete.

Date of copying—śaka 1713. Virodhikṛt year.

The MS. contains also the text of the Mahābhāṣya for this portion.

**76.** 24. A. 3.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Palm-leaf. 134 Foll. $14\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Breaks off in the 1st āhnika of the 2nd pāda of the 1st adhyāya.

**77.** 24. A. 27.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Palm-leaf. 19 Foll. 18 × 2 inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the 1st pāda incomplete of the 7th adhyāya.

The MS. contains also the text of the Mahābhāṣya for this portion.

**78.** 24. B. 23.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Palm-leaf. 87 Foll. $18\frac{1}{2}$ × $1\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Breaks off in the 2nd pāda of the 1st adhyāya.

**79.** 24. C. 23.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Palm-leaf. 102 Foll. $10\frac{1}{2}$ × $2\frac{1}{2}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Contains the pādas 1 to 3 in the 3rd adhyāya.

Foll. 103 to 110. contain a small portion of the 3rd adhyāya of the Mahābhāṣya.

**80.** 26. L. 7.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Palm-leaf. 34 Foll. $18 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the 1st pāda complete and the 2nd pāda incomplete of the 3rd adhyāya.

**81.** 27. D. 8.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Palm-leaf. 29 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the first two āhnikas of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

The following stanza is found at the end of the 1st āhnika:

"कठिनं कैयटभावं कामरिपुर्वेत्ति कामजनको वा ।
अथ वा कञ्जभवो वा कञ्जानगरस्थनारणभट्टो वा ॥"

The MS. Contains also the text of the Mahābhāṣya for this portion.

**82.** 27. D. 12.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Palm-leaf. 45 Foll. $19 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Clumsy writing.

Contains the āhnikas 1 to 3 of the 1st pāda of the 2nd adhyāya.

**83.** 27. D. 13.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Palm-leaf. 34 Foll. $18 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the 3rd pāda of the 1st adhyāya.

**84.** 27. D. 14.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Palm-leaf. 193 Foll. $15\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$ inches. 17 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the middle of the 1st pāda of the 4th adhyāya and ends in the 8th adhyāya.

The scribe adds:

"श्रीमज्जैयटपुत्रकैयटकृतं भाष्यप्रदीपं महा-
ग्रन्थं लेखितवान् पयोधितनयावासस्य दासाग्रणीः ।
आत्रेयान्वयभूषणस्य वरदाचार्यस्य पुत्रः स्वयं
श्रीरामः प्रियकारणाय विदुषां मोदाय सच्चेतसाम् ॥"

**85.** 27. D. 15.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Palm-leaf. 139 Foll. $18\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Breaks off in the 2nd āhnika of the 4th pāda of the 1st adhyāya.

**86.** 27. D. 17.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Palm-leaf. 76 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches.





7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

Leaves bearing Nos. 3, 12 to 14 and 49 are missing.

Breaks off in the 2nd āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**87.** 36. E. 13.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Paper. 159 Foll. $15 \times 5\frac{3}{4}$ inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the 1st pāda of the 1st adhyāya complete.

The MS. Contains also the text of the Mahābhāṣya and Nāges'a's Uddyota for this portion written in each page.

**88.** 40. E. 28.

महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः

Paper. 20 Foll. $12 \times 5\frac{3}{4}$ inches. 16 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the 8th adhyāya only which breaks off in the 2nd pāda.

**89.** 10. D. 9.

महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः

Paper. 805 Foll. $13 \times 8$ inches. 18 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a commentary on Kaiyaṭa's Pradīpa which itself is a commentary on Patañjali's Mahābhāṣya. The author Nāges'a alias Nāgojibhaṭṭa was the son of Satī and S'ivabhaṭṭa with the surname "Kāla". His patron was one Rāmavarman King of S'ṛṅgaberapura. Nāges'a was the expounder of the new school of thought in Pāṇini's grammar. He was the pupil of Haridīkṣita grandson of Bhaṭṭojidīkṣita. Nāges'a is assigned to the later part of the 17th century A.D.

The MS. contains the following portions:

| adhyāya | pāda | āhnikas (when incomplete) |
|---|---|---|
| 1 | 1 | 1 to 9 (except the 3rd āhnika) |
| ,, | 3 | complete |
| 5 | 1 and 2 | complete |
| 6 | 1 | 1 (incomplete), 2 to 6 complete |
| ,, | 2 to 4 | complete |
| 7 | 1 | 1 |
| 8 | 1 to 4 | complete |

The MS. contains also the Mahābhāṣya and Pradīpa corresponding to the portions mentioned above.

Beginning:

नत्वा साम्बशिवं देवीं वागधिष्ठानिकां गुरून् ।
पाणिन्यादिमुनीन् वन्द्यान् पितरौ च सतीशिवौ ॥
नागेशभट्टो नागेशभाषितार्थविचक्षणः ।
हरिदीक्षितपादाब्जसेवनावाप्तसन्मतिः ॥
याचकानां कल्पतरोररिकक्षहुताशनात् ।
शृङ्गबेरपुराधीशाद्रामतो लब्धजीविकः ॥
नाविस्तीर्णं न विस्तीर्णं मध्यानामपि बोधकृत् ।
भाष्यप्रदीपव्याख्यानं कुर्वेऽहं तु यथामति ॥

भाष्यं व्याचिकीर्षुः शिष्टाचारप्राप्तं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निवध्नाति—सर्वेति । क्त्वान्तानां पञ्चम-

श्लोकोत्तरार्धेनान्वयः । सर्वाकारत्वं सर्वोपादानकारणत्वान्मृदादिवत् । कार्यातिरिक्तदृश्यस्वरूपाभावान्निराकारत्वम् । कर्तृत्वाद्विश्वाध्यक्षत्वम्, 'स ऐक्षत' इति श्रुतेः । अतीन्द्रियत्वं विगतेन्द्रियत्वेन, 'पश्यत्यचक्षुः' इत्यादिश्रुतेः । सर्वप्रत्यक्षीकरणं तु स्वरूपचैतन्येनैव । इन्द्रियाविषयत्वेन वातीन्द्रियत्वम् । सदसद्रूपता प्रपञ्चधर्मः । एतच्च त्रियामिति सूत्रे वक्ष्यते । तामतीतं तद्रहितमित्यर्थः । एवं च सदेवेति भावः । नन्वीदृशमस्माभिः कुतो न गृह्यत इत्यत आह—अदृश्यमित्यादि । माययावृतैरित्यस्य कृत्यमाह—ज्ञानेति ।

Colophon :

इति शिवभट्टसुतसतीगर्भसंभवनागोजिभट्टेन कृते भाष्यप्रदीपोद्द्योते प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथममाह्निकम् ।

End :

अनेन व्याकरणाध्ययनप्रवचनाभ्यां सकलपुरुषार्थसिद्धिं दर्शयति । अन्ते मङ्गलाचरणं च कृतं भवति । एवं सूत्रकारेणापि विष्णुवाचकाकारस्य द्विरुच्चारणात् विष्णुस्मरणरूपं मङ्गलमाचरितम् । किं च 'अकारो वै सर्वा वाक् सैषा स्पर्शोष्मभिर्व्यज्यमाना बह्वी . . रूपा भवति' इति श्रुतेरकारस्य सर्वशब्दप्रकृतित्वात् अ इति ब्रह्मेति शब्दब्रह्मरूपत्वश्रवणाच्च महामङ्गलार्थता । वार्तिककृतापि भगवतः पाणिनेः सिद्धमिति सिद्धशब्दोच्चारणेन कृतं मङ्गलम् । भगवत्पतञ्जलिनापि एकशेषनिर्देशोऽयम् अ अ इत्यन्ते वदता कृतं मङ्गलम । एवं च तदध्यायिनां प्रवक्तॄणां च सकलपुमर्थसिद्धिर्दर्शिता । यथोक्तम्—

"इदमाद्यं पदस्थानं सिद्धिसोपानपर्वणाम ।
इयं सा मोक्षमाणानामजिह्मा राजपद्धतिः ॥"

इति सर्वेष्टसिद्धिः ॥

भाष्याब्धेः सप्रदीपस्य भगवत्कृपया मया ।
यथामति कृता व्याख्या प्रीयतां भगवांस्तया ॥

गङ्गा शिवश्च शेषश्च रक्षन्त्वेनां तु सर्वशः ।
सतां हृदयपद्मेषु प्रसिद्धिं प्रापयन्तु च ॥

Colophon :

इति कालोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजिभट्टविरचिते भाष्यपदीपोद्द्योतेऽष्टमाध्यायस्य चतुर्थपादे प्रथममाह्निकम् । ग्रन्थश्च समाप्तः ॥

**90.** 9. E. 87.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Paper. 26 Foll. $10 \times 4\frac{1}{3}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old Good. Clear writing.

2 Leaves bearing the Nos. 6 and 7 are missing.

Contains the Paspaśāhnika incomplete.

**91.** 9. H. 80.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Paper. 8 Foll. $12\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 19 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

A fragment containing portions of the 6th and 7th āhnikas of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**92.** 24. A. 18.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 259 Foll. $13\frac{1}{2} \times 2$ inches. 11 lines in a page. Malayālam and grantha scripts. Old. Good. Good writing.

Begins in the 3rd āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya and goes on up to the end of the 4th pāda of the 2nd adhyāya; but wants 12 Sūtras in the middle, *viz.* 1—1—56 to 1—1—67.





**93.** 27. D. 16.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 112 Foll. $18\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Breaks off in the 3rd āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**94.** 27. D. 18.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 57 Foll. $13\frac{1}{4} \times 1$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clumsy writing.

Breaks off in the 4th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**95.** 27. D. 22.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 131 Foll. $14\frac{1}{2} \times 2$ inches. 14 lines in a page. Grantha and Malayālam scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

Begins in the 3rd āhnika of the 1st pāda and runs up to the end of the 2nd pāda of the 1st adhyāya.

The following stanza is found in Fol. 102 at the end of the 1st pāda.

"हरिदीक्षितपादाब्जसेवनावाप्तबुद्धिना ।
भट्टनागेशविदुषा कृतोऽयं संग्रहो मुदा ॥"

**96.** 27. D. 26.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 189 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1$ inches 4 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains for the Sūtras from 1—1—62 to 1—3—10.

**97.** 27. O. 10.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 62 Foll. $12\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 13 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first 4 āhnikas in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**98.** 30. F. 17.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 242 Foll. $13\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Contains the adhyāyas 2 and 3 complete and 4 incomplete breaking off in the 1st pāda.

**99.** 36. E. 13.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Paper. 159 foll. $15 \times 5\frac{3}{4}$ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the 1st pāda of the 1st adhyaya wanting the last leaf.

The MS. Contains also the text of the Mahābhāṣya and the Pradīpa for this portion.

**100.** 40. A. 104.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतः—नागेशकृतः**

Paper. 44 Foll. 12 × 4¾ inches. 13 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Legible writing.

Contains the 4th pāda of the 1st adhyāya only.

**101.** 27. D. 23.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतनम्—अन्नंभट्टकृतम्**

Palm-leaf. 229 Foll. 17 × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

This also is a commentary on Kaiyaṭa's Mahābhāṣyapradīpa by Annambhaṭṭa, the author of the Tarkasaṅgraha. Annambhaṭṭa was the son of Tirumalācārya of Rāghavasomayāji family. He is also the author of Rāṇakojjivanī in Mīmāṁsā, Ālokasiddhāñjana and Dīdhitivyākhyā in Nyāya and B r a h m a s ū t r a v ṛ t t i Mitākṣarā in Vedānta.

Contains the 1st adhyāya (wanting the āhnikas 2 to 6 in the 1st pāda) and the 1st pāda of the 8th adhyāya incomplete.

Beginning :

शिवयोः शाश्वतैकत्वं तनोतु शुभसन्ततिम् ।
निदर्शयितुमद्वैतं भजतामिव संगतम् ॥
श्रीशेषवीरेश्वरपण्डितेन्द्रं शेषायितं शेषवचोविशेषे ।
सर्वेषु तन्त्रेषु च कर्तृतुल्यं वन्दे महाभाष्यगुरुं ममाग्र्यम् ॥
महाभाष्यप्रदीपस्य कृत्स्नस्योद्द्योतनं मया ।
क्रियते पदवाक्यार्थतात्पर्यस्य विवेचनात् ॥

सर्वाकारमिति । सर्वस्वरूपं, सर्वोपादानमिति यावत् ; प्रपञ्चस्योपादानव्यतिरिक्ताबाधितरूपाभावात् । अनाकारं वास्तवाकारान्तररहितम् । विश्वाध्यक्षं विश्वमध्यक्षं यस्य, विश्वसाक्षिणमिति यावत् । अनाकारत्वादतीन्द्रियम् । सत् पृथिव्यादि त्रयम् । असत् वाय्वाकाशौ । पञ्चभूतविलक्षणम । निष्प्रपञ्चस्वरूपमिति यावत् । सर्वाकारं विश्वाध्यक्षमित्यभिन्ननिमित्तोपादानत्वं तटस्थलक्षणमुक्तम् । तेन सत्यज्ञानानन्दादिस्वरूपलक्षणं सूचितम् । तादृशस्वरूपस्यावृतत्वादिदानीं न भासत इत्याह—अदृश्यमिति । तद्भानहेतुमाह—ज्ञानेति । तत्त्वमस्यादिवाक्यजन्याखण्डसच्चिदानन्दब्रह्माकारवृत्तिर्ज्ञानं, तदेव लोचनम ।

Colophon :

इतिश्रीमहामहोपाध्यायाद्वैतविद्याचार्यराघवसोमयाजिकुलावतंसश्रीमत्तिरुमलाचार्यवर्यसूनोरन्नंभट्टस्य कृतौ महाभाष्यप्रदीपोद्द्योतने प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथममाह्निकम् ॥

End :

तिङिचो । वक्ष्यमाणाभिप्रायमाह—या क्रियेति । अनुपदमेवैतत् विवरिष्यते । अव्याप्तिरिति ।

. . . . . . .

कर्मधारयपक्षे तु नाव्याप्तिरित्याह— यदा त्विति । क्रियारूपार्थं प्रत्येव गतिसंज्ञा, न शब्दं प्रतीत्यर्थः । तर्हि गतिशब्दोपस्थितस्यार्थस्य कथमुदात्तवतीति विशेषणम् ? अर्थस्य परत्वासंभवात् कथं वा तस्मिन् गतेर्निघातः ? अत आह—तत्रार्थं इति । तथापि कथं प्रत्ययोदात्तत्वनिघातत्वसंभवः ? क्रियाप्रतिपादकत्वाभा . . .

**102.** 27. D. 24.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतनम्—अन्नंभट्टकृतम्**

Palm-leaf. 120 Foll. 18 × 1½ inches.





6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the pādas 1 and 2 in the 3rd adhyāya.

**103.** 27. D. 25.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतनम्—अन्नंभट्टकृतम्**

Palm-leaf. 177 Foll. 16 × 1 inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the 2nd adhyāya complete.

**104.** 40. A. 103.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतनम्—अन्नंभट्टकृतम्**

Paper. 215 Foll. 12 × 6 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the pādas 1 to 3 in the 1st adhyāya and the pāda 1 in the 2nd adhyāya.

**105.** 54. A. 19.

**महाभाष्यप्रदीपव्याख्या उद्द्योतनम्—अन्नंभट्टकृतम्**

Paper. 2542 Foll. 8 × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Bound in 11 volumes.

The following are the number of pages in each vol. and the portions contained therein.

| Vol. | Pages | Portions |
|---|---|---|
| I. | 1 to 544 | 1 to 5 āhnikas in the 1st pāda of the 1st adhyāya. |
| II. | 545 to 1042 | 6 to 9 āhnikas in the 1st pāda of the 1st adhyāya. |
| III. | 1043 to 1436 | 2nd & 3rd pādas of the 1st adhyāya. |
| IV. | 1437 to 1748 | 4th pāda of the 1st adhyāya. |
| V. | 1749 to 2326 | 2nd adhyāya complete. |
| VI. | 2327 to 2838 | 3rd adhyāya complete. |
| VII. | 2839 to 3233 | 4th adhyāya complete. |
| VIII. | 3234 to 3522 | 5th adhyāya (1st pāda complete, 2nd pāda incomplete). |
| IX. | 3523 to 4034 | From the 2nd āhnika of the 1st pāda up to the end of the 4th pāda of the 6th adhyāya (wanting portions in the 4th pāda). |
| X. | 4035 to 4616 | 7th adhyāya (wanting 1 leaf in the beginning). |
| XI. | 4617 to 5084 | 8th adhyāya complete. |

End of the 11th Vol. :

नुनु आदेशस्य भाव्यमानत्वेन सवर्णग्राहकत्वाभावेऽपि स्थानिनो ग्राहकत्वात् दीर्घप्लुतयोरपि सर्वत्र

ह्रस्वादेशप्रसङ्गः तपरत्वाभावे निवारयितुं न शक्यते, अत आह—तत्र षण्णामिति । जातिपक्षे स्थानिन्येकशेषाभावेऽपि आन्तरतम्यादेव षण्णामादेशानां षट् स्थानिनो व्यवस्थया भविष्यन्तीति स्थान्येकशेषो भिन्नकालनिवृत्त्यर्थ एवेति भावः ॥

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्यायाद्वैतविद्याचार्यश्रीमद्राघवसोमयाजिकुलावतंसश्रीतिरुमलाचार्यवर्यस्य सूनोरन्नंभट्टस्य कृतौ श्रीमन्महाभाष्यप्रदीपोद्द्योतने अष्टमस्याध्यायस्य चतुर्थपादे प्रथममाह्निकम् ॥ पादश्च समाप्तोऽध्यायश्च ॥

The scribe of the original palm-leaf MS.

"मुक्तामलान्वयाज्जातो लक्ष्मीपतिबुधः स्फुटम् ।
प्रदीपोद्द्योतनं सम्यग् लिलेख विदुषां मुदे ॥"

**106.** 24. A. 13.

### महाभाष्यप्रदीपप्रकाशः—प्रवर्तकोपाध्यायकृतः

Palm-leaf. 158 Foll. $13\frac{3}{4} \times 2$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

Another commentary on Kaiyaṭa's Mahābhāṣyapradīpa by Pravartakopādhyāya.

Contains 1 to 9 āhnikas in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

Fol. 75 is left blank with a small gap in the 5th āhnika.

Beginning :

प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्याविघ्नपरिसमाप्तिप्रचयगमनाभ्यां शिष्टाचारपरिपालनाय च विशिष्टेष्टदेवताप्रणामपुरःसरं विशिष्टकर्तृकं कर्तव्यं प्रतिजानीते—सर्वाकारमित्यादिना । परमात्मादीन्प्रणम्य कैयटनामाहं विवृतिप्लवं विधास्य इति संबन्धः । परमश्चासावात्मा चेति परमात्मा । आत्मशब्देन पराग्व्यावृत्तं प्रत्यक्चैतन्यमुच्यते, परमशब्देनानाद्यविद्यातत्कार्यासंसृष्टमानन्दैकरसं तत्त्वंपदलक्ष्यं ब्रह्मोच्यते । तत्त्वंपदलक्ष्यं प्रत्यगानन्दैकरसं परं ब्रह्म परमात्मेत्यर्थः । . . . . . संबन्धात्सर्वोपादानत्वेन सर्वाकारमित्यर्थः । परमात्मनः प्रपञ्चसंबन्धस्यानाद्यनिर्वचनीयाविद्याकृतत्वाच्चिदेकरसत्वान्निराकारो निष्प्रपञ्च इत्यर्थः । निमित्तकारणमपि स एवेत्याह—विश्वाध्यक्षमिति । आकाशादेः प्रपञ्चस्याधिष्ठाता निमित्तं कारणमिति यावत् । 'प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टान्तानुपरोधात्' इति । तस्य शास्त्रैकसमधिगम्यत्वाभिप्रायेण मानान्तरागोचरत्वमाह—अतीन्द्रियमिति ।

Colophon :

इति प्रवर्तकोपाध्यायभाष्यप्रदीपप्रकाशे द्वितीयमाह्निकम् ॥

End :

आदिग्रहणसामर्थ्यान्मध्यमापेक्षया न भविष्यतीत्याशङ्क्याह—आदिग्रहणमिति । अजाकृतिः . . . . . . शिष्टजातेराश्रयणात् हलाकृतिव्यावृत्त्याज्झलात्मकप्रातिपदिके असिद्धिमाशङ्क्य व्याचष्टे—उभयरूपत्व इति । . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . अभिप्रायं दर्शयति—भाष्यकार इति । व्यवस्थितविभाषया नित्यं भवत इत्यर्थः ।

Colophon :

इति प्रवर्तकोपाध्यायविरचिते भाष्य . . . . . नवममाह्निकम् ॥

**107.** 27. D. 9.

### महाभाष्यप्रदीपस्फूर्तिः—सर्वेश्वरकृता

Palm-leaf. 35 Foll. 15 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.





This also is a commentary on Kaiyaṭa's Mahābhāṣyapradīpa by Sarveśvara. The author was the son of Veṅkaṭayajvan and was cherished by Ādenna, of Rāvinūtula family and the son of Bhavānī and Keśava.

Contains the āhnikas 2 and 3 of the 4th pāda of the 6th adhyāya.

Beginning :

भर्क्षीष्ट अभर्ष्ट इति न स्यात । भृक्षीष्ट अभृष्ट इत्यादि स्यात , लिङ्सिचावात्मनेपदेष्विति कित्त्वात् । तथाच भृज्जेर्णौ अबभर्जत् इति न स्यात् । . . . . . . . . . . . . अतो लोपः । उपदेश इति वर्तते । तच्चार्धधातुकेन संबध्यते । आर्धधातुकोपदेशकाले यदकारान्तमङ्गं तस्य लोपः स्यात् । चिकीर्षिता, चिकीर्षितुम् ।

Colophon :

इति श्रीनन्दनन्दनचरणारविन्दद्वन्द्वमकरन्दबिन्दुसंदोहास्वादनसानन्दतुन्दिलेन्दिन्दिरायमाणान्तःकरणेन सहस्रकन्यागोदानसुप्रसादितगोपालकृष्णान्तःकरणेन भवानीपतिकेशवार्यसुकृतपरिपाकेन राविनूतुलकुलतिलकेन आदेन्नभूसुरशिरोमणिना परिपालितस्य षड्दर्शनकुलावतंसश्रीवेङ्कटातिरात्राप्तोर्यामयाजितनूभवस्य श्रीसर्वेश्वरसाग्निचित्यातिरात्रसर्वतोमुखयाजिनः कृतौ भाष्यप्रदीपस्फूर्तौ षष्ठस्याध्यायस्य चतुर्थपादे द्वितीयमाह्निकम् ॥

End :

तथाच पञ्चमे छन्दसीवनिपाविति वार्तिकव्याख्यानावसरे कैयटः—मघवा बहुलमित्येतन्न कर्तव्यं भवति । श्वन्नुक्षन्निति निपातनात् मघशब्दान्मतुपा च भाषायामपि शब्दद्वयस्य सिद्धेरिति । अत एव न कैयटस्य पूर्वापरग्रन्थविरोधः । अर्वन्शब्दस्य तु वार्तिकभाष्यकाराद्यनुक्तत्वाल्लोके प्रयोगोऽप्रामाणिकः । एवंच नान्ततान्तयोः सर्वत्र प्रयोगे प्राप्ते व्यवस्थार्थमर्वणस्त्रसाविति सूत्रं तृज्वत्क्रोष्टुरिति त्रिसूत्रीवदिति मनोरमा चिन्त्या ।

Colophon :

इति श्रीनन्दनन्दनचरणारविन्दद्वन्द्वमकरन्दबिन्दुसंदोहास्वादनसानन्दतुन्दिलेन्दिन्दिरायमाणान्तःकरणेन सहस्रकन्यागोदानसुप्रसादितगोपालकृष्णान्तःकरणेन भवानीपतिकेशवार्यसुकृतपरिपाकेन राविनूतुलकुलतिलकेनाश्रितचिन्तामणिना आदेन्नभूसूरशिखामणिना परिपालितस्य षड्दर्शनकुलावतंसवेङ्कटातिरात्राप्तोर्यामयाजितनूभवस्य श्रीसर्वेश्वरसाग्निचित्यातिरात्रयाजिनः कृतौ भाष्यप्रदीपस्फूर्तौ षष्ठाध्यायस्य चतुर्थपादे तृतीयमाह्निकम् ॥

**108.** 27. D. 10.

### महाभाष्यप्रदीपस्फूर्तिः—सर्वेश्वरकृता

Palm-leaf. 81 Foll. $18\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the pādas 1 to 3 of the 7th adhyāya (wanting a leaf in the beginning of the 1st pāda) with an incomplete colophon of the 3rd pāda.

Beginning :

संबन्धस्याङ्गत्वादङ्गस्य निमित्तं यौ युवौ तयोरनाकौ । अङ्गस्य निमित्तं युवौ प्रत्ययावेवेति तस्माद्युत इत्यत्र न दोष इति चेत , एवमपि अहंशुभयोर्युस् अहंयुरित्यादावतिप्रसङ्गात । न च सित्करणं सिति चेति पदत्वे सति हलि मोऽनुस्वार इत्यनुस्वारार्थमिति हलादित्वाभावप्रसङ्गादादेशो नेति वाच्यम् , अवग्रहार्थं तदापत्तेः । ऊर्णाया युस् ऊर्णायुरित्यत्र दोषाच्च ॥

Colophon :

इति सप्तमाध्यायस्य प्रथमपादे स्फूर्तौ प्रथममाह्निकम् ॥

End :

अङो नास्त्रियाम् । आङिति टासंज्ञा प्राचाम् । घेरुत्तरस्य टा इत्यस्य ना स्यात् अस्त्रियाम् । हरिणा, वारिणा । अस्त्रियां किम् ? मत्या । ननु आङो ना पुंसीत्येवास्तु । न चैवं वारिणा त्रपुणा इति न सिध्येदिति वाच्यम् , इकोऽचीति नुमापि सिद्धेः । न चैवमपि अमुना ब्राह्मणकुलेनेति न स्यात् , मुभावस्यासिद्धत्वेनेगन्तत्वाभावात् नुमोऽप्राप्तेरिति वाच्यम् । न मुन इति मुभावस्य सिद्धत्वेन नुमः संभवात् । न च तेन नादेशे मुभावसिद्धत्वमुच्यते, न तु नुमीति वाच्यम् । न इत्यनेन नकारादौ कर्तव्ये मुभावस्य सिद्धत्वविधानादिति चेदुच्यते । यदि नकारमात्रे मुभावस्य सिद्धत्वं स्यात् अमुष्मै ब्राह्मणकुलायेत्यत्र स्मायादेशो न स्यात् । मुभावसिद्धत्वेन नुमेव स्यात् । तस्मान्नाभाव एव तेन मुभावस्य सिद्धत्वकथनेन अमुना ब्राह्मणकुलेनेति न सिध्येदिति अस्त्रियां नाभावो विधेयः । ततश्च तस्मिन् नुभावस्य सिद्धत्वात् अमुना कुलेनेति सिध्यति । संग्रहः—

आङो ना पुंसि किं नोक्तं नुमा सिध्यति वारिणा ।
नकारे मुत्वसिद्ध्यर्थं तत्रामुष्मै न सिध्यति ॥

Colophon :

इति श्रीनन्दनन्दनचरणारविन्दद्वन्द्वमकरन्दबिन्दुसंदोह . . . . . . . . . . .

**109.** 27. D. 11.

## महाभाष्यप्रदीपस्फूर्तिः—सर्वेश्वरकृता

Palm-leaf. 160 Foll. 17½ × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains pādas 1 to 3 in the 7th adhyāya (wanting a small portion in the beginning and the last portion of the last colophon).

This MS. seems to be a copy of the MS. described under last No.

**110.** 39. G. 17.

## महाभाष्यव्याख्या प्रदीपिका—भर्तृहरिकृता

Paper. 437 Foll. 6½ × 8 inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed from a photographic copy available in the Govt. Oriental MSS. Library, Madras.

A commentary on Patañjali's Mahābhāṣya by Bhartṛhari the famous author of the Vākyapadīya. This commentary is quoted by Kaiyaṭa in the beginning of his Pradīpa.

Beginning :

पनार्थं वैदिकानां पृथगुपादानम् । प्राधान्यस्यापि हि सामान्येऽप्यन्तर्भूतस्य पृथगुपदेशो दृश्यते—ब्राह्मणा आयाताः, वसिष्ठोऽप्यायात इति । प्रथमं लौकिकानामित्येवमुक्ते लौकिकशब्दसामान्यमपि विशेषः प्रतिपद्येत भाषाशब्दानामेवेदमनुशासनं न वैदिकानाम् , यस्मात् ते हि नियतसंनिवेशाः प्रतिनियतप्रातिशाख्याः दृष्टानुविधित्वात् तेष्विति । अत उभयोरुपादानम् —वैदिकानां लौकिकानां चेति । ननु चैव ना . . . त्मकत्वे सति नानेनानुशासनं वैदिकानामिति ये सन्ति प्रातिशाख्यलक्षणे पुरुषाः प्रमादादशक्तेर्वापभाषन्ते यत





इदमनुशासनम् । तथा तैत्तिरीयाः कृतमग्निशब्दमुच्चारयन्ति ।

Colophon :

इति भर्तृहरिटीकायां प्रथमस्याध्यायस्य प्रथममाह्निकम् ।

End :

अनेकाल्शित्सर्वस्य । नैतदस्ति शित्करणादेव सर्वादेशो भविष्यतीति । अनेकाल्त्वादित्यर्थः । ननु च शकारस्य श्रवणं प्राप्नोति । नैष दोषः । एवं . . व वाहिकान्यार्थो लोप इति । तत्र शकारस्येदं प्रयोजनम् . . . निवर्तयितव्य इति । समुदाये च . . . न्न . . कार्य . . . उपात्तो निवर्तिष्यते । इदं तर्हि अष्टाभ्य औशिति पूर्वत्रालोऽन्त्यस्येति दर्शितम् । इदानीम् आदेः परस्येति ज्ञप्तिः प्रदर्श्यते इत्येवमर्थं चोपादानम् । अथवोदाहरणसंभवः प्रतिपाद्यते । विरा . . अन्यः कारस्य प्रयोजनमिति सर्वादेशार्थं न भविष्यति । तस्यायं स्थाने भवतीति . . . . .

इयं संबन्धषष्ठी । नपुंसकादिति च विहितविशेषणम् ।

**111.** 40. C. 41.

## महाभाष्यव्याख्या सिद्धान्तरत्नप्रकाशः—शिवरामेन्द्रसरस्वतीकृतः

Paper. 66 Foll. 11 × 4 inches. 11 lines in the page. Devanāgarī script. Old. Fair. Good writing.

A commentary on the Mahābhāṣya of Patañjali by S'ivarāmendrasarasvatī pupil of Hariharendra. The commentary is called Siddhāntaratnaprakās'a.

Begins in the course of the 1st āhnika of the 1st pāda of the 2nd adhyāya and breaks off in the 3rd āhnika of the 3rd pāda of the 2nd adhyāya.

Beginning : . . . . . न्यसाम्यात् किं ? दृढे अन्यदपि बाध्यतामित्युक्तम् । उक्तं च योगवासिष्ठेऽपि--युक्तियुक्तमुपादेयं वचनं बालकादपि । अन्यत्तृणमिव त्याज्यमप्युक्तं पद्मयोनिना ॥ इति ॥ प्रकृतमनुसरामः । तत्स्थैश्च गुणैरिति । तस्मिन् द्रव्ये तिष्ठन्तीति तत्स्था ये गुणाः तद्वाचकैरित्यर्थः । तेन नीलो घटः शुक्लो घट इत्यादौ द्रव्याभिन्ने विशेषणे वर्तमाननीलरूपादिवाचकनैल्यादिशब्दानां निरासः । रूपवर्णगन्धघोषादयश्च शब्दाः कदापि गुणविशिष्टद्रव्यवाचका न भवन्तीति तत्स्था एव ये गुणाः तद्वाचका भवन्तीति तैः समासो भवति । एतेन तच्छब्देन संनिधानात् गुणा एव परामृश्यन्ते । तेनायमर्थः । स्वात्मनि ये गुणा अवस्थिताः तैः सह समासः । न च स्वात्मन्यवस्थानं गुणानां संभवति, भेदनिबन्धनत्वात् मुख्याधाराधेयभावस्य ।

Colophon :

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यहरिहरेन्द्रभगवत्पूज्यपादशिष्यश्रीशिवरामेन्द्रसरस्वतीविरचिते महाभाष्यसिद्धान्तरत्नप्रकाशे द्वितीयस्याध्यायस्य द्वितीयपादे प्रथममाह्निकम् ॥

रुजार्थानाम् ॥ चौरं संतापयतीति । एतेनात्र कृदन्तमेव प्रत्युदाहरणमिति वदन्तः प्रत्युक्ताः, कर्मण्येवात्र षष्ठ्या विधीयमानत्वेन तिङन्तघटितप्रत्युदाहरणेऽपि बाधकाभावात् । भाववचना एवेति । धातुमात्रस्य भाववाचकता भूवादिसूत्रे निदर्शिता । भावकर्तृकादिति । ल्यब्लोपे कर्मणी . . . . . . .

**112.** 10. D. 16.

## शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः

Paper. 230 Foll. 11½ × 5¼ inches. 10

lines in page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a treatise on Pāṇini's grammar by Bhaṭṭojidīkṣita explaining the Sūtras of Aṣṭādhyāyī embodying the views of Patañjali, Kaiyaṭa etc. This work closely follows the Mahābhāṣya in the division of āhnikas of each pāda. The author is identical with that of the Siddhāntakaumudi.

Contains 1 to 9 āhnikas in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

Beginning:

विश्वेशं सच्चिदानन्दं वन्देऽहं योऽखिलं जगत् ।
चरीकर्ति बरीभर्ति संजरीहर्ति लीलया ॥
नमस्कुर्वे जगद्वन्द्यं पाणिन्यादिमुनित्रयम् ।
श्रीभर्तृहरिमुख्यांश्च सिद्धान्तस्थापकान्बुधान् ॥
नत्वा लक्ष्मीधरं तातं सुमनोबृन्दवन्दितम् ।
फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभमुद्धरे ॥
परिभाव्य बहून् ग्रन्थान् योऽर्थः क्लेशेन लभ्यते ।
तमशेषमनायासादितो गृह्णीत सज्जनाः ॥
समर्प्य लक्ष्मीरमणे भक्त्या श्रीशब्दकौस्तुभम् ।
भट्टोजिभट्टो जनुषः साफल्यं लब्धुमीहते ॥

प्रेक्षावत्प्रवृत्तये व्याकरणस्य विषयं भगवान् भाष्यकारः प्रादर्शयत—अथ शब्दानुशासनमिति । अथशब्दः प्रारम्भस्य द्योतकः, न तु वाचकः, निपातत्वात् उपसर्गवत् । न च तेऽपि वाचका एवेति वाच्यम्, उपास्यते गुरुः, अनुभूयते सुखमित्यादौ धातोः सकर्मकक्रियापरत्वं विना कर्मणि लकारायोगेन वाचकत्वे स्थिते उपसर्गाणां द्योतकत्वस्यैव युक्तत्वात् । ननूक्तयुक्त्यास्तूपसर्गाणां द्योतकता; निपातान्तरं तु वाचकमेवेति चेन्न । साक्षात्क्रियते, नमस्क्रियते, अलंक्रियते, ऊरीक्रियते इत्यादौ कर्मणि लकारेण कर्मभूतस्य गुर्वादेरभिधानसिद्धये धात्वर्थं प्रति कर्मत्वस्य वाच्यत्वात् । उपसर्गत्वापेक्षया निपातत्वस्याधिकवृत्तितयातदवच्छेदेनैव द्योतकताकल्पनाच्च; सामान्ये प्रमाणानां पक्षपातात् ॥

Colophon:

इति श्रीशब्दकौस्तुभे प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथममाह्निकम् ।

End:

वहिकश्च वहीकश्च विपाशायां पिशाचकौ ।
तयोरपत्यं वाहीका नैषा सृष्टिः प्रजापतेः ॥इति॥

एतच्च विवेचनं वाहीकग्रामेभ्यश्चेत्यादावुपयोक्ष्यत इति सर्वं सुस्थम् ॥

Colophon:

इति श्रीविद्वन्मकुटरत्नस्य लक्ष्मीधरसूरेः सूनुना भट्टोजिभट्टेन कृते शब्दकौस्तुभे प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमपादे नवममाह्निकम् ॥ पादश्चायं समाप्तः । ग्रन्थसंख्या सहस्रसपादसप्त—७२९० ।

**113.** 9. E. 61.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Paper. 46 Foll. 11 × 4 inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old Slightly injured. Good writing.

Contains the 1st āhnika complete and the 2nd āhnika incomplete in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**114.** 10. E. 18.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Paper. 33 Foll. 11 × 5½ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the 1st āhnika only of the 1st pāda of the 1st adhyāya.





**115.** 20. J. 16.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 220 Foll. 15½ × 1½ inches. 12 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the 1st adhyāya complete.

**116.** 20. J. 30.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 136 Foll. 15 × 1¼ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the āhnikas 1 to 9 in the 1st pāda of the 1st adhyāya. The following additional stanza is written in the beginning:

"वन्देऽहं वन्दनीयानां वन्द्यां वाचामधीश्वरीम् ।
कामिताशेषकल्याणकलनाकल्पवल्लिकाम् ॥"

**117.** 20. J. 31.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 131 Foll. 16½ × 1½ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Wants the beginning in the 5th āhnika and breaks off in the 7th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**118.** 20. K. 1.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 120 Foll. 16½ × 1¼ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Begins in the 2nd āhnika and breaks off in the 5th āhnika (wanting the end of the 3rd and the beginning of the 4th) of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**119.** 20. K. 2.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 106 Foll. 15½ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains from 4-1-45 to the end of the 4th adbyāya.

End:

शिवशमरिष्टस्य करे । करोतीति करः । पचाद्यच् । कृद्योगलक्षणा कर्मणि षष्ठीह समर्थविभक्तिः । शिवं करोतीति शिवतातिः । योभिशन्तातिर्भवथो ददाशुष अथो अरिष्टतातये । भाषायां शिवतातिप्रभृतीनां प्रयोगश्चिन्त्यः । भावे च । . . शिवस्य भावः शिवतातिः, शंतातिः, अरिष्टतातिः । यतोऽधिकारः समाप्तः ।

Colophon:

इति पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणस्य विद्वन्मकुटरत्नस्य लक्ष्मीधरसूरेः सूनुना भट्टोजिदीक्षितेन कृते शब्दकौस्तुभे चतुर्थाध्यायस्य चतुर्थे पादे प्रथममाह्निकम् । पादश्च समाप्तोऽध्यायश्च ।

**120.** 20. K. 3.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 105 Foll. 17 × 1½ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the 72nd Sūtra of the 9th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**121.** 20. K. 4.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 39 Foll. $18\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the 2nd pāda of the 1st adhyāya breaking off in the 3rd āhnika.

**122.** 20. K. 5.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf, 115 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants the beginning in the 2nd āhnika and breaks off in the 7th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**123.** 20. K. 24.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 86 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Begins in the 2nd āhnika and breaks off in the 5th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**124.** 20. K. 52.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 164 Foll. $18 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Contains the pādas 2 to 4 of the 1st adhyāya.

The scribe adds :

व्ययनामसंवत्सरश्रावणबहुल २४ बुधवासरे शैवकुलाब्धौ जातेन चन्द्रसदृशेन नरसिंहभट्टपौत्रेण विश्वपतिपुत्रेण लक्ष्मीपतिशास्त्रिणा स्वहस्तेन लिखितः ।

**125.** 20. L. 2.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 56 Foll. $18 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clumsy writing.

Wants the beginning in the 8th āhnika and ends in the 9th āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**126.** 24. B. 16.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 86 Foll. $19\frac{1}{4} \times 2\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the 4th adhyāya complete.

The scribe adds :

" प्रीतये बालरामस्य गङ्गाधरसुधीमणिः ।
अध्यायस्य चतुर्थस्य व्यलेखीच्छब्दकौस्तुभम् ॥ "

Four extra leaves added at the end of the MS. contain some loose stanzas from the Sundarakāṇḍa of the Vālmīki Rāmāyaṇa.

**127.** 24. B. 26.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 229 Foll. $13\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{4}$ inches. 13 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.





Contains the pādas 1 and 2 of the 1st adhyāya.

The scribe adds at the end of the 1st pāda :

" रामनाथपुरे तिष्ठद्रामनाम्ना मया शुभम् ।
कौस्तुभे प्रथमेऽध्याये लिखितं पादमादिमम् ॥
श्रीबालरामविदुषः पुस्तके शब्दकौस्तुभे ।
अध्याये प्रथमे पादो लिखितः प्रथमः स्फुटम् ॥ "

**128.** 26. N. 28.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 77 Foll. $12\frac{1}{8} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 14 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the āhnikas 7 and 8 complete and 9 incomplete in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**129.** 26. O. 1.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 148 Foll. $14 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the āhnikas 1 to 6 in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**130.** 26. O. 9.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 94 Foll. $12\frac{1}{8} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 14 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the āhnikas 1 to 6 in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**131.** 28. G. 19.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Palm leaf. 45 Foll. $19 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains from 2-3-65 to the end of the 2nd adhyāya.

**132.** 40. C. 17.

**शब्दकौस्तुभः—भट्टोजिदीक्षितकृतः**

Paper. 87 Foll. $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the 4th adhyāya complete.

**133.** 10. D. 16.

**शब्दकौस्तुभटीका भावप्रदीपः—कृष्णमिश्रकृता**

Paper. 137 Foll. $11\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The Foll. bear the Nos. 231 to 367.

A commentary on Bhaṭṭojidīkṣita's S'abdakaustubha by Kṛṣṇamis'ra with surname Bhaṭṭācārya of Lakṣmaṇapura, son of Rāmasevaka and grandson of Devīdatta.

Contains the āhnikas 1 to 9 (wanting the ends of the 4 and 8) of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

Beginning :

विघ्नविघाताय मङ्गलमाचरति—विश्वेशमिति । विश्वेशशब्दस्य लोकपालादावपि दर्शनादाह—सच्चिदानन्दमिति । सदित्यनेन नित्यतोक्ता । सत्त्वं चानृतविरोधित्वेनावितथत्वम् । अभावस्याधिकरणात्मकतया ब्रह्मणो निर्धर्मकत्वसिद्धिः । चिदित्यनेन ज्ञानरूपता ।

तथाच श्रुतिः—नित्यं विज्ञानमानन्दं ब्रह्मेति; सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्मेति च। अनन्तत्वं च देशतः कालतश्चापरिच्छिन्नत्वम्। सच्चिदानन्दमित्यनेनाखण्डैकरसस्य ब्रह्मणो मुख्यत्वं दर्शितम्। सगुणोपासनं तु चित्तैकाग्रयद्वारा निष्कलसाक्षात्कारे कारणम्। तार्किकास्तु—नित्यौ ज्ञानानन्दौ यस्येत्यर्थमाहुः। नन्वेतत्सत्त्वे मानाभाव इत्यत आह—योऽखिलमिति। एतैरेव तदनुमानमिति भावः। चरीकर्ति-विवर्तरूपतयाविर्भावयति। ननु तस्य किं सृष्ट्यादिकरणेनेत्यत आह—लीलयेति। लीलैव प्रयोजनमित्यर्थः। तथाच व्याससूत्रम्—लोकवत्तु लीलाकैवल्यमिति। वस्तुतस्तु इत्थमवतारणीयम्—ननु अद्वितीयस्य ब्रह्मणो निर्गुणत्वात्कथं कर्तृत्वादीत्यत आह—लीलयेति। मायापरपर्यायाया लीलायाः कर्तृत्वात् तदधिष्ठानस्य ब्रह्मणोऽपि कर्तृत्वारोप इति भावः। संप्रदायशुद्धिसूचनाय पाणिन्यादीन्नमस्करोति—नमस्कृत्येति। भर्तृहरिर्मुख्यो येषां, मुखमिव मुख्यं प्रधानम्; शाखादित्वाद्यः। बुधानित्यनेन सिद्धान्तस्थापनक्षमत्वं सूचितम्। गुरूणामपि देवतारूपतयैवानुसंधेयत्वात् देवतानत्यनन्तरं प्रकृतेष्टसिद्धये गुरूनपि नमस्करोति—नत्वेति। सुमनसो विद्वांसो देवाश्चेति श्लेषः। देवगणवन्दितं हरिं प्रणम्यैव हि क्षीराब्धेरपि कौस्तुभ उद्धृतः। परिभाव्येति। तदुक्तीः परिभाव्येति मूलस्य प्राचामुक्तीस्तिरस्कृत्येति व्याख्यानं त्वत्रत्यप्रयोगविरुद्धमिति बोध्यम्। समर्प्येति; यत्करोषि यदश्नासीति भगवदुक्तेः। प्रेक्षावदिति; प्रेक्षा सदसद्विवेचनी बुद्धिः, बुद्धिमतां च नाफले प्रवृत्तिर्भवति। व्याकरणस्य विषयमिति—व्याकरणजन्यज्ञानविषयमित्यर्थः। ज्ञानेच्छादीनामेव सविषयकत्वात् विषये कथिते प्रयोजनमिति कैयटोक्तं चिन्त्यमित्याहुः। भाष्यते सूत्रार्थोऽनेनेति भाष्यम्।

सूत्रस्थं पदमादाय वाक्यैः सूत्रानुकारिभिः।
स्वपदानि च वर्ण्यन्ते भाष्यं भाष्यविदो विदुः॥

शब्दानुशासनमितीति। एवंच तज्जिज्ञासुरधिकारीति सूचितम्।

Colophon :

इति श्रीभट्टाचार्यकृष्णमिश्रकृते भावप्रदीपे प्रथममाह्निकम्।

End :

अभ्युपगमादिति। उदीच्यग्रामाच्च बह्वचोऽन्तोदात्तात् इत्यञं बाधित्वा वाहीकग्रामेभ्यश्चेति ठञ्ञिठौ भवतः, शाकलिका इति तदुक्तेः।

अयोध्यादक्षिणे कोणे दशगव्यूतिसंमितः।
ग्रामोऽस्ति लक्ष्मणपुरं वसंस्तत्राकरोदिमाम्॥

Colophon :

इति श्रीमद्देवीदत्तात्मजरामसेवकतनूद्भवाचार्यकृष्णमिश्रकृते कौस्तुभव्याख्याने भावप्रदीपे नवममाह्निकम्॥

**134.** 9. D. 17.

**शब्दकौस्तुभटीका भावप्रदीपः—कृष्णमिश्रकृतः**

Bound in 3 Volumes.

Vol. 1.

Paper. 8 Foll. 10 $\times$ 5 inches. 18 lines in a page Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the 2nd āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya.

Vols. 2 and 3.

Paper. 129 Foll. $9\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contain the āhnikas 3, 4, 7, 8 and 9 in the 1st Pāda of the 1st adhyāya.





**135.** 9. D. 18.

**शब्दकौस्तुभटीका भावप्रदीपः—कृष्णमिश्रकृतः**

Paper. 12 Foll. $9\frac{1}{2} \times 6$ inches. 16 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the 1st āhnika of the 1st pāda of the 1st adhyāya. The fly leaf gives the name Durbalī to this commentary; but it is the same as Bhāvapradīpa by Kṛṣṇamis'ra described above.

**136.** 54. A. 50.

**शब्दकौस्तुभटीका भावप्रदीपः—कृष्णमिश्रकृतः**

Paper. 276 Foll. 8 $\times$ $6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made from the MS. described in No. last but one; hence this contains the same portions as mentioned in that No.

**137.** 11. B. 36.

**शब्दकौस्तुभटीका—विषमी**

Paper. 17 Foll. $10\frac{1}{4} \times 3$ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A gloss on the S'abdakaustubha of Bhaṭṭojidīkṣita. The author's name is not given in the MS. The work is the same as that described under R. No. 1316 of the Triennial Catalogue of Sanskrit MSS. in the Madras Govt. Oriental MSS. Library.

Breaks off in the 4th āhnika of the 1st Pāda of the 1st adhyāya.

Beginning :

विषयमिति। विषये कथिते तत्प्रतिपत्तिरूपप्रयोजनमप्युक्तप्रायम्। प्रयोजनमाहेति कैयटोक्तं चिन्त्यम्, विषयाकथनेन न्यूनत्वात्। द्योतक इति। इदं न साध्यम्, अनर्थकनिपातानामपि दर्शनात्। किंतु वाचकत्वाभावः। तदाह—न त्विति। प्रकृते च शब्दानुशासनपदस्य लक्षणा, प्रादिसमभिव्याहारे जिधातोः प्रकृष्टजयादाविव। केवलाप्रयोगस्तु प्रादिवदेषामपि। एतेन वाचकपदसमभिव्याहाराभावादथशब्दस्य न द्योतकतेति परास्तम्। यद्वा शब्दानुशासनमित्युक्ते वाक्यार्थसमाप्तये क्रियाध्याहार आवश्यकः। तत्रानियतक्रियाध्याहारे प्रसक्ते अथशब्देन क्रियान्तरं व्यवच्छिद्य प्रारम्भरूपैवात्र क्रिया विवक्ष्यते। इदमेव चाथशब्दस्य द्योतकत्वं नामेति। सामान्येति। व्याप्यधर्मोपस्थितौ व्यापकधर्मोपस्थितेरावश्यकत्वादिति भावः।

Colophon :

इति कौस्तुभविषमव्याख्यायां प्रथमाध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथममाह्निकम्॥

End :

अङ्सदृशेति। प्रतिपदोक्तपरिभाषाबलाच्चाङ्सदृशेत्यर्थः। श्रूयमाणेति। प्रकृते च श्रूयमाणात्वाभावान्न लोप इति भावः। ज्ञापकेनेति। यत्र अजित्येकत्वविवक्षयैकाच्त्वे लब्धे एकग्रहणस्य प्रयोजनं यथा एकाच उपदेशे इत्यत्र वधादेशव्या.

A commentary on the S'abdakaus'tubha called विषमपदी by Nāges'a has been mentioned in the Catalogus Catalogorum, (Vide page 632.) It is not certain whether the commentary under description is the same or different.

**138.** 8. K. 3.

## शाब्दिकचिन्तामणिः—गोपालकृष्णशास्त्रिकृतः

Paper. 1836 Foll. $8\frac{1}{4} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī and Grantha scripts. Old. Good. Good writing.

Bound in 7 Volumes; Vols. 1 to 5 are written in Devanāgarī and Vols. 6 and 7 in Grantha.

This is a commentary on the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini by Gopālakṛṣṇaśāstrin son of Vaidyanāthasūri of Sri-Vatsagotra and pupil of Rāmabhadrādhvarin. He was patronized by Vijayaraghunāthabhūpāla of Tanjore. His work extends only up to the end of the 1st Sūtra of the 3rd pāda of the 1st adhyāya viz. भूवादयो धातवः। Then his son and pupil Anantanārāyaṇaśāstrin coutinued the work up to the end of the 1st Āhnika of the 4th pāda of the 1st adhyāya viz. विप्रतिषेधे परं कार्यम्. Anantanārāyaṇa says that he also was patronized by Vijayaraghunāthabhūpala of Tanjore and completed also his father's other works—namely Siddhāntakaumdīvyākhyā Lalitā, Rāmāyaṇavyākhyā Vidvanmanoharā. He further states that his father's intention was to write the commentary up to the Sūtra समर्थः पदविधिः. 2-1-1.

Vols. 1 to 5 contain from the 2nd āhnika of the 1st pāda to the 1st āhnika of the 2nd pāda of the 1st adhyāya.

Vols. 6 and 7 contain the 1st āhnika of the 1st pāda, pādas 2, (except the 1st āhnika), 3 and the 1st āhnika of 4 of the 1st adhyāya.

Beginning of the work in the 6th Vol.:

वन्दे सर्वेश्वरं सर्वशक्तिं सर्वार्थदायिनम्।
सर्वज्ञं ज्ञानवपुषं विष्णुं सर्वार्थसिद्धये ॥
पाणिन्यादिमुनीन्द्राणां समष्टिं लोकविश्रुतम्।
श्रीरामचन्द्रमखिनं वन्दे वाग्वृद्धये गुरुम् ॥
प्रणम्य परमात्मानं पाणिन्यादीन् गुरूनपि।
चिन्तामणिं शाब्दिकानां कलये विदुषां मुदे ॥
विद्वत्प्रियेण विजयरघुनाथमहीभृता।
पोषितः सर्वसत्कारैः पूर्णभक्तिप्रचोदितैः ॥
गोपालकृष्णशर्माहमिष्टसर्वार्थदायिनीम्।
गुरुभक्तिं पुरस्कृत्य ग्रन्थान् कर्तुं समुत्सहे ॥

अथ यत् सप्रयोजनं तदेव प्रेक्षावदुपादेयम्। व्याकरणं तु न तथेति नारम्भणीयम्। अविहितत्वाच्च न विश्वजिन्न्यायेन कल्पनं स्यात्। उच्यते—प्रयोजनाभावेऽप्यवश्याध्येयं व्याकरणम्, ब्राह्मणेन निष्कारणो धर्मः षडङ्गो वेदोऽध्येयो ज्ञेयश्चेत्यागमात्। कार्यते प्रवर्त्यते पुरुषोऽनेनेति कारणं प्रयोजनम। निष्कारणः दृष्टप्रयोजनानपेक्षः नित्य इति यावत्। ब्राह्मणेन षडङ्गो वेदोऽध्येयो ज्ञेयश्चेति योऽयं धर्मः साङ्गवेदाध्ययनतदर्थज्ञानरूपः स सन्ध्योपासनादिवदवश्यं कर्तव्य इत्यर्थः। आगमः खल्वपीति भाष्यादियं श्रुतिरिति हरदत्तादयः।

Colophon:

इति श्रीवत्सकुलतिलकवैद्यनाथसुमतिसूनोः वैयाकरणाचार्यसार्वभौमश्रीमद्रामभद्राध्वरिगुरुचरणश्लाघितमतिकौशलस्य श्रीगोपालकृष्णशास्त्रिणः कृतौ शाब्दिकचिन्तामणौ प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमे पादे प्रथममाह्निकम्।

End in the 7th Vol., page 3074.

तदेवं पूर्वोक्तरीत्या भूवादिशब्दयोरेकशेषाश्रयणात् भूश्च वाश्च भूवाविति पक्षाश्रयणाद्वा क्रियावाचिनो गणपठिताश्च ये भूप्रभृतयः शब्दास्तेषामेव धातुसंज्ञेति सूत्रार्थलाभात् सर्वेष्टसिद्धेः सूत्रमिदमनवद्यम।

Gopālakṛṣṇa's work ends here.





Beginning of the supplement by his son and pupil Anantanārāyaṇa, page 3074

प्रत्यूहव्यूहनिर्भेदप्रकटीकृतविक्रमः।
प्रसन्नवदनो देवः प्रयच्छतु मदीप्सितम् ॥
महादेवीमहासेनमहागणपतिश्रितः।
महाप्रभुर्महादेवो महार्थं मे प्रयच्छतु ॥
श्रीभूमिशोभिततनुः श्रीवत्साङ्कितवत्सकः।
श्रिताभीष्टप्रदोऽस्मभ्यं श्रियो विष्णुः प्रयच्छतु ॥
शारदाम्बुजपीठापि शारदा वाग्विवर्धनी।
शारदास्मन्मुखाम्भोजे शारदं वरुषं वसेत् (?) ॥
श्रीमद्गोपालकृष्णाख्यमहागुरुपदाम्बुजम।
नामंनामं पुत्रतात्यै कुर्वे तत्कृतिपूरणम ॥
पित्रारब्धस्य पूर्त्या तदृणात् पुत्रो विमुच्यते ॥
त्राणं च पुण्यलोकाप्तिप्रतिबन्धकपातकात्।
आरब्धस्यान्तगमनाभावमूलात् प्रचक्षते ॥
बृहदारण्यकेऽध्याये तृतीयेऽन्ते समीरितम्।
स यद्यनेनेति वाक्यमत्र मानं विमृश्यताम् ॥
तथाच भगवत्पादानुसारि श्रुतिवार्तिकम्।
नाकारि कार्यं यत् पित्रा स्वाशक्त्यादिप्रमादतः।
तत्पूरणात् पितृऋणात् पुत्र इत्यभिधीयते ॥
इत्यादि तेनात्र यते प्रत्यवायापनुत्तये।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या ललिता तत्कृतिर्यथा ॥
पूर्णा रामायणव्याख्या तथा विद्वन्मनोहरा।
एवं चिन्तामणिरपि तद्दशांशेन पूरिता।
भाष्यकैयटवृत्त्यादिग्रन्थजातं पृथक् पृथक्।
ये बुधा द्रष्टुमलसास्तेषां चिन्तामणिः कृतः ॥
धान्यगर्थि(?)विजयरघुनाथमहीभूजा।
तन्नामतत्तद्राजस्य नियोगाभ्युच्चयो मम ॥
श्रीमद्गोपालकृष्णीयचिन्तामणिधरा नराः।
सर्वोत्तमाः प्रकाशन्ते कौस्तुभाद्यनपेक्षिणः ॥
समर्थसूत्रपर्यन्तो ग्रन्थोऽयं तैः प्रतिश्रुतः।
तत्परिश्रवणं मां हि प्रवर्तयति कान्तवत् ॥
श्रीमद्गोपालकृष्णार्यस्मृतयः कामधेनवः।
यावत्सकलजीवातुभूता अद्भुतदा अपि ॥
सू— उपदेशेऽजनुनासिक इत्।

अत्रानुक्रियमाणरूपविकाराभावाय भसंज्ञाश्रयेण कुत्वमकृत्वा पदसंज्ञाश्रयं जश्त्वमेव कृतमित्याश्रयणात् अजनुनासिक इति निर्देशोपपत्तिः। छन्दोवत्सूत्राणि भवन्ति। उभयसंज्ञान्यपि छन्दांसि दृश्यन्त इति हि भाष्यम्।

Colophon found on page 3239.

इति श्रीवत्सकुलतिलकवैद्यनाथसुमतिसूनोः वैयाकरणाचार्यसार्वभौमश्रीरामभद्राध्वरिगुरुचरणश्लाघितमतिकौशलस्य श्रीगोपालकृष्णशास्त्रिणः कृतौ तन्महागुरुकश्रीमदनन्तवेंकटेश्वराग्रजश्रीमदनन्तनारायणशास्त्रिपरिपूरिते शाब्दिकचिन्तामणौ प्रथमस्याध्यायस्य तृतीयपादे प्रथममाह्निकम्।

End of the supplement by Anantanārāyaṇa:

अत्र वार्तिकम—लोपयणयवायावेकादेशेभ्यो लुक्बलीयानिति वक्तव्यम। एतच्चान्तरङ्गानपि विधीन् बहिरङ्गो लुक् बाधत इति प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेत्यत्र ज्ञापनात् सिद्धम्।

Colophon:

इति श्रीवत्सकुलतिलकवैद्यनाथसुमतिसूनोः वैयाकरणाचार्यसार्वभौमश्रीरामभद्राध्वरीन्द्रगुरुचरणश्लाघितमतिकौशलस्य श्रीमद्गोपालकृष्णशास्त्रिणः कृतौ तन्महागुरुकानन्तवेंकटेश्वराग्रजश्रीमदनन्तनारायणशास्त्रिपरिपूरिते शाब्दिकचिन्तामणौ प्रथमस्याध्यायस्य चतुर्थपादे प्रथममाह्निकम् ॥

आकडाराह्निकस्यान्तगमनेन महेश्वरः।
प्रीयतां गुरुरूपो मे सच्चिदानन्दलक्षणः ॥

**139.** 26. L. 6.

## शाब्दिकचिन्तामणिः—गोपालकृष्णशास्त्रिकृतः

Palm leaf. 44 Foll. 19 × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the 3rd āhnika only in the 1st pāda of the 1st adhyāya.

**140.** 9. H. 34.

## सिद्धान्तसुधानिधिः—विश्वेश्वरकृतः

Paper. 280 Foll. 12 × 5¾. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a commentary on the Aṣṭādhyāyī of Paninī. The author herein embodies the views of Patañjali, Vāmana, Haradatta, Mādhava etc. The author is Vis'ves'vara pupil of Lakṣmīdhara.

Contains pādas 2 to 4 in the 1st adhyāya and the whole of the 3rd adhyāya only.

Beginning :

गाङ्कुटादिभ्योऽञ्णिन्ङित् ।। गाङित्यादेशग्रहणम् , ङकारस्यानन्यार्थत्वादिति द्वितीये वक्ष्यामः । तस्मात्कुटादिभ्यश्च परे ञ्णिद्भिन्नाः प्रत्ययाः ङिद्वत्स्युः । अत्र कुटादित्वं कुटोच्चारणोत्तरमुच्चारितत्वम् । तच्च कुटादिष्वेव । तथापि तद्गुणबहुव्रीहिणा कुटत्वेन रूपेण कुटस्यापि बोधः । न चोभयसाधारणेनैकज्ञानविषयत्वादिना रूपेण कुटस्य तदादीनां च बोधोऽस्त्विति वाच्यम् । अतद्गुणसंविज्ञानत्वे बहुव्रीहिघटकपदार्थव्यावृत्तरूपेणैव बोधस्य वाच्यत्वात् तत्साधारणार्थमत्रापि तथा कल्पनात् , उभयत्रापि अन्यपदार्थस्यैकरूपेण प्रतीतेः ; वर्तिपदार्थस्योपलक्षणत्वविशेषणत्वाभ्यामेव बहुव्रीहिद्वैविध्यात् ।

Colophon :

इति श्रीसिद्धान्तसुधानिधौ प्रथमस्याध्यायस्य चतुर्थे पादे चतुर्थमाह्निकम् । पादोऽध्यायश्चायं समाप्तः ।

सद्विद्वत्पदवाक्यमानानिगमाकूपारपारंगत-
श्रीलक्ष्मीधरलब्धबोधजनुषा विश्वेश्वरेणोदिते ।
श्रीसिद्धान्तसुधानिधौ सुधिषणैरध्यायमध्यायतं
ध्यायं ध्यायमिहाभिधेयमधुना शोधाय धीर्धीयताम् ॥

End :

लिङाशिषि । आशिषि यो लिङ् तदादेशस्तिङ् एतत्संज्ञः । भूयात् । छन्दस्युभयथा ॥ संज्ञाद्वयं स्यात् । वर्धन्तु त्वा सुष्टु तपः । आर्धधातुकत्वाण्णिलोपः । विशृण्विरे । सार्वधातुकत्वात् श्नुशृभावौ । हुश्नुवोः सार्वधातुक इति यण् ॥

Colophon :

इति श्रीसिद्धान्तसुधानिधौ तृतीयस्य चतुर्थे पादे प्रथममाह्निकम् । पादोऽध्यायश्चायं समाप्तः ॥

**141.** 19. H. 5.

## सूत्रप्रकाशः—अप्पादीक्षितकृतः

Palm leaf. 155 Foll. 16 × 1¾ inches. 14 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

This is a commentary on Pāṇini's Aṣṭādhyāyī by Appādīkṣita, the eighth descendant of famous Appayadīkṣita. The genealogy of the author is mentioned in the colophon at the end of the first Pariccheda. The famous Appayadīkṣita





had a grandson (son's son) called Siṁhappaya. Veṅkaṭasubrahmaṇya was great grand-son (son's grand-son) of Siṁhappaya. Veṅkaṭasubrahmaṇya's son was Dharmarāja Veṅkaṭes'varadīkṣita. Our author Appādīkṣita was the son of Vis'ālākṣī and Dharmarāja Veṅkaṭes'varadīkṣita. The genealogical table may be drawn thus :

| | |
|---|---|
| | (1) Appayadīkṣita, the famous. |
| Grand-son of 1 | Siṁhappaya (2) |
| Great grandson of 2 | Veṅkaṭasubrahmaṇya (3) |
| son of 3 | Dharmarāja Veṅkaṭes'varadīkṣita (4) |
| son of 4 | Appādīkṣita (our author) his mother was Vis'ālākṣī. |

The author states that Gopālakṛṣṇas'āstrin—probably the author of the s'ābdikacintāmaṇī—was his teacher on Vyākaraṇa and Vis'ves'varadīkṣita on Nyāya and Mīmāṁsā,

The colophons variously read the name of the work, *viz.*, सूत्रप्रकाश, पाणिनिसूत्रप्रकाश, वैयाकरणतत्त्वप्रकाश and पातञ्जलसूत्रप्रकाश. But many of these colophons read सूत्रप्रकाश. The work is divided into 4 Paricchedas. The first Pariccheda ends in the 2nd adhyāya. The end of the 2nd Pariccheda is not specified in the MS. The 3rd Paricchedae ends in the 8th adhyāya. The fourth Pariccheda begins in the Prakriyāpariccheda.

Beginning :

नत्वा साम्बसदाशिवं वमुक्त्वा बा . . . . . ।
आरच्यते पत . . . सितसूत्रप्रकाश . . . . ॥

. . . . . . . . . . . .

. . . . . . . . . . . .

अइउण् + हल् । इति माहेश्वराणि सूत्राणि । एतान्याश्रित्यैव इदं शास्त्रं व्याक्रियते । अनुस्वारविसर्ग + शर्षु च पाठः कर्तव्यः । एतेनैषां तत्तत्प्रत्याहारेषु ग्रहणम् । वृद्धिरादैच् ॥ आकार ऐकार औकारश्च वृद्धिसंज्ञः स्यात् । पपाच । अभैत्सीत् । यौति ॥ अदेङ् गुणः ॥ अकार एकार ओकारश्च गुणसंज्ञः स्यात् । पचन्ति । कृष्णर्धिः । रमेशः । गङ्गोदकम् ॥ इको गुणवृद्धी ॥ गुणवृद्धिशब्दाभ्यां यत्र गुणवृद्धी विधीयेते तत्र इक इति षष्ठ्यन्तं पदमुपतिष्ठते । कर्ता । चेता । मोदते । कारकः । अकार्षीत् । अचैषीत् । अस्तौषीत् । मेद्यति । मार्ष्टि । गुणवृद्धिशब्दाभ्यामिति किम्? द्यौः ॥ न धातुलोप आर्धधातुके ॥ धात्वंशलोपनिमित्ते आर्धधातुके परे इको गुणवृद्धी न स्तः । लोलुवः । पोपुवः । मरीमृजः ॥ क्ङिति च ॥ कित्ङिन्निमित्ते इग्लक्षणे गुणवृद्धी न स्तः । चितम् । स्तुतम् । भिन्नम् । चिनुमः । इग्लक्षण इति किम्? कामयते ।

Colophon :

इति सूत्रप्रकाशे प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

Colophon of the 1st Pariccheda :

इति सूत्रप्रकाशे द्वितीयस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः । अध्यायश्च समाप्तः ॥

इति श्रीमद्भारद्वाजकुलजलधिश्रीकण्ठमतप्रतिष्ठापनाचार्यश्रीकण्ठावतारश्रीमदप्पयदीक्षितवंश्यस्य तत्पौत्रश्रीमत्सिंहप्पयदीक्षितनप्तृभूतश्रीवेङ्कटसुब्रह्मण्यदीक्षित - पौत्रस्य श्रीधर्मराजवेङ्कटेश्वरदीक्षितपुत्रस्य विशालाक्षी-

गर्भसंभवस्य श्रीमदप्पादीक्षितस्य श्रीमन्महादेवानुग्रहपात्रस्य श्रीगोपालकृष्णाभिधविद्वन्मकुटाधीतपातञ्जलमहातन्त्रस्य श्रीविश्वेश्वरसाग्निचित्यातिरात्रयाजिनो लब्धवाक्यप्रमाणतात्पर्यस्य कृतौ **पाणिनिसूत्रप्रकाशे** संज्ञासमासकारकविभक्त्यादिविधानं नाम प्रथमः परिच्छेदः ।

Colophon of the 8th adhyāya apparently the 3rd Pariccheda ;

इति सूत्रप्रकाशे अष्टमस्य चतुर्थः पादः । प्रकाशश्च संपूर्णः ।

संपूर्णस्य प्रकाशस्य स्फुरत्ता हि स्वभावतः ।
विद्याविनयसंपन्ने सा विशेषात्प्रसीदति ॥
अप्पादीक्षितरचिता वृत्तिः सूत्रस्य पाणिनीयस्य ।
बालानां सुखदात्री भूयादेषा बुधेषु कृततोषा ॥

इति श्रीमद्भारद्वाजकुलजलधि+श्रीमदप्पयदीक्षितानां साक्षादष्टमेनाप्पादीक्षितेन दीक्षितानां कृपावीक्षितेन निर्मिते पाणिनिसूत्रप्रकाशे अष्टमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः संपूर्णः ।

Immediatly after this colophon the fourth Pariccheda begins thus : अथ प्रक्रियापरिच्छेदश्चतुर्थः सिद्धान्तकौतुद्यनुसारेणाभिधीयते । सुधी उपास्य इति स्थिते ।

End :

कण्ड्वादेस्तृतीयस्येति वाच्यम् ॥ कण्डूयियिषति । क्यजन्तात्सन् । यथेष्टं नामधातुषु । पुपुत्रीयिषति । पुतित्रीयिषति । पुत्रीयियीषति । अलिल्पीयिषति । अल्पीयियिषति । अजादेस्त्वाद्येतरयोर्द्वित्वम् । नदराणां संयुक्तानामचः परस्यैव द्वित्वनिषेधः । इन्द्रीयतेः सन् । द्रिशब्दयिशब्दयोरन्यतरस्य द्वित्वम् । इन्दिद्रीयिषति । इन्द्रीयियिषति । चिचन्द्रीयिषति । चन्दिद्रीयिषति । चन्द्रीयियिषति । प्रियमाख्यातुमाचक्षाणं प्रेरयितुं वा इच्छति पिप्रापयिषति । प्रापिपयिषति । प्रापयियिषति । उरुं विवारयिषति वारिरयिषति । वारयियिषयि । बाढं सिसाधयिषतीत्यादि रूपत्रयम् । षत्वं तु नास्तीत्युक्तम् । यङः सन्, ण्यन्तात्सन्, बोभूयिषयिषति । यङ् णिच् सन् ततो णिच्, बोभूययिषयति इत्यादि । इति प्रत्ययमाला ॥

Colophon :

इति प्रक्रियापरिच्छेदः संपूर्णः ।
एवं परिच्छेदचतुष्टयेन संज्ञादिभिः प्रत्ययमालया च ।
आङ्गादिभिः प्रक्रियया युतेन . . . रूपः ॥

इति श्रीअप्पादीक्षितविरचितः पातञ्जलसूत्रप्रकाशः संपूर्णः ।

इति सूत्रप्रकाशोऽयं कृतो बालसुखाप्तये ।
प्रीयतां तेन भगवानम्बिकारमणः शिवः ॥
अष्टाध्यायीपाठो ह्यनुवृत्तिस्तत्र तत्र सूत्रेषु ।
अर्थोदाहरणादिः प्रकरणसर्वस्वमन्यदपि किंचित् ॥
वार्तिकविशेषबोधः संगृह्य प्रक्रियाकथनम् ।
संत्यज्य धातुपाठं सर्वमिहास्माभिराख्यातम् ॥

## 142. 41. A. 75

## प्रक्रियाकौमुदी—रामचन्द्राचार्यकृता

Paper. 167 Foll. $10\frac{1}{2} \times 5\frac{3}{4}$ inches. 12 lines in page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

This is a work on Pāṇini's grammar explaining the sūtras of Aṣṭādhyāyī after rearranging them so as to facilitate the beginners. The author Rāmacandra was the son of Kṛṣṇācārya ; grand-son of Nṛsiṁhācārya and great grand-son of Anantācārya of S'eṣa family. From the commentary Prasāda written by Viṭṭhala, the author's grandson, the following information is gathered : Rāmacandra belonged to the Āndhradesʹa. His gotra was Kauṇḍinya. He was a Ṛgvedin. He was the author of two other works, *viz.* Kālanirṇayadīpikā and Vaiṣṇavasiddhāntadīpikā. His son Nṛsiṁha wrote a commentary on the Kālanirṇayadīpikā (copy of which is available in this Library). Rāmacandra's preceptor was Gopāla.

He is assigned to the earlier part of the 14th century A. D. Traditionally the work is supposed to have been the model for Bhaṭṭoji's Siddhāntakaumudī. Like the Siddhāntakaumudi this work also is divided into two parts, namely Pūrvārdha and Uttarārdha. The Pūrvārdha deals with संज्ञा, संधि, शब्दाधिकार, स्त्रीप्रत्यय, कारक, समास, तद्धित and द्विरुक्ति. The Uttarārdha deals with तिङन्त, कृदन्त, and वैदिकप्रक्रिया. But herein the Uṇādi is very briefly dealt with and Svaraprakriyā is completely omitted.

The MS. is almost complete breaking off in the Vaidikaprakriyā of the Uttarārdha.

Beginning :

श्रीमद्विठ्ठलमानम्य पाणिन्यादिमुनीन् गुरून् ।
प्रक्रियाकौमुदीं कुर्मः पाणिनीयानुसारिणीम् ॥

अइउण् ऋऌक् एओङ् ऐऔच् हयवरट् लण् ञमङणनम् झभञ् घढधष् जबगडदश् खफछठथचटतव् कपय् शषसर् हल् इति प्रत्याहारसूत्राणि । हकारादिष्वकार उच्चारणार्थः । लणमध्ये त्वित्संज्ञकः ।

हकारो द्विरुपात्तोऽयमटि शल्यपि वाञ्छता ।
अर्हेणाधुक्षदित्यत्र द्वयं सिद्धं भविष्यति ॥





उपदेशे ऽजनुनासिक इत् । उपदेशे ऽनुनासिकोऽच् इत्संज्ञः स्यात् । प्रतिज्ञानुनासिक्याः पाणिनीयाः ।

धातुसूत्रगणोणादिवाक्यलिङ्गानुशासनम् ।
आगमप्रत्ययादेशा उपदेशाः प्रकीर्तिताः ॥

तस्य लोपः । तस्येतो लोपः स्यात् । णादयः प्रत्याहारार्थाः ।

हलन्त्यम् । उपदेशेऽन्त्यं हलित्स्यात् । सूत्रेष्वदृष्टं पदं सूत्रान्तरादनुवर्तनीयं सर्वत्र ।

* * * *

स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ ॥ धात्वङ्गकृत्तद्धिताव्ययसुप्तिङ्पदादेशाः स्थानिवत्स्युः, न त्वल्विधौ ।

Colophon :

इति संध्युपयोगिसंज्ञाप्रकरणम् ।

End :

उच्चैःकृत्य, उच्चैःकृत्वा, उच्चैःकारं वा अप्रियं ब्रूते । नीचैःकृत्य, नीचैःकृत्वा, नीचैःकारं वा प्रियं ब्रूते इत्यादयः कृतो ज्ञेयाः । दिङ्मात्रमिदमुक्तम् ।

Colophon :

इति कृदन्तप्रक्रिया ।

वैदिके शब्देऽप्येवं प्रक्रिया, य एव लौकिकास्त एव वैदिका इति न्यायात् ।

* * * *

यजध्यैनमिति च । एनमि ध्वमोऽन्तलोपः । वकारस्य च यकारः । यजाध्येनं प्रियमेधाः ॥ तस्य तात् ॥ लोण्मध्यमबहुवचनस्य तस्य तात् स्यात् । गमयतात् ।

The former owner of the MS.—Govindadasʹaputra.

**143.** 20. C. 57.

**प्रक्रियाकौमुदी—रामचन्द्राचार्यकृता**

Palm-leaf. 60 Foll. 16 × 1 inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the Pūrvārdha (without the beginning) and a small portion of the Uttarārdha.

**144.** 28. H. 49.

**प्रक्रियाकौमुदी—रामचन्द्राचार्यकृता**

Palm-leaf. 65 Foll. 16¼ × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the Samāsaprakaraṇa of the Pūrvārdha.

**145.** 30. J. 30.

**प्रक्रियाकौमुदी—रामचन्द्राचार्यकृता**

Palm-leaf. 37 Foll. 15½ × 1 inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Breaks off in the Kārakaprakaraṇa of the Pūrvārdha and contains the first 4 leaves of the Uttarārdha.

**146.** 41. A. 74.

**प्रक्रियाकौमुदी—रामचन्द्राचार्यकृता**

Paper. 86 Foll. 10¼ × 5¼ inches. 12 lines in page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

The colophon herein says that Kṛṣṇācārya the father of Rāmacandrācārya was the pupil of Gopāla.

Contains the Uttarārdha complete.

End of the Uttarārdha.

आनन्त्यात् सर्वश: शब्दा न शक्यन्तेऽनुशासितुम् ।
बालव्युत्पत्तयेऽस्माभि: संक्षिप्योक्ता यथामति ॥
प्रक्रियाकौमुदी सेयं रामचन्द्रप्रकाशिता ।
असद्वचस्तमो वध्यात् सच्चकोरप्रिया चिरम् ॥
जयति सुभगमूर्तिर्मुग्धहासावलोक-
प्रशमितजनतापो विठ्ठल: स्वात्मदीप: ।
सचकितमिव लक्ष्मी: सेवते यत्पदाब्जं
ललिततरकराभ्यां साधु संवाहयन्ती ॥

Colophon :

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यसकलसदागमाचार्यश्रीगोपालगुरुपूज्यपादशिष्यकृष्णाचार्यसुतश्रीरामचन्द्राचार्यविरचिता प्रक्रियाकौमुदी समाप्ता ॥

The scribe adds :

शके बाणरसेष्विन्दु (१५६५) मितेऽब्दे चैत्रभानुके ।
इषे पूर्णतिथावर्के पुत्रवत्पत्तने सुधी: ॥
गणेशो विठ्ठलसुत: प्रक्रियाकौमुदीं शुभाम् ।
दशपुत्रोपनामेमां कौमुदीं समलीलिखत् ॥

**147.** 41. B. 28.

**प्रक्रियाकौमुदी—रामचन्द्राचार्यकृता**

Paper. 98 Foll. 10½ × 5 inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Pūrvārdha complete.

**148.** 10. H. 1.

**प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रसाद:—विठ्ठलकृत:**

Paper. 480 Foll. 9 × 7 inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.





Bound in 2 Volumes.

A Commentary on the Prakriyākaumudī of Rāmacandrācārya. The author Viṭṭhala was the son of Nṛasiṁha and Grandson of Rāmacandrācārya, the author of the Prakriyākaumudī. The author's mother was Māṇikkāmbā. He salutes one Rāgavendrasarasvatī, teacher in all the 14 branches of the learning and one Jagannāthāśrama who also is said to be an ascetic and expert in Vedānta philosophy. (Vide the stanza:

" जगन्नाथाश्रमं वन्दे यतिं वेदान्तकोविदम् ।
पदवाक्यप्रमाणज्ञं स्वधर्मनिरतं सदा ॥ " .

Page 798. Prakriyākaumudī, Bombay Sanskrit Series, No. 82, part 2.)

Form the Kālaṇirnayadīpikāvivaraṇa it is known that Viṭṭhala's father Nṛsiṁha was a pupil of Kṛṣṇācārya, son of Nṛsiṁhācārya, who was elder brother of Rāmacandrācārya the author of the Prakriyākaumudī.

From the concluding verses of the Kālanirṇayadīpikāvivaraṇa of Nṛsiṁhācārya and of the Prasāda of Viṭṭhalācārya the following genealogy is known :

1. Avimuktācārya.
2. Anantācārya (pupil of Rāmasvāmi or Raghupati).
3. Nṛsiṁhācārya.
4. Kṛṣṇācārya (he had many brothers of whom Gopālācarya was the eldest).
5. Nṛsiṁhācārya (son of 4)
6. Rāmacandrācārya or Rāmācārya (the author of Prakriyākaumudī and pupil of Gopālācārya) (son of 4).
7. Kṛṣṇācārya. (son of 5)
8. Nṛsiṁhācārya (the author of Kālanirṇayadīpikāvivaraṇa and pupil of Kṛṣṇācārya, No. 7) (son of 6)
9. Viṭṭhalācārya (the author of Prasāda and pupil of Rāghavendrasarasvatī and Jagannāthaśrama). (son of 8)

Breaks off in the Taddhitaprakaraṇa of the Pūrvārdha.

Beginning :

श्रीमद्विठ्ठलमेकमव्ययमजं शब्दात्मकं ब्रह्म य:
स्वेच्छातो जगदुद्भवस्थितिलये हेतु: स्वमायागुणै: ।
यच्छ्वास: श्रुतिसंततिर्व्यवहृतिस्तं पुण्डरीकाश्रमे
भक्तानुग्रहहेतुत: स्थितमहं वन्दे मुदे संविदे ॥१॥
श्रीशंभुं पाणिनिं श्रीवररुचिमथ वाक्संस्कृतौ दीक्षितं श्रीशेषं तद्भाष्यहार्दप्रकटनपटुगी:पण्डितान्भर्तृमुख्यान् ।
वृत्तिन्यासादिकर्तॄन् स्वमतपरमतख्यापकान्भोजदुर्गक्षीरस्वामिप्रमुख्यान्प्रगुणमतिभजे तन्मतिज्ञप्तिहेतो: ॥
किं शेष: पाणिनिर्वा वररुचिरथवा सर्वविद्याप्रणेता
शंभुर्भूमावभूद्भूसुरकुलतिलको ह्यन्ध्रदेशेऽग्र्यवंशे ।

ऋग्वेदी सर्वशास्त्रप्रकटनपटुगी: कृष्णजो रामचन्द्रो-
नन्ताचार्यप्रपौत्रो दिशतु कृतिमतिं मे स कौण्डिन्यगोत्रः॥
वन्दे तं यतिबृन्दवन्दितपदं श्रीराघवेन्द्रादिय
न्नामाभाति सरस्वतीपरपदं वादीन्द्रविद्रावकम् ।
यो विद्याः समदाच्चतुर्दश मुदा श्रेशेषभाष्यादिकाः
शिष्येभ्यो मयि यत्कृपास्ति सततं सच्छास्त्रसंवित्तये ॥
लोकेऽस्मिन्यदुपक्रमं वरिवृतीत्यौदार्यलोकज्ञता
विद्वत्तोपकृतिः क्षमा सुजनता वेदोक्तधर्मादरः ।
आचार्यं कृतकालनिर्णयमहाग्रन्थार्थसंदीपिका-
दीपं तं नरसिंहमात्मजनकं वन्दे विदां संततम् ॥५॥
गम्भीरार्थां मितोक्त्या कलितसकलसच्छब्दरत्नाकरां श्री-
शेषोक्तन्यायगर्भां स्वपरमतयुतां **प्रक्रियाकौमुदीं** ताम् ।
व्याकुर्वन् बुद्धिहीनो यदपि तदपि तत्पुत्रजो **रामचन्द्रा-**
चार्योक्तेः पाठरक्षाकरणगुणतया सज्जनैर्नोपहास्यः ॥
तथाच पण्डितंमन्यैः प्रक्षिप्तैर्मलिनीकृता ।
प्रक्रियाकौमुदी तस्याः **प्रसादः** क्रियते मया ॥ ७ ॥
स्पष्टत्वात्समुपेक्षितानि कतिचिद्व्याख्यातकल्पत्वतो
रामाचार्यवरैरमूनि विशदं व्याख्यामि सूत्राण्यहम् ।
ग्रन्थेऽस्मिन्स्वरसाधनं कतिपयानौणादिकांश्च ब्रुवे
स्थाने तांश्च गणान्यथामति तथा न्यायान्पदैःसूचितान् ॥
टीकेयं विपुलेति येन विदुषा संक्षिप्यते तस्य नो
लाभः किंतु समीहिताः पुनरमी सर्वे विशेषा हताः ।
येनास्माभिरनेकसूरिरचितग्रन्थार्थमालोड्य त-
त्सारं मूलगतं विशेषविदुषां प्रीत्यै प्रकाशीकृतम् ॥

तत्र तावत् **प्रक्रियाकौमुदीं** चिकीर्षवः श्रीरामचन्द्रा-चार्यास्तत्समाप्तिप्रचयगमनाभ्यां शिष्टाचारपरिपालनाय विशिष्टदेवताप्रणामलक्षणं शिष्यशिक्षार्थं मनस्युपनिबध्नन्तो विषयप्रयोजनाधिकारिसंबन्धांश्च सूचयन्तः प्रतिजानते—**श्रीमद्विठ्ठलमित्यादिना** ।

Colophon :

श्रीरामाचार्यसूनुर्हरिहरभजनैकाग्रधीः श्रीनृसिंहा-
चार्यो यं माणिकाम्बाप्यजनयदतुलं विठ्ठलाचार्यमार्यम् ।
तस्य श्रीपाणिनीयाद्यनुगुणसगुणे **प्रक्रियाकौमुदीय-**
व्याख्यानेऽस्मिन् **प्रसादे** निरगमदमलः संधिसंज्ञाप्रसङ्गः॥

End :

राजाचार्याभ्यां नित्यं भोगोत्तराभ्यामेव प्राक्क्रीतीयः प्रत्यय इष्यते । राजभोगीणः । आचार्यादणत्वं च । आचार्यभोगीनः ।

Colophon :

इति प्राक्क्रीतीयाः ।

Kṛṣṇācārya No. 4 in the above table is also known to have lived in the Court of King Rāma and written a Vṛtti on Grammar.

**149.** 28. H. 50.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रसादः—विट्ठलकृतः

Palm-leaf. 91 Foll. $16\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains up to the end of the Strīpratyayaprakaraṇa in the Pūrvārdha.

**150.** 28. H. 51.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रसादः—विट्ठलकृतः

Palm-leaf. 138 Foll. $14 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the तत्पुरुषसमासप्रकरण of the Pūrvārdha.

The following stanza is found in the beginning :

सर्वज्ञं सकलगुणैरुपास्यमानं
विश्वेशं विमलधिया विभावयन्तम् ।
संसारे पतितजनान् पवित्रयन्तं
वन्दे तं हरिहरभारतीयतीन्द्रम् ॥





**151.** 28. H. 52.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रसादः—विट्ठलकृतः

Palm-leaf. 266 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Pūrvārdha complete.

End :

अन्यत्रापि द्वन्द्वमित्येतदिष्यते । तदर्थं योगविभागः क्रियते । द्वन्द्वं युद्धं, द्वयोर्द्वयोर्युद्धमित्यर्थः । द्वन्द्वानि सहते । चार्थे द्वन्द्वः । इति द्विरुक्तिप्रक्रिया ॥

भाष्यवृत्तिहरिग्रन्थतद्व्याख्यामर्मवेदिनः ।
कौतुकाक्रान्तमनसः प्रमोदयतु मत्कृतम् ॥
श्रीरामचन्द्राचार्योक्तेः स्पष्टार्थत्वाद्विचित्रता ।
नामर्मज्ञैः प्रयोज्योऽर्थः स्फटिकाकारगो यथा ॥
पदे वाक्ये प्रमाणे च तत्त्वज्ञं ज्ञातृसंमतम ।
रामचन्द्राचार्यसूरेरन्यं नोपलभामहे ॥
येन व्याकरणार्णवैकतरणिः सा प्रक्रियाकौमुदी
वेदान्तानुमता च वैष्णवमहासिद्धान्तसंदीपिका ।
कालज्ञानविधौ व्यधायि विबुधानन्दि प्रबन्धत्रयं
कृष्णाचार्यसुतः स नः सुखयतु श्रीरामचन्द्रो गुरुः ॥
श्रीरामाचार्यसूनुर्हरिहरभजनैकाग्रधीः श्रीनृसिंहा-
चार्योऽयं माणिकाम्बाप्यजनयदतुलं विट्ठलाचार्यवर्यम् ।
तस्य श्रीपाणिनीयाद्यनुगुणसगुणप्रक्रियाकौमुदीय-
व्याख्यानेऽस्मिन्प्रसादेसुविशदमगमत्तत्सुबन्तंसमाप्तिम्॥

Colophon :

सुबन्तप्रसादः संपूर्णः ।

**152.** 28. I. 14.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रसादः—विट्ठलकृतः

Palm-leaf. 142 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured.

Contains the Uttarārdha only up to लकारार्थप्रक्रिया which is almost complete.

Beginning :

श्रीविठ्ठलं सुरवरं प्रणमामि देवं
कारुण्यसिन्धुमखिलानतदत्तबुद्धिम् ।
ईषत्सहासमुखपङ्कजमात्मभास-
मुत्फुल्ललोचनविलोकननाशिताघम् ॥
तिङन्तकाण्डस्य हि केऽपि पारं
नाज्ञासिषुः शुद्धधियोऽपि सन्तः ।
तं प्रक्रियाकौमुदमंशमज्ञो
व्याख्यन्नहं स्यामुपहास्य एव ॥
प्रक्षेपकालुष्यनिरासहेतोः
प्रसादमस्या विदधे यथावत् ।
इति प्रतिज्ञातमतः करिष्ये
व्याख्यां स्वतः सज्जनतोषदात्रीम् ॥

मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि शास्त्राणि प्रथन्त इत्यभिप्रेत्य तिङन्तमभिधातुमिच्छन् ग्रन्थकृत् ग्रन्थमध्ये मङ्गलाचरणं करोति—**प्रकृतिरिति** । सा वैयाकरणाभिमता आद्या प्रकृतिः, प्रत्ययमवधिं कृत्वा यः पूर्वमुपादीयते शब्दः सा प्रकृतिः, प्रकर्षेण **नियमे-**नास्मात् प्रत्ययः क्रियत इति वा प्रकृतिः, इत्यादिर्जयति उत्कर्षेण वर्तते ।

End :

सक्तून्पिबेति । पा पाने । पाघ्रा इति पिबादेशः । अतो हेरिति हेर्लुक् । भुङ्क्ष्वेति । भुजेः श्नमि अल्लोपे कृते चोः कुः . . .

**153.** 30. J. 30.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रसादः—विट्ठलकृतः

Palm-leaf. 24 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches.

8 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Begins in the last portion of the Tatpuruṣasamāsa and goes on up to the end of the Samāsaprakaraṇa in the Pūrvārdha.

The fly leaf gives the following name of the former owner of the MS :

Vāvilola Veṅkatas'iva S'āstri.

**154.** 30. K. 5.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रसादः—विट्ठलकृतः

Palm-leaf. 258 Foll. 14 × $\frac{3}{4}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible and clumsy writing.

Contains from the S'abdādhikāra (wanting the beginning) to the end of the Apatyādhikāra.

**155.** 41. B. 30.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रकाशः—कृष्णकृतः

Paper. 102 foll. 10$\frac{1}{4}$ × 4$\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a commentary on Rāmacandrācārya's Prakriyākaumudī by S'eṣa Kṛṣṇa son of S'eṣa Narasiṁhasūri. The name of the commentary *viz* Gūḍhārthabhāvavivṛti seems to be appropriate from the last stanza of each prakaraṇa. But Jagannāthapaṇḍita and others mention this commentary by the name of Prakriyāprakāsa or simply Prakās'a probably by the reason that the word Prakās'a is found associated with the names of various Prakaraṇas *viz.* संज्ञाप्रकाश etc. The commentary is said to have been written for the benefit of one Kalyāṇa at the request of his father Vīravara. In the introduction of the commentary which extends to 46 stanzas, the author gives the following pedigree of his patron Vīravara :

In the land of Udumbarahara spread out between the Ganges and the Yamunā, there is a village called Patrapuñja. Rūpadhara, a brāhmaṇa by caste, was its chief. His son was Nārāyaṇa. Nārāyaṇa had a son called Gaṅgādāsa. Gaṅgādāsa had by his wife Anabhā, a son named Vīravara. Kalyāṇa was Vīravara's son. Kalyāṇa was taught in Vyākaraṇa by S'eṣa Kṛṣṇa, the author of the commentary under description. This S'eṣa Kṛṣṇa has also written the Prākṛtacandrikā and Kaṁsavadha (Vide, I. O. Library Catalogue, page 267, Vol I and Kavyamālā No. 6 respectively). He is also said to be the author of Padacandrikā, Sphoṭatattvanirūpaṇa, Pārijātaharaṇacampū, Murārivijaya, Yaṅlugantas'iromaṇi, Kriyāgopanakāvya, Dharmas'lokacaturdas'ī, Satyabhāmāpariṇaya, Uṣāharaṇacampū, Satyabhāmāvilāsa and Sūdrācaras'iromaṇi, (Vide the introduction of S'lokacaturdas'ī, Sarasvati Bhavana Texts No. 22). S'eṣa Kṛṣṇa's son was Vīres'vara whose pupil was Jagannātha paṇḍita. If we rely upon the introduction of the S'lokacaturdas'i referred to above it must be admitted that our author S'eṣa Kṛṣṇa was patronized by the prince Narottama of Kāsi, and Govardhanadhārin, son of Toḍaramalla, a minister of Emperor Akbar.





He is assigned to the 16th Century A. D. He should not be confounded with his name-sake *i.e.*, another Kṛṣṇa, nephew of Rāmacandra of the 14th century A. D.

Breaks off in the S'abdādhikāra of the Pūrvārdha.

Beginning :

अलिकुलमण्डितगण्डं प्रत्यूहव्यूहतिमिरमार्तण्डम् ।
सिन्दूरारुणशुण्डं देवं वेतण्डतुण्डमवलम्बे ॥ १ ॥
बृन्दारण्यमहीषु वंशनिनदामन्दामृतास्वादना-
न्निःस्पन्दानि दुधुक्षयेव सुरभीबृन्दानि संनादयन् ।
मन्दारद्रुमवीथिकासु विहरन्वन्दारुबृन्दारक-
द्वन्द्वस्तुत्यभिनन्दितोऽस्तु जगदानन्दाय नन्दात्मजः॥
शैवालश्रेणिशोभां दधति हरजटावल्ल्यो हन्त यस्या-
स्तद्ग्रासोल्लासवल्गद्दरशफरतुलां यत्र धत्ते कलावान् ।
उन्मीलद्भोगिभोगावलिसुभगसिताम्भोजसंभाविताम्भा
गङ्गानङ्गारिसङ्गा मम महति विधौ मङ्गलान्यातनोतु॥
स्फटिकोपलगौरमिन्दुलेखा
तिलकं लोचनपेयमम्बिकायाः ।
विपदो विनिहन्तु मे विशाला
निजभालानलदीप्तमाद्यमोजः ॥ ४ ॥
कलितकमलपुस्तन्यस्तहस्ताग्रमुद्रा
दिशतु लिखनशुद्धिं शारदा सारदा नः ।
प्रतिवदनसरोजं या कवीनां नवीनां
वितरति मधुधारां माधुरीणां धुरीणाम् ॥ ५ ॥
भास्वद्भूमीवलयतिलके धर्मकर्मप्रसूता-
वार्यावर्ते सुचरितकृताचार्यके विश्ववन्द्ये ।
अन्तर्वेदिर्जयति यमुनाजह्नुजाव्याजभाजो-
र्बाह्वोर्मध्ये हरिगिरिशयोः स्पष्टलक्ष्मेव वक्षः ॥ ६ ॥
तत्रोदुम्बरहार इत्यभिधया जागर्ति नीवृद्वरः
स्वर्लोकप्रतिबिम्बमम्बरचरैः साशङ्कमालोकितः ।
यस्मिन्नल्पितकल्पशाखिविभवाः शाखाशतोद्भासिताः
सेव्यन्ते तरवोऽथ वेदगुरवः प्रत्याशयातैर्द्विजैः ॥७॥
ब्रह्मावर्तं नाम तत्रास्ति तीर्थं
सार्थं पुण्यं पूर्वपुण्यैरगण्यैः ।
यत्संसेव्य प्राप वल्मीकजन्मा
सन्मानार्हां काव्यावाचां समृद्धिम् ॥ ८ ॥
आस्ते तस्मिन्नमरनगरीगर्वसर्वस्वहारी
हारीभूतामलसुरसरित्पत्रपुञ्जाभिधानः ।
ग्रामः स्वःस्त्रीजनविनिमयीभूतरामाभिरामः
कामक्रीडाभवनमवनौ कश्चिदाश्चर्यरूपः ॥ ९ ॥
यत्केलीभवनोदरेऽम्बरमणिस्पर्धासुबद्धादरा
रत्नानां प्रकरा निशास्वपि दिनाद्वैतं समातन्वते ।
लज्जालोलदृशां विलासवलभीवातायनप्रस्थितै-
र्दृग्भङ्गिभ्रमरीभरव्यतिकरैरद्यापि नीलं नभः ॥ १० ॥
साग्नयोऽपि किल शीतलशीला
विश्रुता अपि बहुश्रुतवन्तः ।
पण्डिता अपि जडाः परिवादे
श्रोत्रिया इह सदा निवसन्ति ॥ ११ ॥
सद्धर्मकर्मपरिकर्मणमर्मविज्ञा
विज्ञातवेदविषया विषयानपेक्षाः ।
साक्षादिवात्र विधयो निधयो गुणानां
जातु द्विजा न हि निजाद्विचलन्ति मार्गात् ॥ १२ ॥
तत्र ब्राह्मणमण्डलेऽतिविपुले सत्कर्मभिर्निर्मले
वाल्मीकिप्रतिवेशवासवशतो विज्ञातसर्वागमे ।
आसीद्रूपधरः परः स्मरहरः सच्छ्रोत्रियाणां वरः
शौर्यौदार्यविवेकधैर्यनिलयो भूपालभूषामणिः ॥१३॥
शिवः कपाली मघवापि गोत्रभि-
च्चन्द्रः कलङ्की तपनो विकर्तनः ।
शेषोऽपि चाशीविषवंशसंभव-
स्तत्केन लोकेऽयमिहोपमीयताम् ॥ १४ ॥
प्रत्यर्थिक्षितिपालबालवनितासीमन्तसिन्दूरिका-
लुण्टाकः प्रकटप्रतापतपनप्रोद्भासिताशामुखः ।

त्रैलोक्यान्तरकर्मनिर्मितपरिप्राप्तप्रतिष्ठस्ततः
संभूतः कलिकालकल्मषपरीहाराय नारायणः ॥१९॥
यः सिंहासनमास्थितोऽपि सहजं पद्मासनं सेवते
यो मालाः परिवर्तयत्यविरतं शाला विशालाः श्रिताः।
योगं यः श्रयति क्षितिक्षिदुचिताचारे नियोगं चर-
न्वैदेहं जनकं व्यजेष्ट न परं लोकानशेषानपि ॥१६॥
तस्मादाविरभूत्प्रभूतविभवो गाङ्गेयमेयोर्जितो
गङ्गादास इति प्रसिद्धमहिमा गङ्गां समाराध्य यः ।
स्वामाख्यामकृतार्थयज्जगदलंचक्रेऽन्यचक्रेश्वारा-
नक्लेशादजयज्जयैकनिलयः शक्रेऽप्यवज्ञापरः ॥१७॥
हरिहरपदपद्मद्वन्द्वनिर्द्वन्द्वभक्तिः
स्फुरदुरुदुरितौघोल्लाघजङ्घालकीर्तिः ।
प्रतिदिवसवितीर्णस्वर्णसंप्रीणितार्थि-
व्रजविहितशुभाशीः शीलिताशेषकामः ॥ १८ ॥
नानाजन्मशतार्जितेन तपसा गङ्गाधराराधनै-
र्यः श्रीमाननभाभिधानसुभगे पातिव्रते ज्योतिषि ।
लेभे वीरवरं सुतं द्विजवरं प्रह्लादभीष्मार्जुन-
प्राया भागवता न यं तुलयितुं ब्रह्मर्षयो वा क्षमाः ॥
तद्वंशे भूवतंसे समजनि रजनीजानिलज्जानिदान-
स्फूर्जद्दानावदानप्रथितपृथुयशोधोरणीधौतविश्वः ।
सर्वोर्वीशक्रचक्राक्रमनमितशिरःकोटिकोटीरकोटि-
प्रोदञ्चद्रत्नरोचिःपरिचरितलसत्पादपङ्केरुहश्रीः ॥
कामो वामदृशां निमिर्नयजुषां कालानलो विद्विषां
स्वःशाखी विदुषां गुरुर्गुणवतां पार्थो धनुर्धारिणाम् ।
लीलावासगृहं कलाकुलभुवां कर्णः सुवर्णार्थिनां
श्रीमान्वीरवरः क्षितीश्वरवरो वर्वर्ति सर्वोपरि ॥२१॥
यस्य प्रौढतरः प्रतापतरुणः प्रत्यर्थिपृथ्वीभृतां
कीर्तिं सर्वगुणाश्रयामुदवहत्संयोजितां वेधसा ।
लाजा मेरुहिरण्यरेतसि हुताः क्ष्मामण्डलस्थण्डिले
यस्मादुत्पतिताः स्फुरन्ति परितस्तारामिषाद्भूरिशः ॥

सर्पी सा यत्कृपाणी गुरुभुजभुजगासङ्गतः सङ्गरादौ
सद्यः कृत्तारिकण्ठच्युतरुधिररजोयोगमभ्यावहन्ती ।
दृप्यद्दानाम्बुपूरोत्करकरटिघटागण्डशैलेषु लग्ना
सूते सद्यः किलाण्डान्यतिविमलगलद्भूरिमुक्ताच्छलेन ॥
गङ्गादासात्मजन्मक्षितिरमणमणेः कीर्तिगङ्गानुषङ्गाः
श्वेतन्ते स्फीतफेनस्तबकसमरुचो हारिदश्वाः किलाश्वाः ।
द्राग्वीक्ष्यामून्बिडौजाः पृथुपुलकभरः पार्थमाशङ्कमानो
विष्वग्बाष्पायमाणान्यनुवहति मुदा लोचनानां शतानि ॥
यद्वाणीं वाणिनीनामधरमधुरसद्रोहिणीं रौहिणेयः
श्रुत्वा हालावहेलां रचयति सुचिरं सन्मदाकूणिताक्षम् ।
किंच द्राक्षासदृक्षाक्षररसनकरस्रस्तरुद्राक्षमालः
सोत्कण्ठं नीलकण्ठोऽप्यनुपठति शिरस्ताण्डवाडम्बरेण ॥
मौलौ मन्दारदामभ्रमदलिपटलीकाकलीं श्रोणिबिम्बे
कूजत्काञ्चीकलापं चरणकमलयोर्मञ्जु मञ्जीरशिञ्जाम् ।
उत्सङ्गे कीरगीतं स्तनभुवि मसृणं वल्लकीपञ्चमं वा
यत्काव्ये दत्तकर्णा शिव शिव मनुते भारती भारमेव ॥
इन्दुं निन्दति चन्दनं न सहते विद्वेष्टि पङ्केरुहं
हारं भारमवैति नैव कुरुते कर्पूरपूरे मनः ।
स्वर्गङ्गामवगाहते हिमगिरिं गाढं समालम्बते
यत्कीर्तिविरहातुरेव न मनागेकत्र विश्राम्यति ॥ २७ ॥
माद्यद्वेतण्डगण्डस्थलबहलगलद्दानवारिप्रवाहै-
र्वैरिस्त्रीबाष्पवर्षैः प्रतिदिनविहितैर्विप्रदानोदकैश्च ।
सिक्तापातालमूलं किमपि वसुमती यस्य नित्यं प्रसूते
भूरि स्वर्गापवर्गप्रभृतिफलभृतः कीर्तिलक्ष्मीप्ररोहान् ॥
बालार्कोदरसोदराङ्घ्रिकिरणस्पृष्टारिसीमन्तिनी-
सीमन्तेषु समर्थयन्नविरतं सिन्दूरपूरश्रियम् ।
सर्वाशाः परिपूरयन्निजयशःकर्पूरपूरैश्चिरं
श्रीमान् वीरवरो जगत्यनुपमश्रीः केन वा वर्ण्यताम् ॥
सोऽयं काव्यकलाविलासभवनं श्रीपारसीकेश्वर-
प्राणानामधिदैवतं गुरुगुणश्रेणीमणीरोहणः ।





विद्यानां निकषोपलः कुलगृहं केलीकुरङ्गीदृशां
शश्वत्पण्डितमण्डलीपरिवृतो विद्याविनोदं व्यधात् ॥
तस्यास्ति सर्वजनलोचनलोभनीय-
सौन्दर्यसारसविलासनिवासभूमिः ।
विद्याविनोदपरिमोदितभूरिसूरिः
कल्याण इत्यभिधया तनयो नयज्ञः ॥ ३१ ॥
यस्यापाङ्गतरङ्गिते सुरगवी वक्त्रे च वाक्चातुरी
कण्ठे चापि सरस्वती हृदि हरेर्भक्तिश्च शक्तिर्भुजे ।
आस्ते पाणितले सदा वितरणश्रीः पादपद्मे नृप-
श्रेणीमौलिमणिप्रभा बत कथं स्त्रैणः कुमारोऽप्यसौ ॥
सर्वविद्याविदोऽप्यस्य कल्याणगुणशालिनः ।
अभिन्यविशतातीव तीक्ष्णा व्याकरणे मतिः ॥ ३३ ॥
रसालंकारसारापि वाणी व्याकरणोज्झिता ।
श्वित्रोपहतगात्रेव न रञ्जयति सज्जनान् ॥ ३४ ॥
कल्याणस्य तनूद्भवस्य नृपतिः कल्याणमूर्तेस्ततः
कल्याणीं मतिमाकलय्य विषमग्रन्थार्थसंवित्तये ।
कृष्णं शेषनृसिंहसूरितनयं श्रीप्रक्रियाकौमुदी-
टीकां कर्तुमसौ विशेषविदुषां प्रीत्यै समाजिज्ञपत् ॥३५॥
अस्फुटभावा प्रस्फुटदोषाभिहितापसिद्धान्ता ।
असमर्थकपदबन्धा नैषापरथा विभावयत्यर्थम् ॥ ३६ ॥
तस्माद्वीरवरान्महीशमुकुटालंकारचूडामणेः
प्राप्याज्ञां सुचिरं विभाव्य च हृदि ज्योतिर्नृसिंहाभिधम् ।
संतोषाय विशिष्य भाष्यविदुषां बोधाय दुर्मेधसां
व्याख्याम्याकरसाक्षिकं सुविशदं तां प्रक्रियाकौमुदीम् ॥
केचित्पूर्वनिबद्धसिद्धवचनोपन्यासदक्षाः परे
पौर्वापर्यविरोधबोधविधुरा दृष्टाक्षरग्राहिणः ।
किं तैर्वक्तृभिरत्र यः स्वविभवैरुद्दूष्य पूर्वं परा-
नुक्तं वक्ति परिच्छिनत्ति विषमं व्याख्यात्यसौ दुर्लभः ॥
प्राचां सूचितसूचितार्थगहने वाचां प्रपञ्चेऽद्य न-
श्चेतश्चञ्चलताविमोहविधुरं चिन्तां चिरं चुम्बति ।

कामं किंतु निरस्तविस्तरमिह प्रस्तुत्य मूलं शिशु-
त्रासान्न्यासि मया मितं हितमिहानुक्तं विविक्तं च यत् ॥
दुस्तर्ककर्कशधियां विदुषां मितोक्त्या
निःशेषदोषपरिशोषमृते न तोषः ।
हन्ताभिनन्दति न मन्दमतिर्बहूक्तौ
तत्केन वाणि करवाणि जनानुवृत्तिम् ॥ ४० ॥
कतिचिदुद्धतनिर्भरमत्सराः
कतिचिदात्मवचःस्तुतिशालिनः ।
अहह केऽपि निरक्षरकुक्षय-
स्तदिह संप्रति कं प्रति मे श्रमः ॥ ४१ ॥
अबुधा मुधा बत सुधासरसीसरसीभवद्वचनवीचिचये ।
मयि साधुसाधनपरे भवतां भवताच्चिराय खलता खलता ॥
मात्सर्यमुत्सार्य तथापि चार्यै-
राचार्यहार्दं सुजनैर्विचार्य ।
फणिप्रयुक्ता भणितीर्विचिन्त्य
चिरं मदुक्तिः परिभावनीया ॥ ४३ ॥
भाष्यादिषु न्यायसिद्धमर्थमाश्रित्य सिद्धवत् ।
व्याख्यास्ये कौमुदीन्यायाननुसंदध्यमाकरात् ॥ ४४ ॥
वह्नौ सुवर्णमिव यत्परिशोध्य शब्दा-
लंकारनामनि मया निहितं निबन्धे ।
उद्धृत्य सारमिदमीयमिहोपबद्धं
सिद्धान्तशुद्धिविबुभुत्सुजनानुरोधात् ॥ ४९ ॥
हेवाकिभावादिह चेदहंयुर्दोषं मृषा पश्यति निस्तुषेऽपि।
किं तत्र कुर्मो मृदुलं दुकूलं चेन्मूषको दूषयति द्विषाणः ॥

विघ्नविघाताय कृतं मङ्गलमादौ निबध्नन् शिष्याव-धानाय चिकीर्षितं प्रतिजानीते—श्रीमदिति । वयं प्रक्रियाकौमुदीं कुर्म इत्यन्वयः । कुर्म इति संबन्धात् वयमिति कर्ता लभ्यते, अस्मद्युत्तम इत्युक्तेः । अस्मदो द्वयोश्चेत्येकत्वेऽपि बहुवचनम्। वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वेति भविष्यत्यपि लट् । न तु वर्तमाने;

मङ्गलानुबन्धप्रतिज्ञोपनिबन्धस्यास्य श्लोकस्य प्रक्रियापदवाच्ये शब्दान्वाख्यानेऽनन्तर्भावात्, प्रतिज्ञातस्य चाद्याप्यनारब्धत्वात्। इष्टदेवताप्रणामे प्राप्ते गुरुतमगुरुतरगुरुक्रमेण देवताप्रणामः कर्तव्य इति शिक्षयन् विष्णुं तावन्नमस्यति—श्रीमद्विट्ठलमानम्येति।

Colophon :

दुस्तर्ककर्कशधियां विदुषां मितोक्त्या
नि:शेषदोषपरिशोषमृते न तोषः।
हन्ताभिनन्दति न मन्दमतिर्बहूक्तौ
तत्केन वाणि करवाणि जनानुवृत्तिम्॥
पृथ्वीमण्डलमौलिमण्डनमणिर्यः शेषवंशामलो-
त्तंसः श्रीनरसिंहसूरिरभवत्प्रत्यक्षवाचस्पतिः।
तत्सूनोः कृतगूढभावविवृतौ सत्प्रक्रियाव्याकृतौ
श्रीकृष्णस्य कृतौ समाप्तिमगमत्संज्ञाप्रकाशोऽग्रिमः॥

End :

लाघवाच्छसादाविति वाच्ये प्रभृतिग्रहणं प्रकारार्थम्, न विभक्तिमात्रपरमित्याह—प्रभृतिग्रहणादिति। तद्धित इत्युपलक्षणम्। तेन औङः श्यामपि दोषन् भवति दोषणी इति। नस्यं, नस्तः, नःक्षुद्र इत्यादौ नस् सिध्यति। तत्र पाददन्तमासपूष्णां पुंस्त्वादिहोदाहरणं दर्शितम्। अन्येषां तु यथालिङ्गमुदाहरिष्यति। माभ्यामिति। भ्यामि रुत्वे भोभगो इति यत्वे हलि सर्वेषामिति यलोपः। सुड॥ सुडिति प्रत्याहार इति। कृत्रिमत्वात् नागमः, असंज्ञशब्देति निषेधात्।

## 156. 41. B. 11.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रकाशः—कृष्णकृतः

Paper. 92 Foll. 9 × $3\frac{3}{4}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Tiṅanta only incomplete.

Beginning :

सिद्धे शब्दार्थसंबन्ध इति वार्तिककारेणार्थे प्रयुक्तानां शब्दानामिदमनुशासनमित्युक्तम्। प्रयोगश्च पदस्यैव, अपदं न प्रयुञ्जीतेति निषेधात्। पदं च द्विविधम्, सुप्तिङन्तं पदमिति वचनात्। तत्र श्रुतक्रमानुरोधेन सुबन्तानि व्युत्पाद्य तिङन्तानि व्युत्पादयिष्यन् प्रकरणादौ मङ्गलमाचरति—प्रकृतिरित्यादिना। सा प्रसिद्धा वैयाकरणाभिमता आद्या आदौ प्रत्ययाद्युत्पत्तेः पूर्वा पूर्वकालेनावस्थिता सर्वप्रयोगमूलभूता वा प्रकृतिः प्रकर्षेण नियमेन क्रियते प्रत्ययोऽनया अन्तरङ्गप्रत्ययान्वयेति यावत्। सा जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते। यस्तु प्रत्ययात्पूर्वमुपादीयमानः शब्दः प्रकृतिरिति आद्या प्रत्ययापेक्षया पूर्वावधिभूतेति च प्राचा व्याख्यातम्; तदसत्, रुणद्धि पचतकि बहुपटुरिति श्नमकच्प्रकृतिष्वव्यापनात्।

Colophon on Fol. 65 :

पृथ्वीमण्डलमौलिमण्डनमणिः श्रीशेषवंशामलो-
त्तंसः श्रीनरसिंहसूरिरभवत्प्रत्यक्षवाचस्पतिः।
तत्सूनोः कृतगूढभावविवृतौ सत्प्रक्रियाव्याकृतौ
श्रीकृष्णस्य कृतौ समाप्तिमगमद्व्याख्या परस्मैपदे॥

End :

सिद्धरूपनिर्देशान्निपातनमिदम्। तत्र निपात्यं दर्शयति—वेत्तेरित्यादि। विद ज्ञान इत्यस्य। अन्येषां तु विकरणाभावो निपात्यः स्यादिति गौरवप्रसङ्ग इति भावः। लोटीति। अनुप्रयोगानुसारात् स एवोन्नीयत इति भावः। गुणाभाव इति। आम्निमित्तस्योपधागुणस्याप्रवृत्तिः। लोटो लुगिति। आम इति लेर्विहितो लोटो न प्राप्नोति। लोडन्तकरोत्यनुप्रयो . . . . .





## 157. 54. A. 22.

## प्रक्रियाकौमुदीव्याख्या प्रक्रियासुधा—माधवसरस्वतीकृता

Paper. 416 Foll. $8\frac{3}{4}$ × $7\frac{1}{4}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Bound in 2 Vols.

This is another Commentary called Prakriyāsūdhā on Rāmacandrācārya's Prakriyākaumudī by Mādhavasarasvatī, pupil of Vidyendravana. The author is identical with that of the Sarvadars'anakaumudī (vide No. 135, Trivandrum Sanskrit Series). Mādhavasarasvatī is assigned to the 15th centuary A.D. The following passages are found after the last colophon of the Sarvadars'anakaumudī :

"मयूखमाला चिन्तामणिटीका, मितभाषिणी नाम सप्तपदार्थीटीका, मन्दानुकम्पिनी नाम कुसुमाञ्जलिटीका, वासिष्ठपञ्चिका नाम वासिष्ठव्याख्या, अभिनवसप्तपदार्थी, सर्वदर्शनकौमुदी।

आभिस्तु षड्भिः कृतिभिरीश्वरः प्रीयतां सदा।
अरसेन्द्रमहीपालपालिते सोमदापुरे।
स्थितो माधवकर्मन्दी व्यधाच्छास्त्राणि तत्परः॥"

The above passages clearly show that Mādhavasarasvatī was the author of 6 works mentioned in the list which does not include the Prakriyāsūdhā. But the fact that the Prakriyāsūdha now under description was written by the same author as that of the Sarvadars'anakaumudī is unquestionable because both are mentioned as the pupils of Vidyendravana. Therefore, the assertion made in the verse आभिस्तु षड्भिः etc., requires a justification which may be in two ways. *viz.*: (1) The assertion was not made by Mādhavasarasvatī himself; but was made by somebody else who did not know the existence of his 7th work *viz.*, Prakriyāsudhā, or (2) Mādhavasarasvatī first wrote the 6 works mentioned in the list and immediately dedicated them to the God and then wrote the Prakriyāsudhā his 7th work.

(For further particulars about the author see the Manuscripts Notes by K. Madhavakrishna Sarma in the Adyar Library Bulletin, Vol. V, part 4, 1941.)

He quotes herein the Mugdhabodha and Pāṇinimatadarpaṇa in p. 442. The Pāṇinimatadarpaṇa is also quoted by Viṭṭhala in his Prakriyākaumudīvyākhyā Prasāda.

Beginning :

अत्र ग्रन्थपातः . . . . . . . . . . सूचितः। प्रभावमात्रं तु धातुनैवोक्तम्। पाणिनि . . . . . . . . . . पाणिन्यादिमुनयः, तान् गुरुं चानम्य वयं कुर्म इति संबद्धः। किमित्याकाङ्क्षायामाह—प्रक्रियाकौमुदीमिति। . . . . . . . . नं प्रक्रिया तस्याः कौमुदीव कौमुदी, प्रक्रियाप्रकाशिकेत्यर्थः। तां कुर्मः। प्रक्रियेत्यनेन व्याकरणमित्यवगन्तव्यम्। व्याकरणानि च बहूनि सन्ति इन्द्रचन्द्रकठकलापादिभिर्निर्मितानि। कुत्रेदमन्तर्भूयत इत्यत्राह—पाणिनीयेति। पाणिनिना प्रोक्तं पाणिनीयं शास्त्रम्। तदनुसर्तुं शीलमस्या अस्तीति पाणिनीयानुसारिणी। अनेन शास्त्रीयप्रकरणस्य तदीयमेव विषयमनुबन्धचतुष्टयं सूचितम्। प्रकरणत्वं चास्य शास्त्रैकदेशसंबन्धात्। तदुक्तम्—

शास्त्रैकदेशसंबन्धं शास्त्रकार्यान्तरे स्थितम् ।
आहुः प्रकरणं नाम ग्रन्थभेदं विपश्चितः ॥

इति । विचारांशं विहाय साधुत्वप्रक्रियामात्रप्रतिपादनादस्य तदेकदेशत्वम् । कार्यान्तरं बालप्रबोधनम् । शब्दशास्त्रस्य साधुशब्द एव विषयः । प्रयोगार्हसाधुशब्दज्ञानं च प्रयोजनम् । तत्कामोऽधिकारी । ग्रन्थविषययोः प्रतिपाद्यप्रतिपादकभावः संबन्ध । ग्रन्थसाधुशब्दज्ञानयोः साध्यसाधनभावः । विषयप्रयोजनयोर्विषयविषयिभावश्चेति संबन्धचतुष्टयम् । तदेव प्रकरणस्याप्यनुबन्धचतुष्टयम् । अवान्तरप्रयोजनं तु बालप्रबोधनम् । बालश्चावान्तराधिकारीत्यनुबन्धचतुष्टयसद्भावादारम्भः प्रकरणस्य प्रतिपादितः । संप्रति ग्रन्थमारभमाणः परमेश्वरेण पाणिनये उपदिष्टानि वर्णक्रमप्रदर्शकानि चतुर्दशसूत्राण्याह—अइउणिति ।

Colophon :

इति माधवसरस्वतीविरचितायां प्रक्रियाकौमुदीदीपिकायां सुधायां संज्ञाप्रकरणम् ।

Colophon at the end of अजन्तनपुंसकलिङ्ग; (Page 166) :

श्रीविद्येन्द्रवनाख्यस्य गुरोः पादावनुस्मरन् ।
अकरोन्माधवयतिरजन्तप्रक्रियासुधाम् ॥

Colophon at the end of स्त्रीप्रत्यय—

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीविद्येन्द्रवनशिष्यश्रीमाधवसरस्वतीविरचितायां प्रक्रियासुधायां स्त्रीप्रत्ययव्याख्या समाप्ता ।

End :

अत्रेति । परस्परमित्यत्र इतरेतरमिति द्वितीयान्तस्य द्विर्वचने कृते समासवद्भाविन सुब्लुक् । समासस्वरोऽन्तोदात्तत्वम् आम्रेडितस्वरापवादः । समासत्वादेव प्रातिपदिकत्वात् द्वितीयैकवचनादि । स्त्रीनपुंसकयोरिति । स्त्रीनपुंसकयोर्यत् सर्वनाम कर्मव्यतीहारे वर्तते तस्योत्तरपदस्य या विभक्तिस्तस्याः स्थाने अमभावो वक्तव्य इत्यर्थः । अन्योन्यं परस्परमिति । द्विर्वचनं विभक्तेरम् भावः । पूर्वपदस्य सुः । पक्षे अन्योन्यमित्यादीति । स्त्रियां समासवद्भावात् सर्वनाम्नो वृत्तिमात्रे पुंवद्भाव इति ङीपो निवृत्तिः ॥ इति द्विरुक्तिप्रक्रिया ॥

Colophon :

इति प्रक्रियाव्याख्यानसंग्रहे सुबन्तः समाप्तः ॥
इति प्रक्रियासुधायां पूर्वार्धं समाप्तम् ।

**158.** 21. Q. 3.

## प्रक्रियासर्वस्वम्—नारायणभट्टकृतम्

Palm-leaf. 209 foll. 19 × 3 inches. 12 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

This is a recast of Pāṇini's Aṣṭādhyāyī arranging and explaining the sūtras so as to suit the requirements of beginners in the formation of words. The author Nārāyaṇabhaṭṭa is the same as the author of Nārāyaṇīyam, a poem in praise of Lord Srī-Kṛṣṇa worshipped at Guruvāyūr in Malabar Dt. His patron was the King Devanārāyaṇa of Ambalapuzha in Travancore State. His preceptor was Acyuta. He was the son of Brahmadatta. He is assigned to the later part of the 16th Century and the earlier part of the 17th century A. D.

The work is divided into 20 Khaṇḍas, namely: (1) संज्ञा (2) परिभाषा (3) सन्धि (4) कृत् (5) तद्धित (6) समास (7) स्त्रीप्रत्यय (8) सुबर्थ (9) सुब्विधि, (10) आत्मनेपद, (11) तिङ्, (12) लार्थ, (13) सनन्त, (14) यङन्त (15) यङ्लुगन्त, (16) सुब्धातु, (17) न्याय, (18) धातु, (19) उणादि and (20) वैदिक.

Contains Khaṇḍas 1 to 19.

Beginning :

रासविलासविलोलं स्मरत मुरारेर्मनोरमं रूपम् ।
प्रकृतिषु यत्प्रत्ययवत्प्रत्येकं गोपिकासु संमिलितम् ॥
तिष्ठत्स्वेवानिलोऽपि प्रचरति गिरिरप्याज्ञया यस्य राज्ये
शत्रोः सर्वाभिसारे सति रचयति यस्तस्य सर्वापहारम् ।
सोऽयं निःशेषशास्त्रश्रुतिनिवहकलानाटकेष्वद्वितीयो
भाति श्रीदेवनारायणधरणिपतिर्मग्नचेता मुकुन्दे ॥
यो बृन्दावनवासिनो नियमिनः साक्षात्कृताधोक्षजाद्
दुष्प्रापं खलु नारदाद् ध्रुव इव प्रापोपदेशं परम् ।
यस्यापास्तसमस्तवस्तुकुतुकं कृष्णावलोकोत्सव-
क्रीडाकौतुकि मानसं विजयते सोऽयं महात्मा नृपः ॥
सोऽथ कदाचन राजा स्वगुणैराकृष्य संनिधिं नीतम् ।
श्रीमातृदत्तसूनुं नारायणसंज्ञमशिषदवनिसुरम् ॥
वृत्तौ चारु न रूपसिद्धिकथना रूपावतारे पुनः
कौमुद्यादिषु चात्र सूत्रमखिलं नास्त्येव तस्मात्त्वया ।
रूपानीतिसमस्तसूत्रसहितं स्पष्टं मितं प्रक्रिया-
सर्वस्वाभिहितं निबन्धनमिदं कार्यं मदुक्ताध्वना ॥
इह संज्ञा परिभाषा संधिः कृत्तद्धिताः समासाश्च ।
स्त्रीप्रत्ययः सुबर्थाः सुपां विधिश्चात्मनेपदविभागाः ॥
तिङपि च लार्थविशेषाः सनन्तयङ्यङ्लुकश्च सुब्धातुः ।
न्यायो धातुरुणादिश्छान्दसमिति सन्तु विंशतिः खण्डाः ॥
इतीरितो भूपतिना पुनः पुनः
क्षणे क्षणे शिक्षितरीतिकौशलः ।
असाध्यवस्तुन्यपि संप्रवृत्तवान्
महार्णवे पोत इवानिलाश्रयात् ॥
अयमच्युतगुरुकृपया पाणिनिकात्यायनादिकारुण्यात् ।
यत्नः फलप्रसूः स्यात्कृतरागरसोऽद्य शब्दमार्गजुषाम् ॥





इहादौ प्रत्याहारोक्त्यै तत्सूत्राण्युच्यन्ते—

अइउण् । ऋलृक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरट् । लण् । ञमङणनम् । झभञ् । घढधष् । जबगडदश् । खफछठथचटतव् । कपय् । शषसर् । हल् । इति ।

इहागमादेशधातुगणपाठप्रत्ययप्रत्याहारसूत्राण्युपदेशाः । 'उपदेशेऽजनुनासिक इत्' इत्यधिकारे हलन्त्यम् ।

End :

वने रक्षन् ॥ संवृणोति वर्णान्तिरं व्याप्नोति वा वलक्षो धवलः । लाक्षाद्राक्षामिक्षादयः ॥ लान्त्येनाम् । द्रवति मधु अस्मात् द्राक्षा । आमिक्षो हविर्भेदः । आयुक्तः पीयूक्षा वृक्षः । इति भोजोक्ताः ॥

नान्तं प्राप्तदुणादिशास्त्रमियता शब्दाननुक्तानतो
धातुप्रत्ययरूपतः प्रविभजेत्कार्यात्किदादीन्वदेत् ।
रूढाः साधव एव ते च शकटापत्यादिभिर्धातुजाः
सर्वेऽपीत्युदितं ततोऽपि बहुलमित्यूचे स्वयं पाणिनिः ॥
उणादिवृत्तिरितियं दण्डनाथकृतिं तथा ।
दृष्ट्वैतत्कृतमस्माभिर्देवनारायणाज्ञया ॥

Colophon :

इति श्रीमत्केरलभूवलयभूषणदेवनारायणधरणिपतिकरुणाशरणेन नारायणचरणपरायणेन नारायणकविना विरचिते प्रक्रियासर्वस्वे उणादिखण्डः समाप्तः ।

The scribe adds—

कौल्लम् ९०९ मतु तुलामासम् १०२ बुधनाच्च तिरुवोणवुं पूर्वपक्षत्तु अष्टमियुं कुम्भराशियुं कूडियसमये एऴुत्तीनु.

**159.** 24. C. 1.

## प्रक्रियासर्वस्वम्—नारायणभट्टकृतम्

Palm-leaf. 138 Foll. $11\frac{3}{4} \times 2$ inches.

12 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the Tadditaprakaraṇa.

**160.** 24. C. 3.

**प्रक्रियासर्वस्वम् — नारायणभट्टकृतम्**

Palm-leaf. 78 Foll. 19 × 2½ inches. 14 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the course of the Tadditaprakaraṇa and breaks off in the Lakārārthaprakaraṇa.

**161.** 35. C. 5.

**मध्यसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता**

Paper. 105 Foll. 10 × 5½. 15 lines in a page. Devanagari script. Old. Good. Clear writing.

An abridgement of Bhaṭṭojidīkṣita's Siddhāntakaumudī by Varadarāja, who is said to have been the pupil of Bhaṭṭojidīkṣita. He is assigned to the 17th Century, A.D.

The work is composed in the following order.

(1) संज्ञाप्रकरणम, (2) संधिप्रकरणम, (3) शब्दाधिकार: (4) अव्ययप्रकरणम्, (5) तिङन्तप्रक्रिया, (6) कृदन्तप्रक्रिया, (7) कारकम्, (8) समास: (9) तद्धिता: (10) स्त्रीपत्यया: (11) वैदिकप्रक्रिया (12) स्वरप्रक्रिया.

Complete in above-mentioned 12 Sections.

Beginning :

नत्वा वरदराज: श्रीगुरून् भट्टोदीक्षितान् ।
करोति पाणिनीयानां मध्यसिद्धान्तकौमुदीम् ॥

अइउण् । ऋऌक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरट् । लण् । ञमङणनम् । झभञ् । घढधष् । जबगडदश् । खफछठथचटतव् । कपय् । शषसर् । हल् । इति माहेश्वराणि प्रत्याहारसूत्राण्यणादिसंज्ञार्थानि । एषामन्त्या इत: । हकारादिष्वकार उच्चारणार्थ: । लणमध्ये त्वित्संज्ञक: ।

हकारो द्विरुपात्तोऽयमटि शल्यपि वाञ्छता ।
अर्हेणाधुक्षदित्यत्र द्वयं सिद्धं भविष्यति ॥

हलन्त्यम् । उपदेशेऽन्त्यं हलित्स्यात् । उपदेश आद्योच्चारणम् । सूत्रेष्वदृष्टं पदं सूत्रान्तरादनुवर्तनीयं सर्वत्र ।

End :

पुंस: कर्मणि ॥ ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । सुते दधिष्वनश्वन: ॥ चयतेरसुन् ॥ चायेरन्ते ह्रस्वश्चेति चकारादसुनो लुडागम: । लिति ॥ प्रत्ययात्पूर्वमुदात्तं स्यात् ॥ चिकीर्षक: । अत्र ईकारस्योदात्तता । इत्यादिप्रयोगमनुसृत्यान्वाख्यातव्यम् ।

Colophon :

इति स्वरप्रक्रिया ।
एषा वरदराजेन बालानामुपकारिका ।
अकारि पाणिनीयानां मध्यसिद्धन्तकौमुदी ॥
कृतिर्वरदराजस्य मध्यसिद्धान्तकौमुदी ।
तस्या: संख्या तु विज्ञेया खबाणकरवह्निभि: ॥

इति श्रीचविकण्टिवरदराजभट्टकृता मध्यसिद्धान्तकौमुदी समाप्ता ।

The scribe adds—

संवत १८२१ वर्षे श्रावणबहुलपञ्चमीदिने अयं मोहनलिखितम् ।





**162.** 10. E. 19.

**मध्यसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता**

Paper. 102 Foll. 9½ × 4 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the Kṛdantaprakaraṇa.

**163.** 10. E. 23.

**मध्यसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता**

Paper. 25 Foll. 11¾ × 4¾ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kāraka, Strīpratyaya, Vaidika and Svara prakaraṇas.

Date of copying : S'aka 1746. Tāraṇa year. Saṁ. 1880.

**164.** 11. B. 44.

**मध्यसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता**

Paper. 67 Foll. 8 × 3¾ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Tiṅantaprakaraṇa only.

Date of copying—S'aka. 1692. Khara year.

Name of the scribe—Sitārāma.

**165.** 11. C. 24.

**मध्यसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता**

Paper. 191 Foll. 9¾ × 4¼ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the Samāsaprakaraṇa.

**166.** 11. D. 143.

**मध्यसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता**

Paper. 19 Foll. 9½ × 4 inches. 9 lines in a page. Devanāgari script. Old. Good. Good writing.

Wants the beginning in the Kṛtprakaraṇa and breaks off in the Kārakaprakaraṇa.

**167.** 35. B. 2.

**मध्यसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता**

Paper. 40 Foll. 11¼ × 5¾ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Illegible writing.

Contains the Tiṅantaprakaraṇa.

Date of copying : Saṁ. 1888. S'aka 1754.

**168.** 22. Q. 19.

**रूपावतार:—धर्मकीर्तिकृत:**

Palm-leaf. 247 Foll. 15⅛ × 1⅛ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Foll. 187*b* and 188*a* are left blank.

Wooden boards are added to both sides.

This is a work on Panini's grammar by Dharmakīrti. The Sūtras of the Aṣṭādhyāyī are dealt with in different order so as to give facilities for beginners The MS. contains the 2nd part or the Uttarārdha of the work dealing with the roots. Hence the part is designated as Dhātupratyayapaddhati and Tiṅantas'iromaṇi in this MS. However the MSS. available in the Madras Govt. Oriental MSS. Library and the Tanjore Palace Library designate it as

Dhātupratyayapañcikā and Tiṅantas'iromaṇi (Vide D. Nos. 1334 to 1336 of the Madras Des. Catalogue and 5819 of the Tanjore Des. Catalogue). Prof. M. Rangacharya in his printed edition of the work, suggests that the author may be placed somewhere between the 9th and 13th Centuries A.D.

Beginning :

प्रणम्य शिरसा देवीं बालानां हितकारिणीम् ।
यथासारं प्रवक्ष्यामि धातुप्रत्ययपद्धतिम् ॥

तत्र धातुषु प्रत्ययेषु च किमर्थमनुबन्ध उच्यत इत्याशङ्क्याह—धातूनामकारादयः सर्वेऽनुबन्धाः कार्यार्थाः । आत्मनेपदिनामकारः अनुदात्तङित आत्मनेपदम् इत्यात्मनेपदार्थः । परस्मैपदिनामकार उच्चारणार्थः । उभयपदिनां ञकारः स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले इति विशेषणार्थः । आकार आदितश्चेति विशेषणार्थः । इकारः इदितो नुम् धातोरिति विशेषणार्थः । ईकारः श्विदितो निष्ठायामिति विशेषणार्थः । ऊकारः स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितो वेति विशेषणार्थः । ऋकारो नाग्लोपिशास्वृदितामिति विशेषणार्थः । ऌकारः पुषादिद्युताद्यॢदितः परस्मैपदेषु इति विशेषणार्थः । एकारो ह्म्यन्तक्षणश्वसजागृणिश्व्येदितामिति विशेषणार्थः । ओकारः ओदितश्चेति विशेषणार्थः । ओहागिति ककारश्च हश्च व्रीहिकालयोरिति विशेषणार्थः ।

End :

शकधृषज्ञाग्लाघटरभलभक्रमसहार्हास्त्यर्थेषु तुमुन् ॥

शकादिषूपपदेषु अस्त्यर्थेषु च धातुमात्रात् तुमुन् प्रत्ययो भवति । अक्रियार्थोपपदार्थोऽयमारम्भः । शक्नोति भोक्तुम् । धृष्णाति भोक्तुम् । घटते भोक्तुम् । आरभते भोक्तुम् । लभते भोक्तुम् । प्रक्रमते भोक्तुम् । उत्सहते भोक्तुम् । अर्हति भोक्तुम् । अस्त्यर्थेषु अस्ति भोक्तुम् । विद्यते भोक्तुम ॥ पर्याप्तवचनेष्वलमर्थेषु ॥ पर्याप्तिरन्यूनता । पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषूपपदेषु धातोस्तुमुन् प्रत्ययो भवति । पर्याप्तो भोक्तुम् । अलं भोक्तुम । पर्याप्तवचनेष्विति किम् । अलं कृत्वा । अलं भुक्त्वा इत्यादयः सर्वत्रावगन्तव्याः ॥

Colophon :

इति तिङन्तशिरोमणौ कृदन्तोऽष्टमः परिच्छेदः । परिसमाप्तश्चायं तिङन्तशिरोमणिः ।

The fly-leaf 1 contains the following stanzas :

श्रीमान् महागणपतिः श्रियमातनोतु
निर्विघ्नमाकलयतामनिशं प्रसादम् ।
मच्चित्तवारिरुहि साकमुमापतिभ्या-
मानन्दपूर्णहृदयश्च निषीदतात्सः ॥
महागणेशः सघृणः प्रसन्नो महाप्रदो मर्दितविघ्नसङ्घः ।
ससोमसोमामरसिन्धुमौलिः सदा हृदम्भोरुहि मे निषद्यात ॥
अष्टादशभुजां देवीमनेकाभरणोज्ज्वलाम् ।
प्रतिगर्भस्थितां दुर्गां परसंहारिणीं भजे ॥
जीर्णपादुकदानेन ब्राह्मणाय महात्मने ।
अश्वरत्नं मम प्राप्तं यन्नष्टं तन्न दीयते ॥
या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा पूजिता
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ॥
साम्बा पुनातु भवभूतिपवित्रिताङ्गा
गङ्गाजलं च हृदयं च कुचौ च पादौ ।
वक्त्रं च वीक्ष्य मदनेन विदह्यमाना
हारे हरे हिमकरे मकरे करे च ॥

The fly-leaves 2 and 3 give the contents of the work as given below :

तिङन्तशिरोमणिस्थदशलकारविकरणप्रत्ययादीनां ज्ञापकपत्रिकाविवेकः—





लट्परिच्छेदारम्भः, लङ्परिच्छेदः, लिट्परिच्छेदः, आशिषि लिङ्परिच्छेदः, भावे लकारः, कर्मणि लकारः, लिट्परिच्छेदः, लुङ्परिच्छेदः, लोट्परिच्छेदः, लुङ्परिच्छेदः, लृट्परिच्छेदः, लृङ्परिच्छेदः, लेट्परिच्छेदः, भावकर्मणोर्लिङादिविचारः, भावकर्मणोर्लुङ्, भावकर्मणोर्लृट्, सनादिप्रत्ययारम्भः, यङ्परिच्छेदः, यङ्लुगन्तविचारः, णिजन्तपरिच्छेदः, सनन्ताण्णिजन्तविचारः, लुङ्प्रभृतिलकारार्थः, कृत्प्रत्ययारम्भः, लटि लकारे शब्विकरणम्, लटि-लुग्विकरणम्, लटि श्लुविकरणम्, लटि श्यन्विकरणम्, लटि श्नुविकरणम्, लटि शविकरणम्, लटि श्नम्विकरणम्, लटि उविकरणम्, लटि श्नाविकरणम, लटि चुरादिणिज्विकरणम् । विकरणम (१०) । लङि लकारे शब्विकरणम्, लङि लुग्विकरणम्, लङि श्लुविकरणम, लङि श्यन्विकरणम्, शविकरणं च, लङि श्नुम्विकरणम्, लङि उविकरणम्, लङि श्नाविकरणम्, लङि चुरादिणिज्विकरणम्, लोड्लकारे शब्विकरणम्, लोड्लकारे लुग्विकरणम्, लोड्लकारे श्लुविकरणम्, लोड्लकारे श्यन्विकरणम्, लोड्लकारे श्नुविकरणम, लोड्लकारे शविकरणम्, श्नम्विकरणं च, लोड्लकारे उविकरणम्, चुरादिश्च । लिङ्लकारे शब्विकरणम, लिङ्लकारे लुग्विकरणम्, लिङ्लकारे श्लुविकरणम्, लिङ्लकारे श्यन्विकरणम, लिङ्लकारे श्नुविकरणम्, लिङ्लकारे शविकरणम्, लिङ्लकारे श्नम्विकरणम्, लिङ्लकारे उविकरणम, लिङ्लकारे श्नाविकरणं चुरादिश्च । आशिषि लिङि शब्विकरणम्, अनिट्कारिकाः, तासामर्थश्च । आशिषिलिङि लुग्विकरणम्, आशिषिलिङि श्नुविकरणम्, आशिषिलिङि श्यन्विकरणम्, आशिषिलिङि श्नम् विकरणम्, आशिषिलिङि चुरादिश्च । उणादि प्रत्ययारम्भाः, क्त्वाप्रत्ययारम्भः, ल्यप्प्रत्ययारम्भः, खमुञ्णमुलादिप्रत्ययारम्भः, तुमुन्प्रत्ययारम्भः, तिङन्तशिरोमणिरीत्या धातुमाला ।

तिङन्तशिरोमणिस्थदशलकाराणां ज्ञापकपत्रिकाविवेकः संपूर्णः ।

The Last Leaf contains the following stanzas :

" शारदा वरदा माता शारदाब्जलसन्मुखा ।
सादरा वदनाम्भोजे सीदतां मामके सदा ॥
साधरणाख्यके वर्षे भानौ कटकसंस्थिते ।
शुक्लपक्षे च सप्तम्यां भौमवारे शुभे दिने ॥
श्रीवत्सगोत्रजातेन वेङ्कटेशेन धीमता ।
प्रत्यङ्गिराकटाक्षाप्तविद्येन लिखितः स्वयम् ॥
तिङन्तकाण्डविशदस्तिङन्ताख्यशिरोमणिः ।
शब्दशास्त्राम्बुधेर्जातस्तिङन्ताख्यलसन्मणिः ॥ "

**169.** 9. I. 20.

## रूपावतारव्याख्या प्रक्रियाकल्पवल्लरी—नृसिंहकृता

Paper. 157 Foll. 8 × 6 inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A commentary on Dharmakīrti's Rūpāvatāra by Nṛsiṁha son of Annadāṭrsūri of Kaleya family, who is said proficient in all the six dars'anas. The commentary is called Prakriyākalpavallarī.

Wants the beginning in the Taddhita and breaks off in the Kṛtprakaraṇa.

Beginning :

अपत्यमिति । षष्ठस्य तु वाक्येनापि अभिधानं प्राप्नोति । न हि तत्पितृवचनः प्रत्ययान्तोऽस्ति येन विगृह्येत । तदेवमुत्पादयितैवापत्येन युज्यत इति पक्षे

सूत्रस्य विध्यर्थत्वनियमार्थत्वपक्षयोरुभयोरपि दोषसत्त्वात् सर्वे अपत्येन युज्यन्त इत्ययमेव पक्ष आश्रीयते। तत्र च नियमार्थत्वमेव। एतत्सर्वमभिप्रेत्याह—गोत्रप्रत्ययान्तादेवेति। एवकारव्यावर्त्यमाह—न परमप्रकृत्यवान्तरयुवभ्य इति। असति ह्यस्मिन्नियमे प्रयोगभेदेन तेभ्योऽपि स्यात्। अत्र च गोत्राद्यूनीत्येकं वाक्यम्। अस्त्रियामित्यपरं वाक्यम्। तत्र पूर्वं वाक्यं व्याख्यातम्। द्वितीयस्य तु वाक्यस्यायमर्थः। चतुर्थादेः जीवद्वंश्यस्य या युवसंज्ञा विहिता सा स्त्रियामपत्ये न भवतीति। तेन गोत्रसंज्ञया बाधकाभावेन प्रवृत्तौ गोत्रप्रत्ययेनैवाभिधानं भवति। यथा गार्गीति। यदा तु प्राचां ष्फ तद्धितः इति ष्फप्रत्ययः तदा गार्ग्यायणीति भवति॥

Colophon on page 62 :

इति षड्दर्शिनीपारावारपारीणश्रीमन्महोपाध्यायकलेयान्नदातृसूरिसूनुनृसिंहविद्वद्विरचितायां रूपावतारव्याख्यायां प्रक्रियाकल्पवल्लरीसमाख्यायां तद्धितावतारनिरूपणम्।

End :

रलो व्युपधादिति विकल्पे प्राप्ते नित्यार्थं वचनम्। ग्रहेः विध्यर्थमेव। स्वपिप्रच्छ्योः सनर्थमेव, न किदर्थम्; तत्कित्त्वस्य पूर्वमेव सिद्धत्वात्। सिद्धे अन्तरङ्गत्वादिति.

**170.** 11. B. 43.

## लघुसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता

Paper. 81 Foll. 8 × 3¾ inches. 9 lines in a page. Devānagarī script. Old. Good. Good writing.

This is still briefer abridgement than the Madhyasiddhāntakaumudī on Bhaṭṭoji's Siddhāntakaumudī by Varadarāja pupil of Bhaṭṭojidīkṣita. The last 2 sections namely Vaidika and Svaraprakriyās are omitted in this work.

Complete 1 to 10 sections as given in the मध्यसिद्धान्तकौमुदी described in No 161.

Beginning :

नत्वा सरस्वतीं देवीं शुद्धां गुण्यां करोम्यहम्।
पाणिनीयप्रवेशाय लघुसिद्धान्तकौमुदीम्॥

अइउण्। ऋलृक्। एओङ्। ऐऔच्। हयवरट्। लण्। ञमङणनम्। झभञ्। घढधष्। जबगडदश्। खफछठथचटतव्। कपय्। शषसर्। हल्। इति सूत्राण्यणादिसंज्ञार्थानि। हकारादिष्वकार उच्चारणार्थः। लणमध्ये त्वित्संज्ञकः॥ हलन्त्यम्। हलिति सूत्रेऽन्त्यमित्स्यात्॥ हलन्त्यम्। उपदेशेऽन्त्यं हलित्स्यात्। उपदेश आद्योच्चारणम्। सूत्रेष्वदृष्टं पदं सूत्रान्तरादनुवर्तनीयं सर्वत्र।

End :

नृनरयोर्वृद्धिश्च॥ नारी॥ यूनस्तिः। युवन्शब्दात् स्त्रियां तिः स्यात्। युवतिः।

Colophon :

इति स्त्रीप्रत्ययाः॥

शास्त्रान्तरे प्रविष्टानां बालानामुपकारिका।
कृता वरदराजेन लघुसिद्धान्तकौमुदी॥

इति श्रीपदवाक्यप्रमाणपारावारीणश्रीभट्टोजिदीक्षितशिष्यवरदराजकृतलघुसिद्धान्तकौमुदी समाप्ता॥

The scribe adds :

शुक्लसंवत्सरे लिखितम्।

**171.** 8. H. 21.

## लघुसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता

Paper. 41 Foll. 12 × 7¼ inches. 30 lines





in a page. Telugu script. Old. Good. Illegible writing.

Wants the beginning in the Sandhiprakaraṇa and ends in the Taddhitaprakaraṇa.

**172.** 20. C. 71.

## लघुसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता

Palm-leaf. 44 Foll. 15¾ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the Tiṅantaprakaraṇa.

The first stanza नत्वा सरस्वतीं etc. is omitted here.

**173.** 20. C. 74.

## लघुसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता

Palm-leaf. 31 Foll. 17½ × 2 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

The following additional stanzas are found in the beginning :

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये॥
येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात्।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः॥
येन धौता गिरः पुंसां विमलैः शब्दवारिभिः।
तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नमः॥
वाक्यकारं वररुचिं भाष्यकारं पतञ्जलिम्।
पाणिनिं सूत्रकारं च प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम्॥

The Colophon reads thus :

इति श्रीविद्वन्मकुटरत्नस्य लक्ष्मीधरसूनोः भट्टोजिदीक्षितस्य शिष्येण पुटिकण्टि-वरदराजभट्टेन कृता लघुसिद्धान्तकौमुदी समाप्ता।

The scribe adds :

शुक्लवत्सरोर्जासितपक्षे।

**174.** 26. C. 25.

## लघुसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता

Palm-leaf. 142 Foll. 13 × ¾ inches. 4 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains up to the end of the Samāsaprakaraṇa.

The fly-leaf gives the following stanza from the Haridinatilaka of S'rī Vedāntades'ika :

आतिष्ठेताभियुक्तः स्मृतिषु विधिबलाच्छ्राद्धमन्यन्निषिद्धं
प्राक्सामान्यापवादादृतुगतिनियतिः संततिस्थापनार्था।
एकैकात्यन्तवृत्या त्विह तु नृषु चतुर्भुक्तिवर्जं त्विहोक्तं
श्रेयःसिद्ध्यै स्वतः श्रीहरिदिनतिलकं वेङ्कटेशेन पुंसाम्॥

13 blank leaves are added at the end of the MS.

**175.** 26. E. 24.

## लघुसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता

Palm-leaf. 24 Foll. 18 × 1½ inches. 7 lines in a page, Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants the beginning in the Tiṅantaprakaraṇa and breaks off in the Samāsaprakaraṇa.

The-fly leaf attached at the end of the MS. gives the names of certain gurus of Sri Vaiṣṇavas as given below :

திருவேங்கடராமாநுஜஜீயர், சடகோபராமாநுஜஜீயர், ஏகசாடிபராங்குசராமாநுஜஜீயர், வேதாந்தராமாநுஜஜீயர், அப்பன்ராமாநுஜஜீயர், திருவேங்கடராமாநுஜஜீயர், அயோத்யாராமாநுஜஜீயர், நம்பிள்ளைஜீயர், தொண்டரடிப்பொடிராமாநுஜஜீயர், சுத்தஸத்வம் ராமாநுஜஜீயர், பெரியபெருமாள்ஜீயர், திருவேங்கடராமாநுஜஜீயர், அழகியமணவாளஜீயர், அநந்தாழ்வார், யதீந்த்ரப்ரவணஜீயர், திருநாராயணபுரம்ஜீயர், பக்திஸாரராமாநுஜஜீயர், அப்பன் ராமாநுஜஜீயர், அண்ணன் ராமாநுஜஜீயர், எம்பெருமானார்ஜீயர், ஸ்ரீநிவாஸராமாநுஜஜீயர், ஸாலக்ராமஜீயர், எம்பெருமானார்ஜீயர், சுத்தஸத்வம் ராமாநுஜஜீயர், அப்பன் பாரங்குசராமாநுஜஜீயர், சிறியராமாநுஜஜீயர்.

**176.** 29. D. 11.

## लघुसिद्धान्तकौमुदी—वरदराजकृता

Palm-leaf. 46 Foll. $17 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

The fly-leat found in the beginning contains a few lines from the स्वादिसन्धि of the Siddhāntakaumudī.

**177.** 20. I. 1.

## शब्दकौमुदीव्याख्या.—वैद्यनाथदीक्षितकृता

Palm-leaf. 81 Foll. $15\frac{1}{2} \times 2$ inches. 16 lines in a page. Grantha script. Old. Good Clear writing.

A commentary on S'okkanāthamakhin's S'abdakaumudī by Vaidyanāthadīkṣita son of Ratnagiridīkṣita. This Vaidyanāthadikṣita is the same as the author of the Paribhāṣārthasaṅgraha wherein he mentions Rāmabhadradīkṣita as his maternal uncle. Again Rāmabhadradīkṣita mentions S'okkanāthamakhin as his preceptor in his Paribhāṣāvṛttivyākhyā and as his father-in-law in the jānakīpariṇaya. S'okkanāthamakhin in his Dhāturatnāvali speaks of himself as the son of Nārāyaṇadīkṣita who bore the titles 'Moving Bhāṣya' and 'Dvādas'āhayājin.' Vide Tanjore Dest. No. 5697.

Wants the beginning in the S'abdādhikāra and ends in stripratyaya.

Begimning :

. . . . पूर्वादीनां गणसूत्रसमानानुपूर्वीकाणि जसि विकल्पेन सर्वनामसंज्ञाविधिसूत्राणि पठति—पूर्वपरावरेति। पूर्वादिसप्त व्यवस्थायां गम्यमानायां विषये जसि परे विकल्पेन सर्वनामसंज्ञानि भवन्तीति सूत्राक्षरार्थः। तत्र फलितमाह—एषामित्यादि। गणपाठादित्यादिना इयं प्राप्तविभाषेति दर्शयति। एवं विशिष्टानामेव गणे पाठात्। एवमुत्तरत्रापि द्रष्टव्यम्। व्यवस्थास्वरूपमाह—स्वाभिधेयेति। अपेक्ष्यत इत्यपेक्षा, कर्मणि घञ्। स्वेषां पूर्वादिशब्दानां योऽभिधेयोऽर्थः दिग्देशकालादिः तेनापेक्ष्यमाणस्यावधेर्यो नियमः स इत्यर्थो भवति। पूर्व इत्युक्ते कस्मात्पूर्व इति पूर्वशब्दस्य नियमेनावध्याकाङ्क्षास्ति। स चावधिराकाङ्क्षापूरणाय क्वचित् प्रयुज्यते। यथा ग्रामात् पूर्वस्मिन्नुत्तरस्मिन् ग्रामादिति। क्वचित्तु प्रसिद्धत्वादप्रयोगः। यथा अस्त्युत्तरस्यां दिशीति कुमारसंभवे। दिशः सपत्नी भव दक्षिणस्या इति रघुवंशे च। न च संज्ञात्वादत्र





निषेधः स्यादिति वाच्यम्। आधुनिकसंकेतस्यैव पर्युदासात्, दिक्षु चानादिव्यवहारात्। अत्र चार्थे अस्तातिप्रकरणे कैयटादिव्याख्यातृवचनमेव प्रमाणम्।

End :

यूनः॥ अनुपसर्जनादित्येव। अतियूनीति ङीबेव। तद्धितसंज्ञ इति। तद्धिता इति पूर्वमधिकारसूत्रमधिकृतमिति भावः। अयमधिकारः टापः प्राङ् न कृतः। यस्येति चेत्यत्र ईतीत्यस्य औङः श्यामिति वार्तिकस्य प्राचां ष्फ तद्धित इति तद्धितग्रहणस्य चाकर्तव्यत्वेन लाघवेऽपि पट्वीत्यत्रोर्गुणापत्तेः। यद्यपि तद्धितसंज्ञायाः तिप्रत्यये प्रयोजनं नास्ति तथापि उत्तरार्थमधिकारः। तदेतदाह—लिङ्गविशिष्टपरिभाषयेति। युवतिरिति। प्रत्यये स्वादिष्विति पदत्वान्नकारलोपः। शत्रन्तादिति। पत्यै यौति मिश्रीकरोति इति यु मिश्रण इति धातोर्लटः शतरि उगित्वात् प्रत्ययेदि कारादिति ङीषि वा युवतीकरनिर्मितमिति प्रयोग इति भावः। त्यन्तान्ङीषिति पठ्यते। तत्र यूनः स्त्रीप्रत्ययान्तादि-त्यर्थः। स्त्रीत्वानेकद्योतकस्य प्रयोगानुसारेणाङ्गीकारादिति भावः। इदं तु ध्येयम्। शत्रन्तात् समूहार्थेऽञि भस्याढ इति पुंवद्भावे यौतमिति भवति। त्यन्तात्तु यौनमिति पुंवद्भावेन युवन्शब्देऽनिति प्रकृतिभावात् नटिलोपः। न च भिक्षादिषु युवतिशब्दपाठस्य पुंवद्भावार्थत्वं वृत्तिकृतोक्तमिति वाच्यम्। भाष्ये प्रत्याख्यानेन तत्फलस्यायुक्तत्वादिति सिद्धम्।

Colophon :

इति श्रीमद्रत्नगिरिदीक्षितपुत्रवैद्यनाथशास्त्रिणः कृतिषु शब्दकौमुदीव्याख्याने स्त्रीप्रत्ययः समाप्तः। हरिः ओम्॥

स्वादिसूत्रेण ङ्यप् प्रातिपदिकादनियमेन सुपः प्रसङ्गेन नियमार्थमिदं प्रकरणमारभ्यते। प्रातिपदिकार्थलिंगपरिमाणवचनमात्रे प्रथमेति। नन्विदं सूत्रं व्यर्थं, स्वादिवाक्येन कर्मणि द्वितीयेत्यादीनां च एकवाक्यत्वे स्वादिसूत्रेणैव प्रथमाया भिन्नवाक्यतया अवश्यं विधेयतया द्वितीयाद्यविषये प्रथमासिद्धेः। न च स्वादिसूत्रेण . . . . . . . . . . . . . . . . . . ॥

**178.** 11. E. 39.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Paper. 344 Foll. $10\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

The leaves are arranged into three groups each group containing separate pagination. The first group has 180 leaves, the second 103 and the third 61.

The well known work on Pāṇini's grammar explaining the Sutras of the Aṣṭadhyāyi with illustrations. The Sūtras are herein dealt with after recasting so as to suit the context and to facilitate the readers in the formation of words. The author Bhaṭṭojidīkṣita was the son of Lakṣmīdhara and the brother of Raṅgojibhaṭṭa whose son was Koṇḍubhaṭṭa, the author of the Vaiyākaraṇabhūṣaṇa and Sāra thereof. It is said that Bhaṭṭoji was the pupil of S'eṣa Kṛṣṇa the author of the Prakriyāprakās'a, a commentary on the Prakriyākaumudī. He is assigned to the 17th Century A.D.

Contains up to the end of Kṛtprakaraṇa.

Beginning :

मुनित्रयं नमस्कृत्य तदुक्तीः परिभाव्य च।
वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीयं विरच्यते॥

अइउण्। ऋलृक्। एओङ्। ऐऔच्। हयवरट्। लण्। ञमङणनम्। झभञ्। घढधष्। जबगडदश्

खफछठथचटतव्। कपय्। शषसर्। हल्। इति माहेश्वराणि सूत्राण्यणादिसंज्ञार्थानि। एषामन्त्या इत:। लण्सूत्रे अकारश्च। हकारादिष्वकार उच्चारणार्थ:। हलन्त्यम्। हलिति सूत्रे अन्त्यमित्स्यात्।

End:

अन्वच्यानुलोम्ये। अन्वक्शब्दे उपपदे भुव: क्त्वाणमुलौ स्त: आनुकूल्ये गम्यमाने। अन्वग्भूयास्ते। अन्वग्भूत्वा। अग्रत: पार्श्वत: पृष्ठतो वानुकूलो भूत्वा आस्त इत्यर्थ:। आनुलोम्ये किम्? अन्वग्भूत्वा तिष्ठति, पृष्ठतो भूत्वेत्यर्थ:।

इत्थं लौकिकशब्दानां दिङ्मात्रमिह दर्शितम।
विस्तरस्तु यथाशास्त्रं दर्शित: शब्दकौस्तुभे॥
भट्टोजिदीक्षितकृति: सैषा सिद्धान्तकौमुदी।
प्रीत्यै भूयाद्भगवतोर्भवानीविश्वनाथयो:॥

Colophon:

इति श्रीभट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुद्यामुत्तरार्धं समाप्तम॥

संवत १८९८ आषाढादि ९९ शके १७ प्रवर्तमाने पौषशुद्ध १२ भानुवासरे लिखितम्। दलपतिरामेण आत्मराम आत्मपठनार्थं परोपकारार्थम।

The front page of the first leaf contains a few passages from Uṇādi portion of the work and the following stanzas:

"अतिथिविबुधमैत्री राजसेवाग्निहोत्रं
ग्रहगणरणरोगालोकवार्तेन्द्रियाणि।
अहेरिव धनाद्भीतो मिष्टान्नाद्गूरलादिव।
राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्य: स विद्यामधिगच्छति॥
आलस्यं मन्दबुद्धिश्च दु:खितो व्याधिपीडित:।
निद्रालु: कामुकश्चैव षडेते शास्त्रघातका:॥"

**179.** 8. H. 15.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Paper. 150 Foll. $12\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{4}$ inches. 22 lines in a page. Grantha scripts. Old. Good writing.

Breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

At the beginning the following stanzas are written.

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात्।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नम:॥
येन धौता गिर: पुंसां विमलै: शब्दवारिभि:।
तमश्चाज्ञानजं भिन्नं तस्मै पाणिनये नम:॥
योगेन चित्तस्य पदेन वाचां
मलं शरीरस्य च वैद्यकेन।
योऽपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां
पतञ्जलिं प्राञ्जलिरानतोऽस्मि॥
वाणीं पाणिनिमाचार्यं कात्यायनमुनिं तथा।
कृताञ्जलिर्नमस्यामि भगवन्तं पतञ्जलिम्॥
वाक्यकारं वररुचिं भाष्यकारं पतञ्जलिम।
पाणिनिं सूत्रकारं च प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम्॥

The name of the former owner of the M.S.—Sundara Ayyar of Mandakolattur.

**180.** 9. D. 24.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Paper. 55 Foll. $9\frac{3}{4} \times 5$ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī scripts. Old. Injured. Good writing.

Begins in the Vaidikaprakriyā and goes on up to the end of Lingānus'āsana.

Beginning:

छन्दसि पुनर्वस्वोरेकवचनम्। द्वयोरेकवचनं वा स्यात्। पुनर्वसु नक्षत्रम्। पुनर्वसू वा। लोके तु





द्विवचनमेव। विशाखयोश्च। प्राग्वत्। विशाखा नक्षत्रम्। विशाखे वा॥ षष्ठीयुक्तश्छन्दसि वा। षष्ठ्यन्तेन युक्त: पतिशब्द: छन्दसि घिसंज्ञो वा स्यात्। क्षेत्रस्य पतिना वयम्। इह वेति योगं विभज्य छन्दसीत्यनुवर्तते। तेन सर्वे विधय: छन्दसि वैकल्पिका:। बहुलं छन्दसीत्यादिरस्यैव प्रपञ्च:। यचि भम्। नभोऽङ्गिरोमनुषां वेत्युपसंख्यानम्। नभसा तुल्यं नभस्वत्। भत्वाद्रुत्वाभाव:। अङ्गिरस्वदङ्गिर:। मनुष्वदग्ने।

End:

अव्ययं कतियुष्मदस्मद:। ष्णान्ता संख्या। शिष्टा परवत। एक: पुरुष:। एका स्त्री। एकं कुलम्। गुणवचनं च। शुक्ल: पट:। शुक्ला पटी। शुक्लं वस्त्रम्। कृत्याश्च। करणाधिकरणयोर्ल्युट् च। सर्वादीनि सर्वनामानि। स्पष्टार्थेयं त्रिसूत्री।

Colophon:

इति श्रीभट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुद्यामुत्तरार्धे पाणिनीयलिङ्गानुशासनसूत्रवृत्ति: समाप्तिमगमत्।

The former owner of the MS:

अहोबलाध्वरिसुतनृसिंहसोमयाजिनाम्।

**181.** 9. E. 65.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Paper. 9 Foll. $17\frac{3}{4} \times 4$ inches. 15 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains a fragment of Taddhitaprakaraṇa.

**182.** 9. E. 72.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Paper. 58 Foll. $17\frac{3}{4} \times 4$ inches. 15 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains from the S'abdādhikāra to Samāsaprakaraṇa and a very small portion in the beginning of the Uttarārdha.

**183.** 19. F. 8.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 193 Foll. $10\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 16 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing. Wooden boards are added to both sides.

Contains up to the end of Svaraprakaraṇa.

At the end of Pūrvārdha the following stray stanzas are written:

"नूनं पुरा परिचचार महेश भूयो
येनाधुना परिचरामि भवन्तमेव।
भाविन्यसौ परिचरेय जनुष्यवश्यं
भावत्कभक्तिरसिकस्य भवो हि भक्ति:॥
ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि कृतं यत्प्रेरणान्मया।
तत्तत्प्रीत्यै सदा भूयात्तेन तुष्ट: स मावतु॥
यज्ञेशाच्युत गोविन्द माधवानन्त केशव।
कृष्ण विष्णो हृषीकेश वासुदेव नमोऽस्तु ते॥
यस्य स्मरणमात्रेण जन्मसंसारबन्धनात्।
विमुच्यते नमस्तस्मै विष्णवे प्रभविष्णवे॥"

The fly leaf at the end contains the following stray stanzas:

"त्यजेद्देशमधर्मस्थमप्रियं बान्धवं त्यजेत्।
त्यजेद्दारानसद्वृत्तान्वृत्तिं सोपद्रवां त्यजेत्॥
त्यजेत्कृपणराजानं मायाबन्धुं परित्यजेत्।
त्यजेदवृत्तिकां भूमिं वृत्तिं सोपद्रवां त्यजेत॥



9

निर्दयराजा व्याघ्रसमानो निर्दयनारी मृत्युसमाना ।
निर्जलभूमिररण्यसमाना निर्धनपुरुषः शष्पसमानः ॥
नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं
विद्यापि नैव न च यत्नकृतापि सेवा ।
भाग्यानि पूर्वतपसा खलु संचितानि
काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षाः ॥
महेश्वरे वा जगतामधीश्वरे
जनार्दने वा जगदन्तरात्मनि ।
न वस्तुभेदप्रतिपत्तिरस्ति मे
तथापि भक्तिस्तरुणेन्दुशेखरे ॥
क्षुद्राः सन्ति सहस्रशः स्वभरणव्यापारपूर्णोदराः
स्वार्थो यस्य परार्थ एव स पुमानेकः सतामग्रणीः ।
दुष्पूरोदरपूरणाय पिबति स्रोतःपतिं बाडवा
जीमूतस्तु निदाघसंहृतजगत्संतापविच्छित्तये ॥"

**184.** 19. F. 10.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 140 Foll. 17 × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Pūrvārdha complete.

The following stanza is added at the end:

"श्रीरामचन्द्रपदपङ्कजदर्शनेन
संरम्भबुद्धिसहिताः प्रभवन्ति सन्तः ।
अन्यान् विधीनपरिगणय्य शिवं सदास्म-
त्तीर्थस्य पादभजनात् सुधियो लभन्ते ॥"

**185.** 19. F. 11.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 183 Foll. 12¼ × 1½ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Illegible writing.

Contains the Uttarārdha almost complete.

**186.** 19. F. 12.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 104 Foll. 16 × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha only breaking off in the Curādiprakaraṇa.

The former owners of the MS—Mudumbai Rāghavāchārya, Kṛṣṇasvāmi and Vangipuram Gopāladeśikan.

**187.** 19. F. 14.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 94 Foll. 13 × 1 inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains a fragment of the Uttarārdha.

The former owner of the MS—S'rīraṅgarāja of Cheyyur.

**188.** 19. F. 15.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 85 Foll. 13½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the Kārakaprakaraṇa and goes on up to the end of Pūrvārdha.





**189.** 19. F. 16.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palml-eaf. 72 Foll. 14½ × 1½ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the Samāsaprakaraṇa.

**190.** 19. F. 17.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 104 Foll. 16½ × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

**191.** 19. F. 18.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 144 Foll. 14 × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

The leaves are in disorder.

Breaks off in the Samāsaprakaraṇa.

**192.** 19. F. 19.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 142 Foll. 16 × 1½ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

**193.** 19. F. 20.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 59 Foll. 15 × ½1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the Taddhitaprakaraṇa and Dviruktiprakaraṇa incomplete.

**194.** 19. F. 21.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 43 Foll. 13½ × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the Kāraka and Samāsa prakaraṇas.

**195.** 19. F. 22.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 69 Foll. 15 × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Begins in the Taddhita and goes on up to the end of Pūrvārdha.

**196.** 19. F. 23.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 63 Foll. 15½ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Injured. Clear writing.

Contains up to the end of Kārakaprakaraṇa.

Foll. 64 to 68 contain a small portion of S'abdādhikāra (in duplicate) and of Tiṅantaprakaraṇa of the work.

Foll. 69 and 70 contain the following stanzas from the Karmavipāka:

" कर्मविपाके मूत्रकृच्छ्रहरपद्मदानम् । तत्र निदानं वायुपुराणे—सुरापो मूत्रकृच्छ्री स्यात् । तन्निष्कृतिमाह बोधायनः—

सौवर्णं कारयेत्पद्मं पलेनार्धपलेन वा ।
यथास्वशक्ति मतिमान् दृढमष्टपलं शुभम् ॥
वित्तशाठ्यं न कुर्वीत भवेन्निष्फलमन्यथा ।
तिलद्रोणाविति केनापि . . ताम्रं तिलान्वितम् ॥

निदधीतेति शेषः । तिलराशौ जलपूरितं ताम्रपात्रं निदधीतेत्यर्थः ।

पात्रमध्ये तु तत्पात्रं विदध्यात्कुङ्कुमान्वितम् ।
ब्राह्मणं श्रुतसंपन्नं दरिद्रं चाग्निहोत्रिणम् ॥
आहूय गन्धमाल्याद्यैर्विधिना चातिभक्तितः ।

अर्चयेदिति शेषः । एवं ब्राह्मणमभ्यर्च्य नवं भास्करं पद्ममध्ये पूजयित्वाग्निं प्रतिष्ठाप्य तत्पद्मं ब्राह्मणाय वक्ष्यमाणप्रकारेण दद्यात् । तथाच बोधायनप्रोक्ते—

पद्मे चावाहयेद्देवं भास्करं ग्रहनायकम् ।
एह्येहि भगवन् देव पद्मेऽस्मिन् संनिधिं कुरु ॥
त्रयीतनो द्वादशात्मन् सहस्रैर्हेतिभिर्वृतः ।

इत्यावाहनमन्त्रः ।

आवाह्य तस्मिन् देवेशं पूजयेद्रक्तचन्दनैः ।
पुष्पैश्च रक्तैरपरैः कुङ्कुमागरुचन्दनैः ॥
नैवेद्यं पायसं दद्यादलाभे क्षीरमेव वा ।
आज्यहोमस्तिलैर्होमः कार्यश्चाष्टोत्तरं शतम् ॥
मन्त्रैर्व्याहृतिभिर्हुत्वा होमशेषं समापयेत् ।
ततः स्वर्णमयं पद्मं दद्यान्मन्त्रेण संयुतम ॥

दानमन्त्रः—

खगः पूषा पतङ्गोऽसौ द्वादशात्मा त्रयीतनुः ।
पद्मेनानेन दत्तेन प्रीतस्तरणिरस्तु मे ॥
दत्तेनानेन मनुजो मूत्रकृच्छ्रात्प्रमुच्यते ।
मूत्रकृच्छ्रातुरस्तस्मादेतत्कुर्यात्प्रयत्नतः ॥
ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चात्फलभक्ष्यादिसंयुतम् ।

पद्मदानप्रकारं च आदित्येऽहनि कारयेत् । इत्याह भगवान् बोधायनः । "

Fol. 71 contains the following stanzas:

"श्रीमद्भोजधरामरेन्द्र सुगुणालंकार दृग्धोरणी
यं ते द्रागनुरागिणी श्रयति सासूयेव तत्संगता ।
तं संत्यज्य दरिद्रता गुरुकलत्रासक्तिमन्तं श्रिता
योषिन्मध्यमसौ कुचेलसहितं जारा न किं वाचरेत ॥
सन्मार्गे निबिरीसशार्वरगणैर्नीरन्ध्रतां प्रापिते
त्वं वेगादवतीर्य लब्धशरणं पाता नु रक्तं सदा ।
त्वन्नामस्मरणाद्भवन्त्यनिमिषाः सर्वे भवानादिमो
नान्त्यो मत्कुण तुल्य एव हरिणा श्रीवास एकोऽस्ति चेत ॥

Foll. 72 to 78 contain Vyākaraṇakroḍapatra.

Foll. 79 to 86 are left blank.

**197.** 19. F. 24.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 52 Foll. 15½ × 1¼ inches 7 lines in a page. Telugu and Grantha scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha up to the end of Curādi.

The fly leaf contains the following stanzas:

" गुरोरप्यवलिप्तस्य कार्याकार्यमजानतः ।
उत्पथं प्रतिपन्नस्य न्याय्यो दण्डो विधीयते ॥
सिन्दूरारुणविग्रहां त्रिणयनां माणिक्यमौलिस्फुर-
त्तारानायकशेखरां स्मितमुखीमापीनवक्षोरुहाम् ।





पाणिभ्यामलिपूर्णरत्न (चषकं) रक्तोत्पलं बिभ्रतीं
सौम्यां रत्नघटस्थरक्तचरणां ध्यायेत्परामम्बिकाम् ॥
श्रीविद्यां शिववामभागनिलयां ह्रींकार . . . .
श्रीचक्रान्तरबिन्दुमध्यमशिखां श्रीमत्सभानायिकाम् ।
श्रीमत्षण्मुखविघ्नराजजननीं श्रीमज्जगन्मोहिनीं
. . . परदेवतां भगवतीं श्रीराजराजेश्वरीम् ॥"

**198.** 19. F. 25.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 82 Foll. 16½ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains fragments of the S'abdādhikāra, Strīpratyaya, Samāsa and Tiṅanta prakaraṇas.

Seven extra leaves added at the end contain a small portion of the Tribhāṣyaratna.

**199.** 19. F. 26.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 71 Foll. 13½ × 1½ inches. 13 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains a fragment of the Kṛtprakaraṇa and whole of the Vaidika and Svara prakaraṇas.

**200.** 19. F. 30.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 8 Foll. 12½ × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Clear writing.

Contains the Paribhāṣā and Sandhi prakaraṇas.

**201.** 19. F. 31.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 41 Foll. 17 × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the Taddhita and goes on up to the end of Pūrvārdha.

**202.** 19. F. 32.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 27 Foll. 15¼ × 1¼ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

**203.** 19. F. 34.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 42 Foll. 15 × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Clear writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

**204.** 19. F. 35.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 12 Foll. 15½ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Clear writing.

Contains a fragment of the Tiṅantaprakaraṇa.

**205.** 19. F. 36.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 15 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains a fragment of the Taddhita-prakaraṇa.

**206.** 19. F. 37.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 39 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Very much injured. Illegible writing.

Contains fragments of the Samāsa and Kṛt prakaraṇas.

**207.** 19. F. 38.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 50 Foll. $15 \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

**208.** 19. F. 41.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 56 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Very much injured. Good writing.

Contains a fragment of the Pūrvārdha. The leaves are in disorder.

**209.** 22. C. 56.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 71 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains fragments of the Sandhi, S'abdādhikāra, Kāraka and Taddhita prakaraṇas.

**210.** 22. M. 67.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 36 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Legible writing.

A fragment containing some stray leaves relating to the Sandhi, S'abdādhikāra and Samāsa prakaraṇas.

**211.** 23. B. 31.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 12 Foll. $17\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains up to the end of the Sandhi-prakaraṇa.

**212.** 23. E. 1.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 146 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the Uttarārdha which breaks of in the Uṇādiprakaraṇa.

The former owner of the MS.: Caṇḍamārutam Veṅkaṭaraṅgāchārya son of Hastigirinātha of Sundarapura.





**213.** 23. E. 24.

सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 56 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Begins in the S'abdādhikāra and breaks off in the Kārakaprakaraṇa.

Three extra leaves added at the end contain the following stanzas:

" बाह्यैर्वर्णाडम्बरैर्मा भ्रमन्तु
छित्वा गर्भाभ्यन्तरं शोधयन्तु ।
निर्णेतारो नीरसत्वेन को वा
डिण्डीराणां डिण्डिमानां च भेदः ॥
प्राज्ञानामेव राज्ञां सदसि न सहते जल्पमल्पेतरेषां
क्षुद्रेष्वाक्षेपमुद्रां न खलु गणयते डिण्डिमः सार्वभौमः ।
भांकुर्वद्रेककुक्षिंभरिषु भयभराक्रान्तभोगीन्द्रसुभ्रू-
भ्रूणभ्रंशी किमम्भःफणिषु पतगराट् संभ्रमी बम्भ्रमीति॥
स्पर्धन्तां सहजातिकुञ्जरतया दिक्कुञ्जरैः कुञ्जरा
बाह्या वा वनवासिनो मदजलप्रस्विन्नगण्डस्थलाः ।
आः कालस्य विपर्ययः किमु सखे प्राचीनपालीमला-
स्वादस्निग्धकपोलभित्तिरधमः कोलोऽपि संस्पर्धते ॥
द्विचतुष्पदपरिवर्तनपरिगर्वितकविशरभगण्डभेरुण्डः ।
खण्डनखण्डनकविरिह डिण्डिमगण्डडिण्डिमो जयति ॥
घोटीधाटीकठोरस्फुटविकटकथाटोपवाचाटकोटी-
कोटीराघाटपेटीपुटघटितमणी सङ्घसंघट्टिताङ्घ्रि ।
खर्वीकुर्वन् सगर्वां जयति कवितति सर्वतन्त्रस्वतन्त्रो
वेदान्ताचार्यधुर्यो विघटितजडधीसंकटो वेंकटेशः ॥
स्वर्गाद् गोपाल कुत्र व्रजसि सुरमुने भूतलं कामधेनो-
र्वत्सस्यानेतुकामस्तृणचयमधुना मुग्ध दुग्धं न तस्याः ।
श्रुत्वा श्रीभोजराजप्रथितवितरणं व्रीडशुष्कस्तनी सा
व्यर्थस्तर्हि प्रयासस्तदपि तदरिभिश्चर्वितं सर्वमुर्व्याम ॥
कीर्तिस्ते धनिका धनं मधुरिमा तस्याधमर्णा सुधा
शीतांशुः प्रतिभूस्तदर्थनकृते सैषा दिवं धावति ।
नूनं सा तव वाचि भोजनृपते चन्द्रो निरङ्घ्रिध्वनिः
शङ्कातङ्कभृदंशुकावृततनुर्नक्तं परिभ्राम्यति ॥
अल्लालक्षोणिपाल त्वदहितनगरे संचरन्ती किराती
कीर्णान्यादाय रत्नान्युरुतरखदिराङ्गारशङ्काकुलाङ्गी ।
क्षिप्त्वा श्रीखण्डखण्डं तदुपरि मुकुलीभूतनेत्रं धमन्ती
श्वासामोदानुयातैर्मधुकरपटलैर्धूमशङ्कां करोति ॥
युक्तं किं तव शर्वरीशमुख . . . . . .
रथ्यायामहरत्कथं तव कुचद्वन्द्वं मदीयं मनः ।
व्यत्यस्तं कुरुषे विधिं जहि जहि प्राणेश युक्तं वदन्
. . . . . कर्षणोद्यतकरः कृष्णः स पुष्णातु नः ॥
पीठे पीठनिषण्णबालकगले तिष्ठन् स गोपालको
यन्त्रा . . . भाण्डमपकृष्याच्छाद्य घण्टारवम् ।
वक्त्रोपान्तकृताञ्जलिः कृतशिरःकम्पं पिबन्यः पयः
पायादागतगोपिका . . . गण्डूषफूत्कारकृत् ॥
. . . . . . . .
मातः किं यदुनाथ + कृष्णः स पुष्णातु नः ॥
कस्त्वं बालक + कृष्णः स पुष्णासु नः ॥
अन्तर्गृहे कृष्णमवेक्ष्य + स्तिमिता बभूव ॥
के वा न सन्ति भुवि वारिरुहावतंसाः
हंसावलिप्रणयिनो जलसंनिवेशाः ।
किं चातकः फलमवेक्ष्य सवज्रपातां
पौरन्दरीं कलयते नववारिधाराम् ॥
अङ्गुल्या कः कवाटं + पातु मां पद्मनाभः ।
कस्त्वं शूली प्रविश भिषजां वेश्म वैद्यं न जाने
स्थाणुर्बाले न वदति तरुर्नीलकण्ठः प्रमुग्धे ।
केकामेकां वद त्वं पशुपतिरबले नैव दृष्टे विषाणे
इत्येवं शैलकन्याप्रतिवचनजडः पातु वः पार्वतीशः ॥
वाहव्यूहखुरक्षतां वसुमतीं संप्रेक्ष्य मूर्च्छावतीं
भेरीभांकृतिचञ्चलेन पयसा वारां निधिः सिञ्चति ।

दिग्बाला तनुते निजामनृपते वातं पताकाञ्चलै-
धूंलीघोरणिरश्विनीसुतयुगं प्रष्टुं दिवं धावति ॥
नपुंसकमिति ज्ञात्वा + पाणिनिना वयम् ॥
यदस्थि . . . . . वंशस्थूणकचाकेशनखैः पिनद्धम् ।
क्षरन्नवद्वारमगारमेतद्विण्मूत्रपूर्णं मदुपैति कान्या ॥"

**214.** 23. E. 31.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 86 Foll. 17 × $1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha which breaks off in the Sanprakaraṇa.

**215.** 23. E. 35.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 5 Foll. $16\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kārakaprakaraṇa (without the beginning and end).

**216.** 23. G. 5.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 215 Foll. $16\frac{1}{2}$ × 1 inches 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains from the Kāraka to Kṛtprakaraṇa.

Two extra leaves added at the beginning contain the following:

"दैवेन लिखिता रेखा ललाटेऽक्षरमालिका ।
तां पश्येत्स च दैवज्ञो होरानिर्मलचक्षुषा ॥
अर्केन्दुकुजराह्वार्यमन्दज्ञध्वजभार्गवाः ।
रक्षन्त्वेनं ग्रहाः सर्वे चापलग्नसमुद्भवम् ॥

स्वस्ति श्रीविजयाभ्युदयशालिवाहनशकाब्दाः 1667 कल्यब्दाः 4646 இதின் மேல் செல்லா நின்ற க்ரோதன வருஷம் ஆனி 9 உ பவ 12. விஷ்கம் 4. தை 17. வஜ்ர 47. पशुः प्रागुदितम्. இந்த சுப தினத்தில் 30 நாழிகைக்கு மேல் ஜனனம். ஜன்ம லக்னம் தனுஸ்ஸு. சந்த்ர லக்னம் கும்பம். தத்காலக்ரஹஸம்பத்து. लग्नात्सप्तमे आर्द्राद्वितीये मकरनवांशे रविः । लग्नात् तृतीये भ्रातृस्थाने शतभिषाद्वितीये मकरनवांशे चन्द्रः। लग्नाद्दशमे कर्मस्थाने हस्तप्रथमे मेषनवांशे कुजः । लग्नात्षष्ठे शत्रुस्थाने मृगशीर्षाप्रथमे सिंहनवांशे बुधः । लग्नादेकादशे ज्येष्ठभ्रातृस्थाने स्वातीतृतीये कुम्भनवांशे गुरुः । लग्नात्सप्तमे कलत्रस्थाने मृगशीर्षाद्वितीये तुलानवांशे कविः । लग्नाद्दशमे कर्मस्थाने उत्तराचतुर्थे मीननवांशे शनिः । लग्नाच्चतुर्थे उत्तराभाद्राचतुर्थपादे वृश्चिकनवांशे राहुः । लग्नाद्दशमे हस्तद्वितीये केतुः । एवं ग्रहस्थितयः । இந்த சுப தினத்திலே வாத்யார் ஸ்ரீநிவாஸாசாரியார் குமாரர் கிருஷ்ணமாசாரியருக்கு ஜ்யேஷ்ட புத்ரன் ஜனனம்.

श्रीयुतप्रभववर्षमकरभानुवारयुते ।
. . . . . .
मूर्तये गुरवे श्रीश्रीनिवास + मङ्गलम् ।
तातदेशिकपादाब्जन्यस्तस्वात्मभराय नः ।
स्वामिने श्रीश्रीनिवास + मङ्गलम् ॥
परकालयतीशानप्राप्ततुर्याश्रमाय नः ।
नाथाय श्रीश्रीनिवास + मङ्गलम् ॥
शिखोर्ध्वपुण्ड्रकाषायत्रिदण्डालंकृतात्मने ।
ज्ञानाब्धये श्रीनिवास + मङ्गलम् ॥
पराङ्कुशो यतीशानो वेदान्तगुरुरेव वा ॥
इत्यूह्याय श्रीनिवास + मङ्गलम् ।





भगवद्भक्तिवैराग्यनिधये गुणसिन्धवे ।
शान्ताय श्रीश्रीनिवास + परम + मङ्गलम् ॥
तन्त्रेषु सम्यङ्निष्णातवादिगर्वापहारिणे ।
दान्ताय श्रीश्रीनिवास + मङ्गलम् ।
त्रय्यन्तगुरुसिद्धान्तस्थापनैकोत्सुकाय नः ।
निधये श्रीश्रीनिवास + मङ्गलम् ॥
ज्ञानभक्तिवचःसंपत . . . . . . ।
. . . . . . श्रीवास + पर + मङ्गलम् ॥
सार्वज्ञ्यसत्यसंकल्पवात्सल्यादिगुणाब्धये ।
. . . . . . . . . श्रीनिवासाय मङ्गलम् ॥
यत्पादपङ्कजं प्राप्य निर्भरो निर्भयोऽस्म्यहम् ।
. . . . . ॥
अनाथो नाथवानस्मि यत्कारुण्यो . . . .
. . . . . . . श्रीनिवासाय मङ्गलम् ।
मङ्गलाशासनं श्रीमत्परकालगुरोः पदे ।
समर्पितं पठेद्यस्तु स भवेन्मङ्गलाश्रयः ॥

**217.** 23. G. 37.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 63 Foll. $18\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants beginning in the Acsandhi and breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

**218.** 24. A. 7.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 89 Foll. $14\frac{1}{4}$ × 2 inches. 12 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Begins in the Adādi and goes on up to the end of Kṛtprakaraṇa.

The fly leaf contains the Aniṭkārikās as found in the Siddhāntakaumudi.

**219.** 24. A. 24.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 165 Foll. $13\frac{1}{2}$ × 2 inches. 9 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Contains the Pūrvārdha-complete.

**220.** 24. B. 17.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 159 Foll. $13\frac{1}{2}$ × $1\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the Bhvādi in Uttarārdha.

**221.** 24. C. 13.

## सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 102 Foll. $14\frac{1}{8}$ × $2\frac{1}{4}$ inches. 11 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Wants 12 leaves in the beginning of Bhvādi and goes on up to the end of Kṛtprakaraṇa.

The fly-leaf at the end adds the following stanzas:

अष्टाध्याय्यां सूत्रसंख्या—

"कमलं प्रथमेऽध्याये द्वितीये दन्तुरं पुनः ।
तृतीये कुगतिः संख्या चतुर्थे लगतीति च ।
पञ्चमे शिशुमान् संख्या षष्ठे संगस्थ इत्यपि ।
सप्तमे जलभूः संख्या तातगीरष्टमेऽपि च ॥
धीः साधुगा तु सर्वेषां सद्भिः संख्या प्रकीर्तिता ॥
351, 268, 631, 633, 555, 737, 438, 366.
आहत्य 3,979."

**222.** 24. F. 8.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 58 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the Kṛtprakaraṇa only complete.

Date of copying—प्रमोदसंवत्सराश्वयुजकृष्ण-त्रयोदशी सौम्यवासरः ।

**223.** 24. O. 10.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 63 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the Samāsaprakaraṇa and goes on up to end of the Pūrvārdha.

Date of copying : दुन्दुभिमार्गशिरबहुलद्वादशी.

Name of the scribe—Sūryanārāyaṇa-s'āstri son of S'eṣāvadhāni.

**224.** 25. A. 2.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 18 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the Svādisandhi.

**225.** 25. D. 16.

### सिद्धान्तकौमुकी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 77 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wants beginning in the S'abdādhikāra and breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

The fly leaf added at the beginning of the MS. reads the following stanzas :

वित्ते चतुर्धा दायादा धर्माग्निनृपतस्कराः ।
ज्येष्ठपुत्रावमानेन त्रयः कुप्यन्ति सोदराः ॥
लक्ष्मीर्लक्षणहीने तु कुलहीने सरस्वती ।
अपात्रे लभ्यते नारी मेघो वर्षति पर्वते ॥
अलिरनुसरति परिमलं लक्ष्मीरनुसरति नयगुणसमृद्धिम ।
निम्नमनुसरति सलिलं विधिविहितं बुद्धिरनुसरति ॥
सत्यानुसारिणी लक्ष्मीः कीर्तिस्त्यागानुसारिणी ।
श्रद्धानुसारिणी विद्या बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥
पक्षद्वन्द्वविराजितोऽहममलो मीनप्रसेवी सदा
पुष्टाङ्गः सकला दिशः परिगतश्चन्द्रः समः किं नु मे ।
सर्वस्थाणुशिरोगतोऽहमिति तं चन्द्रं बको हासते
मात्सर्येण दुरात्मकोऽपि सुजनं दृष्ट्वा तथा हासते ॥
वृत्तिच्छेदविधौ द्विजातिमरणे वृत्तिग्रहे गोग्रहे
साधूनां व्यसने कलत्रहरणे मित्रापदां वारणे ।
ये शक्ताः पुरुषाः पराङ्मुखतया कुर्वन्त्युदासीनतां
तानालोक्य निरीक्षितुं मृगयते . . . . . . . ॥

Three extra leaves added at the end contain a small portion of the Aṣṭādhyāyī.

The former owner of the MS.—S'rinivāsarāghavāchārya.

**226.** 25. E. 18.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 6 Foll. $13\frac{1}{2} \times 2$ inches. 10 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Contains a fragment of the Vaidikaprakriyā.





**227.** 25. G. 14.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 151 Foll. $13 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha up to the end of Lakārārthaprakriyā with the following colophon :

इति भट्टोजिदीक्षितकृतायां सिद्धान्तकौमुद्यामुत्तरार्धे तिङन्तकाण्डः ।

Four leaves added at the beginning contain the following :

*சுக்ல வருஷம் அர்ப்பிசி மீ° சுக்ல சதுர்த்தி சின்னப்பெண்பிள்ளை ஜாதகம். நக்ஷத்ரம் கேட்டை . . . . . . பாதம். நக்ஷத்ரம் விசாகம் நாலாம்பாதம். ஸர்வஜித் வருஷம் ஆடி மீ° சுக்லாஷ்டமி.*

श्रुत्वा यस्याट्टहासध्वनिमुषितवतः कन्दरान्तः प्रकामं
दानाम्भःसिक्तगण्डाः करटिविततयो दिक्ष्वधावन्भयार्ताः ।
सोऽयं संप्राप्य सत्त्वक्षयमतिजरसा खिन्नगात्रो मृगेन्द्रो
जम्बूकानां सकाशाद्व्रजति परिभवं स्वल्पसत्त्वादिदानीम् ॥
मज्जद्गीर्वाणकान्ताजनकुचकलशाभोगकाश्मीरवास-
स्यानाम्भःस्वर्गगङ्गाकनकमयसरोजालिके[illegible]रसङ्गः ।
हंसो हा हन्त कोष्णाम्भसि बकनिवहैः पल्वलेऽस्मिन्निवासं
नीतो दैवेन तेषां स गरुदभिहतिं सासहीति प्रकामम् ॥
स्वयूथादायातः सह वसति काकः पिककुलै-
रभिन्नश्चूतद्रौ निभृतमिह हा हन्त वसतु ।
वसन्ते संप्राप्ते मधुरगिरमेषु प्रचुरमु-
द्गृणत्स्वेषां मध्ये किमिह काकः कलयतु ॥ २ ॥
मल्लीं वल्लीमतल्लीं सुचिरपरिचितामप्यपेतप्रसूने-
त्युत्सृज्यान्यत्र याति भ्रमर ननु भवान् याहि याहि त्वमद्य ।
अद्य श्वो वा परश्वः कतिपयदिवसैर्वा यथापूर्वमेषा
पुष्पैर्भ्राजिष्यतेऽस्याः सविधभुवि तदायास्यसि त्वं कथं वा ॥

**228.** 25. M. 1.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 242 Foll. $15 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains up to the end of Uttarakṛtprakaraṇa.

**229.** 26. H. 29.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 66 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Vaidika and Svara prakriyas.

**230.** 29. B. 2.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 18 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wants beginning in the Samāsaprakaraṇa and breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

**231.** 29. F. 13.

### सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 12 Foll. $13\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the Sandhiprakaraṇa only.

**232.** 29. J. 28.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 15 Foll. 15½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the Tiṅantaprakaraṇa breaking off in the Divādi.

**233.** 29. K. 6.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 52 Foll. 16½ × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old Slightly injured. Good writing.

Contains up to the end of S'abdādhikāra.

**234.** 29. L. 25.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 93 Foll. 16 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clumsy writing.

Breaks off in the Samāsaprakaraṇa.

The former owner of the MS.—Vāvila Veṅkaṭāvadhāni.

**235.** 29. M. 7.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 38 Foll. 17 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Svaraprakriyā.

The former owner of the MS.—Vāvila Veṅkaṭāvadhāni.

**236.** 30. H. 34.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 86 Foll. 13½ × 1⅛ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly Injured. Good writing.

Contains the Kṛt and Vaidika prakaraṇas.

**237.** 30. J. 15.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 85 Foll. 16½ × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Wants the beginning in Samāsaprakaraṇa and goes on up to the end of Pūrvārdha.

The former owner of the MS.—Vāvila Veṅkaṭāvadhāni.

**238.** 30. J. 20.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 65 Foll. 16½ × 1½ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Kṛt and Vaidika prakaraṇas.

**239.** 30. L. 23.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 38 Foll. 15½ × 1¼ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Wants beginning in the Sandhiprakaraṇa and breaks off in the S'abdādhikāra.





**240.** 35. C. 149.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 102 Foll. 6½ × 4 inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Good. Good writing.

Contains the Vaidika and Svara prakaraṇas with slightly different readings.

**241.** 41. B. 29.

**सिद्धान्तकौमुदी—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 67 Foll. 10 × 4½ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Uttarārdha from Divādi to Lakārārthaprakriyā.

Date of copying: Saṁ. 1704. Sarvajit year.

Name of the scribe. Gaṇes'a son of Das'aputra Viṭṭhala.

The last leaf contains the following stanzas:

यन्निमित्तमुपादाय पुंसि शब्दः प्रवर्तते ।
तेनैव यदि चेत् क्लीबं तदुक्तपुंस्कमुच्यते ॥
लिङ्गसंख्याविभेदेऽपि चोपमानोपमेयता ।
विभक्तिः पुनरेकैव चोपमानोपमेयता ॥

Three extra leaves at the end contain a few lines of the Siddhāntakaumudī copied again.

**242.** 19. F. 33.

**सिद्धान्तकौमुदीसंग्रहः—अज्ञातकर्तृकः**

Palm-leaf. 37 Foll. 14 × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

This is an abridgement of the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidikṣita. The author whose name is not known, retains those passages of the Siddhāntakaumudī which give the mere meaning of the Sūtras and omits those which give illustrations and enter into controversial discussions. Thus he makes the work as simple as possible for beginners.

Breaks off in the Tadditaprakaraṇa.

Beginning:

हलन्त्यम् । हलिति सूत्रे अन्त्यमित् स्यात् । आदिरन्त्येन सहेता । अन्त्येनेता सहित आदिर्मध्यगानां स्वस्य च संज्ञा स्यात् । हलन्त्यम् । उपदेशेऽन्त्यं हलित्स्यात् । उपदेशेऽजनुनासिक इत् । उपदेशेऽनुनासिकोऽजित्संज्ञः स्यात् । ऊकालोऽज्झ्रस्वदीर्घप्लुतः । उश्च ऊश्च ऊश्च(प्लु) वः । वां काल इव कालो यस्य सोऽच् क्रमात् ह्रस्वदीर्घप्लुतसंज्ञः स्यात् । उच्चैरुदात्तः । ताल्वादिषु सभागेषु स्थानेषूर्ध्वभागे निष्पन्नोऽजुदात्तसंज्ञः स्यात् । नीचैरनुदात्तः ।

End:

नडादिभ्यः फक् । गोत्रे । हरितादिभ्योऽञः । एभ्योऽञन्तेभ्यो यूनि फक् । यञिञोश्च । गोत्रे यौ यञिञौ तदन्तात् यूनि फक् स्यात् ।

Three extra leaves are added at the end. The first leaf reads the first 7 stanzas from the Ratnatrayaparīkṣā of Appayadīkṣita.

The second leaf (*a*) reads:

अशांभवाश्च चोराश्च पुल्कसाश्च समाः स्मृताः ।
ततो न ते दानपात्रमपात्रमिति निश्चयः ॥
अशांभवाय दत्तानि मेरुतुल्यधनान्यपि ।
व्यर्थानि तानि सर्वाणि चोरनीतसमानि हि ॥
शैवैः शाक्तैर्वैष्णवैश्च सौरैर्गाणपतैरपि ।
दृष्टं स्पृष्टं हविष्यादि स्मार्तहोमे न युज्यते ॥
शैववैष्णवशाक्तेभ्यः सौरगाणपताय च ।
न दद्यात्स्मार्तकर्मादौ दत्तं चेन्निष्फलं भवेत् ॥

शैववैष्णवशाक्तैश्च सौरगाणपतैरपि ।
न कुर्यात्सह भुक्तिं च भुक्तं चेत्पलकैः समम् ॥
लिङ्गस्य धारणाच्चैव शैवानां दोषसंभवः ।
चक्राङ्कनाद्वैष्णवानां शाक्तानां मद्यपानतः ॥
कापालिकानां रक्तस्य सौराणां मांसभक्षणात् ।
उच्छिष्टाद्गणभक्तानां न युक्तं स्मार्तकर्म च ॥
शैववैष्णवशाक्ताश्च सौरगाणपता अपि ।
कापालिकाश्च संन्यासे तत्रानर्हा . . स्तथा ॥
इति यतिधर्मप्रकाशिकावचनम् ॥

The second leaf (*b*) contains an index of some sūtras of the Aṣṭādhyāyi.

The third leaf (*a*) reads :

ஆரபி: கலிதரணைத் தரிசிக்கக் கண்களாயிரம் வேணுமே.

பிலஹரி: मायागोपकिशोर हरे माययाखिलस्मय माम् ।

மோஹநம்: கருணைசெய்வாரென்று தாமஸமா க்ருஷ்ண கழலிகுகை தொழுது.

ஸ்ரீராகம்: ஸாமி நீ தய உத்ஸா மநமே.

நீல்காம்போதி:—ஸாவேரி: ஞு தாநநுஜ பஞ்சவர்ணக்கிளியே, பாக்யமல்லவே, கவரழசூழ திருநெல்லைக் காந்திமதித்தாயே மானிட வடிவெடுத்து, மனத்துடன் பொய் தாமரையும்.

The third leaf (*b*) contains a list of MSS. probably owned by the owner of this MS.

**243.** 33. J. 7.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 264 Foll. 16 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

This is a commentary written by Bhaṭṭoji on his Siddhāntakaumudī. The Prakriyākaumudī of Rāmacandra and commentaries thereon are often criticized. The author invariably follows Kaiyaṭa, Mādhava and Haradatta. He gives good credit to Kāśikāvṛtti of Jayāditya-Vāmana. But whenever he finds therein deviation from Patañjali, quotes Kāśikāvṛtti by name. The name Prauḍhamanoramā attached to the commentary is significant in meaning that the work is capable of pleasing the learned readers. (*Vide* S'abdaratna—प्रौढानां मनो रमयतीति.) Dr. S. K. Belvalkar writes that Bhaṭṭoji is also the author of another work Bālamanoramā (*Vide*—" Bhaṭṭoji himself wrote a commentary on his Siddhāntakaumudī called Prauḍhamanoramā to distinguish it from an abridgement of the same called Bālamanoramā also by the same author." Page 47. Systems of Sanskrit Grammar). This statement seems to have been based on mere conjecture which is not only unfounded and superfluous but also misleading.

Breaks off in the Dvirukiprakaraṇa of Pūrvārdha.

Beginning :

ध्यायं ध्यायं परं ब्रह्म स्मारं स्मारं गुरोर्गिरः ।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यां कुर्मः प्रौढमनोरमाम् ॥

हयवरट् । होपदेशः अट्अश्हश्इण्ग्रहणेषु हकारग्रहणार्थः । अर्हेण ; अड्व्यवायेऽपीति णत्वम् । देवा हसन्ति ; भोभगो इति यत्वम् । देवो हसति ; हशि चेत्युत्वम् । लिलिहिढ्वे लिलिहिध्वे ; विभाषेटः इति





वा ढः । हल् । इदं सूत्रं वल्रल्झल्शल्षु हस्य ग्रहणार्थम् । रुदिहि स्वपिहि ; रुदादिभ्य इति वलादिलक्षण इट् । स्नुहित्वा स्नोहित्वा ; रलो व्युपधादिति वा कित्वम् । अदाग्धाम् ; झलो झलीति सलोपः । अलिक्षत् ; शल इगुपधादिति क्सः ।

End :

सुपः सुर्वक्तव्य इति । अत्र केचित्—द्वितीयादीनामेवेदं स्वादेशविधानम् । अत एवोत्तरदलेऽपि द्वितीयादय एव, न तु प्रथमा । तत्राप्येकवचनमेव, न तु वचनान्तरम् । एतच्च दुर्गपरिशिष्टकण्ठाभरणाद्यर्वाचीनग्रन्थेषु स्पष्टम् । तदुक्तं प्राचा—द्वितीयैकवचनान्तत्वं परपदस्येति । एतच्च सर्वमपाणिनीयम्, भाष्यादावनुक्तत्वात् । तदेतत् ध्वनयन् वच.

**244.** 10. C. 35.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता

Paper. 93 Foll. 10 × 4¼ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains up to the end of Lakārārthaprakriyā.

Beginning :

ग्रन्थमध्ये कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थमुपनिबध्नाति—श्रौत्रेति । हायनान्तयुवादिभ्योऽणिति सूत्रे श्रोत्रियस्य यलोपश्चेति वार्तिकात् श्रौत्रं श्रोत्रियत्वम् । आर्हन्ती योग्यता, गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि चेति सूत्रे अर्हतो नुम् चेत्युक्तेः । ताभ्यां वित्तैः । किंच गुण्यैः गुणवद्भिः । रूपादाहतप्रशंसयोर्यबिति सूत्रे अन्येभ्योऽपि दृश्यते इत्युक्त्वा गुण्या ब्राह्मणा इत्यस्य भाष्यद्वावुदाहृतत्वात् । तोष्टूय्यमान इति । स्तौतेर्यङन्तात्कर्मणि शानच् । अपिशब्देनापाततो विरोधं ध्वनयति । वस्तुतस्तु न विरोधः, स्तुतिप्रयोजकीभूतानामनन्तकल्याणगुणानां श्रुतिसिद्धत्वेऽपि वियदादिवत् व्यावहारिकत्वात्तदभावस्य पारमार्थिकत्वात् । एतत्तूत्तरमीमांसायां निरूढमेव ।

End :

भ्रम एवेति । पुरुषांशे वचनांशे चेति भावः । एवं च पुरीमवस्कन्देत्यादौ तिङन्तत्वं यथायथं परस्मैपदात्मनेपदान्तत्वं च सिद्धान्ते स्थितम् । पुरुषवचनसंज्ञे तु न स्त एवेति सर्वेष्टसिद्धिः ।

Colophon :

इति लकारार्थप्रक्रिया ।

इति भट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां प्रौढमनोरमायां तिङन्तकाण्डं समाप्तिमगमत् ॥

The former owner of the MS. : भट्ट आधारस्येदं पुस्तकम् ।

**245.** 10. E. 68.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता

Paper. 28 Foll. 10 × 4 inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Illegible writing.

The leaf bearing the serial No. 21 is missing.

Contains the Vaidika and Svara prakriyās complete.

The date of copying and the name of the scribe :

संवत् १८९६ वर्षे कार्तिकमासे कृष्णपक्षे षष्ठ्यां सोमवासरे देहावलीस्थभट्टोपनामकदेवभट्टात्मजेन शिवशंकराख्येन लिखितेयं प्रौढमनोरमा ।

Beginning :

अथ वैदिकशब्देषु विशेषमाह—षष्ठीयुक्त इति। वृषन्निति। कनिन्युवृषीति कनिनन्तस्य वृषन्शब्दस्य भत्वमुपसंख्यायते। तत्फलं तु नलोपस्य णत्वनिषेधस्य चाभावः। लोके तु वृषवसुः वृषाश्वः। उभयसंज्ञानीति। अयस्मयादिषु ऋक्तेत्यादयः समुदाया एव बोध्याः। तेन जश्त्वमस्तु कुत्वं मा भूदिति वैपरीत्यं न प्रसज्यत इति बोध्यम्।

End :

एवं रत्नधातमम्। अलला भवन्तीत्यादीनां क्रमकाले इतिशब्दोत्तरभागे प्रचयो न प्रवर्तते।

परिग्रहे त्वनार्षान्तात्तेन चैकाक्षरीकृतात्।
परेषां न्यासमाचारं व्यालिस्तौ चेत्स्वरौ परौ॥

इति वचनात्। इत्थमन्यत्रापि मुनित्रयवचांसि तत्तत्प्रातिशाख्यानि तद्व्याख्यातृगिरो निरुक्तादिग्रन्थांश्च पर्यालोच्य तत्त्वं निर्णयम्। तदाह—यथाशास्त्रमुन्नेयमिति।

अखण्डमपि यत्सर्वं कृत्तद्धितपरं परम्।
अशेषशास्त्रसंवेद्यमक्षरं तदुपास्महे॥
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सेयं प्रौढमनोरमा।
भट्टोजिदीक्षितकृतिर्भूयाद्विश्वेशतुष्टये॥

Colophon :

इति श्रीपदवाक्यप्रमाणज्ञश्रीलक्ष्मीधरसूरेः सूनुना भट्टोजिदीक्षितेन कृतायां प्रौढमनोरमायामुत्तार्धं समाप्तम्॥

Date of copying : Saṁ. 1856.

संवत् १८९६ वर्षे कार्तिकमासे कृष्णपक्षे षष्ठ्यां सोमवासरे देहावलीस्थभट्टोपनामकदेवभट्टात्मजेन शिवशंकराख्येन लिखितेयं प्रौढमनोरमा।

**246.** 9. D. 8.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 62 Foll. $9\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 16 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

The MS. is divided into two parts. The first part contains 19 Foll. and the second 43 Foll. The first part contains the Taddhitaprakaraṇa without the beginning and end, while the second part the same portion complete but wanting one leaf in the beginning.

**247.** 9. D. 9.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 27 Foll. $10\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kṛtprakaraṇa complete.

Reads the following colophon :

इति श्रीवेदान्तप्रतिपादिताद्वैतसिद्धान्तस्थापनाचार्यलक्ष्मीधरपुत्रभट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां प्रौढमनोरमायां कृदन्तप्रक्रिया समाप्ता॥

**248.** 9. G. 25.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 40 Foll. $12 \times 5\frac{1}{4}$ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha breaking off in the अदादिप्रकरण.





**249.** 9. G. 28.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 55 Foll. $12 \times 4\frac{3}{4}$ inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains up to the end of Samāsaprakaraṇa in Pūrvārdha.

**250.** 10. B. 27.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 151 Foll. $11\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Begins in the course of Samāsaprakaraṇa and goes on up to the end of Pūrvārdha.

End :

मूलकृता पुंवद्भावस्यास्पृष्टत्वात् तद्ग्रन्थस्याञ्जस्येनैव व्याख्यातत्वाच्चेति दिक्। यथायथमिति। न लोकेति षष्ठीनिषेधः, ज्ञातेत्यस्य तृन्नन्तत्वात्।

Colophon :

सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या येयं प्रौढमनोरमा।
समाप्तं तत्र पूर्वार्धं तेन तुष्यतु शंकरः॥

इति पूर्वार्धम्॥

The MS. contains also the Laghus'abdaratna for the portion mentioned above.

Then 13 leaves contain a fragment of the Uttarārdha of the Siddhāntakaumudī containing the Nāmadhātu and Ātmanepadaprakriyās.

Name of the scribe : Bhīmas'armā.

**251.** 10. D. 13.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 236 Foll. $11\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script Old. Good. Good writing.

Contains the Uttarārdha up to the end of Kṛtprakaraṇa.

The MS. contains also the Laghus'abdaratna for this portion.

**252.** 10. E. 22.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 27 Foll. $12 \times 5$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Clear writing.

Contains the Taddhita and Dvirukti prakriyās complete.

Date of copying : Saṁ. 1880. S'aka 1746. Tāraṇa year.

**253.** 10. E. 42.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 107 Foll. $9\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the Kārakaprakaraṇa in the Pūrvārdha.

The former owner of the MS.—Mārtāṇḍacintāmaṇi.

**254.** 11. E. 34.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Paper. 109 Foll. 12 × $4\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

The MS. contains also the Laghus'abdaratna for this portion.

**255.** 19. D. 82.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 33 Foll. $12\frac{3}{4}$ × $1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Begins in Tatpuruṣasamāsaprakaraṇa and breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

Five extra leaves are added at the end. The first leaf contains passages relating to Sāmagāna. The remaining leaves contain a small portion of the S'abdakaustubha of the वृद्ध्याह्निक.

**256.** 21. G. 21.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 70 Foll. $14\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing

Begins in the course of the Uttarakṛt and breaks off in the S'varaprakaraṇa.

**257.** 24. B. 4.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 25 Foll. 18 × $1\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

**258.** 24. B. 20.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 97 Foll. $6\frac{3}{4}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the Vaidika and Svaraprakaraṇas.

The former owner of the MS.—Balarāma S'āstri.

**259.** 26. N. 23.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 139 Foll. $12\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains up to the end of the Samāsaprakaraṇa.

**260.** 26. O. 9.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 113 Foll. $12\frac{1}{8}$ × $1\frac{3}{4}$ inches.





14 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Foll. bearing Nos. 85 to 138 are missing.

Contains the Pūrvārdha with a gap in the middle due to missing of the Foll. 85 to 138 as said above.

**261.** 27. N. 34.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 47 Foll. $12\frac{1}{4}$ × $1\frac{7}{8}$ inches. 15 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the 4th pāda of the Uṇādi and goes on up to the end of Svaraprakriyā.

The Scribe adds at the end :

“ स्वार्थं परार्थं लिखिता मनोरमा
सदाजवेनात्तसदाशिवेन ।
हृदञ्जने ध्यातमहाशिवेन
संसेवया हर्षसदाशिवेन ॥
आद्यन्तयोः प्रतीकस्य गैरिकाचूर्णलेपनम् ।
मनोरमायां पद्यस्यं यथेच्छं वार्तिकस्य च ॥
इतिः पद्यवार्तिकसमुच्चयार्थकः ।”

Date of copying : Kaṭaka month in Krodhana year.

**262.** 28. J. 36.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 104 Foll. $17\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Contains up to the end of Avyayaprakaraṇa in Pūrvārdha.

**263.** 28. J. 37.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 128 Foll. $13\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{8}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the Aluksamāsaprakaraṇa in the Pūrvārdha.

Four extra leaves are found at the end. Leaves 1 and 2 contain a few verses from the III kāṇḍa of the Vākyapadīya. Leaves 3 and 4 contain the following stanzas :

“ अहिर्भूषा भक्ष्यं गरलमपि चोन्मत्तकुसुमं
श्रवोभूषा वासः ककुबपि पिशाचाः सहचराः ।
जटी भिक्षुर्यश्चाखिलभुवनभाग्यप्रदवरः
क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥
भो भोजराज त्वदरातिवेश्मभित्त्यश्मपातेन विताडितान्ताः
भेरी व्यकूजद् बृहती विशाला ढंढं ढढं ढं ढढढं ढढं ढं ॥
दृष्ट्वा मञ्जुलकुड्मलानि विलसन्मल्लीलतातल्लजे
सस्नेहादरसंभ्रमं प्रतिदिनं संश्रित्य तस्यान्तिकम् ।
* * * * * * *
काले बहौ गतवति व्यथमानचेता
दैवं विचिन्त्य बहु शोचति चञ्चरीकः ॥
कौसल्याकमनीयगर्भजलधौ मारीचनीचाम्बुदे
सीतामानससारसे च सततं बृन्दे मुनीन्द्रद्विषाम् ।
सुग्रीवाग्रजघोररावणगजायोध्यारमासु प्रभुः
पायात्त्वां सुरराज यो हरिरिव श्रीमान् रघूणां पतिः ॥
अन्यत्र भीष्माद् गाङ्गेयादन्यत्र च हनूमतः ।
हरिणीखुरमात्रेण चर्मणा मोहितं जगत् ॥

एष वन्ध्यासुतो याति खपुष्पकृतशेखरः ।
मृगतृष्णाम्भसि स्नातः शशशृङ्गधनुर्धरः ॥"

Then the last page reads the following explanations on some of the technical terms used in Sanskrit Grammar.

'नित्यविध्युद्देश्यतावच्छेदकानाक्रान्तत्वं परिनिष्ठितत्वम ।
निमित्तवत्पदभिन्नपदावृत्तित्वमेकपदस्थत्वम ॥'

**264.** 28. J. 41.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 100 Foll. 16 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha up to the end of Lakārārthaprakriyā.

**265.** 28. J. 44.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 18 Foll. 11½ × 1¾ inches. 14 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the Sandhiprakaraṇa.

Three extra leaves added in the beginning contain a small portion of the अदादि of the Siddhāntakaumudī.

**266.** 28. J. 45.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 73 Foll. 14½ × 1⅓ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Breaks off in the Strīpratyayaprakaraṇa.

**267.** 28. N. 23.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 166 Foll. 16 × 1¼ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Illegible writing. Bamboo boards are added to both sides.

Contains the Uttarārdha complete.

**268.** 11. C. 6.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 110 Foll. 11¾ × 5 inches. 13 lines in a page. Devanāgarī Script. Old. Good. Good writing.

This is a commentary on Bhaṭṭojidīkṣita's Prauḍhamanoramā by Haridīkṣita son of Vīres'vara *alias* Bhānujī also called Rāmās'rama. This Vīres'vara was the son of Bhaṭṭojidīkṣita the author of Siddhāntakaumudī. Bhaṭṭoji belongs to the old school of grammarians while Haridīkṣita represents the new school. The combination of these two authors belonging to two different schools of thought—grandfather and grandson one being the author of the text and the other of the commentary—is note-worthy. In the commentary Haridīkṣita tries to maintain the text as far as possible explaining it in accordance with the principles accepted





by the new school. But whenever he finds it impossible to do so, he expresses his own views by the words beginning with परे तु.

Contains up to the end of Samāsās'rayavidhi and a few lines in the beginning of the Taddhitaprakaraṇa.

Beginning :

शेषविभूषणमीडे शेषाशेषार्थलाभाय ।
दातुं सकलमभीष्टं फलमीष्टे यत्कृपादृष्टिः ॥

ध्यायमिति । ध्यात्वा ध्यात्वेत्यर्थः । णमुलन्तमेतत् । परम्; सर्वजगदुपादानम् । कार्यब्रह्महिरण्यगर्भव्यावृत्तय इदम् । ध्यानं चिन्तापरपर्यायं स्मृत्यनुकूलव्यापाररूपम् । स्मरणं तु तज्जन्यमिति विशेषः । गुरोरित्येकवचनेन सर्वविद्यालाभ एकस्मादेव गुरोरिति सूचितम् । प्रौढानां मनो रमयतीत्यर्थिकां मनोरमाम् । प्रौढत्वं सकलदर्शनार्थज्ञानपूर्वकमहाभाष्यगूढार्थज्ञानवत्त्वम् । इणग्रहणेष्विति ।

Colophon :

इति दीक्षितभट्टोजिपौत्रदीक्षितहरिकृते लघुशब्दरत्ने मनोरमाव्याख्याने पञ्चसंधिप्रकरणम् ।

End :

दितिशब्दादिति । क्तिजन्तादिति शेषः । एवम् अदितेरपि । ङीषि कृते इति । क्तिजन्ताभ्यामिति शेषः । न पदान्तेति । पूर्वत्रासिद्धे नेति निषेधोऽप्यत्र बोध्यः । निर्वाह्य इति । ष्यञः षित्वेऽप्यजादिपाठादिति भावः । स्त्रीत्वं तु लिङ्गमशिष्यं लोकाश्रयत्वादिति न्यायेन बोध्यम् । वस्तुतस्तु एषोऽपि प्रागुपपादितहरदत्तादिरीत्या प्रमाद एवेति तत्त्वम् । याम्याः शंसन्तीति वैदिकप्रयोगनिर्वा . . . ।

**269.** 10. B. 27.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 151 Foll. 11½ × 4¾ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Goodwriting.

The author mentions herein his other work S'abdaratna apparently Bṛhacchabdaratna and Nāges'a's S'abdendus'ekhara and Mañjūṣā.

Wants the beginning in the Samāsaprakaraṇa and goes on up to the end of Pūrvārdha.

End :

अस्पृष्टत्वादिति । पुंवद्रूपमिति हि तेनोक्तमिति भावः । आङ्गस्येनेनि । अत्र केचिदित्यादिना मदुक्तया मूलस्थरीत्येति भावः । विस्तरस्त्वस्मत्कृते शब्दरत्ने मदन्तेवासिकृतशब्देन्दुशेखरमञ्जूषयोश्च द्रष्टव्यः ।

Colophon :

इति श्रीमद्दीक्षितभट्टोजिपौत्रदीक्षितहरिविरचिते प्रौढमनोरमाव्याख्याने लघुशब्दरत्ने सुबन्तं समाप्तिमगमत् ॥

The MS. contains also the text of Prauḍhamanoramā for this portion.

Name of the scribe—Bhīmas'armā.

**270.** 9. D. 31.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 160 Foll. 10 × 4¾ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The colophon clearly shows that Haridīkṣita was the son of Vires'vara son of

Bhaṭṭojidīkṣita. This Vires'vara was also called Bhānujī and Rāmās'rama.

Contains from the Samāsās'rayavidhi to the end of Vaidikaprakaraṇa.

End :

कथं संगच्छत इति। एवं च ते चिन्त्या इति भावः। चिन्त्यमिति। चिन्ताबीजं तु हश्च व्रीहिकालयोरित्यत्र सामान्यग्रहणार्थं कित्त्वमिति। प्राचीनग्रन्थैरिति। दीर्घोऽकित इति सूत्रस्थभाष्यादिग्रन्थैरित्यर्थः। व्यवस्थिततयेति। छन्दसि सर्वविधीनां वैकल्पिकत्वादिति भावः। विकल्पव्यवस्थयेति। व्यवस्थितविकल्पेनेति यावत्। इत्यष्टमः।

Colophon :

इति श्रीमद्दीक्षितभट्टोजिपौत्रदीक्षितवीरेश्वरपुत्रदीक्षितहरिविरचिते लघुशब्दरत्ने वैदिकी समाप्ता ॥

**271.** 10. D. 13.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 236 Foll. 11½ × 4½ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The leaves are arranged into 2 groups. The 1st group contains 151 Foll. and the 2nd 85 foll.

Contains the Uttarārdha up to the end of Kṛtprakarana.

Beginning :

ग्रन्थमध्ये कृतमिति। मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि प्रथन्ते वीरपुरुषकाणीत्यादिभाष्योक्तफलोद्देशेनेत्यर्थः। ताभ्यां वित्तैरिति। तेन वित्त इति चणप्। वेदाध्ययनकर्तृत्वेन तदुक्तानुष्ठानकर्तृत्वेन च प्रसिद्धैरित्यर्थः। श्रुतिसिद्धत्वेऽपीति। एष आत्मापहतपाप्येत्यादिश्रुतिसिद्धत्वेऽपीत्यर्थः। परमार्थिकत्वादिति। नेह नानास्ति किंचनेति श्रुतेरिति भावः। निरूढं प्रसिद्धम्।

End :

भूग्रहणमिति। अत एव च्व्यर्थ इति नानुवर्तत इति भावः। इति प्रागेवेति। सौत्रो निर्देश इति भाष्यम्। इत एव प्रकृतिवदित्यतिदेशोऽनित्य इनि तद्भावः। किं तु क्त्वैवेति। उपपदसमासोऽपि नेति बोध्यमिति शिवम्। विस्तरस्तु बृहच्छब्दरत्ने मदन्तेवासिकृतबृहच्छब्देन्दुशेखरादौ च द्रष्टव्यः ॥

Colophon :

इति श्रीमद्दीक्षितभट्टोजिपौत्रदीक्षितहरिविरचिते लघुशब्दरत्ने कृदन्तं संपूर्णम ॥

The MS. contains also the text of the Prauḍhamanoramā for this portion.

**272.** 9. E. 62.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 46 Foll. 12 × 4 inches, 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wants beginning in the Saṁjñāprakaraṇa and breaks off in the S'abdādhaikāra.

**273.** 9. E. 64.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 88 Foll. 12 × 3¾ inches. 13





lines in a page. Telugu script. Old. much injured. Clear writing.

Wants beginning in the Saṁjñāprakaraṇa and breaks off in the Kārakaprakaraṇa.

**274.** 10. C. 23.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 95 Foll. 11 × 4 inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains up to the end of Avyayībhāvasamāsa in Pūrvārdha.

Two extra leaves added at the end contain a portion of the Strīpratyaya of the work recopied.

**275.** 11. E. 34.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Paper. 109 Foll. 12 × 4¾ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

The MS. contains also the text of the Prauḍhamanoramā for this portion.

**276.** 20. K. 11.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Palm-leaf. 108 Foll. 13 × 1¾ inches. 14 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains up to the end of S'abdādhikāra.

**277.** 20. K. 51.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Palm-leaf. 5 Foll. 18½ × 2 inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

A fragment containing a portion of the Sandhiprakaraṇa.

**278.** 23. B. 5.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Palm-leaf. 96 Foll. 15½ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

**279.** 24. B. 7.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Palm-leaf. 89 Foll. 11¾ × 1¾ inches. 10 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

**280.** 30. F. 18.

**प्रौढमनोरमाव्याख्यानम्, लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्**

Palm-leaf. 177 Foll. 15½ × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the Samāsās'rayavidhi.

**281.** 33. L. 26.

## प्रौढमनोरमाव्याख्यानम् , लघुशब्दरत्नम्—हरिदीक्षितकृतम्

Palm-leaf. 25 Foll. 18 × $1\frac{1}{2}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Wants the beginning in Saṁjñāprakaraṇa and breaks off in Sandhiprakaṇa.

**282.** 9. E. 63.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता

Paper. 141 Foll. $13\frac{1}{2}$ × $3\frac{3}{4}$ inches. 15 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Foll. Nos. 113 and 133 are missing.

This is another commentary on the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita. The author Jñānendrasarasvatī was the pupil of Vāmanendrasvāmin. The commentary is called Tattvabodhinī and closely follows the Prauḍhamanoramā of Bhaṭṭojidīkṣita. This commentary is believed to have been written only up to the end of Kṛtprakaraṇa, omitting the Vaidika and Svaraprakaraṇas. Jayakṛṣṇa son of Raghunāthabhaṭṭa and grandson of Govardhanabhaṭṭa of the Mauni family completed the work commenting on the Vaidika and Svaraprakaraṇas ,and designated his commentary Subodhinī. Jñānendrasarasvatī and Jayakṛṣṇa are assigned to the 18th century A.D.

Breaks off in the beginning of the Samāsaprakaraṇa in the Pūrvārdha.

Beginning :

नत्वा विश्वेश्वरं साम्बं कृत्वा च गुरुवन्दनम् ।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या क्रियते तत्त्वबोधिनी ॥

विघ्नविघाताय कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निबध्नंश्चिकीर्षितं प्रतिजानीते—मुनित्रयमित्यादिना । त्रयोऽवयवा यस्य तत् त्रयम् । संख्याया अवयवे तयप् । द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वेत्ययच् । मन्तारो वेदशास्त्रतत्त्वावगन्तारो मुनयः । मनेरुच्चेत्यौणादिकसूत्रेण मनेरत उकारः, मनेः पर इन्प्रत्ययश्च । गुणस्तु नेह भवति, किदित्यनुवर्तनात् तपरकरणाद्वा । तेषां पाणिनिकात्यायनपतञ्जलीनां त्रयम् ।

End :

सुप इति प्रत्याहारस्य ग्रहणम् , पञ्चम्याः स्तोकादिभ्य इत्याद्यलुक्समासविधानात् ज्ञापकात् । निर्देशादिति । अन्यथा हि प्रथमा.

**283.** 19. I. 54.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता

Palm-leaf. 200 Foll. 15 × $1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the S'abdādhikāra and goes on up to the end of Pūrvārdha.

End :

अन्यत्रापीति । द्वन्द्वं युद्धं प्रवर्तते । इह वीप्सायां द्विर्वचनम् । द्वयोर्द्वयोर्युद्धमित्यर्थः । द्वन्द्वं सहते । शीतमुष्णमेकं द्वन्द्वम् । सुखदुःखे चापरम् । क्षुत्तृष्णे चापरम । इह स्वार्थे द्विर्वचम् । एकवद्भावादि पूर्ववत् । बहुत्वं त्वेकशेषवशात् ।





सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या या कृता तत्त्वबोधिनी ।
समाप्तं तत्र पूर्वार्धं तेन तुष्यतु शंकरः ॥

Colophon :

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यवामनेन्द्रस्वामिचरणारविन्दसेवकज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृतौ सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां तत्त्वबोधिन्याख्यायां पूर्वार्धं समाप्तम् ।

Date of copying :

क्रोधिसंवत्सरे मासि मीने शस्तार्कवासरे ।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लिखिता तत्त्वबोधिनी ॥

**284.** 10. D. 7.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता

Paper. 224 Foll. 13 × 7 inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The leaves are arranged into 5 groups and in each group they are given a separate pagination as given below :

| | | |
|---|---|---|
| 1st Group Foll. | | 1—75 (Foll. 53 and 54 missing) |
| 2nd | ,, | 1—16 |
| 3rd | ,, | 1—82 |
| 4th | ,, | 1—29 |
| 5th | ,, | 1—24 |

Contains upto the end of Lakārārthaprakiryā ; but wants the end of the Taddhitaprakaraṇa.

End :

भ्रम एवेति ; पुरुषांशे वचनांशे च । लोडंशे तु प्रमैवेति भावः । एवमुक्तोदाहरणेषु हिस्वान्तेषु तिङन्तत्वं यथायथं परस्मैपदात्मनेपदान्तत्वं च सिद्धम । पुरुषवचनसञ्ज्ञे तु विधानसामर्थ्यात् हिस्वयोर्न स्त इत्युक्तमिति सर्वेष्टसिद्धिः ।

Colophon :

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीवामनेन्द्रस्वामिचरणारविन्दसेवकज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृतौ सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां तत्त्वबोधिन्याख्यायां तिङन्तप्रकरणं समाप्तम ॥

Date of copying. Groups 1 to 4 S'aka 1708. Parābhava year. 5th—Saṁ 1880. Jaya year.

The following stanza is found at the end of the 4th group.

"तैलाद्रक्षेज्जलाद्रक्षेद्रक्षेच्छिथिलबन्धनात् ।
मूर्खहस्ते न दातव्यमेवं वदति पुस्तकम् ॥
भग्नपृष्ठकटिग्रीवं स्तब्धदृष्टिरधोमुखम् ।
कष्टेन लिखितं ग्रन्थं यत्नेन परिपालयेत् ॥"

Name of the scribe : Bhīmas'armā.

Name of the former owner—Gaṅgādhara son of Paṭavardhana Kṛṣṇa.

**285.** 9. E. 59.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता

Paper. 47 Foll. $11\frac{1}{2}$ × $3\frac{3}{4}$ inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Clear writing.

Contains the Taddhitaprakaraṇa only complete.

**286.** 9. E. 93.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता

Paper. 45 Foll. $11\frac{1}{2}$ × $4\frac{1}{4}$ inches, 11

lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kṛtprakaraṇa without the beginning and end.

**287.** 9. G. 23.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Paper. 61 Foll. 12 × 4½ inches. 17 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Taddhitaprakaraṇa and Dviruktiprakaraṇa in the Pūrvārdha.

The last page contains the following stanzas :

ख्यातः शक्रो भगाङ्को विधुरपि मलिनो माधवो नन्दजातो
वेश्यापुत्रो वसिष्ठो लवणजलनिधिः पाण्डवो जारजातः ।
व्यासो मत्स्योदरीजो रतिपतिरतनुः सर्वभक्षो हुताशो
रुद्रः प्रेतास्थिधारी त्रिभुवनविषये कस्य दोषो न वास्ति॥
मान्धाता स महीपतिः कृतयुगालंकारभूतो गतः
सेतुर्येन महोदधौ विरचितः क्वासौ दशास्यान्तकः ।
अन्ये चापि युधिष्ठिरप्रभृतयो याता दिवं भूपते
नैकेनापि समं गता वसुमती नूनं त्वया यास्यति ॥
ये पद्माद्रिपयःसमुद्रनिलया हंसोक्षतार्क्ष्यध्वजा
हेमाविद्रुमनीलनीरदनिभाः वाक्छूलचक्रायुधाः ।
लोकोत्पत्तिविपत्तिगुप्तितरवः सावित्र्युमाश्रीश्वरा-
स्ते ब्रह्मेश्वरविष्णवो विदधतां वः कीर्तिदीप्तिश्रियः ॥

**288.** 10. D. 15.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Paper. 336 Foll. 10 × 5½ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Wants the beginning in the S'abdādhikāra and breaks off in the Dviruktiprakriyā.

**289.** 10. E. 17.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Paper. 122 Foll. 10¾ × 5 inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Legible writing.

Contains the Uttarārdha breaking off in the **णिजन्तप्रकरण**.

**290.** 19. F. 13.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 129 Foll. 14½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Contains the Taddhitaprakaraṇa only without the beginning.

**291.** 19. F. 40.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 18 Foll. 15 × 1½ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Strīpratyaya only.





**292.** 20. K. 42.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 119 Foll. 16 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Bamboo-boards are added to both sides.

The readings are slightly different from those contained in the printed edition and the other MSS. described here.

Wants the beginning and end in the Taddhitaprakaraṇa.

**293.** 21. G. 13.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 73 Foll. 14½ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the Samāsaprakaraṇa incomplete.

**294.** 21. G. 15.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 175 Foll. 16 × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Begins in the Samāsaprakaraṇa and goes on up to the end of Pūrvārdha.

Eight extra leaves are added at the end and they contain a small portion of Taddhitaprakaraṇa of this work copied again.

**295.** 21. G. 16.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 118 Foll. 16 × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains up to the end of Avyayaprakaraṇa.

Two extra leaves are added at the end. The first leaf contains a portion of the Vyuppattivāda of Gadādhara dealing with **संबोधनविभक्त्यर्थनिर्णय**. The second leaf contains a few lines of Siddhāntakaumudī in **हलन्तपुंलिङ्गप्रकरण**.

**296.** 21. G. 17.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf 135 Foll. 16¾ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Contains Tiṅantakāṇḍa in the Uttarārdha.

**297.** 21. G. 20.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 88 Foll. 17 × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Begins in the Sandhiprakaraṇa and goes on up to the end of Kārakaprakaraṇa.

**298.** 21. G. 21.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 156 Foll. 15 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Wooden and bamboo boards are added to the beginning and end of the MS. respectively.

Contains the Kṛtprakaraṇa up to the end of Uṇādiprakaraṇa.

**299.** 21. G. 22.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 62 Foll. 14¼ × 2 inches. 16 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Tiṅantaprakaraṇa without the beginning and end.

Date of copying: 25th day of the Āni month of the year S'ubhakṛt.

Name of the scribe: S'rinivāsa.

**300.** 21. G. 24.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 85 Foll. 12½ × 1⅛ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Contains from तुदादि to लकारार्थप्रक्रिया in Uttarārdha.

Name of the scribe: Padmanābhuḍu.

**301.** 21. G. 25.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 40 Foll. 17¾ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Breaks off in the Sandhiprakaraṇa.

**302.** 22. L. 31.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 55 Foll. 16¼ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Sandhiprakaraṇa complete.

**303.** 22. M. 49.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 66 Foll. 9 × 1½ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Kārakaprakaraṇa only incomplete.

**304.** 23. D. 6.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 81 Foll. 17 × 1¼ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the Tiṅantaprakaraṇa up to the end of Curādi.





The former owner of the MS: Aras'āṇipālai Kandāḍai Rāmānujāchārya.

**305.** 23. D. 18.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 125 Foll. 16 × 1¼ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha up to the end of Lakārārthaprakriyā.

The former owner of the MS: Hastigirinātha.

**306.** 23. D. 31.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 130 Foll. 17 × 1⅞ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Wants the beginning in the S'abdādhikāra and breaks off in the Srtīpratyaya.

**307.** 24. A. 28.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 146 Foll. 11½ × 1 inches. 11 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains up to the end of Avyayaprakaraṇa in Pūrvārdha.

Former owner of the MS: Balarāmas'āstri.

**308.** 25. C. 16.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 87 Foll. 17½ × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wants one leaf in the beginning of Taddhitaprakaraṇa and goes on up to the end of Pūrvārdha.

Two extra leaves are added in the beginning. The first leaf contains a few lines of Anumānakhaṇḍa in the Siddhāntamuktāvali of Vis'vanātha. The second leaf reads a few conjugational forms of the root भू—भवति, भवतः, भवन्ति etc.

**309.** 25. D. 36.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 36 Foll. 12½ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the Sandhiprakaraṇa.

Name of the scribe. Nārāyāṇa.

Former owner of the MS.—Veṅkaṭakṛṣṇa.

**310.** 25. I. 35.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 19 Foll. 16½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Contains a fragment of the Strīpratyaya-prakaraṇa.

**311.** 26. K. 25.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 98 Foll. 17 × 1½ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Fol. 94b is left blank.

Wants the beginning in Apatyādhikāra and goes on up to the end of Pūrvārdha.

**312.** 26. N. 22.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 162 Foll. 15¼ × 1¼ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains up to the end of Strīpratyaya in Pūrvārdha.

The fly leaf in the beginning contains the following:

" केदारगौलम् —

वेणुगानलोलुनिगा
वेगन्नुलगावनु वेणु०
अलिवेणुलेल्लादृष्टि
ज्ञुट्टिवेयुचुनुण्डग वेणु०
विकसितपङ्कजवदनुनि
विविधगतुलनाटका
ओकरिकोकरुकरमुलनिडि
ओरगनुलजूडगा
शुकरवमुलुघनतरुणुलुरी
सोगसुगानुबाडगा
सकलसुरुलुत्यागराज
सुखुनिवेडगावलनु वेणु०

(*b*) अभिव्यक्तपदार्थो ये स्वतन्त्रा लोकविश्रुताः ।
शास्त्रार्थस्तेषु कर्तव्यः शब्देषु न तदुक्तिषु ॥"

**313.** 29. A. 34.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 21 Foll. 16 × 1 inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Contains a fragment of the Sandhiprakaraṇa.

Former owner of the MS.—Cakravarti Kavitārkikasiṁha Srīnivāsācāryalu.

**314.** 29. B. 9.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 70 Foll. 15½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Samāsaprakaraṇa only complete.

**315.** 29. G. 16.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 13 Foll. 17 × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.





Wants the beginning in Kārakaprakaraṇa and breaks off in the Samāsaprakaraṇa.

**316.** 29. M. 28.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 187 Foll. 17½ × 1½ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha breaking off in Uṇādiprakaraṇa.

**317.** 30. E. 21.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 39 Foll. 14½ × 1¼ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Avyaya and Strīpratyaya-prakaraṇas in Pūrvārdha.

Former owner of the MS.: Rāghava.

**318.** 33. H. 14.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 102 Foll. 22½ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old Injured. Good writing.

Begins in the Sabdādhikāra and breaks off in the Kārakaprakaraṇa.

**319.** 33. H. 15.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—ज्ञानेन्द्र-सरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 106 Foll. 19 × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Wants the beginning in Kārakaprakaraṇa and goes on up to the end of Pūrvādha.

The scribe adds:

" क्रोधनकर्कटशितिदलरवितिथिशनिदिवसरेवतीऋक्षे ।
श्रीराघवार्यतनयो देशिकदासो व्यलीलिखत्तदिदम् ॥"

**320.** 19. G. 41.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुबोधिनी—जयकृष्णकृता**

Palm-leaf. 69 Foll. 14½ × 1⅜ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

A commentary on Bhaṭṭojidīkṣita's Siddhāntakaumudī for the Vaidika and Svara prakaraṇas by Jayakṛṣṇabhaṭṭa son of Raghunāthabhaṭṭa and grandson of Govardhanabhaṭṭa of the Mauni family. From the introductory verses given below it is known that Raghunāthabhaṭṭa had four sons *viz.*, 1. Mahādeva, 2. Rāmakṛṣṇa, 3. Jayakṛṣṇa (our author) and 4. S'rīkṛṣṇa. The reading श्रीकृष्णाप्राप्तसूद्भवः found in verse 5 is read wrongly in the printed editions of the work. The Nirnayasāgar Press edition reads this as श्रीकृष्णायास्तु सूद्भवः This reading not only ignores the correct meaning; but also misleads the

readers to err in believing that Jayakṛṣṇa's mother was S'rīkṛṣṇā and that Mauni S'rīkṛṣṇa was not his younger brother as the latter mentions Jānakī as his mother in his works. The Telugu edition of the work reads this as श्रीकृष्णात्प्राप्तसूद्भवः. This also is not the correct reading as Jayakṛṣṇa was the son of Raghunātha and not of S'rīkṛṣṇa. Again a paper MS. described under No. 180 of the Des. Cat. of the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, reads this as श्रीकृष्णाग्राससूद्भवः. This reading has no any sensible meaning at all. In the last intance the letter प्त in Devanāgarī script might have been wrongly read as स. This sort of mistakes is very common in MSS. In conclusion the correct reading is श्रीकृष्णाग्राप्तसूद्भवः which means श्रीकृष्णस्याग्रे आप्तः सूद्भवः येन सः। This S'rikṛṣṇa the fourth son of Raghunātha and younger brother of Jayakṛṣṇabhaṭṭa is identical with Mauni S'rīkṛṣṇabhaṭṭa the author of Tarkacandrikā, Sphoṭacandrikā etc., wherein he speaks of himself as the son of Jānakī and Raghunātha and grandson of Govardhanabhaṭṭa of the Mauni family.

Contains the Vaidika and Svaraprakaraṇa complete.

Beginning :

सिन्दूरेण विराजितं त्रिनयनं दिक्संख्यदोर्भिर्युतं
भक्तानुग्रहकारकं प्रमदयाश्लिष्टं सदानन्दनम् ।
अष्टाविंशतिवर्णकैश्च सततं यं चिन्तयन्ते जना-
स्तं देवं गणपं स्मरामि सततं चन्द्रार्कचूडं विभुम् ॥
यस्तर्कादिसमस्ततन्त्रकमलव्रातप्रसादेष्विव
प्रत्यक्षप्रतिमः परः किरणवानन्वर्थगोवर्धनः ।
माद्यत्पण्डितमण्डलोद्भटरटद्वादीन्द्रबृन्दाग्रणीः
श्रीरामाङ्घ्रिनिषेवकः समजनि श्रीमौनिगोवर्धनः ॥
रघुनाथपादारविन्दसेवावशतस्तस्य बभूव नन्दनः ।
रघुनाथ इतीड्यमानगम्यो रघुनाथाङ्घ्रिनिषेवकः सुधीः ॥
बभूवुस्तस्य चत्वारस्तनयाः सुनयाः बुधाः ।
महादेवाभिधः शिष्टो महाभाष्यानुभाषकः ॥
रामकृष्णो द्वितीयोऽसौ रामकृष्णाङ्घ्रिसेवकः ।
तृतीयो जयकृष्णोऽस्मि श्रीकृष्णाग्राप्तसूद्भवः ॥
श्रीमत्सिद्धान्तकौमुद्याः स्वरवैदिकखण्डयोः ।
नत्वा मुनित्रयं हृद्यां टीकां कुर्वे सुबोधिनीम् ॥
सुशब्दव्रातश्रीकुमुदवनविद्योतनकरी
सदा सद्व्युत्पत्तिप्रसरणपरानन्दनकरी ।
कुशब्दध्वान्तस्य प्रसभमभिविध्वंसनकरी
कृतिर्भूयादेषा बुधजनमनःप्राङ्गणचरी ॥

इयता प्रबन्धेन लौकिकेषु शब्देष्वन्वाख्यातेष्वपि वैदिकान्वाख्यानमवशिष्यते। न चेदमप्रयोजनम्। रक्षोहागमलध्वसंदेहाः प्रयोजनमिति वदता भाष्यकारेण वेदरक्षाया व्याकरणारम्भप्रयोजनत्वेन मुख्यतया विधानात्। ब्राह्मणेन निष्कारणः षडङ्गो वेदोऽध्येयो ज्ञेयश्चेति वेदार्थज्ञानोपायतया वेदाङ्गत्वेनैव व्याकरणाध्ययनविधानाच्च ।

End :

स्वरितत्वमिति। स्वरितो वानुदात्त इत्यनेन। ऋत्विगिति। ऋतावुपपदे यजेः क्विन् ऋत्विगित्यनेन । वचिस्वपीति संप्रसारणम् । नञ्विषयस्येति । इसन्तवर्जितस्य नित्यनपुंसकस्यादिरुदात्त इति सूत्रार्थः ॥

Colophon :

इति श्रीमन्मौनिकुलतिलकायमानश्रीगोवर्धनभट्टात्मजरघुनाथाङ्गजेन जयकृष्णेन कृतायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां सुबोधिन्यां स्वरवैदिकप्रकरणं समाप्तम् ॥





The scribe adds :

कल्याणं वितनोतु कोकपटलीचेतःप्रमोदाकर-
स्थेमाङ्कूरसुधारसोक्षणनिजप्रादुर्भवैः स्वैः करैः ।
प्रातः पङ्कजकोरकस्य दलनं कृत्वा दलानां क्रमा-
दह्नामेष पतिस्ततः स्ववशयन्नम्भोजिनीनां श्रियम् ॥

**321.** 9. G. 18.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुबोधिनी—जयकृष्णकृता

Paper. 16 Foll. $11\frac{3}{4} \times 5\frac{1}{2}$ inches. 20 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the स्वरप्रकरण only incomplete.

**322.** 20. K. 25.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या बृहच्छब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Palm-leaf. 79 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

This is a commentary on Bhaṭṭojidīkṣita's Siddhāntakaumudī by Nāges'a *alias* Nāgoji son of Satī and S'ivabhaṭṭa. Nāges'a was the pupil of Haridīkṣita the author of Laghus'abdaratna. Like Haridīkṣita, Nāges'a also represents the new school of grammarians. Nāges'a is also the author of following works on grammar :— Laghus'abdendus'ekhara, an abridgement of this work; Mahābhāṣyapradīpavyākhyā Uddyota; Paribhāṣendus'ekhara; Laghumañjūṣā and Paramalaghumañjūṣā.

Breaks off in the Paribhāṣāprakaraṇa.

Beginning :

नागेशभट्टो नागेशभाषितार्थविचक्षणः ।
शिवभट्टसुतो धीमानुपाध्यायोपनामकः ॥
याचकानां कल्पतरो रिपुकक्षहुताशनात ।
शृङ्गिबेरपुराधीशरामतो लब्धजीविकः ॥
नत्वा फणीशमीशानं कौमुद्यर्थप्रकाशकम् ।
मनोरमोमार्धदेहं तन्वे शब्देन्दुशेखरम् ॥

समाप्तिग्रन्थप्रचारादिप्रतिबन्धकविघ्नविघाताय समुचितऋषित्रयनमस्काररूपं मङ्गलमाचरन् शिष्यशिक्षायै व्याख्यातृश्रोतॄणामनुषङ्गतो मङ्गलाय च निबध्नाति—मुनित्रयमिति। कारकविभक्तेर्बलीयस्त्वात् द्वितीया। परिभाव्येति। तच्छब्दस्य बुद्धिस्थपरामर्शकत्वात् प्राचामुक्तीस्तिरस्कृत्येत्यर्थः। मुनित्रयोक्तीर्विचार्येत्यर्थो वा। न चात्र पक्षे परीभावस्तिरस्क्रियेति कोशविरोधः, कोशस्य नामलिङ्गानुशासनत्वात् धातोस्तिरस्क्रियामात्रार्थाबोधकत्वात् ।

End :

यथा अयजे इन्द्रमित्यादौ अन्तरङ्गेण गुणेन सवर्णदीर्घः समानाश्रये चरितार्थयोर्यण्गुणयोरपवादोऽपि बाध्यत इति बोध्यम् ।

Name of the scribe and former owner of the MS.

" श्रीमन्नृसिंहविदुषां पुत्रेण गुरूमूर्तिना ।
प्रथमाध्यायसंज्ञानां प्रकरणं च समाप्यते ।
गुरूमूर्तीतिनाम्नोऽस्य पुस्तकं शेखरान्वितम् ॥ "

**323.** 8. H. 17.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Paper. 487 Foll. $11\frac{1}{4} \times 9$ inches. 18

lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Bound in three volumes.

This is an abridgement of the work described under last number by Nāges'a himself. This is an important work on grammar being vastly read by students and attracting many authors to write commentaries on it.

Contains from the Saṁjñāprakaraṇa to the end of the Svaraprakaraṇa.

Beginning of the Pūrvārdha :

पातञ्जले महाभाष्ये कृतभूरिपरिश्रमः ।
शिवभट्टसुतो धीमान् सतीदेव्यास्तु गर्भजः ॥
याचकानां कल्पतरोररिकक्षहुताशनात् ।
शृङ्गबेरपुराधीशाद्रामतो लब्धजीविकः ॥
नत्वा फणीशं नागेशस्तनुतेऽर्थप्रकाशकम् ।
मनोरमोमार्धदेहं लघुशब्देन्दुशेखरम् ॥

ग्रन्थसमाप्तिग्रन्थप्रचारादिप्रतिबन्धकदुरितप्रशमाय समुचितऋषित्रयनमस्काररूपं मङ्गलमाचरन् शिष्यशिक्षायै व्याख्यातृश्रोतॄणामनुषङ्गतो मङ्गलाय च निबध्नाति—मुनित्रयमिति । कारकविभक्तेर्बलवत्त्वात् द्वितीया । परिभाष्येति ; तच्छब्दस्य बुद्धिस्थपरामर्शकत्वात् प्राचामुक्तीस्तिरस्कृत्येत्यर्थः । मुनित्रयोक्तीर्विचार्येत्यर्थो वा । परीभावस्तिरस्क्रियेति कोशात् तिरस्कारार्थकस्य धातोर्विचारार्थकत्वेऽपि न बाधकम्, धातूनामनेकार्थत्वात् । अत एव परौ भुवोऽवज्ञाने इति संगच्छते । एतेन स्वग्रन्थस्य प्राचीनग्रन्थैरगतार्थता समूलत्वं च ध्वनितम् ।

End of the Pūrvārdha :

अयं योगविभागो भाष्ये न दृश्यते । द्वन्द्वं युद्धानीत्यत्र मर्यादावचनेन सिद्धम् । एषा हि युद्धमर्यादा । शीतोष्णादिष्वभिव्यक्त्या सह चरितत्वं शब्दप्रयोगे बोध्यम् । चार्थे द्वन्द्व इति तु संज्ञाशब्दोऽव्युत्पन्नः, अवयवार्थाभावादिति तदाशयः । विस्तरस्तु बृहच्छब्देन्दुशेखरे द्रष्टव्यः ।

शब्देन्दुशेखरे स्वल्पे पूर्वमर्धमपूपुरम् ।
प्रीयतां तेन भगवान् शिवया सहितः शिवः ॥
भूषितः फणिभाष्योक्त्या लघुः शब्देन्दुशेखरः ।
सतां हृत्कमलेष्वास्तां यावत्फणिफणे धरा ॥

Colophon :

इति शिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजिभट्टकृते लघुशब्देन्दुशेखरे पूर्वार्धं समाप्तम् ।

Beginning of the Uttarārdha :

मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि प्रथन्ते इति भाष्योक्तेर्विघ्नविघाताद्यर्थं ग्रन्थमध्ये कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं निबध्नाति—श्रौत्राहन्तीति । श्रौत्रं श्रोत्रियत्वम्, वेदाध्ययनकर्तृत्वम् । आर्हन्ती योग्यता, तद्विहितकर्मानुष्ठातृत्वम् । ताभ्यां वित्तैः प्रसिद्धैरित्यर्थः । गुण्यैः प्रशस्तगुणवद्भिः । अहर्दिवम् अहन्यहनि । विजयतेतरामिति । वीति भिन्नं पदम् । तिङश्चेति तरप्याम् । तिङन्तोत्तरपदस्तु समासश्छन्दस्येव ।

End of the Uttarārdha :

अनार्षान्तादित्यस्योदाहरणं रत्नधातममिति । रत्नधातमम् । तेनैवैकाक्षरीकृतादित्यस्योदाहरणम् । अलला भवन्तीरित्यलला भवन्तीः । अलला इति शब्दानुकरणमिति तद्भाष्यकृत इति सर्वेष्टसिद्धिः ।

शब्देन्दुशेखरः पुत्रो मञ्जूषा चैव कन्यका ।
स्वमतौ सम्यगुत्पाद्य शिवयोरर्पितौ मया ॥
शब्देन्दुशेखरः सोऽयं फणिभाष्योक्तिभूषितः ।
सतां हृत्कमलेष्वास्तां यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥





Colophon :

इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भज नागेशभट्टरचिते लघुशब्देन्दुशेखराख्ये सिद्धान्तकौमुदीव्याख्याने उत्तरार्धं समाप्तम् ॥

The scribe adds :

"दस्यवो मयि कृपालुतयैत-
त्पुस्तकं विलिखितं बहुयत्नात् ।
कर्म मा कुरुत तन्मुषिधातो-
र्वो नमोऽस्तु शिरसा बहुकृत्वः ॥
बिन्दुदुर्लिपिविसर्गवीचिकाशृङ्गपङ्क्तिपदभेददूषणम् ।
हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वकं क्षन्तुमर्हथ समीक्ष्य सज्जनाः ॥"

Date of Copying :

"युवनामसंवत्सरं भाद्रपदशुद्धद्वितीया ।"

Name of the scribe: Paluvayi Rangayya; copied for the use of Bahus'rutam Veṅkaṭarāmas'āstrulu.

**324.** 9. G. 14.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Paper. 162 Foll. 12 × 4⅓ inches. 18 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Breaks off in the Apatyādhikāra of the Taddhitaprakaraṇa.

**325.** 9. G. 16.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Paper. 120 Foll. 12 × 4½ inches. 18 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the Uttarārdha complete.

Date of Copying :

"क्षयवर्षे आश्वयुजे चतुर्थ्यां गुरुवासरे ।
निशायां पूर्वपक्षे च उत्तरार्धं समालिखम् ॥"

Name of the scribe :

"कैवोपनामकनरसिंहभट्टनप्तृविश्वपतिपौत्रलक्ष्मीपतिपुत्रनरसिंहेन लिखितम् ।"

**326.** 9. G. 21.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Paper. 31 Foll. 12½ × 5½ inches. 20 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the Svaraprakaraṇa only.

Date of Copying : S'aka 1653.

"विरोधिवत्सरे मासे कार्तिके शुक्लपक्षके ।
दशम्यां भार्गवे ग्रन्थो वेंकटेन समापितः ॥"

**327.** 10. B. 26.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Paper. 257 Foll. 12 × 4½ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old Good. Good writing.

Wants beginning in the Saṁjñāprakaraṇa and breaks off in the Samāsās'rayavidhi ; then contains 2 leaves relating to the Taddhita and 36 leaves to the Svaraprakaraṇa.

**328.** 10. C. 22.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Paper. 165 Foll. $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Begins in the Halantapuṁliṅgaprakaraṇa and breaks off in the Taddhitaprakaraṇa.

**329.** 10. C. 25.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Paper. 131 Foll. $11\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The leaves are arranged into three groups. The first group contains a portion of the Taddhitaprakaraṇa ; the second a portion of the Kṛdantaprakaraṇa and the third the whole of the Svaraprakaraṇa. Each group has the leaves with separate pagination.

**330.** 10. E. 25.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Paper. 111 Foll. $11\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old Good. Good writing.

The leaves are arranged into three groups with separate pagination.

The first group contains a portion of the S'abdādhikāra and Avyaya ; the second a portion of the Kārakaprakaraṇa and the third a portion of the Samāsaprakaraṇa.

**331.** 20. K. 12.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 22 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Strīpratyaya only.

Date of copying and the name of the scribe.

"वर्षे व्यये दिनकरे हरिमासयुक्ते
षष्ठीतिथौ गिरिशभे दिवसेशवारे ।
हस्त्यद्रिनाथगुरुवर्यकुलोद्भवेन
शब्देन्दुशेखरमलिख्यत सन्मुदेऽदः ॥
श्रीचण्डमारुतगुरुवंशाम्बुधिसुधानिधेः ।
श्रीमद्वेंकटरङ्गार्यगुरोः पुत्रोऽलिखत्त्विदम् ॥"

The former owner of the MS. : Alasūr Hastigiri Muḍumbai Caṇḍamārutam Tiruveṅkaṭācārya.

**332.** 20. K. 13.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 112 Foll. $11\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 15 lines in a page. Grantha and Malayālam scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha complete.

3 extra leaves attached at the end contain a few passages from the Siddhāntaratnākara of Rāmakṛṣṇabhaṭṭa beginning with the Sūtra दिव्यदित्यादित्य etc., in the Taddhitaprakaraṇa.





**333.** 20. K. 14.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 128 Foll. $17 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha up to the end of Svaraprakaraṇa.

Leaves Nos. 38 to 93 are missing and consequently the portion of the अदादि to नामधातुप्रक्रिया is wanting.

**334.** 20. K. 22.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 77 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. injured. Good writing.

Contains the Vaidika and Svara prakaraṇas.

**335.** 20. K. 26.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 46 Foll. $7 \times 2$ inches. 16 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kārakaprakaraṇa only.

**336.** 25. K. 25.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 27 Foll. $17 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the Saṁjñā and Paribhāṣā prakaraṇas.

**337.** 25. M. 7.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 149 Foll. $11 \times 2$ inches. 16 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Breaks off in the Kārakaprakaraṇa.

4 extra leaves added at the end contain the verses 24 to 41 of the 2nd Sarga of the Sisupālavadha with the commentary of Mallinātha.

**338.** 25. N. 3.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—**
**नागेशकृतः**

Palm-leaf. 60 Foll. $12\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 12 lines in a page. Grantha script. Old Much injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Breaks off in the Svādisandhiprakaraṇa.

The fly leaf contains the following passages being the footnotes on the work :

"यत्तु शब्देन्दुशेखरे हलन्त्यसूत्रे— अत्र पदद्वयं समासेऽन्त्यशब्दस्य पूर्वनिपातापत्तेः, कर्मधारययोग्यपदानां

समासाभावस्य सूत्रकारशैलीसिद्धत्वाच्चेत्युक्तम् ; तद्व्याख्यातृभिः जातेरस्त्रीविषयादयोपधादिति ज्ञापकादित्युक्तम् । अत्र विचारयामः—शेखरकृतस्तात्पर्यं न सर्वत्र । यदि सर्वत्रेष्टं स्यात्तर्हि निपात एकाजनाङ् इति सूत्रे अपृक्तसूत्रे च कर्मधारयाभावेन प्रेदमित्यत्र प्रगृह्यसंज्ञाय प्लुतप्रगृह्या अचि नित्यम् इति प्रकृतिभावः स्यात् । किं च निस् दुसादीनां प्रकृतिभावे रुत्वं च न स्यात् । तस्मात्तत्र सूत्रे कर्मधारय एव युक्तः । अत्र च ज्ञापकं व्याहरति मृग इति निर्देशः । अत्र कर्मधारयेऽपि न क्षतिः । न च कर्मधारयसमासे अन्त्यशब्दस्य अल्पाच्तरमित्यस्यापवादभूतत्वेन अजाद्यदन्तमिति सूत्रेण पूर्वनिपातापत्तिः स्यादिति वाच्यम् । इको गुणवृद्धी, समुद्राभ्राद् घः इत्यादिनिर्देशेन पूर्वनिपातस्यानित्यत्वज्ञापनात् । जातेरिति सूत्रं तु सौत्रत्वाद्बोध्यम् । लक्ष्ये लक्षणेति न्यायः क्वचित्संज्ञाविषये न प्रवर्तते । संज्ञाशास्त्राणां कार्यार्थत्वात् पुनः प्रवृत्तौ कार्यमेव बीजमिति अणोऽप्रगृह्यस्येति सूत्रे शब्देन्दुशेखरे अङ्गीकृतम् ॥

पातञ्जले महाभाष्य इत्यत्र पातञ्जलपदेनैव पतञ्जलिप्रोक्तार्थस्य सिद्धत्वात् महाभाष्यग्रहणं किमर्थमुच्यते । शंकरादिभाष्याणामग्रहणं यथा स्यात्तदर्थं महाभाष्यग्रहणम् । महाभाष्य इत्युक्तेऽपि शांकरभाष्यस्य ग्रहणं न स्यात् ; रूढिर्योगमपहरतीति न्यायेन व्याकरणभाष्यस्यैव रूढत्वात् कथमन्यस्य ग्रहणमिति चेन्न । यद्यस्यैव ग्रहणं स्यात्तर्हि पातञ्जल इत्येव सिद्धे तद्वैयर्थ्यं स्पष्टमेव, तस्मादत्र यौगिक एव । महांश्चासौ भाष्यश्च महाभाष्यः ; पूज्य इत्यर्थः । पतञ्जलिप्रोक्ते चान्यस्मिंश्चायमस्तीत्यर्थः ॥

**339.** 29. L. 36.

### सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Palm-leaf. 41 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Vaidikaprakaraṇa complete and Svaraprakaraṇa incomplete.

**340.** 34. G. 3.

### सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या लघुशब्देन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Palm-leaf. 311 Foll. $16 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants beginning in the S'abdādhikāra and goes on up to the end of Pūrvārdha.

**341.** 9. H. 90.

### लघुशब्देन्दुशेखरटीका ज्योत्स्ना—उदयंकरकृता

Paper. 22 Foll. $12 \times 4$ inches. 17 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Illigible writing.

This is a running commentary on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara by Udayaṅkara. Dr. Aufrecht writes the following in his catalogus catalogorum (1891) about the author : " Udayakarapāṭhaka or Udayaṅkarapāthaka, more generally known as Nānāpāṭhaka, a Nāgara Brāhmaṇa, taught at Benares about 50 years ago ". If he is correct, the author must have belonged to the middle of the 19th century A.D. He refers to one Sivarāmapaṇḍita as another commentator on the work.

Breaks off in the beginning of Sabdādhikāra.





Beginning :

वाग्देवीं मानसे कृत्वा गङ्गामाध्याय मङ्गलाम् ।
शब्देन्दुशेखरज्योत्स्नामातनोत्युदयंकरः ॥

पातञ्जल इति । अत्र महाभाष्य इत्येतावदुक्तौ शारीरकसूत्रभाष्यादावतिव्याप्तिः । अतः पातञ्जल इति । पातञ्जल इत्युक्तावपि पातञ्जलसूत्राणां भाष्ये वेदव्यासकृतेऽतिव्याप्तिः । अतो महत्पदम् । कृतभूरिपरिश्रम इति भूरिपदोपदानं तन्त्रान्तरीयपरिश्रमासद्भावाभावसूचनार्थम् । सतीं दीव्यति पातिव्रत्येन जिगीषतीति सतीदेवी । कर्मण्यण् । यथाश्रुते तु पुंवद्भावप्रसङ्गः । न च संज्ञात्वान्निषेधः, कर्मधारये तत्प्राप्तिसत्त्वात् । अरिकक्षहुताशनादिति । अरिषु कक्षत्वारोपमूलको राज्ञि हुताशनत्वारोप इति परंपरितरूपकमलंकारः ।

End :

तत्किमेकैकस्य वर्णस्यार्थप्रतीतिजनकत्वम् ? समुदायस्य वा ? नाद्यः, द्वितीयादिवर्णोच्चारणानर्थक्यप्रसङ्गात् । द्वितीयेऽपि उत्पद्यमानानां समुदायाभिव्यज्यमानानां वा । अत्रापि आद्ये क्रमेणोत्पत्तिः ? युगपद्वा ? नाद्यः, आशुविनाशिनामुत्पन्नध्वस्तत्वेन समुदायाभावात् । नान्त्यः, युगपदनेक . . . . ।

**342.** 10. D. 20.

### लघुशब्देन्दुशेखरटीका ज्योत्स्ना—उदयंकरकृता

Paper. 38 Foll. $10\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Wants the beginning in the S'abdādhikāra and breaks off in the Strīpratyaya.

Beginning :

सुड्विधावन्तवत्त्वातिदेशस्य प्रयोजनाभावेऽपि तुल्यन्यायात् स्याडादिविधौ अन्तवद्भावस्यैव वक्तव्यतया तत्राबन्तत्वातिदेशस्यास्ति प्रयोजनमिति शङ्कते—न चैवमिति । उत्तरापदस्य गुणवाचकत्वादिति । उत्तरात्वप्रकारकज्ञानविशेष्यस्य लक्षणावृत्त्या बोधकत्वादित्यर्थः । पूर्वापदे तु न तथा, तच्छब्दसामानाधिकरण्येन विधेयबोधकत्वात् 'न विधौ परः शब्दार्थः' इति न्यायेन तत्र लक्षणाया अयोगात् ।

End :

सूत्ररीत्येष्टस्येति। चिन्त्यमेतत् ; अनृचि चरितार्थस्य पादोऽन्यतरस्यामिति ङीपः ङीबभावपक्षे चरितार्थेन टाबृचीत्यनेन परत्वाद्बाधनात् । ऋचि ङीबन्तप्रयोगस्य सूत्रमते खपुष्पकल्पत्वात् तदेकवाक्यतासंपादनार्थमृचि पादन्तस्यानभिधानमिति भाष्याशयस्यावश्यं वक्तव्यत्वात् । एवं सूत्रकृता टाबृचीत्यारम्भात् पादशब्दसमानार्थपदशब्दानङ्गीकारात् । तदङ्गीकर्तृभाष्यकृन्मते हि पदेत्यनृचि टाप् प्राप्नोति । अनभिधानादेव वारणीया । टाब्ङीपोरपवाद इति प्राचां ग्रन्थे अपवादशब्दो बाधकपर इति न कस्याप्यसंगतिरित्याहुः । अन उपधालोपिनोऽन्यतरस्याम् ।

The scribe adds :

" लिखितोऽयं ग्रन्थो यज्ञेश्वरेण स्वावलोकनार्थम् । "

**343.** 11. B. 29.

### लघुशब्देन्दुशेखरटीका ज्योत्स्ना—उदयंकरकृता

Paper. 82 Foll. $9\frac{1}{2} \times 4$ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Wants the beginning in the Sandhiprakaraṇa and breaks off in the S'abdādhikāra.

**344.** 23. D. 1.

## लघुशब्देन्दुशेखरटीका ज्योत्स्ना—उदयंकरकृता

Palm-leaf. 43 Foll. 14 × $1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the S'abdādhikāra.

**345.** 29. A. 34.

## लघुशब्देन्दुशेखरटीका ज्योत्स्ना—उदयंकरकृता

Palm-leaf. 13 Foll. 14 × $1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the Saṁjñāprakaraṇa incomplete.

**346.** 11. B. 10.

## लघुशब्देन्दुशेखरव्याख्या—मन्नुदेवकृता

Paper. 64 Foll. $10\frac{1}{2}$ × $4\frac{1}{2}$ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old Good. Good writing.

This also is a brief commentary on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara by Mannudeva also spelt as Manyudeva. He was the son of Durgā and S'ambhu and younger brother of Kṛṣṇadeva. He speaks of himself as a pupil of Pāyuguṇḍa Bālakṛṣṇa. This Balakṛṣṇa is said to be the son of Pāyuguṇḍa Vaidyanātha, the direct disciple of Nāges'a (Vide p. 51 of the Introduction to the Mitākṣarā, No. 204 of the Chowkhamba Sanskrit Series.) According to Aufrecht's Catalogus Catalogorum, the author Mannudeva was also called Gopāladeva (See Gopāladeva p. 162, Vol 1.) The author criticizes Udayaṅkara's commentary described in previous numbers. Therefore, he must be later than Udayaṅkara who belonged to the middle of the 19th century A.D. as said before.

Contains up to the end of Svarasandhiprakaraṇa.

Beginning :

नमस्कृत्य गणाधीशं प्रत्यूहव्यूहनाशकम् ।
तातं शंभुं प्रसूं दुर्गां कृष्णदेवं तथाग्रजम् ॥
शास्त्रप्रवर्तकाचार्यान् पाणिनिप्रभृतीन् मुनीन् ।
बालकृष्णाभिधं पायगुण्डोपाख्यं परं गुरुम् ।
दोषा ये पण्डितंमन्यैर्दत्ताः शब्देन्दुशेखरे ।
तान् समुद्धर्तुमेवात्र मन्नुदेवेन चिन्त्यते ॥

पातञ्जले महाभाष्य इति । पातञ्जले योगसूत्रादौ महाभाष्ये चेत्यर्थः । गामश्वमितिवत् विनापि चं समुच्चय इति गुरुचरणाः । महाभाष्यशब्दस्य पाणिनिसूत्रभाष्ये योगरूढत्वमिति तेषामाशयः । यत्त्वत्र—महाभाष्य इत्येतावदुक्ते शारीरकसूत्रभाष्यादावतिव्याप्तिः । अतः पातञ्जल इति । पातञ्जले भाष्ये इत्युक्तावपि पातञ्जलसूत्राणां भाष्ये वेदव्यासकृते अतिव्याप्तिः । अतो महत्पदोपदानमिति; तच्चिन्त्यम् । वेदव्यासकृते पातञ्जलसूत्रभाष्येऽतिव्याप्तिवारणाय दत्तेन महत्पदेनैव शारीरकसूत्रभाष्यादावप्यतिव्याप्तिवारणेन पातञ्जल इति विशेषणवैयर्थ्यानुद्धारात् । संभवतीति न्यायेन वैयधिकरण्यान्वयाभावेन पातञ्जले भाष्ये इत्युक्त्यापि वेदव्यासकृते भाष्येऽतिव्याप्त्यभावेन महत्पदवैयर्थ्याच्च । न च गुरुचरणोक्तौ पातञ्जल इत्यनेनैव महाभाष्यस्यापि क्रोडीकारसंभवे महाभाष्य इति व्यर्थमिति वाच्यम्, व्याकरणे तस्य प्राधान्यसूचनार्थं तदुपादानात् ।

End :

केचिदिति । तत्पदसूचितारुचिबीजं तु—एवमपि "आलुच् तदसहने' इत्यादौ कुत्वश्चुत्वयोरभावाय





सौत्रत्वादेरेवावश्यकत्वेन तेनैव वार्तिकादिप्रयोगाणामप्युपपत्तौ एवमुक्तेरसाधारणफलाभाव इति । अच्सन्धिरित्यादौ तु प्रत्याहारान्तरसंदेहापत्तेः "हलोऽनन्तराः" इति सूत्रोक्तरीत्या संज्ञात्वभङ्गापत्तेश्च न कुत्वश्चुत्वे इति बोध्यम् ॥

Colophon :

इति स्वरसंधिः ।

**347.** 9. H. 90.

## लघुशब्देन्दुशेखरटीका—शंकरभट्टकृता

Paper. 27 Foll. 12 × 4 inches. 16 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Illegible writing.

This is another running Commentary on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara. The MS. does not contain the author's name. However the MS. available in the Madras Govt. MSS. Library helps in attributing the authorship to S'aṅkarabhatta. (Vide R. No. 357 of the Triennial Catalogue of Sanskrit MSS. in the Madras Govt. MSS. Library.) The MS. R No. 357 referred to above reads the following colophon : इति शंकरभट्टकृते शेखरव्याख्याने संज्ञाप्रकरणम् . Both the commentaries—now under description and described under R No. 357 said above—are one and the same. The commentary is also available in print up to the end of Paribhāṣāprakaraṇa.

Contains up to the end of Paribhāṣāprakaraṇa and two lines in the beginning of the Sandhiprakaraṇa.

Beginning :

पातञ्जल इति । समुच्चयार्थकचकारमध्याहृत्य पातञ्जलनाम्नि योगशास्त्रे महाभाष्ये चेति व्याख्येयम् । सामानाधिकरण्येनान्वये तु महाभाष्यपदेनैवेतरभाष्यव्यावृत्त्या पातञ्जलपदप्रयोगवैयर्थ्यम् । न हीतरभाष्येषु महाभाष्यमिति व्यवहरन्त्यभियुक्ताः । पातञ्जलाख्ययोगशास्त्रपरिश्रमस्य प्रकृतोपयोगस्तु "शब्दज्ञानानुपाती वस्तुशून्यो विकल्पः" इति तच्छास्त्रसंमतपदार्थनिरूपणस्यैतद्ग्रन्थे करिष्यमाणस्य स्वकीयाध्ययनभावनामूलकत्वप्रदर्शनमिति बोध्यम् । सतीदेव्या इति । संज्ञाशब्दस्यापि योगार्थमादाय भाषितपुंस्कत्वात् कर्मधारये प्रतिप्रसवसत्त्वेन संज्ञात्वनिमित्तकनिषेधाप्रवृत्तेश्च सतीशब्दस्य पुंवद्भावः प्राप्तोऽपि पतिव्रतावाचिसतीशब्दे उपपदे विजिगीषार्थकदिव्धातोः कर्मण्यणि रूपमङ्गीकृत्य सामानाधिकरण्याभावात् पुंवद्भावो न भवतीति परिकल्प्य पतिव्रतामपि या जेतुमिच्छति तस्या गर्भज इत्यर्थ इति केचित् । संज्ञास्वरूपभङ्ग भिया पुंवद्भावो न कृत इत्यन्ये । रामत इति । "अपादाने चाहीयरोः" इति तसिः ।

End :

यद्यपि शकारोच्चारणसामर्थ्येनेयमाशङ्का परिहर्तुं शक्यते, तथापि एतादृशाशङ्कोत्थानमपि मा भूदित्येतावन्मात्रेण शित्पदस्य ज्ञापिते तस्मिंश्चारितार्थ्यमुपपाद्यमिति बोध्यम् ।

Colophon :

इति परिभाषाप्रकरणम् ।

ननु शब्दानां नित्यत्वेन तत्र यकारादेः स्वत एव सत्त्वेन तदुद्दिश्य साधुत्वस्यैव नित्यतापक्षे वक्तव्यतया यण् साधुर्भवतीति वक्तव्ये यण् स्यादिति.

**348.** 10. D. 19.

### लघुशब्देन्दुशेखरव्याख्या चन्द्रकला—भैरवमिश्रकृता

Paper. 56 Foll. $10\frac{1}{4} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

This is an exhaustive and very useful commentary on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara by Bhairavamis'ra son of Bhavadevamis'ra of Agastya family. The author writes the following verses at the end of the Pūrvārdha as found in the printed book.

" शब्देन्दुशेखरव्याख्या तद्धितान्तस्य या कृता ।
सा वै शम्भुतिथौ वर्षे खाष्टभूतीन्दुसंमिते ॥
आश्विनस्यासिते पक्षे भैरवेण समापिता ।
अस्ति दौलतरायाख्यो राजराजोऽपर: कृती ॥
तल्लब्धजीविकेनैषावन्तिकाया: प्रभुर्महान् ।
यस्य प्रतापसिंहेन निरस्ता: शत्रुवारणा: ॥ "

Again at the end of the Uttarārdha he writes :

" शश्यष्टसिद्धिचन्द्राख्ये मन्मथे शुभवत्सरे ।
माघे मास्यसिते पक्षे मूले कामतिथौ शुभा ॥
पूर्णा वारे दिनमणेरियं चन्द्रकलाभिधा ।
शब्देन्दुशेखरव्याख्या भैरवेण यथामति ॥ "

From the above-mentioned verses it is clear that Bhairavamis'ra wrote the commentary on the Pūrvārdha of the Laghus'abdendus'ekhara in Saṁ. 1880=1823 A.D. and the Uttarārdha in Saṁ. 1881=1824 A.D. and that one Daulataraya, Chief of Avantī was his patron. M. M. Pandit Vāsudeva Abhayaṅkara S'āstri of Poona assigns Bhairavamis'ra to 1780 A.D. (Vide page 531 of his edition of the Sarvadars'anasaṅgraha.) It is not known how he arrived to this conclusion while the above-mentioned records show clearly that the author wrote his work in 1823. and 1824 A.D. Bhairavamis'ra has also written commentaries on the Paribhāṣendus'ekhara of Nāges'a, on the S'abdaratna of Haridīkṣita and on the Vaiyākaraṇabhūṣanasāra of Koṇḍubhaṭṭa.

Contains the Kārakaprakaraṇa only.

Beginning :

अथ स्त्रीप्रत्ययानां प्रातिपदिकप्रकृतिकत्वात्स्वादीनाममि तथात्वात्तेषामपि निरूपणमावश्यकमिति प्रसङ्गसंगत्या तदर्थान् निरूपयति---स्वौजसमौडिति । प्रथमाया न कारकविभक्तित्वमिति वादिमतं दूषयितुमुपक्रमते—इदमपीति । क्रियायोगश्च न साक्षात्कारकत्वे प्रयोजक: । किंतु साक्षात्परंपरासाधारण: । साक्षाद्यथा कर्मादीनाम् । परंपरया यथा अधिकरणकारकस्य । एवं प्रथमान्तस्यापि । सा च क्रिया यत्र क्रियावाचकं पदं प्रयुज्यते तत्र चैत्र: पचतीत्यादौ तदर्थभूतैव । यत्र तु न प्रयुज्यते घट: पट इत्यादौ तत्रापि अस्तिर्भवन्तीपरोऽप्रयुज्यमानोऽप्यस्तीति न्यायेन गम्पमानास्तिक्रियायामेवान्वय: । स च प्रत्ययार्थकर्तृकर्मादिदारा ।

End :

सर्वेष्टसिद्धिरिति । सर्वेषामिष्टानां निघातवारणकर्मप्रवचनीयसंज्ञासाफल्योदात्तश्रवणरूपाणामित्यर्थ: । मङ्गलान्तानीति भाष्योक्ते: मङ्गलस्यावश्यकत्वाभिप्रायेणात्र सिद्धिशब्दोपादानम् । मूलेऽपि " अधिरीश्वरे " इति सूत्रात् ईश्वर इति विभाषा कृञीति सूत्रे अनुवर्तते । अतस्तज्ज्ञानेनेश्वरस्मरणरूपं मङ्गलं सर्वेषां भवत्वित्यभिप्रायेणान्तेऽस्य सूत्रस्योपन्यास इति शिवम् ॥ इति सप्तमीविवरणम् ।





Colophon :

इति श्रीदनन्तकल्याणसद्गुणनिधानाखिलपण्डितसार्वभौमभूमण्डलप्रसारिविमलतरानवद्यसद्यश:पार्वणपीयूषभान्वगस्त्यकुलवंशावतंसश्रीभवदेवमिश्रात्मजभैरवमिश्रकृतायां चन्द्रकलायां कारकान्तशब्देन्दुशेखरव्याख्यानं समाप्तम् ॥

The scribe adds :

रसखाङ्काब्जमिते(१९०६)मास इषे शुक्लपक्ष-
पञ्चभ्याम् ।
यज्ञेश्वरेण लिखिता मिश्रकृता कारकव्याख्या ॥

**349.** 11. B. 28.

### लघुशब्देन्दुशेखरव्याख्या चन्द्रकला—भैरवमिश्रकृता

Paper. 48 Foll. $9 \times 4$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kārakaprakaraṇa only.

**350.** 10. I. 34.

### लघुशब्देन्दुशेखरव्याख्या भावबोधिनी—सेतुमाधवाचार्यकृता

Paper. 571 Foll. $8 \times 6$ inches. 14 lines in a page. Devanagari script. New. Good. Good writing.

This also is an exhaustive and useful commentary on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara by Setumādhavācārya with surname Nadītīram. He was the pupil of M. M. Subbarāyācārya. The author Setumādhavācārya was the Principal of Sanskrit College, Trivadi, Tanjore Dt. some 50 years ago.

Contains up to the end of स्त्रीप्रत्ययप्रकरण.

Beginning :

नृसिंहचरणौ नत्वा स्मृत्वा मुनित्रचोऽखिलम् ।
शब्देन्दुशेखरव्याख्या लिख्यते भावबोधिनी ॥

स्वस्य पाण्डित्यं स्वग्रन्थे शिवसादृश्यं स्वकुलशुद्धिं च दर्शयन् विघ्नविघाताय कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निबध्नाति—पातञ्जल इत्यादिना । अत्र चशब्दमध्याहृत्य पातञ्जलनाम्नि योगशास्त्रे महाभाष्ये चेति व्याख्येयम्; सामानाधिकरण्ये तु महाभाष्यपदेनैवेतरभाष्यव्यावृत्त्या तद्वैयर्थ्यात् । न च योगेनेतरभाष्यग्रहणम्, रूढेर्बलीयस्त्वात् । न हीतरभाष्यं महाभाष्यमिति व्यवहरन्त्यभियुक्ता: । न च तस्य प्रकृतानुपयोग:, शब्दज्ञानानुपातीत्यादिना तच्छास्त्रसंमतपदार्थनिरूपणस्यैतद्ग्रन्थे करिष्यमाणतया तज्ज्ञत्वस्यापि वक्तव्यत्वात् । केचित्तु पातं जले महाभाष्ये अकृत इति छित्वा जले महाभाष्ये पातं मज्जनं भूरिपरिश्रम: सन् य: अकृत स नागेश इति योजयन्ति । कृतेति सापेक्षत्वेऽपि गमकत्वात्समास: । तत्त्वं च विग्रहवाक्यबोधसजातीयबोधप्रयोजकत्वमित्यन्यत्र विस्तर: ।

End :

तदनित्यत्वेति । लिङ्गविशिष्टपरिभाषानित्यत्वेत्यर्थ: । तत्फलं तु सखीमतिक्रान्तोऽतिसखिरित्यत्र न टच् । केचिदिति । घटघटीग्रहणात् तदनित्यत्वं सिद्धमित्यरुचिरिति ॥

Colophon :

इति श्रीशब्देन्दुशेखरव्याख्यायायां भावबोधिन्यां स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम् ॥

**351.** 9. D. 6.

## लघुशब्देन्दुशेखरटिप्पणम्

Paper. 15 Foll. 9¾ × 5 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Illegible writing.

This is an anonymous commentary on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara.

Contains the Saṁjñāprakaraṇa incomplete.

Beginning :

पातञ्जल इत्यनेनैव महाभाष्यस्यापि लाभे तदुपादानं ब्राह्मणवसिष्ठन्यायेन। ननु गोबलीवर्दन्यायेनेति यत्रोच्यते प्राचीनैस्तत्र ब्राह्मणवसिष्ठन्यायेनेति वक्तुर्नवीनस्य क आशय इति चेत्; शृणु—त्यदादीनि सर्वैर्नित्यमिति सूत्रे भाष्ये अयमपि योगः शक्योऽवक्तुमित्यादिना प्रत्याख्याय, इदं तर्हि प्रयोजनम् सामान्यविशेषवाचिनोर्द्वन्द्वाभावात् सिद्धम्। सामान्यविशेषवाचिनोश्च द्वन्द्वो न भवतीति वक्तव्यम्। यदि सामान्यविशेषवाचिनोर्द्वन्द्वो न भवतीत्युच्यते शूद्राभीरं गोबलीवर्दं तृणोलपमिति न सिध्यति। नैष दोषः। इह तावच्छूद्राभीरमिति आभीरा जात्यन्तराणीति न दोष इत्युक्त्वा गोबलीवर्दमित्यत्रापि गोशब्दबलीवर्दशब्दयोः स्त्रीत्वसमानाधिकरणगोत्वपुंस्त्वसमानाधिकरणगोत्वयोः प्रवृत्तिनिमित्तयोर्द्वयोर्भेद उक्तः। एवं च सामान्यविशेषभावानापन्नत्वात् द्वन्द्वोपपत्तिरिति तदाशय इति गोबलीवर्दन्यायेनेति प्राचीनप्रवादो भाष्यविरुद्ध इति।

End :

अत एवेत्यस्य शास्त्रासिद्धत्वासाधकैतादृशार्थानङ्गीकारादेवेत्यर्थः। अत एव शब्दरत्ने कार्यासिद्धत्वे एतस्य वैयर्थ्यमापादितम्।

**352.** 11. B. 35.

## लघुशब्देन्दुशेखरटीका

Paper. 11 Foll. 10½ × 2¾ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

An anonymous commentary on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara.

Contains a small portion in the Uttarārdha.

Beginning :

सीतारामं नमस्कृत्य गणेशं च सरस्वतीम्।
शब्देन्दुशेखरव्याख्या द्वितीयार्धे विरच्यते॥

विघ्नविघाताद्यर्थमिति। आदिपदेन तद्द्वारकसमाप्तिग्रन्थप्रचारसंग्रहः। तद्विहितेति। वेदविहितेत्यर्थः। सर्वनाम्नामित्यत्रोत्सर्गपदस्वारस्येन क्वचिदप्रधानस्यापि परामर्शसत्त्वादिति भावः। वीत्येतस्य जायत इत्यनेन सामसे प्रातिपदिकत्वात्तरप् इति प्रकारनिरासं सूचयन्नाह—वीति भिन्नं पदमित्यादि। निरासे बीजमाह—तिङन्तोत्तरेति। लिङ्गसर्वनामनपुंसकत्वसद्भावेन विजयत इत्यत्र ह्रस्वत्वापत्तिरिति तत्प्रकारनिरासबीजं तु न युक्तम। नपुंसके यत्तस्यैवेति सिद्धे प्रादिपदिकग्रहणं सत्त्वप्रधानप्रातिपदिकस्यैव ह्रस्वत्वं यथा स्यादित्येवमर्थमित्यर्थस्य भाष्ये स्पष्टमुक्तेः प्रकृते तदप्रसक्तेरिति बोध्यम्।

End :

धारूपा इतीति। रेफस्त्वाकारागमः, न दा इत्यस्येति। ननु अवयवावयवः समुदायावयवो भवतीति वचनेन समुदायावयवत्वमक्षतमिति चेन्न, आशयानवबोधात्। तथा हि— अयं हि न्यायो यत्रावयवावयवोऽवयविनि दृष्टस्तत्र प्रवर्तते; न तु सर्वत्र। अत एव पठिता विद्या इत्यादौ इटष्टित्त्वमादाय ङीप् न। अवयवस्य इकारस्यावयवो यष्टकारस्तस्यावयविनि समुदायेऽदर्शनात्; अनुबन्धविनिर्मुक्तस्यैवोपस्थितेः। एधेतेत्यादौ सुटः सकारस्यावयविनि समुदाये दृष्टतया तत्र लोपो भवत्येव। एवं हि निवेशे टयुटयुलोष्टित्वमपि चरितार्थम्। अन्यथा तुटष्टित्वमादायैव प्रातस्तनीत्यादौ ङीप्सिद्धेः टयुटयुलोष्टित्वं व्यर्थमेव स्यादिति सुधीभिराकलनीयम्।





**353.** 24. B. 4.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या विलासः—लक्ष्मीनृसिंहकृतः

Palm-leaf. 171 Foll. 18 × 1¾ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

This is a commentary on Bhaṭṭojidīkṣita's Siddhāntakaumudī. The commentary is called Vilāsa. The manuscript is a fragment and does not contain any colophon supplying the names of the author and the commentary. However, on comparison of a portion of this commentary with the corresponding portion of the commentary described under D. No. 1448 of the Des. Cat. of the Govt. Oriental MSS. Library, Madras, both the commentaries are found identical and the author is known to be Lakṣmīnṛsiṁha, son of Koṇḍubhaṭṭamahopādhyāya of the Mahīdara family and pupil of Nārāyaṇendra. Again on further comparison with the commentary described under D. No. 1446 of the Des. Cat. of the same Library and with that described under No. 562 of the Des. Cat. of the Curator's office, Trivandrum, the name of the commentary is known as Vilāsa. From the colophon and the introductory stanzas of the commentary as quoted in the above-mentioned Catalogues it is also known that the author Lakṣmīnṛsiṁha was the son of Rāmāmbā and pupil of Rāmabhadra who is extold as an incarnation of the famous Patañjali. This Rāmabhadra may be probably same as the famous Rāmabhadradīkṣita. It is also known from the above-mentioned references that Rāmāmbā was the author's mother. This author Lakṣmīnṛsiṁha is identical with the authors of Tarakadīpikā and Ābhoga, the commentary on Amalānanda's Kalpataru.

It is an accepted fact that Koṇḍubhaṭṭa, the author of Vaiyākaraṇabhūṣaṇa and Sāra thereof, was the nephew of Bhaṭṭojidīkṣita. If our author's father Koṇḍubhaṭṭa is taken identical with Bhaṭṭoji's nephew, as stated in No. 6271 and 7090 of the Tanjore. Des. catalogue, the work may be assigned to the 17th Century A.D. But evidences for such identification are needed.

The leaves bearing numbers 47—49 52—55 and 57—61 are missing.

Contains from the S'abdādhikāra to the Samāsās'rayavidhi (incomplete).

Beginning :

उपजीव्यसंधिनिरूपणानन्तरं शब्दान्निरूपयितुकामः शिष्यबुद्धिसौकर्यायादौ सुबन्तान्निरूपयितुमाह—अर्थवदिति। प्रत्ययं प्रत्ययान्तं चेति। प्रत्यय इति प्रत्ययग्रहणेन तदन्तस्य ग्रहणे प्रत्ययान्तस्येव व्यपदेशिवद्भावेन प्रत्ययस्यापि ग्रहणमिति भावः। न च

संज्ञाविधित्वान्न तदन्तग्रहणम्, सुप्तिङन्तं पदमित्यन्तग्रहणेन संज्ञाविधौ प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणं नास्तीति ज्ञापनादिति वाच्यम्; अप्रत्यय इति प्रतिषेधविधिरिति कैयटादौ स्थितत्वात्। एवं च वर्जयित्वेति फलितार्थकथनमिति बोध्यम्। अर्थवदिति नपुंसकत्वानुगुणं विशेष्यमाह—शब्दस्वरूपमिति। वनं धनमित्यादौ वन् धन् इत्यंशस्य प्रातिपदिकत्वे ततः परस्य सोरेकवचनमुत्सर्गतः करिष्यत इति भाष्यकारवचनप्राप्तस्य हल्ङ्यादिलोपे सति न लोपो मा भूदित्यर्थवदित्युक्तम्। वृत्रमहन् काण्डे कुण्डे इत्यादौ नलोपह्रस्वादिव्युदासार्थमधातुरित्यादिकमिति बोध्यम्। कृत्तद्धितान्ता इति। इहानुवृत्तस्यार्थवत्पदस्य प्राशस्त्येनार्थवत्परत्वात् कृत्तद्धितान्तयोरेव च पर्यवसिताभिधेयत्वेन तथात्वादर्थवत्पदम . . . . . . ग्रहणमिति भावः।

End :

तदाह—क्विबन्तेष्विति। उपानदिति। उप नह्यत इति विग्रहे संपदादित्वात्कर्मणि क्विपि नहो धः इति धत्वे दीर्घे च रूपम्। नीवृदादौ कर्तरि क्विप् निवर्तत इति नीवृत्। प्रवर्षतीति प्रावृट्। मर्माणि विध्यतीति विग्रहे व्यधेः ग्रहिज्येत्यादिना संप्रसारणे मर्मावित्। नितरां रोचत इति नीरुक्। तस्यैवोदाहरणान्तरं केषुचित्कोशेषु दृश्यते अभीरुगिति। अभितो रोचत इत्यर्थः। ऋतिं सहत इति विग्रहे पूर्वपदादिति षत्वे ऋतीषट्। परितनोतीति परीतत्। गमः क्वावित्यत्र गमादीनामिति वचनात्तनोतेरप्यनुनासिकलोपे तुकि रूपम्। गतिकारकयोरेवेति। दीर्घ इत्यर्थः। पटुरुगिति। पट्वी रुग्यस्येति बहुव्रीहिः। रुक् च कान्तिः। वनगिर्योरिति। आदिशब्दस्य प्रत्येक संबन्धः, वनगिर्योरित्यनेन यथा.

## 354. 9. E. 60.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुमनोरमा—तिरुमलयज्वकृता

Paper. 119 Foll. $11\frac{3}{4} \times 4$ inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

This is a commentary on the Siddhānta-Kaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita. The commentary is called Sumanoramā. The author Tirumalayajvan was the son of Veṅkaṭayajvan belonging to the family known as Ṣaḍdars'ana. The title Ṣaḍdars'ana of the family is said to have sprung from a guru called Upendra-Sarasvatī. The author Tirumalayajvan had two brothers namely Sarves'varayajvan and Abbaṇṇayajvan of whom the former was his preceptor. This Sarves'varayajvan is identical with the author of Mahābhāṣyapradīpasphūrti (described under No. 107 herein before) as our author quotes herein the work under the auhorship of his preceptor (Vide—अधिकं त्वस्मद्गुरुकृतभाष्यप्रदीपस्फूर्तौ द्रष्टव्यम्.)

Contains the Uttarārdha up to the end of Curādiprakaraṇa.

Beginning :

यद्वक्त्राभिमुखं मखेषु मखिभिर्मन्त्रानुपूर्वं हवि-
र्दत्तं दैत्यवरान्निपात्य विबुधाः सर्वे सदा भुञ्जते।
यद्ध्यानात्प्रभवन्ति निर्मलधियः के वा महापातका
. . . . . . . तमग्निपुरुषं वन्दामहे मानसे ॥
वन्दे देव्याः सरस्वत्या वन्दनीये पदाम्बुजे।
यद्वन्दनेन मन्दोऽपि विन्देद् गुरुसमानताम् ॥
यो वेदगर्भमतनोद्विधिमात्मसृष्टं
य: पञ्चवर्षमकरोद्ध्रुवमाप्तवाचम्।





सोऽयं समस्तजगतां सुहृदन्तरात्मा
वाचः प्रसारयतु मे बुधसंमतार्थाः ॥
अष्टाध्यायीं दर्शयन्तीव साक्षा-
द्व्याख्यामुद्रा राजते यस्य हस्ते।
भूयो भूयस्तारकान् शेषयन्ती
साक्षादीक्षे दक्षिणामूर्तिदेवम् ॥
वृद्धोपेन्द्रयतीन्द्रसान्द्रकरुणासंवृद्धषड्दर्शन-
श्रीषड्दर्शनवेङ्कटाध्वरिलसद्गर्भाब्धिचन्दोदयम।
सौजन्यार्चितसर्वलोकविनुतप्रख्यातकीर्तिश्रियं
श्रीसर्वेश्वरसर्वतोमुखगुरुं सर्वेश्वरांशं भजे ॥
श्रीषड्दर्शनवेङ्कटाध्वरिसुतः षड्दर्शिनीवल्लभ-
श्रीसर्वेश्वरसर्वतोमुखगुरोर्विद्यानिधेः सोदरः।
विख्याताब्बनपौण्डरीकसहजः सिद्धान्तकौमुद्यनु-
व्याख्यामातनुते सुधीस्तिरुमलः श्रीद्वादशाहाध्वरी ॥

स्वचिकीर्षितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नेन परिसमाप्तये कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै ग्रन्थतो निबध्नाति—श्रौत्रेति। श्रोत्रियस्य भावः श्रौत्रम्। हायनान्तयुवादिभ्योऽण् इति सूत्रे पठितात् श्रोत्रियस्य यलोपश्चेति वार्तिकात् अण्यलोपौ। यस्येति चेति इकारलोपः। अर्हतो भावः आर्हन्ती। वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च इत्यत्र अर्हतो नुम् चेति वार्तिकात् ष्यञ्नुमौ। षित्वात् ङीषि हलस्तद्धितस्येति यलोपः। ताभ्यां वित्ता: श्रौत्रार्हन्तीचणाः। तेन वित्त इति सूत्रेण चणप्प्रत्ययः ॥

End :

पुच्छादिष्विति। सूत्रप्रत्याख्याने आत्मनेपदं न स्यादित्यत आह—णिजन्तादिति। बहुलवचनात्। बहुलमेतन्निदर्शनमित्यत्र। ग्रन्थान्ते धातुपाठान्ते।

Colophon :

इति चुरादिणिज्विकरणः ॥

## 355. 25. C. 25.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुमनोरमा—तिरुमलयज्वकृता

Palm-leaf. 81 Foll. $17 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

The stanza which is given below says that the author's father Veṅkates'a was the son of Sarasvatīmakhin of the Ṣaḍdars'ana family.

Wants beginning in the Strīpratyaya and breaks off in the Samāsaprakaraṇa.

As the first three leaves are much broken the beginning is given from the 4th leaf.

Beginning :

अयज्ञसंयोगार्थमारम्भः। पूर्वेण सहितः सपूर्व इति। समासे विद्यमानपूर्वस्येत्यभिप्रेत्याह। . . . विशेषणाल्लभ्यते। गृहस्य पतिरिति विग्रहः। अत्र पतिशब्दः स्वामिपर्यायः। अनुपसर्जनाधिकारात् दृढपत्नीत्यादौ न . . नित्यं सपत्न्यादिष्वेतदर्थम्। अन्यथा विकल्पाप्राप्त्या तदपवादस्य तत्सूत्रस्यायोगादित्यर्थः। बहुव्रीहावपीत्युपलक्षणम्। पति . . . संयोगाभावादित्यर्थः। उपमानादिति। अग्निसाक्षिकपाणिग्रहणसाधर्म्यादिति भावः। आचारेति। पत्नीवाचरतीत्यर्थे.

Colophon :

वृद्धोपेन्द्रसरस्वतीगुरुकृपासंवृद्धषड्दर्शनी-
वंशाब्धीन्दुसरस्वतीमखिसुतश्रीवेंकटेज्यावतः।
सूनोस्तिर्मलयज्ववर्यविदुषः सिद्धान्तकौमुद्यनु-
व्याख्यायां सुमनोरमाभिधकृतौ स्त्रीप्रत्यया व्याकृताः ॥

End :

दिवो द्यावा। दिव्शब्दस्य द्यावादेश इत्यर्थः। . . .

कस्येत्यत आह—दिव् इत्येवेति । ननु दिवसादेशे अकारो व्यर्थः, प्रयोगे अश्रवणादित्यत आह—आदेश इति । अकाराभावे पदान्तत्वात् . . . यादेशाविल्यत आह—छन्दसीति । नन्वकारोच्चारणस्य रुत्वबाधनार्थत्वे दिवस्पृथिव्योरित्यत्र पदकाराः कथं विसर्गं कुर्वन्तीत्यत आह.

**356.** 9. G. 38.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सिद्धान्तरत्नाकरः— रामकृष्णभट्टकृतः

Paper. 109 Foll. 12 × 6 inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Illegible writing.

This also is a commentary on the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita. The commentary is called Siddhāntaratnākara. The author Rāmakṛṣṇabhaṭṭa was the son of Tirumalabhaṭṭa and grandson of Veṅkaṭādribhaṭṭa. It is interesting to note that the names of Rāmakṛṣṇa's father and grandfather *viz.*, Tirumala and Veṅkaṭa coincide with those of the author of Sumanoramā (vide the last number) and his father. But as the surnames—Bhaṭṭa in one side and Yajvan in other side—are different, we could not venture to identify them.

Beginning :

विश्वेशं सच्चिदानन्दं लक्ष्मीकान्तमजं विभुम् ।
प्रणम्याथ मुनीन्नत्वा पाणिन्यादींस्तथा गुरुम् ॥
वेदशास्त्रार्थनिष्णातं तातं तिरुमलाभिधम् ।
शेषाशेषार्थसिद्धान्तकौमुदीमतिगह्वराम् ॥
व्याचिख्यासुर्विधास्येऽहं रामकृष्णो यथगमम् ।
वैयाकरणसिद्धान्तरत्नाकरमिमं सुधीः ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्याविघ्नेन परिसमाप्तिमभीप्सुर्मङ्गलं मुख्यगुरुनमस्काररूपमातन्वानः शिष्यशिक्षार्थं ग्रन्थत उपनिबध्नाति—मुनित्रयमिति । त्रयोऽवयवा यस्येत्यर्थे संख्याया अवयवे तयबिति तयपि द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वेत्ययजादेशे षष्ठीसमासः । कृधातूपस्थाप्यक्रियानिरूपितकर्मत्वात् कर्मणि द्वितीया । न च नमःस्वस्तीत्यादिना नमःशब्दयोगे चतुर्थी शङ्क्या, उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिर्बलीयसीति कारकविभक्तेर्न्याय्यत्वात् । न च कर्तृकर्मणोरिति षष्ठी स्यादिति वाच्यम्, न लोकेति निषेधात । नमस्कुर्मो नृसिहायेत्यादौ तु तादर्थ्यरूपसंबन्धविवक्षया चतुर्थी । यद्वा क्रियार्थोपपदस्य कर्मणि स्थानिन इति चतुर्थी, नृसिंहमनुकूलयितुं नमस्कुर्म इत्यर्थावगमात् । नमस्कृत्येति । क्त्वान्तेन गतिसमासे समासेऽनञ्पूर्वे इति क्त्वो ल्यप् । साक्षात्प्रभृतित्वात् गतिसंज्ञायां नमस्पुरसोर्गत्योरिति सः । परिभाव्य विचार्य । परौ भुवोऽवज्ञाने इति लिङ्गात् परिपूर्वस्य भवतेर्विचारेऽपि प्रवृत्तेः ।

Colophon :

इति रामकृष्णभट्टकर्तृके सिद्धान्तरत्नाकरे सञ्ज्ञाप्रकरणम् ।

End :

प्रधीरिति । प्रध्यायतीति विग्रहे ध्यायतेः संप्रसारणं चेति क्विप्संप्रसारणपूर्वत्वे हल इति दीर्घत्वम् । नदीकार्यं त्वस्य नास्ति, नित्यस्त्रीत्वाभावात् । उन्न्याविति । नायं धात्ववयवसंयोग इति यण् भवत्येवेति भावः । इवर्णान्तधातुनाङ्गविशेषणात् हरीनित्यादौ न यण् । न चेयङुवङोर्विषय एवापवादभूतस्य यणः प्रवृत्त्या .





**357.** 9. G. 39.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सिद्धान्तरत्नाकरः— रामकृष्णभट्टकृतः

Paper. 93 Foll. 12 × 6 inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Illegible writing.

As the work is quoted in the Laghuśabdenduśekhara, the author must be earlier than Nāgeśa.

Contains the Uttarārdha incomplete.

Beginning :

यं संपूज्य बुधाः सिद्धिमिन्द्राद्याः प्राप्नुवन् स्विकाम् ।
द्वैमातुरः स नः पायाद्विघ्नध्वान्तविभावसुः ॥
त्रायतां प्रकृतिः सा मामनेकानेकशक्तिका ।
व्यनक्ति शब्दरूपाणि सांनिध्यात्प्रत्ययस्य या ॥
अथोत्तरार्धं तनुते यथागमं
फणीन्द्रभाष्यादि विभाव्य यत्नतः ।
अमत्सराणां सुधियां विपश्चितां
मनो नरीनर्ति तु यत्र संततम् ॥

विघ्नविघाताय मध्ये शिष्टाचारप्राप्तं वस्तुनिर्देशरूपं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै ग्रन्थत उपनिबध्नाति—श्रौत्रेति । "मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि" इत्यादि वृद्धिभूवादिसूत्रस्थं भाष्यमेवास्य मूलं बोध्यम् ।

End :

एवं चाकारश्रवणफलकादन्तत्वलिङ्गकल्पितवचनप्राप्तोऽसावल्लोपविकल्प इति तदर्थः फलित इति किमत्र व्याहतम्? अत एव निर्मूलं चेत्यशुद्धम, महता प्रबन्धेन मूलस्य प्रतिपादितत्वात् । प्रत्युत णिज्विकल्प एव निर्मूलः, युक्तिशाकटायनवोपदेवाद्यनेकग्रन्थविरोधात् । णिज्विकल्पवादिनो भवतोऽप्येषैव गतिरित्यवधेयम् ।

प्राचां ग्रन्थस्य निष्कर्षो मयाकारि यथामति ।
यथागमं च कृतिनः क्षमन्तां दूषयन्तु वा ॥

तदेवं वोपदेवकृष्णपण्डिताद्यनेकग्रन्थसिद्धलक्ष्याणाम्-नापयत्यादीनामेव साधुता । न तूनति, अङ्कति औननदित्यादीनाम्, भाष्यकैयटाद्यनेकग्रन्थ.

**358.** 9. G. 41.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सिद्धान्तरत्नाकरः— रामकृष्णभट्टकृतः

Paper. 94 Foll. 12 × 6 inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the Kṛtprakaraṇa complete.

Beginning :

त्रायतां प्रकृतिः सा मामनेकानेकशक्तिका ।
व्यनक्ति शब्दरूपाणि सांनिध्यात् प्रत्ययस्य या ॥
यं विद्वान् सर्वविज्ञाता यमविद्वान्न सर्ववित् ।
तं चिन्तये सदात्मानं . . . सुखाप्तये ॥
गोपीपीनकुचद्वन्द्वसङ्गादानन्दसुन्दर ।
यं त्वादर्शयसे श्रीश व्याचष्टे सुकृतीकृतः ॥

अर्थप्रत्यायनाय प्रयुज्यमानवाक्यानुशासनं तद्घटितपदानुशासनपूर्वकमिति सुप्तिङन्तं पदमित्यारब्धम् । तत्क्रमानुरोधेन तदुभयं निरूप्य सुपां त्वादीनां च प्रकृतित्वेनापेक्षितान् कृदन्तान् वक्तुमारभते—धातोरिति । प्राक् लादेशाद्धात्वधिकारः, न त्वा तृतीयपरिसमाप्तेरित्याह । अन्यथा एधते इत्यादौ विकरणैर्व्यवधानात् टेरेत्वं न स्यात् । एशः शित्त्वं सर्वादेशार्थं कर्तव्यं स्यात् ।

End :

अन्वग्भूत्वेति । इहान्वक्शब्दो देशविशेषपरः, नानुकल्पपर इति न णमुल् । किं तु क्त्वैव । नापि वैकल्पिक उपपादसमस इति सिद्धम् ।

युक्तिप्राचुर्ययुक्तेऽस्मिन् श्रीमद्रत्नाकरेऽतुले ।
कृत्प्रक्रिया पूर्तिमगाद्वेंकटेशस्य तुष्टये ॥

Colophon :

इति श्रीमद्वेंकटभट्टपादात्मजतिर्मलभट्टपादतनूजरामकृष्णभट्टकर्तृके वैयाकरणसिद्धान्तरत्नाकरे कृदन्तप्रक्रिया ।

विद्वानभूद्वेंकटभट्टपाद-
स्तदात्मजात्तिर्मलभट्टपादात् ।
श्रीरामकृष्णो जनिमान् विनीतः
फणीन्द्रभाष्यार्णवभावनार्थी ॥
गौरीशसक्तो जनुषः फलार्थी सिद्धान्तरत्नाकरमर्थगूढम् ।
अदीपयं तद्भवरत्नपुष्पैः संपूजये शंकरपादपद्मम् ॥
श्रीरामकृष्णेन मया समुद्धृतः
पातञ्जलाद्भाष्यमहोदधेः सताम् ।
सिद्धान्तरत्नाकर इत्ययं मुदा
तोतुष्यतां शंभुरतः सहोमया ॥
ब्रह्म प्रकाशितं येन शाब्दं सच्चित्सुखात्मकम् ।
सर्वज्ञः सुमहातेजाः स मे सेव्यः पतञ्जलिः ॥

The former owner of the MS.—Nṛsiṁhasomayājin son of Ahobalādhvarin.

**359.** 10. E. 71.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सिद्धान्तरत्नाकरः—
## रामकृष्णभट्टकृतः

Paper. 811 Foll. 9 × 4 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Wants 31 leaves in the beginning and 23 leaves (746—768) in the middle.

Begins in the course of Paribhāṣāprakaraṇa and ends in the Lakārārthaprakriyā in the Uttarārtha.

Beginning :

ऋभुक्षणमिन्द्रमित्याद्यर्थत्वेन तस्याप्यावश्यकत्वात् । 'वा षपूर्वस्य निगमे' इति वेद उपधादीर्घस्य वैकल्पिकत्वात् । तस्मादुक्तदूषणानां का गतिरित्याशङ्क्याह—गुणवृद्धिशब्दाभ्यामिति । पूर्वसूत्राभ्यां गुणवृद्धिग्रहणानुवृत्त्यैव सिद्धे पुनस्तदुपादानं पूर्वसूत्राभ्यां तयोरनुवृत्तिमिहैव वा तदावृत्तिं सूचयति । तेन गुणवृद्धिशब्दोच्चारणेन यत्र तयोर्विधानं तत्रैवेयं परिभाषोपतिष्ठते इति कैयटः ।

केचित्तु—इह गुणवृद्धिग्रहणं न कर्तव्यं, पूर्वसूत्रद्वयं संपूर्णमिहानुवर्त्य वृद्धिरिति यत्रादैचो गुण इति यत्रादेङो भाव्यते तत्रैवेयमुपतिष्ठत इति व्याख्याने बाधकाभावादित्याहुः ।

End :

अन्यथा सक्तून्पिब धानाः खादेत्यभ्यवहरतीत्यत्र मूलोदाहरणे द्वित्वापत्तेः । लोडभावं प्रक्रम्याभ्यवहरतीत्यनुप्रयोगस्य हिस्वान्तयोर्विहितस्यासंगतत्वाच्च । एतेन लोडभावं प्रक्रम्य 'भ्राष्टमटति खदूरमटति स्थाल्यपिधानमटतीत्येवायमटति' इति वृत्तिकृदुक्तानुप्रयोगोऽपि परास्तः । कालकारकसंख्यानां लटैव स्पष्टीकृतत्वाच्चेति दिक् । भ्रम एवेति । पुरुषांशे वचनांशे च काव्यव्याख्यातॄणामिति भावः । एवं च पुरीमवस्कन्देत्यादौ पुरुषवचनसंज्ञयोरभावेऽपि तिङन्तत्वं परस्मैपदात्मनेपदान्तत्वं च यथाशास्त्रं सिद्धम् ॥

युक्तिप्राचुर्ययुक्ते श्रीतिङे रत्नाकरेऽतुले ।
अपुस्फुरं लकारार्थान् वेंकटेशस्य तुष्टये ॥

Colophon :

इति श्रीमद्वेंकटाद्रिभट्टपादात्मजतिरुमलभट्टपादतनूजरामकृष्णभट्टकर्तृके वैयाकरणसिद्धान्तरत्नाकरे लकारार्थप्रक्रिया ॥

**360.** 20. I. 16

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सिद्धान्तरत्नाकरः—
## रामकृष्णभट्टकृतः

Palm-leaf. 33 Foll. 17 × 2 inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Wants beginning in the S'abdādhikāra and breaks off in the Strīpratyayaprakaraṇa.





**361.** 22. I. 16.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सिद्धान्तरत्नाकरः—
## रामकृष्णभट्टकृतः

Palm-leaf. 91 Foll. 15 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Contains the Kārakaprakaraṇa complete and Samāsaprakaraṇa incomplete.

**362.** 40. C. 33.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सिद्धान्तरत्नाकरः—
## रामकृष्णभट्टकृतः

Paper. 36 Foll. $8\frac{3}{4} \times 3\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Incomplete.

Contains a fragment of the Samāsaprakaraṇa.

**363.** 19. L. 5.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या बालमनोरमा—
## वासुदेवदीक्षितकृता

Palm-leaf. 42 Foll. 17 × $1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is an exhaustive and very useful commentary on the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita. The commentary is called Bālamanoramā, perhaps to distinguish it from the Prauḍhamanoramā of Bhaṭṭojidīkṣita. The author Vāsudevadīkṣita was the son of Annapūrṇāmbā and Mahādevadīkṣita. He was the pupil of Vis'ves'varadīkṣita, his elder brother. He is said to have acted as a priest or *adhvaryu* in the sacrifices performed by Ānandarāyamakhin, the famous minister of the King Sāhaji (1684 to 1710 A.D.), Sarfoji (1711 to 1727 A.D.) and Tukkoji (1728 to 1735) of Tanjore. The author, therefore, can well be assigned to the first part of the 18th Century A.D. Among the other works written by him, mention may be made to the Kutūhalavṛtti, an exhaustive commentary on the Pūrvamīmāṁsāsūtras, and Mahāgnisarvasva, a commentary on the Bhodhāyanas'rautasūtras.

Breaks off in the Sandhiprakaraṇa.

स जयति दिव्यनटेशो नृत्यति योऽसौ चिदम्बरसभायाम् ।
पाणिन्याद्या मुनयो यस्य च दयया मनोरथानभजन् ॥
अस्तु नमः पाणिनये भूयो मुनये तथास्तु वररुचये ।
किं चास्तु पतञ्जलये भ्रात्रे विश्वेश्वराय गुरवे च ॥
व्याख्याता बहुभिः प्रौढैरेषा सिद्धान्तकौमुदी ।
वासुदेवस्तु तद्व्याख्यां वष्टि बालमनोरमाम् ॥

मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि च शास्त्राणि प्रथन्ते वीरपुरुषाणि भवन्त्यायुष्मत्पुरुषाणि चाध्येतारश्च वृद्धियुक्ता यथा स्युरिति वृद्धिसूत्रस्थभाष्यादिस्मृतिसिद्धकर्तव्यताकं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै ग्रन्थतो निबध्नन् प्राचीनग्रन्थैरगतार्थतां विषयप्रयोजनसंबन्धाधिकारिणश्च सूचयन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते—मुनित्रयमिति श्लोकेन । इयं वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी विरच्यत इत्यन्वयः ।

End:

वस्तुतस्तु जातिपूर्वादित्यस्य तत्रानुवृत्तेः गौरादित्वात् ङीष् इति युक्तम्। पुत्रघातसाहसस्य स्त्रीष्वेव संभवात् स्त्रीलिङ्गमेवोदाहृतम्। पुत्रहतीति। द्वित्वाभावे . . .

**364.** 30. E. 8.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या बालमनोरमा— वासुदेवदीक्षितकृता

Palm-leaf. 67 Foll. $17 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants beginning in the Taddhita-prakaraṇa and goes on up to the end of the Pūrvārdha.

Beginning:

तदस्मिन्वृद्ध्यायलाभशुल्कोपदा दीयते। वृद्धि आय लाभ शुल्क उपदा—एषां द्वन्द्वात्प्रथमाबहुवचनम्। ननु दीयत इति कथमेकवचनमित्यत आह—वृद्धिर्दीयत इत्यादिक्रमेणेति। एवं च तदस्मिन् वृद्धिर्दीयते, तदस्मिन् आयो दीयते, तदस्मिन् शुल्को दीयते, तदस्मिन्नुपदा दीयत इत्यर्थेषु प्रथमान्ताद्यथाविहितं ठञादयः स्युरित्यर्थः।

End:

अत्र द्वन्द्वं न्यञ्चीति वीप्सायां द्वित्वम्। अन्यत्र स्वार्थे बोध्यम्। अन्यत्रापि। द्वन्द्वानि सहत इत्यादावित्यर्थः। शीतमुष्णं च एकं द्वन्द्वम्। सुखं दुःखं चापरम्। क्षुत्तृष्णा चान्यदित्यादि। इह स्वार्थे द्वन्द्वः। अम्भावादि पूर्ववत्। चार्थे द्वन्द्वनिपातनादन्यत्रापीति सिद्धम्।

Colophon;

इति द्विरुक्तिप्रक्रिया।

इति वासुदेवदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां बालमनोरमायां पूर्वार्धं समाप्तम्।

An extra leaf-added at the end contains a letter written in Tamil as following.

..... அப்படியிருந்தால் அதை அவருக்கு ஒடனே சொல்லிவிடவேண்டியது. தேவரீரும் அக்கரையாய் சொல்லி அனுப்பிச்சபடியினாலே அத்தனை தூரம் அவரை தைரியமாய் அனுப்பிவித்தேன். வேணும் விஞ்ஞாபனம். அர்த்தோதயத்துக்கு மகாராஜா அகண்டகாவேரிக்கு வரது ஒண்ணு. மகாராஜாவுக்காக சக்கரபாணிசுவாமிக்கு அர்ச்சனை பண்ணி தெரியப்படுத்தின கடுதாசிக்கு பதில்.

**365.** 21. G. 14.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या बालमनोरमा— वासुदेवदीक्षितकृता

Palm-leaf. 55 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains a fragment of the Bhvādi.

**366.** 25. I. 3.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या बालमनोरमा— वासुदेवदीक्षितकृता

Palm-leaf. 123 Foll. $15 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants beginning in the S'abdādhikāra and breaks off in the Avyayaprakaraṇa.





**367.** 30. G. 29.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या बालमनोरमा— वासुदेवदीक्षितकृता

Palm-leaf. 71 Foll. $17 \times 1\frac{1}{8}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Strīpratyaya almost complete.

4 extra leaves are added at the end. Leaves 1 and 2 give the name of the former owner of the MS.—Cakravarti Srīnivāsācārya and they contain nothing else. Leaf *3a* contains a few lines of the Strīpratyayaprakaraṇa of the Siddhānta-kaumudī. Leaves *3b* to *4b* contain a few stanzas selected from the Kaliviḍambana and Sabhārañjanas'ataka of Nīlakaṇṭhadīkṣita.

**368.** 9. K. 13.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुखबोधिनी— नीलकण्ठवाजपेयिकृता

Paper. 1935 Foll. $8 \times 6\frac{1}{4}$ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Bound in 8 volumes.

This is another commentary called Sukhabodhinī on the Siddhāntakaumudī. The author Nīlakaṇṭhavājapeyin was the son of Kāmākṣī and Varades'varayajvan and grandson of Rāmacandrādhvarin of Ātreyagotra. It is said that the author's father Varades'varayajvan learnt S'āstras from Appayadīkṣita's son and died at Benares as an ascetic. Nīlakaṇṭha had an elder brother called Sundares'varayajvan who wrote the Pāṇinipradīpa and some other works. Jñānendrasarasvatī, the author of Tattvabodhinī (Siddhāntakaumudīvyākhyā) and one Veṅkaṭes'vara were preceptors of Nīlakaṇṭha. Among the authors and works quoted herein the following may be mentioned.—Bhāṣyatattvaviveka, Vis'ves'varavijaya, Tattvbodhinīgūḍhārthadīpikā, Laghus'abdakaustubha (all these four were written by him); S'abdakaumudī by S'okkanātha, S'ābdikarakṣā by Dvādas'āhayājin, Vedāntabhūṣaṇa by Kaivalyendra (See No. 7575 Tanjore Des. Cat.), Dhātucandrodaya, Prakriyāprasāda by Viṭṭhala, Siddhāntaratnākara by Rāmakṛṣṇabhaṭṭa, Vaiyākaraṇamatonmajjanī by Bhaṭṭojidīkṣita, Durghaṭavṛtti; Pañcikā, Sarvasva, Līlāvatī (all the three on gr.) Vidyāsāgara, Cakrapāṇi, Haridīkṣita, Pravartakopādhyāya, S'rībhadra, Ratnakos'a, Pradīpavivaraṇa by Rāmacandrasarasvatī.

The work is divided into four Paricchedas. The first Pariccheda ends in the Pūrvārdha, the second in the Tiṅantaprakarana, the third in Kṛdantaprakaraṇa, and the fourth in the Svaraprakaraṇa.

Contains up to the end of Kṛtprakaraṇa, except the Taddhita and Dvirukti prakaraṇas.

Beginning:

विश्वेश्वरीं विशालाक्षीं गणेशं षण्मुखं गुरुम्।
मुनित्रयं नन्दिकेशं भारतीं नौमि सिद्धये॥
पदवाक्यप्रमाणानां पारगं विबुधोत्तमम्।

रामचन्द्रमखीन्द्राख्यपितामहमहं भजे ॥
आत्रेयाब्धिकलानिधिः कविबुधालंकारचूडामणि-
स्तातः श्रीवरदेश्वरो मखिवरो योऽयष्ट सर्वक्रतून् ।
अध्येष्टाप्पयदीक्षितार्यतनयात् तन्त्राणि काश्यां पुनः
षड्वर्गानपि यो व्यजेष्ट शिवतां यः प्राप नः सोऽवतात्
श्रीवाजपेयिना नीलकण्ठेन विदुषां मुदे ।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या क्रियते सुखबोधिनी ॥
अस्मद्गुरुकृतां व्याख्यां बह्वर्थां तत्त्वबोधिनीम् ।
विभाव्य तत्रानुक्तं च व्याख्यास्येऽहं यथामति ॥
महायासेन यल्लभ्यं तदनायासतो बुधाः ।
गृह्णन्तु सुखबोधिन्या पाण्डित्याय विमत्सराः ॥
तन्त्रे पाणिनिकर्तृके दृढतरं सत्संप्रदायाच्चिरं
भक्त्याधीत्य निबन्धजातमखिलं शेषीयभाष्यं पुनः ।
टीकाभिः परिभाव्य सारमखिलं ये जानते पण्डिता-
स्तेष्वेकोऽपि विलोकयेन्मम कृतिं धन्यो मदीयः श्रमः ॥

प्रारिप्सितग्रन्थस्य निर्विघ्नेन परिसमाप्तये ‘मङ्गलादीनि शास्त्राणि प्रथन्ते वीरपुरुषाणि भवन्ति’ इति महाभाष्योक्तविशेषफलावाप्तये च प्रकृतशास्त्रनिर्मातृत्वेनाभ्यर्हितानां सूत्रवार्तिकभाष्यकाराणां पाणिनिकात्यायनपतञ्जलीनां मुनीश्वराणां नमस्काररूपं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं ग्रन्थतो निबध्नन् विषयप्रयोजनादीनि च ध्वनयन्नात्मनो निगूढार्थतत्त्वज्ञत्वं च ज्ञापयन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते — मुनित्रयमित्यादिना । शास्त्राविरुद्धसूक्ष्मयुक्तिभिः पुनः पुनरनुचिन्तनं मननम् । तच्छीला मुनयः । ‘मन अवबोधने’ इति तानादिकात् ‘मन ज्ञाने’ इति दैवादिकाद्वा ‘मनोरुच्चोपधायाः’ इत्युणादिसूत्रेण इन्प्रत्ययः, उपधाया उत्वं च । किदित्यधिकारादिन्प्रत्ययश्च कित् । ‘आर्धधातुकं शेषः’ इति इन्प्रत्ययस्यार्धधातुकत्वात् ‘पुगन्तलघूपधस्य च’ इति प्राप्तो गुणः ‘क्ङिति च’ इति प्रतिषेधान्न भवति ।

End :

यत्तु ‘विष्णुरात्मा भगवतो भवस्यामिततेजसः’ इति कर्णपर्वणि भारतवचनं, तद्विष्णोः शिवभक्तशिरोमणित्वेन तदन्तर्यामित्वादिति न काप्यनुपपत्तिरिति । तस्मात् ब्रह्म जगत्कारणं ध्येयं चेत्यवगच्छद्भिः तत् ब्रह्म किंदेवतारूपमिति जिज्ञासुभिरत्याश्रमिभिः कृतो विचारः ‘ब्रह्मवादिनो वदन्ति किं कारणम् कुतस्तस्य जाता वर्तन्ते केन क्व च सम्प्रतिष्ठा अधिष्ठिताः केन सुखेतरेषु वर्तामहे ब्रह्मविदो व्यवस्थाम्’ इति विप्रतिपत्तिं कृत्वा तदुत्तरं कालस्वभावनियतिमहाभूताद्यप्रधानपुरुषमेलिनोऽन्तःकारणतत्त्वस्य यादृच्छिकत्वस्य चाकारणकत्वस्य सुवचतया ब्रह्मणो जनककारणत्वं कथमिति शङ्कां निराकर्तुमग्रिममन्त्रः । कालस्वभावो नियतयदृच्छाभूतानि योनिः पुरुष इति चिन्त्यम् । संयोग एषां तत्वाभावात् आत्माप्यनीशः सुखदुःखहेतोरिति । अनेन कालादिनिरासोत्तरं स्वतो निर्णेतुं शक्तानामत्याश्रमिणां देवीप्रसादात्तदवगति . . . . . . . मन्त्रेण ते ध्यानयोगानुग . . . स्वगुणे निरूढार्थमित्यन्तेन प्रतिपाद्य ततो यः कारणानि निखिलानि तानि कालात्मयुक्तान्यधितिष्ठत्येक इति मन्त्रेण तमपश्यन्निति क्रीडया अनुषङ्गवशात् परदेवताप्रसादात्तदर्थलाभ इति प्रतिपादनान्निरुपपदं ब्रह्म साम्बशिव एव । अत एव ‘अथातो ब्रह्मजिज्ञासा’ इत्यत्र शिव एव ब्रह्मादिजनको जिज्ञास्यत्वेनाद्ये ब्रह्मसूत्रे प्रतिज्ञातः । तथा चायं सूत्रार्थः—अथ साधनसम्पत्त्यनन्तरम्, अतः अकारवाच्याद्विष्णोर्यत्परं ब्रह्म, तस्य जिज्ञासेति । तस्य च लक्षणमुत्तरसूत्रेण—जन्माद्यस्य यत इति । अस्य विष्णोः यतः जन्मादि तद्ब्रह्मेति वेदितव्यमिति । ततश्च तद्ब्रह्म शास्तृ अस्य योनित्वात् कारणत्वादित्यादि प्रामाणिका व्याचख्युः । अतश्च सर्वोत्तमो मुमुक्षुभिर्ध्येयः शिवः साम्ब इति युक्तं तदर्पणम् । तत्प्रीतिश्च पुरुषार्थहेतुरिति सर्वेष्टसिद्धिः । विस्तरस्तु अस्मत्कृतविश्वेश्वरविजयग्रन्थेऽनुसन्धेय इति संक्षेपः ।





श्रीवाजपेयिना नीलकण्ठेन कृतयानया ।
व्याख्यया सुखबोधिन्या विश्वेशः प्रीयतां मुदा ॥

इति श्रीमदात्रेयान्वयरत्नाकराभ्युदितश्रीकलानिधिपदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणस्य श्रीरामचन्द्राध्वरिवरसूरेः पौत्रेण सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य श्रीवरदेश्वरयज्वशर्मणः पुत्रेण पाणिनिप्रदीपाद्यनेकप्रबन्धनिर्माणधुरीणस्य सुन्दरेश्वरयज्वशर्मणोऽनुजेन श्रीकामाक्षीगर्भाभ्युदितेन ज्ञानेन्द्रभगवत्पादपूज्यशिष्येण श्रीवेङ्कटेश्वरपादारविन्दपरिचर्यालब्धविद्यावैशद्येन श्रीनीलकण्ठवाजपेयिना विरचितायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायां सुखबोधिन्याख्यायां कृदन्तनिरूपणं नाम तृतीयः परिच्छेदः ।

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।

The Scribe of the original MS. of which the present MS. is a transcript, adds the following stanza and the date of copying.

Vol. IV ending in the Samāsāśrayavidhi

“ अविरलकृतवर्णश्रेषणं पुस्तकेऽस्मिन्
रचितमनवधानाल्लेखिनीदूषणं वा ।
अनुचितमथवा यद्व्रक्तो वर्णराजेः
करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ॥ ”

கர ௵ ஆடி ௴ 27௳ கிருஷ்ணபக்ஷம் திருதீயையும் ஸோமவாரமும் பூரட்டாதி நக்ஷத்திரத்து நாள் நீலகண்டவாஜபேயதீக்ஷிதருடைய ஸமாஸகிரந்தம் எழுதி நிறைந்தது. இது எழுதினது வெங்கடாசலம் ஸ்வஹஸ்த லிகிதம். ग्रन्थसंख्या. 3500.

Vol. VI ending in the Tiṅantakāṇḍa :

अविरलकृतवर्णश्रेषणं etc.

ப்லவங்க௵ ஆனி ௴ 15௳ புதன் கிழமை ப்ரதமையும் புனர்வஸு நக்ஷத்திரத்தின் நாள் திநந்தம் நீலகண்டவாஜபேயி தீக்ஷிதர் பண்ணின கிரந்தம் கோமல் கஸ்தூரி அய்யன் குமாரன் ஸ்வஹஸ்த லிகிதமாக எழுதி முடிந்தது.

**369.** 19. G. 28.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुखबोधिनी—नीलकण्ठकृता

Palm-leaf. 101 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Clear writing.

Begins in the Unādi and breaks off in the Svaraprakriyā.

उणादिसूत्रधातूनां तदुदाहरणेषु च ।
अनुक्तार्थकशब्दानां व्याख्यानं क्रियतेऽधुना ॥

उणादयो बहुलमिति सूत्रे उणादिपदस्य प्रविष्टत्वात्तज्जिज्ञासायामवश्यं वक्तव्यत्वेन तं निरूपयितुं शिष्यावधानाय प्रतिजानीते—अथेति । उणादिसूत्रारम्भे मङ्गलं कर्तुमुचितमित्यथशब्दप्रयोग इति भावः । उण् आदिर्येषां प्रत्ययानामिति तद्गुणसंविज्ञानो बहुव्रीहिः ॥ कृ ॥ डुकृञ्, कृ हिंसायामिति चेति केचित् । अनभिधानादर्थाननुगमाच्च नायमित्यन्ये । वा गतिगन्धनयोः, पा पाने, पा रक्षणे, जि जये, जि अभिभवे, इत्युज्ज्वलदत्तः ; डुमिञ् प्रक्षेपणे, स्वाद आस्वादने, साध संसिद्धौ, अशू व्याप्तौ, एभ्य उण्प्रत्ययः स्यात् । करोतेरेवेति ध्वनयति—करोतीत्यादि । कारुरिति सिद्धम् ।

End :

ननु प्रतिपदोक्तत्वात् यदादिभिः साहचर्याच्च निपातस्यैव स्वच्छन्दस्य ग्रहणं स्यादिति चेत्, सत्यम् ;

एतदेव ज्ञापयति-अस्मिन्नेव प्रकरणे नेदमुभयं व्यवस्थापकमिति । तेन यावद्यथाभ्यामित्यत्र यत्तदेतेभ्य: परिमाणे वतुबिति व्युत्पादितस्यापि लाक्षणिकस्यानिपातस्यापि ग्रहणं भवति । यावत्स्तोतृभ्योऽरदो गृणाना इति । अरद इति अट्स्वरेणाद्युदात्त: । युक्तग्रहणं किम्? अन्वाचिते मा भूत् । यावत् क च ते मनो दक्षं दधस उत्तरम् । इह यत्रेत्यस्योत्तरमित्यनेन साक्षात्संबन्ध: । दध धारणे । अनुदात्तेत् ॥ नह प्र ॥ नहशब्दो निपातसमाहारो निषेधे वर्तते । नह भोक्ष्यस इति । अदुपदेशात्परत्वात् से इत्यस्य निघात: ! स्यस्तु प्रत्ययस्वरेण ।

**370.** 21. Q. 15.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या— मितवादिनी

Palm-leaf. 120 Foll. $7\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

This is a gloss on the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita. As indicated by the title Mitavādinī, the commentary is very brief. The author says that he writes commentary on such portions as left unexplained in Prauḍhamanoramā. The author's name is not mentioned in the work. He worships the God Pallikoṇḍa enshrined at Nallore.

Breaks off in the beginning of the S'abdādhikāra.

Beginning :

नल्लूरुस्वामिनं नत्वा पल्लिकोण्डाख्यमच्युतम् ।
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यां करोमि मितवादिनीम् ॥
सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रसिद्धास्ति मनोरमा ।
तत्र यद्व्याकृतं मूलं तन्नात्र प्रतिपाद्यते ॥

विघ्नविघाताय कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते—मुनित्रयमित्यादिना । त्रयोऽवयवा यस्य त्रयम् । संख्याया अवयवे तयबिति अवयववृत्ते: संख्यावाचिनस्त्रिशब्दादवयविन्यर्थे तयप् । अवयवी त्वत्र समुदाय एव । द्वित्रिभ्यामिति तयपोऽयच् । मन्तारो वेदशास्त्रार्थतत्त्वावगन्तारो मुनय: । अत्र मनेरुच्चेत्युणादिसूत्रेण मनेरत उकार:, मने: पर इन्प्रत्ययश्च । तेषां पाणिनिकात्यायनपतञ्जलीनां त्रयं मुनित्रयम् । अत्र समुदायस्यातिरिक्तत्वेऽपि तद्घटकत्वेन मुनीनां प्रत्यभिज्ञानात् मुनित्रयनमस्कारस्य दुरितनिवर्तकत्वमस्त्येव । ननु स्वयंभुवे नमस्कृत्येतिवत् मुनित्रयमित्यत्रापि नम:स्वस्तीत्यादिना चतुर्थी स्यात् । मैवम्, उपपदविभक्ते: कारकविभक्तिर्बलीयसीति वचनात् नमस्करोति देवानितिवत् द्वितीयाया एव युक्तत्वात् ।

End :

अत्राहु:—प्रयोगनियमार्थमिदम् । पर एव प्रत्ययो न केवल इति । अन्यथा प्रत्ययार्थमात्रविवक्षायां किमस्य द्वयसमित्याद्यपि प्रयुज्येत । यदि तु प्रकृतिविशेषोद्देशेनैव प्रत्ययस्य विधानात् केवलो न प्रयोक्ष्यत इति ब्रूषे, तथापि प्रकृत्यर्थमात्रविवक्षायां केवलं प्रकृति: प्रयोज्येतैव । अत: प्रत्यय: परो भवत्येवेति नियमार्थमिदम् । अपदत्वनिष्पत्तेश्चायं नियम: । तदेतदुच्यते न केवला प्रकृति: प्रयोक्तव्या न केवल: प्रत्यय इति । अपदं न प्रयुञ्जीतेति वा । अपरिनिष्ठितं न प्रयुञ्जीतेति तस्यार्थ इति ।

**371.** 19. G. 26.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुधाकर:—कृष्णशास्त्रिकृत:

Palm-leaf. 54 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches.





7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Clear writing.

A commentary on the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita by Kṛṣṇas'āstrin of Saṅkepalli family, pupil of Vināyakaguru. The commentary is called Sudhākara. The author herein criticizes the S'abdendus'ekhara of Nāges'a.

Breaks off in the स्वादिसन्धि.

Beginning :

श्रीमौनिविनायकगुरुचरणारविन्दाभ्यां नम: ।

वन्दे वाञ्छितलाभाय वृषवीश्वरवाहनौ ।
नगेशकेशतनयाजानी नागेशवन्दितौ ॥ १ ॥
यो दृष्ट्वा परतन्त्रजातमखिलं ह्यल्पप्रसादं मुनि:
सर्वेषामुपकारकं सुकृतिनां तन्त्रं चिकीर्षुर्द्दढम् ।
भक्त्याविष्कृतचन्द्रशेखरकरोद्भासीडयढक्काश्रुत-
श्रौतज्ञापितमूलकं तदकरोत्तस्मै नमस्तीर्थिने ॥ २ ॥
सूत्रानुक्तैर्दुरुक्तै: कबलितविषयान् सर्वतो भावयित्वा
चर्चामूलाविलोलप्रकटितसुवच:पङ्कजैराप्यतेव ।
तीर्थं दाक्षीसुतोत्थं जनहृदयमलध्वंसि येनात्तवाचा
तस्मिन्गाढावसक्ता मम वसतु नतिर्मेवमेशेऽखिलज्ञे?॥
दाक्षीपुत्रप्रणीतान् बहुतरविषयान् साध्वसाधुप्रतर्कान्
योगान् दोषप्रचारस्थगितनिजहृदो वाक्यकृद्यांश्चकार ।
तान् सर्वान् गूढभावान्निजमतिमणिनोद्दीपयन् ग्रस्तदोषान्
कुर्वन्नज्ञानबन्धं दलयति नितरां योऽहिराट् तं नमामि ॥
भक्ताज्ञानतमोभेत्ता भाव्य: पाण्डित्यभास्कर: ।
यत्कृपालेशमात्रेण तस्यै वाण्यै नमोऽस्तु मे ॥ ५ ॥
यद्यपीयं दुरूहोक्तिर्दीक्षितार्यकृति: स्वत: ।
तथापि स्यान्मौनिपादसेवनात्सूहसूक्तिका ॥ ६ ॥
यत्पादाम्बुजसेवाप्तसन्मति: सूरिसम्मत: ।
तान् श्रीविनायकगुरून् वन्दे वागीश्वरोपमान् ॥७॥
संकेपल्यन्वयाम्बोधिविधुश्रीकृष्णशास्त्रिणा ।
सिद्धान्तकौमुदीमोद: क्रियतेऽयं सुधाकर: ॥ ८ ॥

विघ्नविघातायाचरितस्य मङ्गलस्य शिष्टाचारपरंपरागततां सूचयन् शिष्यशिक्षायै तदुपनिबध्नाति— मुनित्रयमिति । मुनीनां त्रयं मुनित्रयमिति विग्रहे षष्ठ्यन्तस्य प्रधानसमुदायान्वयेन सामर्थ्यसत्त्वात् षष्ठीति समास: । मुनिसंबन्धिनं त्र्यवयवकं समुदायमिति बोधादन्येषां साक्षात्तत्संबन्धिनमुपादायाश्रयत्वासंभवेन न तत्संबन्धिनां घटादीनां त्रयाणां समुदायस्य ग्रहणशङ्केति भाव: ।

End :

स्वार्थगतसंख्याभिधायित्वरूप: संबन्ध: षष्ठ्यर्थ: । एतत्तदर्थगतसंख्याभिधायी य: सुप्तस्येत्यर्थ: । एतत्तदोरनन्तर इत्यर्थस्तु न पदस्वरसलभ्य:, अध्याहारप्रयुक्तगौरवप्रसङ्गात । एवं हि पञ्चमीमेवोच्चारयेत । तेन परमैष ददाति परमस ददातीति सिद्धम् । अर्थद्वारकसंबन्धाश्रयणे चानञ्समास इति लिङ्गम् । न चास्योपसर्जनत्वात्तत्रै . . . . . . . . . . . . . ।

**372.** 19. G. 31.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुधाकर:—कृष्णशास्त्रिकृत:

Palm-leaf. 180 Foll. $17 \times 1$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

The last 4 leaves are broken.

Begins in the Course of S'abdādhikāra and breaks off in the Samāsās'rayavidhi.

Beginning :

. . . . . र्येणापादादावित्यस्याप्यसंबन्ध इत्याशयात् । अत्राग्ने इत्यस्याविद्यमानवद्भावप्रतिषेधादामन्त्रितस्य चेत्याष्टमिकनिघातसिद्धि: फलं बोध्यम् । विभा-

षितं वक्ष्यामिति । अन्यथा नामन्त्रिते इति पूर्वसूत्रस्य चास्य च विषयविभागो न स्यादिति तद्भावः । विशेषवचन इत्यस्यार्थमाह—विशेषणे इति ।

End :

किञ्चिन्वेति । किं किं दधातीति विग्रहे आतोऽनुपसर्गे इति कः । पूर्वमकारस्य लोपः । उत्तरवर्णस्य सुट् षत्वं च निपात्यते । . . . . समासे परशब्दस्य पूर्वनिपाते च परःशतानीत्यप्युदाहरणम् । तद्ब्रुहतोः । गणसूत्रमिदम् । एवं त्रायस्वेत्यपि ।

**373.** 19. G. 32.

## सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या सुधाकरः—कृष्णशास्त्रिकृतः

Palm-leaf. 135 Foll. 17 × $\frac{7}{8}$ inches. 4 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Wooden boards are added to both sides.

Contains the Vaidika and Svara prakaraṇas.

Beginning :

अथ वेदमात्रगोचरप्रयोगप्रक्रियामष्टाध्यायीक्रमेणारभते । यद्यपि स्वरप्रक्रियाया लोकवेदोभयविषयकत्वादितः पूर्वमेव निरूपणमुचितं, तथापि वैदिकप्रयोगवत् लौकिकप्रयोगेषु स्वरविशेषादर्शनेन तस्या अपि वैदिकप्रक्रियासादृश्यं बोधयितुमित उत्तरं तन्निरूपितमिति बोध्यम् । यद्यपि षष्ठीयुक्तः इत्यत्र वेति योगविभागात्तत्र तत्र बहुलग्रहणे छन्दसि दृष्टानुविधानमात्रसत्त्वाच्च तत्सकलं सिद्धम् ।

End :

तेनाग्नाविष्णू इत्यादाववग्रहेऽप्यनु . . . पदविभागे . . त्र . . सादायुः । अग्निमीले इत्यादौ तिङतिङ इति निघातश्च सिध्यति । संहिताधिकारस्थं तु यणादिकं स्वरितप्रचयादिकं च नेत्यवसेयम् । इत्थमन्यत्रापि मुनित्रयवचांसि तत्प्रातिशाख्यानि तद्व्याख्यातृगिरो निरुक्तादिग्रन्थांश्च पर्यालोच्य निष्कर्ष उन्नेयः । तदाह—यथाशास्त्रमिति सर्वेष्टसिद्धिः ।

सुधाकरे सुधीस्वान्तकुमुदोल्लासकारिणि ।
परार्धं पूरितं तेन प्रीयतां सशिवः शिवः ॥

Colophon :

इति श्रीप्रतोदिवैयाकरणकण्ठीरवसंकेपल्ल्युपनामककृष्णशास्त्रिविरचितायां सुधाकराख्यायां सिद्धान्तकौमुदीव्याख्यायामुत्तरार्धं परिपूर्णतामगमत् ॥

**374.** 10. D. 21.

## सिद्धान्तकौमुदीटिप्पणम्—पङ्क्तिप्रकाशः

Paper. 15 foll. 11½ × 4¼. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

This also is a brief commentary on the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita. The names of the commentary and its author are not found in the portion of the commentary contained in this MS. But in the margins of leaves the words Paṅktiprakāśa and Tārakānanda are written. From this it may be presumed that the commentary is called Paṅktiprakāśa and its author was Tārakānanda.

Breaks off in the Visargasandhiprakaraṇa.

Beginning :

परान्नित्यं बलवत् । यथा तुदतीति । अत्र तुदधातोर्लटि तिबादेशे च पुगन्तलघूपधस्य चेत्यनेन गुणः प्राप्तः । तुदादिभ्यः श इत्यनेन शप्रत्ययोऽपि प्राप्तः । विप्रतिषेधे परं कार्यमित्यनेन परत्वाद्गुणादेशः प्राप्तः ।





नित्यस्य च परापेक्षया बलवत्त्वेन परमपि गुणादेशं बाधित्वा नित्यत्वाच्छ एव भवति । अन्यथा तोदतीत्यापत्तेः । नित्यस्य बलवत्त्वे बीजं च अक्लृप्ताभावकस्याभावकल्पनापेक्षया क्लृप्ताभावस्यैवाभावकल्पनं न्याय्यमिति । पूर्वापेक्षया परस्य बलवत्त्वे बीजं तु विप्रतिषेधे परं कार्यमिति-स्पष्टतरम् । अत एव तत्र तत्रादरेण नोदाहार्यते ।

End :

अतः कृकमीति सूत्रस्थकंसग्रहणज्ञापितप्रकृतिप्रत्ययविभागशून्याव्युत्पत्तिपक्षे प्रत्ययभिन्नरूपस्य विसर्गस्याक्षतत्वात् पर्युदासासंभवेन षत्वप्राप्तौ संपुंकानामिति वार्तिके पुंग्रहणम् । तथा सति वार्तिकस्थपुंग्रहणेनैव व्युत्पत्तिपक्षप्राप्त≍क≍पयोरव्युत्पत्तिपक्षप्राप्तषत्वस्य च बाधेन सकारे पुंस्कोकिल इत्यादिप्रयोगाणां सिद्धिर्भवति, नान्यथेत्याशयं मनसि निधायाह—व्युत्पत्तीत्यादिना । एतेन प्रत्ययभिन्नस्येति विसर्गस्य सामानाधिकरण्यान्वये प्रत्ययसंबन्धिसकारसत्त्वेन पक्षद्वयेऽपि प्रत्ययभिन्नरूपविसर्गस्याक्षतत्वेन षत्वप्राप्ताविति वाच्यत्वापत्त्या ≍क≍पयोः प्राप्तावित्यसंगतमित्यपास्तम् । वैयधिकरण्येन व्याचक्षाणानां प्राचां मतेनेदमिति मनोरमाग्रन्थस्तु पातेर्डुम्सुन्निति व्युत्पत्त्यनुसारेण नेयः । एतद्व्युत्पत्त्या ठिलोपार्थडित्वसामर्थ्याद्याश्रयणं पूर्वोक्तव्युत्पत्त्या तु नेति विवेक्तव्यम् । षत्वप्राप्तावित्यत्र षत्वस्यापत्त्येत्यर्थो बोध्यः । इदमप्यनुनासिकपक्षे बोध्यम् । अनुस्वारपक्षे तद्व्यवधानाभावात् सर्वथापि षत्वाप्राप्त्या कुप्वोरित्यस्यैव प्रवृत्तेरित्यलं बहुना ।

**375.** 36. D. 8.

## कौमुदीसारसंग्रहः—वेदान्ताचार्यकृतः

Paper. 98 foll. 8¼ × 7¼. 14 lines in a page. Grantha script. New. Good. Good writing.

A summary of the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita by one Vedāntācārya.

Contains the following Paricchedas :

(१) अक्षरस्वरूपनिरूपणम् (२) सन्धिनिरूपणम् (३) शब्दनिरूपणम् (४) वृत्तिनिरूपणम् (५) कृदन्तनिरूपणम् । (incomplete.)

Beginning :

अञ्जनाद्रि जनानन्दसंजने रञ्जयच्चिरम् ।
चिन्मयं तन्मनोवर्ति तन्महो मन्महेतराम् ॥
विधाय विष्णोर्विनतिं वेदान्तार्यविपश्चिता ।
क्रियते बालबोधाय कौमुदीसारसंग्रहः ॥

इह खलु निखिलपुरुषार्थसाधनसंपिपादयिषाकबलितमानसानां जनानां शास्त्रज्ञानमन्तरा सिषाधयिषितफलसिद्ध्यभावात्, तत्र च—

धर्मार्थकाममोक्षाणामवश्यं ग्राह्यताजुषाम् ।
चतुर्णां पुरुषार्थानां सिद्धिं संपादयेन्नरः ॥

इति विवेकचिन्तामणिदर्शितन्यायेन चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धिसंपादनस्य तुल्यत्वेऽपि, तत्रैव—

ऐहलौकिकमादौ स्यादथ स्यात् पारलौकिकम् ।
शर्म सर्वप्रयत्नेन तस्मात्तत्साधयेद्बुधः ॥

इत्युक्तप्रकारेण पूर्वमैहिकफलसंपादनस्य कर्तव्यत्वात्

अर्थशास्त्रपरिज्ञानादैहलौकिकभोगभाक् ।
आमुष्मिकानुभोगी स्यान्मोक्षशास्त्रपरीक्षणात् ॥

इत्यैहिकफलभोगस्यार्थशास्त्रज्ञानसाध्यत्वात् धर्मकामयोरप्यर्थसाध्यत्वेन तच्छास्त्रयोरप्यर्थशास्त्रपुरःसरत्वात् सर्वस्यार्थशास्त्रस्य पदज्ञानपूर्वकत्वात् श्लोके वाक्ये वा मिलिततया प्रयुक्तस्य तस्य पदस्य च संधिज्ञानमन्तराविभाज्यत्वात् * * * * *

*  *  *  * कौमुदीसारसंग्रहनामकस्तादृशग्रन्थः प्रतिपाद्यते । तत्र च सर्वस्याप्यक्षरज्ञानपूर्वकत्वादादौ तावदक्षरस्वरूपं निरूप्यते ।

Colophon :

इति कौमुदीसारसंग्रहे अक्षरस्वरूपनिरूपणं नाम प्रथमः परिच्छेदः ॥

End :

भूतकालेऽप्यनद्यतनत्वे पारोक्ष्ये च गम्ये लिट्प्रयुज्यते । भूतकाले . . . . . त्वमात्रे गम्ये लङ् । केवलभूतकाले लुङिति विवेकः । अनद्यतनत्वं तु अतीताया रात्रेः पश्चार्धेन आगामिन्या रात्रेः पूर्वार्धेन च . . . .

**376.** 22. G. 23.

## उणादिसूत्राणि

Palm-leaf. 5 foll. 18¾ × 1⅜ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

As regards the nāmans or nouns in Sanskrit there are two different views among the grammarians. S'ākaṭāyana holds that all nouns have their derivations from roots, while Pāṇini opines that they are not derived, but have been used in the same form. The present work represents the former view and formulates rules of derivation. Though Pāṇini is not in favour of this view he seems not opposed to it as he has accorded his sanction to it in rule 3-3-1. As for the authorship of the work, Nāges'a on the traditional ground holds that these sūtras were not written by Pāṇini but were gleaned from certain ancient works by S'ākaṭāyana and others and given the present shape by certain responsible author so that the work may be considered as one of the supplements to the Aṣṭādhyāyī. Vimalasarasvatī, the author of Rūpamālā and Durgasiṁha, the author of Uṇādisūtravṛtti attribute the authorship to Vararuci *alias* Kātyāyana. Goldstücker and other modern scholars follow this view. S'vetavanavāsin, another commentator on Uṇādisūtras holds that these sūtras were written by Kātyāyana and others.

The work is divided into five pādas or chapters and hence is called Pañcapādī in order to distinguish it from Das'apādī, another recension of the work containing ten pādas. S'rīnivāsadīkṣita in his Svarasiddhāntacandrikā states that sixteen sūtras of the work deal with svaras or accents.

Complete in five pādas.

Beginning :

कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण् । आतो युच् । छन्दसीणः । दृसनिजनिचरिचटिभ्यो ञुण् । किंजरयोः श्रिणः । त्रो रश्च लः । कृके वचः कश्च । भृमृशीतृचरित्सरितनिधनिमिमस्जिभ्य उः । अणश्च । धान्ये नित् ।

End :

व्याङि घ्रातेश्च जातौ । हन्तेरच् घुर च । क्षमेरुपधालोपश्च । तरतेर्ड्रिः । ग्रहेरनिः । प्रथेरमच् । चरेश्च । मङ्गेरलच् ।

Colophon :

इत्युणादिषु पञ्चमः पादः ।

**377.** 22. G. 53.

## उणादिसूत्राणि

Palm-leaf. 6 Foll. 17 × 1⅜ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Complete in 5 pādas.

**378.** 23. I. 2.

## उणादिसूत्राणि

Palm-leaf. 2 Foll. 16⅞ × 1½ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the 1st pāda only.

**379.** 28. J. 47.

## उणादिसूत्राणि

Palm-leaf. 9 Foll. 15¼ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Complete in 5 pādas.

**380.** 39. I. 4(*a*)

## उणादिसूत्राणि—श्वेतवनवासिकृतवृत्तिसहितानि

Paper. 189 Foll. 8 × 6 inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Legible writing.

Uṇādisūtras described in previous numbers are followed by a commentary written by S'vetavanavāsin son of Āryabhaṭṭa of Gārgyagōtra. The author is said to have lived in a village near Indugrāma. His forefathers are said to have lived in a village called Utterameru.

Complete in 5 pādas.

Beginning :

प्रणम्य भाष्यकाराय तन्मतस्पर्शशोधिताम् ।



व्याख्यामुणादिसूत्रस्य करिष्यामि यथामति ॥

कृपावाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण् ॥

डुकृञ् करणे, पा पाने, लुग्विकरणालुग्विकरणयोरलुग्विकरणस्यैवेति परिभाषया पिबतेरेव ग्रहणम् । लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्य ग्रहणमिति कृपा इत्यस्याग्रहणम् । वा गतिगन्धनयोः, जि जये, जि अभिभवे, उभयोरपि ग्रहणम् । डुमिञ् प्रक्षेपणे, स्वद आस्वादने, राध साध संसिद्धौ, अशू व्याप्तौ, एतेभ्यो धातुभ्य उण् प्रत्ययो भवति । णकारो वृद्ध्यर्थः युगर्थश्च । उणादिप्रत्ययान्ताः संज्ञाशब्दाः । तेन तेषामत्र स्वरूपसंवेदनस्वरवर्णानुपूर्वीमात्रफलमन्वाख्यानम् । अत एवाचार्यः पाणिनिः प्रतिपदविधिमनादृत्य लक्षणमेतत्सर्वं संग्राह्यं पठति उणादयो बहुलमिति । बहुलमुणादयो द्रष्टव्याः । येयं शाकटायनादिभिः पञ्चपादी रचिता तत्राप्येते न परिसमाप्ताः, संज्ञाया नानारूपत्वात् । तेनात्र ये अपठिताश्च प्रत्ययादिसंज्ञामपि ते बहुलं लभन्ते ।

End :

मङ्गेरलच् ॥ मगिर्गत्यर्थः । नुम् । तस्मान्मङ्गेरलच्प्रत्ययः । मङ्गतीति मङ्गलं कल्याणम् । . . . . . . . सूत्रेणैव मङ्गलमिति रूपस्य गम्यमानत्वात् शास्त्रपरिसमाप्तिसमये मङ्गल . . . म् ।

Colophon :

इतीन्दुग्रामसमीपवर्त्यग्रहारवास्तव्येन उत्तरमेर्वभिजनेन धर्मशास्त्रपारगार्यभट्टसूनुना गार्ग्येण श्वेतवनवासिनाम्ना विरचितायामुणादिवृत्तौ पञ्चमः पादः । समाप्तेयं पञ्चपादी ।

The last 3 leaves contain 14 sūtras explaining the origin of the Sanskrit alphabets अ, इ etc. and a gloss also is

written on these sūtras. It is not clear whether the gloss is Svetavanavāsin's or not.

The MS. is said to have been copied from a paper MS. belonging to the Palace Library, Trivandrum.

**381.** 39. I. 4(*b*)

## उणादिसूत्राणि—श्वेतवनवासिकृतवृत्तिसहितानि

Paper. 167 Foll. 8 × 6 inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Complete in 5 pādas.

The MS. was copied from a paper MS. belonging to the Madras Govt. Oriental MSS. Library.

**382.** 38. I. 6.

## उणादिसूत्राणि—दुर्गसिंहकृतवृत्तिसहितानि

Paper. 119 Foll. 8 × 6 inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

The Sūtras are slightly different from those of Pañcapādī described above. The work is divided into 6 pādas.

Complete in 6 padas.

Beginning :

नमस्कृत्य गिरं भूरिशब्दसंतानकारणम् ।
उणादयोऽभिधास्यन्ते बालव्युत्पत्तिहेतवे ॥
कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूदसनिजनिचरिचटिभ्य उण् ॥

एभ्यो धातुभ्यः (उण् प्रत्य) यो भवति । उणादयोऽपि भूतेऽपि । भूते काले । अपिशब्दाद्वर्तमाने भविष्यति च । ताभ्यामन्यत्रोणादयः । ताभ्यां संप्रदानापादानाभ्यामन्यस्मिन् कारके कर्तरि कर्मादौ यथाभिधानं प्रत्ययः पर इति परिभाषायामुणादयो भवन्ति । णकार युगाद्यर्थः । डुकृञ् करणे । करोतीति कारुः शिल्पी । वा गतिगन्धनयोः । वातीति वायुः समीरः । धेट् पापाने । पिबतीति पायुः अपानम् । जि जये । जयतीति जायुः औषधम् । डुमिञ् प्रक्षेपणे । मिनोतीति मायुः पित्तम् । गोपूर्वस्यान्यार्थं गां वाचं मिनोतीति गोमायुः सृगालः । स्वद स्वादने । स्वदत्ते स्वादु मधुरम् । राध साध संसिद्धौ । साध्यतीति साधुः कुशलः । अशूङ् व्याप्तौ । अश्नुते इत्याशुः शीघ्रम् । दृ विदारणे । दृणातीति दारुः काष्ठम् । सनु दाने । सनोतीति सानुः प्रस्थं शृङ्गम, पर्वतैकदेशः । जन जनने । जायत इति जानुः अष्ठीवान् । चरिर्गत्यर्थः । चरतीति चारुः शोभनम् । चट स्फुट भेदे । चटतीति चाटुः पटुः वादी ।

End :

सावमेरिन् दीर्घश्च ॥ सावुपपदे अमेर्धातोरिन् प्रत्ययो भवति दीर्घश्च । अमु गतौ सुपूर्वः । शोभनममति स्वामी प्रभुः । इन्हनपूषेत्यादिना सौ दीर्घः ।

शब्दानामानन्त्याद्व्युत्पत्तिर्नैव दृश्यते येषाम् ।
तेषां विज्ञैः कार्या मान्यैर्धातुतः प्रत्यया युक्ताः ॥

Colophon :

दौर्गसिंह्यामुणादिवृत्तौ षष्ठः पादः समाप्तः ॥

Date of copying—Kālayukti year.

**383.** 38. H. 7.

## उणादिसूत्राणि—माणिक्यदेवकृतवृत्तिसहितानि

Paper. 168 Foll. 8 × 6 inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Legible writing.





Uṇādisūtras in different recension are commented by Māṇikyadeva, apparently a Jain author. The MS. does not give the author's name. Yet from the MS. described in No. 263 of the Des. Cat. of Sanskrit MSS. in the Bhandarkar Oriental Institute, Poona. Vol. II, it is known that Māṇikyadeva was the author of the commentery.

For further particulars see the introduction of the printed edition in the Sarasvati Bhavana Texts Series No. 81.

Complete in 10 pādas.

Beginning :

स्वयंभुवे नमस्कृत्य प्रणिपत्य सरस्वतीम् ।
वक्ष्ये वृत्तिमुणादीनां यथाबुद्धि यथाक्रमम ॥
अर्तिसृधृधम्यश्यवतरिभ्यो निः ॥

इहेमेऽधिकाराः संबध्यन्ते । प्रत्ययः, परश्च, आद्युदात्तश्च, अनुदात्तौ सुप्पितौ, धातोः, तत्रोपपदं सप्तमीस्थम, कृदतिङ्, वासरूपोऽस्त्रियाम, वर्तमाने लट्, पुवः संज्ञायाम, उणादयो बहुलम, भूतेऽपि दृश्यन्ते, भविष्यति गम्यादयः, कर्तरि कृत, दाशगोघ्नौ संप्रदाने, ताभ्यामन्यत्रोणादयः, कालाः संबध्यन्ते । एते च स्वरितलिङ्गाः सङ्कल्प्यमाणाः संग्राह्यमाणाः स्वविषयोद्भावनानुष्ठानसमर्थाः आ उणादिपरिसमाप्तेः दशपाद्यां सर्वत्रैवानुवर्तन्ते । अत्र यावतामधिकाराणां प्रयोजनं तत्र तावन्त एवाभिसंबध्यन्ते । एतेष्वनुवर्तमानेषु एभ्यो धातुभ्यो वर्तमानकाले यथासंभवं कर्त्रादिषु कारकेषु संज्ञाविषयेषु परः निप्रत्ययो भवति । 'ऋगतौ' भौवादिकः, ऋ सृ गतौ जुहोत्यादिः । ऋच्छति इयर्ति अर्यते वा अरणिः ।

End :

स्थः स्ताम्बजबकौ च ॥ २२ ॥

स्थाधातोः अम्बच् अबक इत्येतौ प्रत्ययौ भवतः । स्त इत्ययं चादेशः धातोः । ष्ठा गतिनिवृत्तौ । तिष्ठतीति स्तम्बः समवायः । स्तबकः पुष्पापीडः कर्ता ।

Colophon :

इत्युणादिवृत्तौ प्रकीर्णको नाम दशमः पादः ।

**384.** 21. A. 67.

## गणपाठः—पाणिनिकृतः

Palm-leaf. 22 Foll. 16¾ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

An enumeration of words undergoing common operations of the rules of Pāṇini. In certain sūtras Pāṇini mentioned only one word by adding the word आदि which means etcetera. The words meant to be included in the lists are specifically mentioned in this work. The author is believed to be Pānini as per stanza :

" अष्टकं गणपाठश्च धातुपाठस्तथैव च ।
लिङ्गानुशासनं शिक्षा पाणिनीया अमी क्रमात् ॥ "

Complete in 8 adhyāyas.

Beginning :

येनाक्षरसमाम्नायमधिगम्य महेश्वरात् ।
कृत्स्नं व्याकरणं प्रोक्तं तस्मै पाणिनये नमः ॥

सर्वादीनि सर्वनामानि ॥ सर्व । विश्व । उभ । उभय । डतर । डतम । अन्य । अन्यतर । इतर । त्वत् । त्व । नेम । सम । सिम । पूर्वपरावरदक्षिणोत्तरापराधराणि व्यवस्थायामसंज्ञायाम् । स्वमज्ञातिधनाख्यायाम् । अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः । त्यद् । तद् । यद् । एतद् । इदम । अदस् । एक । द्वि । युष्मद् । अस्मद् । भवत् । किम् । इति सर्वादयः ॥

End :

आचार्यादणत्वं च। आकृतिगणोऽयम्। पाठान्तरम्। क्षुभ्न तृप्नु नृनमन नरनगर नन्दन यङ्नृती गिरिनदी गृहगमन निवेश निवास अग्नि अनूप आचार्यभोगीन चतुर्हायन। इरिकादीनि वनोत्तरपदानि संज्ञायाम्। इरिका तिमिर समीर कुबेर कर्मार ॥

Colophon :

इति गणपाठे अष्टमोऽध्यायः। समाप्तश्च गणपाठः।

**385.** 20. O. 13.

**धातुपाठः—पाणिनिकृतः**

Palm-leaf. 25 Foll. $12\frac{3}{4} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A list of verbal roots as meant by Pāṇini in his rules of Aṣṭādhyāyī. The roots are divided into 10 groups, namely भ्वादि, अदादि, जुहोत्यादि, दिवादि, स्वादि, तुदादि, रुधादि, तनादि, क्र्यादि and चुरादि. This work also is attributed to Pāṇini. The Commentators on Pāṇini opine that the meanings of roots were not written by Pāṇini; but one Bhīmasena added them in the Dhātupātha.

Complete up to the end of Curādi.

Beginning :

भू सत्तायाम्। एध वृद्धौ। स्पर्ध संघर्षे। गाधृ प्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थे च। बाधृ विलोडने। नाथृ नाधृ याच्ञोपतापैश्वर्याशीःषु। दध धारणे। स्कुदि आप्रवणे। श्विदि श्वैत्ये। वदि अभिवादनस्तुत्योः। भदि कल्याणे।

End :

अन्ये तु दशगणपाठो बहुलं भवति। तेनेहापठिता अपि सौत्रा लौकिका वैदिकाश्च द्रष्टव्या इत्याहुः। इतरे तु नवगणीपठितेभ्योऽपि क्वचित्स्वार्थे णिच्, बहुलग्रहणात्। तेन रामो राज्यमचीकरदित्यादिसिद्धिरित्याहुः। चुरादिभ्य एव बहुलं णिजित्यन्ये। अङ्गवाचि प्रातिपदिकं निरसने णिङं लभते। श्वेताश्वाश्वतरगालोडिताह्वरकाणां चतुर्णां धात्वर्थे णिङ् अश्वतरतकलोपश्च द्रष्टव्यः। णिजेवेत्येके। पुच्छादिषु धात्वर्थ इत्येव सिद्धम्।

**386.** 22. G. 23.

**धातुपाठः—पाणिनिकृतः**

Palm-leaf. 13 Foll. $18\frac{3}{8} \times 1\frac{3}{8}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete up to the end of Curādi.

**387.** 22. P. 11.

**धातुपाठः—पाणिनिकृतः**

Palm-leaf. 21 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete up to the end of Curādi.

The scribe adds :

साधारणाख्यके वर्षे भानौ कर्कटराशिगे।
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां वारे भौमसमाह्वये ॥
श्रीवत्सगोत्रजातेन वेंकटेशेन धीमता।
लिखिता भीमसेनेन कृता धात्वर्थमालिका ॥

**388.** 23. I. 2.

**धातुपाठः—पाणिनिकृतः**

Palm-leaf. 15 Foll. $16\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Complete up to the end of Curādi.





**389.** 25. K. 22.

**धातुपाठः—पाणिनिकृतः**

Palm-leaf. 17 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete up to the end of Curādi.

The scribe adds :

सौम्यनामसंवत्सरं चापमासं कृष्णपक्षं चतुर्थी सौम्यवासरे लिखितम्।

Names of the scribes: Seṣayyan and Ramasvamiayyan.

The fly-leaf at the end contain the stanza :

"कस्त्वं शूली प्रविश भिषजां वेश्म + पातु मां पार्वतीशः।"

**390.** 28. A. 5.

**धातुपाठः—पाणिनिकृतः**

Palm-leaf. 23 Foll. $13 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Complete up to the end of Curādi.

The following colophon is read :

इति भीमसेनविरचितो धातुपाठः समाप्तः।

Three fly-leaves are added at the beginning and they contain the following :

Fol. 1 :

"धातुसूत्रगणोणादिवाक्यलिङ्गानुशासनम्।
आगमप्रत्ययादेशा उपदेशाः प्रकीर्तिताः ॥"

Fol. 2 :

"वाणीममरवाणीं मधुरसवेणीं तनोतु कल्याणीम्।"

2 *b* :

"वल्लवीवल्लव संल्ल रे मोहनदेव
उल्लमति मोहलतिकामेऽतीव— वल्लवी
सुललितयान सुमशरभान
सुकुमारतरगान शोभनैकतान— ,,
समधिकमोहे सरमि विगाहे
कथमिदमिह सेवे कामकेलिमोहे— ,, (२)
विधिलिपिरिति विदितमिहारे
सा यदि तव भाति साधु मानमेति— ,, (३)
कमलानुकूल करुणालवाल
कमनीयमृदुचेल कान्तनीलनील— ,, (४)
मधुकृतचारे मलयसमीरे
मनसि मम रागजविचारे महति मुरारे— ,, (५)
विलसति सोमे विरहिणि भीमे
विकसति हृदि कामे विहर मुरारे— ,, (६)
परिहर रोषं परिचिनु तोषं
नतजनपरिपोषं नौमि चारुवेषं— ,, (७)
दवनमतापादवन यदुभूप
देववरदत्तरूप तेऽहमनुरूप— ,, (८)
कान्तचलतोरि रामध्य सकल गोलहरिं कान्त
वरवल्लवीजार गोपकिशोरारे
अजभजिताजसुन्दर छलतो (९)
न हि विरहं सहे प्रियस्र तापिञ्छा-
भलभलावण्यधे दयां छलतो— (१०)
अयि नन्दनजानन्त बलिदनुजारे
सरसरतीशमोहन छलतो— (११)
मयि ते मनो न हि तावकीया हारे
वरदत्तदानवसंनुत छलतो— "(१२)

**391.** 28. A. 6.

**धातुपाठः**

Palm-leaf. 13 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches.

7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete up to the end of Curādi.

Colophon :

धातुपाठः समाप्तः ।

The following stanza is added after the colophon :

"भूवादौ शबदादिकेषु लुगपि
श्लुः स्याज्जुहोत्यादिषु
श्यन् दैवादिकधातुषु श्नुरपि च
स्वादौ तुदादौ च शः ।
रुध्यादौ श्नमथो तनादिषु
भवेदुप्रत्ययः क्रयादिषु
श्ना स्यात् स्वार्थिकणिच्चु रादिषु
पुनस्तत्रापि शब्जायते ॥"

Two extra leaves are added at the end. The first leaf contains some conjugational forms of the roots भू and एध्. The second leaf reads.

"श्रीभक्ताख्यपुरीनिवासमहितः कालीयविद्वेषिणः
सद्मन्येव तदीयनूतनशिलागारप्रतिष्ठासु च ।
तद्भक्तैः . . . प्रधानकलशं चेलाञ्चितं चार्पितं
यूयं तद्ग्रहणेच्छवो मयि कृपाहीनं ब्रुवन्तु द्विजाः ॥
श्रीरा . . . . .
लीलासु षोडशसहस्रनरेन्द्रकन्या-
चित्तापहारविधमूर्तिमधादुपेन्द्रः ।
सोऽयं हि साधु भवदीयमनःसु वक्तुं
नाद्यापि चाक्रमत किंतु मदीयलाभे ॥
पूर्वं कोयंपुर्यामन्विजदवनिनिर्जराग्रेसरो यः
सम्यग्ज्ञातातुरीं श्रुतिमपि परिषन्नायकज्येष्ठतातः ।
तद्वंश्येनान्ध्र . . . . स्तम्भनाद्याः सुविद्याः
शोभन्ते श्लाघनीया सदसि हितवता श्रीनिवासाभिधेन ॥"

### 392. 28. A. 7.

## धातुपाठः—पाणिनिकृतः

Palm-leaf. 16 Foll. 15¾ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Legible writing.

Complete up to the end of Kaṇḍvādi.

End :

अगद नीरोगत्वे । उरस् बलार्थः । तरण गतौ । पयस् प्रसृतौ । संभूयस् प्रभूतभावे । अम्बर संवर संवरणे । आकृतिगणोऽयम् ।

Colophon :

इति कण्ड्वादयः ।

### 393. 28. O. 12.

## धातुपाठः—पाणिनिकृतः

Palm-leaf. 35 Foll. 14½ × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Complete up to the end of Curādi.

The fly-leaf gives the name of the former owner—Yajñasvāmi and contains the following stanza :

अतसीं तुलसीं धात्रीं द्वादश्यामच्युतं फलम् ।
यो भुङ्क्ते प्रथमग्रासे स याति परमां गतिम् ॥

### 394. 29. G. 25.

## धातुपाठः—पाणिनिकृतः

Palm-leaf. 19 Foll. 14 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.





Wooden boards are added to both sides.

Complete up to the end of Kaṇḍvādi.

The fly-leaf at the beginning contains a few lines of Dhātupātha copied again. Seven blank leaves are added at the end. Then a leaf contains a list of MSS. probably owned by the former owner of this MS.

### 395. 30. G. 16.

## धातुपाठः—पाणिनिकृतः

Palm-leaf. 11 Foll. 17 × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the Juhotyādi.

The following stanzas are added in the beginning :

"येनाक्षरसमाम्नायम् + तस्मै पाणिनये नमः ॥
येन धौता गिरः पुंसाम् + तस्मै पाणिनये नमः ॥
वाक्यकारं वररुचिम् + प्रणतोऽस्मि मुनित्रयम् ॥"

### 396. 22. P. 11.

## धातुपाठः

Palm-leaf. 4 Foll. 15½ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

This Dhātupātha is different from that of Pāṇini mentioned in previous numbers. It is said that these roots were collected from Tiṅantaśiromaṇi also called Dhātupratyayapañcikā, the second part of the Rūpāvatāra.

Contains up to the end of Curādi.

Beginning :

तिङन्तशिरोमणिरीत्या धातवो लिख्यन्ते । शब्विकरणम् । भू सत्तायाम् । एध वृद्धौ । डुपचष् पाके । टुनदि समृद्धौ । ध्वंस गतौ च । व्येञ् संवरणे । जि जये । ष्मिङ् ईषद्धसने । श्रिञ् सेवायाम् । डीङ् विहायसा गतौ ।

End :

गर्व माने । सूत्र विमोचने । मूत्र प्रस्रवणे । रूक्ष पारुष्ये । पार तीर कर्मपरिसमाप्तौ । वटि विभाजने । संग्राम युद्धे । अन्ध दृष्ट्युपसंहारे । इति स्वार्थण्यन्ताश्चुरादयः ।

इतः परं लडादिष्वेभ्य एव धातुभ्यो दशविकरणप्रत्ययविशिष्टानि रूपाणि प्रतिपाद्यन्ते ।

### 397. 29. F. 13.

## धातुपाठः

Palm-leaf. 3 Foll. 13¾ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Enumerates the roots grouping them in the order of their meaning. Consequently the order is different from that of similar works described in previous numbers.

Beginning :

भू सत्तायाम् । विद सत्तायाम् । भू प्राप्तौ । एध वृद्धौ । वृधु वृद्धौ । टुनदि समृद्धौ । स्फायी ओप्यायी वृद्धौ । व्येञ् संवरणे । छदि संवरणे । गुहू संवरणे । वृ वरणे ।

End :

वृष सेचने । उक्ष सेचने । नट नृत्ते । नृती गात्रविक्षेपे । कृष कृष्टौ । पुष पुष्टौ ।

Colophon :

धातुमाला संपूर्णा ।

**398.** 27. A. 26.

## फिट्सूत्राणि—शन्तनुकृतानि

Palm-leaf. 1 Fol. 15 × 1¼ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Illegible writing.

The work deals with svaras or accents of nominal stems called prātipadikas, in four pādas. The total number of sūtras contained in the work is 87 according to this manuscript and printed editions. But S'rīnivāsadīkṣita in his Svarasiddhāntacandrikā says that the total number of sūtras is 88. The difference is due to the addition of one more sūtra between the sūtras 15 and 16 in the 1st pāda. The colophons attribute the authorship to S'āntanavācaya and modern scholars hold the same view. But Haradatta in Padamañjarī mentions the author's name as S'antanu. Nāges'a and Bhairavamis'ra refute the authorship of S'āntanavācārya and conclude that S'antanu was the author. The author of the Svarasiddhāntacandrikā also mentions the author as Sage S'antanu.

Complete in four pādas.

Beginning:

फिषोऽन्त उदात्तः । पाटलापालङ्काम्बासागरार्थानाम् । गेहार्थानामस्त्रियाम् । गुदस्य च । ध्यपूर्वस्य स्त्रीविषयस्य । खान्तस्याश्मादेः । बंहिष्ठवत्सरतिशत्थान्तानाम् । दक्षिणस्य साधौ ।

End:

चादयोऽनुदात्ताः । यथेति पादान्ते । प्रकारादिद्विरुक्तौ । शेष सर्वमनुदात्तम् ।

Colophon:

इति शान्तनवाचार्यप्रणीतेषु फिट्सूत्रेषु तुरीयः पादः ॥

The following stanzas dealing with astrology are found after the colophon:

श्रवणादीनि पुष्यार्द्रे प्रथमं मृगशीर्षकम् ।
रोहिण्युत्तरफल्गुन्यावूर्ध्वं फलसमृद्धये ।
कृत्तिकाश्लेषमूलानि विशाखा भरणी तथा ।
पूर्वत्रयं मखं चैव मूले फलसमृद्धये ।
हस्तानूराधचित्राश्च ज्येष्ठा स्वाती पुनर्वसू ।
. . . उत्तरमन्त्यं च भानीमानि तु मध्यतः ।

After this seven extra leaves are added. The first leaf contains Vyākaraṇakroḍapatra. The second and third leaves contain the following lines:

मुख्यक्रमस्य कल्प्यत्वात् शरन्यायानुपपत्तेः कल्पनायां चापेक्षाया मूलत्वेन प्रयोगविध्युपजीव्यप्राथमिकातिदेशप्राप्त्येन पाठक्रमेणैवाकाङ्क्षाविच्छेदात् श्येनादावातिदेशिकनानाऋत्विगादिवदेवातिदेशिकपाठक्रम - प्रापितक्रमस्यैव बलीयस्त्वम् । तदेतत्सिद्धमपि चोदकस्य प्रयोगविध्यपेक्षया बलवत्त्वस्फुटीकरणार्थं क्रमो निरूप्यत इति मन्तव्यम् । उपांशुयाजप्रयाजाज्यभागानूयाजादिद्रव्याणां जौहवादीनां स्विष्टकृदिडादीनि.

The rest are left blank.

**399.** 28. J. 47.

## फिट्सूत्राणि

Palm-leaf. 2 Foll. 15¼ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Complete in 4 Pādas.





**400.** 28. J. 47.

## पिट्सूत्रवृत्तिः

Palm-leaf. 7 Foll. 15¼ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

This is a brief commentary on the Phiṭsūtras of S'antanu described above. The author's name is not known. This commentary is different from that of Bhaṭṭojidīkṣita.

Complete in 4 Pādas.

Beginning:

फिष् । फिष आन्तोदात्तो भवति । फिषिति प्रातिपदिकदर्शनार्थम् । शान्तनवाचार्यः फिषिति प्रातिपदिकसंज्ञां कृतवान्—अर्थवदधातुरप्रत्ययः फिष् । कृत्तद्धितसमासाश्चेति । डित्थः । ताम्रः । आम्रः । कर्ता । हर्ता । औपगवः । राजपुरुषः । ब्राह्मणकम्बलः । स्वरविधौ अन्त उदात्त इति प्रक्रान्तम् । सू—पाटलापालङ्काम्बासागरार्थानाम् ।

Colophon:

इति फिट्सूत्रवृत्तौ प्रथमः पादः ।

End:

सू ॥ शेषं सर्वमनुदात्तं भवति । ग्रामो रमणीयः । प्रप्रायमग्नेः ।

Colophon:

इति फिट्सूत्रवृत्तौ चतुर्थः पादः ।

**401.** 38. C. 10.

## फिट्सूत्रवृत्तिः

Paper. 35 Foll. 8 × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Complete in 4 Pādas.

This is a transcript of the MS. described under the last number. The differences in reading found in the printed edition are also noted herein.

**402.** 21. S. 4.

## माधवीयधातुवृत्तिः—सायणकृता

Palm-leaf. 245 Foll. 13¾ × 1½ inches. 9 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Foll. 149 to 152 are much broken.

Wooden boards are added to both sides.

This is a treatise commenting upon the Dhātupāṭha of Pāṇini and giving various forms derived from the roots. The author Sāyana was the son of Māyaṇa and younger brother of Mādhava. Both Mādhava and Sāyaṇa were ministers of Vijayanagaram kings. Sāyaṇa says herein that he was the minister of Saṅgama II son of Kamparāja I (in the middle of the fourteenth century A.D.) It is believed that S'ri Vedāntades'ika, the famous S'ri-Vaiṣṇava saint and philosopher was Sāyaṇa's contemporary. The work has been named Mādhavīyadhātuvṛtti by the author in honour of his elder brother Mādhava. Sāyaṇa mentions herein a good number of works and authors among whom Kṣīrasvāmin, Maitreya-rakṣita, Rāmadeva, Vardhamāna, S'ivasvāmin, Sīradeva and Haradatta may be mentioned. The work is devided into two parts, *viz.* Dhātuvṛtti and Pratyayāntadhātuvṛtti. The first part deals with the roots

cited in Dhātupātha and the second with the roots formed by adding certain affixes.

Contains the Bhvādi portion only.

Beginning :

वागीशाद्या: सुमनस: सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्या: स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥
जीयाद्दन्तिमुखो यस्य लीलयोर्ध्वाण्डखण्डने ।
कन्दाङ्कुरवदाभाति दन्ताग्रं तद्बहिर्गतम् ॥
चिदानन्दकलां वाणीं वन्दे चन्द्रकलाधराम् ।
नैर्मल्यतारतम्येन बिम्बितां चित्तभित्तिषु ॥
अस्ति श्रीसङ्गमक्ष्माप: पृथ्वीतलपुरंदर: ।
यत्कीर्तिमौक्तिकादर्शे त्रिलोक्या प्रतिबिम्ब्यते ॥
यश क्षीराहुतीकृत्य यत्प्रतापहुताशने ।
परे यान्ति पदं दिव्यं राजानो रणदीक्षिता: ॥
तूर्णं कर्णान्तिकं प्राप्ते यत्प्रतापधनंजये ।
पुरो निधाय गाङ्गेयं स्वात्मा संरक्ष्यते परै: ॥
कुर्वन् शत्रुयशांसि धूमपटलीं कूलंकषां ज्यास्पद:
काष्ठासङ्गविवर्धित: प्रकटयन् भूतिं नवां भूयसीम् ।
आतन्वन्नितरप्रतापदहनं स्फूर्जत्स्फुलिङ्गाकृतिं
प्रायो यच्छति यत्प्रतापदहन: कस्मै न विस्मेरताम् ॥
तस्य मन्त्रिशिखारत्नमस्ति मायणसायण: ।
य: ख्यातिं रत्नगर्भेति यथार्थयति पार्थिवीम् ॥
नित्योन्मीलितदानवारिरधिकं निर्धूतपङ्कोदयो
दूरापास्तहरीशलङ्घनविधिर्भङ्गप्रसङ्गोज्झित: ।
क्ष्माभृत्क्षोभकृतिक्षम: क्षणिकयन्दोषाकरोद्घोषणा-
मानन्दाय चकास्ति यस्त्रिजगतामाश्चर्यरत्नाकर: ॥
यत्कीर्तौ जाह्नवी स्फूर्तौ कीर्त्या विद्विषतामपि ।
कलिन्दनन्दिनीकान्ति: स्पर्धयेव प्रपद्यते ॥
येन निर्मीयते नित्य-धनैरायोधनैरपि ।
श्रेयसे यशसे दानं विदुषां विद्विषामपि ॥
न ध्यानं न व्रतं नार्चा न समाधिर्न वा जप: ।
मन्त्रसिद्धा बलं यस्य मतिरेव महीयसी ॥
तेन मायणपुत्रेण सायणेन मनीषिणा ।
आख्यया माधवीयेयं धातुवृत्तिर्विरच्यते ॥
अस्या: पूर्वनिबन्धेभ्यो गुणवत्ता न कथ्यते ।
सर्व एव स्ववाक्येषु यदाहुर्गुणगौरवम् ॥
सा च संत्यक्तमात्सर्यैर्गुणगृह्यैर्मनीषिभि: ।
सूत्रवार्तिकभाष्याणां पारं याद्भि: परीक्ष्यताम् ॥
कल्पयन्तु खला दोषं किं तैर्यदयमुद्यम: ।
मुनित्रयगिरामर्थं सतत्त्वविदुष: प्रति ॥

नम: पाणिनिकात्यायनपतञ्जलिभ्य: ॥ भू सत्तामाम्। वर्तत इति शेष: । सत्तेहात्मभरणम् । यदाह हरि:— 'आत्मानमात्मना बिभ्रदस्तीति व्यपदिश्यते' इति । हेलाराजश्च—'अस्ति आत्मानं बिभर्ति सत्तां भावयतीति यावत्' इति । कैयटकारोऽपि—आत्मभरणवचनो भवतिरिति ।

End :

वृत् । यजादयो वृत्ता इत्यर्थ: । भूवादिस्त्ववृत्कृत इति व्याख्यातार: । तेन चुलुम्पादीनामाप्तप्रयोगसिद्धानामपि संग्रह: सिद्धो भवति ।

Colophon :

इति पूर्वदक्षिणपश्चिमसमुद्राधीश्वरश्रीकम्पराजसुतसङ्गमराजमन्त्रिणा मायणपुत्रेण सायणेन विरचितायां धातुवृत्तौ भूवादय: संपूर्णा: ।

**403.** 9. D. 15.

## माधवीयधातुवृत्ति:—सायणकृता

Palm-leaf. 186 Foll. $9\frac{3}{4} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Foll. bearing the serial Nos. 1 to 7, 42 to 44, 69 to 78, 100 to 161 are missing.





Wants the beginning in Adādi and goes on up to the end of Curādi.

Beginning :

. . . . ह्रिलोपे विदयतीति भाव्यमिति । टिलोपस्तु शब्दान्तरप्राप्त्या अनित्य: । विदित: । वेदयतीति वेदय: । अनुपसर्गाल्लिम्पेत्यादिना ण्यन्ताच्छप्रत्यये गुणायौ । शास्त्रवित् प्रवित् । सत्सूद्विषेत्यादिना क्विप् । विदिभिदिच्छिदे: कुरच् इति कर्तरि कुरच् । वेदनशीलो विन्दु: । विन्दुरिच्छुरिति उप्रत्यये नुमि निपात्यते । वेद: हलश्चेति घञ् ।

End :

अन्ये तु पुच्छादीनां पुच्छभाण्डेति णिङ उक्तत्वादिह णिज् नास्तीति व्याचक्षते । पुच्छमुदस्यति उत्पुच्छयते । भाण्डानि समाचिनोति संभाण्डयते । चीवरमर्जयति परिधत्ते वा संचीवरयते । सिद्धशब्दो मङ्गलार्थ: ।

Colophon :

इति पूर्वदक्षिणपश्चिमसमुद्राधीश्वरकम्पराजसुतसङ्गमहाराजमहामहामन्त्रिणा मायणसुतेन माधवसहोदरेण सायणाचार्येण विरचितायां माधवीयायां धातुवृत्तौ चुरादय: संपूर्णा: । समाप्तोऽयं ग्रन्थ: ॥

**404.** 21. S. 6.

## माधवीयधातुवृत्ति:—सायणकृता

Palm-leaf. 96 Foll. $10\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Malayalam script. Old. Good. Good writing.

Contains the second part—namely Pratyayāntadhātuvṛtti.

Beginning :

यस्या रूपप्रहाणेन न ख्यातुमपि किंचन ।
शक्यते वस्तु लोकेषु जयत्येका सरस्वती ॥
धातुपाठनिविष्टानां धातूनां य: पुरा व्यधात् ।
विवृतिं माधवीयाख्यां भाष्यज्ञहृदयंगमाम् ॥
तेन मायणपुत्रेण व्याख्या कापि विरच्यते ।
धातूनां प्रत्ययान्तानां गणपाठजुषामपि ॥
तत्र प्रतिपदं शिष्टा गणसूत्रगता इमे ।
तत्रापि बहवो गाणा: किं च सूत्राण्यधीयते ॥
आचार्येण पुरा प्रोक्तास्तानादौ विवृणोम्यहम् ।
एतावदेव सर्वस्मादर्थये सुमनोजनात् ॥
नामास्तु भवतां सार्थमन्यथापि न मे क्षति: ॥

कण्ड्वादिभ्यो यक् ॥ एभ्यो यक् स्वार्थे । एते च धातव: प्रातिपदिकानि च । तत्र धातुत्वं यको धातुविहितत्वेनार्धधातुकत्वेन तन्निमित्तगुणनिषेधार्थेन कित्वेनावसीयते । प्रातिपदिकत्वं तु कण्ड्वादीनां केषांचिद्दीर्घान्तपाठात् । कण्डूयतीत्यादि रूपं तु ह्रस्वान्तादपि यकि मन्तूयतीत्यादिवत् अकृत्सार्वधातुकयोरिति दीर्घे कृते भविष्यति ।

End :

षष्ठ्येकवचने युष्मदस्मद्भ्यां ङसोऽशित्यशादेशे तवममौ ङसीति तवममयोरभावे शेषे लोपे युष् अस् इति भवति । इदं च शेषे लोपप्रदर्शनं शेषे लोप इत्यस्य शेषे विभक्तौ परत इत्यर्थपक्षे । यदा तु मात्परत्वं शेषत्वमिति पक्ष: तदा शेषलोपाभावान्मश्रवणं भवतीति युष्मं अस्मं इत्यादि भवति ।

Colophon :

इति प्रत्ययान्तधातुवृत्ति: संपूर्णा ।

The following stanza is found at the end :

"लौहित्यनिर्जितजपां जितपद्मरागां
पाशाङ्कुशं धनुरिषूनपि धारयन्तीम् ।
ताम्राधरां तरुणमाल्यदुकूलशोभां
ताम्बूलपूरितमुखीं त्रिपुरां नमामि ॥"

**405.** 24. B. 4.

## माधवीयधातुवृत्तिः– सायणकृता

Palm-leaf. 7 Foll. 18 × $2\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing:

Wooden boards are added to both sides.

Contains a very small portion in Bhvādi.

**406.** 41. C. 2.

## लिङ्गानुशासनम्—पाणिनिकृतम्

Paper. 5 Foll. $11\frac{3}{4}$ × 4 inches. 9 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

A work on genders of Sanskrit nouns; by Pāṇini.

Beginning:

लिङ्गम् । स्त्री । ऋकारान्ता यातृदुहितृस्वसृयातृननान्दारः । अन्यूप्रत्ययान्तो धातुः । अशनिभरण्यरणयः पुंसि च । मिन्यन्तः । वह्निवृष्ण्यग्नयः पुंसि । श्रोणियोन्यूर्मयः पुंसि च । क्तिन्नन्तः । ईकारान्तश्च ।

End:

अविशिष्टलिङ्गम् । अव्ययं कतियुष्मदस्मदः । ष्णान्ता संख्या । गुणवचनं च । कृत्याश्च । करणाधिकरणयोर्ल्युट् । सर्वादीनि सर्वनामानि ।

Colophon:

इति श्रीपाणिनिमुनिप्रणीतं लिङ्गानुशासनं समाप्तम् ।

**407.** 22. L. 24.

## लिङ्गानुशासनवृत्तिः—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 12 Foll. $11\frac{1}{2}$ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a short commentary on Pāṇini's Liṅgānuśāsana described above; by Bhaṭṭojidīkṣita. From the colophon it is known that this work also is a part of the Siddhāntakaumudī. But it is copied separately here.

Complete:

Beginning:

लिङ्गम् । स्त्री । अधिकारसूत्रे एते । ऋकारान्ताः मातृदुहितृस्वसृयातृननान्दारः । ऋकारान्ता एते पञ्चैव स्त्रीलिङ्गाः । स्वस्रादिकस्यैव ङीब्निषेधेन कर्त्रीत्यादेः ङीपा ईकारान्तत्वात् । तिसृचतस्रोस्तु स्त्रियामादेशतया विधानेऽपि प्रकृत्योस्त्रिचतुरोः ऋदन्तत्वाभावात् । अन्यूप्रत्ययान्ते धातुः । अनिप्रत्ययान्तः ऊप्रत्ययान्तश्च धातुः स्त्रियां स्यात् । अवनिः । चमूः । प्रत्ययग्रहणं किम्? देवयतेः क्विप् । ऊठ् द्यूः, विशेष्यलिङ्गः ।

End:

अविशिष्टलिङ्गम । अव्ययं कतियुष्मदस्मदः । ष्णान्ता संख्या । शिष्टा परवत् । एकः पुरुषः । एका स्त्री । एकं कुलम् । गुणवचनं च । शुक्लः पटः । शुक्ला पटी । शुक्लं वस्त्रम् । कृत्याश्च । करणाधिकरणयोर्ल्युट् । सर्वादीनि सर्वनामानि । स्पष्टार्थेयं त्रिसूत्री ।

Colophon:

इति भट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुद्यां पाणिनीयलिङ्गानुशासनसूत्रवृत्तिः समाप्ता ।

**408.** 22. G. 23.

## लिङ्गानुशासनवृत्तिः—भट्टोजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 6 Foll. 17 × $1\frac{1}{4}$ inches. 8





lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Almost complete, wanting the last line only.

**409.** 21. S. 23.

## लिङ्गानुशासनम्—हर्षवर्धनकृतम्, पृथिवीश्वरकृतव्याख्यासहितम्

Palm-leaf. 96 Foll. $6\frac{1}{2}$ × $\frac{3}{8}$ inches. 4 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Good writing.

This is a metrical treatise on genders of nouns by Harṣavardhana son of S'rīvardhana. The text is followed by a commentary which is called Sarvalakṣaṇā written by Pṛthivīs'vara son of Bhaṭṭa Bharadvāja. The identification of the author of the text with the name-sake ruler of Kanouj and patron of Bāṇa (602—647 A.D.) remains still as a controversial subject among the modern scholars like Dr. Franke and Dr. Aufrecht. The discussion stands on the point whether S'rīvardhana, our author's father can be identified with Prabhākaravardhana, the father of Kanouj ruler. As regards the commentator, the verse 9 of the commentary gives rise to the supposition that he was a contemporary of Harṣavardhana, the author of the text whose time is not yet settled. Meanwhile a further complication of curious nature has arisen. The MSS. of this commentary noticed in Nos. 280 281 of the Des. Cat. of B. O. I. Vol. II describe Harṣavardhana as the son of Vardhamāna instead of S'rivardhana and mention the commentator as S'abarasvāmin son of Bhaṭṭa-Dīpra or Dīptasvāmin, instead of Pṛthivīs'vara son of Bhaṭṭa-Bharadvāja. It is not easy to reconcile these two statements conflicting each other. This MS. was apparently one of the originals on which the edition of the work in the Madras University Series was based. In the last stanza, Harṣavardhana says that he has written the present work after consulting the works written by Vyādi, S'aṅkara, Candra, Vararuci, Vidyānidhi and Pāṇini.

Complete.

Beginning:

नमामि नारायणपादपङ्कजं करोमि नारायणपूजनं सदा ।
वदामि नारायणनाम निर्मलं स्मरामि नारायणतत्त्वमव्ययम् ॥

भूयाद्भूतपतिर्विभुर्दिवि भवो यो भोगभृद्भूषणो
भालाभीलदृगुद्भवोग्रहुतभुग्भारास्तभारो भवः ।
शंभुः संभृतभूतभूरिविभवो भीमः स्वयंभूद्भवो
भूभृद्भूप्रभुरात्मभक्तभयभिद्भर्गो भृशं भूतये ॥

श्रीमद्भूषणभोगिभोगभवनैर्भूमिप्रभैर्भास्वरै-
र्भ्राजिष्णु द्युतिमत्तदिन्दुवदनं वन्दे सतुन्दं वपुः ।
हैरम्बं वरसारदानमुखरै रत्नैरुदारैरलं
दिव्यैश्चारणराक्षसैः सुरगणैर्विघ्नोपशान्त्यै नुतम् ॥

अरूपं विश्वरूपाख्यमनाद्यन्तमकारकम् ।
प्रपद्ये प्रणवात्मानमलिङ्गासंख्यमव्ययम ॥

नमस्यामि जगद्वन्द्यां कृत्स्नभद्राय मातृकाम् ।
स्थूलां सूक्ष्मां शिवां घोरां सत्त्वाकारां सरस्वतीम् ॥

दिश्यात्सुखानि भवतां कमलपलाशेन भूषिता सुखदा ।
लक्ष्मीरिवाद्रितनया कमलपलाशेन भूषिता सुखदा ॥

स्मरामि सर्वसाहित्यपारगाणां महात्मनाम् ।
गुरूणां यत्प्रसादेन प्राप्यते वैबुधं पदम् ॥

सार: सर्वस्य विद्वत्ता विदुषां कवय: परा: ।
कवीनां लिङ्गविज्ञानी न सन्ति सुधियोऽप्यत: ॥
प्रार्थित: शास्त्रकारेण पादग्रहणपूर्वकम् ।
लिङ्गानुशासनव्याख्यां करोति **पृथिवीश्वर:** ॥ ९ ॥

इह शास्त्राणि विशिष्टेष्टदेवतानमस्कारपूर्वकाणि समारभ्यन्त इति हि शिष्टाचार: । तदर्थमेव कविर्भगवन्तं नारायणं सर्वभूतावासं वासुदेवं विष्णुं विश्वव्यापिनं च कृष्णं नमस्कुर्वन् प्रथममेकं श्लोकं चकार—**नम** इति ।

नमो मथितदुर्वारदैत्यचक्राय चक्रिणे ।
सभूधरधराकारस्तम्भीभूतैकबाहवे ॥

भगवते चक्रिणे नम: । कीदृशाय? मथितदुर्वारदैत्यचक्राय । तथा सह भूधरै: वर्तते यासौ भूमिस्तदेवागारं गृहम् , तत्र स्तम्भीभूत एको बाहुर्यस्य, सशैलवनकानना भूमिरेकबाहुस्तम्भाश्रिता भगवत इत्यर्थ: ।

End :

व्याडे: शंकरचन्द्रयोर्वररुचेर्विद्यानिधे: पाणिने:
सूक्तान् लिङ्गविधीन् विचार्य सुगमं श्रीवर्धनस्यात्मज: ।
श्राव्यं व्यापि च हर्षवर्धन इदं स्पष्टीकृतप्रत्ययं
लिङ्गानामनुशासनं रचितवानत्यर्थसंसिद्धये ॥

सूक्तान् लिङ्गविधीन् विचार्य पर्यालोड्य सारं संगृह्य तेभ्य: सुगमं श्राव्यं व्यापि च लिङ्गानुशासनं रचितवान् । अन्यच्च स्पष्टीकृतप्रत्ययं घञन्तादय: प्रत्यया: अस्पष्टा: संहिता: संश्लिष्टा: पृथक्कृत्य स्पष्टीकृता यत्र, तत्तत्प्रत्ययानां सोदाहरणानां दर्शनात् पृथक्स्पष्टतास्य । तत्र हि पुरुषा: स्वल्पाश्रिता मन्दधिय: ष्यङ् अङ् नञ् ईय इत्येवमादिषु । किमर्थमिदं तात्पर्यं चेदित्यत आह—अत्यर्थसंसिद्धये । एतत्परिज्ञानार्थिनां तैषामयमर्थ: कथमनायासेन सिध्येदिति लिङ्गं प्रदर्शितम् ।

Colophon :

इति भट्टभरद्वाजसूनो: पृथिवीश्वरस्य कृतौ हर्षवर्धनकृतलिङ्गानुशासनटीकायां सर्वलक्षणायां मिश्रलिङ्गप्रकरणं समाप्तम् ॥

The name of the scribe :

गर्तवनशंकरलिखितम्

**410.** 20. D. 38.

## लिङ्गानुशासनम् (लिङ्गप्रबोध:)—वेङ्कटरङ्गकृतम्

Palm-leaf. 12 Foll. 13½ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

This is another work on genders of nouns arranging them into different groups according to genders. The author is Veṅkaṭaraṅga pupil of Sundararāja. The work is called Liṅgānus'āsana in the colophon and Liṅgaprabōdha in the stanzas found in the beginning and end.

Complete.

Beginning :

वाणी विश्वय . . . . . हूतमित्रायिता
स्वार्चापूर्णमनोरथाम्बुजभवप्रीतिप्रदा शाश्वती ।
नेत्रास्याङ्घ्रिकरप्रभाहृनुतप . . . . . .
स्माकं धृतकच्छपीजपमणिर्नृत्यात्सदा वाचि सा ॥
हंसाक्षाब्जमनोऽग्निशक्रवदनक्षोणी . . . . . .
सुन्दरराजनामभगवत्पत्पद्मलिट्षट्पद: ।
भूयाद्वेंकटरङ्गनामकसतो **लिङ्गप्रबोध** . . . .
. . . न्मुदे पिपठिषोर्बालस्य सर्वस्य च ॥

स्त्री ईमिन्यात्यूकारान्ता: । तृट्विपाट्प्रावृट्विप्रुट् रुट् त्विट् त्विष: । रुक्शुक्स्त्रक्ऋक्त्वक्ज्योक्वाच . . . . . . उष्णिगुपानत्स्नुह: द्योनौदिव: वेहत् हरित्चित्समित्त्रिवृत्योषित्संयत्तटित् . . . . संवित्मुत्प्रतिपत्विपत्संपत्शरत्संसत्परिषद्दृषद: ।

End :

अथ नपुंसकम् । मुखनयनलोहवनमांसरुधिरकार्मुकविवरजलहलधनान्नबलकुसुमशुष्कयुद्धवाचका: । इति नपुंसकाधिकार: ॥

श्रीमत्सुन्दरराजसंज्ञकमलाभूवाङ्महादेशिको
व्यालद्विड्भुजगेशमारुतिगुरुश्रीकण्ठनारायण: ।
पायान्मां निखिलात्मको गुणनिधिर्लिङ्गप्रबोधं कृतिं
संपूर्णां मम संतनोतु सततं मे प्यायतां मङ्गलम् ॥

Colophon :

इति लिङ्गानुशासनं संपूर्णम् ॥

**411.** 20. D. 42.

## लिङ्गानुशासनम् (लिङ्गप्रबोध:)—वेङ्कटरङ्गकृतम्

Palm-leaf. 4 Foll. 15 × 1 inches. 4 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

**412.** 35. B. 11.

## लिङ्गनिर्णय:

Paper. 8 Foll. 11 × 5½ inches. 15 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

A metrical treatise on genders enumerating nouns in the order of genders to which they belong. The author's name is not known. It contains 175 stanzas in all. The words are also arranged according to their final letters.

Complete.

Beginning :

लिङ्गनिर्णय: ॥ कान्ता:—

आनक: पुलकष्टङ्क: कलङ्कोऽङ्क: पिक: शुक: ।
पाकोऽर्भकोऽलक: शाको बिम्बकोऽर्कस्तु कोरक: ॥ १
पेचक: पृथुकोल्लूकौ बन्धूको बन्धुजीवक: ।
चूतको मोषकोऽलीकस्त्वामोकस्तु बलाहक: ॥ २
डाम्भिक: काशिक: श्लोक: सायको नायको वृक: ।
नारको नरक: कोकश्चक्रवाकस्तु पुंस्यपि ॥ ३
चन्द्रिका मृत्तिका लङ्का शङ्का टीका च तूलिका ।
मूलिका मक्षिका चैवोपत्यकाधित्यकालिका ॥ ४ ॥

End :

दन्ते केशे स्त्रियां ङीष् स्याद्बहुव्रीहिसमासत: ।
यथा शातोदरी कम्बुकण्ठी स्यात्पीवरस्तनी ॥ १७४ ॥
न ङीष् स्यादितरेषां तु चारुदेहा: प्रकीर्तिता: ॥ १७५
इति हलन्ता: ॥

Colophon :

इति लिङ्गनिर्णय: समाप्त: ॥

Name of the scribe: Jajala Subbāvadhāni.

**413.** 27. F. 64.

## लिङ्गनिर्णयभूषणम् —राममूरिकृतम्

Palm-leaf. 7 Foll. 15 × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

This also is a work on genders of nouns and based on Pāṇini's Liṅgānus'āsana. The author Rāmasūri was the son of Viṣṇusūri of Torūri family. A MS. of the work described in No. 1499 of the Des. Cat. of Madras Govt.

Oriental MSS. Library, Vol, III. mentions this work as Pāṇinīyaliṅgānuśāsanavṛtti Linganirṇayabhūṣanam. According to the colophon mentioned below the work is known as a part of the work Bālakaumudī written by this author.

Complete.

Beginning :

वाणीं प्रणम्य शिरसा बालानां ज्ञानसिद्धये ।
स्त्रीपुंनपुंसकं स्वल्पं वक्ष्यते शास्त्रनिश्चितम् ॥
तोरूरिविष्णुविदुषः सूनुना रामसूरिणा ।
विरच्यते बुधश्लाघ्यं लिङ्गनिर्णयभूषणम् ॥

आदौ तावत् स्त्रीलिङ्गा उच्यन्ते । सर्वजातिषु स्त्रीवाचकाः शब्दाः स्त्रियाम् । दारशब्दो बहुत्वे पुंस्येव । परिग्रहावरोधौ पुंसि नित्यम् । कलत्रं नपुंसकम् । भूमिविद्युन्नदीगोनिशारसनासेनालतावीणावाणीकरुणा - मौर्वीस्त्रीचन्द्रिकामृत्तिकादिक्प्रभाजिह्वानासाप्रज्ञार्थवाच - काः स्त्रियाम् ।

End :

ऋक्पूरब्धूःपथिन्राजाहन्सखिशब्दाः समासान्ताश्चेत् अकारान्ता भवन्ति । यथा अर्धर्चः, देवपुरम्, निर्मलापस्तटाकः, समधुरः, सरित्पथः, राजराजः, पुण्याहः, प्रियसखः । सक्थ्यक्षिनाभ्युक्षन्शब्दाः पुंवाचकबहुव्रीहिसमासान्ताश्चेत् अकारान्ता भवन्ति । तद्यथा—दीर्घसक्थः, पुण्डरीकाक्षः, पद्मनाभः, महोक्ष इत्यादि ।

Colophon :

इति रामसूरिविरचितायां बालकौमुद्यां लिङ्गनिर्णयः परिसमाप्तः ।

After the colophon the following stanza is written :

" स्वाज्ञानेन विवर्तते त्रिभुवनाकारेण यः सर्वदा
स्वस्मै यः स्वयमेव चोपदिशति स्वं शिष्यगुर्वात्मना ।
स्वज्ञानेन च योऽद्वितीयसुखसद्बोधात्मना शिष्यते
तस्मै विस्मयनीयशक्तिनिधये कस्मै चिदस्मै नमः ॥ "

**414.** 19. N. 23.

## लिङ्गनिर्णयभूषणम् —रामसूरिकृतम्

Palm-leaf. 7 Foll. 15 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

**415.** 21. O. 2.

## लिङ्गनिर्णयभूषणम् —रामसूरिकृतम्

Palm-leaf. 11 Foll. 16 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

Fol. 11*b* contains the following stanza :

" लड् वर्तमाने नित्यं स्यात् भूते लङ्लुङ्लिटस्तथा ।
विध्याशिषोस्तु लिङ्लोटौ लृङ् लृट् लुट् च भविष्यति ॥"

**416.** 22. M. 64.

## लिङ्गनिर्णयभूषणम् —रामसूरिकृतम्

Palm-leaf. 7 Foll. 15 × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Incomplete.

**417.** 24. L. 30.

## लिङ्गनिर्णयभूषणम् —रामसूरिकृतम्

Palm-leaf. 18 Foll. 13½ × ¾ inches. 5





lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

Colophon :

रामसूरिविरचितो लिङ्गनिर्णयभूषणः समाप्तः ।

**418.** 29. F. 13.

## लिङ्गनिर्णयभूषणम् —रामसूरिकृतम्

Palm-leaf. 7 Foll. 14 × 1⅜ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

Colophon :

इति रामसूरिविरचितो लिङ्गनिर्णयः समाप्तः ।

**419.** 21. A. 17.

## अदसोमादितिसूत्रार्थविचारः

Palm-leaf. 2 Foll. 15¾ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

A short treatise dealing with the interpretation of Pāṇini's Sūtra *viz.* अदसो मात् (1-1-12) and insisting the importance of the Sūtra. The authors' name is not given.

Complete.

Beginning :

अदसो मात् ॥ अदसः मात इति द्विपदं सूत्रम् । ईदूदेद् द्विवचनं प्रगृह्यम् इति सूत्रात् एत्पदरहितं पदैकदेशमप्यनुवर्तते, प्रगृह्यमिति च । तथाचायं सूत्रार्थः— अदःशब्दावयवमकाराव्यवहितोत्तरवृत्तिद्विमात्राकालिके - कारोकारौ प्रगृह्यौ स्त इति । अमी ईशः, रामकृष्णावमू आसाते इत्युदाहरणे । अमी इत्यत्र अदःशब्दार्थस्य योग्यक्रियानिरूपितकर्तृत्वविवक्षायां कर्तर्यभिहिते तन्निष्ठबहुत्वद्योतनार्थं प्रथमाबहुवचने जसि जकारस्य निवृत्तौ अदस् अस् इति स्थिते, त्यदादीनाम इत्यत्वे, अद अ अस् इति स्थिते, अतो गुणे इति पररूपे, अद अस् इति स्थिते, जसः शी इति शी इत्यादेशे, अद शी इति स्थिते, शकारस्य निवृत्तौ, अद ई इति स्थिते, आद् गुण इति गुणे एकारे, अदे इति स्थिते, अदसोऽसेर्दादु दो मः इति उत्वमत्वयोः प्राप्तयोस्तद्बाधकेन एत ईद् बहुवचने इति सूत्रेण ईत्वे मत्वे च अमी ईशा इति स्थिते, दीर्घे प्राप्ते, अदसो मादिति प्रगृह्यत्वे प्रकृतिभावः ।

End :

पुंलिङ्गे तु उत्वस्यासिद्धत्वात् अदौ इत्यौकारान्तत्वमेव वर्तत इति न तत्र पूर्वसूत्रेण सिध्यतीति तदर्थमवश्यमारम्भणीयमिति द्योतयितुं पुंस्त्वस्य विशेष्यवाचकपदश्रवणमन्तरा स्पष्टतया अप्रतीयमानत्वात् तत्प्रतिपत्तये तस्य ग्रहणमिति विदांकुर्वन्तु ।

**420.** 24. A. 7.

## अनिट्कारिकाः

Palm-leaf. 1 Foll. 14½ × 2 inches. 12 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A metrical enumeration of roots which do not take the augment इ before suffixes. These stanzas are taken from the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita and written separately.

Complete.

Beginning :

ऊदृदन्तैर्यौतिरुक्ष्णुशीस्नुणुक्षुश्विडीङ्श्रिभिः ।
वृङ्वृञ्भ्यां च विनैकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः ॥१॥

शक्लृपच्मुचिरिच्वच्विच्सिच्प्रच्छियज्निजिर्भजः ।
भञ्ज्भुज्भ्रस्ज्मस्जियज्युज्रुज्रञ्ज्विजिस्वञ्जिसञ्जसृजः
अद्क्षुद्खिद्छिद्तुदिनुदः पद्यभिद्विद्यतिर्विनद् ।
शद्सदी स्विद्यतिःस्कन्दिर्हद्क्रुधी क्षुधिबुध्यती ॥

End :

विन्दतिश्चान्द्रदुर्गादेरिष्टो भाष्येऽपि दृश्यते ।
व्याघ्रभूत्यादयस्त्वेनं नेह पेठुरिति स्थितम् ॥
रञ्जिमस्जी अदिपदी तुद् क्षुध् शुषिपुषी शिषिः ।
भाष्यानुक्ता नवेहोक्ता व्याघ्रभूत्यादिसंमतेः ॥

**421.** 35. B. 134.

## अनिट्कारिकाः

Paper. 4 Foll. 9 × 4 inches. 7 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

This also is a metrical enumeration of the roots which are not permitted to take the augment इ. This is different from the one described in previous number. These verses are taken from the Kās'ikā-vṛtti (7-2-10). A commentary by an unknown author is added. The commentary is identical with that described in No. 703 of the India office Library Catalogue, part II.

Wants beginning :

Beginning :

. . . . . निटः प्रकीर्तिताः कथिताः ।
दिशिं दृशिं दंशमथो मृशिं स्पृशिं
रुशिं रिशिं क्रोशतिमष्टमं विशिम् ।
लिशिं च शान्तानिटः पुराणगाः
पठन्ति पाठेषु दशैव नेतरान् ॥ ६ ॥

अस्यार्थः—शकारान्ता धातवो गणेषु पठ्यन्ते । तेषु मध्ये तद्विदः पुराणगा आचार्या दश धातूननिटः पठन्ति । इतरान् नेति । के ते ? दिश अतिसर्जने, दृशिर् प्रेक्षणे, दंश दशने, मृश आमर्शने, स्पृश संस्पर्शने, रुश रिश हिंसायाम्, क्रुश आह्वाने रोदने च, विश प्रवेशने, लिश अल्पीभावे, एते अनिटः । इति शान्ताः ।

End :

पचिं वचिं विचिरिचिरञ्जिपृच्छतीन्
निजिं सिचिं मुचिभजिभञ्जिभृज्जतीन् ।
त्यजिं यजिं युजिरुजिसञ्जिमज्जतीन्
भुजिं स्वजिं सृजिमृजी विद्ध्यनिट्स्वरान् ॥

अस्याः कारिकायाः संक्षिप्तोऽयमर्थः । चकारान्तेषु धातुषु मध्ये षट् धातूननिट्स्वरान् विजानीहि । अनुदात्तस्वरानित्यर्थः । छकारान्तेऽप्येकमनिटम् । जकारान्तेषु पञ्चदश धातूननिटो विद्धि । ते च यथाक्रममुपदिश्यन्ते । डुपचष् पाके, वच परिभाषणे, ब्रुवो वचिः द्वयोरपि ग्रहणम् । विचिर् पृथग्भावे, रिचिर्विरेचने, रञ्ज रागे, प्रच्छ ज्ञीप्सायाम्, णिजिर् शौचपोषणयोः, षिचिर्क्षरणे, मुच्लृ मोक्षणे, भज सेवप्याम्, भञ्जो आमर्दने, भ्रस्ज पाके, त्यज हाने, यज देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु, युजिर्योगे युज समाधौ द्वयोरपि ग्रहणम् । रुजो भङ्गे, षञ्ज सङ्गे, मस्जो शुद्धौ, भुज पालनाभ्यवहारयोः, भुज कौटिल्ये द्वयोरपि ग्रहणम, ष्वञ्ज परिष्वङ्गे, सृज विसर्गे, मृजूष् शुद्धौ, मृजु शौचालंकारयोः द्वयोरपि ग्रहणम । एतेऽनिटः ।

Colophon :

इत्यनिट्कारिकाः ।

संवत् १७८२ वर्षे आश्विनमासे शुद्धपक्षे अद्य वटभद्रवासिजोषीरघुनाथजीसुतजोषीभाइजिना लिखिता अनिट्कारिका संपूर्णा ।





**422.** 8. J. 44.

## अनित्यतावादपत्रम् —कृष्णसुधीकृतम्

Paper. 7 Foll. 8 × 6½ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A controversial discussion on the meaning of Pāṇini's sūtra इकोचि विभक्तौ (7-1-73) mainly touching the point that the operation of the rule is only optional and not compulsory.

The author is Uruppaṭṭore Kṛṣṇasudhī.

Complete.

Beginning :

अनित्यतावादपत्रम ।

इकोऽचि विभक्तौ । इकः अचि विभक्ताविति त्रिपदमिदं सूत्रम् । अत्र नपुंसकस्य झलचः इत्यतोऽनुवृत्तस्य नपुंसकस्येत्यस्य इक इति विशेषणम् । यद्वा नपुंसकस्य इकः इत्युभयमपि अङ्गविशेषणम् । इक्पदे तदन्तविधिः । अचीति विभक्ताविल्यस्य विशेषणम् । यस्मिन् विधिरिति तदादिविधिः । इदितो नुमित्यतो नुमित्यनुवर्तते । तथाच इगन्तस्य क्लीबस्याङ्गस्य नुमागमः स्यात् अजादौ विभक्तौ परत इति सूत्रार्थः । अस्य चोदाहरणं वारिणी इत्यादिकम् । आत्र सुपीति वक्तव्ये विभक्ताविति चिन्त्यप्रयोजनमिति शेखरकाराः । यत्त्वत्र पाठकेनोक्तम्—सुपीत्येव वक्तव्यम्, न तु विभक्ताविति । अन्यथा नपुंसकवृत्तेरिदंशब्दात् अधुनाप्रत्यये प्रकृतेरिशादेशे अनेन नुमि यस्येति लोपानापत्तिरिति चिन्ताबीजमिति ; तन्न, नुमि सत्यपि नस्तद्धित इति टिलोपेनेष्टसिद्धेः ।

End :

अनित्यत्वफलं तु हे वारि हे वारे इति गुणसिद्धिरिति भाष्यकैयटादिषु स्फुटम् । इदं च सामान्यापेक्षं ज्ञापकम्, न तु संबुद्धिमात्रविषयकमिति सकलमकलङ्कम् । इत्यष्टादशी ॥

The date of copying and the name of author :

अयं च ग्रन्थः दुर्मुखिमेषद्वादशदिने लिखितः । उरुप्पट्टूरु कृष्णविरचितः ।

**423.** 9. D. 93.

## अनेकमन्यपदार्थसूत्रविचारः—उदयंकरकृतः

Paper. 12 Foll. 9 × 5 inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Illegible writing.

A short treatise dealing with the meaning of Pāṇini's sūtra *viz.* अनेकमन्यपदार्थे (2-2-24). The author Udayaṅkara is said to have had a surname "Nānāpāṭhaka" and to have written commentaries on Nāges'a's Laghus'abdendus'ekhara called Jyotsnā and on Paribhāṣās called Paribhāṣāpradīpārcis. Aufrecht assignes him to the middle of the last century (about 1850).

Complete.

Beginning :

अनेकमन्यपदार्थे ॥ अत्र शेषो बहुव्रीहिः इत्यधिकाराच्छेष इति लब्धम् । उपयुक्तादन्यश्च शेषपदार्थः । शिष असर्वोपयोगे, कर्मणि घञ् । एवं च येषां पदानां यस्मिन्नर्थेऽव्ययीभावादिसंज्ञा नोक्ताः, तेषामन्यपदार्थे वर्तमानानां समासो बहुव्रीहिसंज्ञः स्यात् इति सूत्रार्थः संपन्नः । तेन उन्मत्तगङ्गम्, पञ्चगवमित्यादौ प्राक्कडारात्परं कार्यमिति पाठे परत्वात्पाप्ता बहुव्रीहिसंज्ञा न भवति । किं त्वत्र पक्षे वीरपुरुषको ग्रामः अब्राह्मणको देश इत्यादावपि तन्न्यायात् बहुव्रीहिसंज्ञा न प्राप्नोति ।

तदर्थं वचनारम्भे गौरवात् । यदि आकडारादेका संज्ञेति पाठमवलम्ब्यानवकाशाभिरव्ययीभावादिसंज्ञाभिः बहुव्रीहिसंज्ञाया बाधनात् दोषाभावः, वीरपुरुषको ग्राम इत्यादौ तु परत्वाद्बहुव्रीहिणा इष्टं सिद्धमित्युच्यते, तदा शेषपदेन सप्तसु सुपां त्रिकेषु यस्य त्रिकस्य शृङ्गग्राहिकया समासो नोक्तः तद्गृह्यते। प्रथमेति यावत् । ततश्चानेकं प्रथमान्तमन्यपदार्थे वर्तमानं समस्यते, स बहुव्रीहिसंज्ञ. स्यात् इति सूत्रार्थः । तत्फलं तु पञ्चभिर्भुक्तमस्येत्यादौ विरुद्धविभक्तिकानां न बहुव्रीहिरिति भाष्यकाराः। सोऽयं पक्षः त्रिकतः शेष इत्येवं शास्त्रे व्यवहृतः ।

End :

तत्र पञ्चविध इत्यस्य द्वितीयातृतीयाचतुर्थीपञ्चमीसप्तम्यर्थरूप इत्यर्थः । शब्दरत्नकृतस्तु तत्प्रतीकमुपादाय कर्मकरणसंप्रदानापादानाधिकरणरूप इति व्याचक्रुः । तन्न, कर्तुरसंग्रहापत्तेः । अथ करणपदं कर्तुरुपलक्षणं स्यात्, तदा पञ्चविधत्वहानिः । तृतीयार्थत्वेन द्वयोरनुगतयोर्लक्षणा इत्येतदपेक्षया तु मदुपदर्शितं व्याख्यानं भवति ।

Colophon :

तत्पुरुषाश्रितैर्द्वन्द्वैर्द्विगुभिः समधिष्ठितान् ।
प्रासीदद् बहुव्रीहिकेदारानुदयंकरः ॥

**424.** 9. D. 6.

## अनेकमन्यपदार्थसूत्रविचारः—उदयंकरकृतः

Paper. 8 Foll. 9¾ × 5 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

**425.** 9. D. 6.

## अर्थवत्सूत्रविचारः

Paper. 4 Foll. 9¾ × 5 inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

A short treatise on the interpretation of the sūtra of Pāṇini *viz.*—अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् (1-2-45).

Incomplete.

Beginning :

हेरम्बभानुवाग्देवीफणीन्द्राणामहर्निशम् ।
तथा गुरोः पदाब्जानि प्रणिपत्य पुनः पुनः ॥
विचार्यतेऽर्थवत्सूत्रे किंचिदेव कुतूहलात् ॥

अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् ॥ अभिधेयवचनोऽत्रार्थशब्द आश्रीयत इति कैयटः । अभिधेयसामान्यवचन एवेति तदर्थः । धातुप्रत्ययपर्युदासवैयर्थ्यापत्त्या अभिधेयविशेषवचनस्याग्रहणमिति स्फोटयितुं सामान्येत्युक्तम्। प्रयोजनवदभिधेयानभिधेयवचनग्रहणे कूचीमञ्च्यादीनामपि व्युत्पत्तिप्रसङ्गः । न चेष्टापत्तिः, साधुत्वेन प्रयोगार्हत्वप्रसङ्गात् । व्याकरणनिष्पन्नत्वस्यैव तत्त्वात् । प्रमात्मकशाब्दबोधजनकत्वस्यापि सत्वात् ।

End :

अन्यथा ब्राह्मणत्वावच्छेदेन विहितदधिदानस्य कौण्डिन्योद्देश्यकतक्रदानेन बाधो न स्यात् । तद्दानात्पूर्वं तदुत्तरं वा चारितार्थ्यात् । कौण्डिन्यस्य दधिदानप्राप्तिस्तु ब्राह्मणेभ्यो दधि देयं न कौण्डिन्याय देयमित्यत्र न देयमिति विशेषनिषेधश्रुत्या ब्राह्मणेभ्यो दधीत्यादौ ब्राह्मणपदस्य कौण्डिन्यातिरिक्तिब्राह्मणपरत्वेन तद्वाक्यस्य कौण्डिन्यातिरिक्तब्राह्मणसंप्रदानकदधिदानबोधकत्वादिति दीधितिकारादयः । किंच पादोऽन्यतरस्यामित्यस्य टाबृचीत्यपवादो न स्यात्। तदभावपक्षेऽस्य चारितार्थ्यात् । तस्मात उक्तमेव रमणीयम् । सत्यपि संभवे बाधनं भवतीति मिदचोऽन्त्यादिति सूत्रस्थं भाष्यमप्यत एव संगच्छते । लविधौ तिबादिविधौ च भूवादय इत्यस्योप . . . .





**426.** 21. A. 19.

## अर्थवत्सूत्रविचारः

Palm-leaf. 2 Foll. 16 × 1½ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

This also is on the same subject as mentioned in the last number. But the work is different.

Complete.

Beginning :

अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम ॥ धातुं प्रत्ययं प्रत्ययान्तं च वर्जयित्वार्थवच्छब्दस्वरूपं प्रातिपदिकं स्यादिति सूत्रार्थः । डित्थादयोऽव्युत्पन्नाः शब्दा उदाहरणम् । ननु अर्थवत्पदं व्यर्थम, अधातुरप्रत्यय इति पर्युदासेन नञिवयुक्तन्यायादर्थवत्त्वलाभात् । तथाहि लोके अब्राह्मणमानय अनश्वमानयेत्यादिनञ्घटितस्थले ब्राह्मणाश्वभिन्नानां लोष्टादीनामानयनं नाचर्यते । किंतु ब्राह्मणाश्वभिन्नब्राह्मणाश्वसदृशक्षत्रियरासभादय आनीयन्ते, नञः सादृश्यबोधकत्वात् । तद्वदिहापि अधातुरप्रत्यय इत्युक्ते धातुप्रत्ययभिन्नाः धातुप्रत्ययसदृशा एव गृह्यन्ते । सादृश्यं चार्थद्वारकमाश्रीयते । तस्मादर्थवतामेव ग्रहणं सिध्यतीत्यर्थवत्पदं निरर्थकम् ।

End :

स्वादिषु सत्सु सप्तिङन्तं पदमिति पदत्वम । पदत्वे सति सुप्सिपोः सकारस्य पदादित्वात् सात्पदाद्योरिति षत्वनिषेधः स्यात् । न चादेशप्रत्यययोरिति षत्वविधेर्निरवकाशतेति वाच्यम्, सर्पिषः धनुषः एष इत्यादौ सावकाशत्वात् । तस्मात् प्रत्ययस्य प्रातिपदिकसंज्ञानिरासार्थमप्रत्ययपदं सार्थकमेवेतीममर्थं समर्थयन्तु वैयाकरणमूर्धाभिषिक्ताः सुधियः ॥

Colophon :

इत्यर्थवत्सूत्रसमर्थनवादार्थः ॥

After the colophon the following stanza is found :

“ विष्णो पादद्वयी ते भवसलिलनिधेस्तारिका
काापि नौका
राकाचन्द्रप्रभावात्सकलजनदृशां नन्दना
कापि लक्ष्मीः ।
कीर्तिस्ते सर्वपापप्रशमनपटुका वाक्छका
चित्तचौर्ये
त्वत्सेवाकारकः स्यां तत्र बहुपरिव्राजकायां
नगर्याम ॥ ”

इति प्रत्ययस्थात् कात्पूर्वस्यात इदाप्यसुप इति सूत्रप्रत्युदाहरणविषयश्लोकः ।

**427.** 21. Q. 15.

## अर्थवत्सूत्रविचारः

Palm-leaf. 12 Foll. 7¼ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

This also is on the same subject. But the work is different.

Incomplete.

Beginning :

अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् । अर्थवदिति पदसंस्कारपक्षे लिङ्गसर्वनामनपुंसकनिर्देशः, शक्यं च क्षुदुपहन्तुमितिवत् । वाक्यसंस्कारपक्षे तु शब्दानुशासनप्रस्तावात् शब्दस्वरूपविशेष्यत्वात् तल्लिङ्गनिर्देशः । अधातुरप्रत्यय इति च नञ्तत्पुरुषे परवल्लिङ्गं द्वन्द्वतत्पुरुषयोरिति पुंलिङ्गनिर्देशः । अप्रत्यय इति

चावर्तते । ततश्चायं सूत्रार्थः—धातुप्रत्ययप्रत्ययान्तवर्ज-मर्थवच्छब्दस्वरूपं प्रातिपदिकं स्यादिति । डित्थ इत्यादी-न्युदाहरणानि ।

End :

अनुकरणशब्देषु तु अनुकार्यानुकरणयोर्भेदविवक्षाया-मर्थवत्त्वात्प्रातिपदिकसंज्ञा । अभेदविवक्षायां तु नेति भुवो वुग्लुङ्लिटोः, भू सत्तायामित्यादिनिर्देशोपपत्तिः ।

**428.** 22. P. 13.

## अर्थवत्सूत्रविचारः

Palm-leaf. 3 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Similar to the above.

Complete.

Beginning :

अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् । चतुष्पदमिदं सूत्रम् । अर्थोऽस्यास्तीत्यर्थवत् । एतच्च शब्दस्वरूपस्य शब्दानुशासनप्रक्रमादुपस्थितस्य विशेषणम् । तेन नपुं-सकत्वम् । अधातुरप्रत्यय इति पदे अपि तस्यैव विशेषणे । ते च यद्यपि नपुंसकविशेषणत्वान्नपुंसक-त्वयोग्ये, तथापि नञ्तत्पुरुषत्वात् परवल्लिङ्गं द्वन्द्वत-त्पुरुषयोरिति पुंलिङ्गतामश्नुवाते । अप्रत्ययपदं चावर्तते । एकं प्रत्ययं पर्युदस्यति । अन्यच्च प्रत्ययग्रहणपरिभाषया प्रत्ययपदेन प्रत्ययान्तपरामर्शे सति प्रत्ययान्तं पर्युद-स्यति । तथाचायं पर्यवसितार्थः—धातुं प्रत्ययं प्रत्य-यान्तं च वर्जयित्वार्थवच्छब्दस्वरूपं प्रातिपदिकसंज्ञं स्यादिति । ननु अप्रत्ययपदस्यावृत्त्या प्रत्ययप्रत्ययान्तो-भयपर्युदासे किं प्रमाणमिति चेन्न । प्रत्ययस्यैव पर्युदासे कृत्तद्धितान्तानामुत्तरसूत्रे संज्ञाविधानं व्यर्थमेव स्यात् । अतः प्रत्ययान्तस्य पर्युदासो युक्तः ।

End :

डित्थडवित्थादीनि पदान्येतस्य सूत्रस्योदाहर-णानि । न च—

संज्ञासु धातुरूपाणि प्रत्ययाश्च ततः परे ।
कार्याद्विद्यादनूबन्धमेतच्छास्त्रमुणादिषु ॥

इति डित्थादिपदानामपि कृदन्तत्वादेव सिद्धेर्नैत-त्सूत्रोदाहरणत्वमिति वाच्यम् । अव्युत्पत्तिपक्षे उदाह-रणत्वसंभवात् । व्युत्पत्तिपक्षे बहुपटव इत्याद्यर्थं सूत्रम् ।

**429.** 21. A. 17.

## अवैहीत्यसाधुत्वविचारः

Palm-leaf. 5 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

In his Siddhāntakaumudī Bhaṭṭoji-dīkṣita stated that the form अवेहि is correct and अवैहि incorrect. The present work maintains that both the forms *viz.* अवैहि and अवेहि are correct.

Incomplete.

Beginning :

शिवेहीत्यत्र किंचिद्विचार्यते । वाक्यं विभज्यान्वा-ख्यानमिति पक्षे शिव आ इहि इति स्थिते सवर्णदीर्घ-गुणयोः प्राप्तयोः धातूपसर्गयोः कार्यमन्तरङ्गमित्यन्तरङ्ग-त्वाद् गुणे शिव एहीति स्थिते वृद्धौ प्राप्तायामन्तादि-वच्चेति सूत्रेण एकाररूपैकादेशस्य पूर्वान्तवद्भावेनाङ्त्वात् ओमाङोश्चेत्यनेनापवादशास्त्रेण पररूपे एकारे शिवेहि इति सिद्धमिति ज्ञेयम ।

End :

एवमेव अवेहि अवैहीति द्वयमपि साधु । यत्र च सा स्यात् तत्रान्यतरस्मादेव साधुतां विना संप्रदायपठित-





शास्त्रेण स्वेच्छामात्रेण वक्तुमशक्यतया उक्तस्थलेषु तस्या दृढतराया अभावात् मदुक्तामेव रीतिमनुसरन्तु मात्सर्यमुत्सार्य सुधियः । यदि तु तथा प्रयोगो नेति ब्रूषे किमेतदपेक्षया लाघवमस्ति विदुषां निग्रहस्थानम् । ईश्वरातिरिक्तस्य निखिललक्ष्यविषयज्ञानासंभव इति आपामरपण्डितमात्रात्वृद्धं ज्ञातुं शक्यत्वात् । तस्माद्यदि भाष्यारूढं मानमस्ति तदपि यदि विचारक्षमं प्रौढिवाद-रहितमिति निष्कलङ्कं निश्चितं स्यात् तदा वयमपि यथा-मति विचार्य स्वीकुर्म इति निश्चिन्वन्तु पण्डिताखण्डलाः । तदुपरि यदि दूषणं न स्फुरति तदा मदुक्तमेव.

After this two extra leaves contain the following passages :

जगद्वशे वर्ततेदं कृष्णस्य सचराचरमित्यत्र वर्तते इदमिति पदच्छेदः । तत्र वर्तते इति तकारोपरि श्रूयमाणस्यैकारस्य इदंशब्दसंबन्धिनि इकाररूपे अचि परे एचोऽयवायाव इत्ययादेशे वर्ततय् इदमिति स्थिते लोपः शाकल्यस्य अवर्णपूर्वयोः पदान्तयोः यवयोर्वा लोपोऽशि परे इति द्वितीयतकारोपरि श्रूयमाणाकारा-त्परस्य यकारस्य तिङन्तपदान्तस्य इकाररूपे अश्प्र-त्याहारप्रविष्टे वर्णे परे लोपे वर्तत इदमिति स्थिते आद्गुण इति गुणे कर्तव्ये पूर्वत्रासिद्धमिति शास्त्रेण त्रैपादिकस्य लोपः शाकल्यस्येति प्राप्तयलोपस्यासिद्ध-त्वात् यकारस्य सत्त्वात् अकारस्याच्परत्वाभावेन गुणाप्रसिद्ध्या वर्तत इदमिति भाव्यम् । वर्ततेदमिति तु दृश्यते । तत्कथमित्याक्षिप्य, आर्षत्वान्न दोष इति केचित्समादधुः । तच्च ब्रह्मास्त्रमनभिधानान्न दोष इत्येत-त्सममिति न सहन्ते विचारक्षमाः । परे तु अद इति छित्वा वर्तते इति तकारोपरि श्रूयमाणस्य एकारस्य अदःशब्दसंबन्धिनि अति परे एङः पदन्तादति इति पूर्वरूपे वर्ततेदः इति रूपमिति यद्यपि वक्तुं शक्यते, तथापि स पाठः क्वापि न दृश्यते । अत्र दोषे परिहृतेऽपि सखेति मत्वा प्रसभं यदुक्तं हे कृष्ण हे यादव हे सखेति इत्यत्र सखे इति पदच्छेदस्यावश्यकर्तव्यतया तत्र प्रकारान्तरेण पदच्छेदासंभवात् तद्रूपसंपत्तये पूर्वदीर्घस्वरं दृष्ट्वा परलोपो विधीयत इति सारस्वत-व्याकरणमङ्गीकृत्य एकाररूपदीर्घात्परस्य इकारस्य लोपमङ्गीकृत्यैव समाधेयतया तद्रीत्यैव वर्तते इदमि-त्यत्रापि तकारोपरि श्रूयमाणैकारात्परस्य इदंशब्दसंब-न्धिन इकारस्य लोपमङ्गीकृत्य सुसाधत्वात् । यत्र च पाणिनीयव्याकरणेनासाधुता न तत्र व्याकरणान्त-रेणापि साधुत्वमङ्गीकार्यमिति भगवद्भिर्महाभाष्यकारैरेव तत्र तत्र घण्टाघोषतया प्रतिपादितत्वात् । तस्मात् वर्तते इदमित्येव पदविभागः समञ्जसः । अन्ये तु जगद्वशेवर्ततेदमित्यत्र वशे अवर्तत इदमिति लङन्ततां स्वीकृत्य एङः पदान्तादति इति पूर्वरूपेण वशे इत्यत्र शकारोपरिश्रूयमाणैकारस्य अवर्ततेत्यत्रत्यप्रथमाकारे परे पूर्वरूपे अन्त्याकारस्य इदंशब्दसंबन्धीकारेण गुणे जगद्वशेऽवर्ततेदमिति सिध्यतीति वदन्ति । तत्र शब्द-साधुतायामपि लङः अनद्यतनभूतार्थद्योतकत्वेन भगवतः वशे जगत्पूर्वमवर्तत इदानीं तु नास्तीति प्रतीतेः अर्थासाधुत्वात् असमञ्जसमिति हृदयम् ।

समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप् समासे अनञ्पूर्वे क्त्वः ल्यप् इति पदानि । अनञ्पूर्वे समासे विद्यमा-नस्य क्त्वाप्रत्ययस्य ल्यबादेशः स्यात् । नमः कृत्वा इत्यत्र नमःशब्दस्य कृत्वा इति त्वाप्रत्ययान्तेन समासे क्त्वा इत्यस्य ल्यबादेशे लपयोर्निवृत्तौ नमः कृ य इति स्थिते ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् इति तुगागमे नमःकृत्य, विसर्गस्य सत्त्वे नमस्कृत्य ।

**430.** 9. D. 6.

## असिद्धपरिभाषार्थविचारः

Paper. 5 Foll. $9\frac{3}{8} \times .5$ inches. 14 lines

in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

A discussion on the meaning of the Paribhāṣā or rule for interpretation *viz.* असिद्धं बहिरङ्गमन्तरङ्गे. This Paribhāṣā is said to have been implied in Pāṇini's sūtra वाह ऊठ् (6-4-132).

Complete.

Beginning :

परिभाषाविषये पक्षद्वयम् । यथोद्देशः, कार्यकाल पक्षश्चेति । तत्र यथोद्देशे अस्या वाहऊठ्सूत्रस्थत्वेन त्रिपाद्या असिद्धत्वादप्रवृत्तिः । कार्यकालपक्षे तु त्रिपाद्यां प्रवर्तत एव । तेन नार्कुटः, नार्पत्यः इत्यादौ नृकुट्यां भव इत्यर्थेऽणि आदिवृद्धौ भवार्थकतद्धितनिमित्तकवृद्धेः बहिरङ्गतया अन्तरङ्गे विसर्गे कर्तव्येऽसिद्धत्वात् स्थानिनोऽभावे विसर्गस्याभावः । नृपतिशब्दादपि दित्यदित्येत्यपत्ये ण्यप्रत्यये सर्वं पूर्ववत् । न च कार्यकालपक्षे त्रिपाद्यां प्रवृत्तावपि अनयोः परस्परनिमित्तव्याघातात् परस्परस्योपमर्दकत्वम् । तथा हि बहिरङ्गपरिभाषा वृद्धेरसिद्धत्वं कुर्वती पूर्वलक्षणविषयाभावात्पूर्वत्रासिद्धमित्यस्याप्रवृत्तिं साधयति ।

End :

मन्मतेऽपि अजर्वाः इति भाष्योदाहरणात् दूलोपविषयेऽप्रवृत्तिरिति न ज्ञाप्यते । किंतु दूलोप इति शास्त्रोपयोगिशास्त्रविषये परिभाषाया अप्रवृत्तिरिति । एवं च रोरीत्यस्य दूलोपशास्त्रोपयोगितया परिभाषाप्रवृत्त्या कर्त्रर्थं हर्त्रर्थमित्यत्र दोषाभावः स्पष्ट एव । एतेन भाष्यस्थरोरीतिप्रतीकमुपादाय त्रिपाद्यां बहिरङ्गासिद्धत्वादिति भाव इति विवरणोक्तमपास्तम् ।

**431.** 9. D. 6.

## असिद्धवत्सूत्रविचारः

Paper. 5 Foll. 9½ × 5 inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

A treatise on the meaning of Pāṇini's sūtra असिद्धवदत्राभात् (6-4-22). The author's name is not known.

Complete.

Beginning :

असिद्धवदत्राभात् ॥ असिद्धवत् अत्र आ भात् इति पदचतुष्टयम् । आभादित्यस्यैकपदत्वे पदत्रयं वा । तस्य तत्त्वे च उत्सर्गत एकवचनार्थकम । आङ् अभिविधौ । पञ्चम्यर्थो व्यापकत्वम् । आङ् द्योतकः । व्यापकत्वं च स्वसमानाधिकरणात्यन्ताभावाप्रतियोगित्वम । यथा वह्निमान् धूमादित्यत्र धूमनिरूपितव्यपकत्वं वह्नौ । भशब्दो भाधिकारसंबद्धशास्त्रपरः लक्षणया, व्याख्यानात् । भाधिकारसंबद्धशास्त्राधिकरणकालादेर्ग्रहीतुमशक्यतया तदधिकरणं तादात्म्यसंबन्धेन तदेव शास्त्रम् । तत्र भाधिकारसंबद्धशास्त्राधिकरणं हन्तेर्ज इत्यादि । तादात्म्यसंबन्धेन तत्र वर्तमानोऽभावो घटादीनाम् । तत्प्रतियोगित्वं घटादौ । तदप्रतियोगित्वं तत्र संबद्धासिद्धवत्पदे । तादृशपञ्चम्यन्तस्य स्वाश्रयसंबद्धत्वसंबन्धेनाध्याहृतशास्त्रेऽन्वयः । तथाच भाधिकारसंबद्धशास्त्रसमानाधिकरणात्यन्ताभावाप्रतियोगित्वाश्रयसंबद्धशास्त्रे कर्तव्ये इत्यर्थः । अत्रैतद्विषये । यत्तु अस्मिन्विषये इति, तन्न ; अत्रशब्दस्यैतत्प्रकृतिकत्वात् ।

End :

एवंचारभ्यमाणे इति सूत्रार्थविवरणायैवोक्तम , न तु सूत्रस्थापनाभिप्रायेणेत्याशयः । यदि तु पूर्वत्रापकर्षे उदात्तादिपदे स्वरितत्वयोगविभागादिकल्पने गौरवमुच्यते, तर्हि समानाश्रयत्वनिरुक्त्यनित्यत्वज्ञापनवुग्युटावित्यादिवार्तिकस्वीकारे तव मतेऽपि महद्गौरवमिति विचार्यमार्यैः ।





**432.** 26. G. 24.

## असिद्धवत्सूत्रविचारः

Palm-leaf. 2 Foll. 18¾ × 2 inches. 15 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Similar to the above. The author whose name is not known salutes one Īs'varasūri and praises him as well-versed in S'āstras.

Incomplete.

Beginning :

गुरवे सर्वविद्यानां निधये सर्वसंपदाम् ।
भिषजे भवरोगाय दक्षिणामूर्तये नमः ॥
वटतरुनिकटनिवासं पटुतरविज्ञानमुद्रितकराब्जम् ।
. . . . . . . परमानन्दकन्दलं वन्दे ॥
वेदे केवलवेदिनं कलयते लोको ह्ययं वैदिकः
शास्त्रे शास्त्रिणमामनन्ति विबुधास्तत्रैव रूढं मुहुः ॥
(साहि)त्ये तु तदेकतानधिषणं संप्रोचिरे तद्विदः
श्रीमानीश्वरसूरिराड्विजयते सोऽयं यमेवं विदुः ॥

असिद्धवदत्राभात् ॥ आभादिति निर्देश आकडारादित्यनेन व्याख्यातः । सिद्धशब्दो निष्पन्नवचनः । न सिद्धः असिद्धः । यः पुनः सिद्धोऽपि सिद्धकार्यं न करोति स तेन तुल्यं वर्तत इति असिद्धवत् । किं पुनस्तत् ? प्राधान्यात् कार्यमिति प्राप्तम् । शास्त्रं हि कार्यार्थत्वादप्रधानम् ।

End :

अनुदात्तोपदेशेत्यादौ तत्रैव कर्तव्ये तस्यैवासिद्धत्वकथने न किंचित् प्रयोजनमिति तत्तत्कार्यवि . . . . . . . रित्यागेनेदमसिद्धवद्भवति । अत्र कर्तव्य इत्येव . . . रामर्शादन्यस्मिन्नप्यन्यस्यासिद्धत्व ।

Fol. *2b* contains a small portion of Kes'avamis'ra's Tarkabhāṣā.

**433.** 26. H. 1.

## असिद्धवत्सूत्रविचारः

Palm-leaf. 13 Foll. 16½ × ⅞ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Similar to the above.

Complete.

Beginning :

असिद्धवदत्राभात् । आपादपरिसमाप्तेर्यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तत्रायमधिकारो वेदितव्यः । सिद्धशब्दोऽयं निष्पन्नवचनः । न सिद्धः असिद्धः । असिद्धेन तुल्यं वर्तते असिद्धवत् । सिद्धोऽपि सिद्धकार्यं न करोतीत्यर्थः । तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिरिति वतिप्रत्ययः । आभादित्याकारोऽयमभिविधौ वर्तते । भमभिव्याप्येत्यर्थः । आभादिति विषयनिर्देशार्थः—आभात् यत्कार्यं विधीयते तद्विषय इति । न च आभादिति विषयनिर्देशार्थकत्वे असिद्धवद्भवतां निर्देशाभावात् कार्यमात्रस्यासिद्धवद्भावप्रसङ्ग इति वाच्यम्, अधिकारादेवासिद्धवद्भावसिद्धेः । अत्रग्रहणं सामानाश्रयप्रतिपत्त्यर्थं भवति ।

End :

सौरी बलाकेत्यत्रापि द्वयोरकारयोर्यस्येति चेति लोपेऽपि उपधाया इति वचनसामर्थ्यात् भूतपूर्वगत्योपधात्वाश्रयणात् यलोपसंभवेन नात्रासिद्धत्वमङ्गीकर्तव्यम् । तस्मात् प्रतिपत्तिगौरवपरिहारार्थमेव सूत्रारम्भणमिति सिद्धम ।

असिद्धवद्भवत . . . . . . . . कारतः ।
स नः पायादपायेभ्यः श्रीगौरीमल्लिकार्जुनः ॥

The fly-leaf at the beginning contains the stanza of Manusmṛti (8—108) *viz.* यस्य दृश्येत सप्ताहात् etc.

**434.** 35. C. 63.

## कविकल्पद्रुमः—वोपदेवकृतः

Paper. 19 Foll. 10 × 4 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

A metrical compendium of verbal roots followed by meaning, by Vopadeva, son of Kes'ava of Bhiṣak family and pupil of Dhanes'a. He states that in writing this work he consulted the works of Indra, Candra, Kās'akṛtsna, Āpis'ali, S'ākaṭāyana, Pāṇini, Amara and Jainendra. 1754 roots are dealt with in this work after arranging them alphabetically according to their final letter. The author is assigned to the 13th Century A.D.

Complete.

Beginning :

शब्दाकरकरग्राममर्थमण्डलमण्डलम् ।
ज्ञानात्मानमनाद्यन्तमादित्यं तमुपास्महे ॥ १ ॥
इन्द्रश्चन्द्रः काशकृत्नापिशली शाकटायनः ।
पाणिन्यमरजैनेन्द्रा जयन्त्यष्टादिशाब्दिकाः ॥ २ ॥
मतानि तेषामालोच्य सर्वसाधारणः स्फुटः ।
धातुपाठः स्वदाद्याद्यक्रमादन्तादिमक्रमः ॥ ३ ॥
कविकल्पद्रुमो नाम पद्यैर्निष्पाद्यतेऽत्र च ।
धातवः पठिताः पाठसूत्रलोकागमस्थिताः ॥ ४ ॥
पदानि द्वे द्विकरणाद्यनुबन्धगणोदितम् ।
क्रमोच्चारणमात्रेण स्पष्टमत्रानुबन्धतः ॥ ५ ॥
परोऽनुबन्धः पूर्वेषामेकवाक्यस्थधातुषु ।
नाम्रेडितानुबन्धेषु न परेषां च मध्यमः ॥ ६ ॥
तत्राकारः सुखार्थोऽथ निष्ठाभावादिकर्म वेट् ।

End :

तद्रि सादे मोह उल दाहे लुल विमर्दने ।
स्यात्सल्लनलगत्यामृशगतिस्तुत्योरशब्दने ॥
भिष् रुग्जये पुष् भजने लुध हिंसन इत्यसौ ।
धातूनामिह सौत्राणां द्विचत्वारिंशदीरिताः ॥

इति सौत्राः ॥

इति स्फीतः सप्तदशशत्या षट्कोनषष्ट्या ।
धातुस्कन्धैर्बुधासेव्यः कविकल्पद्रुमः फलन् ॥
विद्वद्धनेशशिष्येण भिषक्केशवसूनुना ।
तेने वेदपदस्थेन वोपदेवद्विजेन यः ॥

Colophon :

इति श्रीवोपदेवविरचितः कविकल्पद्रुमो नाम धातुपाठः समाप्तः । संवत् १८४२ ।

The last Fol. (*b*) contains the following stanzas :

आद्योऽन्तःस्थोऽप्यनन्तं दिशति फलमसावद्वितीयं द्वितीयस्तार्तीयीकः पवर्गप्रकृतिरपि बलेनापवर्गं प्रसूते ।
तुर्यश्चातुर्यभाजां दिशति च चतुरः श्रोत्रपान्थः पुमर्थान् राम त्वन्नामवर्णा जगति कतिपयं कौतुकं तन्वते नः ॥
गङ्गा पापं शशी तापं दैन्यं कल्पतरुर्हरेत् ।
पापं तापं च दैन्यं च सद्यः साधुसमागमः ॥

**435.** 9. D. 6.

## काकतालीयन्यायविचारः

Palm-leaf. 2 Foll. 9¾ × 5 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

A treatise explaining the meaning of the expression Kākatālīya used in the Mahābhāṣya (5-3-106) and subsequent works. The author's name is not known.

Complete.





Beginning :

केचित्तु काकतालीयो देवदत्तस्य वध इत्यत्र काकतालसमागमसदृशो दस्युदेवदत्तसमागमः काकतालेति समासार्थः । काकवधसदृशश्च प्रत्ययार्थः । समासार्थका + सदृशसमागमस्य प्रत्ययार्थे सादृश्ये प्रयोज्यतासंबन्धेनान्वयः । तस्याभेदेन देवदत्तवधेऽन्वयः । तथाच काकतालसमागमसदृशदस्युदेवदत्तसमागमप्रयोज्यो यः काकवधसदृशस्तदभिन्नो देवदत्तवध इत्याकारकः शाब्दबोधः । काकवधादौ काकतालसमागमादिप्रयोज्यतालाभस्त्वधिक एव । एवं च काकस्यागमनं तालस्य पतनं च यादृच्छिकम् । तेन च तालेन पतता काकस्य वधः कृतः । तथैव देवदत्तस्यारण्यगमनं, तत्र दस्यूनां च निपातोऽपि यादृच्छिकः । तैस्तस्य वधः कृत इति प्राचीनकथामुपजीव्य काकतालीयेत्यादिव्यवहारः ।

End :

बहुधनः सुखवत्कलत्र इत्यादौ उद्देश्यतावच्छेदकघटकस्य धनबाहुल्यस्य विधेयतावच्छेदकघटककलत्रसुखादौ तथान्वयदर्शनादिति न किंचिदेतत् ।

**436.** 8. F. 74.

## कारकनिरूपणम्—अमरचन्द्रकृतम्

Paper. 6 Foll. 10 × 5 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A metrical exposition of Kārakas or syntax in Sanskrit in 76 anuṣṭubh verses. The author's name is not mentioned in the MS. However, on a comparison with the Nos. 365 and 366 of the Des. Cat. of Bhandarkar Oriental Institute Vol. II, it is known that the author was Amaracandra.

Complete.

Beginning :

कारकाणि कर्तृ कर्म करणं संप्रदानकम् ।
अथापादानमाधारः षट् संबन्धस्तु सप्तमः ॥ १ ॥
उक्तानुक्ततया द्वेधा कारकाणि भवन्ति षट् ।
उक्तेषु प्रथमैव स्यादनुक्तेषु यथाक्रमम् ॥ २ ॥
कर्मणि द्वितीया कर्तृकरणयोस्तु तृतीयका ॥
संप्रदाने चतुर्थी स्यादपादाने तु पञ्चमी ॥ ३ ॥
आधारे सप्तमी संबन्धे तु षष्ठीविभक्तयः ।
इह संक्षेपतः प्रोक्ता वक्ष्यन्तेऽग्रे सविस्तरम् ॥ ४ ॥

End :

जन्यजनकसंबन्धे जगतः पितरौ यथा ।
वध्यवधकभावे तु यथा कंसस्य हिंसकः ॥ ७३ ॥
भोज्यभोजकभावे स्यादहेर्भोक्तास्ति बर्हिणः ।
धार्यधारकभावे तु यथा छत्रस्य धारकः ॥ ७४ ॥
जिनो जयति जैनेन क्रियते प्राणिनां दया ।
स्नानीयं स्नान्त्यनेनेति दानीयो ऽस्मै तु दीयते ॥७५॥
बिभेत्यस्मादसौ भीमस्तस्मिन्नास्यत आसनम् ।
गोमान् सन्त्यस्य गावो हि
प्रोक्तान्युक्ता . . . न्यहो ॥ ७६ ॥

Colophon :

इति श्रीकारकनिरूपणं संपूर्णम् ।

The scribe and date of the MS.

पत्रपुरवासिभटवासुदेवात्मजेन नथुरामेण लिखितमिदं पुस्तकमात्मपठनार्थम् । संवत् अष्टादश ८८ शके १७६४ प्रवर्तमाने दक्षिणायनगते श्रीसूर्यें मासोत्तमे मासे शुभकृति ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे तिथौ अष्टम्यां भौमवासरे ।

**437.** 10. E. 28.

## कारकवादः—मौनि-श्रीकृष्णभट्टकृतः

Paper. 27 Foll. 12½ × 4 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a dissertation on the meaning of Kārakas and their place in a sentence in accordance with the view of grammarians. The author S'ri-Kṛṣṇabhaṭṭa of the Mauni family was the son of Raghunāthabhaṭṭa and grandson of Govardhanabhaṭṭa. His brother Jayakṛṣṇabhaṭṭa wrote the Sumanoramā, a commentary on Bhaṭṭojidīkṣita's Siddhāntakaumudī. The Vṛttidīpikā, Tarkacandrikā and Sphoṭacandrikā are among his other works. The work has been printed in the Gujarati Press, Bombay with the title Laghuvibhaktyarthanirṇaya.

Incomplete.

Beginning :

कारुण्यवर्णजलदं फलदं तपसां सताम् ।
नीलोत्पलदलच्छायं निर्मायं धाम कामये ॥
तर्कव्याकृतिमीमांसापरिशीलनशालिना ।
मौनिश्रीकृष्णभट्टेन विभक्त्यर्थो विविच्यते ॥

अथ सुब्विभक्तीनामर्थो विविच्यते । तत्र सुप्त्वं स्यौजसमौडित्याद्यनुशासनानुशासितप्रत्ययत्वम् । तार्किकास्तु प्रकृत्यर्थधर्मिकस्वार्थसंख्यान्वयबोधकविभक्तित्वं सुप्त्वम । तिङस्तु स्वार्थभावनान्वयिन्येव स्वार्थसंख्यामवबोधयन्ति, न तु स्वप्रकृत्यर्थ इति तेषां व्युदास इति वदन्ति । तन्न, पचतिकल्पं देवदत्त इत्यादौ प्रकृत्यर्थधर्मिकस्वार्थसंख्यान्वयबोधकत्वाभावेनाव्याप्तेः । उष्ट्रासिका आस्यन्ते, हतशायिकाः शय्यन्ते इत्यादौ उष्ट्रासनानीव देवदत्तकर्तृकान्यासनानि, हतशयनानीव देवदत्तकर्तृकशयनानीति बोधात्, भाष्ये धात्वर्थे संख्यान्वयस्य स्वीकृतत्वात्, स्वप्रकृत्यर्थभावनाधर्मिकस्वार्थबहुत्वसंख्यान्वयबोधकतिङ्विभक्तिष्वतिव्याप्तेश्च । विभक्तित्वं तु विभक्तिश्च प्राग्दिशो विभक्तिः इत्यनुशासनाभ्यामनुशासितसंज्ञावत्त्वम् ।

End :

यदपि शब्देन्दुशेखरे—यत्तु ईप्सितमात्रे इयं संज्ञा । प्रकर्षविवक्षायां तु परत्वात् कर्मत्वम् । एवं चेप्सितमात्रे ईप्सिततमे वा शेषत्वेन विवक्षिते षष्ठ्येव । तत्र शेषत्वेन विवक्षितत्वातिरुक्तस्येप्सितमत्वमात्रस्य दुर्वचत्वात् । प्रकृतधात्वर्थप्रधानीभूतव्यापारजन्यफलाश्रयत्वस्यैवात्र सत्त्वेन वारयतिवैलक्षण्यादित्युक्तम् । तदप्यसमञ्जसम् ।

**438.** 24. M. 11.

## कारकसंग्रहः

Palm-leaf. 2 Foll. 14½ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

An elementary grammar dealing with Kārakas and kindred subjects in Sanskrit. The author's name is not known.

Incomplete.

Beginning :

सुबन्तं च तिङन्तं च पदं द्विविधमिष्यते ।
रामादिश्च भवत्यादिः सुप्तिङन्ते प्रकीर्तिते ॥
सुबन्तं त्रिविधं प्रोक्तं योगरूढोभयात्मकम् ।
पाचकादि तु योगं स्याद्रूढं घटपटादिकम् ॥
योगरूढं पङ्कजादि तत्स्वरूपं निगद्यते ।
पदस्य यस्यावयवैरर्थो ज्ञेयो भवेद्धि तत् ॥





योगं रूढं तु तज्ज्ञेयं यद्रूढ्यैवार्थबोधकम् ।
योगरूढं तु तज्ज्ञेयमुभाभ्यामर्थबोधकम् ॥
समस्तव्यस्तभेदेन पुनर्द्विविधमिष्यते ।
राज्ञः पुरुष इत्येतद्व्यस्तं स्याद्व्रागतः पदम ॥
तदेव षष्ठ्या हीनं चेत्समस्तं पदमिष्यते ।
एकं त्वेतत्पदं भिन्नं सप्तधा ह्यष्टधाथवा ॥
प्रथमा च द्वितीया च तृतीयाथ चतुर्थ्यपि ।
पञ्चमी षष्ठीसप्तम्यौ प्रथमा तु त्रिधा भवेत् ॥

End :

सप्तम्यपि त्रिधाधारनिमित्तविषयैरपि ।
विषये सप्तमी मोक्षे स्पृहाधारे तु सा भवेत् ॥
भूमौ घटो निमित्ते तु द्वीपिनं हन्ति चर्मणि ।
एवं सुबन्तं सर्वत्र ज्ञेयं बोधकुतूहलैः ॥
तिङन्तमेकदेशेन ज्ञेयं दशलकारतः ।
*        *        *        *        *
सदृशं त्रिषु लिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु ।
वचनेष्वपि सर्वेषु यन्न व्येति तदव्ययम् ॥

**439.** 24. M. 11.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 21 Foll. 14½ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

This is an anonymous work on grammar citing the conjugational forms of some of the important roots. The work is useful to beginners in Sanskrit.

Complete.

Beginning :

लड्वर्तमाने नित्यं स्याद्भूते लङ्लुङ्लिटस्तथा ।
विध्याशिषोस्तु लिङ्लोटौ लृङ् लृट् लुट् च भविष्यति॥
परस्मैपदी—भू सत्तायाम् ।
लट् भवत्यभवल्लङ् स्याल्लोट् भवत्वथ लिङ् भवेत् ।
आशीर्लिङिति भूयाच्च लिट् बभूव ततः परम् ॥
लुङभूल्लुट् च भविता ह्यभविष्यत्ततो लृङि ।
भविष्यति लृडित्येवं भू सत्तायां विधीयते ॥

वर्तमाने लट् । भवति । भवतः । भवन्ति । भवसि । भवथः । भवथ । भवामि । भवावः । भवामः । लिट् । बभूव । बभूवतुः । बभूवुः । बभूविथ । बभूवथुः । बभूव । बभूव । बभूविव । बभूविम ।

End :

अथ तिङ्प्रत्यया लिख्यन्ते—

धातवो दशविधाः—भ्वादिगणः । अदादिगणः । जुहोत्यादिगणः । दिवादिगणः । स्वादिगणः । तुदादिगणः । रुधादिगणः । तनादिगणः । क्र्यादिगणः । चुरादिगण इति । सर्वेषां धातूनां दश लकाराः । वर्तमाने लट् । भूतार्थे लिट् लङ् लुङ् । भविष्यदर्थे लुट् लृट् लृङ् । विध्याशिषोः लोट् लिङ् । प्रथमपुरुषः । मध्यमपुरुषः । उत्तमपुरुषः । प्रथमपुरुषैकवचनम । प्रथमपुरुषद्विवचनम् । प्रथमपुरुषबहुवचनम् । एवं सर्वत्रोन्नेयम् ।

The fly-leaf added at the beginning reads the following :

"पूर्वं रामतपोवनानि गमनं हत्वा मृगं काञ्चनं
वैदेहीहरणं जटायुमरणं सुग्रीवसंभाषणम् ।
वालीनिग्रहणं समुद्रतरणं लङ्कापुरीदाहनं
पश्चा . . . . . ."

**440.** 20. I. 6.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 3 Foll. 13½ × 1 inches. 6

lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Clear writing.

Incomplete.

**441.** 21. A. 16.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 6 Foll. $13\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

14 extra leaves are added at the end. They contain some stray verses from the Nāmaliṅgānus'āsana with Telugu meaning.

**442.** 21. A. 18.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 2 Foll. $17 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

**443.** 25. L. 37.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 19 Foll. $14 \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Wants the beginning and end.

The former owner of the MS.—Subbarāyan.

**444.** 25. N. 25.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 2 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

**445.** 26. E. 9.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 13 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Incomplete.

The scribe adds:

" शठकोपस्य तातेन वेंकटार्यस्य सूनुना ।
श्रीरामाचार्येण लिखिता क्रियामाला शुभक्षणे ॥ "

**446.** 27. F. 65.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 2 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

The following witty stanza is found at the end:

" अणोरणीयान् महतो महीयान्
मध्यो नितम्बश्च यदङ्गनायाः ।
तदङ्गहारिद्रविलेपनाया
यज्ञोपवीतं परमं पवित्रम् ॥ "

**447.** 28. A. 15.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 2 Foll. $12\frac{1}{2} \times 1$ inches.





6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

**448.** 29. C. 20.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 14 Foll. $12 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

**449.** 29. F. 13.

## क्रियामाला

Palm-leaf. 2 Foll. $13\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Incomplete.

**450.** 21. A. 27.

## गजसूत्रवादार्थः—वेङ्कटाचार्यकृतः

Palm-leaf. 20 Foll. $16\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A controversial discussion on Pāṇini's Sūtra—णेरणौ यत्कर्म etc. (1-3-67) which is also called Gajasūtra. The author Veṅkaṭācārya was the son of Aṇṇayācārya and grandson of S'rīnivāsatātācārya of S'āṭhamarṣaṇa family. He was the disciple of his paternal uncle called S'rīnivāsācārya. His father Aṇṇayācārya is described in the colophon as an expert in all S'āstras including arts—music, dance etc. The work is divided into two parts, the first being स्वसिद्धान्तसमन्वय and the second भट्टोजिदीक्षितमतनिरसन. From the stanza read after the colophon of the second part, it is evident that the author condemns the view of Bhaṭṭojidīkṣita and supports the view of Kaiyaṭa on the interpretation of this Sūtra. The work has been printed and published by late Mahāmahopādhyāya R. V. Krishnamachariar in 1909. The India Office Library Catalogue in No. 4992 presumes that the sūtra 1-3-67 of Pāṇini is called Gajasūtra, possibly by reason of the enormous mass of comments on it. It is also reasonable to say that the title is due to the illustration *viz.*, आरोहयते हस्ती found in commentaries.

Complete.

Beginning:

श्रीस्तनस्तबकन्यस्तकस्तूर्यध्यस्तकौस्तुभम् ।
निस्तुलोरःस्थलं बिभ्रद्वस्तु स्वस्तिकृदस्तु नः ॥

इह खलु णेरणौ यत्कर्म णौ चेत्स कर्तानाध्याने इत्यनेनाण्यन्तकर्मातिरिक्तकर्मरहिताण्यन्तकर्मकर्तृकानाध्यानार्थकण्यन्ताव्यवहितोत्तरवर्तिलत्वमुद्देश्यतावच्छेदकीकृत्य आत्मनेपदं विधीयत इति सैद्धान्तिकी पद्धतिः । तथाहि—प्रत्ययग्रहणे यस्मात्स विहितस्तदादेस्तदन्तस्य ग्रहणमिति परिभाषाबलात् णेरित्यनेन ण्यन्तादिति लब्धमात्मनेपदाक्षिप्तलकारेण संबध्यते । तस्मादित्युत्तरस्येत्यनुशासनाच्चाव्यवहितोच्चारणविषयत्वं पञ्चमीबलाल्लभ्यते । तथाच ण्यन्ताव्यवहितोच्चारणविषयलकारत्वमुद्देश्यतावच्छेदकं पर्यवसितम् । तस्मात्तस्य तथात्वेऽतिप्रसङ्ग इति तद्भङ्गाय अणौ यत्कर्म णौ चेदिति स कर्तेति च भागाभ्यामण्यन्तकर्मातिरिक्तकर्मराहित्यमण्यन्तकर्मकर्तृकत्वं चोद्देश्यतावच्छेदककोटौ निविशते ।

End of the first Pariccheda :

श्लोकक्रमे तु पूर्वश्लोके नैरर्थक्यशङ्का स्थिता। तत्परिहाराय परस्यानन्तरभाष्यस्यार्थं संगृह्य भगवति श्रीनिवासे समर्पणनिगमनपरोऽयं श्लोकः—

प्रभवति न चाप्येषा दोषाय कर्मवदित्यदः
प्रसरति यतः कर्मस्थार्थेषु धातुषु नान्यतः।
इह पुनरनाध्यानार्थोक्त्या फलिष्यति कर्तृग-
क्रियविषयको योगः श्रीश्रीनिवास निशम्यताम्॥

Colophon :

इति श्रीशठमर्षणकुलतिलकस्य सकलवेदान्तविद्यानिषद्यायितहृदयकमलश्रीनिवासतातार्यनन्दनस्य भरतगान्धर्वकलानुबन्धबन्धुराष्टभाषाभूषितचतुर्विधकवितानिर्वहणधूर्वहस्य पूर्वोत्तरमीमांसापारावारपारीणस्य आन्वीक्षकीव्याकरणशिक्षणदक्षिणस्य श्रीमदण्णयार्यदीक्षितस्य नन्दनेन तदनुजसर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीनिवासार्यकरुणाकटाक्षलब्धविद्याविकासेन वेङ्कटदासेन कृते गजसूत्रवादार्थे भट्टोजिदीक्षितमतनिरसनं नाम प्रथमः परिच्छेदः।

Here the title भट्टोजिदीक्षितमतनिरसनं नाम is apparently wrong. It should be स्वसिद्धान्तसमन्वयो नाम as found in other MS. noticed in next number and in printed edition.

End :

तथा सिद्धान्तपारावारपारदृश्वनां कैयटादीनां यथार्थभणितिषु प्रमादत्वकल्पनं महानयमष्टमः प्रमादः, तेषामप्रमत्तत्वात्। यत्तु

भृत्यादीनां परित्यागात् शुद्धाभेदपरिग्रहात्।
कर्मवाक्यस्य तादर्थ्यवर्णनान्निस्तरेत सुधीः॥

इति स्वमतोद्घाटनम्, तत्रेदं वक्तव्यम्—

दर्शने साधनं कर्म स्वीकर्तव्यं मनीषिभिः।
व्यावृत्तिश्चापि कर्तव्या प्रकृतिप्राप्तकर्मणः॥
न शुद्धाभेदविज्ञानं प्रमाणपथमृच्छति।
सिद्धान्तरीतिरुक्तानुश्रूयतां तत्त्वतस्ततः॥

तथाच अण्यन्तकर्मातिरिक्तकर्मरहितप्रकृतिकाण्यन्तकर्मकर्तृकानाध्यानार्थकण्यन्ताव्यवहितोत्तरवर्तित्वमुद्देश्यतावच्छेदकीकृत्य आत्मनेपदविधानमिहेति सिद्धम्।

Colophon :

इति श्रीशठमर्षणकुलतिलकस्य सकलवेदान्तविद्यानिषद्यायितहृदयकमलश्रीनिवासतातार्यनन्दनस्य भरतगान्धर्वकलानुबन्धबन्धुराष्टभाषाभूषितचतुर्विधकवितानिर्वहणधूर्वहस्य पूर्वोत्तरमीमांसापारावारपारीणस्य आन्वीक्षकीव्याकरणशिक्षणदक्षिणस्य श्रीमदण्णयाचार्यदीक्षितस्य नन्दनेन तदनुजश्रीनिवासार्यकरुणाकटाक्षलब्धविद्याविकासेन वेङ्कटदासेन कृते गजसूत्रवादार्थे भट्टोजिदीक्षितमतनिरसनं नाम द्वितीयः परिच्छेदः।

णेरणाविति सूत्रस्थभट्टोजिगजपीडितम्।
भाष्यस्वरससिंहेन कैयटं मोचयाम्यहम्॥

**451.** 33. J. 10.

## गजसूत्रवादार्थः—वेङ्कटाचार्यकृतः

Palm-leaf. 42 Foll. 15½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

Colophon of the first part.

इति श्रीशठमर्षणकुलतिलकस्य + गजसूत्रवादार्थे स्वसिद्धान्तसमन्वयो नाम प्रथमः परिच्छेदः।

Date of copying : 4th day of the Āvaṇi month in the year Siddhārthi.





**452.** 8. F. 24.

## गजसूत्रवादार्थः—गणपतिशास्त्रिकृतः

Paper. 2. Foll. 7⅞ × 5⅞ inches. 20 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

This is another work on the same subject as described in previous number; by Mahāmahōpādhyāya Gaṇapatiśāstri of Paññānāḍu, Tanjore Dt.

Incomplete.

Beginning :

णेरणौ यत्कर्म णौ चेत्स कर्तानाध्याने। अनेन ण्यन्तस्य धातोरात्मनेपदं विधीयते। अत्र चत्वारि वाक्यानि। णेरिति प्रथमम्। अणौ यत्कर्म णौ चेदिति द्वितीयम्। स कर्ता इति तृतीयम्। अनाध्याने इति तुरीयमिति। तत्र णेरिति प्रत्ययग्रहणेन तदन्तग्रहणम्।

End :

अत्र केचित्—दर्शयते भृत्यान् राजा इति भाष्योदाहरणात् अध्यारोपितप्रेषणपक्षमाश्रित्य द्वितीयपर्वण्यात्मनेपदम्। अणौ यत्कर्म णौ चेदित्यत्र कर्मपदस्य क्रियावाचकत्वेन अणौ या क्रिया सैव चेत् ण्यन्तेनोच्यत इति वाक्यान्तरस्वीकारेऽपि एवकारस्य नान्ययोगव्यवच्छेदोऽर्थः। किंतु अयोगव्यवच्छेद एवार्थ इति वदन्ति।

**453.** 26. C. 24.

## तद्धितप्रत्ययमाला

Palm-leaf. 5 Foll. 13 × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Clear writing.

Mentions the Taddhitapratyayas ordained in Pāṇini's sūtras and gives illustrations thereof.

Incomplete.

Beginning :

सामान्यो यः स भावाख्यस्तद्धितस्त्रिविधो मतः।
समर्थानां प्रथमाद्वा अनेकेषां परस्परम्॥

पदार्थानां साकाङ्क्षाणां . . . . योग्यानां प्रथमादेव पदात विविधास्तद्धितप्रत्ययाः संभवन्ति। तत्र तद्धितप्रत्ययास्तावत् . . . . इलच्, श, न, ण, र, व, वलच्।

End :

अध्वर्योर्भावः आध्वरम्। अण्प्रत्ययः। द्विहायनस्य भावो द्वैहायनम्। त्रैहायनम्। यूनो भावः यौवनम्। स्थविरस्य भावः स्थाविरम्। मार्दवम्।

The former owner of the MS.—Vīrarāghavatātācārya of Conjeevaram.

**454.** 28. A. 15.

## तद्धितप्रत्ययमाला

Palm-leaf. 8 Foll. 12⅓ × 1¼ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing

This is different from the above though the subject is the same.

Complete.

Beginning :

मतुप्, वलच्, इलच्, लच्, षः, शः, नः, णः, उरच्, इनच्, युन्, विनिः, निः, इतिः, ठन्, आलुच्, रः, ऊलः, चेलुः, चूलः।

End :

अतिशयेन पचति पचतितराम्। एवं त्रिंशदन्यतद्धिताः।

Colophon :

इति तद्धिताः समाप्ताः।

The former owner of the MS.—Pramuktilingam of S'ivapuram. Two extra leaves added in the beginning contain some conjugational forms of the root भू.

**455.** 21. H. 17.

## तद्धिताधिकारक्रमः

Palm-leaf. 2 Foll. 16 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

A small metrical work mentioning the Sūtras of Pāṇini relating to Taddita-prakaraṇa for the sake of convenience of young students. The author's name is not known.

Complete.

Beginning:

तद्धिताधिकारक्रमः ।
तस्यापत्यं तेन रक्तं नक्षत्रेण युतं तथा ।
दृष्टं साम वृतो रथस्तत्रोद्धृतममत्रतः ॥
स्थण्डिलात्संस्कृतं भक्षाः सास्मिन्सास्य च देवता ।
तथा तस्य समूहश्च विषयो देश एव च ॥
सोऽस्यादिरिति संग्रामे प्रयोजनतयोद्धृतः ।
तदस्यां प्रहरणमित्यपि सास्यां क्रिया घञः ॥
तदधीते च तद्वेद तदस्मिन्नस्ति देशके ।
तेन निर्वर्तितं तस्य निवासोऽदूरतो भवः ॥

End:

तेन तुल्यमथो तत्र तस्येव च तदर्हति ।
तस्य भावश्च धान्यानां भवने इत्यतः परम् ॥
भिन्नभिन्नप्रत्ययानां विधिरर्थे विशेषके ।
विशेषप्रकृतौ चापि कथितास्तद्धिताः पुनः ॥
मत्वर्थीया विभक्तिश्च दिक्शब्देभ्यस्ततः परम् ।
काधिकारस्तथा ज्ञातेऽनुकम्पायां च कुत्सिते ॥
अल्पे ह्रस्वे चैत एव इवे प्रतिकृतौ तु कन् ।
प्रकृत्यर्थादितो भिन्नाः प्रत्ययार्था विशेषतः ॥

Colophon:

इति तद्धिताधिकारः ।

Then the following stanzas are written:

"गुणानसंख्यान्नित्यानि षट् कर्माणि नरोत्तम ।
द्रव्यपङ्क्तिं च संदृश्य त्वय्यहं विस्मयं गतः ॥
सद्गुणः समवायित्वं द्रव्येष्वेवेति कथ्यते न्याये ।
अर्थिजनकल्पतरो चित्रं तव तत्तु सर्वभावेषु ॥"

**456.** 21. A. 19.

## तरप्तमपौघसूत्रविचारः

Palm-leaf. 3 Foll. 16 × 1½ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

An explanatory commentary with discussion on the meaning of Pāṇini's Sūtra 1-1-22. The author's name is not found in this Manuscript. However the stanza found in the beginning leads to infer that the author might be Rāmabhadradīkṣita. The stanza is written on the salutation to Cokkanatha, and is generally found in the works of Rāmabhadradīkṣita. (Vide his Uṇādimaṇidīpikā No. 5675 of the Des. Cat. of Tanjore Palace Library Vol. X).

Complete.

Beginning:

फणिग्रामणिवाग्गुम्भप्राणनाडयदुक्तये ।
कलये शब्दकौमुद्याः कवये गुरवे नमः ॥





तरप्तमपौ घः । एतौ घसंज्ञौ स्त इति सूत्रार्थः । गौरितरा, गौरितमेत्युदाहरणम् । तथाहि—गौरशब्दात् स्त्रीत्वविवक्षायां षिद्गौरादिभ्यश्चेति ङीषि अनयोरतिशयेन गौरी आसामतिशयेन गौरीति विवक्षायां द्विवचनविभज्योपपदे तरबीयसुनौ, अतिशायने तमबिष्ठनाविल्याभ्यां सूत्राभ्यां गौरीशब्दात्तरप्तमपोः कृतयोरनेन सूत्रेण घसंज्ञायां सत्यां घरूपेति ह्रस्वे कृते गौरितरा गौरितमेति रूपसिद्धिः । न च तसिलादिष्वाकृत्वसुच इति पुंवद्भावः स्यादिति वाच्यम्, दर्शनीयतरेत्यादौ चरितार्थस्य पुंवद्भावस्य ब्राह्मणितरेत्यादौ जातेश्चेति पुंवद्भावनिषेधविषये चरितार्थेन परेण घरूपेति ह्रस्वेन गौरितरेत्यादावुभयप्रसङ्गे विप्रतिषेधे परं कार्यमिति बाधनात् । तदुक्तं **वार्तिककृता**—पुंवद्भावाद्ध्रस्वः खिद्घादिषु विप्रतिषेधेनेति । जातेश्चेति निषेधस्तसिलादिष्विति पुंवद्भावस्यापीति वृत्तौ स्थितम् । अत एव तत्र जातेश्चेति सूत्रे ब्राह्मणीपाशेत्यप्युदाहृतम् । अतो गौरितरेत्यादौ पुंवद्भावं बाधित्वा ह्रस्वत्वं सिद्धम् ।

End:

केचित्तु—तरबादयः स्वार्थिका अपि भवन्तीति सामान्येन ज्ञापकमाश्रित्य 'अहो महीयस्तव साहसिक्यम्' इति श्रीहर्षप्रयुक्तमीयसुन्प्रत्ययमपि साधयन्ति । न च प्रकरणोत्कर्षेण सूत्रे क्रियमाणे नदीतरेऽतिप्रसङ्गः । तरबिति रूपाश्रयायां घसंज्ञायामाश्रीयमाणायां प्रयोगे क्वचिदपि तरबिति रूपग्रहाभावादौपदेशिकतरबिति रूपस्य ग्राह्यतया प्रत्ययस्यैव तत्संभवात् नदीतरे तरबिति रूपस्योपदेशाभावात् घसंज्ञाया अप्रवृत्तेः । तस्मात्तरप्तमपौ घ इत्येव वक्तव्यमिति सुधीभिराकलनीयम् ।

Colophon:

इति तरप्तमपौघसूत्रक्रोडार्थवादः ।

The following stanzas are found after the colophon.

"संज्ञा च परिभषा च विधिर्नियम एव च ।
अधिकारोऽतिदेशश्च षड्विधं सूत्रलक्षणम् ॥
अल्पाक्षरमसंदिग्धं सारवद्विश्वतोमुखम् ।
अस्तोभमनवद्यं च सूत्रं सूत्रविदो विदुः ॥"

**457.** 21. H. 15.

## तर्कचन्द्रिका—मौनि-श्रीकृष्णभट्टकृता

Palm-leaf. 85 Foll. 12⅔ × 1¼ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

This work contains a set of Kroḍapatras on grammatical works, such as—Mahābhāṣyapradīpa, Siddhāntkaumudī, Prauḍhamanoramā, Laghus'abdaratna and Laghus'abdendus'ekhara. The author S'ri-Kṛṣṇabhaṭṭa of the Mauni family was the son of Jānakī and Raghunātha and grandson of Govardhanabhaṭṭa. Jayakṛṣṇabhaṭṭa, the author of Subodhinī, a commentary on the Siddhāntakaumudī, was his elder brother.

Complete.

Beginning:

नत्वा स्वीयपितामहं बुधवरं गोवर्धनं भक्तितो
नत्वा श्रीरघुनाथतातचरणौ श्रीजानकीं मातरम् ।
ध्यात्वा व्यासपदाम्बुजं हृदि चिरं श्रीकृष्णभट्टाभिधो
मौनी संतनुते सतां सुखकरीं तर्कादिकां चन्द्रिकाम् ॥

अत्र संहिताया अविवक्षणात्प्रगृह्यत्वे प्रकृतिभावाच्च संधिर्न भवति । स्वरसंधिस्तु न भवति, वर्णोपदेशे आजादिसंज्ञानामनिष्पादादिति कैयटः । नवीनास्तु

तच्चिन्त्यम्; वर्णोपदेशे इत्संज्ञायामच्प्रत्याहारे च निष्पन्ने प्रवर्तमानानां यणादीनां सुद्ध्युपास्य इयादौ तटस्थ इव उद्देश्यतावच्छेदकाक्रान्ते वर्णोपदेशादावपि प्रवृत्तेर्दुर्वारत्वात् । अन्यथा तुल्यास्येत्यादौ सवर्णदीर्घो न स्यादित्याहुः । अत्रेयं चिन्ता—वर्णानुपूर्वीबोधके वर्णोपदेशे गुणादिप्रवृत्तौ अउण् इति अयुणिति वा स्यात् । तथा च इकारस्य अच् इण् इक्संज्ञा न स्यादित्यभिप्रायेणाजादिसंज्ञा न स्यादित्युक्तम् । न च लणित्यत्रानुबन्धान्तरे कर्तव्ये पुनर्णकारानुबन्धकरणाज्ज्ञापितया व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणमिति परिभाषया औतोंशसोरितिवन्निस्तारः । ईदूदेद् द्विवचनमित्यादावसंदेहार्थतपरकरणेन ईदृशे विषये तस्या अप्रवृत्तिज्ञापनात् । अन्यथा तत्र तपरकरणं विनापि परिभाषयैव सिद्धौ किं तेनेति दिक् ।

End:

इष्यते पुत्र इति । क्यचा तु न कर्तृप्रतीतिरिति । भिन्नार्थत्वात् । न च तत्रापि क्यचाक्षेपात् समानार्थत्वम्, लाघवात्पदद्वयघटितविग्रहे चरितार्थो विधिः पदत्रयघटितविग्रहे न प्रवर्तत इत्यभिप्रायात् । तस्मात् फलविशेषबोधोऽसंगत इति दिक् । स्पष्टं चेदमत्रैव सूत्रे आकरग्रन्थे इत्यलमनया अग्रे रचितयाप्यकृतवद्भासमानया **तर्कचन्द्रिकया** कोविदचित्ताह्लादिकया ।

Colophon:

इति श्रीमन्मौनिकुलतिलकायमानगोवर्धनभट्टात्मजजानकीजानिरघुनाथभट्टसुतमौनिश्रीकृष्णभट्टरचिता तर्कचन्द्रिका ।

अग्रे दर्शनाभावादसंपूर्णापि संपूर्णा ।

**458.** 8. J. 44.

## तारावलिः—कृष्णसुधीकृता

Paper. 15 Foll. $8 \times 6\frac{1}{2}$ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A discussion on the meaning of the Sūtra अचो ञ्णिति (7-2-115) of the Aṣṭādhyāyī. It contains 27 arguments, and hence it is called Tārāvali. The author is Kṛṣṇasudhī.

The title तारावलि is written on the top of the MS.

Complete in 27 Vādas.

Beginning:

तारावलिः ।

अचो ञ्णिति । अङ्गस्येत्यधिक्रियते । मृजेर्वृद्धिरित्यतो वृद्धिरित्यनुवर्तते । ञ् च ण् च ञ्णौ । ताविितौ यस्य तस्मिन् ञ्णिति । एतच्चाङ्गाक्षिप्तप्रत्ययविशेषणम् । आक्षिप्तस्य शाब्दप्रतियोगित्वं नेति भट्टाचार्योक्तिस्तु प्रायिकी । अत एव आदिरन्त्येनेति सूत्रे आद्यन्तपदाक्षिप्तमध्यगानां संज्ञितया वाक्यार्थान्वयप्रतिपादनपरव्याख्यातृग्रन्थाः संगच्छन्त इति तत्त्वम् । प्रत्यय इत्यस्याध्याहारो वास्तु । अच इत्येतदङ्गस्येत्यस्य विशेषणम् । येन विधिरिति तदन्तविधिः । तथाच अजन्तस्याङ्गस्य वृद्धिः स्यात् ञिति णिति च प्रत्यये परे इति सूत्रार्थः संपन्नः । अस्य चोदाहरणं नायकः । पावकः । कारः । दारः । सारः इत्यादि ।

अत्र चिन्त्यते । इदं सूत्रं मास्तु । नायकः पावकः कार इत्यादौ सर्वत्र सार्वधातुकार्धधातुकयोरिति गुणे कृते अनन्तरम् अत उपधाया इति उपधावृद्धौ इष्टरूपसिद्धेः । अकारान्ते तु न वृद्धिप्रसक्तिः, लोपेन बाधितत्वात् । एजन्ते तु आत्वं भवत्येव । तस्मादस्येगन्तमेव विषयः । तत्र च गुणे कृते उपधावृद्ध्या सिद्धमिष्टमिति सूत्रमिदं व्यर्थमिति प्रथमा ।





अनेकपदघटितेषु प्रायः पदगौरवविचार एवेति भट्टाचार्योक्तिस्तु प्रायःपदघटितैवेति न चोद्यावकाशः । अत एव तत्र तत्र मात्रालाघवगौरवविचारपरव्याख्यातृग्रन्थसंगतिः । प्रक्रियालाघवं तु मात्रागौरवाभाव एव । किंचैतदन्यार्थकृतसूत्राननुष्ठानफलकतया हेयमेव । किंचैवं सिद्धान्तेऽपि वृद्धिर्न स्यादिति नात्र तदाश्रयितुं शक्यमिति उक्तप्रयोजनाय सूत्रमिदमावश्यकमेवेति सकलमनवद्यमिति सप्तविंशतिः ।

Colophon:

मन्मथमीनविंशतितमदिने वात्स्येन कृष्णेन निर्मितं विलिखितं च समाप्तिमगमत् ।

**459.** 35. C. 117.

## दुर्घटवृत्तिः—शरणदेवकृता

Paper. 15 Foll. $8\frac{1}{2} \times 3\frac{3}{4}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

One fol. bearing the number 9 is missing.

This is a treatise on grammar trying to prove the correctness of the words which were used in classical works and yet held grammatically incorrect by some critics. The author S'araṇadeva states in the introductory verses that the work was composed in S'aka 1095 = 1173 A.D. and revised and published on his request by Sarvarakṣita. This work has been printed and published in Trivandrum Sanskrit Series No. 6 in 1909. In the preface of the edition the learned editor suggests that S'araṇadeva might be a disciple of Sarvarakṣita. S'araṇadeva quotes Rakṣita's Dhātupradīpa, Sarvarakṣita, Dhātupārāyaṇa etc.

Incomplete.

Beginning:

नत्वा शरणदेवेन सर्वज्ञं ज्ञानहेतवे ।
बृहद्दुर्गकृताम्भोजकोशवीकासभास्वता ॥
शाकमहीपतिवत्सरमाने एकनभोनवपञ्चवितने ।
दुर्घटवृत्तिरकारि मुदे वः कण्ठविभूषणहारलतेव ॥
वाक्याच्छरणदेवस्य छात्रोपाध्यायपीडया ।
श्रीसर्वरक्षितेनैषा संक्षिप्य प्रतिसंस्कृता ॥

क्ङिति च । कथं ह्नुह्वरेश्छन्दसीति, ह्वृधातोरिकि गुणनिषेधात् उच्चारणार्थेकारेणानङ्गत्वात् गुणाभावात् । उच्यते—अत एव निर्देशादिति रक्षितः । शबन्तस्यैकदेशस्योच्चारणार्थेकारेण वा निर्देशः । कथं नेनिजः नेनिजानीति? उच्यते—निजां त्रयाणामिति गुणो नानेन बाध्यते, तस्यानिमित्तत्वात्, तन्निमित्तयोर्गुणवृद्ध्योरेव निषेधात् ।

Colophon on Fol. 14.

इति सर्वरक्षितशरणदेवविरचितदुर्घटवृत्तौ भूपादः ।

End:

जनि । कथं "जातं वंशे भुवनविदिते पुष्कलावर्तकानाम्" इति मेघः? उच्यते—वंश्यः प्रकृतिः, न तु वंश एव । स्पृहेः । 'कथं स्पृहणीया विभूतिः; पुष्पाणि स्पृहणीयानि' इति कर्मत्वम्? अनेन संप्रदानप्रसङ्गात् । उच्यते—ईप्सित.

**460.** 29. F. 16.

## धातुरूपावलिः

Palm-leaf. 4 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Gives conjugational forms of some of the roots to give facility to the beginners in keeping them in memory.

Incomplete.

Beginning:

भू सत्तायाम् । परस्मैपदी । वर्तमाने लट् । भवति । भवतः । भवन्ति । भवसि । भवथः । भवथ । भवामि । भवावः । भवामः । लिट् । बभूव । बभूवतुः । बभूवुः । बभूविथ । बभूवथुः । बभूव । बभूव । बभूविव । बभूविम ।

End:

लुङ् । अकृत । अकृषाताम् । अकृषत । अकृथाः । अकृषाथाम् । अकृढ्वम् । अकृषि । अकृष्वहि । अकृष्महि । लृङ् । अकरिष्यत । अकरिष्येताम् । अकरिष्यन्त । अकरिष्यथाः । अकरिष्येथाम् । अकरिष्यध्वम् । अकरिष्ये । अकरिष्यावहि । अकरिष्यामहि ।

**461.** 27. E. 13.

## धातुरूपावलिः

Palm-leaf. 30 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 4 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Wants the beginning.

End:

रूप वर्णक्रियायाम् । रूपयति । वर्ण वर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेषु । वर्णयति । वर्णयांचकार । वर्णयिता । वर्णयिष्यति । वर्णयतु । अवर्णयत् । वर्णयेत् । वर्ण्यात् । अववर्णत् । अवर्णयिष्यत् ।

सारः संगृह्य लिखितो भ्वादिवर्णान्तधातुषु ।
अनेन प्रीयतां देवंदेवो वैकुण्ठवल्लभः ॥

Six extra leaves are added at the end and they contain a few stray lines giving some conjugational forms of some roots unconnected each other.

**462.** 28. A. 3.

## धातुरूपावलिः

Palm-leaf. 26 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

**463.** 28. A. 5.

## धातुरूपावलिः

Palm-leaf. 7 Foll. $13 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slighly injured. Clear writing.

Incomplete.

**464.** 29. C. 20.

## धातुरूपावलिः

Palm-leaf. 8 Foll. $12 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

**465.** 21. Q. 15.

## नामीतिसूत्रार्थविचारः

Palm-leaf. 5 Foll. $7\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides. A treatise discussing the meaning of the Sūtra नामि (6-4-3) and stressing its importance. The author's name is not known.





Complete.

Beginning:

नामि । नामीति षष्ठीबहुवचनं कृतनुट्कं गृह्यते । तस्मिन्परतोऽजन्तस्याङ्गस्य दीर्घो भवति । अग्नीनाम्, वायूनाम्, कर्तॄणामित्याद्युदाहरणम् । ननु किमर्थं नुडागमेन सह निर्देशः क्रियते । नुटीति वा आमीति वा सूत्रं क्रियताम् । तावतापि अग्नीनामित्याद्युदाहरणेषु दीर्घसिद्धेः । न चामीत्युक्ते अजन्तस्य नुटा व्यवधानादाम्परत्वाभाव इति वाच्यम्, तदागमास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्त इति नुटोऽप्यामग्रहणेन ग्रहणादव्यवधायकत्वात् । अत्रोच्यते—यदि नुट्यजन्तस्य दीर्घो विधीयते तदा अनश्व इत्यादिनञ्समासे नञो नलोपे तस्मान्नुडचीति नुटि परतोऽकारस्य दीर्घः स्यात् ।

End:

न च न इति लुप्तषष्ठीकं पदमावृत्य नान्तस्य नकारादावामि दीर्घविधानाच्चर्मणामित्यादौ नातिप्रसङ्ग इति वाच्यम्, आवृत्तस्यापि षष्ठ्यन्तस्य आमीति सप्तम्यन्तेनान्वयायोगात् । तस्मादामीत्युच्यमानेऽतिप्रसङ्गात् नामीत्येव सूत्रं कर्तव्यमिति सिद्धम् ।

**466.** 22. P. 13.

## नामीतिसूत्रार्थविचारः

Palm-leaf. 5 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{3}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

This is different from the above, though the subject is the same. The author's name is not known.

Complete.

Beginning:

नामि । अजन्तस्याङ्गस्य दीर्घः स्यात्, आमि सनुट्के परत इति सूत्रार्थः । रामाणां हरीणां शंभूनां कर्तॄणामित्यादीन्युदाहरणानि । अत्र ढ्रलोपसूत्राद्दीर्घ इत्यनुवर्तते । दीर्घश्रुत्या अचश्चेति परिभाषाप्रवृत्तौ उपस्थितेनाच इत्यनेनाधिकृतस्याङ्गस्य विशेषणात्तदन्तविधौ अजन्तस्याङ्गस्य दीर्घ इत्यर्थः फलितः । ननु अचश्चेति परिभाषा न प्रवर्तते, सर्वत्र परिभाषाया अनिर्दिष्टस्थानिकविषयत्वात् । तथाहि—यत्र सार्वधातुकार्धधातुकयोरित्यादौ स्थानिनिर्देशो नास्ति तत्रैवतत्परिभाषाप्रवृत्तिः । यत्र पुनः अचो ञ्णिति इत्यादौ अच इत्यादिस्थानिनिर्देशोऽस्ति न तत्र तत्प्रवृत्तिः । प्रकृते तु ढ्रलोपसूत्राद्दीर्घग्रहणस्येव अण इत्यस्यानुवृत्तौ तेन चाङ्गस्य विशेषणे सति अणन्तस्याङ्गस्य दीर्घ इत्यर्थे पर्यवसन्ने अण इति स्थानिनिर्देशात् अचश्चेति परिभाषाया अप्रवृत्तौ कर्तॄणामित्याद्युदाहरणमसंगतमिति चेत्, सत्यम् ।

End:

अनश्व इत्यादौ उत्तरपदावयवे नुटि लुप्तनकारस्य नञः अङ्गत्वासंभवान्नातिव्याप्तिः । नन्वेवमपि अक्षण्वानित्यादावतिव्याप्तिः । अक्षिशब्दान्मतुपि छन्दस्यपि दृश्यते इत्यनङादेशे अनो नुट् इति अनन्तात्परस्य मतुपो नुटि तस्य च प्रत्ययावयवत्वेन तस्मिन्परतः अक्षन्नित्यङ्गस्य नोपधाया इति सूत्रेण दीर्घप्रवृत्तेर्दुर्वारत्वादिति चेत्, न; न ह्यत्र नुट्परत्वमेवास्ति, नुटस्त्रैपादिकत्वेन नोपधाया इत्याङ्गं दीर्घशास्त्रं प्रत्यसिद्धत्वात् । सर्वविधीनां छन्दसि वैकल्पिकतया छान्दसत्वेनापि सुसाधत्वादिति सर्वमनवद्यम् ।

**467.** 39. H. 7.

## निपाताव्ययोपसर्गवृत्तिः—क्षीरस्वामिकृता, तिलककृतटीकासहिता

Paper. 50 Foll. $8\frac{3}{4} \times 6\frac{3}{8}$ inches.

14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a work enumerating the indeclinable words *viz*—Nipātas, Avyayas and Upasargas by Kṣīrasvāmin. The author, in his other works *viz.*, Kṣīrataraṅgiṇī and Amarakos'odghāṭana commits himself as the author of six vṛttis on grammar. It is believed that the present work may be one of them. The work is followed by a gloss written by Tilaka. In introducing his commentary, Tilaka says that he is adorning learned scholars with a string of gems obtained by churning the milky ocean. By this metaphorical reference, the commentator evidently means to say that he intends to explain the words cited by Kṣīrasvāmin and to contribute suitable illustrations culled from well-known classical works. Aufrecht mentions Kṣīrasvāmin as the son of Īs'varasvāmin. This statement is confirmed in the introduction of the Amarakos'odghāṭana (Printed in Poona Oriental Series No. 43) wherein the editor says that Kṣīrasvāmin is definitely mentioned in the Kavikāvyakālakalpanā as the son of Īs'varasvāmin. He also assignes the author to 1128 A.D. The India Office Library Catalogue also in No. 5022 describes the author Kṣirasvāmin as the son of Īs'varasvāmin. The six Vṛttis said to have been written by Kṣīrasvāmin are listed thus: 1. Nāmapārāyaṇa *alias* Amarakos'odghāṭana, 2. Kṣīrataraṅgiṇī *alias* Dhātuvṛtti, 3. Nipātāvyayopasargavṛtti, 4. Amṛtataraṅgiṇī, 5. Nighaṇṭuvṛtti and 6. Gaṇavṛtti.

The MS. is a transcript made in 1931, from a codex of the Bhandarkar Oriental Institute, Poona, described in No. 427 of the Des. Cat. of MSS. Vol. II.

Complete in three Kāṇḍas.

Beginning :

नत्वेशं क्षीराब्धिप्रसृताव्ययरत्नमालया विदुषः ।
निजकुलतिलकस्तिलकस्तिलकयति निदर्शनैरेव ॥

द्योतका निपाता नामाख्यातयोर्धर्ममात्रव्यञ्जकाः । अत ऊर्ध्वं चादयो निपाता अधिक्रियन्ते । यत प्रायशो द्योतकाश्चाद्या निपातिताः । द्रव्यवृत्ति तु स्वराद्यमव्ययम् । प्रादयः प्रधानधात्वर्थविशेषकाः ।

कर्मप्रवचनीयास्तु क्रियासंबन्धभेदकाः ।
कुर्याद्यागतयो वृत्तौ कार्यार्थं सर्वमव्ययम् ॥

किंच,

इयन्त इति संख्यैषामर्थैयत्ता च नास्ति वै ।
प्रयोजनवशादेत्य निपतन्ति पदे पदे ॥

चः समुच्चयान्वाचयतुल्ययोगिताहेतुषु । समुच्चये गार्ग्यो वात्स्यश्चागतौ । पचति च पठति च चैत्रः । समाहारेतरेतरयोगविनियोगाः समुच्चय एव, अनेकस्यैकत्र प्रचयात् । गार्ग्यवात्स्यावहं त्वं च वृत्रहन् । अन्वाचये—भिक्षामट गां चानय । गवानयनमत्राप्रधानम् । तुल्ययोगितायाम्—ध्यातश्चोपस्थितश्च । हेतौ —ग्रामो न गन्तव्यः शीतं च । शीतात् कथं गच्छामीत्यर्थः । पूरणेऽप्याहुः—भीमः पार्थस्तथैव च । रात्रौ नव च नैव च । चो यद्यर्थे । त्वं चागमिष्यसि कृतार्थाः स्मः । त्व यद्यागमिष्यसीत्यर्थः ।

Colophon in page 36 :

इति निपाताव्ययोपसर्गवृत्तौ निपातकाण्डं प्रथमम् ।





Beginning of the 2nd Kāṇḍa *i.e.* Avyayakāṇḍa :

सत्त्ववृत्त्यव्ययम् । प्रायशः सत्त्ववृत्ति स्वराद्यमव्ययमित्यधिक्रियते । सत्त्वं द्रव्यम् । भेदकमिति यावत् । विशेष्यत्वं जातिगुणक्रियाद्रव्ययदृच्छाशब्दसंबद्धत्वात् ।

Colophon in page 58 :

इति निपाताव्ययोपसर्गवृत्तौ तिलककृतायां द्वितीयमव्ययकाण्डम् ।

Beginning of the 3rd Kāṇḍa *i.e.* Upasargakāṇḍa :

प्रपरा . . . . प्रतिपक्ष . . . अनन्तरक्रिया ।
प्रादिकर्मण्युपरमे दिग्योगैश्वर्यजन्मसु ।
नर्मप्रेम्णोः प्रकर्षेऽग्रे ज्ञाते प्रसवभूषणे ॥
दोषे नियोगेऽवसरे सेवासाहसशुद्धिषु ।
उपयोगे प्रकथनेऽनवधानबहुत्वयोः ॥
माने हिंसाशस्त्रनाम्नोर्वञ्चनार्थविपर्यये ।

प्र इत्ययमुपसर्ग आदिकर्मादिषु वृत्तः स्वार्थबलाद्धात्वर्थं बाधतेऽनुवर्तते विशिनष्टि वा । धातोरेव वानेकार्थस्य स सोऽर्थ उपसर्गैर्द्योत्यते । तत्रादिक्रियायाम् प्रक्रमते भोक्तुम् । वाक्यं प्रस्तौति । प्रारब्धं दक्षिणेन ।

End :

अनत्याधान उरसिमनसी । मध्येपदे निवचने च । उरसिकृत्य, अङ्गीकृत्येत्यर्थः । पक्षे उरसिकृत्वेत्यादि । नित्यं हस्तेपाणावुपयमने । हस्तेकृत्य, पाणौकृत्य, विवाह्येत्यर्थः । प्राध्वं बन्धने । प्राध्वंकृत्य, बन्धनहेतुकं . . . फल्यं कृत्वेत्यर्थः । जीविकोपनिषदावौपम्ये । जीविकाकृत्य उपनिषत्कृत्य, तत्तुल्यं कृत्वेत्यर्थः ।

Colophon :

इति निपाताव्ययोपसर्गवृत्तावुपसर्गकाण्डं तृतीयमिति भद्रम् । भट्टक्षीरस्वाम्युत्प्रेक्षितनिपाताव्ययोपसर्गीये तिलककृता वृत्तिः संपूर्णेति भद्रं पश्येम प्रचरेम भद्रमोमिति शिवम् ।

**468.** 21. S. 5.

## पदमाला

Palm-leaf. 31 Foll. 7 × 1⅛ inches. 8 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are attached to both sides.

This is a small metrical work on grammer giving certain selected words derived from the roots when they are added with suffixes such as लुङ् लिट्, सन्, क्त्वा. The work is followed by a gloss. The author's name is not known. The name Padamālā is not found anywhere in the MS. However from the first stanza of the work the name Padamālā is found appropriate. The work is the same as that described under R. No. 15313 of the Madras Govt. Oriental MSS. Library, wherein the work is called लुङादिरूपसंग्रहश्लोकाः ।

Incomplete.

Beginning :

नत्वा पुराणपुरुषं तदुरःस्थलस्था
मालेव या प्रतिपदोदितसूत्रबद्धा ।
माला सतां पदमयी हृदि भाति पुंसां
तां संदृभामि सुभगंकरणीं सुरूपाम् ॥
लुङि लिटि सनि यानि क्त्वायङोः क्तक्तवत्वोः
प्रतिपदविधिशिष्टानेककार्याश्रितानि ।
इह कतिपयवृत्तैः संग्रहीष्ये पदानि
प्रतिपदमथ तानि व्याकरिष्ये च किंचित् ॥

वैयाकरणिकया यः स्पृहयति सांक्षाधिनाय जनः ।
तिष्ठेत सतां सदसे स प्रतिपदमालभारिनिजकण्ठः ॥

तत्र तावदुपदेशक्रमेण लुङन्तानि प्रतिपदविहितानि संगृह्यन्ते—

आश्लिक्षन्निरपप्तदाह्वदलिपत्प्रादादपादास्थित
प्रत्यष्ठादुदगादपास्थदवसन्मा संसरत्प्राशिषत् ।
प्रास्तावीददिताधितारददरिद्रासीद्दरिद्रीच्च मा
प्राव्राजीदवधीदवोचदसिचत्प्राजागरीदश्वयीत ॥ २ ॥

इह खलु लुङादिषूक्तेषु प्रत्ययेषु यानि प्रतिपदविहितकार्ययोगीनि पदानि तानि कैश्चिच्छ्लोकैः संगृह्यन्ते । श्लोकावसानेऽनभिज्ञानां प्रबोधनार्थं तत्तत्पदव्युत्पादकलक्षणप्रदर्शनमात्रं व्याख्यानं च तेषां क्रियते । तत्र यथाविधपदकदम्बकसंदर्भवाञ्छया श्लोकेषु यदुपसर्गपुरुषविशेषादिकमुपादीयते तस्य श्लोकाङ्गस्यादन्यत्प्रयोजनं नास्तीति वेदितव्यम् । यत्र तूपसर्गादीनां कार्यान्वयस्तत्र सोऽपि वक्ष्यते । आश्लिक्षदिति । आङ् आलिङ्गनद्योतनार्थः, श्लोकपूरणार्थश्च । श्लिषेर्लुङि शल इगुपधादिति क्से सिद्धे पुनः श्लिष आलिङ्गने इत्यस्य विधेर्नियमार्थत्वात् श्लिषेरालिङ्गन एव क्सो भवति । आश्लिक्षत्कन्यां देवदत्तः । आलिङ्गनादन्यत्र आश्लिषदिति भवति । अत्र पुषादित्वादङ् ।

End :

नशित्वेति । नशेः क्त्वाप्रत्यये रधादित्वात्पक्षे इडागमः । इडभावे मस्जिनशोर्झलि इति नुम् । जान्तनशां विभाषेति पक्षे नलोपः । विहाय हित्वा, विपूर्वस्य जाहतेर्ल्यपि घुमास्थेत्यादिनेत्वे प्राप्ते न ल्यपीति प्रतिषेधः । ल्यबभावे जहातेश्च क्त्वि इति हिभावः । दधातेरपि क्त्वाप्रत्यये इदमेव रूपम्, दधातेर्हिरिति इत्वबाधनार्थं हिभावविधानात् । संसत्य संसाय, सनोतेः संपूर्वाल्ल्यपि तनोत्यादित्वात् वा ल्यपीत्यनुनासिकलोपे प्राप्ते तं बाधित्वा जनसनखनामित्यनुवृत्तौ ये विभाषेत्यात्वसद्भावाभावाभ्यां संसाय संसत्येति भवतः । आत्वाभावे वा ल्यपीत्यनुनासिकलोपः । स तु नकारान्तानां नित्यः । खात्वा खनित्वा, निखाय निखत्य । उदितो वेति खनेरिटि खनित्वा । तदभावे जनसनेत्यात्वात् खात्वा । निखत्य निखायेति ये विभाषेत्यात्वविकल्पात् सिध्यतः ।

## 469. 25. E. 15.

### परमलघुमञ्जूषा—नागेशकृता

Palm-leaf. 39 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Nāges'a herein summarizes his bigger work called Laghumañjūsā, a work on philosophy of grammar according to the school of Pāṇini. It begins with Sphoṭavāda and deals with the nature of S'ābdabodha according to grammarians.

Complete.

Beginning :

शिवं नत्वा हि नागेशेनानिन्द्या परमा लघुः ।
वैयाकरणसिद्धान्तमञ्जूषैषा विरच्यते ॥

तत्र वर्णपदवाक्यभेदेन स्फोटस्त्रिधा । तत्रापि जातिव्यक्तिभेदेन पुनः षोढा । अखण्डपदस्फोटः, अखण्डवाक्यस्फोटश्चेति संकलनयाष्टौ स्फोटाः । तत्र वाक्यस्फोटो मुख्यः, तस्यैव लोकेऽर्थबोधकत्वात् । तेनैवार्थसमाप्तेश्च । तथाह भाष्यकारः—पदसमूहो वाक्यमर्थसमाप्ताविति । अस्य समर्थमिति शेषः । तत्र प्रतिवाक्यं संकेतग्रहासंभवात् वाक्यान्वाख्यानस्य लघूपायेनाशक्यत्वाच्च कल्पनया पदानि प्रविभज्य पदे प्रकृतिप्रत्ययभागान् प्रविभज्य कल्पिताभ्यामन्वयव्यतिरेकाभ्यां





तत्तदर्थविभागं शास्त्रमात्रविषयं परिकल्पयन्ति स्माचार्याः । तत्र शास्त्रप्रक्रियानिर्वाहको वर्णस्फोटः ; प्रकृतिप्रत्ययास्तदर्थवाचका इति तदर्थः । उपसर्गनिपातधात्वादिविभागोऽपि काल्पनिकः । स्थानिनो लादयः, आदेशास्तिबादयः कल्पिता एव ।

End :

बहुव्युत्पत्तिभञ्जनमिति । अषष्ठ्यर्थबहुव्रीहौ प्राप्तोदक इत्यादौ पृथक्शक्तिवादिनां मते प्राप्तिकर्त्रभिन्नमुदकमित्यादिबोधात् तत्संबन्धिग्रामलक्षणायामुदककर्तृकप्राप्तिकर्म ग्राम इत्यर्थलाभे प्राप्ते कर्त्रर्थकक्तप्रत्ययस्य कर्मार्थे लक्षणा । ततोऽपि समानविभक्तिकनामार्थयोरभेद एव संसर्ग इति व्युत्पत्त्या उदकाभिन्नं प्राप्तिकर्मेति स्यात् । उदकस्य कर्तृतया प्राप्तावन्वये तु नामार्थयोरभेदान्वयव्युत्पत्तिभङ्गः स्यादिति तात्पर्यम् । नामार्थप्रकारकशाब्दबुद्धिं प्रति विभक्त्यर्थोपस्थितिः कारणमिति व्युत्पत्त्यन्तरम । तद्भञ्जनं च । मम तु पृथक्शक्त्यनङ्गीकारात् विशिष्टस्यैव विशिष्टार्थवाचकत्वात् नामार्थद्वयाभावान्न काप्यनुपपत्तिरित्यलम् ।

Colophon :

इति शिवभट्टसुतसतीगर्भजनागेशकृता परमलघुमञ्जूषा समाप्ता ।

The Scribe adds : Copied on the tenth day of Meṣa month of the year Parābhava.

## 470. 26. O. 10.

### परमलघुमञ्जूषा—नागेशकृता

Palm-leaf. 23 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 12 lines on a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

## 471. 33. J. 10.

### परमलघुमञ्जूषा—नागेशकृता

Palm-leaf. 65 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

## 472. 41. A. 44.

### परिभाषापद्धतिः

Paper. 30 Foll. $9\frac{3}{4} \times 4$ inches. 18 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

The first leaf is broken in the left half.

This is a treatise on grammar of Hemacandra's school explaining various Nyāyas and Paribhāṣās used in the works relating to that school. The author whose name is not known, states that he is dealing with 57 Nyāyas which were actually cited by ancient authors and 67 Nyāyas which were arrived on consideration of general laws of interpretation. Besides these, he also deals with some Paribhāṣās which are implied in the Sūtras of grammar. He says that those who want to know much about these Nyāyas, may refer to a work called Nyāyamañjūṣā written by Hemahaṁsagaṇi, an expert in Haimavyākaraṇa. Aufrecht says that Hemahaṁsagaṇi was a pupil of Ratnas'ekhara (1420 A.D.) and wrote in 1458 A.D. a work called Sudhīs'ṛṅgāravārtika, a commentary on Udayaprabhadeva's Ārambhasiddhi. In the Des. Cat. of Sanskrit MSS. of the Asiatic Society of Bengal, Vol. VI (page 60 of the

preface) Hemahaṁsagaṇi is said to have writen a commentary on the Paribhāṣās of Hemacandra school of grammar in the year 1457 A. D. at Ahmedabad. Most probably the Nyāyamañjūṣā referred to in this work may be the same. Therefore, it is clear that the present work must be later than 1457 A. D.

Beginning :

. . . . . अत्र संज्ञेति । संज्ञा: स्वरव्यञ्जनाद्या: क्रियागुणद्रव्यजातिकाललिङ्ग . . . . . . या: स्वं रूपं शब्दस्याशब्दसंज्ञेत्यादय: । अत्रादिशब्दात्पञ्चम्या . . . . . . येषु तेषु मध्ये यदत्र शास्त्रे उक्तं तदितो ज्ञेयम् । यच्चा . . . . . . . . . वैयाकरणतार्किकादिलोकेभ्यो ज्ञेयमिति भाव: । तत्र संज्ञा: प्रकृते . . . . . . . . यथास्थानं वक्ष्यन्ते । न्यायसंप्रदायस्त्वेवम्-- नीयते संदिग्धोऽर्थो निर्णीयते . . . . . घञि निपातनात न्याया: । स्वेष्टसाधनानुगुणयुक्तय: । तथाहु: . . . . . . तत्र ये श्रीसूरिभि: निरूपितास्ते प्रथममभिधीयन्ते । स्वं रूपं शब्दस्याशब्दसंज्ञा ।

2nd Fol.

न वर्णकल्पनं यथा—जेता इत्यादौ । धातो: नाम्यन्तत्वेन विशेषणमन्ते इति परिभाषया नामिनो गुणो ङ्कितीति गुण: स्यात; तथा एता इत्यादौ नामिमात्रस्यापि धातो: नाम्यन्तत्वकल्पनात् नामिनो गुणो ङ्कितीति गुण: सिद्ध: । नाम यथा—सर्वादे: स्मै स्मातौ इत्यत्र सर्वादेरित्यस्य स्वाद्यधिकाराक्षिप्तनामविशेषणत्वात् विशेषणमन्त इति परिभाषया सर्वाद्यन्तस्य नाम्न इति न्यासकारव्याख्यानात् परमसर्वस्मै इत्यादावेव स्मादय: प्राप्नुवन्ति । परं सर्वस्मै इत्यादावपि सर्वशब्दस्य सर्वाद्यन्तत्वकल्पनात् स्मादाय: स्युरिति । ज्ञापकं त्वस्य यन्तीत्यादौ इयूबाधनार्थं रिवर्णोरपूविति व्याविति इणो यत्वविधानम । तद्धि धातोरिवर्णोवर्णस्येति इयादेशापवाद: । इयादेशश्च इण श्वर्णान्तत्वकल्पनैवेति ॥ ५ ॥ प्रकृतिवदनुकरणम् ॥ ६ ॥

Fol. *22 b* :

न्यायानां बालबोधाय दिङ्मात्रमिह दर्शितम् ।
न्यायमञ्जूषावगाह्या विशेषार्थप्रथार्थिभि: ॥

विशेषतश्च न्यायानां ज्ञापकव्याप्तितात्पर्यादिकं हैमव्याकरणपारीणवैयाकरणशिरोमणिमहोपाध्यायश्रीहेमहंसगणिविरचितन्यायमञ्जूषाया विज्ञेयं विज्ञैरिति श्रेय: ।

अथ परितो व्यापृतां भाषां परिभाषां प्रचक्षते इति वचनात सर्वत्र व्याकरणे उपयोगिन्य: परिभाषा: प्रदर्श्यन्ते । पञ्चम्या निर्दिष्टे परस्य । पञ्चम्या निर्दिष्टे यत्कार्यमुच्यते तत्परस्य स्थाने भवति । अतो भिस ऐस् । वृक्षै: ।

End :

Foll. 30 :

सर्वश्चर्मणा वृत: सार्वचर्मीणो वा रथ: । कृत: पूर्वं कटोऽनेनेनि कृतपूर्वी कटमित्याद्या वृत्तयो भवन्ति । किं हि वचनान्न भवति ।

Colophon :

इति वरपरिभाषापद्धतिं जानत: स्याद्
द्रुततरमनपायं शब्दशास्त्रे प्रवेश: ।
न भवति परिभाषाज्ञानशून्यस्य लोके
व्यवहृतिपरिणद्धे कार्यजातेऽधिकार: ॥

परिभाषापद्धति: ।

**473.** 28. G. 15.

## परिभाषापाठ:

Palm-leaf. 2 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.





This is a collection of the Paribhāṣās or subsidiary rules of interpretation as acknowledged in ancient commentaries on Pāṇini's Sūtras. Some of the Sūtras of the Aṣṭādhyāyī act themselves as Paribhāṣās which are called Paribhāṣāsūtras. The present work does not include them, but mentions only those which are not included in the Aṣṭādhyāyī. As Patañjali cites most of them in his Mahābhāṣya, they must have existed from the beginning of the Sūtra literature. Some MSS. attribute the authorship to Vyāḍi. As these Paribhāṣās were found scattered here and there in old works, certain unknown author might have collected them into a group. The order of the Paribhāṣās found in this work differs from that adopted by Nāges'a in his Paribhaṣendus'ekhara, but agrees with that adopted by Vaidyanāthadīkṣita in his Paribhāṣārthasaṁgraha wherein they are read in the order of pādas and adhyāyas of the Aṣṭādhyāyī. The total number of such Paribhāṣās comes to 125 of which 98 are attached to 8 adhyāyas of the Aṣṭādhyāyī and the rest are miscellaneous.

The MS. contains only 1 to 101 Paribhāṣās.

Beginning :

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणम् ॥ न हि कार्यी निमित्तत्वेनाश्रीयते । इतरेतराश्रयाण्यपि कार्याणि शास्त्रे प्रकल्पन्ते । तदागमास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते । निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति । नानुबन्धकृतमनेकाल्त्वम् । वर्णाश्रये प्रत्ययलक्षणं नास्ति । क्वचिदेकदेशोऽप्यनुवर्तते । अर्थवद्ग्रहणे नानर्थकस्य । न वर्णग्रहणेषु । भाव्यमानेऽण् सवर्णान् न गृह्णाति ।

End :

पूर्वत्रासिद्धीयमद्विर्वचने । अनित्यमागमशासनम् । निमित्तापाये नैमित्तिकस्याप्यपाय: ।

इत्यष्टमोऽध्याय: ।

गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्यय: । कृत्रिमाकृत्रिमयो: कृत्रिमे कार्यसंप्रत्यय: । प्रधानाप्रधानयो: . . .

**474.** 23. F. 3.

## परिभाषापाठ:

Palm-leaf. 2 Foll. $16 \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the 101st. Paribhāṣā.

The fly-leaf at the end reads the following stanza :

" स्वामित्वाच्छ्रीशनारायण इति यशसा विक्रमाद्विष्टपानां
श्रीमत्त्वाच्चक्रवत्त्वाज्जलनिधिशयनाच्चैव गोविन्दभावात् ।
वैकुण्ठस्वामिभावादपि च निजजनानर्चिराख्यादिगत्या
स्वं लोकं प्रापयेच्छ्रीपतिरिति कथयां श्रीशाठारिर्बभूव ॥ "

**475.** 29. K. 6.

## परिभाषापाठ:

Palm-leaf. 3 Foll. $17 \times 1\frac{1}{3}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the paribhāṣās 1 to 123 only; but the completion of the work is indicated by the words ओं नम: etc. at the end.

End :

व्यवस्थितविभाषया क्वचित् कार्याणि क्रियन्ते । अनिर्दिष्टार्था: प्रत्यया: स्वार्थे भवन्ति । ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्र ।

ओं नमः पाणिनिकात्यायनपतञ्जलिभ्यो मुनिभ्यो गुरुभ्यः ।

No colophon :

**476.** 28. F. 52.

## परिभाषाप्रदीपार्चिः—उदयंकरकृतः

Palm-leaf. 57 Foll. 13¾ × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A treatise explaining the meaning of the Paribhāṣās relating to Pāṇini's Grammar. The Paribhāṣās are dealt with here in the order of the pādas and adhyāyas of the Aṣṭādhyāyī in which they occur. The author Udayaṁkara had a surname Nānāpāṭhaka. He mentions herein his other work called as Mitavṛttyarthasaṁgraha, copy of which is available in the Jammu Library. M. A. Stien calls the author as Udayana on the strengh of the passage found in the beginning of the Mitavṛttyarthasaṁgraha *viz.*—"करोत्युदयनः साधु मितवृत्त्यर्थसंग्रहम्" (Vide his Catalogue of Sanskrit MSS. at Jammu, No. 916, page 261). As the first two stanzas of these two works are identical, there as no doubt about the identity of their authors. Aufrecht assigns Udayaṁkara to the middle of the 19th Centary A.D. on tradition.

Contains the first Adhyāya only.

Beginning :

अमन्दहृदयानन्दनिदानं शिवयोश्चिरम् ।
नमस्कुरुत हेरम्बं निष्प्रत्यूहफलाप्तये ॥
वल्लकीपुस्तककरां पुण्डरीकासनस्थिताम् ।
शारदां नीरकुन्देन्दुधवलां भावयेतराम् ॥
कृत्वा पाणिनिसूत्राणां मितवृत्त्यर्थसंग्रहम् ।
परिभाषाप्रदीपार्चिस्तत्रोपायो निरूप्यते ॥

तत्र तावत्परिभाषात्वं नाम लिङ्गवत्त्वे सति संदिग्धार्थनियामकत्वम् । दीधीवेवीटामित्यादेः न धातुलोप इत्यादौ निषेधः, किमिक्परिभाषायाः, उत गुणवृद्ध्योरिति संदिग्धार्थस्य नियामकत्वात् परिभाषात्वं स्यात् ; अतः सत्यन्तम् । संज्ञासूत्राणां विधिप्रदेशीयसंज्ञाबोधकपदरूपलिङ्गवत्त्वे सत्यर्थनियामकत्वेनातिव्याप्तेः संदिग्धेति ।

End :

सुपि चेत्यादौ तु अङ्गस्येत्यनेनानन्वयापत्तेर्न तदन्तविधिः । तदा घरूपेत्यत्रोत्तरपदाधिकारे प्रत्ययग्रहणे तदन्तविधिनिषेधः । अत एव लेखग्रहणेन ज्ञापकेन भाष्ये पृथगेव साधितः सः । अपञ्चम्या इति निषेधस्य तु रदाभ्यामित्यादावेव प्रयोजनमिति दिक् ।

परिभाषाप्रदीपार्चिष्युदयंकरदर्शिते ।
प्रथमो व्याकृतोऽध्यायः संगतः सङ्गतः सताम् ॥
न तुष्यन्ति मितोक्त्यैके परे मूढा बहूक्तिषु ।
करवाणि ततो वाणि सकलावर्जनेऽञ्जलिम् ॥

Colophon :

इति नानापाठकीयपरिभाषाप्रदीपार्चिषि प्रथमोऽध्यायः ।

**477.** 8. J. 29.

## परिभाषाभास्करः—शेषाद्रिसुधीकृतः

Paper. 142 Foll. 8½ × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This also is a commentary on the Paribhāṣās relating to Pāṇini's grammar. The author is Seṣādrisudhī. Nothing is known about his date, lineage etc. The Paribhāṣās are dealt with in the order adopted by Nāgeśa in his Paribhāṣenduśekhara.

Complete.

Beginning :

नत्वा गुरुचरणयुगं स्मृत्वा ब्रह्माखिलात्मकं विमलम् ।
रचयति **शेषाद्रिसुधीः** परिभाषाभास्करं स्वशिष्यकृते ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणम् ।

व्याख्यानतोऽभिमतार्थबोधकाभियुक्तवचनात् विशेषस्याभिमतार्थस्य निर्णयो भवति । अत्र संदेहपदेन कोटिद्वयावगाहि ज्ञानमभिमतानभिमतसाधारणज्ञानमनभिमतमात्रज्ञानं चोच्यते । तस्मात् शास्त्रमलक्षणमभिमतार्थाबोधकं न भवतीत्यर्थः । तत्र ङेर्यः, ङेराम् नद्याम्नीभ्यः इत्यादौ कोटिद्वयावगाहिज्ञाने प्राप्ते ङेर्य इत्यत्र चतुर्थ्येकवचनस्य ङेरामित्यत्र सप्तम्येकवचनस्य ग्रहणमिति व्याख्यानादभिमतस्य निर्णयः ।

End :

किं च माषवापनीयमित्यत्रासति स्थानिवत्त्वे णत्वं प्राप्नोति । णत्वे स्थानिवत्त्वात् न भवति णत्वमिति ज्ञाप्यते । ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्रेति वा उक्तस्थले स्थानिवत्वमिति कैयट इति दिक् ।

Colophon :

इति शेषाद्रिसुधीविरचितः परिभाषाभास्करः ।

**478.** 26. O. 5.

## परिभाषाभास्करः—शेषाद्रिसुधीकृतः

Palm-leaf. 61 Foll. 16 × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

Date of copying : Māśi month of the year Krodhi.

The following stray stanzas are read after the colophon :

"लक्ष्मीसहाय गोविन्द त्वां नमामः सदा वयम् ।
देहि मे वाञ्छितं कृष्ण त्वामहं शरणं गतः ॥
कल्याणि वाञ्छितं दातुं शक्यते तव सौभगे ।
दीयन्तामस्य सौख्यानि त्वद्भक्तिं पालयस्व मे ॥
देवकीसुत गोविन्द पद्मनाभ जगत्प्रभो ।
देहि मे विभवं कृष्ण त्वामहं शरणं गतः ॥"

**479.** 33. F. 14.

## परिभाषाभास्करः—शेषाद्रिसुधीकृतः

Palm-leaf. 78 Foll. 16 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Legible writing.

Fol. No. 61 is left blank.

Almost complete, wanting the last leaf only.

The fly-leaf at the beginning contains the name of the former owner of the MS.—Veṅguśāstri.

**480.** 28. G. 17.

## परिभाषारत्नम्—अप्पासुधीकृतम्

Palm-leaf. 11 Foll. 13½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Illegible writing.

A brief metrical commentary on the Paribhāṣās on Pāṇini's grammar in the order of pādas and adhyāyas. The author who calls himself by the name Appāsudhi seems to be identical with the author of

the Paribhāṣārthasaṁgrahavyākhyā Sārabodhinī (described under No. 494 of this volume) wherein he is called Appādīkṣita, a descendant of the famous Appayadīkṣita. From this it is presumed that this Appādikṣita *alias* Appāsudhī is identical with the author of the Sūtraprakāsa (described under No. 141 of this volume) wherein he mentions himself as the 8th descendant of the famous Appayadīkṣita and son of Dharmarāja Veṅkatesvaradīkṣita. The order of the Paribhāṣās dealt with here is the same as that adopted by Vaidyanāthasāstrin in his Paribhāṣārthasaṁgraha. At the end of the work the author specifies separately the total number of verses contained and Paribhāṣās dealt with thus: verses 193. Paribhāṣās 125.

Complete.

Beginning :

(प्रण)म्य शंकरं विष्णुं प्रणम्य च परां शिवाम् ।
करोति परिभाषाणां रत्नमप्पाभिधः सुधीः ॥
बालानां सुखबोधाय क्रियते यत्न ईदृशः ।
उदाहरणलिङ्गानि येनेमे जानते स्फुटम् ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणम् ॥१॥
चतुर्थी ङेर्य इत्यत्र ङेरामित्यत्र सप्तमी ।
गृह्यतेऽनेन लिङ्गं तु पुनर्णग्रहणं स्मृतम् ॥ १ ॥
न हि कार्यी निमित्ततयाश्रियते नापि निमित्तं कार्यी॥२॥
तद्गुणः शयितेत्यादौ शीङो ङित्वेऽपि सिध्यति ।
स्थण्डिलेत्यत्र (लिङ्गं तु) शयितृग्रहणं विदुः ॥ २ ॥
इतरेतराश्रयाण्यपि कार्याणि शास्त्रे प्रकल्पन्ते ॥ ३ ॥
वृद्धिसंज्ञाभावितस्य सं . . . नं त्विति ।
दोषोऽयं नित्यशब्दत्वान्नेग्यणित्यत्र साधकम् ॥ ३ ॥
तदागमास्तद्ग्रहणेन गृह्यन्ते ॥ ४ ॥
(सर्वेषामिति) झल्येत्वं तस्माद्भवति सुस्वतः ।
लिङ्गं णेरनिटीत्यत्रानिटो ग्रहणमिष्यते ॥ ४ ॥
निर्दिश्यमानस्यादेशा भवन्ति ॥ ५ ॥
. . . . . . जरस्यैव जरस्विधिः ।
षष्ठीति सूत्रं व्याख्यानात्सिद्धे लिङ्गमिहेष्यते ॥ ५ ॥

End :

अनिर्दिष्टार्थाः प्रत्ययाः स्वार्थे भवन्ति ॥ २४ ॥
एवं यावक इत्यादौ स्वार्थ एव प्रतीयते ।
संज्ञा हि प्रत्यय इति सार्था भवति नान्यथा ॥ २४ ॥
ज्ञापकसिद्धं न सर्वत्र ॥ २५ ॥
तेनात्मनेपदादीनि शिष्टानां व्यवहारतः ।
क्वचिदेव न सर्वत्र ह्येवं सैद्धान्तिकी गतिः ॥ २५ ॥
युगपदधिकरणवचनो द्वन्द्वः ॥ २६ ॥
अनेकेषां पदार्थानामेकदा वचनं मतम् ।
अङ्गवङ्गकलिङ्गा इत्यत्र तद्राजलुक्ततः ॥ २६ ॥
पूर्वं धातुः साधनेन युज्यते पश्चादुपसर्गेण ॥ २७ ॥
तत्संस्क्रियत इत्यादौ ऋतश्चेति गुणो न वा ।
नित्यग्रहणसंबन्धात्पूर्वोक्ते चेष्टसङ्गतिः ॥ २७ ॥
इति परिभाषारत्ने
श्लोकाः (१९३) पञ्चाधिकविंशतिप्रयुक्तशतम् ।
परिभाषाः परिगीताः
सन्तः सदसद्विवेकमुपयान्तु ॥

Colophon :

इति परिभाषारत्नं संपूर्णम् ।
परिभाषा . . . ज्ञापकैर्युताः सूक्ताः ।
षडधिकविंशतिसंगति . . . . मे न्यायाः ॥

The fly-leaf contains the name of the former owner of the MS.—Appā.





**481.** 38. F. 9.

## परिभाषार्थप्रकाशिका—धर्मसूरिकृता

Paper. 184 Foll. 8 × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

A commentary on the Paribhāṣās by Dharmasūri son of Padmanābha of Pandilla family. The author quotes many authors among whom Haridīkṣita was the latest. The author mentions Upendrayati in the introductory verse apparently as his preceptor.

Complete.

Beginning :

पाणिन्यादिमुनित्रयं गणपतिं दुर्गामहेशौ गिरं
नामंनाममुपेन्द्रपादयतिवाग्जालानि संस्मृत्य च ।
भाष्यार्थानखिलान्विलोक्य परिभाषार्थप्रकाशं सुधी-
र्धर्माख्यो वितनोति शैलतनयावामार्धजानेर्मुदे ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहालक्षणं ।

विविच्य प्रतिपादनादर्थविशेषस्यावगतिर्भवति संदेहादप्रतिपादकमर्थस्य न । यथा अणुदिति सूत्रे पूर्वेण परेण वेति संदेहे परेणैवेति व्याख्यायते । ऋत उत् उपसर्गादृति धातौ इत्यादौ क्रः उपकारीयतीत्यादौ दीर्घादिव्यावृत्यर्थं कृतात्तपरकरणाल्लिङ्गात् । यत्तु भाष्यकारैः सवर्णेऽण्ग्रहणं ह्युरृदिति ज्ञापकमुपन्यस्तं तद्व्याप्यमानस्याप्यणः सवर्णग्राहकत्वमभ्युपेत्येति बोद्धव्यम् ।

End :

ऋतश्च संयोगादेरिति लिङ्सिचोर्नेट् . . . इत्यनुवर्त्य उपदेशे यः संयोगादिरिति व्याख्यानात् । संस्कृषीष्ट समस्कृत समस्कृषाताम् । ततश्च निर्दुष्टत्वादियमेवाश्रयितव्येति न्या(यसिद्धाः परिभा)षाः ॥

भाष्योन्मथनसमुत्थां कौयटगूढाभिसन्धिसन्धात्रीम् ।
पन्दिल्लधर्मसूरिः परिभाषार्थप्रकाशिकां तेने ॥
वाणी सूते पुष्कलं शब्दरत्नं
धत्ते लीला . . न्वकण्ठः ।
चूडारत्नं भाष्यसर्वस्वमेनां
सोऽदात्काशीविश्वनाथस्य तुष्ट्यै ॥

Colophon :

इति पन्दिल्लान्ववायदुग्धपाथोनिधिशरत्प्रकाशनिधिशाब्दिकचक्रवर्तिपद्मनाभतनयेन धर्मसूरिणा विरचिता परिभाषार्थप्रकाशिका समाप्ता ।

**482.** 28. F. 51.

## परिभाषार्थप्रकाशिका—धर्मसूरिकृता

Palm-leaf. 152 Foll. 15½ × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

This MS. is the original of the MS. described under the last number.

Complete.

Three leaves are added at the end. The first leaf contains stanzas 1 to 10 in the 2nd Sarga of the Kirātārjunīya and the rest are left blank.

**483.** 28. G. 37.

## परिभाषार्थसंग्रहः—वैद्यनाथशास्त्रिकृतः

Palm-leaf. 51 Foll. 17½ × 1⅓ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

This is a treatise on grammar explaining the meaning of the Paribhāṣās recognised in Pāṇini's grammar. The Paribhāṣās are dealt wtth in the order of the pādas

and adhyāyas of the Aṣṭādhyāyī wherein they were originated. Hence the order of the Paribhāṣās here differs from that adopted by Nāges'a in his Paribhāṣendus'ekhara. The total number of Paribhāṣās dealt with here is 125 of which 98 pertain to the eight adhyāyas of the Aṣṭadhyāyī and the rest are miscellaneous. The author Vidyanāthas'āstrin also called Vaidyanāthadīkṣita was the son of Ratnagiridīkṣita and nephew (Sister's son) of the famous Rāmabhadradīkṣita son of Yajñarāmadīkṣita. The author Vaidyanāthas'astrin is identical with the author of the S'abdakaumudīvyākhyā (described under No. 177 of this volume). The author herein refers to his other work called Paribhāṣopanyāsa copy of which is not available anywhere. He also quotes without author's name a work called Vajraṭaṅka on grammar which however should not be confounded with Vajraṭaṅkas'āstrin's works on Nyāya, *viz.*—Dīdhitivyākhyā and Bhāvānandīprakās'ikā. He quotes and criticizes the S'abdakaustubha and Prunḍhamanoramā of Bhaṭṭojidīkṣita. The author may be assigned to the end of the 17th Century A. D.

Complete.

Beginning :

विजेज्यानः सदा शंभुर्जङ्गच्छद्गिरिजां मुदा ।
संचञ्चुराणः पशुना तन्तान्ताद्वाग्गतिं मम ॥
मूर्तिर्यस्य हि पाणिनिः पदमहाभाष्यप्रबन्द्धा तथा
वाक्यानां कृदपि स्वयं वितनुते वाग्यस्य दास्यं सदा।
शिष्या यस्य विरोधिवादिमकुटीकुट्टाकवग्धाटिका-
स्तस्मै मातुलरामभद्रमखिने भूयो नमो मे भवेत् ॥
प्रणम्य परमं देवं भवानीपतिमव्ययम् ।
क्रियते वैद्यनाथेन परिभाषार्थसंग्रहः ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणम् ॥ १ ॥

व्याख्यानतो व्याख्यानात् । पञ्चम्यन्तात् आद्यादित्वात्तसिः । औतोऽशसोरित्यादिसूत्रे आ ओत इत्याचार्यैर्व्याख्यानादस्माकं विशेषनिश्चयः । तथा ङेर्य इत्यत्र चतुर्थ्याः, ङेरामित्यत्र सप्तम्या आदेश इति ।

Colophon :

इति श्रीमद्रत्नगिरिदीक्षितपुत्रवैद्यनाथशास्त्रिणः कृतिषु परिभाषार्थसंग्रहे प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ।

End :

अन्ये तु न हीदं वचनम्, नापि न्यायः ; पूर्वत्रासिद्धमिति सत्त्वात् ष्टुत्वाप्रवृत्तेरिति दिक् ॥ ९८ ॥

Colophon :

इति श्रीमद्रत्नगिरिदीक्षितपुत्रस्य वैद्यनाथशास्त्रिणः कृतिषु परिभाषार्थसंग्रहे अष्टमोऽध्यायः ।
गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः ॥ ९९ ॥
गुणसंबन्धि गुणादागत इति वा इत्यर्थे तस्येदमित्यणि गौणशब्दः ।

*  *  *  *

पूर्वं धातुरुपसर्गेण युज्यत इति केचित । अस्मिन् दर्शने संस्कृषीष्ट इत्यत्रेडभावः । ऋतश्च संयोगादेरित्यत्रोपदेशपदानुवृत्त्या उपदेशे संयोगादेः स्तृप्रभृतेर्ग्रहणात् संस्क्रियत इत्यत्र गुणाभावः । नित्यं छन्दसीत्यतो नित्यग्रहणानुवृत्त्या गुणविधिसूत्रेण ऋतश्च संयोगादेर्गुण इत्यनेन नित्यं संयोगादेः स्तृप्रभृतेर्गुणविधानात् । इदं तु ध्येयम्—इमौ पक्षौ लक्ष्यानु-





रोधात्तत्र तत्राश्रीयेते इति उभयथा भाष्ये व्यवहारो दृश्यत इति ॥ १२५ ॥

Colophon :

इति श्रीमद्रत्नगिरिदीक्षितपुत्रवैद्यनाथशास्त्रिविरचितः परिभाषार्थसंग्रहः संपूर्णः ।

It is stated in the last line that the total No. of Granthas of this work is 2030.

**484.** 22. P. 13.

**परिभाषार्थसंग्रहः—वैद्यनाथशास्त्रिकृतः**

Palm-leaf. 12 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the first adhyāya only.

**485.** 22. P. 23.

**परिभाषार्थसंग्रहः—वैद्यनाथशास्त्रिकृतः**

Palm-leaf. 70 Foll. 17 × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Clear writing.

Complete.

Foll. 16 to 19 repeat a portion of the work relating to the first adhyāya. The pagination of the folios extends first up to 15 and then begins from 1 and extends up to 55.

The scribe adds :

"वैद्यनाथेन रचितः परिभाषार्थसंग्रहः ।
व्यलेखि वर्षे रौद्रयाख्ये सुन्दरेश्वरशास्त्रिणा ॥"

**486.** 28. G. 4.

**परिभाषार्थसंग्रहः—वैद्यनाथशास्त्रिकृतः**

Palm-leaf. 21 Foll. $12\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Breaks off in the 3rd adhyāya.

**487.** 28. G. 12.

**परिभाषार्थसंग्रहः—वैद्यनाथशास्त्रिकृतः**

Palm-leaf. 12 Foll. $16\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 12 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the first adhyāya only.

**488.** 28. G. 15.

**परिभाषार्थसंग्रहः—वैद्यनाथशास्त्रिकृतः**

Palm-leaf. 90 Foll. $17\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

The first leaf is much broken.

Complete.

Date of copying. Uttarāyaṇa in the year Parābhava. The fly-leaf contains a few lines from the Naiṣadhiyacaritavyākhyā by Mallinātha.

**489.** 28. G. 30.

**परिभाषार्थसंग्रहः—वैद्यनाथशास्त्रिकृतः**

Palm-leaf. 46 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 12 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Complete.

**490.** 28. G. 30.

**परिभाषार्थसंग्रहव्याख्या चन्द्रिका—स्वयंप्रकाशानन्दकृता**

Palm-leaf. 153 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches.

10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

This is a commentary on Vaidyanāthaśāstrin's Paribhāṣārthasaṁgraha described above by Svayaṁprakāśānanda, pupil of Advaitānandasarasvatī. The commentary is called Candrikā. Aufrecht mentions a Vedānta work called Vedāntanayabhūṣaṇa under the authorship of this author. The author may be identified with the preceptor of Acyutakṛṣṇānanda, the author of the Siddhāntaleśasaṁgraha-vyākhyā Kṛṣṇālaṁkāra and the Taittirīyopaniṣadbhāṣayavyākhyā Vanamālā.

Complete.

Beginning:

नत्वा गुरुपदद्वन्द्वं संसारजलधिप्लवम् ।
व्याकरोमि यथाबुद्धि परिभाषार्थसंग्रहम् ॥

ग्रन्थादौ शिष्टा मङ्गलमाचरन्ति । तस्य च भगवता भाष्यकारेण 'मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि शास्त्राणि प्रथन्ते' इति प्रचयगमनं प्रयोजनमुक्त्वा 'वीरपुरुषकाण्यायुष्मत्पुरुषकाणि च' इति ग्रन्थाभ्यासकर्तॄणां सामर्थ्यातिशयः आयुर्वृद्धिश्चेति प्रयोजनद्वयमुक्तम् । अतो मङ्गलाचरणस्यावश्यकत्वात्परमेश्वरप्रार्थनारूपं मङ्गलमाचरितं शिष्यशिक्षायै ग्रन्थतो निबध्नाति—**विजेज्यान** इति । विपूर्वात् जि जये इत्यस्माद्धातोः धातोरेकाच इति यङि तस्य यङोऽचि चेति चशब्दादनैमित्तिके लुकि प्रत्ययलक्षणेन यङन्तत्वात् सन्यङोरिति द्वित्वे गुणो यङ्लुकोरित्यभ्यासस्य गुणे पूर्वं प्रवृत्तां धातुसंज्ञामादाय वर्तमाने लट् इति कर्तरि लटि अटोरित्त्वात् लोपे तस्य लटः शतृशानचावित्यात्मनेपदं शानजादेशः । विपराभ्यां जेरिति विधानात् । प्रकृतिग्रहणे यङ्लुगन्तस्यापि ग्रहणात् । ततः शपि तस्य अदिप्रभृतिभ्यः शपः इति लुक्, यङ्लुगन्तस्य चर्करीतं च इत्यदादौ पाठात् । एरनेकाच इति यण् । ततः सौ विजेज्यान इति रूपम् । तस्य चोत्कृष्टजयवानित्यर्थः । सदेति । सर्वस्मिन्काल इत्यर्थः । सर्वशब्दात्सप्तम्यन्तात सर्वैकान्येति दाप्रत्यये सर्वस्य सोऽन्यतरस्यामिति सादेशः । शं भवतीति शंभुः । मितद्र्वादित्वात् डुः । जङ्गच्छत्; कौटिल्येन गच्छन्नित्यर्थः । गम्लृ गतावित्यस्माद्धातोः नित्यं कौटिल्ये गतौ इति यङि यङो लुकि द्वित्वे अभ्यासलोपे नुगतोऽनुनासिकान्तस्येति नुकि अनुस्वारपरसवर्णयोः तस्मात्पूर्ववल्लुटि लटः शतृशानचाविति शेषत्वात्परस्मैपदे शतरि शपि तस्य लुकि च सति इषुगमियमां छः इति छत्वे छे च इति तुकि स्वाद्युत्पत्तौ हल्ङ्यादिलोपः ।

Colophon:

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यसर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीमदद्वैतानन्दसरस्वतीचरणारविन्दभृङ्गायमाणस्य श्रीमत्स्वयंप्रकाशानन्दस्य कृतौ **परिभाषार्थसंग्रहव्याख्यायां चन्द्रिकायां** प्रथमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

End:

ननु एतद्वचनाभावे स्नाति स्थाता इत्यादौ षत्वे . . . . . वर्ततेत्याशङ्क्य पूर्वत्रासिद्धमिति ष्टुत्वस्यासिद्धत्वात् सत्त्वं प्रथमतः प्रवर्तते । ततः ष्टुत्वस्य प्राप्त्यभाव इत्याह—**पूर्वत्रेति** ।

Colophon:

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमदद्वैतानन्दसरस्वतीचरणारविन्दभृङ्गायमाणस्य स्वयंप्रकाशानन्दस्यकृतौ परिभाषार्थसंग्रहव्याख्यायां चन्द्रिकायामष्टमोऽध्यायः ।

गौणमुख्ययोर्मुख्ये कार्यसंप्रत्ययः ।





ननु गौर्वाहीक इत्यादिस्थले वाहीकस्य कथं गौणत्वम् ? न च तस्य गुणादागतत्वं गुणसंबन्धित्वं वास्तीत्याशङ्क्य गोशब्दमुख्यार्थसास्नादिमद्व्यक्तिगततिष्ठन्मूत्रत्वादिधर्मयुक्तत्वमेव गुणसंबन्धित्वमित्याह—गुणघटितेति ।

* * * *

एकाच इति सूत्रात् उपदेशग्रहणानुवृत्त्या उपदेशे यः संयोगादिः इत्यर्थस्वीकारेण स्तृषीष्ट स्तरिषीष्ट इत्यत्रैव स्तृञ् आच्छादन इति धातोराशीर्लिङि स्वीकारात् । ऋतश्च संयोगादेर्गुण इत्यत्रापि नित्यं छन्दसीति सूत्रात् नित्यग्रहणानुवृत्त्या नित्यं यः संयोगादिस्तत्रैव गुणः नान्यत्रेति स्वीकारात् कृधातोश्च नित्यं संयोगादित्वाभावात् न कोऽपि दोष इत्याह—**अस्मिन्निति** । लक्ष्यानुसाराच्चेदं सर्वं व्यवस्थितम् । अतो न कोऽपि दोष इत्याह—**इदं** त्विति । उभयोः स्वीकारे किं प्रमाणमिति विविदिषायां भगवता **पतञ्जलिना** तत्र तत्र व्यवहृतत्वादित्याह—**उभयथेति** । तथाच भाष्यकारवचनप्रामाण्यात्सर्वेष्टसिद्धिरिति भावः ।

Colophon:

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यसर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीमदद्वैतानन्दसरस्वतीचरणारविन्दभृङ्गायमाणस्य स्वयंप्रकाशानन्दस्य कृतौ परिभाषार्थसंग्रहव्याख्या चन्द्रिका संपूर्णा ।

**491.** 22. P. 13.

## परिभाषार्थसंग्रहव्याख्या चन्द्रिका—स्वयंप्रकाशानन्दकृता

Palm-leaf. 63 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the 3rd adhyāya.

Leaves 35 to 63 are broken.

The colophon herein reads the author's name as Svayaṁprakāśayatīndra instead of Svayaṁprakāśānanda.

**492.** 22. P. 23.

## परिभाषार्थसंग्रहव्याख्या चन्द्रिका—स्वयंप्रकाशानन्दकृता

Palm-leaf. 73 Foll. 17 × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the first adhyāya only.

The last line reads the following stanza in praise of Pārvatī.

"चेटीभवन्निखिलखेटी कदम्बतरुवाटीषु नाकिपटली-
कोटीरचारुतरकोटीमणीकिरणकोटीकरम्बितपदा ।
पाटीरगन्धिकुचशाटी कवित्वपरिपाटीं नगाधिपसुता
घोटीकुलादधिकधाटीमुदारमुखवीटीरसेन तनुताम् ॥"

Then three extra leaves are added and they repeat a portion of the work of the 1st adhyāya.

**493.** 28. G. 37.

## परिभाषार्थसंग्रहव्याख्या चन्द्रिका—स्वयंप्रकाशानन्दकृता

Palm-leaf. 131 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches 9 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Legible writing.

Breaks off in the 1st pāda of the 7th adhyāya.

**494.** 28. G. 16.

## परिभाषार्थसंग्रहव्याख्या सारबोधिनी—अप्पादीक्षितकृता

Palm-leaf. 12 Foll. 15 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

This is another commentary on Vaidyanāthaśāstrin's Paribhāṣārthasaṃgraha. The author Appādīkṣita speaks of himself as a descendant of the famous Appayadīkṣita. Most probably our author may be identical with the author of the Paribhāṣāratna and the Sūtraprakāśa (Vide Nos. 480 and 141 of this volume) wherein he says that he was the 8th descendant of the famous Appayadīkṣita.

Wants beginning:

Beginning:

संप्रसारणम् । तदान्तरङ्गबहिरङ्गयोः समकालत्वमुपपादयति—अभ्यस्तस्य चेति । प्रकृतिप्रत्ययभावः षष्ठ्यर्थः । अभ्यासोत्तरखण्डस्येति । तस्यैव सन्परत्वादिति भावः । यथाश्रुतरूपसिद्धिरपि न संभवतीत्याह—एवं चेति । हकारेण व्यवधानम् । युवन्शब्देऽपि सवर्णदीर्घस्य स्थानिवद्भावेन व्यवधानसत्त्वेन संप्रसारणसूत्रे व्यवधानस्य सहनीयत्वात् ।

Colophon:

इति परिभाषार्थसंग्रहव्याख्यायां सारबोधिन्यां षष्ठस्य चतुर्थः पादः संपूर्णः ।

End:

पूर्वं धातुः साधनेन । तेनेति । साधनाश्रितकार्यस्य पूर्वं प्राप्तेस्तदानीं निमित्ताभाव इत्यर्थः । परिभाषासद्भावे न्यायमाह—क्रियेत्यादिना । धात्वर्थस्य कार्यित्वात् निमित्तित्वम् । कर्त्रादेस्तु निमित्तत्वमिति भावः । वचनादिति । संध्याधायकादित्यर्थः ।

पूर्वं धातुरुपसर्गेण । केचिदिति । एतेन पूर्वं एव पक्षे रुचिः । लक्ष्यानुरोधादिति । एवमेव भाष्यकारव्यवहारात् सर्वेष्टसिद्धिः । वैद्य+तस्यां वा न्यायाः समर्थिताः ।

Colophon:

अप्ययदीक्षितवरान्वयसंभवेन
स्वात्मावबोधफलमात्रकृतश्रमेण ।
अप्पाभिधेन मखिना रचिता समीयात्
. . . . . . . . . . . . . . . ॥

**495.** 28. G. 5.

## परिभाषावृत्तिः

Palm-leaf. 7 Foll. 13½ × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

A brief metrical exposition of the Paribhāṣās of Pāṇini's grammar. The author's name is not known. The work is the same as that described under R. No. 4252 (*a*) of the Tri. Cat. of the Government Oriental MSS. Library Madras.

Incomplete, breaking off in the ताच्छीलिकेषु वासरुप etc.

Beginning:

प्रीणितोरुगुरुपादकटाक्षाः पाणिनीयरचिताः परिभाषाः ।
अद्य पद्यगमितार्थविशेषाः कर्तुमुद्यतधियि प्रपतन्तु ॥ १ ॥
अब्जसंभवमुखैरपि कृत्स्नं शब्दजातमुपदेष्टुमशक्यम् ।
संग्रहेण कथनेऽर्थविशेषस्तत्र तत्र विवृतेरवधार्यः ॥ २ ॥
संशयादिदमबोधकमित्थं नेति याभिदधती परिभाषा ।
सा पुनर्लणितिसूत्रविशेषे णानुबन्धकरणादवगम्या ॥
लण्सूत्रे या संशयकृण्णानुबन्धपुनःकृतिः ।
सा व्याख्यानत इत्याद्यां परिभाषामसूसुचत् ॥ ४ ॥
न हि कार्यी निमित्तत्वेनाश्रीयत इतिह या ।
दीधीवेव्योञ्जितः सा तु ज्ञाप्या गुणनिषेधतः ॥ ५ ॥

End:

वासरूपविधिर्नास्ति ताच्छीलिकविधिष्विति ।
निन्दहिंसादिसूत्रेण वुञ्विधानेन गम्यते ॥ १३७ ॥
निन्दकादौ ण्वुला सिद्धे वुञ्विधानं वृथान्यथा ।
तच्छीलाद्यर्थविषये तस्मान्न स्युर्ण्वुलादयः ॥ १३८ ॥

**496.** 39. F. 11.

## परिभाषावृत्तिः

Paper. 50 Foll. 10½ × 7⅞ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Copies on side of papers.

Anonymous commentary on the Paribhāṣās known in Pāṇini's grammar.

Wants beginning.

Beginning:

लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणम् । एको लक्षणेनाभिहितः । अपरः शास्त्र एव प्रतिनियतेन पदेन प्रतिपादितः । तयोर्ग्रहणसंभवे प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणम् । न तु लाक्षणिकस्य । सन्लिटोर्जेः । जिगाय । जिनातेः संप्रसारणे जिरुपस्य लाक्षणिकत्वान्न भवति । जिज्यतुः । प्रातिपदिकग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि । प्रातिपदिकग्रहणे स्त्रीपुंनपुंसकलिङ्गैर्विशिष्टस्यापि ग्रहणं भवति । तृतीया सदृशादिभिः यथेह भवति पित्रा सदृशः पितृशदृश इति, एवं पितृसदृशीत्यत्रापि ।

End:

प्रत्ययः परः । सनादिराकपः प्रत्ययसंज्ञ उक्तः । स यतो विधीयते ततः परो भवति । सन् तितिक्षते । तव्यादयः कर्तव्यः, करणीयः । पञ्चमीनिर्देशात् पूर्वः परो वेति संदेहे पर एव यथा स्यादिति वचनम् । श्नंक्रामकजूबहुचस्तु विशेषविधानात् यथास्थानं भवन्ति ।

Colophon:

परिभाषावृत्तिः समाप्ता ।

**497.** 35. C. 140.

## परिभाषावृत्तिः—सीरदेवकृता

Paper. 81 Foll. 9¾ × 4¾ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This also is a commentary on the Paribhāṣās in Pāṇini's grammar by Sīradeva. The Paribhāṣās are herein dealt with in the order of the pādas and adhyāyas of the Aṣṭādhyāyī. Consequently the order of the Paribhāṣās herein is different from that followed by Nāgeśa in his Paribhāṣenduśekhara. Perhaps this is the earliest among the regular commentaries on the Paribhāṣās. As the author is quoted by Sāyaṇa (1377 A. D.) in his Dhātuvṛtti, he must be earlier than him.

Six folios bearing the numbers 64 to 69 are missing and consequently a portion of the 8th adhyāya is wanting; otherwise complete.

Beginning:

स्फुरदभिनवरागा भास्कराभा प्रगल्भा
प्रसभशमितदोषा स्फीतसल्लोकचक्रा ।

विहितहितविचारा जाड्यजातोपशान्त्यै
प्रभवतु परिभाषावृत्तिरासेवितैषा ॥

व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहालक्षणम् ।

व्याख्यानादाचार्यपारंपर्योपदेशात्संदेहेऽपि विशेषावगमो भवति । न तु लक्षणाभाव इति । तेन 'षष्ठीस्थाने योगा' इत्यस्य प्रत्याख्याने षष्ठीनिर्देशेऽप्यनेकसंबन्धसंभवेऽपि स्थानेयोगैव भवति । तदुक्तं व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणमिति । स्थान इति व्याख्यास्याम इति ।

Colophon :

इति महामहोपाध्यायश्रीसीरदेवविरचितायां परिभाषावृत्तौ प्रथमः पादः ।

End :

अभिन्नरूपं यथा—पूरणाद्भागे तीयादन् इति तृतीय इति। तत्र हि भावः प्रत्ययार्थो न संबन्धः । अव्यभिचरितसंबन्धो यथा—सच्छब्दः । अयं शतकृत्वः सत्स्वपि पदार्थेषु संबन्धं न व्यभिचरतीति तदुत्पन्नो भावप्रत्ययः सामान्यमभिदधाति । तत्रेति ।

Colophon :

महोपाध्यायश्री**सीरदेवकृता परिभाषावृत्तिः** समाप्ता ।

## 498. 21. Q. 9.

## परिभाषावृत्तिः—सीरदेवकृता

Palm-leaf. 161 Foll. 8 × $1\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the Paribhāṣā **युगपदधिकरणवचनो द्वन्द्वः** ।

## 499. 29. F. 21.

## परिभाषावृत्तिः—सीरदेवकृता

Palm-leaf. 122 Foll. $11\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

The first leaf is missing.

Wants the beginning; otherwise complete.

The scribe :

पुल्लूर् ग्रामवासिना श्रीनिवासतनूजेन वैद्यनाथेन लिखिता ।

## 500. 10. I. 2.

## परिभाषावृत्तिव्याख्या—रामभद्रदीक्षितकृता

Paper. 82 Foll. $8\frac{1}{4}$ × $6\frac{3}{4}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A commentary on Sīradeva's Paribhāṣāvṛtti by Rāmabhadradīkṣita son of Yajñarāmadīkṣita. The author mentions herein the names of Tanjore Kings, Ekoji and Sāhaji and states that he was a resident of Sāhajipura *alias* Tiruvisanallur in Tanjore Dt. He also states that the work was written under the patronage of Ānandarāyamakhin son of Narasiṁharāya and minister of King Sāhaji. Thus the author's date must be the latter part of the 17th Century A.D.

Incomplete.

Beginning :

वन्देऽहं वसुधाकन्यावल्लभं वाक्प्रसिद्धये ।
अपि वन्दिष्यमाणो यं वाणीं वाल्मीकिरानशे ॥





करोमि हृदयाम्बुजे कमपि वीरमम्भोनिधे-
र्निबन्धनमबिन्धनज्वलनबन्धुतूणीशयम् ।
न कश्चिदपि दृश्यते जगति यस्य शक्तो जये
स्मरं प्रहितजानकीनयनपद्मबाणं विना ॥
इदं व्याकरणस्यास्तु त्रिमुनिश्रेयसे नमः ।
प्रयोक्तव्येषु शब्देषु यस्यैवोक्तिः प्रमाण्यते ॥
अप्रत्युपक्रियसमस्तपदप्रबोध-
विश्राणनोपकृतिनिस्तुलितानुकम्पम् ।
शेषं द्वितीयमिव शब्दिकसार्वभौमं
श्रीचोक्कनाथमखिनं गुरुमानतोऽस्मि ॥
राजा स कश्चिदभवद्भुवि यः पुरन्ध्र्या
दीपाम्बया तनुभृता व्रतसंपदेव ।
विद्योतते स्म विधिरीश्वरयेव वाचां
शौरिः श्रियेव गिरिशो गिरिकन्ययेव ॥
मुख्योऽसाविति भोसलान्वयभुवां राज्ञामसौ कल्पका-
दन्योऽभीष्टफलप्रदायक इति प्राप्तेऽप्यसौ संयुगे ।
शक्तः केवल एव सन् रिपुनृपानुच्छेत्तुमित्युल्लिखन्
लोकस्य त्रिविधार्थतां बुधजनो ब्रूते यमेकाभिधम् ॥
तस्मादभूद्दशरथादिव पङ्कजाक्षः
श्रीशाहभूप इति शीलितधर्मविद्यः ।
यो मार्गणव्रजमु . . लं विमुच्य
भूमौ व्यपास्तखरदूषणतां दधाति ॥
लब्धश्रीषु यदीयपाणिकमलालम्बं गतेष्वद्भुतं
खड्गस्यैकतमस्य वृत्तिरभवत्पृथ्वीतले तादृशी ।
भक्त्या यस्य विपक्षपक्ष्मलदृशां पत्रावली गण्डयोः
पातुं वारि न योग्यमस्ति हि तयोरप्यश्रुपूरे स्थिते ॥
सतां तेनार्पिते राज्ञा शाहराजपुराभिधे ।
अग्रहारे स्थितिमता **रामभद्रेण** यज्वना ॥
पाणिनेः परिभाषाणां वृत्तिर्व्याख्यायतेऽधुना ।
इदं शृण्वन्तु करुणां विधायास्मिन्विपश्चितः ॥
सरसकवितारसज्ञः षड्दर्शन्यर्थतत्त्वविदुदारः ।
भाति **त्र्यम्बकयज्वा** भाग्यपरीणाम एव सूरीणाम् ॥
एको यस्य विशुद्धयेऽलमुदयः **काकोजि**विद्वत्प्रभो-
रत्रेरप्यधिकादमर्त्यतटिनीस्नानं तदभ्युच्चयः ।
बोधे सत्यपि तावदौपनिषदे व्यक्त्यै जगत्यां विधि-
प्रामाण्यस्य सहस्रदक्षिणमखानुष्ठानमप्यादृतम् ॥
जातं जयन्तमिव शार्ङ्गभृता समस्य
यस्याग्रजान्मघवतो **नरसिंह**रायात् ।
वृद्धश्रवःप्रियगुणं विबुधैरुपेय-
**मानन्दरायमखिनं** कथयन्ति सन्तः ॥
शाहजिक्षितीन्द्रसचिवे तस्मिन्पोषयति **रामभद्रमखी** ।
लम्भितमनःप्रसादो रचयितुमधुनाहमुत्सहे ग्रन्थान् ॥
व्याचक्षे परिभाषाणां वृत्तिं बालविबुद्धये ।
गुरुपादाम्बुजध्यानज्ञातग्रन्थतदाशयः ॥

अथ **सीरदेवः** प्रारिप्सितग्रन्थपरिपूरणार्थं मङ्गलाचरणानन्तरकर्तव्यं प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यर्थं विषयनिर्देशं सूचयन् ग्रन्थस्य साक्षात्प्रयोजनमाह—

स्फुरदभिनवरागा भास्वराभा प्रगल्भा
प्रसभशमितदोषा स्फीतसल्लोकचक्रा ।
विहितहितविचारा जाड्यजातोपशान्त्यै
प्रभवति **परिभाषावृत्ति**रासेवितैषा ॥

स्फुरदिति । परितो भाष्यते व्याख्यायते आभिरिति परिभाषाः व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिरित्येवमादयः । तासां वृत्तिर्जीवनं व्याख्यानेन परिष्करणम् । यद्वा—तत्त्वतो भाषणं विवरणमिति यावत् । वृतेर्भावार्थात् क्तिन् । ग्रन्थस्येदं यौगिकं नाम । एषा आसेविता तात्पर्येण सेविता सती । जाड्यस्याबुद्धिमत्त्वस्य विविधपरिभाषार्थानभिज्ञत्वस्य यज्जातं समूहः तदेव वा यत्सामान्यं तस्य उपशान्त्यै प्रभवति शक्नोति ।

End :

एतच्च व्यपेक्षालक्षणं सामर्थ्यमाश्रित्योक्तमिति ज्ञेयम् । ननु इको यणचीत्यत्र तदन्तविधौ यणादेशः पदविधिस्थलेऽसमर्थत्वान्न स्यादिति तु शङ्का नोदेतीत्याह— किंत्वित्यादि । अतो भागवृत्तिकृतोक्तोऽप्यतिप्रसङ्गो दुर्घट इति ज्ञेयम् ।

Colophon :

इति श्रीयज्ञरामदीक्षितपुत्रस्य श्रीरामभद्रदीक्षितस्य कृतौ परिभाषावृत्तिव्याख्यायां प्रथमस्याध्यायस्य प्रथमः पादः ।

**501.** 28. G. 10.

## परिभाषावृत्तिसंग्रहः

Palm-leaf. 13 Foll. 14¼ × 1½ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

This is a summary of the Paribhāṣa-vṛtti of Sirādeva.

Author's name is not given.

2 leaves bearing the Nos. 9 and 10 are broken.

Complete.

Beginning :

न हि कार्यी निमित्तत्वेनाश्रीयते ।

यत् कार्यभाक् तत् कार्यं प्रति निमित्तं न भवतीत्यर्थः । तेनाध्येता अध्यापकः शयिता शायक इत्यत्र इङ्शीङोर्ङित्त्वात् क्ङिति च इति गुणवृद्धिप्रतिषेधो न भवति ।

इतरेतराश्रयाण्यपि कार्याणि शास्त्रे प्रकल्पन्ते ।

*         *         *         *

Colophon :

इति **परिभाषावृत्तौ** प्रथमः पादः ।

End :

युगपदधिकरणवचनो द्वन्द्वः ।

एकदैकैकार्थानामभिधाने द्वन्द्वो भवतीत्यर्थः । तेन . . . . . . बहुत्वात् तद्राजस्य बहुषु तेनैवास्त्रियामिति लुक् सिध्यति ।

Colophon :

इति महोपाध्यायसीरदेवकृतौ परिभाषावृत्तिः समाप्ता ।

The colophon is apparently repeated from the original work.

**502.** 10. C. 33.

## परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Paper. 60 Foll. 10 × 4 inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

A most popular exposition of the Paribhāṣās recognised in the system of Pāṇini's grammar, by Nāges'abhaṭṭa son of Satī and S'ivabhaṭṭa. He was patronized by the king Rāmavarman of S'ṛṅgaberapura near Allahabad. It is said that Nāges'a was invited by king Jayasiṁha to attend a sacrifice in 1714 A.D. This Jayasiṁha may probably be identical with the patron of Ratnākara, the author of Jayasiṁhakalpadruma written in 1714 A.D. (Vide India Office Catalogue No. 1595 page 500 part, III.)

Complete.





Beginning :

नत्वा साम्बशिवं ब्रह्म नागेशः कुरुते सुधीः ।
बालानां सुखबोधाय परिभाषेन्दुशेखरम् ॥

प्राचीनवैयाकरणतन्त्रे वाचनिकानि अत्र पाणिनीयतन्त्रे ज्ञापकन्यायसिद्धानि भाष्यवार्तिकयोर्निबद्धानि यानि परिभाषारूपाणि तानि व्याख्यायन्ते । ननु लण् अइउण् सूत्रयोः णकारस्यैवोपादानेन अणिण्ग्रहणेषु संदेहादनिर्णयः; अत आह—व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्न हि संदेहादलक्षणम् । विशेषस्यान्यतराद्यर्थरूपस्य व्याख्यानात् शिष्टकृतात् प्रतिपत्तिनिश्चयः; यतः संदेहात् शास्त्रमलक्षणमननुष्ठापकं लक्षणम्, न तथा, शास्त्रस्य निर्णयजनकत्वौचित्यादित्यर्थः ।

End :

तथा ओतः श्यनीति सूत्रे शितीति वक्तव्यम् । तत्रायमप्यर्थः—षिवुक्लम्चिमिति सूत्रे शितीति न वक्तव्यं भवतीति भाष्ये न केवलं मात्रालाघवं यावदयमप्यर्थ इति कैयटोक्तेः प्रायेणेतीति शिवम् ।

Colophon :

इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकसतीगर्भजनागोजिभट्टकृतः परिभाषेन्दुशेखरः संपूर्णः ।

**503.** 22. L. 31.

## परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Palm-leaf. 11 Foll. 16¾ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the 28th Paribhāṣā.

Seven extra leaves added at the end contain some stray passages taken from the Prauḍhamanoramā and Laghus'abdendus'ekhara.

**504.** 23. F. 3.

## परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Palm-leaf. 60 Foll. 16 × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

**505.** 26. L. 26.

## परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Palm-leaf. 80 Foll. 9½ × 2 inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

An extra leaf added at the end repeats a few lines of the 50th Paribhāṣā of this work.

Date of copying: 1st day of the Vaikās'i month in the year Raktākṣi.

**506.** 28. G. 3.

## परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः

Palm-leaf. 49 Foll. 12¼ × 1¼ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wooden board is added in the front-side.

Complete.

**507.** 28. G. 11.

**परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 50 Foll. 16 × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Complete.

**508.** 29. B. 2.

**परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः**

Palm-leaf. 34 Foll. 14½ × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides. Incomplete.

**509.** 40. E. 27.

**परिभाषेन्दुशेखरः—नागेशकृतः**

Paper. 37 Foll. 10¾ × 4 inches. 13 lines in a page. Telugu script. Old, Injured. Legible writing.

Complete.

Three extra leaves are added at the end. Leaves 1 and 2 contain a few passages from the Laghus'abdendus'ekhara. Leaf 3 contains a few lines from Laghumañjūṣā.

The former owner of the MS.—Guruvayya S'āstri.

**510.** 21. B. 1.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या गदा—(पायगुण्ड) वैद्यनाथभट्टकृता**

Palm-leaf. 117 Foll. 12½ × 1½ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a commentary on the Paribhāṣendus'ekhara of Nāges'abhaṭṭa. The author Vaidyanātha of the Pāyaguṇḍa family was the son of Veṇī and Mahādeva and the pupil of Nāges'abhaṭṭa. The popular name of the commentary as specified in the opening stanza is Gadā, but the colophon names it Kās'ikā. The author is known to have written some more works on grammar, *viz*—1 S'abdakaustubhaṭīkā Prabhā, 2. S'abdaratnavyākhyā Bhāvaprakās'ikā, 3. Laghus'abdendus'ekharavyākhyā Cidasthimālā, 4. Rapratyāhārakhaṇḍana, 5. Pradīpoddyotaṭippaṇa Chāyā, and 6 Laghumañjūs'āvyākhyā Kalā. This Vaidyanātha should not be confounded with Tatsat Vaidyanātha who was the son of Rāmabhaṭṭa and grandson of Viṭṭhalabhaṭṭa and the author of Kāvyaprakās'avyākhyā Udāharaṇacandrikā, Kāvyapradīpavyākhyā Prabhā and Kuvalayānandavyākhyā Alaṁkāracandrikā. Aufrecht wrongly identifies our author with Bālambhaṭṭa of the Pāyaguṇḍa family who was in fact our author's son. (Vide the beginning and colophon of the Mitākṣarāvyākhyā Bālambhaṭṭī *alias* Lakṣmī as given below :

"श्रीलक्ष्मीरमणं नत्वा लक्ष्मीर्लक्ष्मीं शिशुप्रसूः ।
खेरडामुद्गलापत्यगणेशापत्यकृष्णकः ॥
महादेवः सुतस्तस्य वेदमूर्तिर्जटान्तवित् ।
श्रौतस्मार्तार्थनिपुणो दीक्षितो राजपूजितः ॥
पत्नी यस्य ह्युमारूपा साध्व्युमा तस्य कन्यका ।
पायगुण्डोपाख्यवैद्यनाथपत्नी पतिव्रता ।
मिताक्षराया विवृतिं तनुते सर्वसंविदे ॥"





"इति श्रीमन्मिताक्षराव्याख्याने महादेवभट्टात्मजोमाङ्गजवैद्यनाथार्धाङ्गभूतबालकृष्णजननीपायगुण्डोपाख्यश्री-लक्ष्मीदेवीविरचिते लक्ष्म्यभिधे व्यवहारप्रकरणम् ।" Chowkhamba Sanskrit Series. Vide also the indroductory verses of the Dharmas'āstrasaṁgraha by Bālambhaṭṭa :

श्रीशं नत्वा श्रीनिवासं दाक्षिणात्यो निबन्धकृत ।
नागेशपादनिरतो वैद्यनाथात्मजः सुधीः ॥
सुमनःकुलबूरूकसाहेबाल्लब्धजीविकः ।
लक्ष्मीसूनुर्भवान्यम्बोविप्रद्वयविलेखकः ॥
धर्मशास्त्रिमहादेवमन्नुदेवसहायकः ।
बालशर्माबालबुद्धिः पायगुण्डोपनामकः ॥

Vide. No. 1507. I. O. Catalogue.

The above mentioned passages clearly say that Lakṣmīdevī was the wife of Pāyaguṇḍa Vaidyanātha, that Bālakṛṣṇa *alias* Bālas'arman or Bālambhaṭṭa was Vaidyanātha's son, that Mitākṣarāvyākhyā called Lakṣmī *alias* Bālambhaṭṭī was written by Vaidyanāthā's wife Lakṣmīdevī who was the daughter of Umā and Mahādeva, son of Kṛṣṇa, grandson of Gaṇes'a and great grandson of Mudgala of Kheraḍa family and that Dharmas'āstrasaṁgraha was written by Bālas'arman *alias* Bālambhaṭṭa or Bālakṛṣṇa. Mannudeva referred to in the verse quoted above was a favourite pupil of Bālakṛṣṇa or Bālambhaṭṭa and was himself the author of the Laghus'abdendus'ekharavyākhyā (Vide No. 346 of this volume). Thus it is proved conclusively that Vaidyanātha and Bālambhaṭṭa were two distinct persons, as father and son, and not different names for the same person as Aufrecht thinks. Now the question as to why the commentary on Mitākṣarā is called Bālambhaṭṭī while it was written by Lakṣmīdevī the mother of Bālambhaṭṭa and was named Lakṣmī by its authoress remains to be solved. Bābu Govinda Doss of Benares opines in his introduction to the Mitākṣarāvyākhyā Bālambhaṭṭī, that the real author of the commentary was Bālambhaṭṭa *alias* Bālakṛṣṇa and the commentary must have been dedicated to his mother Lakṣmīdevī after her death. He also exhibits several reasons to prove the above mentioned fact. It is believed that Bālambhaṭṭa wrote the work Dharmas'āstrasaṁgraha in 1800 A.D. when he was about 80 years old under the patronage of Colebrooke who was the Judge at Mirzapore from 1795 to 1801 A.D. It is also held that Bālambhaṭṭa lived about 110 years. Therefore our author Vaidyanātha may be assigned to the period from the last part of the 17th Century to the first part of the 18th Century A.D. and his son Bālambhaṭṭa from 1720 to 1830 A.D. It has been already stated in No. 346 *ante* that Mannudeva, the pupil of Balambhaṭṭa belonged to the 19th Century A.D. This commentry is also called Kās'ikā.

Complete.

Beginning :

ब्रह्मादयो यस्य न पारमाप्नुवन्
गङ्गाद्भुतं मस्तकदेशवासिनी ।
वामार्धदेहापि न चण्डिकाप यं
ध्यायामि देवं सनकादिवन्द्यम् ॥

वैद्यनाथः पायगुण्डो नत्वा नागेश्वरं गुरुम् ।
विवृतिं परिभाषेन्दुशेखरे तनुते गदाम् ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थमिष्टदेवतानतिरूपं मङ्गलमाचरन् शिष्यशिक्षायै व्याख्यातृश्रोतॄणामनुषङ्गतो मङ्गलाय च निबध्नाति—नत्वेति । निर्गुणमूर्तेर्नत्यसंभवादाह—साम्बमिति । रूपकमिदम् । बालानां भाष्यादितः परिभाषार्थनिर्णयासमर्थानाम् । परिभाषा एव इन्दुः अर्थप्रकाशकत्वात्, स शेखरे यस्येति ग्रन्थपक्षे । तत्र तासामेव व्याख्येयत्वेन मस्तकधृतत्वमारोप्यते । यद्वा स शेखरो भूषणं यस्य । यद्वा तस्य शेखर आश्रयः । यद्वा तासां प्रकाशकोऽलंकारस्तम् । शिवपक्षे तु परिभाषा इव इन्दुरित्यादि स्पष्टमेव ।

End :

तथेति । तथा इति भाष्ये इति कैयटोक्तेरित्यन्वयः । अर्थः प्रयोजनम । यावदिति ; पदगौरवलाघवमनीत्यर्थः । ऋल्कृसूत्रभाष्यं तु पदलाघवपक्षेणापि सुयोजमिति नात्र तदुक्तम । एवं ज्ञाजनोर्जा इत्यादिसूत्रभाष्यमप्यत्र गमकं बोध्यमित्यन्यत्र विस्तरः । इति सर्वमनवद्यमिति शिवम ॥

Colophon :

इति श्रीपायगुण्डोपाख्यमहादेवसुतवेणीगर्भजवैद्यनाथभट्टकृतपरिभाषेन्दुशेखरकाशिका परिपूर्णा ।

**511.** 9. H. 38.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या गदा—(पायगुण्ड) वैद्यनाथकृता**

Paper. 11 Foll. 12½ × 5 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Wants the beginning and breaks off in the 11th Paribhāṣā.

**512.** 9. D. 92.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या गदा— (पायगुण्ड) वैद्यनाथकृता**

Paper. 4 Foll. 9½ × 5¼ inches. 20 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Breaks off in the 23rd Paribhāṣā.

**513.** 21. B. 12.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या गदा— (पायगुण्ड) वैद्यनाथकृता**

Palm-leaf. 112 Foll. 16 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Complete.

The scribe adds :

पायगुण्डकृता टीका परिभाषेन्दुशेखरे ।
अप्पाख्यविदुषालेखि वटारण्यनिवासिना ॥

The former owner of the MS. : Rāmacandra.

**514.** 26. L. 17.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या गदा—(पायगुण्ड) वैद्यनाथकृता**

Palm-leaf. 75 Foll. 14¾ × 1¾ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the 52nd Paribhāṣā.





**515.** 30. E. 14.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या गदा—(पायगुण्ड) वैद्यनाथकृता**

Palm-leaf. 57 Foll. 16 × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the 50th Paribhāṣā.

**516.** 8. F. 5.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या चन्द्रिका—विश्वनाथभट्टकृता**

Paper. 32 Foll. 8⅛ × 5⅛ inches. 22 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

A commentary on Nāgeśa's Paribhāṣenduśekhara by Viśvanāthabhaṭṭa of the last century. The commentary is called Candrikā.

Breaks off in the 12th Paribhāṣā (निर्दिश्यमानपरिभाषा).

Beginning :

नत्वा विश्वेश्वरं देवमानन्दाल्लब्धवृत्तिना ।
क्रियते विश्वनाथेन परिभाषेन्दुचन्द्रिका ॥

चिकीर्षितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तिप्रचारादिप्रतिबन्धकदुरितप्रशमाय कृतं मङ्गलमध्येतॄणामनुषङ्गतो मङ्गलाय च निबध्नाति—नत्वा साम्बमिति । साम्बं शिवं ब्रह्मेति पदत्रयेण 'यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते' इति श्रुतिप्रतिपादितं परं ब्रह्म प्रतिपाद्यते । शेते जगद्यस्मिन् इति व्युत्पत्त्या सर्वजगल्लयाधारत्वस्य अम्बया जगदुत्पादयित्र्या सहितमिति व्युत्पत्त्या सर्वजगत्स्रष्टृत्वस्य बृंहयति वर्धयतीति व्युत्पत्त्या सर्वजगद्वर्धकत्वस्य च बोधनात् ।

End :

न च प्राथमिकत्वपरिष्कारघटकशास्त्रान्तरे तत्तच्छास्त्रभिन्नत्वेन संकोचात् न दोष इति वाच्यम्, अतिगौरवादिति चेदाह—अनयेत्यादि । तथा च येन विधिः यदागमाः, एतच्छास्त्रद्वयीसहकृतशक्तिग्रहाधीनत्वमेवोपस्थितौ प्राथमिकत्वमिति भावः । अन्ये तु यत्पदघटितशास्त्रासहकृतशक्तिग्रहाधीनत्वमुपस्थितौ प्राथमिकत्वमि . . . .

**517.** 8. F. 1.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या चन्द्रिका—विश्वनाथभट्टकृता**

Paper. 9 Foll. 11 × 9½ inches. 21 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the अनेकान्तपरिभाषा.

**518.** 40. E. 26.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या चित्प्रभा—ब्रह्मानन्दसरस्वती**

Paper. 74 Foll. 12½ × 4 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Another commentary on Nāgeśa's Paribhāṣenduśekhara by Brahmānandasarasvatī. The MS. does not give the author's name. However on comparison with the work described under R. 1764 of the Tri. Cat. of the Madras Govt. Ori. MSS. Library, this commentary is known to have been written by Brahmānandasarasvatī, most probably otherwise known as Tārakabrahmānandasarasvatī who has written a Kroḍapatra on grammar.

Breaks off in the 51st Paribhāṣā *i.e.* असिद्धपरिभाषा.

Beginning:

विद्याधीशं त्रिनेत्रं विमलमतियुतं वेदनाथाभिधेयं
जन्मस्थित्यन्तकारी निखिलजनिमतां यश्च पूज्यैः सुरेशैः।
आनन्दाब्धिर्महेशः सकलकृतिनतो दुर्गमो बोधहीनैः
सत्यज्ञानस्वरूपो विगतपरिमितिस्तं नमामो गिरीशम् ॥
यस्याम्नायोऽपि धत्ते चकितमतिशयं निष्कलङ्कोऽप्यबाधो
यस्य स्मृत्या भवाब्धिं तरति गतमलः शुद्धसंवित्कृतात्मा।
श्रीकृष्णं तं दयेशं निगमनुतिचरं बन्धनं प्राणराशे-
र्ध्यायं ध्यायं नमामश्चरितकलुषहरं स्रग्धरं वेणुमन्तम् ।
यां शक्तिं समुपासते हि विबुधा देवेन्द्ररुद्रादयो
यस्या धीशसहस्रतुण्डफणभृच्छक्तो न वक्तुं गुणात् ।
यस्या वेदवचांसि सत्यमचलं शक्ता न वक्तुं स्वत-
स्तां ध्यायेन्मुनिशृङ्गशैलनिरतां प्राप्तातिभाग्यावलिम् ॥
श्रितदुरितसमूहहं गणेशं जितमतिधीरमुनीशवन्द्यपादम् ।
जनिनिलयसुसंगसंनिधानाद्विपदमपाकुरुते नुमो वयं तम्॥
चित्प्रभानामिकां व्याख्यां परिभाषेन्दुशेखरे ।
बालानां सुखबोधाय कुर्वे भाष्यप्रदर्शिकाम् ॥

स्वचिकीर्षितनिबन्धसमाप्तिप्रतिबन्धकदुरितप्रशमाय शिष्टाचारप्रतिपालनाय च शिष्टाचारानुमितश्रुतिप्रमाणकं निखिलजगद्गुरुश्रीपरमेश्वरनत्यात्मकमङ्गलमाचरन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते—नत्वेत्यादिना । तत्र नागेशशब्दः चतुष्टयी शब्दानां प्रवृत्तिरिति पक्षे कस्मिंश्चित् पुरुषविशेषे संज्ञात्वेन विनियुक्त इति संज्ञाशब्दः । तत्र रथकाराधिकरणन्यायेन योगजोपस्थितिं प्रति रूढ्यर्थोपस्थितेः प्रतिबन्धकत्वात् पुरुषविशेषोपस्थितौ कश्चिन्नागेशः पुरुषविशेषः परिभाषेन्दुशेखरं कुरुत इत्यन्वयः । त्रयी शब्दानां प्रवृत्तिरिति पक्षे तु न सन्ति यदृच्छाशब्दाः । तत्र नागेशशब्दः षष्ठीसमासशब्दः । तस्य च गुणशब्देऽन्तर्भावः । व्यक्तिविशेषे तु तत्सत्त्वगुणारोपेण प्रवृत्तिः, तत्र रथकाराधिकरणन्यायानवतारात् । नागानामीशो नागेश इति व्युत्पत्त्या शेषस्यापि मुख्यार्थग्रहणे नागेशः शेषः मद्धद्वावारुह्य परिभाषेन्दुशेखरं कुरुत इत्यत्रान्वयः ।

End:

अचः परस्मिन् इति सूत्रभाष्य इति । पञ्च्या मृद्वयेत्यत्र स्थानिवद्भावस्य प्रयोजननिराकरणायेति शेषः । नन्विदमन्तरङ्गत्वं जातबहिरङ्गस्थले युगपत्प्राप्तिस्थले वा इत्यतो लोकन्यायेन तथाविधस्यालाभादाद्यं निराकरिष्यमाणो द्वितीयमङ्गीकरोति—तदपीति । वाह ऊठ् सूत्रे . . . . ।

This MS. contains the text also side by side.

**519.** 10. E. 26.

## परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या त्रिपथगा—राघवेन्द्राचार्यकृता

Paper. 97 Foll. 11½ × 4 inches. 7 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A commentary on Nāges'a's Paribhāṣendus'ekhara by Rāghavendrācārya pupil of Vyāsa Nīlakaṇṭha. Aufrecht states that the author died about 1855 A.D. He also mentions the following other works under the authorship of this author: 1. S'abdakaustubhaṭīkā Prabhā 2. Laghus'abdendus'ekharaṭīkā Viṣamī.

Beginning:

वितन्यते त्रिपथगा विष्णुपादाब्जसङ्गिनी ।
सागरस्य प्रिया चेन्दुशेखराङ्कविहारिणी ॥





नागेश इति । आत्मनामेति निषेधो नामविशेषविषय इति केचित् । सुखमनायासः, आयासेन भाष्यादितोऽपि बोधसंभवात् । प्राचीनेति; पाणिनेः । ज्ञापकन्यायसिद्धानीति पृथक्कोटिः । अनेन परिभाषासूत्रव्युदासः । भाष्येति । इदं द्वयोर्विशेषणम् । अनेन श्तिपा शपेत्यादिव्युदासः । परिभाषेति । परितो व्यापृतां भाषां परिभाषां प्रचक्षते इति कारिकायाम् । लिङ्गवत्त्वे सति फलवत्त्वं परिभाषात्वमिति केचित् । संज्ञाशास्त्रान्यत्वे सति विध्यपेक्षितार्थप्रतिपादकत्वं तत्त्वम् । संज्ञा च परिभाषा चेत्यभियुक्तोक्तौ अतिदेशस्य पृथगुपादानं ब्राह्मणवसिष्ठन्यायेनेति परे ।

End:

शिष्यमाणं लुप्यमानार्थाभिधायि । प्रयुक्तानामन्वाख्यानम् । यथालक्षणमप्रयुक्ते । तेन वचन्तीत्यादि न, प्रयोगमूलत्वाद्व्याकरणस्मृतेः । न्यायसिद्धैषा । जहत्स्वार्था वृत्तिः । अजहत्स्वार्था वृत्तिः । जहत्स्वार्था तु तत्रैव यत्र रूढिर्विरोधिनी । अन्या सर्वत्र ।

इयं के परिभाषेन्दुशेखरेण विधार्यताम् ।
यतस्त्रिपथगा विष्णुपदस्पृक् सुमनःप्रिया ॥

Colophon:

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारीणव्यासनीलकण्ठान्तेवासिना राघवेन्द्राचार्येण विरचिता त्रिपथा समाप्ता ।

**520.** 33. L. 27.

## परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या त्रिपथगा—राघवेन्द्राचार्यकृता

Palm-leaf. 64 Foll. 17⅓ × 1⅓ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

The scribe adds:

सीतारामसुधीजन्मसुब्रह्मण्याख्यसूरिणा ।
लिखितेयं त्रिपथगा पाल्यतां यत्नतश्चिरम् ॥
क्रोधनाब्दे तुलामासि द्वितीयायां सितच्छदे ।
समग्रं लिखिता बुद्धिमतां मतिसुवृद्धये ॥

**521.** 21. B. 13.

## परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या—भैरवमिश्रकृता

Palm-leaf. 30 Foll. 16 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

This is simple and very useful commentary on Nāges'a's Paribhāṣendus'ekhara by Bhairavamis'ra son of Bhavadeva of Agastya family. His father Bhavadeva was the son of Lakṣmaṇamis'ra and grandson of Vandimis'ra who was a resident of Prayāga and had the title of Mahāmahopādhyāya. It is stated that this commentary was written on Saṁ. 1878=1821 A.D. Bhairavamis'ra has written also commentaries on the Laghus'abdendus'ekhara, Laghus'abdaratna and Vaiyākaraṇabhūṣanasāra. All the four works written by this author are available in print.

Wants beginning; otherwise complete.

Beginning:

वृत्तिप्रसङ्गादाह—ननु व्याघ्रीत्यादि । आदिना अश्वक्रीतीत्यादिग्रहणम् । न स्यादिति । स्वार्थादिप्रयुक्तकार्याणां क्रमिकत्वात् । गतिकारकोपपद । अत्र प्राक् सुबुत्पत्तेरित्यस्य उत्तरपदे इति शेषः । तेन चर्मक्रीतीत्यत्र पूर्वस्य पदत्वान्नलोपसिद्धिः । सुबिति । स्त्रीप्रत्ययस्याप्युपलक्षणम् । अन्यथा पूर्वोपस्थितनि-

मित्तकत्वेनान्तरङ्गत्वात् स्त्रीप्रत्ययोत्पत्त्यनन्तरं समासे पूर्वोक्तानुपपत्तितादवस्थ्यं स्यात् ।

End :

अत्रेदमवधेयम् —अत्र ग्रन्थादौ लण् अइउण्सूत्रयोर्णकारस्यैवोपादानेन अणिण्ग्रहणेषु संदेहादनिर्णयः प्राप्नोतीति तद्व्यावृत्त्यर्थं व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिर्नहीति परिभाषोपनिबद्धा । अन्त्येऽपि परिभाषान्तराणां व्याख्यानं कृत्वा अर्धमात्रालाघवेनेति परिभाषा व्याख्यानद्वारैवोपनिबद्धा । न तु परिभाषान्तराणामिवास्या अवतरणपूर्वकोपन्यास इति व्याख्यानस्य शिष्टकृतस्य मुख्यत्वं दर्शितम । तेनानित्यपरिभाषाणां शिष्टकृतव्याख्यानेन लक्ष्यानुरोधेन प्रवृत्त्यप्रवृत्तिकल्पनम् । एवमेकयोगनिर्दिष्टानां क्वचित प्रवृत्तिनिवृत्ती क्वचिदेकदेशस्याप्यनुवृत्तिरित्यपि व्याख्यानेनैव कल्पनीयमिति । एवमादौ प्राचीनवैयाक..णतन्त्रे वाचनिकानीत्युक्तम् । तच्चायुक्तम् । अर्धमात्रालाघवे । पुत्रोत्सवं मन्यन्ते, किंपुनर्बहूनां वचनानां ज्ञापनेनैव संग्रहे आनुपूर्वीरूपेण पठनेनापि तथेति सूचितमति ।

भूतिमप्ताष्टचन्द्राब्दे नन्दनेऽखिलनन्दने ।
वसन्तर्तौ मधौ शुक्ले पक्षे चान्द्रतिथौ कुजे ॥
पूर्णेयं तनुतां मोदं यथाशक्ति मया कृतम् ।
विदुषां वक्षसि हरेर्न्यस्ता तस्मात्स तुष्यतु ॥

Colophon :

इति श्रीमत्तीर्थराजप्रयागनगरवासिदेवताप्रसादलब्धाखिलेष्टफलमहामहोपाध्यायागस्त्यगोत्रोत्पन्नवन्दिमिश्रात्मजलक्ष्मणमिश्रसुतभवदेवमिश्रपुत्रभैरवकृतपरिभाषाविवृतिव्याख्या समाप्तिमगमत् ।

**522.** 23. K. 9.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या सर्वमङ्गला—शेषशर्मकृता**

Palm-leaf. 190 Foll. 15 × $1\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

This is another commentary on Nāges'a's Paribhāṣendus'ekhara, by S'eṣas'arman. From the stanza found in the beginning of the MS. described under the next number and from the colophon quoted in No. 1473 of the Des. Cat. of the Madras Govt. Ori. MSS. Library it is known that the author was S'eṣas'arman *alias* Kās'ī S'eṣas'āstrin and he was patronized by Kṛṣṇarāja of Mysore. The work seems to be very recent one.

Breaks off in 94th Paribhāṣā.

Beginning :

विश्वेश्वरं गुरुं नत्वा ध्यात्वा च हृदि भारतीम् ।
विवृणोमि यथामेधं परिभाषेन्दुशेखरम् ॥
प्रवृत्तिमेतां दृष्ट्वा मे हसत्यात्मापि लज्जया ।
तथापि देशिकदया वाचालयति सांप्रतम् ॥
दोषान्वितोऽपि तनुतां मत्प्रबन्धः सतां मुदम् ।
सद्युक्तिभिरनुश्लिष्टकलङ्कोऽपि विधुर्यथा ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नेन परिसमाप्तये एतच्छास्त्रस्य मूलभूतचतुर्दशसूत्रोपदेष्टृत्वेन प्राचार्यत्वात्साम्बशिवस्य एतद्ग्रन्थादौ समुचितं तन्नत्यात्मकं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते—नत्वेत्यादिना । कुरुत इति । यशसः शिष्याणामनायासज्ञानजन्यसुकृतस्य चात्मगामित्वादात्मनेपदम् । बालानामिति । बालत्वं च भाष्यादितः परिभाषार्थग्रहणासमर्थत्वे सति व्युत्पित्सुत्वम् । परिभाषेन्दुशेखरमिति । ग्रन्थपक्षे इन्दुरिव स्थिता परिभाषा शेखरो भूषणं यस्य । तस्या एव व्याख्येयत्वेन प्राधान्यात् भूषणत्वारोपः । शिवपक्षे तु परिभाषेवेन्दुरिति मयूरव्यंसकादित्वात्समासः ।





End :

किंच ज्यायानित्यत्र दीर्घप्रवृत्तिद्वारा अकारस्य कृतार्थतया सामर्थ्यविरहात ज्येष्ठ इत्यत्र यस्येति लोपापत्तिः । प्रकृत्यैकाजितिसूत्रं तु आदेशेष्वजुच्चारणसामर्थ्यात टिलोपाप्रवृत्त्या प्रत्याख्यातमिति चेत् —न, अकृदिति पर्युदासेऽपि सुब्भिन्नत्वेनैवाङ्गीकार्यमे । न तु त्वदुक्तरीत्या, कष्टायत इत्यादौ.

Three extra leaves found at the end repeat a portion of the work described above.

The fly-leaf found at the beginning reads the following stanzas :

" असंपादयतः कंचिदर्थं जातिक्रियागुणैः ।
यदृच्छाशब्दवत पुंसः संज्ञायै जन्म केवलम् ॥
दातैा ह्यर्थिभिर्याच्यः क्षीणवित्तोऽपि सर्वदा ।
शुष्कोऽपि हि नदीमार्गः खन्यते सलिलार्थिभिः ॥
यस्य षष्ठी चतुर्थी च चिरस्य च चिराय य ।
अहं कथं द्वितीया स्याद् द्वितीया स्यामहं कथम् ॥"

**523.** 40. A. 82.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या सर्वमङ्गला—शेषशर्मकृता**

Paper. 96 Foll. 13 × 8 inches. 26 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

The following verse is added in the introduction :

नमन्महीपमण्डलीकिरीटरत्नभाझरी-
विराजिताङ्घ्रिकृष्णभूपतीन्द्रक्लृप्तसंमतिः ।
तनोतु सर्वमङ्गला सदा परां मुदं सता-
महीनवाग्विभूषिता मनीषिशेषशर्मणः ॥

Breaks off in the 12th Paribhāṣā *i.e.* निर्दिश्यमानपरिभाषा. This is written on one side of paper.

**524.** 10. B. 28.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या—शंकरभट्टकृता**

Paper. 21 Foll. $12\frac{1}{8}$ × 5 inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This also is a commentary on Nāges'a's Paribhāṣendus'ekhara, by S'aṁkarabhaṭṭa. The author's name is not found anywhere in the MS. But as the margins contain the mark शं on every page it is presumed that the work may be of S'aṁkarabhaṭṭa. The commentary is different from those described above.

Wants the beginning and end.

Beginning :

आहुरिति । यद्यपि परिभाषादेशे विधिशास्त्राणामुपस्थितौ गुणभेदकल्पनेन तदेकवाक्यता; नान्यथा । इको यणचीत्यादौ तत्तद्विधीनां व्यवहिताव्यवहितसाधारणप्रवृत्तौ परिभाषैकवाक्यतायामपि जातनिवृत्त्ययोगात् भुक्तवन्तमिति न्यायबाधापत्तेश्च प्राचीनोक्ता वाक्यैकवाक्यता कर्तुं न शक्या । संज्ञाशास्त्राणां तु मृजेर्वृद्धिरित्यादौ वृद्धिपदश्रुत्योपस्थितवृद्धिरादैजित्यस्य तदर्थमविज्ञाय वृद्धिपदाभिन्ना आदैच इति बोधः । मृजेरिकः स्थाने वृद्धिपदाभिन्ना आदैचो भवन्तीत्येतावतैव वाक्यैकवाक्यताव्यवहारान्नोक्तदोषः । तत्रैकवृद्धिपदानर्थक्यं तु न, चारितार्थ्यात् । तथापि उक्तषष्ठीस्थान इति सूत्रभाष्यात्तु प्राचीनैर्ज्ञापयितुं शक्या ।

End :

यद्यपि णचः स्त्रियामित्यत्र तदादिनियमेऽपि समु-

दायो भविष्यतीति नास्य फलम, तथाप्यवयवात्त्ध्यावृत्तये फलस्य सत्त्वादिति भावः। थाथेति। अत एव भाष्ये गतिकारकेत्युक्त्वा एवमप्यवयवत्वापत्तिः प्राप्नोतीत्याशङ्क्य अनया समाहितम। तत्फलं तु अणि नियुक्त इति स्वरविधायके अनुपस्थित्या छत्रधार इत्यादावस्यासिद्धिः।

**525.** 26. L. 30.

## पाणिनीयवादनक्षत्रमाला—अप्पयदीक्षितकृता

Palm-leaf. 59 Foll. 16 × 1¾ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a treatise containing controversial discussions on certain selected topics connected with Pāṇini's Grammar, by the famous author Appayadīkṣita son of Raṅgarājādhvarin of Bhāradvājagotra. It is said that this work was written by him after finishing the work Pūrvottaramimāṁsāvādanakṣatramālā, a similar work on Pūrvamīmāṁsā and Vedānta. From the title *viz.* Vādanakṣatramālā it is presumed that the work must consist of 27 vādas.

This codex contains only the following 5 vādas the last being incomplete:

१. क्वौ लुप्तं न स्थानिवदिति निराकरणवादः, २. असिद्धत्वसमर्थनवादः, ३. नधातुलोपसूत्रप्रत्याख्यानवादः, ४. तक्रकौण्डिन्यन्यायार्थनिरूपणवादः and ५. विप्रतिषेधार्थनिरूपणवादः (incomplete.)

Beginning:

उद्धाट्य योगकलया हृदयाब्जकोशं
धन्यैश्चिरादपि यथारुचि गृह्यमाणः।
यः प्रस्फुरत्यविरतं परिपूर्णरूपः
श्रेयः स मे दिशतु शाश्वतिकं मुकुन्दः॥
पूर्वोत्तरतन्त्रयुगे रचिता नक्षत्रसंमिता वादाः।
अधुना पाणिनितन्त्रे विदुषां तोषाय रच्यन्ते॥

क्विलुगुपधात्वचङ्परनिर्ह्रासकुत्वेषूपसंख्यानमिति वार्तिके क्वौ लुप्तं न स्थानिवत् इत्यर्थस्य क्वचिद् ग्रन्थेषु निषेधदर्शनात् क्वचिदङ्गीकारदर्शनाच्च विप्रतिपत्त्या विचार आरभ्यते। तत्र कश्चिदाह—क्वौ विधिं प्रति न स्थानिवदित्येवाश्रीयते; न तु क्वौ लुप्तं न स्थानिवदिति। तथाहि क्वौ लुप्तं न स्थानिवदित्यर्थाश्रयणे लुनातेर्णिजन्तात्क्विपि लू इ व् इति स्थिते णिलोपादन्तरङ्गत्वाद्धातोर्वृद्ध्यावादेशयोः कृतयोः पश्चाल्लोपे वलि लोपात्परत्वात् ऊठि कर्तव्ये क्वौ कृतस्य णिलोपस्य स्थानिवत्त्वनिषेधात ऊठ्सिद्धावपि लवमाचष्टे लवयति लवयतेः क्विपि लव् इ व् इति स्थिते णिलोपटिलोपयोः क्वौ कृतस्य णिलोपस्य स्थानिवत्त्वनिषेधेऽपि णौ कृतस्य टिलोपस्य स्थानिवत्त्वात् ऊठोऽप्राप्तौ क्वौ विधिं प्रति न स्थानिवत् इत्यस्यार्थस्यावश्याश्रयणीयत्वात् अनेनैव लावयतेः लौः लवमाचष्टे लौः इत्युभयोपपादनसंभवे अर्थान्तराश्रयणस्य निष्प्रयोजनत्वात्, एकस्मिन् वाक्ये अर्थद्वयस्यालाभाच्च।

End:

अत एव अनुदात्तं पदमेकवर्जम् इत्यत्र सूत्रे आमलकीज इत्यत्र दीर्घकाशतुषभ्राष्ट्रवटं जे दीर्घन्तस्यानुदात्तो भवतीत्याद्युदात्तत्वस्य शमीजः कुटीजः इत्यादौ सावकाशस्य अन्त्यात्पूर्वं बह्वचो जे बह्वचोऽन्त्यात्पूर्वमुदात्तं भवतीति उपसरज इत्यादौ सावकाशस्योत्तमोदात्तत्वस्य च प्रसङ्गे नोदात्तं पदमेकवर्जम् इति सूत्रणां विहाय अनुदात्तं पदमेकवर्जम इति सूत्रणे स्वतन्त्रविधित्वे चास्याङ्गीक्रियमाणे चाद्युदात्तत्वोत्तमोदात्तत्वयोर्यौगपद्यासंभवात्...।





Colophon:

१. इति श्रीमद्भारद्वाजकुलजलधिकौस्तुभश्रीमदद्वैतविद्याचार्यश्रीमहाव्रतयाजिश्रीमदप्पयदीक्षितस्य कृतौ पाणिनीयवादनक्षत्रमालायां क्वौ लुप्तं न स्थानिवदित्यस्यार्थस्य निराकरणसमर्थनश्रवणनक्षत्रवादः।

२. इति श्रीमद्भारद्वाज+नक्षत्रमालायामसिद्धत्वसमर्थनवादः।

३. इति श्रीमद्भारद्वाज+नक्षत्रमालायां न धातुलोपसूत्रप्रत्याख्यानसमर्थनवादः।

४. तक्रकौण्डिन्यन्यायार्थनिरूपणवादः।

**526.** 34. F. 13.

## पाणिनीयवादनक्षत्रमाला—अप्पयदीक्षितकृता

Palm-leaf. 21 Foll. 18 × 1½ inches. 9 lines is a page. Grantha script. old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the second Vāda.

**527.** 40. E. 65.

## प्रबोधचन्द्रिका—वैजलदेवकृता

Paper. 8 Foll. 9½ × 4½ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Much injured. Good writing. Fol. No. 2 is missing.

This is an elementary work on Sanskrit grammar dealing with the topics like vibhakti, kāraka, samāsa etc. written in anuṣṭubh verses. The [author's name is spelt in different ways in different MSS. *viz.* Baijaladeva, Vaijaladeva and Vaisaladeva. According to this MS. the author was the son of Candrāvatī and Vīrasena of Cauhūṇa family. But the MSS. described in the Catalogues of the India Office Library (No. 898, page 249, part II), Madras Govt. Oriental MSS. Library (Des. No. 1493, Vol. III) and the Tanjore Palace Library (No. 5756, Vol. X) mention the author's father as Vikramāditya. The author is said to have been a petty ruler of Patna and a pious devotee of S'rī Rāma. It is also stated that the work was written originally for the benefit of the author's son Hīradhara or Hirādhara. From the concluding stanzas found in the Telugu Printed edition and the MS. described under D. No. 1493 of the Madras Govt. Oriental MSS. Library Catalogue, Vol. III, it is understood that the work was written in the year Dhātṛ Saṁvat 1862 or S'aka 1727 corresponding to 1805 A.D. The work consists of 432 verses in whole distributed to 8 chapters, *viz*—1. Svādi (92 verses). 2. Tyādi (33), 3. Kāraka (56), 4. Anukta (66), 5. Samāsa (38), 6. Taddhita (40), 7. Kṛt (36) and Sandhi (71). The work contains also suitable illustrations composed by the author purporting S'rī Rāma's Story.

The MS. breaks off in the 5th chapter dealing with Samāsa.

Beginning:

हरिहरगुरुभक्तः सर्वलोकानुरक्त-
स्त्रिभवनगतकीर्तिः कान्तकन्दर्पमूर्तिः
रणरिपुगणकालो वैजलक्षोणिपालो
जयति जगति दाता सर्वकर्मविधाता॥ १॥
चन्द्रावतीवदनचन्द्रचकोरभूत-
श्रीवीरसेनतनयो नयतन्त्रवेत्ता।

चौहाणवंशतिलकः परमाधिनाथो
राजा परं जयति बैजलदेवनामा ॥ २ ॥
रामो मे विहितं करोतु सततं रामं भजे सादरं
रामेणापहृतं समस्तदुरितं रामाय दत्तं धनम् ।
रामान्मुक्तिरभीप्सिता सरभसं रामस्य दासोऽस्म्यहं
रामे तिष्ठतु मे मनः करुणया हे राम मां पालय ॥ ३ ॥
श्रीमद्बैजलदेवेन रामभक्तिरतात्मना ।
इति चिन्तितमेकान्ते कदाचित्तिष्ठता सता ॥ ४ ॥
अस्थि वज्रसमं यस्य यस्य चर्म च वर्मवत् ।
स दधीचिः स कर्णो वा नातिष्ठत्सुचिरं भुवि ॥५॥
न संप्रति शरीराणि न राज्यानि धनानि च ।
तेषां स्वर्गगतानां च कीर्तिर्जागर्ति भूतले ॥ ६ ॥
पद्मिनीपत्रजलवत्संसारे सर्वमस्थिरम् ।
कीर्तिरक्षरसंवृद्धा स्थिरा भवति भूतले ॥ ७ ॥
इह लोके सुखं येन परलोकेऽपि जायते ।
तदेव प्रत्यहं कर्म क्रियते दूरदर्शिना ॥ ८ ॥
संसाराम्भोधितरणं रामनामानुकीर्तनम् ।
रामनामाङ्किता तस्मात्क्रियते प्रक्रिया मया ॥ ९ ॥
बालकानां प्रबोधाय तोषाय विदुषामपि ।
आकल्पमपि संसारे कीर्त्यवस्थापनाय च ॥ १० ॥
चिन्तयन्निति निर्यातः क्रीडन्तं श्रीहिराधरम् ।
श्रीमान्बैजलभूपालः श्रीहीराधरमब्रवीत् ॥ ११ ॥

End :

कान्तोऽनुगम्यते क्रोशं कान्तया स्निग्धचेतसा ।
अन्यस्य कर्मणोऽसत्त्वे कालाद्यप्याह कर्म यः ॥ ६४ ॥
कुम्भकर्णेन सुप्यन्ते षण्मासा रामभूभुजा ॥
वने द्वादश वर्षाणि स्थीयते गुरुशासनात् ॥ ६५ ॥

Colophon :

प्रबोधचन्द्रिकायां तु कृतौ बैजलभूपतेः ।
इत्युक्तचन्द्रिका सम्यक्समाप्तातिमनोहरा ॥ ६६ ॥

---

समासः षड्विधो नाम्ना ज्ञेयस्तत्पुरुषस्तथा ।
कर्मधारयसंज्ञश्च बहुव्रीहिस्तथैव च ॥ १ ॥
द्विगुर्द्वन्द्वोऽव्ययीभावः प्राधान्यं च चतुर्विधम् ।
पूर्वोत्तरोभयान्येषां पदार्थानां विकल्पनात् ॥ २ ॥
तत्पुरुषो द्विप्रधानस्तत्र पूर्वप्रधानके ।
प्रधानं तु यथा पूर्वकायश्चापरकायवत् ॥ ३ ॥
अथोत्तरपदार्थस्य प्रधानं रामसेवकः ।
द्विप्रधानस्तथा कर्मधारयोऽपि भवेद्यथा ॥ ४ ॥
रामः पुरुषसिंहोऽयं पूर्वप्राधान्यमीदृशम् ।
नीलोत्पलमिवाक्ष्यादिरित्युत्तरपदार्थकः ॥ ५ ॥
द्विप्रधानं बहुव्रीहेरन्यत्रौवोभयत्र च ।
तत्रान्यपदार्थे च तत्प्रधानं निगद्यते ॥ ६ ॥
स्मृतरामोऽहमनिशमुभयत्र पदार्थके ।
प्रधानता यथा द्वित्राः पञ्चषाः सप्तषास्तथा ॥ ७ ॥
उभयत्र पदार्थे च द्वन्द्वे प्राधान्यमिष्यते ।
गुरोरादिश . . . . . ।

The fly-leaf added at the beginning contains the following :

"प्रथमा यत्र कर्ता स्याद् द्वितीया तत्र कर्मणि ।
तृतीया यत्र कर्ता स्यात्प्रथमा तत्र कर्मणि ॥
कर्तरि प्रत्ययो यत्र यथा कर्ता तथा पदम् ।
कर्मणि प्रत्ययो यत्र यथा कर्म तथा पदम् ॥

कर्तरि प्रथमान्तः कर्ता । द्वितीयान्तं कर्म । कर्मणि प्रथमान्तं कर्म । तृतीयान्तः कर्ता ।"

**528.** 41. A. 1.

## प्रयोगसंग्रहः—वररुचिकृतः

Paper. 2 Foll. 11 × 4½ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.





A brief elementary grammar dealing with Kāraka, Samāsa, Taddhita and Kṛt in 25 anuṣṭubh verses. The author is one Vararuci, apparently different from the author of Vārtikas on Pāṇini's Sūtras.

Complete.

Beginning :

प्रयोगमिच्छता ज्ञातुं ज्ञेयं कारकमादितः ।
संज्ञया षड्विधं भेदात् त्रयोविंशतिधा पुनः ॥ १ ॥
तत्र पञ्चविधः कर्ता कर्म सप्तविधं भवेत् ।
करणं द्विविधं चैव संप्रदानं त्रिधा मतम् ॥ २ ॥
अपादानं द्विधा चैव तथाधारश्चतुर्विधः ।
करोति कारकं सर्वे तत्स्वातन्त्र्यविवक्षया ॥ ३ ॥

End :

वर्तमाने तु निर्देशे वर्तेते शतृशानचौ ।
तव्यसंज्ञापनात्ताभ्यां समासो न तु सिध्यति ॥ २५ ॥
ग्रन्थगौरवभीत्याहं श्लोकानां पञ्चविंशतेः ।
पदार्थभारं निर्वोढुं प्रभवेयं भवे भवे ॥ २६ ॥

**529.** 24. L. 30.

## प्रयोगसंग्रहः—वररुचिकृतः

Palm-leaf. 3 Foll. 13½ × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

At the end three extra leaves contain a few lines from the Dhātupratyayapañcikā and one leaf reads the following stanzas :

"चञ्चत्कङ्कणनिःस्वने कटिलसत्काञ्चीमनोज्ञस्वने
पद्माकारपदे प्रवालयुगले पद्मासमानेक्षणे ।
किंचिद्भ्रष्टकुचोत्तरीयवसने मन्दस्मिताभाषणे
वक्त्राभाजितदर्पणे तव करात्ताम्बूलमानीयताम् ॥
तालाकारपयोधरे तनुभुवस्तन्त्राधिकारक्रिये
ताम्यन्मध्यलते तटित्समरुचे तन्त्रीसमालापिनि ।
ताटङ्काङ्कतरङ्गिताक्षियुगले तन्वङ्गि ताम्राधरे
तारानाथनिभानने तव करात्ताम्बूलमानीयताम् ॥२॥
कस्तूरीपरिमोदपूगशकलं कर्पूरखण्डान्वितं
मुक्ताचूर्णसमेतमिन्दुधवलं स्वच्छाहिवल्लीदलम् ।
हे कान्ते नवयौवने शशिमुखी कंदर्पकान्तासमे
कह्लाकल्पकलापिनि प्रियतमे ताम्बूलमानीयताम् ॥"

**530.** 29. F. 16.

## प्रयोगसंग्रहः—वररुचिकृतः

Palm-leaf. 6 Foll. 15½ × 1¾ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

The readings are slightly different. Reads the following colophon :

इति वररुचिमुनिविरचितः प्रयोगसंग्रहः ।

Complete.

The scribe adds :

"इत्थं वररुचिप्रोक्तप्रयोगस्तोमसंग्रहः ।
आत्रेयवेंकटार्येण लिखितो धीमतां मुदे ॥"

**531.** 41. A. 1.

## प्रयोगसंग्रहव्याख्या प्रयोगमुखम्

Paper. 21 Foll. 11 × 4½ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

An anonymous commentary on the preceding work. The commentary is called Prayogamukha.

Complete.

Beginning :

इदानीमेषां श्लोकानां व्याख्या । यो यथाविहितं प्रयोगं ज्ञातुमिच्छति तेन पुरुषेणादितः प्रथमतः कारकं ज्ञेयम् । प्रयुज्यत इति प्रयोगः । अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् इति घञ् प्रत्ययः । घकारश्चजोः कु घिण्ण्यतोरिति विशेषणार्थः । अनेनैव कुत्वं गकारः । कीदृशं कारकम् ? संज्ञया षड्विधम् । नाम्ना षट्प्रकारम् । कथं तदित्याह---कर्तृकर्मकरणसंप्रदानापादानाधिकरणानि ।

*   *   *   *   *

कर्मधारयः समासः । कर्म भूत्वा कर्ता भवति । किमुदाहरणम्—यथा स्वयमेव दृश्यते दुष्टजनदोषः, स्वयमेव लूयते केदारः । स्वयमेव छिद्यते प्राकृतजनस्नेहः । स्वयमेव पच्यते ओदनः । स्वयमेव छिद्यते वृक्षः । एषामयमर्थः । कश्चित् वृक्षं छिनत्ति, तदा वृक्षः कर्म भवति । स च वृक्षः छेदनक्रियायामानुकूल्यं भजमानः स्वयमेवात्मानं छिनत्तीत्यर्थः । एतेन कर्म कर्ता भवति । कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रिय इति कर्मवद्भावः । अतिदेशोऽयम् । कर्मणा तुल्यक्रियः कर्ता कर्मवद्भवतीत्यर्थः । कर्माश्रयाणि कार्याणि प्रतिपद्यत इत्यर्थः ।

End :

शतृ यथा—कुर्वन् तिष्ठति । करिष्यन् । शानच् यथा—करिष्यमाणः । लटः शतृशानचौ भवतः । तव्यसत्संज्ञकाभ्यां च समासो नैव सिध्यति । कोऽर्थः ? एताभ्यां समासो न भवति । ब्राह्मणस्य कर्तव्यः । ब्राह्मणस्य कुर्वन् । ब्राह्मणस्य कुर्वाणः । ब्राह्मणस्य करिष्यन् । ब्राह्मणस्य करिष्यमाणः । पूरणगुणसुखितार्थसदव्यय इति समासनिषेधः ।

ग्रन्थनादभयेनाहं श्लोकानां पञ्चविंशतेः ।
पदार्थभारमुद्वोढुं प्रभवेयं भवे भवे ॥

Colophon :

इति श्रीप्रयोगमुखो ग्रन्थः समाप्तः ।

The MS. described under No. 5758 of the Tanjore Libr. Des. Catalogue, reads the following Colophon attributing the authorship to Vararuci, the author of the text :

इति श्रीमन्महापण्डितमण्डलीविराजमानव्याकरणपरमाचार्यश्रीवररुचिमहाशयेन दुर्बुद्धिबालकानां बोधनार्थं विरचिते प्रयोगमुखे कृदन्तपटलः समाप्तः ।

The date of copying :

भाद्रपदे कृष्णपक्षे अष्टम्यां रवौ कन्यास्थे लिखितोऽयं ग्रन्थः । संवत् १७४१ शक १६०६= 1684 A.D.

The former owner of the MS. : अस्य प्रतिनिधिः लिखित्वा धर्मेश्वरभट्टेभ्यो दत्तः । इदं पुस्तकं सुन्दरपन्तगणेशदशपुत्रस्य ।

**532.** 28. J. 12.

## प्रातिपदिकार्थसूत्रार्थविचारः

Palm-leaf. 5 Foll. $17\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A short treatise explaining the meaning of Pāṇini's Sūtra *viz.* प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा (2-3-46). The author's name is not known.

Incomplete.

Beginning :

प्रातिपदिकार्थलिङ्गपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा । प्रातिपदिकार्थश्च लिङ्गं चेत्यादिक्रमेण द्वन्द्वः । मात्रपदेन मयूरव्यंसकादित्वादस्वपदविग्रहः । द्वन्द्वोत्तरं श्रूयमाणस्य





मात्रपदस्य प्रत्येकमभिसंबन्धः । तथा च प्रातिपदिकार्थमात्रे इत्यादिवाक्यचतुष्टयम् । तत्र च प्रातिपदिकार्थमात्रे प्रथमेत्यस्यायमर्थः---प्रातिपदिकवृत्त्यधीनबोधविषयतावच्छेदकत्वाभिमतधर्मावच्छिन्नोऽर्थः । सप्तम्या बोधकत्वं वाचकत्वं वार्थः । तस्याश्रयतासंबन्धेनाक्षिप्तप्रातिपदिकङ्याबन्तप्रातिपदिकेष्वन्वयः । मात्रपदस्यान्ययोगव्यवच्छेदार्थकतयोक्तप्रातिपदिकार्थतावच्छेदकत्वाभिमतधर्मावच्छिन्नान्याविषयकता प्रातिपदिकार्थतावच्छेदकत्वाभिमतधर्मावच्छिन्नविषयकबोधजनकताश्रयङ्यावन्तप्रातिपदिकान्यतमोक्तवृत्तिः स्वौजसन्यतमात्मिका प्रथमेति वाक्यार्थः संपद्यते ।

End :

उत्सर्गतः प्रातिपदिकजन्यशाब्दबुद्धित्वावच्छिन्नं प्रति सुबन्तज्ञानं कारणमित्यागतम् । विशेषतस्तु प्रातिपदिकार्थाद्यन्यतमबोधं प्रति द्वितीयाद्यन्तत्वज्ञानस्य कारणाता स्यात् । एवं कर्मत्वादिविषयबोधकारणत्वं प्रथमान्तत्वादिज्ञानस्य स्यादिति विशेषतः कार्यकारणभाव आवश्यक इति । अत्र प्रथमान्तत्वज्ञानस्य कार्यतावच्छेदकवैलक्षण्यं दर्शयति---प्रातिपादिकार्थेत्यादिना ।

**533.** 22. P. 11.

## बालबोधः

Palm-leaf. 2 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Fol. No. 2 is missing and consequently verses 26 to 37 are wanting.

A small metrical work explaining briefly some of the leading topics of Pāṇini's grammar for the benefit of young students.

Incomplete.

Beginning :

श्रीकृष्णं सर्वलोकेशं नमस्कृत्य वितन्यते ।
काव्यव्युत्पित्सुबालानां सुखबोधकरी कृतिः ॥ १ ॥
भ्वादयो धातवः स्युस्त एकादशगणोदिताः ।
भ्वाद्यदादिजुहोत्यादिदिवादिस्वादयस्तथा ॥ २ ॥
तुदादिश्च रुधादिश्च तनादिः क्र्यादयस्तथा ।
चुरादिकण्ड्वादी चेति ते गणा गणिताः क्रमात् ॥३॥
सत्तादिकाः क्रिया अर्था भ्वादीनां समुदीरिताः ।
एकादशगणोक्तास्त इमे द्वेधा हि धातवः ॥ ४ ॥
सकर्मकर्तृकाः केचित् केचिच्चाकर्मकर्तृकाः ।
सकर्मकेभ्यो धातुभ्यो लकाराः कर्तृकर्मणोः ॥ ५ ॥

End :

अनादरे च षष्ठी स्यान्निष्ठालादेशतृन्तृचाम् ।
नैव षष्ठी सप्तमी च विषयत्वे तथैव च ।
अभिव्याप्तौ च सा निर्धारणार्थेऽपि सा भवेत् ॥४८॥

Then three extra leaves are added and they contain some unimportant domestic documents in Tamil written in favour of one Veṅkaṭasubbā S'āstri. As the writing is most illegible and confusive, the extracts of these documents are not given here.

**534.** 28. K. 5.

## बालबोधिनी—बालसूरिकृता

Palm-leaf. 55 Foll. $17\frac{3}{4} \times 1$ inches. 8 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Iujured. Good writing.

A primer in Sanskrit grammar explaining the fundamental principles in easy method for the benefit of young students. In certain instances the grammatical terms

are explained in Tamil also. The author Bālasūri was the son of S'eṣabhaṭṭa.

Contains the following chapters:

(१) अन्वयप्रकरणम् (२) शब्दप्रकरणम् (३) अव्ययप्रकरणम् (४) विभक्त्यर्थप्रकरणम् (५) धातुप्रकरणम् (६) समासादिपञ्चवृत्तिप्रकरणम् (७) संधिप्रकरणम् (८) वृत्तिप्रकरणम् (incomplete).

Beginning:

नत्वा श्रीशेषभट्टाख्यं पितरं बालसूरिणा ।
लीलया बालबोधाय तन्यते बालबोधिनी ॥

आदौ द्राविडभाषया विभक्त्यर्था उच्यन्ते । அவனிவன் அவளிவள் அவரிவர் அதுயிது அதுகளிதுகள் ஆக ப்ரதமை. வாராய் வாரீர் வாரும் வாருங்கள் ஸம்போதனப்ரதமை. அவற்றை இவற்றை அவனை இவனை அவளை இவளை அத்தை இத்தை ஆக த்விதீயை. ஆல் ஒடே த்ருதீயை. பொருட்டு சதுர்த்தி. நின்றும் காட்டில் நிமித்தம் ஆலே பஞ்சமி. க்கு, உடைய, ஷஷ்டி. இல் இலே ஸப்தமி. என்று எழுவிபக்திக்கும் அர்த்தம். अकारान्तः पुंलिङ्गो रामशब्दः । रामः रामौ रामाः । हे राम हे रामौ हे रामाः ।

Colophon:

इति बालबोधिन्यां संक्षेपेण विभक्त्यर्थाकाङ्क्षान्वयकथनं नाम प्रथमं प्रकरणम् ।

End:

नित्यं लोपः पदान्तस्य हल्पूर्वस्य यस्य तु । अवर्णपूर्वस्य पदान्तस्य यकारस्य नित्यं लोपः स्यात् हलि परे । देवा य् नम्या इति स्थिते नित्यं यलोपे कृते देवा नम्याः । एतत्तदोश्च सोर्यः स्यात्तस्य लोपो हलि स्मृतः । स्पष्टोऽर्थः । एष स् विष्णुः एष विष्णुः । स शंभुः । इति स्वादिसंधिः ।

Colophon:

इति सप्तमं संधिप्रकरणम् ।

परार्थाभिधानं वृत्तिः । अस्यार्थः—नीलघट इत्यादौ नीलपदघटपदवाच्यार्थाभ्यां भिन्नः नीलघटपदार्थयोः परस्परसामानाधिकरण्यसंबन्धरूपोऽर्थ इति यावत् । स एव वृत्तिशब्दार्थः । विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ् । लोट् च । आशिषि लिङ्लोटौ । विधिः नियोगकरणम् । निमन्त्रणम् आवश्यके श्राद्धभोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्तनम् । आमन्त्रणं कामचारानुज्ञा । अधीष्टः सत्कारः । आमन्त्रणे—इहासीत भवान् । अधीष्टे—पुत्रमध्यापयेत् । संप्रश्ने—किं भो वेदमधीयीयोत तर्कम् । प्रार्थने—भो भोजयेय अहम् । एवं लोट् ।

अवीतन्त्रीतरीलक्ष्मीधीश्रीह्रीणामुणादितः ।
सप्तानामेव शब्दानां सुलोपो न कदाचन ॥

The date of copying and the name of the scribe:

क्रोधननामसंवत्सरं तुलामासम् 1௨ நல்லாடையிலிருக்கும் ஸாம்பமூர்த்தி ஸ்வஹஸ்த லிகிதம்.

**535.** 28. K. 15.

## बालबोधिनी—बालसूरिकृता

Palm-leaf. 8 Foll. 12½ × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Foll. 3 and 4 are missing.

Contains the fourth Prakaraṇa *i.e.*, Kārakaprakaraṇa only incomplete.





**536.** 39. F. 14.

## मुखभूषणम्

Paper. 83 Foll. 7⅛ × 5¾ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Justifies the correctness of some of the words found in standard works and criticized as grammatically incorrect by some later critics. The author's name is not known.

Incomplete.

Beginning:

नित्यां ज्योतिर्मयीमेकां विग्रहत्रयशालिनीम् ।
परब्रह्मस्वरूपां तां परां वाचमुपास्महे ॥

इह खलु द्विविधाः शब्दाः लौकिका वैदिकाश्चेति । वेदे भवा वैदिकाः । यद्यपि लौकिकानां वेदेऽपि वृत्तिस्तथाप्यसाधारणवैदिकापेक्षया ते लौकिका इत्युच्यन्ते । लोक्यते शब्दार्थः पुरुषार्थो वात्रेति लोको वृद्धव्यवहारः । द्विविधा वृद्धा इतिहासज्ञाः काव्यज्ञाश्चेति । तेषां व्यवहारो वृद्धव्यवहारः । तत्र विदिता लौकिकाः । तत्र तावत् कविव्यवहारगोचराः केचन शब्दाः प्रक्रियाणां दुर्लक्षत्वात् अपशब्दाभासतां प्रतिपन्नाः प्रतीतिस्खलनं सहृदयानामुत्पादयन्ति । किं च,

पुरुषस्य स्वविद्यायामर्थं वर्णयतः सतः ।
पदं प्रत्यनभिज्ञत्वं नैव शोभावहं भवेत् ॥

तस्मात्तेषां व्युत्पत्तिः किंचिन्निरूप्यते । यथा—

'सोढुं न तत्पूर्वमवर्णमीशे
आलानितं स्थाणुमिव द्विपेन्द्रः' ।

अत्रायादिसंध्यभावदर्शनादपशब्दप्रतीतिर्न कार्या । कथम्? संहितायामित्यस्मिन् सूत्रे विवक्षितायामिति संबध्यते । तेन विवक्षितस्तु संधिर्भवतीत्यर्थः सेत्स्यति । संहितैव संधिः । तेन तत्कार्यभूतो गुणादिरुच्यते । तत एचोऽयवायाव इति । अस्यायमर्थः—संहितायामिति वर्तते । एचः स्थाने यथासंख्यम् अय् अव् आय् आव् इत्येते आदेशा भवन्ति अचि परतः संहितायां विवक्षितायामिति । एतदनुसारेणात्र संधिर्न विवक्षितः । तेनायादेशो न भवति ।

Colophon:

इति मुखभूषणे संधिविमर्शो नाम प्रथमः परिच्छेदः ।

End:

तथा च भट्टिकाव्ये—आश्वासथ निशाचरा इति । तस्मादाश्वसन्त्य इति नुमागमसहितः पाठो युक्त इति केचित् । तन्न युक्तम । अन्यथापि रूपसिद्धेः । यत्र हि गणकार्यस्यानित्यत्वमपेक्ष्यैव रूपसिद्धिर्भवति तत्रैव तदाश्रयणस्य युक्तत्वात् ।

**537.** 27. I. 11.

## यङ्लुक्संग्रहश्लोकव्याख्या

Palm-leaf. 7 Foll. 14½ × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Illegible writing.

This is a metrical work on grammar showing the frequentative forms (यङ्लुगन्तरूपाणि) of some of the roots. From the colophon it is understood that this work is a metrical explanation by an unknown author on a work called Yaṅluksaṅgraha-s'loka by an unidentified author known as Āhitāgnigṛha. See for another copy of the work R. No. 4373*a* of the Catalogue of the Madras Government MSS. Library.

Complete.

Beginning :

प्रणिपत्य जगन्नाथं रामं राजीवलोचनम् ।
प्रक्रिया यङ्लुकः कैश्चित्पद्यैः किमपि गद्यते ॥
धातोर्हलादेरेकाचो यङ्प्रत्यय इह स्मृतः ।
क्रियासमभिहारेऽर्थे गत्यर्थेभ्यस्तथा पुनः ॥
कौटिल्ये भावगर्हायां लुपादेश्च यङः पुनः ।
यङोऽचि चेति तस्यास्य लुगचि प्रत्यये स्मृतः ॥
बहुलं छन्दसीति प्राक्प्रकृतं यत्पदद्वयम् ।
एतद्यङोऽचि चेत्यत्र चशब्देनानुकृष्यते ॥
इत्येके तत्र भाषायां प्रयोगो नैव यङ्लुकः ।
तथाच हुश्नुग्रहणं वाक्यकारैर्निराकृतम ॥
हुश्नुवोरिति सूत्रेऽस्य छान्दसत्वेन यङ्लुकः ।
अपरे तु चकारेण केवलो बहुलग्रहः ॥
अनुकृष्टः पुनश्छन्दोग्रहो नेति जगुस्ततः ।
छन्दस्यपि च भाषायां प्रयोगस्तस्य संमतः ॥
तथा च भाष्यकारेण हुश्नुग्रहणमेव तत् ।
भाषायां यङ्लुगस्तीति लिङ्गत्वेन समर्थितम् ॥
वृत्तिकारादयोऽप्यत्र तदेव मतमास्थिताः ।
अस्माभिरपि तन्नीत्या प्रक्रियात्र प्रदर्श्यते ॥
प्रथमं तत्र भूधातुं प्रकृत्य प्रयतामहे ।
धातोरित्यादिना धातोर्भवतेर्यङि तस्य तु ॥
यङोऽचि चेति लुक्तत्र लुगसौ बहुलग्रहात ।
उपाधिव्यभिचारार्थादनच्यप्यनिमित्तकः ॥

End :

जाग्राहिषीष्टेत्यादि स्याच्चिण्वत्त्वे सीयुडादिषु ।
एवं यङ्लुकि सर्वत्र कार्या सूक्ष्मेक्षिका बुधैः ॥
यो वेद यङ्लुकं सम्यक्स वैयाकरणाग्रणीः ।
इत्येतद्भाष्यकारेण प्रशंसार्थं प्रदर्शितम् ॥
किरतिं चर्करीतान्तं पचतीत्यत्र यो नयेत् ।
प्राप्तिज्ञं तमहं मन्ये प्रारब्धस्तेन संग्रहः ॥
तपरत्वान्न कुरुते किरतौ यो रुगादिकम् ।
संग्रहो जानता प्राप्तिं तेन साधुगिरां कृतः ॥

Colophon :

आहिताग्निगृहाख्येन शाब्दसिंहेन ये कृताः ।
यङ्लुकः संग्रहश्लोकास्तद्व्याख्यैषा मया कृता ॥
अक्षरं यत्परिभ्रष्टं मात्राहीनं तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ॥

Then reads the following :

प्रहासे च मन्योपपदे मन्यतेरुत्तम एकवच्च । अस्य योगस्य श्लोकरूपेणोदाहरणानि—

प्रेरितो दशकण्ठेन सेनायां जानकीपतेः ।
शुकसारणशार्दूलानुवाचेदं विभीषणः ॥
शार्दूल किं त्वं मन्येऽन्यैरदृष्टः संचराम्यहम् ।
अस्मिन् कपिबले बद्धस्तल्लाङ्गूलैर्विकृष्यसे ॥
निलीयेथे परेभ्योऽत्र माययावां द्विषद्बले ।
किमु मन्ये वृथैवेयं मयि वां शुकसारणौ ॥
मायया मोहयिष्याव आवां प्रत्यर्थिसैनिकान् ।
मन्यते किं भवन्तौ क्व बाधते भास्करं तमः ॥
युवामिदानीं मन्येथे निग्रहीष्यावहे परैः ।
रामाय धर्मविज्ञाय दूतहत्या न रोचते ॥
द्विष्ठोऽप्यस्य परार्थत्वात् गुणेषु व्यतिरिच्यते ।
तत्राभिधीयमानः सन् प्रधानेऽप्युपयुज्यते ॥
षष्ठ्यर्थकारिका ॥
प्रसज्यप्रतिषेधोऽयं क्रियया सह यत्र नञ् ।
पर्युदासः स विज्ञेयो यत्रोत्तरपदेन नञ् ॥

The following lines are written at the end :

"श्रीमन्निरवधिगुणमणिगणालंकृतेषु निष्ठाकनिष्ठिताखिलकपिलवसिष्ठादिमुनिवरिष्ठेषु शमधनमूर्धन्येषु सुहृज्जनमनःकमलकमलबान्धवेषु सहोदराधिकसौभ्रात्रभरितेषु अस्मदाप्ततमेषु प्रणामा विलसन्तु ।"





**538.** 21. S. 5.

## यङ्लुक्संग्रहश्लोकव्याख्या

Palm-leaf. 12 Foll. 7 × 1⅛ inches. 8 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

**539.** 9. D. 6.

## यथोद्देशकार्यकालपरिभाषार्थविचारः

Paper. 5 Foll. 9¾ × 5 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

A treatise on the Paribhāṣās यथोद्देशं संज्ञापरिभाषम् and कार्यकालं संज्ञापरिभाषम् well-known in Pāṇini's grammar. The author's name is not known.

Complete.

Beginning :

यथोद्देशं संज्ञापरिभाषम् । कार्यकालं संज्ञापरिभाषम् । तत्राद्ये प्रकारद्वयम् । तत्राद्यमाह—उद्दिश्यते उच्चार्यते यस्मिन् काले स उद्देशः । तमनतिक्रम्य यथोद्देशम् । यस्मिन् काले परिभाषा संज्ञा चोच्चारिता तत्रैव वाक्यार्थबोधेन गृहीतपरिभाषार्थेन गृहीतसंज्ञापदशक्त्या च अष्टाध्याय्यां सर्वत्र व्यवहारः । ननु कार्यार्थत्वात्संज्ञापरिभाषाणां कार्यदेशवृत्तित्वं न्याय्यम् । किं च तदानीं विधिवाक्यार्थज्ञानेन किमस्य फलमित्याकाङ्क्षाशान्त्यभावेन साकाङ्क्षत्वात् अयं पक्षोऽसङ्गत इति चेत्, अत्र कैयटः—यदा अनुद्दिश्य प्रयोजनविशेषं प्रयोजनमात्रमभिसंधाय भविष्यति किंचिदनेन प्रयोजनमिति ज्ञानमात्रेण संतुष्यद्यथाश्रुतग्राहिप्रतिपत्त्रपेक्षः पक्ष इति ।

End :

किं च भपदसंज्ञेति विरोधिप्रतिद्वंद्विनिर्देशेन यत्रोभयोः प्राप्तिस्तत्रैवागत्या यथोद्देशपक्षाश्रयणेऽप्यन्यत्र कार्यकालपक्ष एवेत्याशय इति केषांचित्समाधानमपि न समञ्जसम् । तत्रापि कार्यकालपक्षे गतेरुक्तत्वेनागत्या मुख्यपक्षत्याग इत्यस्यायुक्तत्वादित्यलम् । एवं च ष्यङः संप्रसारणमिति सूत्रभाष्यमप्यनुगृहीतं भवतीति सुधीभिराकलनीयम् ।

**540.** 9. D. 6.

## रप्रत्याहारमण्डनम् —(पाठक)रामचन्द्रकृतम्

Paper. 6 Foll. 9¾ × 5 inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good-writing.

Nāgesa refuted रप्रत्याहार accepted by Bhaṭṭojidīkṣita. Pāṭhaka Rāmacandra son of Murāri and elder brother of Lakṣmaṇa, condemns herein Nāgesa's view and upholds Dīkṣita's view on रप्रत्याहार.

Complete.

Beginning :

संचिन्त्य वादिप्रवरं जेतारं श्रीपतञ्जलिम् ।
कुर्वे वादिविलासार्थं रप्रत्याहारमण्डनम् ॥

लण् । अत्र लकाराकारोऽनुनासिकः प्रतिज्ञायते । तेन लण्सूत्रस्थावर्णेन सहोच्चार्यमाणो रेफो रलयोः संज्ञेति सिद्धमिति कैयटमाधवहरदत्तदीक्षितादयः । अत्र वदन्ति—अस्यानुनासिकत्वे अतो ल्रेति पाणिनिः लकारं नोच्चारयेत् । प्रत्याहारेणैव निर्वाहात् । किं चास्ये-

त्संज्ञकत्वे यणूघटितसूत्रेषु बहुषु अर्धमात्रालाघवानुरोधेन यप्रत्याहारेणैव व्यवहरेत्। किं चानुबन्धानामच्-प्रत्याहारे ग्रहणाभावे आचारादप्रधानत्वाल्लोपश्च बलवत्तर इति भाष्योक्तस्य तृतीयहेतोरव्यापकतापत्तिः ।

End:

एतेन वस्तुतो रप्रत्याहाराभावेन रपर इत्यस्य स्थाने लपर इति पठनीयमिति लपरत्वं वक्ष्यामीति तुल्यास्यसूत्रभाष्याल्लभ्यत इति उरण्रपरसूत्रस्थः शब्देन्दुशेखरः परास्तः । एवं हि भाष्यादिसर्वग्रन्थस्वारस्ये दृढतरयुक्तेरभावे च महासाहसमवलम्ब्य कथमेतद् दूषयांचक्रुरिति त एव प्रष्टव्याः । मात्सर्यमुत्सार्य निपुणतरैर्विभावनीयं सुहृद्भिर्विद्वद्भिः ।

Colophon:

रामचन्द्रविरचितं रप्रत्याहारमण्डनं समाप्तिमगमत् ॥

Then reads the following stanza:

"बिन्दा विन्दति यत्र पात्रपदवीं सन्तो लघुत्वं गताः
पुंभिश्चेदवलम्ब्यते रतिकथाः क्वेणीदृशामादरः ।
विश्रान्ता यदि धाकरीषु कविता सत्सूरिणां का कथा
भूपाले यवने समस्तभुवने वैदग्ध्यमस्तं गतम् ॥"

**541.** 9. D. 91.

## रप्रत्याहारमण्डनम्—(पाठक)रामचन्द्रकृतम्

Paper. 5 Foll. 9 × 5¼ inches. 18 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Fol. *3b* is left blank. Complete.

Colophon:

इति श्रीमत्पाठकमुरारिसूनुपाठकलक्ष्मणाग्रजपाठकरामचन्द्रविरचितं रप्रत्याहारखण्डनं संपूर्णम् ।

The reading रप्रत्याहारखण्डनं found in the above-mentioned colophon is apparently wrong. It should be रप्रत्याहारमण्डनम्. The remark written in the margin as रप्रत्याहारस्थापनं strengthens the reading as मण्डनम्.

**542.** 9. F. 49.

## रप्रत्याहारमण्डनम्—(पाठक)रामचन्द्रकृतम्

Paper. 5 Foll. 9¼ × 8 inches. 17 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Complete.

**543.** 22. P. 13.

## रप्रत्याहारमण्डनम्—(पाठक)रामचन्द्रकृतम्

Palm-leaf. 6 Foll. 15½ × 1½ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

Reads the following colophon:

इति विद्वत्केसरिमिश्रविरचितं रप्रत्याहारमण्डनं संपूर्णम् ।

**544.** 27. E. 3.

## लघुमञ्जूषा

Palm-leaf. 32 Foll. 18 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

This is a valuable work on the philosophy of grammar and speech written by Nāges'a, son of Satī and S'ivabhaṭṭa and protege of the prince Rāmavarman ruler of S'ṛṅgabera near Allahabad. The work deals also with the general topics relating to S'ābdabodha like Gadādhara's Vyutpattivāda discussing the structure, import and power of the words. The main sections of the subjects dealt with are—the theory of Sphoṭa, Dhātvartha, Nipātārtha, Tiṅartha and Subartha. In explaining the theory of Sphoṭa, the author says that the theory is derived from the grammarian called Sphoṭāyana who was anterior to Pāṇini. The work is available in print together with two commentaries called Kalā and Kuñcikā written by the author's pupil Pāyaguṇḍa Vaidyanātha and Durbala Kṛṣṇamitra respectively. From the stanzas found at the end of the work it is known that Nāges'a was the pupil of Haridīkṣita in Vyākaraṇa and of Rāmarāma in Nyāya. He describes his two important works *namely* S'abdendus'ekhara and Mañjūṣā as his son and daughter respectively. The author may be assigned to the end of the 17th Century and the beginning of the 18th Century A.D. as he was invited to attend to a religious rite *as'vamedhayāga* by Jayasiṁha, the ruler of Jeypur (1688 to 1728 A.D.). This work is an abridgement of the author's bigger work called Mañjūṣā. The Paramalaghumañjūṣā described under No. 469 *ante* is another work of the author being a further abridgement of this work.

The MS. contains the Dhātvarthavicāra and Nipātārthavicāra (incomplete).

Beginning:

अथ सकलशब्दमूलभूतत्वाद्धात्वर्थो निर्णीयते । तत्र फलानुकूलो यत्नसहितव्यापारो धात्वर्थ इति सिद्धान्तः । यत्तु फलं धात्वर्थः, व्यापारः प्रत्ययार्थ इति; तन्न, लः कर्मणि चेत्यादिविरोधात् । न हि तेन व्यापारस्य प्रत्ययार्थता लभ्यते । किं च पचसि, पक्ष्यसि पक्वानित्यादौ फूत्कारादीनां प्रतीतये तत्रानेकप्रत्ययानां शक्तिकल्पनापेक्षया एकस्य धातोरेव शक्तिकल्पनोचिता । किंच फूत्कारादेः प्रत्ययार्थत्वे गच्छतीत्यादावपि तत्प्रतीतिवारणाय तद्बोधे पचिसमभिव्याहारस्यापि कारणत्वकल्पने गौरवम् ।

End:

'पञ्च पञ्चनखा भक्ष्याः' इत्यादाववधारणविषयबुद्धिस्थवृत्तिपञ्चत्वसंख्यावति पञ्चपदस्य लक्षणा । अवधारणं चात्र पञ्चातिरिक्तसंख्या . . . णसंबन्धिसमभिव्याहृतप्रकारकज्ञानरूपम् । तेनान्ये अभक्ष्या इति फलति । एवकारस्य तदर्थलक्षणया वा । फलं तु प्रापकप्रमाणबोधितस्य तदतिरिक्तविषयत्वाभावकल्पनमितीष्टसिद्धिः । यत्तु एवकारार्थो . . . ।

**545.** 20. E. 1.

## वर्णविभागः

Palm-leaf. 2 Foll. 14½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A work on Sanskrit alphabets specifying their total number and other aspects in each group.

Incomplete.

Beginning:

वर्णास्तावदेकपञ्चाशत् । ते द्विविधाः—अचो हलश्चेति । तत्राच एकाधिकपञ्चदश वर्णाः । हलः पञ्चत्रिंशद्वर्णाः । तत्र पञ्च वर्गाः । प्रतिवर्गं पञ्च वर्णाः । कादयो मावसानाः स्पर्शाः । यरलवा अन्तःस्थाः ।

End:

ध्रुव औन्नत्यं गतः । रामोऽभिरामः ।

**546.** 40. A. 22.

## वाक्यपदीयम् —भर्तृहरिकृतम्

Paper. 24 Foll. 10¾ × 4½ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is the well-known treatise on the philosophy of grammar by Bhartṛhari, pupil of Vasurāta. The work is also known by the name Harikārikās after the author's name. It is divided into three Kāṇḍas, *namely* 1. Āgamakāṇḍa, 2. Vākyakāṇḍa and 3. Padakāṇḍa dealing with the Sphoṭa, vākya and pada respectively.

In the first Kāṇḍa the author expounds from all possible standpoints the theory of Sphoṭa as the most essential truth of verbal sounds. Perhaps, Bhartṛhari was the first author who was responsible for separating the doctrine of Sphoṭa from the ordinary functions of grammar and treating it elaborately with an advanced philosophical idea so as to identify the grammatical Sphoṭa with the Vedantic Brahman in pure advaitic principles of Vivartavāda. Hence this chapter has been given also the title Brahmakāṇḍa. He also insists herein the necessity of Āgamaprāmāṇya or S'abdaprāmāṇya, probably in opposition to the view held by Vais'eṣikas. Hence it is also called Āgamakāṇḍa.

In the second Kāṇḍa the author deals with the vākya giving its characteristics and putting forth the arguments in favour of the theory that a sentence is distinct from the group of words and it has been endowed with a separate power of import. At the end of this Kāṇḍa he gives the following historical information on Pāṇini's grammar:—After Pāṇini and Kātyāyana, the author Vyāḍi wrote a bulky treatise on grammar called Saṁgraha in a lakh of granthas. But in course of time the work suffered much owing to the want of students and almost perished. At that time Patañjali came and wrote the Mahābhāṣya summarizing the Saṁgraha. Again the scarcity of capable teachers in the Mahābhāṣya gave opportunity to rival grammarians such as Baiji, Saubhava and Haryakṣa for destroying the work as they were already the opponents to the Saṁgraha, and consequently to the Mahābhāṣya also. Thus the Mahābhāṣya was not in vogue and remained only in a manuscript for a long time in the south. Then Candrācārya, Vasurāta and some others succeeded in their attempts to get back the work from the south and popularised it. Our author Bhartṛhari studied the Mahābhāṣya and learnt the secrets of grammatical science from Vasurāta.

In the third Kāṇḍa he deals with the word explaining the structure, import and power in it and treating some miscellaneous topics relating to it. Hence this Kāṇḍa is also known as Prakīrṇakāṇḍa or miscellaneous chapter. Mammaṭa and Nāges'a quote a few prose passages under the name of this work. Therefore it is understood that the work must have been in the form of prose and verses. But this MS. contains the verses only.





As regards the date of the author modern scholars relying upon the accounts given by the famous Chinese traveller Itsing, fix it between 600 and 650 A.D. But as Vasurāta, the author's preceptor, is said to have been a contemporary and opponent of Vasubandhu (337 to 437 A.D.) the author of the Abhidharmakos'a, our author may be fixed in the perriod still early *i.e.*, 400 A.D. (Vide page 14 of the Introduction to the Abhidarmakos'a written by Rahula Sāṅkṛtyāyana, Benares, 1931). Bhartṛhari was also the author of a commentary on the Mahābhāṣya called Pradīpikā. (*Vide* No. 110 *ante*.). The work has been completely printed and published in the Benares Sanskrit Series. The colophon found at the end of the third Kāṇḍa describes the author as the king of Avantī.

Contains the Kāṇḍas 1st complete and 2nd incomplete.

Beginning :

अनादिनिधनं ब्रह्म शब्दतत्त्वं यदक्षरम् ।
विवर्ततेऽर्थभावेन प्रक्रिया जगतो यतः ॥
एकमेव यदाम्नातं भिन्नं शक्तिव्यपाश्रयात् ।
अपृथक्त्वेऽपि शक्तिभ्यः पृथक्त्वेन च वर्तते ॥
अव्याहतकलां यस्य कालशक्तिमुपाश्रिताः ।
जन्मादयो विकाराः षड् भावभेदस्य योनयः ॥
एकस्य सर्वबीजस्य यस्य चेयमनेकधा ।
भोक्तृभोक्तव्यरूपेण भोगरूपेण च स्थितिः ॥
प्राप्त्युपायोऽनुकारश्च तस्य वेदो महर्षिभिः ।
एकोऽप्यनेकवर्त्मेव समाम्नातः पृथक्पृथक् ॥

Colophon :

इति भगवद्भर्तृहरिकृते वाक्यपदीये आगमसमुच्चयः प्रथमः काण्डः ।

End :

क्रियान्तरेण चैतेषां भवन्ति न हि शक्तयः ।
रूपादेव तु तादर्थ्यं नियमेन प्रतीयते ॥
तथैव रूपशक्तिभ्यामुत्पत्त्या समवस्थितः ।
शब्दो नियत . . . . . ॥

**547.** 38. I. 3.

## वाक्यपदीयम् —भर्तृहरिकृतम्

Paper. 223 Foll. 8¼ × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed from a MS. available in the Govt. Oriental MSS. Library, Madras.

As said in the last number, the work herein contains the verses and prose representing the text and Vṛtti on it by Bhartṛhari. The first Kāṇḍa of this work has been printed and published by the Society of Ram Lal Kapur Trust Lahore, under the editorship of Cārudeva S'āstri in 1934. The shorter vṛtti published in the Benares Sanskrit Series for the first Kāṇḍa with the authorship of Harivṛṣabha seems to be a condensed version of this Vṛtti.

This MS. contains the Kāṇḍa 1 complete and the 2 incomplete.

Beginning :

अनादिनिधनं ब्रह्म शब्दतत्त्वं यदक्षरम् ।
विवर्ततेऽर्थभावेन प्रक्रिया जगतो यतः ॥

सर्वपरिकल्पनातीतत्वं भेदसंसर्गसमतिक्रमेण स . . . . . . . विद्याविद्याप्रविभागरूपमप्रविभागं कालभेददर्शनाभ्यासेन मूर्तिविभागभावनया च व्यवहारानु-

पातिभिर्धर्मैः सर्वास्ववस्थास्वनाश्रितादिनिधनं ब्रह्मेति प्रतिज्ञायते। न हि कार्यकारणा . . . . विभक्तस्यैकस्य ब्रह्मणः सर्वप्रवादेष्वपूर्वापरे प्रवृत्तिनिवृत्तिकोटी संपरिसंख्यायेते। न चास्योर्ध्वमधस्तिर्यग्वा मूर्तिपरिवर्तप्रत्यङ्गानां क्वचित्क्वचिदवच्छेदोऽभ्युपगम्यते। तच्च भिन्नरूपाभिमतानां विकाराणां प्रकृत्यन्वयित्वाच्छब्दोपग्राहिता चावतिष्ठते शब्दतत्त्वमित्यभिधीयते। स्थितिप्रवृतिनिवृत्तिप्रविभागा हि शब्देनाक्रियन्ते। तच्चाक्षरनिमित्तत्वादक्षरमित्युच्यते। प्रत्यक्चैतन्येऽन्तः संनिवेशितस्य बोधनार्था व्यक्तिरभिनिष्यन्दते।

Colophon :

इति श्रीहरिवृषभमहावैयाकरणोपरचिते वाक्यपदीये आगमसमुच्चयो नाम प्रथमकाण्डं समाप्तम्।

2 Kāṇḍa begins :

शब्दस्य न विभागोऽस्ति कुतोऽर्थस्य भविष्यति।
विभागैः प्रक्रियाभेदमविद्वान्प्रतिपद्यते॥

यस्तावन्निमित्तरूपफलभेदादप्रसिद्धभेदक्रमवद्भिरयुगपद्भावैरवयवैर्युक्त इत्येव प्रतीतः शब्दः तस्यैवं नित्यत्वपक्षे योगः परिकल्पितो व्यवहारविषयो द्रव्यशक्तिनिमित्तानुपाती शब्देषु प्रत्यस्तरूपो विभागः स नास्ति।

End :

तथा द्विर्वचनेऽचीति तन्त्रोपायादिलक्षणः।
एकशेषेण निर्देशो भाष्य एवोपवर्णितः॥

सहविवक्षाविषयलक्षणानुपातिनमेकशेषमन्तरेणापि भाष्ये द्विर्वचनेऽचीत्यत्र द्विर्वचनं च द्विर्वचनं चेति तन्त्रोच्चारणविषय एकशेषविकल्प एवोपन्यस्तः।

प्रायेण संक्षेपरुचीनल्पविद्यापरिग्रहान्।
संप्राप्य वैयाकरणान् संग्रहेऽस्तमुपागते॥
कृतेऽथ पतञ्जलिना गुरुणा तीर्थदर्शिना।
सर्वेषां न्यायबीजानां महाभाष्ये निबन्धने॥
अलब्धगाधे गाम्भीर्यादुत्तान इव सौष्ठवात्।
तस्मिन्नकृतबुद्धीनां नैवावास्थित निश्चयः॥
बैजिसौभवहर्यक्षैः शुष्कतर्कानुसारिभिः।
आर्षे विप्लाविते ग्रन्थे संग्रहप्रतिकञ्चुके॥
यः पतञ्जलिशिष्येभ्यो भ्रष्टो व्याकरणागमः।
कालेऽथ दाक्षिणात्येषु ग्रन्थमात्रे व्यवस्थितः॥
पर्वतादागमं लब्ध्वा भाष्यबीजानुसारिभिः।
स नीतो बहुशाखत्वं चन्द्राचार्यादिभिः पुनः॥
न्यायप्रस्थानमार्गांस्तानभ्यस्य स्वं च दर्शनम्।
प्रणीतो गुरुणास्माकमयमागमसंग्रहः॥

**548.** 38. I. 20.

## वाक्यपदीयव्याख्या पद्धतिः—वृषभदेवकृता

Paper. 291 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a commentary called Paddhati on the Vākyapadīya which is in the form of verses and prose as described under the last number. The author Vṛṣabhadeva was the son of Devayaśas and protege of the king Viṣṇugupta who still remains unidentified. This commentary has been condensed and included in the book of Vākyapadīya published by the society of Ram Lal Kapur Trust, Lahore in 1934. The author Vṛṣabhadeva admits that there were already many commentaries on the Vākyapadīya before his.

The first Kāṇḍa only complete.

Beginning :

सर्वप्रपञ्चरूपं विगताशेषप्रपञ्चजालमलम्।





जयति जगतां निमित्तं भवबन्धच्छिदे परं ब्रह्म॥
विमलचरितस्य राज्ञो विदुषः श्रीविष्णुगुप्तदेवस्य।
भृत्येन तदनुभावाच्छ्रीदेवयशस्तनूजेन॥
बन्धेन विनोदार्थं श्रीवृषभेण स्फुटाक्षरं नाम।
क्रियते पद्धतिरेषा वाक्यपदीयोदधेः सुगमा॥
यद्यपि टीका बह्वयः पूर्वाचार्यैः सुनिर्मला रचिताः।
सन्तः परिश्रमज्ञास्तथापि चैनां ग्रहीष्यन्ति॥

'द्वावुपादानशब्देषु' इत्यतः प्रभृति प्रकरणं प्रवर्तिष्यते। तस्य त्वनाख्यातसंबन्धाभिधेयप्रयोजनस्य प्रेक्षापूर्वकारिणामनुपादेयतैव स्यादिति ते कथयितव्याः। तत्र संबन्धः प्रमाणप्रयोजनयोः हेतुहेतुमद्भावलक्षणस्तदन्तर्गतत्वान्न पृथगुक्तः। प्रकरणं हि शब्दादिपदार्थानुगमकम्। तस्य तत्फलम्। मोक्षस्तु पारम्पर्येण। ताभ्यां च सहास्य हेतुहेतुमद्भाव इति। यस्त्वस्य प्रकरणस्य व्याकरणेन सह संबन्धः तमयं 'नित्याः शब्दार्थसंबन्धास्तत्राम्नाता महर्षिभिः' इत्युपोद्घातकारिकायां स्वयमेव कथयिष्यति यतो मुनिभिर्व्याकरणे नित्याः शब्दादयः कथितास्ते चानेन प्रकरणेन समनुगम्यन्त इति। गुरूपक्रमं द्वितीयकाण्डान्ते स्वयमेव ग्रन्थकारो दर्शयिष्यति 'प्रायेण संक्षेपरुचीन्' इत्यादिभिः श्लोकैः। अभिधेयदर्शनाय तु 'अपोद्धारपदार्था ये' इत्यादिकारिकाद्वयम्। यतोऽष्टौ पदार्था निरूप्यन्तेऽस्मिन्प्रकरणे। द्विविधोऽर्थः अपोद्धारितः स्थितलक्षणश्च। शब्दो द्विविधः प्रतिपादकोऽन्वाख्येयश्च। संबन्धो द्विविधः कार्यकारणभावलक्षणः योग्यतालक्षणश्च। फलं द्विविधम्। अर्थप्रतिपादनं धर्मश्चेति। स्मृत्यर्थमनुगम्यन्त इति प्रकरणप्रयोजनम्। यतो व्याकरणाङ्गभूताष्टपदार्थस्मरणं प्रयोजनमस्य प्रकरणस्य। विशिष्टेष्टदेवतानमस्कारस्तु ब्रह्मणः शास्त्रादौ संकीर्तनान्न कृतः, यतो देवताः सर्वाः तस्यैव विवर्ता इति। सति व्याकरणस्य प्रयोजनवत्त्वे तदङ्गभूतपदार्थानुगमो युक्त इति नित्याः शब्दार्थसंबन्धा इत्यतः पूर्वाः कारिकाः सर्वा एव व्याकरणप्रयोजनान्वाख्यानाय।

End :

तदेवं श्रुतिस्मृतीनां स्वरूपमाख्याय व्याकरणस्मृतेरन्याभिः स्मृतिभिस्तुल्यतामाह—कायवाग्बुद्धीति। ते हि यथावस्थितपदार्थपरिच्छेदविरोधिनो बुद्धेः कालुष्यहेतव उपप्लवाः। तदुपघातेति। रागाद्युपघातहेतुभूतं वैराग्यादि। तस्य ये उपायास्तेषां लक्षणभूतान्यध्यात्मशास्त्राणि पातञ्जलादीनि।

*     *     *     *     *

*     *     *     *     *

सूक्तकरणिकालकाविनाविद्याषप्रयो विद्वद्भिः संज्ञेया भवति। विप्रयबन्धुपदानाम्।

Colophon :

इति श्रीवृषभदेवविरचितायां वाक्यपदीयपद्धतौ प्रथमं काण्डं समाप्तम्।

**549.** 23. L. 2.

## वाक्यपदीयव्याख्या पद्धतिः—वृषभदेवकृता

Palm-leaf. 110 Foll. $19 \times 1\frac{1}{2}$. 8 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the first Kāṇḍa only complete.

This is the original of the transcript described in the last No.

**550.** 39. F. 3.

## वाक्यपदीयव्याख्या पद्धतिः—वृषभदेवकृता

Paper. 160 Foll. $7\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$. 18 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed from a MS. of the Government. Oriental MS. Library Madras.

Breaks off in the 82nd stanza of the 1st Kāṇḍa.

The following colophon which mentions the work as complete is apparently wrong.

Colophon :

इति देवयशस्तनूजेन वृषभदेवेन विरचिता वाक्यपदीयटीका संपूर्णा ।

**551.** 40. B. 29.

## वाक्यपदीयव्याख्या प्रकाशः—हेलाराजकृतः

Paper. 79 Foll. $8\frac{3}{4} \times 5$ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing. The folios are given the serial numbers 1 to 251 of which 2 to 173 are missing.

This is a valuable commentary called Prakās'a on the third Kāṇḍa *i.e.* Padakāṇḍa *alias* Prakīrṇakāṇḍa of Bhartṛhari's Vākyapadīya. The author Helārāja was the son of Bhūtirāja a descendant of Lakṣmaṇa, the minister of the King Muktāpīḍa. Kṣemendra in his Aucityavicāracarcā quotes a stanza under the authorship of Rājaputra Muktāpīḍa while the same stanza is quoted in Vallabhadeva's Subhāṣitāvali under the authorship of Bhartsu. From this it is presumed that Muktāpīḍa had another pet name Bhartsu. According to Kalhaṇa's Rājataraṅgiṇī Muktāpīḍa was the son of Tārāpīḍa and a contemporary of King Yas'ovarman and the poet Vākpatirāja of the 8th Century A.D. But this information will not help us in fixing the exact date of Helārāja, as he was only a remote descendant of Muktāpīḍa's minister. As the author quotes Kaiyaṭa's Pradīpa he must be later than the 11th century A.D. in which Kaiyaṭa is supposed to have lived. Helārāja states that he has also written a commentary on the first two Kāṇḍas of the work by the name S'abdaprabhā. But this is not available anywhere. The author divides the third kāṇḍa into the following 14 sections, *viz*—1. Jāti, 2. Dravya, 3. Sambandha, 4. Bhūyodravya, 5. Guṇa, 6. Dik, 7. Sādhana, 8. Kriyā, 9. Kāla, 10. Puruṣa, 11. Saṁkhyā, 12. Upagraha, 13. Linga and 14. Vṛtti. The manuscript and the printed edition of this commentary, contain gaps in two places in the 7th section and make up for the omission by supplying the commentary of Puṇyarājā for the corresponding portions. From this we may presume that Puṇyarājā has written commentary on the third Kāṇḍa also.

The MS. contains one leaf in the beginning of the 1st section and then begins in the 82nd stanza of the 7th section and goes on up to the end of the 8th section.

यस्मिन्संमुखतां प्रयाति रुचिरं कोऽप्यन्तरुज्जृम्भते
नेदीयान्महिमा मनस्यभिनवः पुंसः प्रकाशात्मनः ।
तृप्तिं यत्परमां तनोति विषयास्वादं विना शाश्वतीं
धामानन्दसुधामयोर्जितवपुस्तत्प्रातिभं संस्तुमः ॥
काण्डद्वये यथावृत्ति सिद्धान्तार्थस्तु तत्त्वतः ।
प्रबन्धो विहितोऽस्माभिरागमार्थानुसारिभिः ॥





तच्छेषभूते काण्डेऽस्मिन् सप्रपञ्चे स्वरूपतः ।
श्लोकार्थद्योतनपरः प्रकाशोऽयं विधीयते ॥

इह पदार्थाष्टकविचारपरत्वाद्वाक्यपदीयस्य प्रथमकाण्डेन प्रयोजनादिपदार्थे निर्णीतेऽनन्तरकाण्डोपपादितोपपत्तिभिर्वाक्यतदर्थयोरन्वाख्येयस्थितलक्षणयोः पदार्थयोर्निर्णीतत्वात्तदपोद्धारकोपोद्धाररूपः पदविचारः प्रक्रम्यते । तत्र नियतविकल्पो यथाभिप्रायमपोद्धार इति यथासंभवं पदभेदानुद्दिशति—

द्विधा कैश्चित्पदं भिन्नं चतुर्धा पञ्चधापि वा ।
अपोद्धृत्यैव वाक्येभ्यः प्रकृतिप्रत्ययादिवत् ॥

वाक्यस्यैव निरंशस्य वाचकत्वादन्तरा पदप्रवृत्तिर्विभ्रम इति किमसत्यपदव्युत्पादनेनेत्याशङ्क्यापोद्धृत्यैव वाक्येभ्य इत्याह । अपोद्धृत्य कल्पनाबुद्ध्या पृथक्पदं निष्कृष्य । अखण्डवाक्यव्युत्पत्तावुपायः पदव्युत्पत्तिर्वाक्यवादिनाम् , अखण्डपदव्युत्पत्ताविव परिकल्पितरूपप्रकृतिप्रत्ययागमादेशादिव्युत्पत्तिः पदवादिनाम् ; आनन्त्याद्धि वाक्यानां स्वालक्ष्येनाशक्या व्युत्पत्तिः कर्तुमिति सदृशपदद्वारकम् ।

End :

यथाहि नोपाध्यायरूपादन्यन्मातुलत्वं तथा न भावादन्यत्पचिरूपम् । सामान्यविशेषयोरत्यन्तभेदाभावात् सकलविशेषपरिहारेण समान्यरूपानुपपत्तेरिति सर्वत्र सिद्धिः ।

Colophon :

इति श्रीभूतिराजतनयहेलाराजकृते प्रकीर्णप्रकाशे क्रियासमुद्देशोऽष्टमः । ग्रन्थः २९६९ ।

**552.** 39. G. 13

## वाक्यपदीयव्याख्या प्रकाशः—हेलाराजकृतः

Paper. 128 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed from a MS. of the Government Oriental MSS. Library, Madras.

Contains the 3rd Kāṇḍa, sections 9 to 13 only.

Fol. 123 is left blank ; but there is no gap in the matter.

Beginning :

क्रियानन्तरं कालः समुद्दिष्टः । स हि क्रियायाः परिच्छेदकः । तत्र दर्शनान्तरलक्षितं तावत् तत्स्वरूपमाह—

व्यापारव्यतिरेकेण कालमेके प्रचक्षते ।
नित्यमेकं विभु द्रव्यं परिमाणं क्रियावताम् ॥

परावरादिप्रत्ययलिङ्गो व्यापक एको मूर्तोऽत एवाकृतकत्वान्नित्यः कालः क्रियाव्यतिरिक्तो जन्मादिक्रियाद्वारेण भावपरिच्छेदको वैशेषिकैराम्नातः । तस्य परिच्छेदकान्तरेभ्यः परिच्छेद्यभेदेन भेदमाह—

दिष्टिप्रस्थसुवर्णादि मूर्तिभेदाय कल्पते ।
क्रियाभेदाय कालस्तु संख्या सर्वस्य भेदिका ॥

मूर्तिरसर्वगतद्रव्यपरिमाणम् । तत् परिच्छिद्यते दिष्ट्याद्यायाममानेन । तथा च मूर्तिमद्वस्तुगतमेव दिष्टिर्वितस्तिरित्यादि । एकदिग्विभागावच्छेदेन चानेन वस्तुपरिच्छेदे प्रमाणम् । प्रस्थादिना तु सर्वतोऽवच्छेदेनारोहपरिणाहाभ्यां व्रीह्यादेः परिच्छेदः । प्रस्थः द्रोणः आढकमित्येतत् परिमाणम् । परिः सर्वतो भावे । सुवर्णादिरुन्मानं तु तत्तद्विशेषेण द्रव्यं परिच्छिनत्ति सुवर्णं निष्कं पलमित्यादि । एभ्यो व्यतिरिक्तः कालोऽमूर्तक्रियापरिच्छेदहेतुः । सूर्यसंचारो हि कालेन मीयते मासः संवत्सर इत्यादि । मूर्ताः मूर्तस्य सर्वस्य संख्या परिच्छेदमादधाति प्रमाणादेश्च । द्वौ घटौ, बहव आ-

त्मान:, द्वे क्रिये, एका वितस्ति:, द्वौ हस्तौ, चत्वार: प्रस्था:, पञ्च पलानि। संख्यापि च संख्यया मीयते ; द्वे विंशती, पञ्च पञ्चाशत इति। कालेन तथा क्रिया: परिच्छेद्यन्त इत्याह—

उत्पत्तौ च स्थितौ चापि विनाशे चापि तद्वताम्।
निमित्तं कालमेवाहुर्विभक्तेनात्मना स्थितम् ॥

जन्मस्थितिविनाशा: समस्ता: क्रिया: कालान्तर्भवनहेतव इति तद्द्वारेण जन्मादिमतां पदार्थानां निमित्तकारणं कालमाहु: ।

Colophon :

इति भूतिराजतनयेन हेलाराजेन कृते प्रकीर्णप्रकाशे कालसमुद्देशो नवम: ।

End :

अभावे शशविषाणादीनामपि वस्तुभूतोत्तरपदाश्रयं लिङ्गम्। न चान्यथाभावोपाश्रयत्वादभावो व्यवह्रियत इति व्यापकमिदं संस्त्यानप्रसवौ स्थितिश्चेति लिङ्गत्रयं सिद्धान्तितमवगन्तव्यमित्यसमस्तपदसंस्कारनिमित्तभूता: पदार्था: पर्यवसितविचारा: ।

Colophon :

इति भूतिराजतनयहेलाराजकृते प्रकीर्णप्रकाशे लिङ्गसमुद्देशस्त्रयोदश: ।

**553.** 39. C. 7.

## वाक्यपदीयव्याख्या प्रकाश:—हेलाराजकृत:

Paper. 437 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed from a MS. of the Govt. Oriental MSS. Library, Madras.

Contains the 14th section *viz.* वृत्तिसमुद्देश of the 3rd Kāṇḍa.

Beginning :

असमस्तपदगतानर्थान् विचार्य समस्तपदविषयान् विचारयितुं पञ्चप्रकारवृत्तिपदविचार: प्रस्ताव्यते। तत्र प्रथमं समानाधिकरणतद्धितविचार: । तथाहि—कुत्सितादीनामर्थे चेल्लिङ्गवचनानुपपत्ति:, कुत्सितादिसमानाधिकरणादिति चेदतिप्रसङ्गो यथा टाबादिष्विति प्रत्ययार्थपक्षं समानाधिकरणपक्षं च दोषवन्तमुद्भाव्य सिद्धं तु येन कुत्सितादिवचनं तद्युक्तात् स्वार्थे प्रत्ययविधानादिति प्रकृत्यर्थविशेषणपक्षोऽवस्थापित: । येन धर्मेण कुत्सादय: प्रतिपद्यन्ते तद्धर्मयुक्तार्थाभिधायिन: प्रातिपदिकात् तेनैव कुत्सादेरुपादानात् तद्द्योतनाय स्वार्थे कनादय: प्रत्यया विधेया इति वार्तिकार्थ: । एवं च प्रकृत्यर्थविशिष्ट: प्रत्ययार्थ:, न तु कुत्सादिधर्ममात्रमिति लिङ्गवचनोपपत्ति: । उपात्तकुत्सादेरेव च शब्दात् प्रत्यय इति तत्समानाधिकरणादिदमादे: स्वयमनुपात्तकुत्सादेस्तदभाव: । एवं स्थिते केन धर्मेण कुत्सादय इत्युक्तम्—स्वार्थमभिधाय शब्दो निरपेक्ष इत्यादि। स्वार्थादिपञ्चकाभिधायिन: प्रातिपदिकात् स्वार्थादिनिमित्तकुत्सनादिद्योतनाय कनादय: प्रत्यया इति प्रकृत्यर्थविशेषणपक्ष: । प्रियकुत्सनादिषु पुन: प्रवर्ततेऽसौ विभक्त्यन्त इति च। न सुबन्तात् प्रत्ययविधानपरमेतद्वचनम्। अपि तु पञ्चकार्थनिमित्तत्वात् कुत्सनादे: देवदत्त इत्यादौ कुत्सादिमात्रे प्रत्ययेन द्योतिते प्रकरणादे: तद्धेतुर्लिङ्गादीनामन्यतमोऽवधार्यते। स च सुबन्तेन द्योतित इति विशिष्टकुत्साद्यर्थप्रतिपादनाय विभक्त्यन्त: प्रवर्तत इत्युच्यते। तदेतत् व्याचष्टे—

कुत्साप्रशंसातिशयै: समासार्थं तु युज्यते।
पदं स्वार्थादय: सर्वे यस्मात् कुत्सादिहेतव: ॥

स्वार्थद्रव्यलिङ्गसंख्याकर्मादिलक्षणेनार्थेन परिपूर्णाभिधेयं पदं स्वार्थादिनिमित्तेन विशिष्टेन कुत्साद्यर्थेन





युक्तमवधार्यते। स्वार्थादयश्चान्यत्र व्याख्याता नेह प्रपञ्च्यते। तदत्र प्रातिपदिकार्थनिमिमित्तत्वात् कुत्सादेस्तद्विशिष्टाभिधायिन: प्रातिपदिकादेवाधिकारात् प्रत्यय: । प्रत्ययान्तात् विभक्तिपराच्च कुत्सादिहेतोर्विशिष्टस्याभिव्यक्तिरिति समासार्थं तेन संबन्ध्यत इत्युच्यते।

End :

द्रव्यवाचिनामपि गवादीनां बाहीकादौ गुणनिमित्तसादृश्यवशेन प्रवृत्ते: प्रकारे गुणवचनत्वमस्त्येवेति किं विशेषणेन व्यावर्त्येत। तस्मात् गुणवचनग्रहणसामर्थ्यात् गुणवचनो य: शब्दो निर्ज्ञातस्तस्य प्रकारे सादृश्ये द्योत्ये द्विर्वचनमिति नास्त्यतिप्रसङ्ग इति। गुणोपसर्जनद्रव्यवाचिन: शुक्लादेरेव द्विर्वचनं गुणवाचिनश्चेति शुक्लशुक्ल: पट:, शुक्लशुक्लं रूपं, पटुपटुरितीष्टं सिद्धम्। तदेवं संसर्गावस्थ: पदार्थो वाक्यार्थादपोद्धृत्य पदविभागपूर्वकं समीक्षितपरिसमाप्तोऽर्थद्वारक: पदविचार इति।

Colophon :

इति भूतिराजतनयहेलाराजकृते प्रकीर्णप्रकाशे वृत्तिसमुद्देशश्चतुर्दश: । समाप्तं चेदं पदकाण्डम्।

मुक्तापीड इति प्रसिद्धिमगमत् काश्मीरदेशे नृप:
श्रीमान् ख्यातयशा बभूव नृपतेस्तस्य प्रभावानुग: ।
मन्त्री लक्ष्मण इत्युदारचरितस्तस्यान्ववाये भवो
हेलाराज इमं प्रकाशमकरोच्छ्रीभूतिराजात्मज: ॥
तमोध्वंस: सूर्यादिभिरिह कृतो यद्यपि भुवि
प्रदीप: साफल्यं क्वचिदपि तथाप्यत्र विषये।
प्रयात्येव प्रायो जगति खलु भावा: कृतधियां
न शक्या निह्नोतुं स्फुरदभिनवास्फाररुचिरा: ॥
निराकाङ्क्षेण वपुषा गता सर्वजनीनताम्।
तृतीया वागवस्थेयं प्रतिष्ठामुपयात्वत: ॥
त्रैलोक्यगामिनी येन त्रिकाण्डी त्रिपदी कृता।
तस्मै समस्तविद्याश्रीकान्ताय हरये नम: ॥
सूक्तिश्रिय: स्फुटा एता जयन्ति जगतां गुरो: ।
हरेर्भाव्याब्धिपीयूषच्छटाच्छुरितविग्रहा: ॥

समाप्तोऽयं प्रकीर्णप्रकाश: ।

The scribe of the original MS. from which the MS. under notice was copied, adds :

" विचित्रगुणनानार्थदर्शनैकनिबन्धनम्।
निर्मलानन्तबोधात्मचक्षु: सारस्वतं नुम: ॥
परगुणपरदानप्रस्तुताशेषकृत्या
निजगुणकलिकाभिर्लोकमामोदयन्त: ।
अविदितपरदोषा ज्ञानपीयूषपूर्णा:
करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्त: ॥
कदम्बमूले कदलीवनान्तरे
विचित्ररङ्गे वसती सखीभि: ।
विनोदयन्ती कलनादवीणया
सरस्वती मद्वदनेऽस्तु तुष्टा ॥"

**554.** 26. C. 37.

## वाक्यपदीयव्याख्या प्रकाश:—हेलाराजकृत:

Palm-leaf. 203 Foll. $19 \times 1\frac{3}{4}$ inches. 12 lines in a page. Malayālam script. Very old. Very much injured. Illegible writing.

Contains the third Kāṇḍa only.

This is the original MS. from which the transcript described under the next number was made. The leaves are much broken and placed in disorder.

**555.** 39. H. 25.

## वाक्यपदीयव्याख्या प्रकाश:—हेलाराजकृत:

Paper. 1108 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14

lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing. Bound in four volumes.

Transcribed from the palm-leaf MS. described under the last number.

Contains the third Kāṇḍa only.

**556.** 29. A. 15.

## विद्वन्मुखभूषणम्—(प्रयाग) वेङ्कटाद्रिभट्टकृतम्

Palm-leaf. 89 Foll. 16½ × 1½ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

A small metrical work giving the conclusions arrived at after long discussions as found in the Mahābhāṣya on each of the sūtras of Pāṇini with suitable similes. Each verse is followed by an explanation in prose by the same author. The work is also called Mahābhāṣyavidvanmukhabhūṣaṇa. Nothing is known about the author's lineage, date etc. except that he was probably an inhabitant of a place called S'ubhagiri or S'obhanādri as he salutes the Lord S'rī Rāma enshrined at that place.

Contains the 1st pāda of the 1st adhyāya.

Beginning :

दासायते यद्दासस्य स्वयमेव चतुर्गुण: ।
श्रीरामं तमनाद्यन्तं वन्दे शुभगिरीश्वरम् ॥
शिष्टा एव न किंतु ग्राह्यं क्षुधितार्थिमात्रमिह दात्रा ।
अन्नस्यादैज्मात्रमिवादैच्छब्देन वृद्धिसंज्ञायाम् ॥

अत्र भगवता भाष्यकृता तद्भावितानामादैचां ग्रहणम्, उतादैज्मात्रस्येति संशयं प्रदर्श्य पक्षद्वयेऽपि दूषणमुक्त्वा आदैज्मात्रपक्षे दूषणोद्धारपूर्वकं स एव पक्ष: सिद्धान्तित: । तथा च यथा वृद्धिसंज्ञायां वृद्धिसंज्ञाविधायके वृद्धिरादैजिति सूत्र इत्यर्थ: । आदैज्ग्रहणेन आदैच्छब्देन आदैज्मात्रं गृह्यते । न तु शिष्टा: विहिता: तद्भाविता एवादैचो गृह्यन्त इति ; आदैज्मात्रपक्षस्यैव सिद्धान्तितत्वादिति भाव: ।

Colophon :

इति श्रीमहाभाष्यविद्वन्मुखभूषणे प्रथमे पादे तृतीयमाह्निकम् ।

End :

तमिमं भाष्यकारसिद्धान्तं निबध्नाति—

प्राचामाचार्याणां पदमेङादि व्यवस्थितं यद्वत् ।
तद्वदनुभवति कश्चिद्वृद्धत्वं सदसि न स्वभार्यायाम् ॥

प्राचां प्राचीनानामाचार्याणां मत इति शेष: । एङादि एङ् आदिर्यस्य तत् एङादि । एङादि पदं यद्वत् यथा वृद्धत्वं वृद्धसंज्ञां व्यवस्थितमनुभवति क्वचित्प्राप्नोति क्वचिन्न प्राप्नोतीत्यर्थ: । व्यवस्थितविभाषाश्रयणादिति भाव: । तद्वत् तथा कश्चिद्धूर्त इति शेष:, सदसि सभायां वृद्धत्वं स्थविरभावमनुभवति । क्वचिदुद्ग्राह: कर्तव्य इति सभ्यैरनुयुक्तो बाल्ये मम सामर्थ्यमुद्ग्राहे स्थितम् ; इदानीमहं वृद्धो जात: ; उद्ग्राहं कर्तुं न शक्नोमीति स्वस्मिन् वृद्धत्वमारोपयतीत्यर्थ: । न तु स्वभार्यायाम् ; तस्यां तु युववदेव व्यवहरतीति भाव: । अत एव तस्यापि वृद्धत्वं व्यवस्थितम् । उद्ग्राहादौ विषये वृद्धत्वमस्ति भार्यायां विषये नास्तीति दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोस्तुल्यता ।

आह्निकसमाप्तिं च कथयति ।

Colophon :

इति श्रीप्रयागवेङ्कटाद्रिभट्टविरचिते महाभाष्यविद्वन्मुखभूषणे प्रथमाध्याये प्रथमे पादे नवममाह्निकम् ।





**557.** 24. L. 13.

## विभक्त्यर्थकारिका:

Palm-leaf. 3 Foll. 13½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

A small metrical work explaining the meaning of the Kārakas or case-affixes applied to nouns, with suitable illustrations. The author's name is not known.

Complete.

Beginning :

अथ कारकविभक्तीनामुपपदविभक्तीनां चोदाहरणान्युच्यन्ते—

तत्रोक्ते कर्तरि यथा रामो जयति वैरिण: ।
रणे रामौ च रामाश्च जयतश्च जयन्ति च ॥ १ ॥
संबोधने तु प्रथमाविभक्तिर्भवति ध्रुवम् ।
यथा हे राम हे रामौ हे रामा इत्यनुक्रमात् ॥ २ ॥
हेशब्देन विनापि स्यात्क्वचिदन्तेऽपि हे भवेत् ।
यथा राम प्रसीद त्वं राम हे त्वां भजाम्यहम ॥३॥
इत्युदाहरणं दत्तमुक्ते कर्तरि केवलम् ।
अथोदाहरणं किंचिदुक्ते कर्मणि दीयते ॥ ४ ॥
न जीयते न जियेते न जीयन्ते रणाङ्कणे ।
रामो रामौ च रामाश्च शत्रुभिश्चेति निश्चितम् ॥५॥

End :

क्रिया चेत्क्रियया लक्ष्या तत्र स्यात्सप्तमी तथा ।
मयि खादति रामोऽगान्मय्याचामत्युपागत: ॥
एवं सर्वेषु शब्देषु विभक्तिवचनेषु च ।
उक्तानुसारि विज्ञेयमुदाहरणमुत्तमम् ॥

Colophon :

इति विभक्त्यर्थप्रकरणम् ।

**558.** 19. L. 49.

## वृत्तिदीपिका—(मौनि)श्रीकृष्णभट्टविरचिता

Palm-leaf. 27 Foll. 15 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Deals with various Vṛttis or power of words according to the principles accepted by the philosophers of grammar. The author is Mauni S'ri-Kṛṣṇabhaṭṭa son of Raghunāthabhaṭṭa and grandson of Govardhanabhaṭṭa of the Mauni family. The author was younger brother of Jayakṛṣṇa, the author of the Siddhāntakaumudīvyākhyā Subodhinī. He salutes Mādhavendrasarasvatī as his preceptor.

Complete.

Beginning :

हरि: ओम् । वृत्तिदीपिका ।
सजलजलदकालं सर्वलोकैकपालं
व्रजयुवतिरसालं चन्दनाभ्यक्तफालम् ।
विहतदुरितजालं फुल्लराजीवनालं
विलसितवनमालं नौमि गोपालबालम् ॥
ध्यात्वा व्यासं गुरुं नत्वा माधवेन्द्रसरस्वतीम् ।
मैनिश्रीकृष्णभट्टेन तन्यते वृत्तिदीपिका ॥

इह सकलजनाभिलषितमोक्षमुख्योपायात्मतत्त्वज्ञानस्य तत्त्वमस्यादिमहावाक्यार्थबोधजन्यत्वात् शाब्दबोधे च वृत्तिग्रहजन्योपस्थितेर्हेतुत्वाद्वृत्तिर्निरूप्यते ।

End :

इत्थं निरूपिता: पञ्च व्यक्तिस्फोटा: । बोपदेवेन तु शक्ततावच्छेदिका जातिरेव वाचिकेत्युक्तम् । जातिश्चाविद्यको धर्मविशेष: । तथाच वर्णजातिस्फोट: पद-

जातिस्फोटः वाक्यजातिस्फोट इति तन्मते स्फोटत्रयं सिद्धम् ।

Colophon :

इति श्रीमन्मौनिकुलतिलकायमानगोवर्धनभट्टात्मज-रघुनाथभट्टसुतश्रीकृष्णभट्टविरचिता वृत्तिदीपिका समाप्ता ।

**559.** 26. L. 28.

## वृत्तिदीपिका—(मौनि)श्रीकृष्णभट्टकृता

Palm-leaf. 6 Foll. $13\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Incomplete.

**560.** 24. B. 3.

## वैयाकरणभूषणम्—कोण्डुभट्टकृतम्

Palm-leaf. 151 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches 12 lines in a page. Maḷayāḷam script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides.

In the shape of a commentary on the Vaiyākaraṇamatonmajjana of Bhaṭṭojidikṣita, the work enters lengthy discussions on the philosophy of grammar and establishes the principles of grammarians after refuting the views of the opposite schools of Nyāya and Mīmāṁsā on the subject. The author Koṇḍubhaṭṭa was the son of Raṅgojibhaṭṭa, the brother of famous Bhaṭṭojidīkṣita. Raṅgoji is said to have defeated one Vidyādhīs'ayati of the Dvaita school of philosophy in a philosophical contest and received honours in the court of Keladi Veṅkaṭappa. Raṅgoji is also said to have written a work on Vedanta (probably the Advaitacintāmaṇi) and a work called Mādhvasiddhāntabhaṅga. The work is divided into the following chapters: 1. Dhātvarthanirṇaya, 2. Lakārārthanirṇaya, 3. Subarthanirṇaya, 4. Nāmārthanirṇaya, 5. Samāsas'aktinirṇaya, 6. S'aktinirṇaya, 7. Nañarthanirṇaya, 8. Nipātārthanirṇaya, 9. Bhāvapratyayārthanirṇaya, 10. Devatāpratyayārthanirṇaya, 11. Abhedaikatvasaṁkhyānirṇaya, 12. Ktvādyarthanirṇaya and 13. Sphoṭanirṇaya.

The author quotes a work called Vedāntabhūṣaṇa.

Complete.

Beginning :

श्रीलक्ष्मीरमणं नौमि गौरीरमणरूपिणम् ।
स्फोटरूपं यतः सर्वं जगदेतद्विवर्तते ॥ १ ॥
अशेषफलदातारं भवाब्धितरणे तरिम् ।
शेषाशेषार्थलाभार्थं प्रार्थये शेषभूषणम् ॥ २ ॥
वाग्देवी यस्य जिह्वाग्रे नरीनर्ति सदा मुदा ।
भट्टोजिदीक्षितमहं पितृव्यं नौमि सिद्धये ॥ ३ ॥
पाणिन्यादिमुनीन्प्रणम्य पितरं रङ्गोजिभट्टाभिधं
द्वैतध्वान्तनिवारणैकफलिकां पुंभाववाग्देवताम् ।
ढुण्ढि गौतमजैमिनीयवचनव्याख्यातृभिर्दूषितान्
सिद्धान्तानुपपत्तिभिः प्रकटये तेषां वचो दूषये॥४॥
नत्वा गणेशपादाब्जं गुरूनथ सरस्वतीम् ।
श्रीकोण्डुभट्टः कुर्वेऽहं वैयाकरणभूषणम् ॥ ५ ॥

प्रारिप्सितप्रतिबन्धकप्रत्यूहव्यूहोपशमनाय विरचितं श्रीपतञ्जलिस्मरणरूपं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते—





फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृतः ।
तत्र निर्णीत एवार्थः संक्षेपेणेह कथ्यते ॥

इति । देवतान्तरं त्यक्त्वा फणिन एव स्मरणं तु तस्य प्रकृतशास्त्रनिर्मातृतयाभ्यर्हितत्वेनेष्टतरत्वादित्याहुः । उद्धृत इत्यत्रास्माभिरिति शेषः। भाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृत इत्युपादानं च तत्रत्यकथनस्याधुनिककल्पितत्वेनापाणिनीयत्वाश्रद्धेयत्वपर्युदासाय । तस्याश्रद्धेयत्वे च तन्मूलकत्वादेतस्याप्यश्रद्धेयत्वं स्यादिति भावः । तत्र निर्णीत इत्याद्युपादानं चेतोऽप्यधिकजिज्ञासुभिरस्मत्कृतशब्दकौस्तुभादाववधेयमिति ध्वनयितुम् ।

Colophon :

इति वैयाकरणभूषणे धात्वाख्यातसामान्यार्थयोर्निरूपणं समाप्तम् ।

End :

उक्तं हि वाक्यपदीये—

अजन्मनि यथा नित्ये पौर्वापर्यविवर्जिते ।
तत्त्वे जन्मादिरूपत्वं विरुद्धमुपलभ्यते ॥

इति । तस्मादविद्यादशायामुक्तरीत्या जातिरेव स्फोटः । निष्कर्षे तु ब्रह्मैव स्फोट इति भावः । परं त्वविवद्याद-शायामपि वर्णानां वाचकत्वमभ्युपेत्य स्फोटखण्डनमयुक्तमिति ध्येयम । ब्रह्मैवेत्यनेन "अत्रायं पुरुषः स्वयं ज्योतिः" "तमेव भान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति" इति श्रुतिसिद्धं स्वपरप्रकाशत्वं सूचयन् स्फुटत्यर्थोऽस्मादिति स्फोट इति यौगिकं स्फोटशब्दाभिधेयत्वं सूचयतीति सिद्धम ।

विद्याधीशवरेण्यसंज्ञकयतिं श्रीमाध्वभट्टारकं
जित्वा केलदिवेङ्कटप्पसविधे ह्यान्दोलिकां प्राप्तवान्।
यश्चक्रे मुनिवर्यसूत्रविवृतिं सिद्धान्तभङ्गं तथा
माध्वानां तमहं गुरूपमगुरुं रङ्गोजिभट्टं भजे ॥

पाणिनीयवचसां खलु मूलं चन्द्रशेखर भवानिति रूढम्।
तेन भूषणमिदं हि तवैव प्रीतये भवतु साम्बशिवस्य ॥

Colophon :

इति श्रीपदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणधुरीणरङ्गोजि-भट्टात्मजकोण्डुभट्टकृते वैयाकरणभूषणे चरमः स्फोटवादः समाप्तः ।

**561.** 20. I. 5.

## वैयाकरणभूषणम्—कोण्डुभट्टकृतम्

Palm-leaf. 105 Foll. $18 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains up to the end of Subarthanirṇaya.

Date of copying :

"सर्वजिद्वत्सरे शुक्ले दशम्यां चैत्रके तथा ।
लिखितं मन्दवारे च वैयाकरणभूषणम् ॥"

**562.** 20. I. 7.

## वैयाकरणभूषणम्—कोण्डुभट्टकृतम्

Palm-leaf. 61 Foll. $17\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Telugu and Grantha scripts. Old. Much injured. Clear writing.

Wooden boards are added to both sides.

Wants beginning in the Lakārārthanirṇaya and goes on up to the end of the work.

**563.** 20. I. 10.

## वैयाकरणभूषणम्—कोण्डुभट्टकृतम्

Palm-leaf. 137 Foll. $15 \times 1\frac{1}{2}$ inches,

7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Begins in the Samāsas'aktinirṇaya and goes on up to the end of the work.

The scribe adds :

" इति स्वयं साम्बमूर्तिश्रीनिवासद्वयेन च ।
स्वामिरामानुजाभ्यां च नरसिंहद्वयेन च ॥
अलेख्ययं ग्रन्थवरो वैयाकरणभूषणम् ।
चोलियाप्पाख्यविदुषो ह्यनायासाद्विशेषतः ॥ "

Date of copying :

चतुर्विंशतिपरिवृत्तिगतसाधारणवर्षे लिखितम् ।

**564.** 20. I. 11.

## वैयाकरणभूषणम् —कोण्डुभट्टकृतम्

Palm-leaf. 143 Foll. 15 × $1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains from the Dhātvarthanirṇaya to Samāsas'aktinirṇaya.

The following verses are found at the end :

" धात्वाख्यातार्थवादश्च लकारार्थस्तथैव च ।
सुबर्थवादो नामार्थ इति वादचतुष्टयम् ।
समासिमगमत्पूर्वखण्डः साधु विवेचितः ॥ "

**565.** 20. I. 15.

## वैयाकरणभूषणम् —कोण्डुभट्टकृतम्

Palm-leaf. 48 Foll. $17\frac{3}{4}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

Breaks off in the Lakārārthanirṇaya.

**566.** 28. G. 15.

## वैयाकरणभूषणम्—कोण्डुभट्टकृतम्

Palm-leaf. 10 Foll. 16 × $1\frac{1}{8}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script, Old. Much injured. Clear writing.

Contains a small portion in the beginning.

**567.** 11. C. 3.

## वैयाकरणभूषणसारः—कोण्डुभट्टकृतः

Paper. 39 Foll. 12 × $6\frac{1}{2}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a summary of the bigger work called Vaiyākaranabhūṣaṇa described under previous numbers, by the same author.

Complete.

Beginning :

श्रीलक्ष्मीरमणं नौमि गौरीरमणरूपिणम् ।
स्फोटरूपं यतः सर्वं जगदेतद्विवर्तते ॥ १ ॥
अशेषफलदातारं भवाब्धितरणे तरिम ।
शेषाशेषार्थलाभार्थं प्रार्थये शेषभूषणम् ॥ २ ॥
पाणिन्यादिमुनीन्प्रणम्य पितरं रङ्गोजिभट्टाभिधं
द्वैतध्वान्तनिवारणादिफलिकां पुंभाववाग्देवताम् ।
दुण्ढिं गौतमजैमिनीयवचनव्याख्यातृभिर्दूषितान्
सिद्धान्तानुपपत्तिभिः प्रकटये तेषां वचो दूषये ॥

प्रारिप्सितप्रतिबन्धकोपशमनाय कृतं श्रीफणिस्मरणरूपं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते—

फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृतः ।
तत्र निर्णीत एवार्थः संक्षेपेणेह कथ्यते ॥





उद्धृत इत्यस्माभिरिति शेषः । भाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृत इत्युक्तिस्तु शब्दकौस्तुभोद्धृतानामाधुनिकोत्प्रेक्षितत्वनिरासाय । अन्यथा तन्मूलकस्यास्य ग्रन्थस्याप्याधुनिकोत्प्रेक्षितत्वेनासारत्वापत्तौ पाणिनीयानामनुपादेयतापत्तेः । तत्र निर्णीत इत्युक्तिरितोऽप्यधिकजिज्ञासुभिः शब्दकौस्तुभे द्रष्टव्यमिति ध्वनयितुम् ।

End :

उक्तं च वाक्यपदीये—
शास्त्रेषु प्रक्रियाभेदैरविद्यैवोपवर्ण्यते ।
समारम्भस्तु भावानामनादि ब्रह्म शाश्वतम् ॥ इति ॥

ब्रह्मैवेत्यनेन 'अत्रायं पुरुषः स्वयं ज्योतिः' 'तमेव भान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति' इति श्रुतिसिद्धं स्वपरप्रकाशत्वं सूचयन् स्फुटत्यर्थोऽस्मादिति स्फोट इति यौगिकं स्फोटशब्दाभिधेयत्वं सूचयति । निर्विघ्नप्रचयायान्ते मङ्गलं स्तुतिनतिरूपमाह—पूर्णात्मन इत्यादिना ।

**568.** 11. C. 3.

## वैयाकरणभूषणसारः—कोण्डुभट्टकृतः

Paper. 91 Foll. 11 × $5\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

Wants beginning; otherwise complete.

**569.** 20. I. 13.

## वैयाकरणभूषणसारः—कोण्डुभट्टकृतः

Palm-leaf. 49 Foll. 16 × $1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

After the colophon at the end the following remark is added : विद्वन्मतोन्मज्जन्यां टिप्पणं समाप्तम् । ग्रन्थसंख्या 1460. From this it is presumed that the Kārikās on which the Bhūsaṇasāra is a commentary are also called Vidvanmatonmajjanī.

**570.** 22. P. 12.

## वैयाकरणभूषणसारः—कोण्डुभट्टकृतः

Palm-leaf. 42 Foll. 16 × $1\frac{1}{8}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

The colophon herein reads thus :

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणरङ्गोजिभट्टात्मजकोण्डुभट्टकृते वैयाकरणभूषणसारे स्फोटवादः समाप्तः ।

The scribe adds :

प्रमोदूताख्यके वर्षे सिंहमासे तु शुक्लके ।
पक्षे वारे च जीवस्य तारे ज्येष्ठाख्यके वरे ॥
श्रीवत्सकुलजातेन वेंकटेशाख्यसूरिणा ।
ग्रन्थो भूषणसाराख्यः संपूर्णो लिखितो वरः ॥

**571.** 24. K. 25.

## वैयाकरणभूषणसारः—कोण्डुभट्टकृतः

Palm-leaf. 54 Foll. $12\frac{3}{4}$ × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

**572.** 28. I. 36.

## वैयाकरणभूषणसारः—कोण्डुभट्टकृतः

Palm-leaf. 22 Foll. 18 × 1 inches. 6

lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Foll. bearing the numbers 1 to 5, 8 to 11, 15, 19, 25, 28 and 29 are missing.

Wants the beginning and end with many gaps in the middle.

**573.** 35. C. 16.

## वैयाकरणभूषणसारः—कोण्डुभट्टकृतः

Paper. 29 Foll. $10\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the S'aktinirṇaya.

**574.** 9. D. 23.

## वैयाकरणभूषणसारव्याख्या दर्पणः—हरिवल्लभकृतः

Paper. 55 Foll. $10 \times 6\frac{1}{4}$ inches. 16 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

A commentary on the Vaiyākaraṇabhūṣaṇasāra of Koṇḍubhaṭṭa by Harivallabha son of Vallabha of Kūrmācala. The author's father Vallabha is said to have been known with surname Utprabhātiya and to have written a work called Vinodamañjarī on Vedānta.

Breaks off in the सुबर्थनिर्णय.

Beginning :

रमाप्रेमामत्रं जगदवनदक्षं मधुहृत-
श्रुतिस्तोमाहृत्या.परिजनितवेदाननमुदम् ।
अखण्डानन्दाढ्यं निखिलजनहृत्कञ्जनिलयं
हयग्रीवं वन्दे प्रकृतकृतिविघ्नक्षतिकृते ॥

सत्येकस्मिन्नपि बाधके समवहितसाधकसहस्रादपि कार्योत्पत्तेरदर्शनादपेक्षितप्रारिप्सितप्रत्यूहापोहायानुष्ठितं भगवत्स्तुतिरूपं मङ्गलं ग्रन्थकृच्छिष्यशिक्षार्थमादौ निबध्नाति—श्रीलक्ष्मीरमणमिति । अधिकरणव्युत्पन्नल्युडन्तरमणशब्देन कर्तृषष्ठ्यन्तलक्ष्मीपदस्य समासः । तेन च श्रीसहितशब्दस्य मध्यमपदलोपी समासः, शाकपार्थिवादेराकृतिगणत्वात् । तदुपादानं च सशक्तिकस्यैव भगवतो जगन्निर्माणे कारणत्वमिति ध्वनयितुम् । नौमीति । णु स्तुताविति धातोरस्मच्छब्दाप्रयोगेऽपि गम्यमानतदर्थसामानाधिकरण्यस्य लकारार्थकर्तरि सत्त्वात् वर्तमानक्रियाद्योतकलडुत्तमपुरुषः, अस्मद्युत्तम इत्यत्र पूर्वसूत्रात् स्थानिनीत्यस्यानुवृत्तेः । स्तुतिश्चोत्कृष्टगुणवत्त्वप्रकारकबोधानुकूलो व्यापारः । स एव च प्रकृतधात्वर्थः । बोधरूपधात्वर्थफलाश्रयत्वाल्लक्ष्मीरमणस्य कर्मता । एवं च वैयाकरणमते प्रकृते श्रीसहितलक्ष्मीरमणाश्रयकोत्कृष्टगुणवत्त्वप्रकारकबोधानुकूलो मदभिन्नाश्रयको वर्तमानशब्दप्रयोगरूपो व्यापार इति वाक्यार्थः ।

Colophon :

इति भूषणसारदर्पणे धात्वर्थाख्यातार्थनिरूपणम् ।

End :

अपरे तु खदिराङ्गारसवर्णे इति विशेषणोपादानात् तत्र कुण्डलयोः प्रकृतित्वं गम्यते । सिद्धाया विकृतेः पाकानपेक्षणात् । पुनरपरयाकृत्या युक्त इति विशेषणेन तु सुवर्णपिण्डस्य विकृतित्वम् । आकृत्यन्तरयोगस्य प्रकृतित्वाप्रयोजकत्वात् । युज्यते चैतत् । मृत्तिकेत्येव सत्यमितिवत् संहृतिमुखेन पुनरावृत्त इति विशेषणेनापि सुवर्णपिण्डस्य विकृतित्वं गम्यते । तथा सति पूर्वोपक्रान्तकृतिपरंपरायास्तत्पर्यवसायित्वेन सिषाधयिषितसुवर्णनित्यत्वस्य सिद्धेः ।





**575.** 11. D. 142.

## वैयाकरणमतोन्मज्जनम्—भट्टोजिदीक्षितकृतम्

Paper. 3 Foll. $9\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a metrical work by Bhaṭṭojidīkṣita summarizing the essence of the philosophical doctrine of grammarians in 74 verses. These verses have been commented upon by Koṇḍubhaṭṭa in his Vaiyākaraṇabhūṣaṇa and Sāra thereof. Pāyaguṇḍa Vaidyanātha mentions this work by the name Vaiyākaraṇamatonmajjana in his commentary on the Laghumañjūṣā. Vide also No. 4229 of the Des. Cat. of the MSS. in the Asiatic Society of Bengal, Vol. I. 1931.

Complete.

Beginning :

फणिभाषितभाष्याब्धेः शब्दकौस्तुभ उद्धृतः ।
तत्र निर्णीत एवार्थः संक्षेपेणेह कथ्यते ॥
फलव्यापारयोर्धातुराश्रये तु तिङः स्मृताः ।
फले प्रधानं व्यापारस्तिङर्थस्तु विशेषणम् ॥
फलव्यापारयोस्तत्र फले तङ्यक्चिणादयः ।
व्यापारे शप्श्नमाद्यास्तु द्योतयन्त्याश्रयान्वयम् ॥

End :

सत्यासत्यौ च यौ भागौ प्रतिभावं व्यवस्थितौ ।
सत्यं यत्तत्र सा जातिरसत्या व्यक्तयो मताः ॥
इत्थं निष्कृष्यमाणं यच्छब्दतत्त्वं निरञ्जनम् ।
ब्रह्मैवेत्यक्षरं प्राहुस्तस्मै पूर्णात्मने नमः ।

Colophon :

इति शब्दकौस्तुभसंक्षेपार्थः ।

After this some stray stanzas from the Vākyapadīya are written.

**576.** 8. F. 24.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Paper. 2 Foll. $7\frac{1}{4} \times 6$ inches. 20 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

An explanatory commentary with discussion on Pāṇini Sūtras 1-1-9 and 1-1-10. As the MS. contains a collection of works by M. M. Ganapati S'āstri of Paññānāḍu it may be presumed that this work also might have been written by him.

Beginning :

वाणीं पाणिनिमाचार्यं कात्यायनमुनिं तथा ।
कृताञ्जलिर्नमस्यामि भगवन्तं पतञ्जलिम् ॥
योगेन चित्तस्य पदेन वाचां मलं शरीरस्य च वैद्यकेन ।
योऽपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां पतञ्जलिं प्राञ्जलिरानतोऽस्मि।

ओं नमः पाणिनिकात्यायनपतञ्जलिभ्यः शब्दविद्यासंप्रदायकर्तृभ्यः परमऋषिभ्यो गुरुभ्यः ।

तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम् । नाज्झलौ । अनयोरयमनुगमः । स्वजनकास्यभवत्वव्याप्यजातिविशेषावच्छिन्नप्रयत्नत्वव्याप्यजातिविशेषावच्छिन्नोभयप्रयोज्यसादृश्यवत्त्वस्ववृत्तिवर्णत्वव्याप्यजातिमत्त्वोभयसंबन्धेन स्वविशिष्टत्वम् ।

End :

द्वौ नञौ आवश्यकत्वं बोधयतः—अनान्तर्यं नष्टाश्वो दग्धरथः न सादृश्याभावरूपाभावात् । लोपे चासति। वाक्यसंस्कारपक्षः, पदसंस्कारपक्षः। संस्कृत्य संस्कृत्य पदान्युत्सृज्यन्ते । तेषां यथेष्टमभिसंबन्धो भवति । वाक्यादपोद्धृत्य पदानि संस्क्रियन्ते ।

**577.** 19. F. 12.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 5 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

Beginning :

लः कर्मणि च भावे चाकर्मकेभ्यः। कर्तरि कृदित्यतः कर्तरीत्यनुवर्तते । धातोरित्यधिक्रियते । सकर्मकेभ्य इत्यनेन धातोरित्येतद्विशेष्यते। तथा च लकाराः सकर्मकेभ्यः कर्मणि कर्तरि च भवन्तीत्येकं वाक्यम्। ततो भावे चाकर्मकेभ्य इति अपरं वाक्यम्। तत्र कर्तरि च धातोरिति च वर्तते। अकर्मकेभ्य इत्येतत् धातोरित्यस्य विशेषणम्। तथा चाकर्मकेभ्यो धातुभ्यो भावे कर्तरि च लकारा भवन्तीत्युत्तरवाक्यार्थः। अत्र प्रथमस्योदाहरणम्। पचति तण्डुलं देवदत्तः, पच्यते देवदत्तेन तण्डुल इत्यादि। उत्तरस्य च भवति देवदत्तः भूयते देवदत्तेनेत्यादि। अत्र सकर्मकत्वं फलव्यधिकरणव्यापारवाचकत्वम्। प्रथमोदाहरणे पचिः विक्लेदनानुकूलव्यापारवाचकः। तत्र विक्लेदनस्य फलस्य तण्डुलनिष्ठतया व्यापारस्य देवदत्तनिष्ठतया च एतद्व्यधिकरणत्वाल्लक्षणसंगतिः।

End :

अनुकूलत्वं विवरणवाक्ये द्वितीयार्थतया व्यापारश्च धात्वर्थतया विक्लेदश्च घञन्तवाच्यतया च भासत इति धातोरेव पचेः विक्लेदनानुकूलव्यापारपर्यन्तमुपस्थापकताया निरङ्कुशत्वात्। किं च पचतीत्यस्य विवरणत्वापादनमपि न संभवद्युक्तिकम्। न केवला प्रकृतिरिति न्यायेन केवलस्य ति-इत्यस्य प्रयोगासमवायित्वेन किं करोतीति प्रश्ने पचतीत्युत्तरात् आख्यातस्य व्यापारार्थकत्वं निश्चीयत इति वाच्यम्। पचतीत्युत्तरवत् पाकं करोतीत्युत्तरस्यापि संभवात्। एतयोश्च समानार्थकत्वस्य पूर्वमेव प्रतिपादितत्वात् तदनुरोधेन किं करोतीति प्रश्नवाक्यघटक . . . . ।

**578.** 19. F. 23.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 7 Foll. $15 \times 1\frac{1}{8}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Legible writing.

Contains critical notes on some of the selected topics on Pāṇini's grammar.

Beginning :

करोति क्रियां जनयतीति कारकम्। अधिकारो नाम उत्तरसूत्रावयवत्वेन स्वार्थबोधकत्वम्। चादयोऽसत्त्वे। अद्रव्यार्थाः चादयो निपातसंज्ञाः स्युः। विषवृक्षोऽपीत्यत्र अपिशब्दो निपातः।

End :

लक्षणेत्थंभूतेत्यादिना सिद्धे पुनर्विधानसामर्थ्यादित्यत्र लक्षणेत्थंभूतेत्यादिनानोः कर्मप्रवचनीयत्वे सिद्धे अनुर्लक्षणे इति पुनर्विधानसामर्थ्यात्परापि हेतौ तृतीयानेन बाध्यते।

**579.** 20. M 38.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 2 Foll. $18\frac{3}{4} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

A discussion on the Sūtra—सरूपाणां etc.

Incomplete.





Beginning :

सरूपाणाम्। स्यादेतत्। सूत्रे एकग्रहणं सुपगिति क्विबन्तस्य तृतीयैकवचने पचाद्यजन्तसुपचशब्दप्रकृतिकटाबन्तप्रथमैकवचने च सारूप्यमाश्रित्य प्राप्तस्यैकशेषस्य वारणाय। विभक्तिग्रहणं तु विशेष्यं समर्पयितुम्। एवं स्थिते सरूपविभक्तिनिरूपितसारूप्यवतामेकशेष इत्यर्थलाभेन मातृमात्रोः परमसर्वसर्वशब्दयोश्च दोषः स्यादत आह—अपकर्षणादिति। न च यत्किंचिद्विभक्तिमादाय विभक्तौ सारूप्यवत् यत्किंचिद्विभक्तिमादाय विभक्तौ वैरूप्याभावस्याप्युपपादयितुं शक्यतया तदपकर्षणेऽपि दोषो दुरुद्धर इति वाच्यम्। गेहैकदेशे घटसत्तामात्रेण गेहे घटोऽस्तीति व्यवहारवत् गेहैकदेशे तदभावमात्रेण घटवति गेहे घटो नास्तीत्यप्रयोगेण पर्याप्तिसंबन्धावच्छिन्नाभावसंबन्धस्यैवाभावीयाधिकरणतावच्छेदकत्वस्वीकारात्।

End :

अत्रेदं चिन्त्यम्। आभ्यन्तरकार्यभेदेन यत्नस्य भेदो वाच्यः। तत्राभ्यन्तरकार्यस्य प्रत्यासत्त्या वर्णोत्पत्त्यव्यवहितस्यैव वाय्वभिघातस्य ग्रहणे तस्यैकत्वेन भेदानुपपत्तिः। न च संबन्धिभेदेन संबन्धभेदवत् अभिहन्यमानताल्वादिप्रदेशभेदेनाभिघातभेदस्य वक्तुं शक्यतया तदुपपत्तिरिति वाच्यम्। एवं सत्यष्टौ स्थानानीति स्थानसंख्यानुगुण्येन प्रयत्नानामप्यष्टत्वस्य।

The fly-leaf contains the name of the former owner of the MS.—Vis'ves'vara son of Veṅkaṭācalavādhyār of Roṭṭikāramaṭam of Tiruvottiyur.

**580.** 21 A. 5.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 19 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains critical notes on certain grammatical Sūtras of Pāṇini.

Incomplete.

Beginning :

मृजेर्वृद्धिः। मृजेर्वृद्धिः स्यादित्युक्ते अलोऽन्त्यस्येति परिभाषया षष्ठीनिर्दिष्टस्य यत् कार्यमुच्यते तदन्त्यस्य स्यादिति मृजेर्जकारस्य स्थाने वृद्धौ प्राप्तायां वृद्धिशब्देन यत्र वृद्धिर्विधीयते तत्रेक इति षष्ठ्यन्तं पदमुपतिष्ठत इत्युक्तत्वात् मृजेर्वृद्धिरिति सूत्रेण वृद्धिशब्देन वृद्धेर्विधीयमानत्वात् इक इति षष्ठ्यन्तपदस्योपस्थित्या मृजेरिको वृद्धिर्भवतीति वाक्यार्थः संपद्यते।

End :

तस्मात् यान्तु पान्तु इत्यत्र जुसप्रवृत्त्या षष्ठ्यन्तात् वतिप्रत्ययस्वीकारे न दोष इति चेत् अगुरित्यत्र दोषः। तथाहि इण् गतावित्यस्माद्धातोर्लुङि बहुवचने झिप्रत्यये इणो गा लुङीति गादेशे च्लि लुङि, च्लेः सिजिति सिचि, गातिस्थाघुपाभूभ्य इति सिचो लुकि अगा झि इति स्थिते सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च।

The last page contains the following verse :

विष्णो पादद्वयी ते भवसलिलनिधेस्तारिका कापि नौका राकाचन्द्रप्रभावात्सकलजनदृशां नन्दना कापि लक्ष्मीः। कीर्तिस्ते सर्वपापप्रशमनपटुका वाक् शका चित्तचौर्ये त्वत्सेवाकारकः स्यां तव हि बहुपरिव्राजकायां नगर्याम्॥

**581.** 21. F. 23.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 7 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6

lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains critical notes one some selected topics on Pāṇini's Grammar.

Incomplete.

Beginning :

. . . मुपादाय यदा 'पूर्वपदात्संज्ञायाम्' इति नियमार्थमिति पक्षः तदैतदुच्यते—समानपदेति । समानेति निमित्तनिमित्तिनोः . . . . त्वं नियम्यते । यदा तु समानग्रहणात् समानमेव यन्निमित्तं तदाश्रीयते तदा पूर्वपदादित्यस्य विध्यर्थत्वात् असमासेऽपीति ग्रहणस्य ज्ञापकत्वानुपपत्तिरिति ।

End :

उक्तमेतत् । उत्तरपदत्वे चापदादिविधौ लुमता-लुप्ते प्रत्ययलक्षणं न भवतीति भाष्यमे । अत्र विवरणम्—सिद्धान्त्येकदेश्युक्तं ।

One extra leaf at the beginning contains a few lines of the S'abdendus'ekharavyākhyā Jyotsnā.

**582.** 21. Q. 15.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 11 Foll. 7¼ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Contains discussions on the Sūtras : आर्धधातुकस्येड्वलादेः, (७-२-३५) सुप्तिङन्तं पदम् (१-४-१४) च्लेः सिच् (३-१-४४)।

Beginning :

आर्धधातुकस्येड्वलादेः । वलादेरार्धधातुकस्य इडागमः स्यात् । भविता, भवितव्यमित्यादिकमुदाहरणम् । बलादेरित्युक्तेः तनोतीत्यादौ उप्रत्ययस्यार्धधातुकस्य नेडागमः । आर्धधातुकस्येत्युक्तेः आस्ते, शेते इत्यादौ वलादेः सार्वधातुकस्य नेडागमः । नन्वार्धधातुकग्रहणं न कर्तव्यम् । न च आस्ते, शेते इत्यादौ वलादेः सार्वधातुकस्येट्प्रसङ्ग इति वाच्यम् । रुदादिभ्यः सार्वधातुके इत्येतन्नियमार्थं भविष्यति । सार्वधातुकस्येडागमो यदि, तदा रुदादिभ्यः परस्यैव, नान्येभ्यः परस्येति । तेन आस्ते शेते इत्यत्रेडागमस्याप्राप्तेर्व्यर्थमार्धधातुकग्रहणमिति चेन्न । विपरीतोऽपि नियमः संभाव्येत ।

End :

अत्र वदामः । सिच इकार उच्चारणार्थ एव । न च अमंस्त इत्यत्रोपधालोपप्रसङ्गः । सिजन्तस्यानिदितामिति इकारलोपो न भवति । हलः सिजिति सिचः कित्त्वविधानाल्लिङ्गात् । तथाहि—आङ्पूर्वाद्धन्तेरकर्मकादस्वाङ्गकर्मकाच्च भूते लुङि आङो यमहन इत्यात्मनेपदे च्लौ सिचि अडागमे अहन्-स्-त इति स्थिते अनुदात्तोपदेशेति नकारलोपार्थं हनः सिजिति कित्त्वं विधीयते । यदि च सिजन्तस्यानिदितामित्युपधालोपः स्यात् सिचः कित्त्यमनर्थकं स्यात् । कृतं तु ज्ञापयति सिजन्तस्यानिदितामित्युपधालोपो न भवतीति । तेन अमंस्तेत्यादिसिद्धिरिति सुष्ठूक्तं सिच इकार उच्चारणार्थ इति ।

After this 20 extra leaves containing a portion of the Aṣṭādhyāyī and Vārtikas of the 7th and 8th adhyāyas, are added.

**583.** 22. L. 49.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 11 Foll. 15¾ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.





Contains footnotes on selected passages of the Siddhāntakaumudī of Bhaṭṭojidīkṣita.

Incomplete.

Beginning :

समो वा लोपमेक इति भाष्यम् । लोपस्यापि रुप्रकरणस्थत्वात् अनुस्वारानुनासिकाभ्यामेकसकारकं रूपद्वयम् । द्विसकारकं तूक्तमेव । अणोऽनुनासिकत्वे अष्टोत्तरशतम् । समो वेति । एकेषां मते संसंबन्धिमकारस्य लोपो वा न तु रुः इति भाष्यार्थः । नन्वेकेषां मते सम इत्यभावे अत्रानुनासिकस्येति अनुनासिकः अनुनासिकादित्यनुस्वारश्च न स्यात् । तथा च एकसकारात्मकं रूपद्वयं न सिध्येदित्यत आह—लोपस्यापीति । अत्रानुनासिकेत्यत्र विधित्वपक्षे अत्रेत्यस्य रुप्रकरण इत्यर्थकत्वेन रुप्रकरणे पूर्वस्यानुनासिको भवतीत्युक्ते अवध्याकाङ्क्षायामवधित्वेन तत्प्रकरणविधेयस्य कस्यचिदन्वयादिति भावः ।

End :

बहुलं तणि । बहुलं तणीति वक्तव्यम् । किमिदं तणीति? संज्ञाछन्दसोरिति गृहाण । अन्नशब्दे जग्ध्यभावः । वधक इति ण्वुलि वधादेशः । गात्रमिति इण औणादिके त्रनि गादेशः । विचक्षणे ख्याञभावः । अजिरे अजेर्विभावाभावः । इतीमानि बहुलग्रहणस्य प्रयोजनानीति मनसि निधाय किं प्रयोजनमिति प्रश्नपूर्वकम् अन्नवधकगात्रविचक्षणाजिराद्यर्थमित्युक्तम् ।

Three blank leaves are added at the end.

**584.** 22. P. 13.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 2 Foll. 15¾ × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

Beginning :

विकरणेभ्यो नियमो बलीयान् । शबादिविकरणात् अनुदात्तङित इत्यादिनियमशास्त्राणि तावत्प्रवर्तन्ते । तेन एध वृद्धावित्यस्माद्धातोः लटि लस्येत्यधिकृत्य तिप्तस्झि-इत्यादिना अष्टादशसु तिबादिषु प्राप्तेषु कर्तरि शबिति शप् प्राप्तः । अनुदात्तङित इति नियमोऽपि प्राप्तः । तत्र परत्वाद्विकरणे प्राप्ते अनया परिभाषया नियमः प्रवर्तते ।

End :

अतश्च अङ्गस्य विधीयमानत्वात् अडागमोऽनित्यः । विकरणस्तु शब्दान्तराद्विधीयमानत्वादनित्यः । तदेवमडागमं बाधित्वा विकरणः प्रसक्तः । तं बाधित्वा प्रकृतया परिभाषया नियमः । तमपि परत्वान्नित्यत्वाच्चाडागमः । तं नित्यत्वात् विकरण इत्यादिक्रमेण चक्रकापत्तिः ।

**585.** 27. A. 26.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 1 Foll. 14 × 1½ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Incomplete.

Beginning :

जनिकर्तुः प्रकृतिः । कर्ता आश्रयः; जायमान इत्यर्थः । तस्य प्रकृतिः कारणमपादानसंज्ञकमिति सूत्रार्थः । उदाहरणानि—ब्रह्मणः प्रजाः प्रजायन्ते इत्यादीनि । अत्र च प्रकृतिशब्दस्य कारणसामान्यपरत्वं वा उपादानकारणपरत्वं वेति विप्रतिपत्तिः । पुत्रात्प्रमोदो जायते इत्यादिप्रयोगबलात् कारणसामान्यपरत्वं निश्चिनुमः ।

End :

चतुर्थस्तु हेताविल्यादौ गौणमुख्यन्यायाभावेन सर्वहेतुवाचकेभ्यस्तृतीयासिद्धिवत प्रकृतेऽपि तदभावेन तदर्थं प्रकृतिग्रहणस्यानावश्यकतया तद्ग्रहणेनोपादानस्यैव ग्रहणमिति । पञ्चमस्तु . . ।

**586.** 28. G. 3.

## व्याकरणक्रोडपत्रम्

Palm-leaf. 2 Foll. 12¼ × 1¼ inches. 10 lines in a page. Grantha script. old. Injured. Good writing.

Wooden board is added in the beginning.

Incomplete.

Beginning :

अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः । अत्राप्रत्यय इति उदिदंशेनान्वेति । विधेये उदित्करणाल्लिङ्गादिति राद्धान्तः । ननु यदि उदिदंशेनान्वेति तर्हि कुहोश्चुः स्तोश्चुना श्चुः ष्टुना ष्टुः इत्यादौ यथा विधेयेनोदिता सवर्णानां ग्रहणम्, तथा स्वजसमौडित्यत्र सोरुदित्त्वेन स्वसवर्णस्य प्लुतल्कारास्यपि ग्रहणे सोऽपि प्रातिपदिकात्प्रसज्येतेति चेत्-नैतद्युज्यते । तथा हि सत्यां भित्त्यामालेख्योल्लेख इति सति सवर्णत्वे स तं गृह्णीयात् ।

End :

यदि प्रत्याहारेष्वितां ग्रहणं स्यात् तर्हि एच्-प्रत्याहारे ङकारप्रवेशेन अणुदित्सूत्रेणाण्प्रत्याहारान्तर्गतैच्प्रत्याहारमध्यप्रविष्टङकारेण स्वसवर्णककारस्यापि ग्रहणेन तस्यापि एच्त्वादयाद्यापत्तिरिति सार्वजनीनतया वक्तुं शक्यत्वात् ।

**587.** 33. L. 30.

## व्याकरणक्रोडपत्रम् —तारकब्रह्मानन्दसरस्वतीकृतम्

Palm-leaf. 48 Foll. 18 × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

A discussion on the Sūtra of Pāṇini इतोऽत्सर्वनामस्थाने (7-1-86) by Tārakabrahmānandasarasvatī.

Complete.

Beginning :

इतोऽत् सर्वनामस्थाने । अत् इत्यत्र तकार उच्चारणार्थः, तस्य विधेयत्वेन दीर्घाद्यनापत्तेः । इत इत्यत्रापि तकार उच्चारणार्थः, तस्योद्देश्यत्वेऽपि तपरकरणस्य कुत्रचित् व्यावृत्त्यसंभवादिति हरदत्तः । अत्रोच्यते — व्यावृत्त्यसंभवादित्यसंगतम्, पथीयतेः क्विपि अल्लोपयलोपयोरेकदेशन्यायेन पथिशब्दस्याक्षतत्वेन पथिनयावित्यादावत्ववारणार्थत्वेन तपरकरणस्य साफल्यमिति व्यावर्त्यस्य सुलभत्वात् । न च परत्वादेरनेकाच इति यणि पथिनयावित्यसंगतमिति वाच्यम्, नित्यत्वात् यणं बाधित्वा पूर्वं न्थे संयोगपूर्वत्वस्याक्षतत्वेन एरनेकाच इत्यस्याप्रसक्तौ पन्थियावित्यस्यासंगतत्वानापत्तेः ।

End :

अर्थाश्रयेति भाष्यस्य लौकिकार्थवत्त्वयोग्यपदाश्रय इत्यर्थकल्पने प्रमाणाभावः; शक्यार्थे संभवति लाक्षणिकार्थकल्पनस्यान्याय्यत्वं चेति चेत् — अस्त्वेवम्, एवमपि इतोत्सर्वनामस्थाने इत्यस्य शब्दाश्रयत्वात् पन्थियावित्यत्र परिभाषाप्रवृत्तेर्दुर्निरूपत्वं वरीवर्तितराम् । तस्मात् पस्थियावित्यादौ क्वौ लुप्तं न स्थानिवदिति निषेधेनाव्यवहितसर्वनामस्थानपरकत्वात् अत्वप्रसक्तौ तद्वारणार्थं तपरकरणमावश्यकमेवेत्यलं विस्तरेण ।





Colophon :

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीतारकब्रह्मानन्दसरस्वतीकृतक्लौप्तविवरणकोटिरत्नमहोदधिः समाप्तः ।

One extra leaf at the end contains the errata of the work.

**588.** 22. L. 49.

## व्याकरणक्रोडपत्रम् —ताकरब्रह्मानन्दसरस्वतीकृतम्

Palm-leaf. 20 Foll. 15¾ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Much Injured. Good writing.

Same as the last.

Incomplete.

**589.** 10. I. 32.

## व्याकरणदीपव्याख्या प्रभा—गङ्गाधरदीक्षितकृता

Paper. 293 Foll. 8 × 6¼ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a commentary on Cidrūpās'rama's Vyākaraṇadīpa which is an independent representation of Pāṇini's grammar with slight modifications done with a view to make its study simple for beginners. The commentator Gaṅgādhara was the son of Bālakṛṣṇa and grandson of Vis'vanāthasūri. He salutes his paternal uncle Rāmachandra and one Gadādharaguru. The colophon found at the end of Sandhiprakaraṇa says that he was the pupil of Cidrūpās'rama and a resident of the village Ambilālagrāma. The stanza found at the end of Subantaprakaraṇa gives the date Saṁ. 1674 = 1617 A.D. which may be taken as the date of composition of the work. Contains the following Chapters: 1. Sandhiprakaraṇa, 2. S'abdādhikāra, 3. Strīpratyaya, 4. Kāraka, 5. Samāsa, 6. Taddhita, 7. Padavyavasthā, 8. Ākhyāta and 9. Kṛtprakaraṇa.

The text and commentary are available in the Tanjore Palace Library—Nos. 5853 and 5854, Vol. X.

Beginning :

प्रणम्य पदपङ्कजं जनकजापतेर्मञ्जुलं
  विरिञ्चिभवपूजितं सकलसिद्धसंसेवितम् ।
तनोमि परमादरात्परमहंसचिद्रूपहृ-
  त्प्रकाशितमहामतिप्रसृतिहेतुदीपप्रभाम् ॥
गदाधरगुरोर्गुरोरपि जगद्गुरोरञ्चितं
  प्रणम्य चरणाम्बुजं चरिकरीमि गङ्गाधरः ।
यतिप्रवरसत्कृतेर्विवृतिमुत्तमां यत्नतः
  कुतः स खलु संभवेदिह ममान्तरायोऽन्तरा ॥
फणीश्वरवचोऽर्णवं निजधिया स्यात्तीर्णवान्
  सुवर्णमृगतृष्णयाकुलमना मनाङ् नापि यः ।
पितृव्यमतिरामचन्द्रमिह रामचन्द्राभिधं
  बुधप्रवरवन्दिताङ्घ्रियुगमीड्यमीडेऽनिशम् ॥
श्रीहरेश्चरणपङ्कजं भजे
  यत्परागमनुरागतो वहन् ।
मन्दधीरपि गुरुं धियाधरी-
  चर्करीति न तुलास्य तस्य यत् ॥
प्रभेयं चिद्रूपप्रणयकृतदीपस्य रुचिरा
  चिरात्संसर्पन्ती प्रतिबुधमिहाशासु दशसु ।
गुरूणामस्माकं कुमुदनिकुरुम्बद्युतिजय-
  स्फुरन्तीं सत्कीर्तिं प्रथयतुतरामुन्नतिपराम् ॥

अबद्धं निबद्धं भवेद्यन्मयेह
    क्षमध्वं कृपासिन्धवः साधवस्तत् ॥
महाकालनामा महादेव ईदृक्
    समक्षं हि मे चापलं चक्षमे सः ॥

शिष्यप्रवृत्तयेऽभिधेयं प्रतिजानीते—श्रीशमिति। अहं शब्दागारे यावद्बोधं दीपं कुर्वे। कुर्वे इति संबन्धादहमिति कर्ता लभ्यते, अस्मद्युत्तम इत्युक्तेः। यावान् बोध इति यावद्बोधम्। अव्ययीभावसमासः। यथामतीत्यर्थः। शब्दानामगारं गृहं शाब्दागारं व्याकरणम्। शब्दागारमिति वदता शब्दा एव प्रतिपाद्यत्वेनाभिधेया इत्युक्तम्। दीपं प्रकाशं विरचयामीत्यर्थः।

Colophon (page 58.)

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमच्चिद्रूपाश्रमचरणसरोजरजःप्रसादावाप्तबुद्धिना निसर्गनिर्बुद्धिना श्रीरामचन्द्रचरणोपासिना अम्बिल्आलग्रामवासिना गङ्गाधरेण विरचितायां श्रीमच्चिद्रूपाश्रमविरचितव्याकरणदीपप्रभायां पञ्चसंधिप्रकाशः।

Page 294.

वेदस्वरर्त्विन्दुमितेऽत्र वर्षे
    वलक्षपक्षे मधुमासि षष्ठ्याम्।
चिद्रूपयोगीश्वरसंप्रदिष्ट-
    दीपप्रभायां लिखितः सुबन्तः।

End:

तथा च श्रीराघवागारे राघवभक्तैः स्नेहेन दीपो ज्वाल्यते, तद्वदयमपि तैरुज्ज्वाल्य इति समासोक्त्युत्थापितोपमया श्रीराघवागारीयदीपतोद्दीपिता। न केवलमैहिककरिकनकतुरगादिमात्रफलिका, किं त्वामुष्मिकफलदीपितशब्दागारीयदीपोद्दीपितापीति वस्तुध्वनिः।

Colophon:

इति श्रीविश्वनाथसूरिवरतनयरामचन्द्रानुजबालकृष्णाङ्गजश्रीगङ्गाधरदीक्षितविरचितायां श्रीमच्चिद्रूपाश्रमिविरचितव्याकरणदीपप्रभायां कृदन्तप्रकाशः समाप्तः।

प्रभेयं चिद्रूपप्रणयकृतदीपस्य रुचिरा
    चिरात्संसर्पन्ती प्रतिबुधमिहाशासु दशसु।
गुरूणामस्माकं कुमुदनिकुरुम्बद्युतिजय-
    स्फुरन्तीं सत्कीर्तिं प्रथयतुतरामुन्नतिपराम् ॥
चिद्रूपचारुचरणाम्बुजयोः पुरस्ता-
    न्न्यस्ता समस्तजडजाड्यतमोऽपहन्त्री।
तत्क्लृप्तशब्दसदनोज्ज्वलदीपदीप्ति-
    रर्थान्प्रकाशयति तोषकृतेऽर्भकाणाम् ॥

**590.** 21. Q. 13.

**व्याकरणप्रवेशकः**

Palm-leaf. 31 Foll. 12 × 1¾ inches. 8 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

An elementary grammar in Sanskrit according to Pāṇini written in verse. The work is the same as that described under No. 809 of the Des. Cat. of Sanskrit MSS. in the Palace Library, Trivandrum wherein the authorship is attributed to Acyutapisharaṭi, preceptor of the famous Malabar poet Nārāyaṇabhaṭṭadri. This work differs from that published with the same title, in the Cochin Sanskrit Series No. 2.

Breaks off in the 15th section.

Beginning:

गण्डस्थलस्खलदुदारमदाम्बुधारा-
    गण्डूषमत्तमधुपस्तुतिदत्तकर्णम।





स्वर्णाद्रिकूटकषणादतितीक्ष्णदन्तं
    दन्तावलाननमुपैमि दुरिष्टशान्त्यै ॥
विनायकमहं वन्दे जगत्यामेकनायकम्।
गङ्गाप्रवाहतुल्यां मे वाग्विभूतिं करोतु सः ॥
महर्षिं पाणिनिं नत्वा मन्दमध्यममेधसाम्।
महाशास्त्रप्रवेशार्थमार्गं वक्ष्ये प्रवेशकम् ॥
इक्षुं खादन्ति नादन्ता रसं शर्कया विदुः।
प्रवेशकेन जानन्ति शब्दान् व्याकरणाक्षमाः ॥
दर्पणे पणमात्रेऽपि दन्ती प्रतिफलेद्यथा।
तथाल्पेऽपि प्रकरणे महद्व्याकरणं स्फुरेत् ॥
वर्णागमो वर्णविपर्ययश्च
    द्वौ चापरौ वर्णविकारलोपौ।
धातोस्तदर्थातिशयेन योगो
    यत्रास्ति तद्व्याकरणं निरुक्तम् ॥
पाठक्रमः प्रसिद्धोऽत्र पञ्चाशद्वर्णसंततेः।
स्वराः षोडश तत्राद्या अच इत्यपि संज्ञिताः ॥
कादयोऽन्ये हलाख्याश्च व्यञ्जनाख्याः प्रकीर्तिताः।
पद्यांशैः सूत्रकाप्राप्ताः प्रयुञ्ज्यात्प्रक्रियाक्रमम् ॥

Colophon Foll. *2b*:

इति वर्णागमो नाम प्रथमोऽध्यायः।

End:

पदयोरुभयोर्वृद्धिः समासेष्वाग्निमारुतम्।
इत्येवमन्ये विज्ञेयाश्चातुरर्थ्यविभक्तिषु ॥
आञ्जनेयोऽयमात्रेयो गाङ्गेयो वैनतेयवत्।
पैतृष्वसेयश्चाप्येवं पैतृष्वस्रीय इत्यपि ॥
स्वस्रीय एव भ्रात्रीयो न वृद्धिः कानुबन्धतः।
क्वचित्कीयः क्वचिन्नीयः प्रत्ययोऽयं प्रयुज्यते ॥
वत्सीयः कलभीयश्च गोधुग्वत्सीयचेद्धितः।
वल्मीकीय . . . . . . . ॥

**591.** 39. F. 9.

**व्याकरणप्रवेशकः**

Paper. 28 Foll. 9½ × 7½ inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This also is an elementary grammar in Sanskrit written in verse. The printed edition of this work published in the Cochin Sanskrit Series No. 2, attributes the authorship to Acyutapisharaṭi, the preceptor of famous Malabar poet Nārāyaṇabhaṭṭādri.

Incomplete.

Beginning:

अशेषागमतात्पर्यकैरवोद्बोधचन्द्रिकाम्।
उपास्महे ज्ञानमुद्रां रामचन्द्रकरोदिताम् ॥
लक्ष्म्या प्रकाशविषयं रञ्जयन्निजया निजम्।
नित्यमुद्यन्विजयते सुकृतालम्बनं रविः ॥
प्रवेशकः संस्क्रियते शब्दशास्त्रप्रवेशकः।
सुगमोऽयमृजुर्मार्गो बालानां मन्दचेतसाम् ॥
प्रवेशकेन जानन्ति शब्दान् व्याकरणाक्षमाः।
इक्षून्खादन्ति नादन्ता रसं शर्करया विदुः ॥
दर्पणे पणमात्रेऽपि दन्ती प्रतिफलेद्यथा।
तथाल्पेऽपि प्रकरणे महद्व्याकरणं स्फुरेत् ॥

End:

शपश्यन्भ्यां नुं शतुर्नित्यं भवन्ती लोचने उभे।
अह्नः पदत्वे नो रः स्याद्विसर्गो नस्य वै सुपि ॥
अहरत्राहनी अह्नी अहोभ्यां स्यादहःसु च।
यद्ये यानि त्विदमिमे स्याददोऽमू अमूनि च ॥

Colophon:

इति हलन्तनपुंसकलिङ्गप्रकरणम्।
पूर्वभागः समाप्तः।

**592.** 11. C. 3.

## शक्तिस्फुटम्—कलाधरकृतम्

Paper. 22 Foll. $11\frac{1}{2} \times 5$. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a work dealing with the S'akti of the Kārakavibhaktis according to the grammarians of Pāṇini school. From the introductory stanzas the author is known to be one Kalādhara.

Incomplete.

Beginning :

नामं नाममुमापतेः पदयुगं भट्टोजिभट्टैः कृतान्
ग्राहं ग्राहमनेकभाष्यविलसत्सिद्धान्तसंस्थापकान् ।
राद्धान्तान्कृतिनां मुदे हि तनुते शक्तिस्फुटं कौस्तुभे
गूढार्थं च कलाधरो हरपदद्वन्द्वार्चनप्राप्तधीः ॥
कलाधरकरोत्कराक्षरसुगन्धऋद्धिं गतं
सुधीजनमनोमधुव्रतनिकायलब्धास्पदम् ।
मुकुन्दचरणेऽर्पितं वसतु चारु शक्तिस्फुटं
चिरं विकचकैरवं व सुपदार्थधीकारकम् ॥

विघ्नविघाताय श्रीमद्भगवत्फणिभाषितशास्त्रसिद्धान्तस्थापकविततदुरवगाहदुर्ज्ञेयकौस्तुभप्रणेतृश्रीमद्भट्टोजिभट्टसिद्धान्तरूपं मङ्गलं स्मरन् प्रतिजानीते ।

कर्तुरीप्सिततमं कर्म । कर्ता धातूपात्तव्यापाराश्रयः । स च केनाप्तुमिच्छतीति करणाकाङ्क्षायां विशेषणीभूतेन व्यापारेणेत्यर्थाल्लभ्यते । तण्डुलं पचति, ग्रामं गच्छति इत्याद्युदाहरणम् ।

Colophon :

इति द्वितीयाविभक्तिनिरूपणम् ।

End :

संख्या प्रथमार्थः । तथाहि—एकः द्वौ बहव इति । न चात्रापि प्रातिपदिकार्थमात्रे प्रथमा स्यादिति वाच्यम् । एकादिशब्दैः संख्याया उक्तत्वेनोक्तार्थानामप्रयोग इत्यनेन प्रथमाया अप्रवृत्तेः । न चापदं न प्रयुञ्जीतेति भाष्योक्तत्वात् विभक्तिः स्यादेवेति वाच्यम् , द्विशब्दादेकवचनप्रसङ्गेन उच्चैरुद्घोषस्य सुस्थत्वात् ।

Colophon :

इति शक्तिस्फुटे प्रथमाविभक्त्यर्थनिरूपणम् ।

**593.** 20. K. 20.

## शब्दताण्डवम्

Palm-leaf. 3 Foll. $16 \times 1$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

An explanatory discussion on certain topics selected from the Siddhāntakaumudī and other grammatical works. The topics dealt with herein are, अनुनासिकनिर्देश, अदर्शनं लोपः, तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम् , विश्वपाभिः, अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः. A MS. of the work containing 292 pages dealing with more topics is available in the Govt. Oriental MSS. Library, Madras (see D. No. 1492).

Incomplete.

Beginning :

नत्वा गुरुचरणाम्बुजमम्बां वागीश्वरीं च वाक्सिद्ध्यै ।
अतुलकलाधरशेखरसंतुष्ट्यै शब्दताण्डवं रचये ॥

प्रत्याहारेष्वितां न ग्रहणम् । अनुनासिक इत्यादिनिर्देशसामर्थ्यात् । न ह्यत्र ककारे परेऽच्कार्यं दृश्यत इति यत्कौमुद्यामुक्तं तत्र विचार्यते । अत्र यदि णसधातोर्वुलि नासिकाशब्दो व्युत्पाद्यते तदा अच्कार्यशब्देन





यदि यण् विवक्षितः तर्हि प्रत्ययस्थादितीत्वविधिसामर्थ्यादेव यण् परिहर्तुं शक्यः । यस्येति चेतीकारलोपस्तु न शङ्कितुं योग्यः । ककारस्याच्त्वेऽपि प्रत्ययस्य तदादित्वाभावेन स्वादित्वाभावेन च भत्वस्यैवाभावात् । यदि तु णासृधातोः गुरोश्च हल इत्यप्रत्यये टापि कप्रत्यये च केण इति ह्रस्वे टापि च नासिकाशब्दो व्युत्पाद्यते तदा यद्यप्यच्कार्यशब्देन यस्येति चेति लोपो विवक्षितः, प्रत्ययस्थादितीत्वं तु कारिका सर्विकेत्यादौ चरितार्थमिति वक्तुं शक्यम्, तथापि प्रत्याहारेष्वितां ग्रहणपक्षे ककारस्याप्यच्त्वेन केऽण इत्यस्य येन नाप्राप्तन्यायेन यस्येति चेत्येतदपवादतया नासिकाशब्दे केऽण इत्यनेनापवादेन यस्येति चेत्युत्सर्गस्य बाधः स्पष्ट एव ।

End :

अत एव ऋदुपधादिति सूत्रे तपरकरणेन णिचोऽनित्यत्वं ज्ञाप्यत इति पदमञ्जर्याम् । यद्वा ग्रो यङि इति ऋकारस्याचि परे यणादेशकरणमेवात्र ज्ञापकम् । अन्यथा ऋकारस्य इक्त्वाभावेन यण् न स्यादिति ॥ ९ ॥

अप्रत्यय इत्यत्र कृत्रिमाकृत्रिमयोः कृत्रिमस्यैव ग्रहणमिति न्यायेन इञित्यादौ . . . ।

Then the following 2 stanzas are written.

भूवादौ शबदादिकेषु लुगपि श्लुः स्याज्जुहोत्यादिषु
श्यन्दैवादिकधातुषु श्नुरपि च स्वादौ तुदादौ च शः ।
रुध्यादौ श्नमथो तनादिषु भवेदुप्रत्ययः क्र्यादिषु
श्ना स्यात्स्वार्थिकणिच्चुरादिषु पुनस्तत्रापि शब्जायते॥
अन्योन्याश्रयवारणाय बहुधा व्याख्यातृभिर्वर्णिता
युक्तिर्व्याकरणे हलन्त्यविषये स्यात्कार्यसिद्धिर्यथा ॥
भो स्वामिंस्तव युष्मदीयविदुषां चान्योन्यभावोऽधुना
कार्यप्रापकतामुपैति बहुशः श्रुत्वा मयेत्यागतम् ॥

**594.** 20. K. 10.

## शब्दमञ्जरी

Palm-leaf. 31 Foll. $13 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Gives the declension of some nouns for the convenience of beginners.

Contains up to the end of हलन्तनपुंसकलिङ्गशब्द

Beginning :

वागर्थाविव संपृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।
जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥

अथाजन्ताः पुंलिङ्गा उच्यन्ते—रामः रामौ रामाः + रामेषु ।

End :

अदः अमू अमूनि + अमुना अमूभ्याम् अमीभिः, इत्यादि पुंलिङ्गवत् । इति हलन्ता नपुंसकलिङ्गाः ।

The former owner of the MS.—Rāmacandra.

**595.** 20. K. 6.

## शब्दमञ्जरी

Palm-leaf. 8 Foll. $12\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Incomplete.

**596.** 20. K. 7.

## शब्दमञ्जरी

Palm-leaf. 20 Foll. $11 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

One extra leaf at the end contains some conjugational forms of the roots भू and एध्.

**597.** 20. K. 8.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 16 Foll. 17 × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Incomplete.

The last two leaves contain some conjugational forms of the roots भू and एध्. Name of the scribe—Kavīs'vara Subrahmaṇya.

**598.** 20. K. 9.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 12 Foll. 11¾ × 1½ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

The former owner of the MS—Aiyyāvayyangar son of Vānamāmalaiayyangar and younger brother of S'rīnivāsayyangar.

One extra leaf at the end contains some conjugational forms of the roots भू and एध्.

**599.** 20. K. 40.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 10 Foll. 15¼ × 1⅛ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Incomplete.

**600.** 20. N. 9.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 5 Foll. 15¾ × 1¼ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

**601.** 23. A. 17.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 42 Foll. 16¾ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

**602.** 25. I. 25.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. Foll. 16 × 1½ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains up to the end of हलन्तनपुंसकशब्द.

The names of the owners—Veṅkaṭācāri and S'rīnivās'ācāri.

Four extra Foll. are added at the beginning. Fol. 1 contains two horoscopes of Velāṅkuppam S'rīnivās'atātācarya's son, and Koḍiyālam Anantācārya's son. Fol. 2 contains a stanza





from Vedāntades'ika's Pādukāsahasra. स्थिरागसां etc. Foll. 3 and 4*a* repeat some forms of nouns found in S'abdamañjarī. Fol. 4*b* contains a list of MSS. probably owned by the owner of this MS.

**603.** 25. K. 18.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 4 Foll. 12 × 1 inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

**604.** 27. F. 30.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 3 Foll. 15½ × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

**605.** 27. F. 65.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 3 Foll. 14¾ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

The following stanzas are found in the beginning.

रामो हरिः करी भूभृद्भानुः कर्ता च चन्द्रमाः ।
तस्थिवान् भगवानात्मा दशैते पुंसि नायकाः ॥
रमा रुचिर्नदी धेनुधीर्वाक्सरिदनन्तरम ।
क्षुत्प्रावृट्शरदश्चैव दशैताः स्त्रीषु नायकाः ॥
ज्ञानं दधि पयो वर्म धनुर्वारि जगत्तथा ।
मधु नाम मनोहारि दशैतानि नपुंसके ॥
सर्वे ब्रह्म वदिष्यन्ति संप्राप्ते तु कलौ युगे ।
नानुतिष्ठन्ति कौन्तेय शिश्नोदरपरायणाः ॥
छेदश्चम्पकचूतचन्दनवने रक्षा करीरद्रुमे
हिंसा हंसमयूरकोकिलकुले काकेषु लीलारतिः ।
मातङ्गेषु खरक्रिया समतुला कर्पूरकार्पासयो-
रेषां यत्र विभावना विजयते देशाय तस्मै नमः ॥

**606.** 27. I. 75.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 6 Foll. 12½ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Illegible writing.

Incomplete.

**607.** 29. C. 20.

**शब्दमञ्जरी**

Palm-leaf. 14 Foll. 12 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

The following stanzas are found in the beginning :

रामः सर्वं उभौ पूर्वो निर्जरो विश्वपा हरिः ।
पतिः सखा ग्रामणीश्च सूक्ष्मधीर्गुरुरात्मभूः ॥
पिता विधाता ग्लौरेते पुंस्यजन्ताः प्रकीर्तिताः ।
पयोमुक्क्रतुभुक्सुभ्राट् सुगण् च भगवान्मरुत् ॥
सुपाद्य एष सोऽहं त्वं राजा पन्थाः करी वृषी ।
कोऽयं सदृग्विद् द्विद् चापि चन्द्रमास्तस्थिवानसौ ।
मधुलिट् च तुराषाडप्यनड्वांश्च हलन्तकाः ॥

**608.** 30. J. 36.

### शब्दमञ्जरी

Palm-leaf. 60 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Clear writing.

Contains up to the end of हलन्तनपुंसक-शब्द.

Pāṇini's rules are occasionally quoted to support the forms. Two extra leaves added at the end contain some Pāṇini's Sūtras and rules selected for the sake of young students.

**609.** 42. A. 135.

### शब्दमञ्जरी

Paper. 21 Foll. $16\frac{3}{4} \times 3\frac{3}{4}$ inches. 5 lines in a page. Bengali script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

**610.** 9. C. 122.

### शब्दमाला—गणेशभिषक्कृता

Paper. 55 Foll. $6 \times 4$ inches. 7 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Foll. 32 to 35 are missing and consequently the 3rd adhikāra wants some portion in the middle.

Enumerates in verse the nouns after arranging them according to their genders, final letters and meaning in order to facilitate their declension etc., by young students. The work is divided into following four chapters :

१. लिङ्गानुशासनाधिकार: ।
२. एकाक्षराव्ययाधिकार: ।
३. कारकाद्यधिकार: ।
४. अनेकार्थाधिकार: ।

The author Gaṇes'abhiṣak was the son of Haribhaṭṭa of Dvārakā and grandson of Sri-Kṛṣṇa of the S'rīvatsa family.

Complete.

Beginning :

श्रीगजास्यं प्रणम्यादौ बालधीवृद्धिसिद्धये ।
शाब्दिकीं प्रक्रियां कुर्वे सुबोधां नातिविस्तराम् ॥ १ ॥
इन्द्रश्चन्द्रः काशकृत्स्नापिशली शाकटायनः ।
पाणिन्यमरजैनेन्द्रा जयन्त्यष्टादिशाब्दिकाः ॥ २ ॥
इन्द्रादयोऽपि यस्यान्तं न ययुः शब्दवारिधेः ।
प्रक्रियां तस्य कृत्स्नस्य क्षमो वक्तुं नरः कथम् ॥ ३ ॥
तथापि शब्दमालेयं यथामति विरच्यते ।
आगमेभ्योऽभिधानेभ्यो धातुभ्यः शब्दशासनात ॥४॥
भूवादयो धातवः स्युः कृदाद्याः प्रत्यया स्मृताः ।
तत्संयोगोद्भवाः शब्दाः कथिता मुनिपुंगवैः ॥ ५ ॥
रामकृष्णमुकुन्दाद्याः सर्वाद्या निर्जरस्तथा ।
शङ्खध्मा विश्वपा हाहाश्चार्यम्निहरयोऽपि च ॥ ६ ॥
श्रीपत्यब्धिसखायश्च रविकव्यादयस्तथा ।
कत्येकद्वित्रयश्चापि औडुलोमिस्तथापरः ॥ ७ ॥
वातप्रमीर्ययीपप्यावतिलक्ष्मीस्तथा प्रधीः ।
ग्रामण्युन्न्यौ कुमारी च नीर्बहुश्रेयसी तथा ॥ ८ ॥

End :

मेधावी वाक्पटुः प्राज्ञः सत्यवादी जितेन्द्रियः ।
हितकृत्सर्वलोकस्य लेखको राजसंनिधौ ॥ ७९ ॥
राजा वृक्षो ब्राह्मणास्तस्य मूलं
भृत्याः पर्णं मन्त्रिणस्तस्य शाखाः ।





मूले भग्ने राजवृक्षस्य नाश-
स्तस्माद्राजन् ब्राह्मणा रक्षणीयाः ॥ ८० ॥
उत्खातान् प्रतिरोपयन् कुसुमितांश्चिन्वल्लँघून्वर्धय-
न्नत्युच्चान्नमयन्पृथून्विलघयन्विश्लेषितान् संघयन् ।
क्षुद्रान्कण्टकितान्बहिर्निरसयन्स्वारोपितान्पोषय-
न्मालाकार इव प्रयोगचतुरो राजा चिरं जीवति ॥
कल्याणभाजः सकला भवन्तु
लोका घनो वर्षतु तोयराशिम् ।
सन्तो लभन्तां सततं यशांसि
प्राप्नोतु धर्मो जयमत्र नित्यम् ॥ ८२ ॥
यावन्नीरनिधौ नीरं दिवि भानुदिवाकरौ ।
क्षोणौ मेरुः कुलं तावच्छ्रीगणेशः स मावतात ॥८३॥

Colophon :

इति श्रीवत्सान्वयाब्धीन्दुश्रीकृष्णात्मजश्रीमद्द्वारकेशहरिभट्टतनयगणेशभिषग्विरचितायां शब्दमालायामनेकार्थाधिकारश्चतुर्थः समाप्तः ।

**611.** 25. I. 8.

### शब्दसंस्कार:

Palm-leaf. 20 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

An elementary work on Sanskrit grammar briefly summarizing the Siddhānta-kaumudī of Bhaṭṭojidikṣita. The author whose name is not known, salutes the famous Appayadīkṣita in the beginning of the work.

Incomplete.

Beginning :

अप्पय्यदीक्षितेन्द्रानशेषविद्यागुरूनहं वन्दे ।
यत्कृतिबोधाबोधौ विद्वदविद्वद्विभाजकोपाधी ॥
अल्पायासेन जिज्ञासूनधिकृत्येह बालकान् ।
प्रसिद्धशब्दसंस्कारो दिङ्मात्रेण प्रदर्श्यते ॥

अइउण् । ऋलृक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरट् । लण् । ञमङणनम् । झभञ् । घढधष् । जबगडदश् । खफछठथचटतव् । कपय् । शषसर् । हल् । इति प्रत्याहारार्थानि माहेश्वराणि चतुर्दश सूत्राणि । हकारादिष्वहकार उच्चारणार्थः । लकारे त्वित्संज्ञकः । उपदेशेऽजनुनासिक इत् । अजिति प्रत्याहारः । उपदेशेऽनुनासिकोऽजित्संज्ञः स्यात् । अनुनासिकत्वं व्याख्यातृवचनगम्यम् ।

धातुसूत्रगणोणादिवाक्यलिङ्गानुशासनम् ।
आगमप्रत्ययादेशा उपदेशाः प्रकीर्तिताः ॥

तस्य लोपः । तस्येतो लोपः स्यात् । हलन्त्यम् । उपदेशेऽन्त्यं हलित्संज्ञं स्यात् ।

End :

यस्य च भावेन भावलक्षणम् । भावः क्रिया । यस्य क्रियया क्रियान्तरं लक्ष्यते तत्र सप्तमी । गोषु दुह्यमानासु गतः । षष्ठी चानादरे । अनादराधिके भावलक्षणे भाववतः ।

Four extra leaves are added at the end. Leaf 1 contains some conjugational forms of certain roots.

Leaves 2 and 3 contain a portion of the Liṅgānus'āsanavṛtti of Bhaṭṭojidīkṣita.

Leaf 4 contains the following stanza.

कः खे चरति का रम्या का जप्या किं विभूषणम् ।
को वन्द्यः कीदृशी लङ्का वीरमर्कटकम्पिता ॥
हनूमता हते रामे सीता संहर्षनिर्भरा ।
रुदन्ति राक्षसाः सर्वे हा हा रामो हतो हतः ॥

वटवृक्षो महारण्ये मार्गमावृत्य तिष्ठति ।
अत्र संबोधनं वक्तुं दैवैरपि न शक्यते ॥
संध्यावन्दनवेलायां तटाकान्ते द्विजोत्तमैः ।
अत्र क्रियापदं वक्तुमवधिर्ब्रह्मणो वयः ॥
केशवं पतितं दृष्ट्वा पाण्डवा हर्षनिर्भराः ।
रुदन्ति कौरवाः सर्वे हाहा केशव केशव ॥
केचिद्वदन्त्यमृतमस्ति पुरे सुराणां
 केचिद्वदन्ति वनिताधरपल्लवेषु ।
ब्रूमो वयं सकललोकमतानुसारा-
 ज्जम्बीरनीरपरिपूरितमत्स्यखण्डे ॥
पथि तिष्ठसि किं मूर्ख व्याघ्रो मां भक्षयेदिति ।
तेन किं वद मांसज्ञः पथिकान्भक्षयेदिति ॥
दुन्दुभिस्तु सुतरामचेतन-
 स्तन्मुखादपि धनं धनं धनम् ।
एवमेष निनदः प्रदृश्यते
 किं पुनर्यदि जनः सचेतनः ॥
तव तन्वि कुचावेतौ लोकानां चक्रवर्तिनौ ।
सर्वराजकरग्राही देवो यत्र करप्रदः ॥
काचिद्बाला रमणवसतिं प्रेषयन्ती करण्डं
 सा तन्मूले निभृतमलिखद्व्यालमस्योपरिष्टात् ।
गौरीनाथं पवनतनयं चापकं चात्र भावं
 पृच्छत्यस्मिन्सदसि विदुषां मल्लिनाथः कवीन्द्रः ॥
जटा नेयं वेणीकृतकचकलापो न गरलं
 गले कस्तूरीयं शिरसि शशिरेखा न कुसुमम् ।
इयं भूतिर्नाङ्गे प्रियविरहजातो धवलिमा
 पुरारातिभ्रान्त्या कुसुमशर किं मां प्रहरसि ॥
नाथो मे विपणिं गतो न गणयत्येषा सपत्नी च मां
त्यक्त्वा मामिह पुष्पिणीति गुरवः प्राप्ता गृहाभ्यन्तरम् ।
शय्यामात्रसहायिनीं परिजनः श्रान्तो न मां सेवते
स्वामिन्नागमलालनीय रजनीं लक्ष्मीपते रक्ष माम् ॥

**612.** 24. C. 23.

## शाब्दसिद्धान्तः

Paper. 23 Foll. $10\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$. 11 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Clumsy writing.

A brief work giving the principles of grammar as expounded by Patañjali, Kaiyaṭa and other commentators on Pāṇini.

Incomplete.

Beginning :

सृष्टिर्विश्वसृजोऽप्यादौ पुष्टा यन्नतिपूर्विका ।
हेरम्बो मे स कुरुतान्निष्प्रत्यूहं समीहितम ॥
सज्जनादृतवाग्योगभाष्योदयपरंपराम् ।
वाग्देवी मम पुष्णातु निष्णाता भक्तपोषणे ॥
वन्दे मुनीन् पाणिनिवाक्यकार-
 पतञ्जलीनञ्जलिमादधानः ।
यद्वाग्विरोध्यन्यवचः प्रमाणं
 नान्यत्व इत्याप्तगिरः प्रथन्ते ॥
सिद्धान्यालोच्य मतान्यद्य मया शुद्धसंप्रदायानि ।
बालव्युत्पादाय क्रियते संक्षिप्य **शाब्दसिद्धान्तः** ॥

तत्रादौ प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यर्थं विषयप्रयोजनादि स्पष्टत्वात् सूत्रेऽनुक्तमन्वर्थसंज्ञोक्तिद्वारेण भाष्ये भाषितम्—अथ शब्दानुशासनमिति । शब्दानुशासनं शास्त्रमारभ्यत इत्यर्थः । असाधुभ्यो गाव्यादिभ्यो विविच्य गवादीनां गमेर्डोः इत्यादिना प्रकृत्यादिविभागेन ज्ञापनमनुशासनम् । तेन गवादयः साधवः शब्दा विषयाः । तज्ज्ञानं प्रयोजनम् । प्रतिपाद्यप्रतिपादकभावश्च संबन्धः । ज्ञानार्थी चाधिकारीति विषयप्रयोजनसंबन्धाधिकारिलक्षणमनुबन्धचतुष्टयं द्रष्टव्यम् ।

 यस्तु प्रयुङ्क्ते कुशलो विशेषे
 शब्दान्यथावद्व्यवहारकाले ।





 सोऽनन्तमाप्नोति जयं परत्र
 वाग्योगविद् दुष्यति चापशब्दैः ॥

इति स्मृत्या श्रुत्या च सिद्धमध्येयं व्याकरणमिति । इदमत्र विचार्यते—सर्वाण्यपि व्याकरणानि सर्वदा प्रमाणानि, उत नेति । तत्र पूर्वं पूर्वमुपजीव्य उत्तरस्य साध्यं प्रामाण्यमिति सर्वाण्यपि व्याकरणानि सर्वदा प्रमाणानीति प्राप्ते ब्रूमः । स्मृतीनां नियतकालतया व्यवस्थाहेतुत्वात् अद्यत्वे च त्रिमुनिस्मृतेरेव वेदाङ्गतया महाजनपरिग्रहात्सैव प्रमाणम् । तद्विरुद्धं तु नेदानीं प्रमाणम् । एतच्च शताच्च ठन्यतावित्यादौ कैयटादौ स्पष्टम् ।

End :

अत्र छन्दोऽधिकारात् ऋक्पादस्य ग्रहणम । सौषधीरनु ऋध्वसे । लोपे चेत् किम । स एव व्यासो भवति । छन्दोऽनुवृत्तिर्नेति पक्षे श्लोकपादोऽपि ।

Colophon :

इति स्वादिसन्धिः । संहितापरिच्छेदः संपूर्णः ।

**613.** 29. M. 29.

## समासकुसुमावलिः—मङ्गलेश्वरकृता

Palm-leaf. 5 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1$ inches. 6 lines in a page, Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

A primer on elementary grammar written in verse dealing with the compounds or Samāsa by Maṅgales'vara of the Madhyamandira family.

Complete.

Beginning :

भूनायकं वा धननायकं वा
 भजन् भुवं वा धनमेति लोके ।
तद्विघ्ननाथं न भजामि किं तु
 सहस्रशस्तं प्रणमामि नित्यम् ॥ १ ॥
श्रीमत्पाणिनिसूत्राणि समालोच्य यथामति ।
बालव्युत्पत्तये कुर्मः समासकुसुमावलिम् ॥ २ ॥
तत्पुरुषोऽष्टविधोऽभूत्प्रथमाविभक्तिनञ्कृतैर्भेदैः ।
उत्तरपदजनितार्थो मुख्यस्तत्रेति पण्डितैः ख्यातः ॥ ३ ॥

प्रथमातत्पुरुषो यथा—

 अमृतं योऽपिबद्दैत्यस्तं वैकुण्ठो द्विधाच्छिनत् ।
 राहुरुत्तरकायोऽस्य पूर्वकायोऽभवद्ध्वजः ॥ ४ ॥

पूर्वः कायः पूर्वकायः । उत्तरः काय उत्तरकाय इत्येवमादयः ॥ ४ ॥

द्वितीयातत्पुरुषो यथा—

 दुःखातीतो भवत्येव यदि कृष्णाश्रितो जनः ।
 अथ वान्नबुभुक्षुः सन् मुहूर्तसुखमश्नुते ॥ ५ ॥

दुःखमतीतो दुःखातीतः । कृष्णं श्रितः कृष्णश्रितः । मुहूर्तं सुखं मुहूर्तसुखम् ॥ ५ ॥

End :

सनाद्यन्तधातुवृत्तिर्यथा—

 यः पास्पर्धीति वा लोकान् देवैर्वैरायते सदा ।
 राक्षसस्य विनाशाय तस्य पुत्रीयतु प्रभुः ॥ ५१ ॥

 पुत्रमात्मन इच्छतु पुत्रीयतु ॥ ९१ ॥

एकशेषवृत्तिर्यथा—

 सर्वेषामपि लोकानां पितरौ यौ सनातनौ ।
 विदितौ पालनाच्चित्ते शिवौ तौ सततं भजे ॥ ९२ ॥

माता च पिता च पितरौ । सनातना च सनातनश्च सनातनौ । विदिता च विदितश्च विदितौ । या च यश्च यौ । सा च स च तौ । शिवा च शिवश्च शिवौ ॥ ९२ ॥

समासवृत्तिः सर्वेषु समासेषु निरूपिता ।
परार्थस्याभिधानं हि वृत्तिरित्यभिधीयते ॥ ५३ ॥
दूरान्मात्सर्यमुत्सार्य वात्सल्यान्मत्कृतामिमाम् ।
पश्यन्तु विबुधाः सर्वे समासकुसुमावलिम् ॥५४॥
श्रीमध्यमन्दिरकुलाम्बुधिपूर्णचन्द्र-
श्रीसर्वमङ्गलमनीषिकृता सलीलम् ।
एषा समासकुसुमावलिराब्जतारं
जीयात्कृपानिधिसदाशिवसत्प्रसादात् ॥ ५५ ॥

Colophon :

इति श्रीमङ्गलेश्वरकृतौ समासकुसुमावलिः समाप्ता ।

In the fly-leaf it is said that the MS. was copied by one Vāvilāla Subrahmaṇya-somayājulu and given to Rāmaliṅgas'āstri on Sunday the 9th day of the Jyeṣṭha month in the year Rudhirodgārī.

**614.** 30. L. 25.

## समासकुसुमावलिः—मङ्गलेश्वरकृता

Palm-leaf. 7 Foll. 15 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

**615.** 30. L. 25.

## समासकुसुमावलिः—मङ्गलेश्वरकृता

Palm-leaf. 5 Foll. 15 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is another copy of the work contained in the MS. described above.

Begins in the Bahuvrihisamāsa and goes on up to the end of the work. The following 2 stanzas are inserted between the stanzas 53 and 54; thus making the total number of stanzas as 57.

अथ प्रसङ्गात्प्रयोगानामह—

रामो भूमण्डलममाद्रामचन्द्रो बभौ भुवि ।
रामेणामारि दैतेयो रामचन्द्रेण भूयते ॥
रामचन्द्रयशोगङ्गा गां निनायति शुभ्रताम् ।
पञ्चानामपि चैतेषां प्रयोगाणां च पद्धतिः ॥

The last stanza is slightly different.

श्रीमध्यमन्दिरकुलाम्बुधिपूर्णचन्द्र-
श्रीमङ्गलेश्वरमनीषिकृता सलीलम् ।
एषा समासकुसुमावलिराब्जतारं
जीयात्कृपानिधिसदाशिवसत्प्रसादात् ॥

Then five extra leaves are added. Leaves 1 and 2 contain some conjugational forms of the roots भू and एध्. Leaves 3 and 4 contain Avyayapātha as found in the Siddhāntakaumudī. Leaf 5 reads a few verses from the Vṛttaratnākara.

**616.** 19. D. 74.

## समासचक्रम्

Palm-leaf. 6 Foll. 13½ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Three stanzas dealing with Samāsa are taken from the Prayogasaṅgraha of Vararuci and explained herein with suitable illustrations. The author's name is not known.

Complete.





Beginning :

षोढा समासाः संक्षेपादष्टाविंशतिधा पुनः ।
नित्यानित्यत्वयोगेन लुगलुक्त्वेन च द्विधा ॥
तत्राष्टधा तत्पुरुषः सप्तधा कर्मधारयः ।
सप्तधा च बहुव्रीहिर्द्विगुराभाषितो द्विधा ॥
द्वन्द्वश्चतुर्विधो ज्ञेयोऽव्ययीभावो द्विधा मतः ।
तेषां पुनः समासानां प्राधान्यं स्याच्चतुष्टयम् ॥

समासास्तत्पुरुषः कर्मधारयो बहुव्रीहिर्द्विगुर्द्वन्द्वोऽव्ययीभावश्चेति षड्विधाः । अष्टविधस्तत्पुरुषः यथा—प्रथमातत्पुरुषो द्वितीयातत्पुरुषस्तृतीयातत्पुरुषश्चतुर्थीतत्पुरुषः पञ्चमीतत्पुरुषः षष्ठीतत्पुरुषः सप्तमीतत्पुरुषो नञ्तत्पुरुषश्चेति । तत्र प्रथमातत्पुरुषो यथा-पूर्वं कायस्य पूर्वकायः । अपरं कायस्यापरकायः । पूर्वापराधरोत्तरमेकदेशिनैकाधिकरणे इति समासः । अर्धं पिप्पल्या अर्धपिप्पली । अर्धं कोशातक्या अर्धकोशातकी । द्वितीयं भिक्षाया द्वितीयभिक्षा । तृतीयं भिक्षायास्तृतीयभिक्षा । एवं चतुर्थभिक्षा । द्वितीयतृतीयचतुर्थतुर्याण्यन्यतरस्यामिति समासः । प्राप्तापन्ने च द्वितीयेति समासः । यथा—प्राप्तो जीविकां प्राप्तजीविकः । एवमापन्नजीविकः । द्वितीयातत्पुरुषो यथा—कृष्णं श्रितः कृष्णश्रितः । कान्तारमतीतः कान्तारातीतः । नरकं प्राप्तो नरकप्राप्तः । ग्रामं गतो ग्रामगतः । द्वितीयाश्रितातीतपतितगतात्यस्तप्राप्तापन्नैरिति समासः ।

End :

तेषां पुनः समासानां प्राधान्यं स्याच्चतुष्टयम् । कथम् ? पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययीभावः । उत्तरपदार्थप्रधानस्तत्पुरुषः । अन्यपदार्थप्रधानो बहुव्रीहिः । उभयपदार्थप्रधानो द्वन्द्वः । नित्यसमासो यथा—कुरुषु चरतीति कुरुचरः । कुम्भं करोतीति कुम्भकारः । अनित्यसमासो यथा—कृष्णं श्रितः कृष्णश्रितः । लुक्समासो यथा—राज्ञः पुरुषो राजपुरुषः । अलुक्समासो यथा—वने चरतीति वनेचरः । उरसि जायत इति उरसिजः । कण्ठे कलङ्को यस्य सः कण्ठेकलङ्कः ॥

पूर्वकायस्तत्पुरुषः श्वेताश्वः कर्मधारयः ।
बहुग्रामो बहुव्रीहिर्द्वन्द्वः स्याद्रामलक्ष्मणौ ॥

Colophon :

समासचक्रं संपूर्णम् ।

The owner of the MS.—S'ivapuram Muktiliṅgam.

The MS. is said to have been copied from the original belonging to Evaṭūri Mallikārjunam.

**617.** 19. D. 75.

## समासचक्रम्

Palm-leaf. 8 Foll. 17 × 1⅜ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

With slightly different readings. It ends thus :

अवयवव्युत्पत्तिर्यथा—व्याप्नोतीति विष्णुः । रमयतीति रामः । करोतीति कर्ता । रूढव्युत्पत्तिर्यथा—निशां करोतीति निशाकरः । प्रभां करोतीति प्रभाकरः । मूलव्युत्पत्तिर्यथा—रथस्याङ्गमिवाङ्गं यस्य स रथाङ्गः । चक्रस्याङ्गमिवाङ्गं यस्य स चक्राङ्गः ॥

Colophon :

समासचक्रं समाप्तम् ।

Name of the Scribe:—Kavīs'vara Subrahmaṇya.

**618.** 19. D. 76.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. $16\frac{1}{4} \times 1\frac{3}{8}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Clear writing.

With slightly different readings.

It ends thus :

पद्ममिवाक्षिणी यस्य स पद्माक्षः । पद्मं नाभौ यस्य स पद्मनाभः । इति समासान्तप्रत्ययाः ।

Two extra leaves are added at the end. First leaf contains some conjugational forms of the roots भू and एध and gives illustrations for कर्तरि प्रयोग, कर्मणि प्रयोग and भावे प्रयोग. The second leaf reads a few verses from the work Citraratnākara.

**619.** 19. D. 77.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 4 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

With slightly different readings and without the introductory stanzas.

It ends thus :

अकरदाः करदाः संपद्यमानाः कृताः करदीकृताः । अकुण्डलं कुण्डलं संपद्यमानं कृतं कुण्डलीकृतम् ।

Colophon :

समासचक्रं संपूर्णम् ।

**620.** 19. D. 78.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 3 Foll. $15 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 12 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

It ends like the MS. 19. D. 75. described above under No. 617.

Two extra leaves added at the end give some conjugational forms of the roots भू, एध्, and व्रज्.

**621.** 19. D. 79.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 8 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

With slightly different reading.

It ends thus :

दम्भेन वर्तत इति दाम्भिकः । साहसिकः । द्वयोः संख्यापूरको द्वितीयः । तृतीय इत्यादि । गन्तुमिच्छुः जिगमिषुः । कर्तुमिच्छुः चिकीर्षुः ।

**622.** 19. D. 81.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 11 Foll. $17 \times \frac{3}{4}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

The fly leaf reads समासचक्रम् संपूर्णम्.

The former owner of the MS.—Rangaswami.

**623.** 20. N. 9.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 9 Foll. $14\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5





lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

With slightly different readings and with the following end :

मन्दुरायां जातः मन्दुरजः । संस्काराज्जातः संस्कारजः । अदृष्टाज्जातः अदृष्टजः । इति कृत्प्रत्यान्ताः ।

Incomplete.

**624.** 23. A. 17.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 3 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

Fol. 3*b* repeats the first 3 stanzas of the work.

**625.** 24. D. 29.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 7 Foll. $15\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Incomplete.

With slightly different readings.

After this one extra leaf is added and it contains a few stray forms of the root भू.

**626.** 26. C. 35.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. $17\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Wants the beginning and end.

The fly leaf at the beginning contains the 1st stanza of the Mēghasandeśa of Kālidāsa.

**627.** 24. M. 11.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 10 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Without the beginning and with different end as given below :

End :

अतिशयेन लघुः लघीयान्, लघिष्ठः । स्त्री लघीयसी । अतिशयेन पापः पापीयान् पापिष्ठः । स्त्री पापीयसी । अतिशयेन वृद्धो ज्यायान् ज्येष्ठः । द्वयोः संख्यापूरकौ द्वितीयः । तृतीयः । एकादशः । द्वादशः इत्येवमादयस्तद्धितप्रत्ययाः ज्ञातव्याः ।

**628.** 25. I. 25.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 2 Foll. $16 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Incomplete.

After this one extra leaf is added and it repeats a small portion of the work.

**629.** 26. E. 35.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 5 Foll. $16 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

The former owner of the MS.—Puris'ai Naḍādūr Rāghavāchāriar.

**630.** 27. F. 62.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 8 Foll. 14½ × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

With slightly different readings.

Incomplete.

It ends thus :

शुक्ल: घन: पट: यस्य तत् शुक्लघनपटम् । शुक्लौ घनौ पटौ ययोस्ते शुक्लघनपटे । शुक्ला: घना: पटा: येषां तानि शुक्लघनपटानि । इति नपुंसके । संख्योत्तर-पदो यथा ।

अस्मिन् समासचक्रे षोढा समासा: संक्षेपादि-त्यादि प्रथमातत्पुरुषो यथेत्यन्तं संख्योत्तरपदो यथेत्या-समाप्तेश्च पुस्तकान्तरे द्रष्टव्यम् ।

After this three leaves give Tamil meaning of some simple Sanskrit sentences in active and passive voices for the use of beginners.

**631.** 29. C. 20.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 7 Foll. 12 × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Incomplete.

The following remark on the date of copying is found at the end.

ईश्वरवर्षभाद्रपदबहुलं शुक्रवारं आर्द्रा नक्षत्रम् ।

**632.** 29. M. 29.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. 16¾ × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

Complete.

End :

अयमनयोरतिशयेन पटु: पटुतर: । अयमनयो-रतिशयेन वृद्ध: ज्यायान् । इमनिच् प्रत्ययो यथा—गुरोर्भावो गरिमा । लघोर्भावो लघिमा । अणोर्भाव: अणिमा । महतो भावो महिमा ।

Colophon :

इति समास: समाप्त: ।

**633.** 30. J. 36.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. 16½ × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Clear writing.

Incomplete.

Four extra leaves added at the end contain the Avyaya portion of the Siddhāntakaumudi.

**634.** 30. L. 25.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. 15 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.





**635.** 30. L. 25.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 3 Foll, 15 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wants the beginning and end.

This is another copy of the work found in the same MS. as described in last No.

**636.** 28. K. 5.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 5 Foll. 17¼ × 1⅛ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

With slightly different readings.

It ends thus :

समाहारयोगो यथा—शङ्खश्च पटहश्च शङ्खपटहम् । मुखं च हस्तौ च पादौ च कर्णौ च नेत्रे च वक्षश्च ग्रीवा च नासिके च अंसौ च नाभिश्च मुखहस्त-पादकर्णनेत्रवक्षोग्रीवांसनाभि । प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भाव: । रथाश्च गजाश्च तुरगाश्च पत्तयश्च रथगजतुरगपत्ति ।

Two extra leaves are added at the end. The first leaf contains the name of the former owner of the MS. as—Sāmbamūrti Rāmu. The second leaf repeats a few lines of the work.

**637.** 29. B. 25.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. 15¾ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

With slightly different readings.

Complete.

The colophon reads thus :

समासचूडामणि: समाप्त: ।

**638.** 29. H. 12.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf, 4 Foll. 15 × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

**639.** 30. M. 15.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. 19 × 1 inches. 4 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

**640.** 33. D. 9.

**समासचक्रम्**

Palm-leaf. 4 Foll. 7¼ × 2 inches. 10 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Good writing.

With slightly different readings.

Complete.

Followings stanzas are added after the colophon :

द्वौ शब्दौ प्रथमौ कृत्वा परलिङ्गप्रधानत: ।
ततो विशेष्यलिङ्गं स्याद्बहुव्रीहिस्तु यस्य स: ॥
तद्वच्चकारसहितौ कृत्वा तत्परलिङ्गवत् ।
मध्येऽसौ वा च तच्छब्द: कर्मधारय ईरित: ॥

द्वौ शब्दौ बहवो वापि विभक्ताश्च समुच्चये ।
प्रथमान्तौ चकारान्तौ तत्तल्लिङ्गानुसारतः ॥

समासान्तेऽन्यलिङ्गत्वाद् द्वन्द्वस्तु परिकीर्तितः । अव्ययीभावसमासलक्षणं यथा—

उपसर्गाणामव्ययानां . . पूर्वतः प्रयोगः । अव्ययीभावविग्रहसमासलक्षणं यथा—

पूर्वं पदं द्वितीयान्तमुत्तरं चेत् क्रियापदम् ।
इति समासलक्षणं मया लिखितम् ।

**641.** 33. M. 3.

## समासचक्रम्

Palm-leaf. 3 Foll. $17 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

With slightly different readings.

The colophon reads thus :

समासचूडामणिः समाप्तः ।

After the colophon one extra leaf contains a few froms of the roots भू and एध् ।

**642.** 24. M. 11.

## समासचक्रम्

Palm-leaf. 3 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

The last leaf is half-broken.

A short metrical work explaining the Samāsas according to Pāṇini's grammar.

Complete.

Beginning :

वक्ष्ये तत्पुरुषं कर्मधारयं बालबुद्धये ।
बहुव्रीहिं द्विगुं द्वन्द्वमव्ययीभावमाशु षट् ॥
समासाः षट् तु संक्षिप्ता ह्यष्टाविंशतिधा पुनः ।
तत्राष्टधा तत्पुरुषः सप्तधा कर्मधारयः ॥
सप्तधा च बहुव्रीहिर्द्विगुर्द्वन्द्वो द्विधा द्विधा ।
द्विविधश्चाव्ययीभावो ह्यष्टाविंशतिधेति ते ॥
तत्र तत्पुरुषस्याष्टौ प्रकारान् प्रब्रवीम्यहम् ।
प्रथमाद्यास्तत्पुरुषाः सप्त ते स्युर्नञष्टमः ॥

End :

खे गच्छति च यः प्राणी स खगः परिकीर्तितः ।
वने चरति यः प्राणी स वनेचर ईरितः ॥
पङ्के रोहति यत्पुष्पं तत्पङ्केरुहमिष्यते ।
शाकप्रियः पार्थिवश्च स तु यः शाकपार्थिवः ॥
छायाप्रधानास्तरवो ये छायातरवो वने ।
. . . . . नीयं यथोक्तं बालबुद्धये ॥
समासचक्रं विद्वद्भिर्यद् प्राह्यमखिलं च तत् ।

Colophon :

इति समासचक्रं समाप्तम् ।

**643.** 20. N. 9.

## समासचक्रम्

Palm-leaf. 3 Foll. $14\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Another copy of the work described under last number.

The following stanza is read at the end.

एवं सर्वसमासानां संग्रहेण प्रदर्शनम ।
कृतं बालप्रबोधार्थं पुनस्तद्विस्तृतं बुधैः ॥





**644.** 19. D. 80.

## समासनिरूपणम्

Palm-leaf. 4 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Explains briefly the nature of Samāsas with suitable illustrations.

Incomplete.

Beginning :

समासः पञ्चविधः—सुप्सुपेति समासः । अव्ययीभावः । तत्पुरुषः । बहुव्रीहिः । द्वन्द्वश्चेति । तत्र सुप्सुपेति समासो द्विविधः—नामपूर्वपदः अव्ययपूर्वपदश्चेति । तत्र नामपूर्वपदो यथा—पूर्वं भूतो भूत. पूर्वः । अव्ययपूर्वपदो यथा—न एकः नैकः । अव्ययीभावो द्विविधः—नामपूर्वपदः अव्ययपूर्वपदश्चेति । तत्र नामपूर्वपदो यथा—सूपस्य मात्रा सूपप्रति । समुद्रस्य मध्ये मध्येसमुद्रम् ।

End :

सनाद्यन्तवृत्तिर्यथा—पठितुमिच्छति पिपठिषति । पुत्रमात्मन इच्छति पुत्रकाम्यति । विद्वानिव आचरति विद्वायते । राम इव आचरति रामति । भृशं भवति बोभूयते बोभवीति । भृशं भिनत्ति बोभिद्यते बेभिदीति । भृशं भवति बोभूयते बोभवीति ।

**645.** 21. O. 2.

## समासनिरूपणम्

Palm-leaf. 3 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

This is another work similar to the above.

Incomplete.

Beginning :

श्रीमान् वेङ्कटनाथार्थः कवितार्किककेसरी ।
वेदान्ताचार्यवर्यो मे संनिधत्तां सदा हृदि ॥
ज्ञानाकारं हयग्रीवं प्रणम्य शिरसा मुहुः ।
विरच्यते समासोऽयं बालानां ज्ञानसिद्धये ॥

समासः षड्धा—अव्ययीभावः, तत्पुरुषः, कर्मधारयः, द्विगुः, बहुव्रीहिः, द्वन्द्वश्चेति । अव्ययीभावो द्विधा नञ्पूर्वपदः अव्ययपूर्वपदश्चेति । नामपूर्वपदोऽव्ययीभावसमासः-शाकस्य लेशः शाकप्रति । अक्षेण विपरीतं वृत्तमक्षपरि । अव्ययपूर्वपदाव्ययीभावसमासः-दिशयोर्मध्यमपदिशम् । हरौ अधिहरि । कृष्णस्य समीपमुपकृष्णम् ।

End :

उपमानपूर्वपदकर्मधारयसमासः । घन इव श्यामो घनश्यामः । संभावनापूर्वपदकर्मधारयसमासः—मुखमिति पद्मं मुखपद्मम । नर इति मणिः नरमणिः । अवधारणापूर्वपदकर्मधारयसमासः—मान एव धनं मानधनम् । शास्त्रमेव मित्रं शास्त्रमित्रम् । द्विगुर्द्विधा—

**646.** 11. D. 29.

## समासपटलः—वररुचिकृतः

Paper. 3 Foll. $9 \times 3\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

In the form of a gloss on Samāsa portion of his Prayogasaṅgraha Vararuci explains various kinds of Samāsas with suitable illustrations.

Wants the beginning.

Beginning :

. . . . स्य कम्बलो ब्राह्मणकम्बल:, ब्राह्मणस्य कम्बल इति वा । लुगलुक्त्वेन च द्विधेति । लुक्समासोऽलुक्समासश्चेति । लुक्समासो यथा—कष्टं श्रित: कष्टश्रित: । अलुक्समासो यथा—कण्ठे स्थित: कालो यस्यासौ कण्ठेकाल: । उरसि लोमानि यस्येत्युरसिलोमा । तत्राष्टधा तत्पुरुष इति ।

End :

अव्ययीभावस्त्रिप्रधान:—पूर्वपदार्थप्रधान:, उत्तरपदार्थप्रधान:, अन्यपदार्थप्रधानश्चेति । प्रथमो यथा—उपकुम्भम् । द्वितीयो यथा—शाकप्रति । तृतीयो यथा—उन्मत्ता गङ्गा यस्मिन्देशे स उन्मत्तगङ्गं देश: ।

Colophon :

इति वररुचिकृतं समासपटलं समाप्तम् ।

The scribe adds :

द्विवेदिना करुणाशंकरेण लिखितमस्ति स्वोपकारार्थम् ॥

**647.** 29. F. 16.

## समाससंघ:

Palm-leaf. 4 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

An elementary grammar dealing with Samāsas with illustrations.

Complete.

Beginning :

पदसंघ: समास: स्यादेकपद्यमुपाश्रित: ।
पदार्थबोधकं वाक्यं विग्रह: स द्विधा मत: ॥
लौकिकोऽलौकिकश्चेति प्रयोगार्हस्तु लौकिक: ।
समास: पञ्चधा ज्ञेय: सामान्यादिप्रभेदत: ॥

सामान्योऽव्ययीभावस्तत्पुरुषो बहुव्रीहिर्द्वन्द्वश्चेति । तत्र सामान्यसमासश्चतुर्विध:—इवसमास:, इवार्थसमास:, गुणसमास:, क्रियाविशेषणसमासश्चेति । इवसमासो यथा—वागर्थसदृशौ वागर्थाविव । इवार्थसमासो यथा—काकागमनमिव तालपतनमिव काकतालम्; काकतालमिव काकतालीयम् । गुणसमासो यथा—विस्पष्टं पटु: विस्पष्टपटु: । क्रियाविशेषणसमासो यथा—पूर्वं भूतो भूतपूर्व: ।

End :

उन्मत्तगङ्गम्; अतिमाल:; पञ्चषा:; पाणिपादमित्यादिषु तत्तल्लक्षणाभावात् समासान्तरलक्षणसत्त्वाच्च । तदेवं पञ्चविध: समासो सपरिकरो निरूपित: ।

Colophon :

समाससंघ: समाप्त: ।

**648.** 29. H. 12.

## समाससंघ:

Palm-leaf. 5 Foll. $15 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Incomplete.

Another copy of the work described above.

**649.** 33. J. 10.

## साधुत्वादिनिर्वचनम्

Palm-leaf. 3 Foll. $15 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Gives definitions of some of the technical terms used in grammatical works and incidentally answers the objections raised by other schools of philosophy against the school of grammar. For instance Mīmāṁsakas do not want to attach much importance to Vyākaraṇaśāstra and hence argue against the *Sādhutva* or correctness of words which is the main purpose of the grammar. This work gives correct definition of the term *Sādhutva* and maintains the importance of the Vyākaraṇaśāstra.

Incomplete.

Beginning :

साधुत्वं च व्याकरणव्याख्येयत्वम् । पुण्यजनकतावच्छेदकधर्मवत्त्वं वा . . . निष्ठशक्तिव्यञ्जकत्वम् । उच्चारितप्रध्वंसित्वम् उच्चारणाधिकरणकालोत्तरकालवृत्तिध्वंसप्रतियोगित्वम् । एकपदार्थज्ञानतदर्थान्वययोग्यार्थस्य यज्ज्ञानं तद्विषयेच्छा आकाङ्क्षा योग्यता च परस्परान्वयप्रयोजधर्मवत्त्वम् ।

End :

क्रियाजनकत्वसमानाधिकरणकर्त्रादिषट्कान्यतमार्थवत्त्वं कारकविभक्तित्वम् । स्वघटितसमुदायावधिकस्वेतरसमुदायव्यावृत्तधर्मकरणपृथक्करणत्वं निर्धारणत्वम् । विशेषणविशेष्यभावावगाह्युपस्थितिजनकत्वं समासे सामार्थ्यम् ।

**650.** 8. J. 44.

## सुलोपचर्चा—कृष्णमाचार्यकृत:

Paper. 15 Foll. $8 \times 6\frac{1}{2}$ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A discussion on the meaning of the Sūtra of Pāṇini अदस औ सुलोपश्च (7-2-107) by Kṛṣṇamācārya of S'rīvatsa family.

Complete.

Beginning :

सुलोपचर्चा ।

अदस औ सुलोपश्च । अदस: औ सुलोप: च इति पदचतुष्टयम् । अदस इति षष्ठी । औ इत्यविभक्तिको निर्देश: । अद:शब्दस्य औकार: स्यादिति सूत्रार्थ: । स च अलोऽन्त्यपरिभाषया अन्त्यस्य भवति । तथा चान्त्यस्य सकारस्य औत्वे कृते हल: परत्वाभावात् सुलोपाप्राप्तौ सुलोपविधि: । वस्तुतस्तु सु लोप इति भिन्नं पदम् । सु इति षष्ठ्या: सौत्रो लुगिति व्याख्येयम् । समासघटकपदयो: परस्परमुद्देश्यविधेयभावेनान्वयावोधकत्वमिति व्युत्पत्ते: । तच्छरीरं तु समासघटकपदार्थनिष्ठविधेयतानिरूपितोद्देश्यतासंबन्धेन शाब्दबुद्धिं प्रति समासघटकपदजन्योपस्थिति: प्रतिबन्धिकेति । अत एव देवदत्तं पण्डितं जानीहि इति वाक्यादिव देवदत्तपण्डितं जानीहि इति समासान्नोद्देश्यविधेयभावप्रतीति: । अत एव च वषट्कर्तु: प्रथमभक्ष: इत्यत्र ऋत्विजो हवि:शेषान् भक्षयन्तीति विहितभक्षणमनूद्य न प्राथम्यविधि: । अपितु प्राथम्यविशिष्टभक्षणस्यैव विधानम् ।

End :

वस्तुतस्तु अदस ओ णिच्चेति न्यस्यताम् । अदस: परस्य सोरोकारादेश: स्यात, स च णिदिति तस्यार्थ: । एवं च णित्त्वसामर्थ्यात् पूर्वं वृद्धौ अदन्तत्वाभावेन टापोऽप्रवृत्त्या न असकौ स्त्री इत्यत्रेत्वापत्ति: । अत एव च हे असावित्यत्र संबुद्धिलोपादिकमपि सुशकवारणमिति सर्वं रमणीयमित्यष्टादशी ।

Colophon :

इति वात्स्यकृष्णमाचार्यकृता सुलोपचर्चा ।

**651.** 9. D. 6.

## स्थानिवत्सूत्रविचार:

Paper. 4 Foll. $9\frac{3}{4} \times 5$ inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

A discussion on the meaning of the Sūtra स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ (1-1-56) of Pāṇini.

Complete.

Beginning :

स्थानिवदादेशोऽनल्विधौ । आदेश: स्थानिवत्कार्यं लभते । तत्र स्थानिवदित्यत्र तृतीयान्ताद्वति: । स्थानिशब्दस्य स्थानिकर्तृकसत्तायां लक्षणा । वत्यर्थ: सादृश्यम् । तृतीयार्थ: प्रतियोगित्वम । एवंच स्थानिकर्तृकसत्ताप्रतियोगिकसादृश्यवदादेशकर्तृका सत्तेति बोध: । अनल्विधाविति किमयं पर्युदास: ? प्रसज्यप्रतिषेधो वा । नाद्य: ; स्थान्यल्भिन्नाश्रयविधौ स्थानिवदित्यर्थे तन्वन्तीत्यादौ स्थान्यल्भिन्नाल् वकार:, तदाश्रयविधौ स्थानिवत्त्वापत्ते: । स्थान्यलाश्रितविध्यन्यविधावित्यर्थे तु बभूविवेत्याद्यसिद्ध्यापत्ते: । इट: स्थान्यलाश्रितविधे: सत्त्वात् । नान्त्य:, दोषस्य प्रसिद्धत्वादिति चेन्न । असमर्थसमासस्यापि व्याख्यानतोऽङ्गीकारेणादोषात् ।

End :

न च प्रविगणय्येति भाष्योदाहरणात् पञ्चमीसमासानित्यत्वेनैव सिद्धे पूर्वोक्तवचनं व्यर्थमेवेति वाच्यम् , अनित्यत्वे तत्र तत्र लक्ष्यानुरोधापेक्षया वचनस्यैव युक्तत्वात् । गौरित्यादौ तु अव्यवहितत्वांशेनैव निर्वाह: । नन्वेवं मात्रपदनिवेशे धिन्वन्तीत्यस्यासिद्धि: । त्वद्रीत्या पञ्चमीसमासेन अपरविधाविति वक्तव्यमिति न्यासेन वा स्थानिवद्भावस्य वक्तुमशक्यत्वादिति चेन्न, अन्तरङ्गपरिभाषया निर्वाहस्य सुकरत्वात् । हे राम तवेत्यत्र ते इत्यादेशापत्तिश्च दूषणम् । संबुद्ध्यवयवहलो लोपविधानादामन्त्रितत्वानापत्ति: ।

**652.** 9. B. 5.

## स्फोटचन्द्रिका —(मौनि)श्रीकृष्णभट्टकृता

Paper. 5 Foll. $8\frac{5}{8} \times 5\frac{1}{4}$ inches. 21 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Fol. 3 is missing.

A treatise on the theory of Sphoṭa of grammarians by Mauni S'ri-Kṛṣṇabhaṭṭa son of Jānakī and Raghunāthabhaṭṭa and grandson of Govardhanabhaṭṭa of the Mauni family. He was also the author of Tarkacandrikā and Vṛttidīpikā.

Complete ; but with gap in the middle.

Beginning :

पित्रो: पादयुगं नत्वा जानकीरघुनाथयो: ।
मौनिश्रीकृष्णभट्टेन तन्यते स्फोटचन्द्रिका ॥

शाब्दिकानां वाच्यलक्ष्यव्यङ्ग्यार्थप्रतिपादकानां वाचकलक्षकव्यञ्जकानां शब्दानां तन्निष्ठजातेर्वा स्फोट इति व्यवहार: । स्फुटत्यर्थो यस्मादिति व्युत्पत्त्या पङ्कजादिवत् योगरूढ: स्फोटशब्द: । केवलयोगस्वीकारे वाच्यलक्ष्यव्यङ्ग्यानां चेष्टायाश्च व्यङ्ग्यार्थप्रतिपादकत्वात् अतिव्याप्ते: । न वा वाचकादिपर्याय: स्फोटशब्द: प्रसिद्ध: । अक्षराणामकारस्त्वं स्फोटस्त्वं वर्णसंश्रय: इति हरिवंशे दृष्टत्वात् । तेचवर्णपदवाक्याखण्डपदाखण्डवाक्येति पञ्च व्यक्तिस्फोटा: । शक्यतावच्छेदिकाया जातेर्वाच्यत्ववत् शक्ततावच्छेदिकाया जातेर्वाचकत्वमिति मते वर्णपदवाक्यभेदेन त्रिविधो जातिस्फोट: । एवं चाष्टौ स्फोटा: ।





End :

किं च काम: संकल्पो विचिकित्सा श्रद्धाश्रद्धा भीर्हीरित्येतत् सर्वं मन एवेति श्रुत्या कामादीनां मनोधर्मत्वे प्रतिपादितेऽपि तार्किकैरात्मधर्मत्वमुक्तम् । तच्च सर्वैरप्यङ्गीकृतम । तत्तु भ्रामात्मकम । तद्बीजं तु यथा जपाकुसुमसंनिधाने स्फटिको लोहित इति ज्ञानम् । प्रकृते तु मन:सांनिध्यमात्मधर्मभ्रमे बीजम् । श्रुतिबाधाच्च । स्फोटे तु न तथा । तस्मादेकवर्णात्मकोऽखण्डवाक्यस्फोटो वाचक इति सिद्धम ।

Colophon :

इति श्रीमन्मौनिकुलतिलकायमानगोवर्धनभट्टात्मजजानकीजानिरघुनाथभट्टात्मजश्रीकृष्णकृतस्फोटचन्द्रिका संपूर्णा ।

**653.** 10. D. 39.

## स्फोटवाद:—नागेशभट्टकृत:

Paper. 18 Foll. $8 \times 3$ inches. 13 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Illegible writing.

An elaborate and excellent treatise dealing with the characteristics of the theory of Sphoṭa of grammarians. This is a separate work of Nāges'a and does not constitute a part of his any main works. Nāges'a herein states that he was the pupil of Haridīkṣita in Vyākaraṇa and of Rāmarāma in Nyāya. The views of different schools of philosophy in respect of the Sphoṭa are dealt with here.

The work has been edited by Pandit V. Krishnamāchārya together with his own commentary called Subodhinī and puplished in the Adyar Library Bulletin in 1945-46.

Complete.

Beginning :

ननु क: स्फोटो नामेति चेत् ; शृणु । वर्णस्फोट: पदस्फोट: वाक्यस्फोट: अखण्डपदवाक्यस्फोट: वर्णपदवाक्येन त्रयो जातिस्फोटा इति वैयाकरणसिद्धान्त: । तत्र स्फुटत्यर्थोऽस्मादिति स्फोट: । वाचक इति यावत् । एवं च वर्णस्फोटादिपदानां वर्णादयो वाचका इत्यर्थ: । तत्र रामो भवति इत्यादौ तत्तदानुपूर्व्यवच्छिन्नवर्णसमुदायरूपा: प्रकृतिप्रत्ययभागा: प्रयुज्यमानपदवाक्यादौ श्रूयमाणा वाचका: ; न तु तै: स्मृता आदेशिन इति वर्णस्फोटपक्ष: । सर: रस: इत्यादावविशेषवारणाय तत्तदानुपूर्व्यवच्छिन्नेति । प्रयुज्यमानपदानन्तर्गता वर्णा वाचका न वेति विप्रतिपत्तिशरीरम् । अत्र विधिकोटि: परेषाम् । निषेधकोटिरस्माकम ।

End :

तदुक्तं हरिणा—

संबन्धिभेदात्सत्तैव भिद्यमाना गवादिषु ।
जातिरित्युच्यते तस्यां सर्वे शब्दा व्यवस्थिता: ॥
सा नित्या सा महानात्मा तामाहुस्त्वतलादय: ।
तां प्रातिपदिकार्थं च धात्वर्थं च प्रचक्षते ॥

इति । एवं च वाच्यं वाचकं च ब्रह्मैवेति ध्येयम् । शास्त्रीयप्रक्रिया तु जातिव्यञ्जकबोधार्था प्रागवदेवेति सर्वेष्टसिद्धि: ।

अधीत्य फणिभाष्याब्धिं सुधीन्द्रहरिदीक्षितात् ।
न्यायतन्त्रं रामरामाद्वादिरक्षोघ्नरामत: ॥
वैयाकरणनागेश: स्फोटायनऋषेर्मतम् ।
परिष्कृत्योक्तवांस्तेन प्रीयतां जगदीश्वर: ॥
दृढस्तर्कोऽस्य नाभ्यास इति चिन्त्यं न धीयुतै: ।
दृषदोऽपि हि संतीर्णा: पयोधौ रामयोगत: ॥

इति जातिस्फोटतत्त्वम् ।

एते च सर्वे पक्षाः स्थानिवत्सूत्रपस्पशाह्निकअइउण्सूत्रप्रत्याहाराह्निकान्तादिस्थभाष्यकैयटादिषु तत्र तत्राकरग्रन्थे सूक्ष्मदृशां स्फुटा एव ।

Colophon:

इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतनागेशविरचितः स्फोटवादः ।

**654.** 54. C. 1.

## स्फोटवादः—नागेशकृतः

Paper. 37 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This was transcribed from a MS. available in the Govt. Oriental MSS. Library, Madras.

Complete.

Eight extra leaves added at the end contain the Ākaṅkṣāvāda of the Laghumanjūṣā.

**655.** 21. P. 24.

## स्फोटसिद्धिः

Palm-leaf. 3 Foll. $7 \times 1$ inches. 7 lines in a page. Old. Malayālam script. Good. Good writing.

A small work written in Āryā meter dealing with the theory of Sphoṭa of grammarians. The author's name is not known. This work is different from those of Maṇḍanamis'ra and Bharatamis'ra.

Beginning:

यद्विवर्तः प्रपञ्चोऽयं वाच्यवाचकलक्षणः ।
नित्यं निगमवेद्यं तच्छब्दतत्त्वमुपास्महे ॥
गजाननं गिरां देवीं गुरून् गुरुकृपानपि ।
प्रणम्य प्रोच्यतेऽस्माभिः स्फोटसिद्धिः प्रयत्नतः ॥
अस्ति हि गौरित्यादिषु पदमेकमिति प्रतीतिरखिलानाम् ।
पदबुद्ध्यवलम्बः कस्तत्रेतीदं विचिन्त्यमभियुक्तैः ॥
पदबुद्ध्याश्रयता नो वर्णानां संभवेदनेकत्वात् ।
न च तत्समुदायस्य क्रमिकत्वात्तस्य संभवाभावात् ॥
एकश्रुत्यारोपात्समुदायः संभवीति नो वाच्यम् ।
क्रमबुद्धानां तेषां युगपत्स्मृतिसंभवाभावात् ॥

End:

मतभेदानामेषामुपसंहारे न भेदलेशोऽपि ।
वर्णव्यतिरिक्तं यद्वाचकमेतत्पदं हि सकलमते ॥
यस्तु विविच्य विवेक्ति स्फुटमेतच्छब्दतत्त्वमतिगूढम् ।
ऐहिकमामुत्रिकमपि लभते सुखमञ्जसा पुमानेषः ॥

Colophon:

इति स्फोटसिद्धिः समाप्ता ।

**656.** 19. J. 21.

## हयवरट्सूत्रविचारः

Palm-leaf. 4 Foll. $16 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A discussion on the Pratyāhāra Sūtra—*viz* हयवरट्.

Beginning:

हयवरट् । अत्र विचार्यते । हयवरट् इति यकारमारभ्य शषसरिति रेफेण साकम् आदिरन्त्येनेति प्रत्याहारे यरप्रत्याहारघटितत्वात् रेफस्य यरुद्देशेन विधीयमानमचो रहाभ्यामिति द्वित्वं यथा हर्यनुभवः न ह्यस्ति इत्यत्र यकारस्य प्राप्नोति तथा भद्रह्रदो भद्रह्रद इत्यत्र रेफस्यापि प्रसज्येत । तथा सति द्विरेफश्रवणमेव दोषः । न च रोरीति लोपे कृते द्विरेफो न





श्रूयेतेति वाच्यम् । रोरीति लोपं प्रति द्वित्वस्यासिद्धत्वात् । न च हलो यमामिति लोपेन निर्वाहः, तस्य पाक्षिकत्वेन पक्षे द्विरेफश्रवणात् ।

End:

यद्यपि मूर्धस्थानिकस्य रेफस्य तत्स्थानिकानुनासिको णकार एव, तथापि अन्तरतमशब्देन स्थानप्रयत्नाभ्यामन्तरतमत्वमपेक्ष्यते । तथाच रेफणकारयोः स्थानसाम्येऽपि रेफस्येषत्स्पृष्टप्रयत्नत्वेन णकारस्य स्पृष्टप्रयत्नत्वेनोभयोः प्रयत्नभेदात् रेफनिरूपितान्तरतमत्वाभावात् णकारो न प्रवर्तते । अन्योऽननुनासिकोऽप्रसिद्ध एवेति न दोषः । न द्वितीयः . . . ।

**657.** 9. D. 6.

## हलन्त्यसूत्रार्थविचारः—नारायणकृतः

Paper. 6 Foll. $9\frac{3}{4} \times 5$ inches. 14 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

A discussion on Pāṇini's sūtra हलन्त्यम् explaining the views of Patañjali, Kaiyaṭa, Haradatta and other commentators on it.

Complete.

Beginning:

शेषीभूय विशेषीकृतवन्तं पाणिनीयसर्वस्वम् ।
सर्वस्वामिनमीशं तं गौरीशं मुदे वन्दे ॥
श्रीगुरोरुपदेशेन मुनित्रयनिरूपितः ।
हलन्त्यसूत्रसिद्धान्तः सिद्धान्तं गम्यते पुनः ॥

हलन्त्यम् । पूर्वसूत्रेऽनुपसंजातविरोधित्वेनानुनासिकपदसामानाधिकरण्यात् अवधृतपुंस्त्वकम् इदिति तावदत्रानुवर्तते । तच्च वैलिङ्ग्येऽपि विधेयत्वात्प्रातिपदिकमित्यादिवत्संबध्यते । उपदेश इत्यपि वर्तते । तस्य च उपदिश्यते अज्ञातमुपज्ञाप्यतेऽनेनेति बाहुलकात्करणे घञ्; शास्त्रमर्थ इति भाष्ये स्थितम् । ये तु बाहुलकत्वमगतिकगतिरित्यादि जल्पन्तो नैतत्क्षमन्ते । ते हि समाहारादिषु स्पष्टं मतुब्लोपोऽत्र द्रष्टव्य इत्यादि भाष्यम्, तौ समाहीयेते यस्मिन्नचीति वृत्तिग्रन्थोपमर्दनं कल्युट्तुमुन्खलर्थेषु वासरूपविधिर्नास्तीति ल्युटा बाधात् अर्थकथनमात्रमेतत् । सामानाधिकरण्यं तु अर्शआद्यचा समर्थनीयमिति हरदत्तादिभिः कृतं व्याख्यानमप्यनादृत्याधिकरणे घञं दर्शयन्तः केनापि मन्ये व्याहतं न जानते तत्त्वम् ।

End:

प्रत्युत प्रकृतसूत्रस्थभाष्यग्रन्थविरोधादन्त्यनिवृत्तेर्यथासिद्धान्तं सुवचत्वात् आदिरन्त्येनेति सूत्रवैयर्थ्यानभ्युपगमाच्चेति दिक् ।

तदेवमुक्ता बहवोऽपि पक्षाः
साक्षात्तु ये भाष्यकृतोपदिष्टाः ।
तेष्वेव कश्चिल्लघुरत्र विज्ञैः
पक्षोऽभ्युपेयः सकलेष्टसिद्ध्यै ॥

इतरैस्तु किमेभिरश्रद्धेयकल्पैरिति पूर्वोक्तमेव दर्शनं भगवतो मुनित्रयस्य सिद्धम् ।

Colophon:

श्रीविष्णुभट्टतनयेन गुरुप्रसादा-
न्नारायणेन कृतिना रचितक्रमश्रीः ।
श्रीमन्मुनित्रयनिरुक्तहलन्त्यसूत्र-
सिद्धान्त एष शिवयोरधिकं मुदेऽस्तु ॥

**658.** 21. A. 22.

## हलङ्याप्सूत्रार्थविचारः

Palm-leaf. 6 Foll. $16\frac{3}{8} \times 1$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

A discussion on the meaning of the Sūtra of Pāṇini हल् ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् (6-1-68).

Incomplete.

Beginning :

हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल्। अस्यार्थः—हलन्तात्परं दीर्घौ यौ ङ्यापौ तदन्ताच्च परं सुतिसीत्येतदपृक्तं हल् लुप्यत इति। तथाहि—लोपो व्योर्वलीत्यस्मात् पूर्वसूत्रात् लोप इत्यनुवर्तते। पूर्वसूत्रे भावसाधनप्रत्ययान्तत्वेऽप्यस्मिन् सूत्रे हलिति प्रथमान्तपदस्य श्रूयमाणत्वात् तत्सामानाधिकरण्याय कर्मसाधनकृत्प्रत्ययान्तो लोपशब्द आश्रीयते। हल् च ङी च आप् च हल्ङ्यापः, तेभ्यः। हल्ङ्याब्भ्य इति समस्तपदत्वेऽपि दीर्घादित्येतत् ङ्यापोरेव विशेषणम्। न तु हलः, असंभवात्। सुतिसीत्यत्र उकारे इकारे च लुप्तेऽपि स् त् स् इत्येतेषामेकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् सुतिसीति व्यवहारः।

End :

अत्र अचः परस्मिन् पूर्वविधाविति सूत्रेण अमालादित्यादौ पञ्चमीसमासपक्षमाश्रित्य परनिमित्तोऽजादेशः सवर्णदीर्घः स्थानिवत् स्यात्, स्थानिभूतादचः पूर्वस्मादमालेत्यस्मात् परत्वेन दृष्टस्य तिस्योरपृक्तस्य लोपे कर्तव्य इति स्थानिवद्भावे शपा व्यवधानस्य सिद्धत्वात् आबन्तादपि तिस्योरसंभव इति सत्यमेव। तस्मात् ङ्यन्तादाबन्तात् तिस्योः परत्वं न संभवतीति ङ्यन्तात्परत्वं यद्यप्यसंभवि, तथाप्याबन्तात् परत्वं संभवत्येवेति प्रौढमनोरमाकृद्वचनमसंगतमिति पूर्वः पक्षः।

Then reads the following lines :

नञिवयुक्तमन्यसदृशाधिकरणे तथा ह्यर्थगतिः।
उक्तानुक्तदुरुक्तादिचिन्ता यत्र प्रवर्तते।
तं ग्रन्थं वार्तिकं प्राहुर्वार्तिकज्ञा मनीषिणः॥
पदच्छेदः पदार्थोक्तिर्विग्रहो वाक्ययोजनम।
आक्षेपोऽथ समाधानं व्याख्यानं षड्विधं मतम्॥
धातुसूत्रगणोणादिवाक्यलिङ्गानुशासनम्।
आगमप्रत्ययादेशा उपदेशाः प्रकीर्तिताः॥
संयोगान्तस्य लोपे हि नलोपादिर्न सिध्यति।
रात्तु तेनैव लोपः स्याद्धलस्तस्माद्विधीयते॥

The fly-leaf at the beginning contains the following Stanza :

सुधासिन्धौ बन्धौ सरसिजदृशामीश विषयै-
विर्युक्तानां शंभो शशिनि शिशुभावे तव मुदे।
किरीटत्वं प्राप्ते तदनु शिवयाश्लिष्टसुतनु-
र्मुदं भुङ्क्षे नास्मान्न दिवि मनुषे प्रेक्षतु भवान्॥

**659.** 19. J. 56.

## ह्रस्वनद्याप इति सूत्रार्थविचारः

Palm-leaf. 7 Foll. $11\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Slightly injured. Good writing.

An explanatory treatise discussing the meaning of the Sūtra of Pāṇini (7-1-54) ह्रस्वनद्यापो नुट् as explained by Bhaṭṭoji in his works.

Complete.

Beginning :

भुजङ्गभोगपर्यङ्कशायिनं पङ्कजेक्षणम्।
प्रणम्य ह्रस्वनद्यापोनुट्पत्रं तन्यते मया॥

ह्रस्वनद्यापो नुट्। ह्रस्वनद्यापः नुट् इति पदद्वयघटितमिदं सूत्रम्। ह्रस्वश्च नदी च अप् च तेषां





समाहारद्वन्द्वः। ततः पञ्चमी। ह्रस्वनद्यापः। अङ्गस्येत्यनुवर्तते। तच्च ह्रस्वनद्याप इत्यनेन विशेष्यते। पञ्चम्या विपरिणम्यते। विशेषणेन तदन्तविधिः। आमि सर्वनाम्नः सुडित्यतो आमीत्यनुवर्तते। तत्र आमीति सप्तमीश्रुत्या ह्रस्वनद्याप इति पञ्चमीश्रुत्या च तस्मिन्निति तस्मादिति परिभाषयोरुपस्थितौ उः सि धुडिति न्यायेनोभयनिर्देशे परविप्रतिषेधेन पञ्चमीनिर्देशस्य प्राबल्यात् आम एव नुडुद्देश्यत्वं लभ्यते। तथा च ह्रस्वान्तान्नद्यन्तादाबन्ताच्चाङ्गात्परस्य आमो नुड् भवतीति सूत्रार्थः। उदाहरणम्—रामाणाम्, नदीनाम, गौरीणाम्, रमाणामित्यादि। न च—ह्रस्वनद्याप इति पञ्चम्यन्तत्वे किं बीजम्। त्रेस्त्रय इत्यादाविव षष्ठ्यन्तत्वमेवास्तु। तथाचोभयनिर्देशाभावेन उः सि धुडिति न्यायाप्रवृत्त्या कथमामो नुडुद्देश्यत्वमिति शङ्कनीयम्। आमि सर्वनाम्न इत्यत्रैव सर्वनाम्न इति पञ्चमीश्रुत्या उभयनिर्देशस्य विद्यमानत्वेन उः सि धुडिति न्यायप्रवृत्त्या पञ्चमीनिर्देशस्य प्राबल्यात् आमः सुडुद्देश्यत्वसिद्धौ इहानुवर्तमानस्य आमीत्यस्य नुडुद्देश्यत्वस्य सिद्धत्वात्।

End :

परंतु कण्ठतः प्रतिपादनेऽपि यत्र तारतम्यं तत्राधिकशब्दघटितं परित्यज्य लघुशब्दघटितं लक्षणं प्रणेतव्यम्। यथा अकः सवर्णे दीर्घ इत्यत्र अकोऽकीत्येव सुवचमिति। इह तु ह्रस्वग्रहणाभावे अनेकक्लिष्टकल्पनापत्तौ गौरवं स्वरसार्थाङ्गीकारे च लक्ष्यासिद्धिरिति ह्रस्वग्रहणमेवास्थेयमिति सर्वं रमणीयम्।

गुरुपादाम्बुजद्वन्द्वषट्पदायितचेतसा।
मया ह्रस्वनदीसूत्रदशकोटी व्यरच्यत॥

## (*b*) NON-PĀṆINĪYA

In order to meet the requirements of ordinary students who were unable to read and understand the entire rules of Pāṇini with the Commentaries, many authors of later periods have written many works in simpler and easier methods. The following works are among them:

1. *Kātantravyākaraṇa* : The work is so called because it is a short work. It is also called Kaumāravyākaraṇa and Kālāpavyākaraṇa from the fact that it was revealed by Kumāra *alias* Subrahmaṇya and his pea-cock (Kalāpin). Mahāmahopādhyāya HaraprasādaS'āstri gives the following information on the origin of the work in his preface to the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the collection of Asiatic Society of Bengal Vol. I. One of the Kings of the S'ātavāhana dynasty in the 1st Century A.D. took a wife from Northern India. She spoke Sanskrit which the king did not know. He often made curious and ludicrous mistakes in trying to talk Sanskrit. At last unable to bear the jeerings of his wife he made up his mind to study Sanskrit and asked his Paṇḍit S'arvavarman to write an easy work on grammar. S'arvavarman produced a grammar in six months and gave the King what he wanted.

2. *Cāndravyākaraṇa.* It was written by Candragomin in the 5th Century A.D.

3. *Jainendravyākaraṇa.* It was written by a Jaina author in the 5th Century A.D.

4. *S'abdānus'āsana.* It was written by Sākaṭāyana in the 9th Century A.D.

5. *S'abdānus'āsana.* It was written by Hemacandra in the 12th Century A.D.

6. *Saṁkṣiptasāra.* It was written by Kramadīs'vara in the 11th Century A.D. The author is said to have borne the title Vādīndra-Cakra-cūḍāmaṇi. The work is also called Jumaravyākaraṇa as it was revised by Jumaranandin.

7. *Bhojavyākaraṇa* by King Bhoja of Dhārā, 11th Century A.D.

8. *Sārasvatavyākaraṇa* attributed to Goddess Sarasvatī. It was subsequently expounded by Anubhūtisvarūpācārya in the 13th Century A.D.

9. *Mugdhabodhavyākaraṇa* by Vopadeva, 13th Century A.D.

10. *Supadmavyākaraṇa.* It was written by Padmanābha in the 14th Century A.D.

*Sārasvatavyākaraṇa*

**660.** 8. G. 51.

**सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता**

Paper. 238 Foll. 11 × 6 inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Much injured. Good writing.





The leaves are arranged and grouped into 3 sets each containing separate pagination. The first set contains 105 leaves, the second 90 and the third 43.

The work Sārasvataprakriyā belongs to the Sārasvata school as the title itself implies. It is in the form of a text and commentary, the text being in Sūtra from and the commentary in ordinary prose. The total number of Sūtras comes to above 1000 of which 700 are said to be original and the rest additions made by the commentator. As the tradition goes, the original Sūtras have the devine authorship of the Goddess Sarasvatī after whom the Sūtras get their name as Sārasvatasūtras just as the 14 Sūtras in Pāṇini's grammar have their authorship of Siva and are called Māhes'varasūtras. Consequently this school also gets its title as Sārasvata school. This assertion is further supported by the colophons found in the MSS. of the work deposited in the Library of the Asiatic Society of Bengal, *viz.* :

"इति वाणीप्रणीतसूत्राणामष्टाध्यायी समाप्ता ।"
"इति सरस्वतीप्रोक्तसूत्रसप्तशतं समाप्तम् ॥"

(Vide Nos. 4419 and 4421 of the Descriptive Catalogue of the Sanskrit MSS. of the Society, Vol. VI) and by the introductory verse of the commentary called *Siddhāntacandrikā* No. 680 of this volume. The gloss contained in the *Sārasvataprakriyā* has been ascribed to Anubhūtisvarūpācārya to whom the original Sūtras are said to have been revealed by the Goddess Sarasvatī. The author Anubhūtisvarūpācārya is said to have been an ascetic and a resident of Benares. The work is divided into two parts, namely the Pūrvārdha and the Uttarārdha, the first dealing with Subanta an the second Tiṅanta and Kṛdanta. The author Govindācārya in his *Sārasvatabhāṣyaṭīkā Padacandrikā* divides the work into five adhyāyas each containing four pādas and gives the contents of each of the 20 pādas thus: 1 Saṁjñā; 2 to 5 Sandhi; 6 to 8 Subvibhakti and Strīpratyaya: 9 Kāraka; 10 Samāsa; 11 Taddhita; 12 to 19 Ākhyāta and 20 Kṛt. (*Vide* No. 4443 of the Descriptive Catalogue of the Sanskrit MSS. in the collection of the Asiatic Society of Bengal, Vol. VI).

T. M. Tripāṭhi in his introduction to the *Tarkasaṁgraha of Ānandajñāna* (No. 3 Gaekwad's Oriental Series) says about our author Anubhūtisvarūpācārya,

—that he was the same as the preceptor of Ānandajñāna, the author of the *Tarkasaṁgraha*;

—that he had, besides Ānandajñana, another disciple called Narendrapurī *alias* Narendranagarī, a commentator on the *Sārasvataprakriyā*;

—that he was the author of some more works, namely—1 *Gauḍapādakārikābhāṣyaṭīkā*, 2 *Nyāyamakarandasaṁgraha*, 3 *Nyāyadīpāvalivyākhyā Candrikā* and 4 *Pramāṇamālānibandhana*;

—that he was a contemporary of Vopadeva (1260 A.D.)

As regards Narendrapurī mentioned

above, he is said to be the author of the *Sārasvataprakriyā* in No. 793 of the I. O. Catalogue, Part I. (Page 211). But this statement has been refuted by T. M. Tripāṭhi in the introduction to the *Tarkasaṁgraha*.

Besides the works mentioned above one more work namely *Bhagavadgītābhāṣyaṭippaṇī* goes by Anubhūtisvarūpa's name, copy of which is available in the Adyar Library.

Complete.

Beginning :

प्रणम्य परमात्मानं बालधीवृद्धिसिद्धये ।
सारस्वतीमृजुं कुर्वे प्रक्रियां नातिविस्तराम् ॥
इन्द्रादयोऽपि यस्यान्तं न ययुः शब्दवारिधेः ।
प्रक्रियां तस्य कृत्स्नस्य क्षमो वक्तुं नरः कथम् ॥

तत्र तावत्संज्ञा संव्यवहाराय संगृह्यते । अ इ उ ऋ ऌ समानाः । अनेन प्रत्याहारग्रहणाय वर्णाः परिगण्यन्ते । तेषां समानसंज्ञा च विधीयते । नैतेषु सूत्रेषु संधिरनुसंधेयोऽविवक्षितत्वात् ; विवक्षितस्तु संधिर्भवतीति नियमात् ; लौकिकप्रयोगनिष्पत्तये समयमात्रत्वाच्च । **ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः** । एतेषां ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः परस्परं सवर्णा भण्यन्ते । लोकाच्छेषस्य सिद्धिरिति वक्ष्यति । ततो लोकत एव ह्रस्वादिसंज्ञा ज्ञातव्याः । एकमात्रो ह्रस्वः । द्विमात्रो दीर्घः । त्रिमात्रः प्लुतः । व्यञ्जनं चार्धमात्रकम् ।

एकमात्रो भवेद्ध्रस्वो द्विमात्रो दीर्घ उच्यते ।
त्रिमात्रस्तु प्लुतो ज्ञेयो व्यञ्जनं चार्धमात्रकम् ॥
चाषस्त्वेकां वदेन्मात्रां द्विमात्रं वायसो वदेत् ।
त्रिमात्रं तु शिखी ब्रूयान्नकुलश्चार्धमात्रकम् ॥

As the last portion of the MS. is very much injured the extract from the end could not be given from this MS. It will be given in the next number from another MS.

**661.** 11. D. 11.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 53 Foll. 10 × 4½ inches. 7 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The leaves are arranged into two sets with separate pagination. The first set contains 37 leaves and the second 16.

Contains the Uttarārdha dealing with Ākhyāta and Kṛt.

Beginning :

आख्यातप्रक्रिया निरूप्यते । **धातोः** । वक्ष्यमाणाः प्रत्यया धातोर्ज्ञेयाः । **भ्वादिः** । भू सत्तायामित्यादिशब्दो धातुसंज्ञो भवति । स च त्रिविधः—आत्मनेपदी परस्मैपदी उभयपदी चेति । **आदनुदात्तङितः** । अनुदात्तेतो ङितश्च धातोरादित्यात्मनेपदं भवति । **ञित्स्वरितेत उभे** । ञितः स्वरितेतश्च धातोरुभे आत्मनेपदपरस्मैपदे भवतः । आत्मगामि चेत्फलमात्मनेपदम् । परगामि चेत्फलं परस्मैपदं वेदितव्यम् ; अन्वर्थात् । **परतोऽन्यत्** । पूर्वोक्तनिमित्तविधुरादन्यस्माद्धातोः परस्मैपदं भवति ।

End :

वर्णात्कारः । रादिफो वा । र इति वर्णः रेफः । रकारः ।

रकारादीनि नामानि शृण्वतो मम पर्वति ।
मनः प्रसन्नतामेति रामनामाभिशङ्कया ।

लोकाच्छेषस्य सिद्धिः यथा मातरादेः । इति कृत्प्रक्रिया ।





स्वरूपान्तोऽनुभूत्यादिः शब्दोऽभूद्यत्र सार्थकः ।
स मस्करी शुभां चक्रे प्रक्रियां चतुरोचिताम् ॥
अवताद्वो हयग्रीवः कमलाकर ईश्वरः ।
सुरासुरनराकारमधुपापीतपत्कजः ॥

Colophon :

इत्यनुभूतिस्वरूपाचार्यविरचिता सारस्वतप्रक्रिया समाप्ता ।

The scribe adds : संवत् १८४६ वर्षे शाके १७२० प्रवर्तमाने दक्षिणान्यगते श्रीवरसारतुमहामाङ्गल्यप्रदे मासोत्तममासे आषाढ ।

**662.** 8. D. 51.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 71 Foll. 9½ × 5 inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Uttarārdha dealing with Ākhyāta and Kṛt.

**663.** 8. D. 62.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 11 Foll. 6 × 5 inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Sandhi portion of the Pūrvārdha.

**664.** 8. F. 64.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 91 Foll. 10 × 5 inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Pūrvārdha only.

**665.** 11. B. 42.

## सारस्वतप्रक्रिया —अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 29 Foll. 8 × 4 inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Ākhyāta portion only without the beginning in the Uttarārdha.

**666.** 11. B. 45.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 40 Foll. 8 × 4 inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Ākhyāta portion only in the Uttarārdha.

Date of Copying : S'aka 1675. S'rīmukha year. 6th day of the bright fortnight of the Phālguna month.

**667.** 11. C. 15.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 39 Foll. 10 × 4½ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing. Fol. 6 is missing.

Contains the Kṛt portion only of the Uttarārdha.

Beginning :

निजजनैर्विधिना निखिलापदो
झटिति यो विनिवर्तयति स्मृतः ।
जलधिजापरिरम्भणलालसो
नरहरिः कुरुतां जगतां शिवम ॥

अथ कृदन्तप्रक्रिया निरूप्यते । कृत् कर्तरि च । वक्ष्यमाणप्रत्ययः कृत्संज्ञकः स च कर्तरि भवति । भावकर्मणोरपि । तृवुणौ । धातोस्तृवुणौ प्रत्ययौ भवतः । डुपचष् पाके । पच् तृ इति स्थिते चोः कुः पक्तृ इति स्थिते कृत्तद्धितसमासाश्च प्रातिपदिकसंज्ञा इति नामत्वम् । नामसंज्ञायां स्यादिर्विभक्तिः । पचतीति पक्ता पक्तारौ पक्तार इत्यादि ।

End :

वर्णात्कारः । वर्णमात्रात्कारप्रत्ययो भवति । क इति वर्णः ककार इत्यादि । अ इति वर्णः अकारः । वर्णसमुदायादपि कारो दृश्यते । अहंकारः । ओंकारः । टकारः । पकारः । तकारः । मकारः । इत्यादि । रादिफो वा । र इति वर्णः रेफः रकारः ।

रकारादीनि नामानि श्रुत्वा तत्रास रावणः ।
रत्नानि च रमण्यश्च संत्रासं जनयन्ति मे ॥
रकारादीनि नामानि शृण्वतो मम पार्वति ।
मनः प्रसन्नतामेति रामनामाभिशङ्कया ॥

लोकाच्छेषस्य सिद्धिर्यथा मातरादेः । अस्य सारस्वतव्याकरणस्य शेषप्रयोगः लोकात् अन्यव्याकरणप्रयोगसिद्धिः यथा मातरादेः । इत्यादिप्रयोगानुसारेण बोद्धव्यम् ।

स्वरूपतोऽनुभूत्यादिः शब्दोऽभूद्यत्र सार्थकः ।
स मस्करी शुभां चक्रे प्रक्रियां चतुरोचिताम् ॥
अवताद्वो हयग्रीवः कमलाकर ईश्वरः ।
सुरासुरनराकारमधुपापीतपत्कजः ॥

Colophon :

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यानुभूतिस्वरूपाचार्यविरचितायां सारस्वतप्रक्रियायां कृदन्तप्रक्रिया संपूर्णा ।

The Scribe adds :

संवत् १८४२ वर्षे भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे अमावास्यायां रविसंयुक्तायां वटपत्तने कृतनिवासश्रीगौड-जाति-जोशिनारणजीसुत-रघुनाथजीसुतभाइजी कृतमिदं पुस्तकमात्मपठनार्थं परं तु आप्तानां पठनार्थं तथा अन्येषां सज्जनानामवलोकनार्थम् ।

अदृष्टदोषान्मतिविभ्रमाच्च
यदर्थहीनं लिखितं मयात्र ।
तन्मार्जयित्वा परिशोधनीयं
कोपं न कुर्यात्खलु लेखकस्य ॥
उद्दिश्य यं कृतवती गिरिजा तपस्यां
यत्पादपङ्कजरजो विबुधा नमन्ति ।
आशास्यते भुजगभूतिविभूषिताङ्गं
तं चन्द्रचूडमनिशं मनसा स्मरामि ॥

**668.** 11. C. 16.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 56 Foll. 11 × 4½ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Illegible writing.

Breaks off in the Ākhyāta portion of the Uttarārdha.

Foot-notes on a few selected passages are found.

**669.** 11. C. 18.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 38 Foll. 11 × 5½ inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Pūrvārdha without the beginning and end.





Foot-notes on some selected passages are added. As each page contains in the margin the letters महीदा it is presumed that the foot-notes must have been taken from the gloss of Mahīdāsa on the work.

Beginning of the foot-note :

लौकिकेति । अनादिवृद्धप्रयोगव्युत्पादनाय समयमात्रत्वं समयसिद्धान्तत्वम् । तस्मादत्रापि संधिर्न विवक्षितः । यथा पाणिनीयैः अ इ उ ण् इत्यादौ, कुमारकारैरपि ए ऐकारे चेत्यादौ संधिर्न विवक्षितः ।

End of the foot-note :

ननु सकारस्य आदीत्वाभावात्संयोगाद्यस्तु पुंस् अत्र शिरसि मकार एव संयोगादिः । तस्मादादित्वं द्विविधम् । मुख्यमापेक्षिकं च । तत्र सस्यादित्वमापेक्षिकम् । पुंस्क् इत्यत्र ककारापेक्षया सकार आदिः । सकारापेक्षया मकार आदिः । ततः सकारस्यैव लोपो वक्तव्यः ।

**670.** 11. C. 26.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 70 Foll. 11 × 4¼ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Leaf No. 1 is missing.

Contains the Uttarārdha without the beginning.

Date of copying: Saṁ. 1841. ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे अष्टमीबुधवासरे ।

The Scribe adds :

"रूपान्तरेण देवास्ते विचरन्ति महीतले ।
ये व्याकरणसंस्कारपवित्रितमुखा नराः ॥"

The last page contains the following.

"तस्मात् पदपदार्थयोः संबन्धान्तरमेव शक्तिः ।
तद्भिन्नत्वे सति तद्गतभूयोधर्मवत्त्वं सादृश्यम् ॥"

**671.** 11. C. 35.

## सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता

Paper. 13 Foll. 11 × 5½ inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Much injured. Illegible writing.

Contains the Ākhyāta portion incomplete in the Uttarārdha with footnotes attributed to Mahīdāsa.

The following stanza is found in the beginning :

लक्ष्मीनृसिंहं प्रणिपत्य काश्यां
बुधांश्च पद्माकरभट्टमुख्यान् ।
सारस्वतीयां च तिङन्तवृत्तिं
क्रमाल्लिखेयं गणपप्रसादात् ॥

Beginning of the foot-note :

आख्यायते कर्तृकर्माद्यर्थौ यैस्ते आख्याताः । आख्यातानां प्रक्रिया ।

पदभावोत्तरीभूतपरशब्दात्मभावयोः ।
भ्वाद्यदादिजुहोत्यादिदिवादिस्वादयस्तथा ॥
रुधादिश्च तनादिश्च तुदादिः क्र्यादयस्तथा ।
वैयाकरणभाषायां चतुर्थी नैव लुप्यते ॥

अनुदात्तश्च ङ् च अनुदात्तङौ । तौ इतौ यस्य स अनुदात्तङित् । तस्मात् अनुदात्तङितः ।

End :

स्याविदः । आदन्तानां यमिरमीति इट् सक् । इरितो वा । ऋ अर् । नृतः स्यपः ।

**672.** 11. E. 35.

**सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता**

Paper. 89 Foll. $11\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 12. lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Pūrvārdha only.

Date of copying etc. Saṁ 1821. कार्तिकशुक्लैकादशीसौम्यवासरे वटभद्रग्रामवास्तव्यब्रह्मश्रीगौडजातीयजोशीगविदेवसुतजोशीदेवशंकरजोशीनीलकण्ठजोशीकरुणाशंकरपठनार्थं पुस्तकमिदमलेखि ।

**673.** 33. B. 3.

**सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता**

Palm-leaf. 48 Foll. $12\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 4 lines in a page. Oriya script. Old Good. Good writing.

Contains the Pūrvārdha incomplete.

**674.** 35. B. 5.

**सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता**

Paper. 62 Foll. $10\frac{1}{8} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Begins in the Vibhaktiprakaraṇa and ends in the Taddhitaprakaraṇa of the pūrvārdha.

The end is different.

तयायडौ संख्यायाम् । द्वितयम् । त्रितयम् । द्वयम । त्रयम । मध्यादिभ्यो भवार्थे मोऽधस: सलोपश्च । आदिम: । मध्यम: । अधम: । सिध्मादेर्ल: । सिध्मल: । मृदुल: । नडादिभ्यो डुलच् । नडादिशब्देभ्यो डुलच्प्रत्ययो भयति मत्वर्थे । शाड्वल: । रजःकृष्यादिभ्यो वलच् । रजस्वला । रजस्वल: । वेतसादिभ्यो डुतु: । वेतस्वान्नद: । नड्वान् । शेषा निपात्या: । कत्यादय: । इति तद्धितप्रक्रिया ।

Colophon :

इति स्यादिर्विभक्ति: समाप्ता ।

**675.** 35. B. 135.

**सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता**

Paper. 14 Foll. $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kṛt portion only without the beginning

Date of copying and the name of the scribe : Saṁ. 1642 चैत्रमासे भौमवासरान्वितायां पञ्चम्यां वारिपुरस्थेन भट्टगोविन्दात्मजेन भट्टनानाख्येन लिखितेयं सारस्वती प्रक्रिया समाप्ता ।

**676.** 35. C. 60.

**सारस्वतप्रक्रिया—अनुभूतिस्वरूपाचार्यकृता**

Paper. 7 Foll. $10\frac{3}{4} \times 5$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Sandhi portion only.

**677.** 35. C. 123.

**सारस्वतप्रक्रियाव्याख्या—मण्डनभाष्याम्**

Paper. 24 Foll. $9\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{4}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

The first leaf bears the number 108 and the last one No. 132 one leaf





(No 121) being lost in the middle.

This is a commentary on the Sārasvataprakriyā of Anubhūtisvarūpācārya. The commentator's name is not ascertainable from this MS. However attempt may be made to find out the same with the aid of the MS. of Sārasvatamaṇḍana found on page 204 of the 3rd report on the Sanskrit MSS. in the Bombay circle by Prof. Peterson, 1887. The MS. is said to have been deposited in the Temple of Śāntināth, Cambay. The following extract from the MS. has been given in the Report.

Beginning :

"ते न: पान्तु चलत्कलिन्दतनयाकल्लोललीलाभृत:
कालोत्तालभुजंगदग्धजनताजीवैकजीवातव: ।
उन्मीलत्कवितालताङ्कुरकिरत्कादम्बिनीकेलयो
मातर्मातृपुराधिवासिनि तव स्मेरा: कटाक्षोत्करा: ॥

* * *

शान्त: संतप्तचित्तप्रचुरतरनरस्वान्तविश्रान्तकान्तध्वान्तध्वस्तिप्रशस्तप्रकटपटुतराजिह्मवाग्ब्रह्मवाह: ।
कर्मन्दी कोऽपि मन्दीकृतसुकृतकृतोदञ्चितानन्दकन्दामन्दस्वानन्दसान्द्र: स्फुरतु मम हृदि श्रीनरेन्द्रो
मुनीन्द्र: ॥
वाणीमुखश्रृङ्गार: सौजन्यसुधारसैकभृङ्गार: ।
दुरितौघतृणाङ्गार: स्फुरतु श्रीभट्टतुङ्गार: ॥
य: पक्षं पक्षिलस्य क्षपयति नियतैर्लक्षणाक्षेपदक्ष:
काणादं निष्प्रणादं तृणयति तरलं कापिलं चाप्य-
लङ्घ्यम् ।
चञ्चंच्चार्वाककेलिं कलितमतकृतोत्तालसंतापसंपत्तान्तं तौतातितं तं नयति न नयति व्यक्ततां युक्तिसूक्तै: ॥
तस्य प्रसादादधिगम्य सम्यक्
पदादिविद्यापरिपाकपूरम ।
श्रीमण्डनाचार्य(?)कुतूहलार्थं
निर्मामि सारस्वतमण्डनं स तत ॥"

इह खलु विविधवैयाकरणवर्यविप्रतिपत्तिव्रात . . . सारस्वतप्रक्रियाया आजंवं प्रतिजानीते—प्रणम्य परमात्मानमिति ।

From the extract given above it is understood that the work Sārasvatamaṇḍana is a commentary on the Sārasvataprakriyā and its author was Maṇḍana pupil of Narendramuni probably the same as Narendrapurī, the disciple of Anubhūtisvarūpa as said above. The reading श्रीमण्डनाचार्यकुतूहलार्थं has some corruption.

Wants the beginning and end.

Beginning :

. . . . . ध्यन्तपरत्वमिति । ऐकपद्यस्य प्रयोजनान्तरमाह—समासे क्वचिदेकपद्यं णत्वहेतु: । यथा—शराणां वनं शरवणम् । आम्राणां वनं आम्रवणमित्यादौ । अत्र एकपदत्वात् ष्रोर्नो णोऽनन्ते इति णत्वम् । त्रिनयन: । त्रिणयन इति वा । पानस्य वा णत्वम् । सुरापाणम् । सुरापानम् । क्वचिदिति शिष्टप्रयोगानुसारेणान्येऽपि प्रयोक्तव्या इति ।

* * *

Colophon :

इति श्रीमण्डनाख्यभाष्ये समासप्रक्रिया समाप्ता ।

End :

कुहोश्चु: । पूर्वसंबन्धिनो: कवर्गहकारयोश्चुत्वं चवर्गो भवति । इति हकारस्य घोषवत्त्वादिगुणत: वर्गचतुर्थो घकार: । गबकपानां जबचपा: ।

**678.** 40. E. 60.

## सारस्वतधातुपाठः—हर्षकीर्तिकृतः

Paper. 27 Foll. 10 × 4 inches. 9 lines in a page. Devanagarī script. Old. Good. Good writing.

This is a metrical treatise on Sanskrit roots according to the Sārasvata school of grammar. The author Harṣakīrti was the pupil of Candrakīrti and also his successor in the Tapoguccha of Nāgapurī. The work is said to have been written on the request of Hemasiṁha of Ṣaṇḍelavala family. The author's preceptor Candrakīrti was as Belvalkar says, the 15th in succession from Devasūri the founder of the Tapoguccha (Saṁ 1174=1117 A.D.) and was honoured by Sāhu Sālem, the emperor of Delhi (1545 to 1553 A.D.). Therefore Harṣakīrti should have flourished in the second half of the 16th century A.D. According to Aufrecht's Catalogus Catalogorum, Harṣakīrti was also the author of the Jyotiṣasāroddhāra, Yogacintāmaṇi. S'āradīyanāmamālā and S'rutabodhavṛtti, a MS. of the last work is dated Saṁ 1680=1624 A.D. (Vide I.O. Cat. No. 1086).

Complete.

Beginning :

श्रीसर्वज्ञं जिनं नत्वा स्मृत्वा सारस्वतं महः ।
सारस्वते धातुपाठं वक्ष्ये संक्षेपतः स्फुटम ॥ १ ॥
स्वरान्ताश्च हसन्ताश्च प्रकाश्यन्ते क्रमादिह ।
दशस्वमि गणेष्वेवं विज्ञेया धातवो बुधैः ॥ २ ॥
उदात्तेतः स्मृता यत्र परस्मैपदिनो हि ते ।
अनुदात्तेतो ङितोऽप्येवमात्मनेपदिनः पुनः ॥ ३ ॥
स्वरितेतो ञितो ये च ते स्युरुभयगामिनः ।
उदात्ताः सेट एष्टव्या अनुदात्तास्तथानिटः ॥ ४ ॥
इड्विकल्पस्तु केषांचित्केषांचित्पदबाहुलम ।
ऊचे कैश्चिद्विपश्चिद्भिर्ज्ञेयं शास्त्रान्तराच्च तत ॥ ५ ॥
धातवोऽकर्मकाः केचित्तथा केचित्सकर्मकाः ।
द्विकर्मकास्तथा चान्ये केचित्केचिद्विवक्षया ॥ ६ ॥
भ्वादयोऽदादयश्चैव ह्वादयश्च दिवादयः ।
स्वादयश्च ततो ज्ञेया रुधादयस्तनादयः ॥ ७ ॥
तुदादयः क्रयादयश्च स्वार्थे ञ्यन्ताश्चुरादयः ।
एवं विकरणे भिन्ना धातवो दशधा मताः ॥ ८ ॥
अनन्ता धातवः सन्ति नानार्था धातुसंग्रहे ।
तथाप्यत्र प्रवक्ष्यन्ते प्रसिद्धा एव केचन ॥ ९ ॥

तत्र प्रथमं अप्विकरणा भ्वादयः । प्रायोऽकारान्तो धातुर्न दृश्यते । अतः प्रथममाकारान्ताः । पा पाने । घ्रा गन्धोपादाने । ध्मा शब्दाग्निसंयोगयोः । ष्ठा गतिनिवृत्तौ । म्ना अभ्यासे । दाण् दाने । अनुदात्ता अनिटः । उदात्तेतः परस्मैपदिनः ।

End :

उपसर्गवशात्केचित् परस्मैपदिनोऽपि हि ।
आत्मनेपदितां यान्ति यथा च निविशादयः ॥ १ ॥
आत्मनेपदिनोऽप्येवमुपसर्गादियोगतः ।
परस्मैपदितां यान्ति विरमत्यादयो यथा ॥ २ ॥
कर्मोक्तौ चापि भावे चातिशाये यङि प्रत्यये ।
हिंसादीन्विना कर्मव्यतिहारेऽप्यात्मनेपदम् ॥ ३ ॥
सर्वेऽपि धातवः प्रायः प्राद्युपसर्गपूर्वकाः ।
अर्थान्तरं भजन्त्येव प्रभवत्यादयो यथा ॥ ४ ॥
उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते ।
विहाराहारसंहारप्रतीहारप्रहारवत ॥ ५ ॥
तथा चोपसर्गाश्चतुर्धा । यथा—
धात्वर्थं बाधते कश्चित् कश्चित्तमनुवर्तते ।
तमेव विशिनष्ट्यन्योऽनर्थकोऽन्यः प्रयुज्यते ॥
उपसर्गस्य संयोगाद्भिन्नभिन्नार्थवाचिता ।





धातूनां याभवत्सा तु विज्ञेया कविरूदितः ॥ ७ ॥
वर्तमाना स्मृता पूर्वं विधिसंभावना पुनः ।
तत आशीः प्रेरणा तु तुर्यानद्यतनी भवेत् ॥ ८ ॥
परोक्षार्थे णबादिः स्यात् षष्ठी त्वाशीरिति स्मृता ।
श्वस्तनी च भविष्यन्ती तथा क्रियातिपत्त्यपि ॥ ९ ॥
भूतार्था दशमी चेत्याख्याते दश विभक्तयः ।
सर्वेषामपि धातूनां पुरा योज्या मनीषिभिः ॥ १० ॥
यङन्ता यङ्लुगन्ता ये सान्ता ञ्यन्ताश्च धातवः ।
तेषामपि पुरस्तद्वत् योज्या दश विभक्तयः ॥ ११ ॥
कर्त्रुक्तौ स्युर्यथा तेषामेता दश विभक्तयः ।
कर्मोक्तौ चापि भावोक्तौ स्युस्तथैव पृथक्पृथक् ॥१२॥
श्रीमन्नागपुरीयाह्वतपोगच्छकजारुणाः ।
श्रीचन्द्रकीर्तिसूरीन्द्राश्चन्द्रवच्छुभ्रकीर्तयः ॥ १३ ॥
तच्छिष्या हर्षकीर्त्याह्वसूरयो व्यदधुः स्फुटम् ।
धातुपाठमिमं रम्यं सारस्वतमतानुगम् ॥ १४ ॥
षण्डेल्वालसद्वंशे हेमसिंहाभिधः सुधीः ।
तस्याभ्यर्थनया ह्येष निर्मितो नन्दताच्चिरम् ॥ १५ ॥

Colophon :

इति श्रीमन्नागपुरीयतपोगच्छीयश्रीहर्षकीर्तिसूरिकृतः सारस्वतीयो धातुपाठः संपूर्णः ।

Then a table of the roots dealt with in this work is added.

**679.** 11. D. 12.

## सारस्वतसूत्रपाठः

Paper. 9 Foll. 9½ × 5¼ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The grammatical Sūtras belonging to the S'ārasvata school. It is traditionally believed that Goddess Sarasvati revealed these Sūtras to Anubhutisvarūpācārya. Vide the following verse found among the introductory verses of the work and quoted by Puñjarāja in his commentary on the Sārasvataprakriyā :

"सूत्रसप्तशतीं यस्मै ददौ साक्षात सरस्वती ।
अनुभूतिस्वरूपाय तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥"

(Page 136 of the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in Asiatic Society of Bengal, vol. VI).

Complete.

Beginning :

संज्ञासंधिर्विभक्तिश्च युष्मदस्मच्च कारकः ।
तद्धितः स्त्री समासश्च दशधाख्यातमिष्यते ॥ १ ॥
कृतश्च प्रत्यया धातोर्विभक्त्यन्तं पदं स्मृतम् ।
वाक्यं तत्समुदायश्च सा वाक्यामधुगुच्यते ॥ २ ॥
सूत्रसप्तशतीं यस्मै ददौ साक्षात्सरस्वती ।
अनुभूतिस्वरूपाय तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ३ ॥

अइउऋऌसमानाः । ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः । ए ऐ ओ औ संध्यक्षराणि । उभये स्वराः । अवर्जा नामिनः ।

End :

पूर्वकाले क्त्वा । समासे क्यप् । पौनःपुन्ये णं पदं द्विश्च । तदव्ययम् । दूराद्धा नेटेः प्लुतः । विचार्ये लोकाच्छेषस्य सिद्धिः । इति सूत्राणि ।

Colophon :

इति सूत्रपाठः ।

The codex then contains also the *Upasargapāṭha* as given below :

Beginning :

आदिकर्मणि दीर्घे च सामर्थ्यभृशसंभवे ।

वियोगे शुद्धिशक्तीच्छा शान्तिपूजाप्रदर्शने ॥
प्रकर्षे गमने तृप्तौ तत्परे च प्र उच्यते ।
वैपरीत्ये पराभूतौ दूरे च विमुखे परा ॥

अप इति असत्यविकारवर्जनस्तैन्यकर्षणपूजानिह्नवादिषु । समिति संभवसम्यक्प्रकारमेलनसमवायादिषु ।

End :

श्रत् इति श्रद्धादिषु । अन्तरिति मध्यान्तर्धानादिषु । आदिस्प्रादुस् इत्युभौ प्राकट्ये ।

इत्युपसर्गपाठः ।

Then reads Nipātapāṭha as given below :

Beginning :

चादिर्निपातः । च वा अह एव एव एवं नूनं पृथक् शश्वत युगपत् भूयस् ।

End :

सुकं अनुकं संवट् दिष्ट्या चटु चाटू हुम इव अद्य त्वे इत्यादि । इति श्रीअव्ययपाठः समाप्तिमगमत । अथाव्ययार्थः प्रारभ्यते—चेति समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहारेषु । वा स्याद्विकल्पोपमयोरेवार्थेऽपि समुच्चये । हेति प्रसिद्धौ । अहेति पूजायाम । एवेत्यधारणे अनवक्लृप्तौ च ।

* * *

चटु चाटुप्रियवाक्यार्थे । हुमिति भर्त्सने । इवेति सादृश्ये । अद्यत्वे इति इदानीमित्यर्थे । इत्यव्ययपाठः समाप्तिमगमत ।

१८७३ का०व १४ चन्द्रे

**680.** 41. B. 33.

**सारस्वतसूत्रव्याख्या सिद्धान्तचन्द्रिका—रामचन्द्राश्रमकृता**

Paper. 131 Foll. 11 × $4\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is an independent commentary on the Sārasvatasūtraṣ by Rāmacandrās'rama. The exact date of the author is not known. However, as the commentary called Tattvadīpikā by Lokes'akara on this work is dated 1685 A.D. and as this MS. is dated Saṁ. 1711 = 1655 A.D., this commentary is believed to have been composed at least about the end of the 16th Century A.D.

Complete.

Beginning :

नमस्कृत्य महेशानं मतं बुद्धा पतञ्जलेः ।
वाणीप्रणीतसूत्राणां कुर्वे सिद्धान्तचन्द्रिकाम् ॥

अइउऋऌ समानाः । अनेन क्रमेणैते वर्णा ज्ञेयाः । ते च समानसंज्ञा स्युः । ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः सवर्णाः । एतेषां ह्रस्वदीर्घप्लुताः सजातीयाः परस्परं सवर्णा भण्यन्ते । ऋवर्णऌवर्णौ च । एकमात्रो ह्रस्वः । द्विमात्रो दीर्घः । त्रिमात्रः प्लुतः । ए ऐ ओ औ संध्यक्षराणि । उभये स्वराः । ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदा अकारादयः एकारादयश्च स्वरा उच्यन्ते । अवर्जा नामिनः । अवर्णवर्जाः स्वरा नामिन उच्यन्ते । हयवरल । ञणनङम । झढधघभ । जडदगब । खफछठथ । चटतकप । शषस । आद्यन्ताभ्याम् । आद्यन्तौ वर्णौ मध्यगानामाभ्यां सहितानां संज्ञा भवति ।

End :

वर्णात्कारः । अकारः ककारः । रादिफो वा । रेफः रकारः । लोकाच्छेषस्य सिद्धिः । यथा मातरादेः ।

Colophon :

इति श्रीरामचन्द्राश्रमविरचिता सिद्धान्तचन्द्रिका समाप्ता ।





The scribe adds :

संवत् १७११ (1655 A.D.) श्रावणशुद्ध ।
चन्द्रिकात्र पठनाय लेखिता व्यासकानजिसुतेन धीमता ।
सोमवारयुताष्टमीदिने सिद्धिरस्तु पठतां च शाब्दिकाः ॥

The former owner of the MS. :

भास्करसूनुगोविन्ददशपुत्र ।

**681.** 11. C. 36.

**सारस्वतसूत्रव्याख्या सिद्धान्तचन्द्रिका—रामचन्द्राश्रमकृता**

Paper. 86 Foll. $9\frac{3}{4}$ × $5\frac{1}{2}$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing. Foll. 1 to 11 and 61 are missing.

Wants the beginning in the first Chapter and goes on up to the end of 2nd Chapter.

**682.** 33. A. 3.

**सारस्वतसूत्रव्याख्या सिद्धान्तचन्द्रिका—रामचन्द्राश्रमकृता**

Palm-leaf. 82 Foll. $11\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{8}$ inches. 3 lines in a page. Oriya Script. Old. Good. Good writing.

Contains up to the end of Dvirukti-prakriyā.

**683.** 40. E. 47.

**कातन्त्रसूत्राणि—शर्ववर्मकृतानि**

Paper. 12 Foll. 8 × 4 inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Clear writing.

As said above, the Kātantrasūtras belong to one of the grammatical schools of the post-pāṇinian period. The author of these sūtras was S'arvavarman. The work is also called as Kaumāravyākaraṇa, and Kālāpavyākaraṇa. According to the Garuḍapurāṇa, Chapters 205 and 206, these sūtras were taught by Kumāra *alias* Subrahmaṇya to Kātyāyana. Hence the school is styled as Kaumāra. It is also said in the Kātantravṛttiprakās'a of Karmadhara (Vide the next number) that the work was written for the benefit of the King S'alivāhana (the first century A.D.) by S'arvavarman who got it from Kumāra, and systematized into the shape of sūtras. This is another reason for the title Kaumāra. S'arvavarman was Kālāpa by Caraṇa or S'ākhā. Hence the work is also called as Kālāpa. But Gauḍas call the work as Kalāpavyākaraṇa. The reason is said thus : S'arvavarman after finishing the work approached Kumāra with a feather of peacock (Kalāpa) in his hand and requested him for his advise as to what name should be given to the work. Kumāra said the work should be called Kalāpa because the author came to him with a feather of peacock in his hand. Kātantra means 'a short work'. It is said that the Kātantrasūtras have two different recensions one being prevalent in Eastern Bengal and the other in Kashmir. The present work represents the former. The work consists of four chapters, the first containing 5 pādas, the second 7 pādas,

the third 8 pādas and the fourth 6 pādas. As tradition goes S'arvavarman did not write rules on Kṛt portion but they were added by Kātyāyana or Vararuci. According to the Calcutta edition, the first chapter contains 79 Sūtras, the second 337 Sūtras, the third 439 Sūtras. Thus the first three chapter's contain 855 Sūtras in all. The fourth chapter which is said to have been added by Vararuci contains 546 Sūtras. Thus there are 1401 Sūtras in the work. Some of the Sūtras are readable as verses when they are joined together.

The MS. breaks off in the 4 the pāda of the 3rd chapter.

Beginning:

सिद्धो वर्णसमाम्नाय: । तत्र चतुर्दशादौ स्वरा: । दशसमाना: । तेषां द्वौ द्वावन्योन्यसवर्णौ । पूर्वो ह्रस्व: । परो दीर्घ: । स्वरोऽवर्णवर्जो नामी । एकारादीनि सन्ध्यक्षराणि । कादीनि व्यञ्जनानि । ते वर्गा पञ्च पञ्च पञ्च । वर्गाणां प्रथमद्वितीया: शषसाश्चाघोषा: । घोषवन्तोऽन्ये ।

End:

सनि मिमीमादारभलभशकपतपदामिम् स्वरस्य । आप्नोतेरी: । दम्भेरिंच्च । दिगिदयते: परोक्षायाम् ।

Colophon:

इत्याख्याते सूत्रतस्तृतीय: पाद: समाप्त: ।

अथ चतुर्थ: पाद: ।

सपरस्वराया: संप्रसारणमन्त:स्थाया: । ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिव्यचिप्रच्छिव्रश्चिभ्रस्जीनामगुणे ।

* * * *

अणव्यञ्जनयो: । हन्तेर्जहौ । दास्त्योभ्यास: ।



Then a stray leaf with No. 22 begins thus:

इति कृत्सूत्रतस्तृतीय: पाद: समाप्त: ।

and ends thus:

स्वदिघसां मरक् । मिदिमासि ।

**684.** 39. D. 5.

## कातन्त्रसूत्राणि—शर्ववर्मकृतानि

Paper. 14 Foll. $7\frac{3}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgari script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made from the MS. described in the last nnmber.

Incomplete.

**685.** 40. B. 23.

## कातन्त्रवृत्तिप्रकाश:—कर्मधरकृत:

Paper. 360 Foll. $10\frac{3}{4} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

Foll. are numbered 1 to 406 of which Foll. 113 to 156, 263, 264 and 353 are wanting. Fol. 282 is marked as 281.

About the eighth century A.D. Durgasiṁha wrote a brief commentary on the Kātantrasūtras of S'arvavarman. The commentary is called. Kātantravṛtti. Kātantravṛttiprakās'a, as the title itself signifies is a commentary on Durgasiṁha's Vṛtti. The author is called Karmadhara son of Lakṣmīdhara and grandson of Yas'odhara. Rudrasiṁha, the king of Mithilā, was the patron of Yas'odhara and is known to have written a work called



Vijñānataraṅgiṇī in the year 1411 A.D. (Vide M. Krishnamachari's History of classical Sanskrit Literature, page 433). Karmadhara says that he wrote this work under the instance of Devanātha who was the minister of Husen Shah. He also traces the genealogy of Devanātha from a person called Megha. Trilocana was the son of Megha and Gadādhara was the son of Trilocana. Gadādhara's son was Bhūdhara whose son was Bhavanātha. Devanātha was the son of Bhavanātha and Sumitrā. Again Devanātha had six sons called 1. S'ivanātha, 2. Raghunātha, 3. Somanātha, 4. Vīranātha, 5. Vādinātha and 6. Ādinātha. Karmadhara mentions many authors among whom the following may be mentioned—Vardhamāna, Trilocana, Vidyānanda, Pṛthvīdhara, S'rīpati and Suṣeṇamis'ra all being the authors of commentaries and subcommentaries on this grammar. Though the colophons read the name of the commentary as Kātantramantraprakās'a apparently it should be Kātantravṛttiprakās'a. The work is very rare and is not mentioned in any of the Catalogues.

Breaks off in the 5th pāda of the 2nd Chapter.

शेषाशेषफणामणिव्यतिकरे कान्ताकृतिं बिम्बितां
पश्यन्ती रहसि स्थितापि परिषद्भ्रान्त्या यियासुर्मुहु: ।
या प्रौढापि नवं समागमरसं भावै: समातन्वती
श्लिष्टा गाढमुर:स्थलेन हरिणा लक्ष्मी: श्रिये सास्तु व: ॥
त्रिलोचनख्यातमभिन्नदुर्गं शर्वं नमस्कृत्य विवक्तविद्यम् ।
कातन्त्रसूत्रार्थविनिश्चयार्थमयं प्रयत्न: क्रियते शिशूनाम् ॥
दुर्गत्वमुन्नीय स पञ्चिकाया वृत्तेर्विवेके विजय: प्रवृत्त: ।
विवेचयंस्तद्वचनानि वाग्मी स्वयं पुनर्दुर्गतमो बभूव ॥
तत: स तां युक्तिभिरुक्तिमुक्ता-
विविक्तपङ्क्तिं क्वचिदप्यमुष्य ।
संयोजयिष्ये निजगीर्गुणेन
सतां हृदि श्रीमति संश्रयाय ॥ ४ ॥
त्रिलोचनाचार्यवच:प्रसादाद्
दुर्गस्य वृत्ति: सुगमा यदीयम् ।
क्वचित्क्वचिन्मे वचसोऽवकाश:
शिलोञ्छवृत्त्या घटते तथापि ॥ ५ ॥
अभूत्किलाम्भोरुहभूप्रभूते कायस्थवंशे धरणीवतंसे ।
विश्वोपकारव्रतरक्षणेन श्रीमेघनामा धृतमेघनामा ॥ ६ ॥
महोपकारोऽत्र महोदयश्च यशश्च भूवल्लभवल्लभत्वम् ।
इत्यादृतासौ निजवैद्यविद्यामनेकविद्याधिगमे कृतेऽपि ॥
जातस्तत्तनयस्त्रिलोचन इति ख्यातस्त्रिवेदीविदा-
माधारो . . . . . त्रिभुवनप्रख्यातकीर्तिव्रज: ।
त्रैवर्गीं समुपासनामभिदधच्चित्तं त्रिणेत्रे दधद्
य: शास्त्रेण दृशा द्वयादधिकया स्वं नाम सार्थं व्यधात् ॥
तस्यात्मज: समभवत्कुलशीलशाली
विद्याविवेकविविधोदयदानदीक्ष: ।
भक्त्या गदाधरपदाधरवर्तिमूर्धा
नाम्ना गदाधर इति प्रथितप्रकर्ष: ॥ ९ ॥
येनातुरतरदेहादधरयता सपदि विषमगदजातम् ।
निजनामान्वितमूहे वैद्यसमूहे प्रगीतसद्यशसा ॥ १० ॥
पुत्रस्तस्याजनि जनिपुषामायुषां संप्रदाता
धातेत्याख्यां पृथगपि वहन् भूधरो धीरधैर्य: ।
यो भूस्थैर्यं व्यधित जनितोल्लाघतासंविधानाद्
धर्मोद्रेकं त्वपि च जनयन्नक्षयं नाम निन्ये ॥
अमुष्मादुद्भूतो नय इव वपुष्मान्नियतिमान्
सुधाधामेवाब्धेर्जगति भवनाथ: स्तुतकथ: ।

पितृभ्यामाराध्य त्रिभुवनगुरुं यो ह्यधिगत-
स्ततस्तन्नामासीत्प्रथितपृथुकीर्तिर्दिशि दिशि ॥१२॥
आर्तानार्तानातन्वन्धन्वन्तरिसमक्रमः ।
यशोधनो यः सुखिनीश्चक्रे तात्कालिकीः प्रजाः ॥१३॥
विद्यां विश्वजनीनां परंपरीणां वहन्नपि प्रगुणाम् ।
शब्दागमसदलंकृतिसाहित्यैकाश्रयो योऽभूत ॥ १४ ॥
साहिश्रीमहमूदतो वसुमतीचक्रैकशक्राद्गुण-
ग्रामैस्तोषितचेतसोऽधिगतवान् सत्कारपूर्वां श्रियम् ।
कृत्वा सद्वसतिं शुभे सुरसरित्कूले करे पत्तने
भेजे यस्त्रिगणं विभज्य समया भक्त्या सुमित्रान्वितः ॥
तत्तनयः श्रितविनयो विधृतनयः सुकृतसंचयस्थिरधीः ।
अभ्युन्नतनिजवंशप्रदीप इव देवनाथोऽभूत ॥
पुण्यश्रियां तत्फलमाशिषां वा
सच्छोत्रियाणां परितोषितानाम् ।
श्रीभावनाथेन सुमित्रया च
योऽसावसावि द्युतिमान् सुजन्मा ॥ १७ ॥
जितेन्द्रियोऽसौ भविता पदच्युतै-
र्नृपैरपि स्वस्थितयेऽर्थनीयः ।
दैवज्ञजातैरिति निर्मितेन
यो देवनाथत्वमियाय नाम्ना ॥ १८ ॥
गुणैरनूनैः स्ववशीकृतस्य
हुसेनसाहेः सचिवत्वमेत्य ।
गवां द्विजानामपि यः शरण्यो
भग्नान्प्रतिष्ठापयति स्म राज्ञः ॥ १९ ॥
यस्तन्वन्प्रतिधन्वं
दिशि दिशि सरसीः शुचीरपः सृजतीः ।
पथि पथि भक्ष्यविशेषैः
परिपूर्णां च प्रपां व्यतनोत् ॥ २० ॥
आरामैरभिरामान् ग्रामान्यः पात्रसात्कृतवान् ।
सुचिरं सत्रमतानीद्वाराणस्यादितीर्थेषु ॥ २१ ॥
गवां सहस्रं यद्दत्तं श्रोत्रियैरपि भुज्यते ।
दत्वा प्रत्याददानस्तु सूर्योऽस्तं याति किं ह्रिया ॥२२॥
बलिप्रभृतिभिर्दत्ता विष्णवे मृन्मयी मही ।
सैव स्वर्णमयी येन प्रत्ता शैलवनाब्धिभिः ॥ २३ ॥
ब्रह्माण्डं यो व्यतरदखिलं श्रोत्रियेभ्यो विभज्य
स्थानाभावादिव परमतो यद्यशो गन्तुमैच्छत् ।
हैमं शैलं सुरविटपिनं कामधेनुं च दत्वा
तत्स्वामित्वादिव शतमखं योऽनुनिन्ये प्रतीष्टम् ॥
यस्य द्वारोपान्ते भूपा निजपदविरहगलितगुरुगर्वा-
स्तिष्ठन्तः स्वं राज्यं लब्ध्वा यदुचितविरचितपरिचित-
हर्षाः ।
जायन्ते किं चान्यद्येन क्वचन वचनमथ न वितथमुक्तं
शत्रूणामप्यन्तः कान्तं मधुरमकटुपटुचटुविनियुक्तम् ॥
**देवनाथो** लसत्कीर्त्या स्तृणाति जगतां त्रयम् ।
अवभृथोच्छ्वसन्मूर्त्या प्रीणाति जनतामयम् ॥
(गोमूत्रिकादिबन्धोऽयम् )
पुत्रा यदीयाः षडमी पवित्र-
चरित्रचित्रीयितविश्वभागाः ।
सौभाग्यभाग्योपचयैरनूनाः
सत्कीर्तिमूर्तिस्थितिनीतिभाजः ॥
**शिवनाथो रघुनाथो** रघुरिव वंशोन्नतेः कर्ता ।
सोम इवातिद्युतिमान्ख्यातः **श्रीसोमनाथश्च** ॥ २८ ॥
श्रीवीरनाथोऽपि रणे प्रवीरो
धन्यो वदान्यः सुकृती कृती च ।
**श्रीवीरनाथश्च** तथा**दिनाथो**
धृता**द्यनाथ**स्मृतिचारुचित्तौ ॥ २९ ॥
स देवनाथः स्फुटमेव यस्य
पञ्चाप्यमी नन्दनकल्पवृक्षाः ।
श्रीराघवाद्या मणिमण्डिताङ्गा
शाखाभृतोऽर्थीप्सितमुत्सृजन्ति ॥ ३० ॥
भ्रातुः कनिष्ठस्य पदेऽभिषिक्तो
**यद्गोपिनाथोऽपि** परोपशान्त्यै ।





ततोऽपि यो व्यञ्जितवान् मघोनः
**सख्यं न नाम्ना** शुचिकर्मणापि ॥ ३१ ॥
पुत्रपौत्रीणभावेऽपि योऽभ्यमित्रीणतां रणे ।
दधद्विद्यासु पारीणोऽप्यभूदध्ययनप्रियः ॥ ३२ ॥
कलापके व्याकरणे गभीरे संदेहसंदोहमपोहयिष्यन् ।
निबन्धमेतं बहुयुक्त्युपेतं सोऽचीकरत्**कर्मधरेण** तेन ॥
याशोधरायणो योऽसौ **लक्ष्मीधर**सुतः स्तुतः ।
यः कृती याज्ञरूपेयः श्रोत्रपेयवचोऽमृतः ॥ ३४ ॥
यशोधरलक्ष्मीधरयोश्च निजकीर्तिपद्यान्यद्यापि श्रूयन्ते--
**श्रीरुद्रसिंहस्य** निदेशवर्ती
यशोधरः शाब्दिकचक्रवर्ती ।
कवित्ववक्तृत्वकलानिवासो
जागर्ति भूमौ नवकालिदासः ॥ ३५ ॥
द्राक्षा दक्षा न कक्षामनुभवितुमलं का कला काकलीनां
कौमत्ये कोकिलानां विधुरुचि न रुचिर्द्राङ्मुधा-
भूत्सुधापि ।
वीणा प्रावीण्यहीना मधुरिमधुरयाहायि हैयङ्गवीनं
यस्या याशोधरी सा जगति विजयते भारती भारति-
भ्याम् ॥ ३६ ॥
मधुरिमगुणगर्भवैदर्भसंदर्भसर्वस्वगीः
कलितसकलशब्दमर्मागमः शर्मवर्मा न किम् ।
रसमयमृदुगद्यपद्यानवद्यः स लक्ष्मीधरः
प्रभवति वरवैरिवर्गाधिसर्गाग्निसर्गार्चितः ॥ ३७ ॥
वाररुचं परिशिष्टं टीकामपि **वार्धमानिको**पेताम् ।
**विद्यानन्द**प्रभृतीन् समीक्ष्य चिरमेष यत्नो मे ॥
हे धीराः श्रृणुतावधाय विदधे नत्वाञ्जलिं मूर्धनि
त्यक्त्वालस्यमपास्य हास्यमिह संधेयं निबन्धे मनः ।
किं वा किं विनयोत्करेण यदि वः कातन्त्रमेतच्छ्रुतं
तत्सेव्यो भवितायमेव यदि वा स्वार्थोऽयमारभ्यते ॥
द्वयमेतदसंबद्धं खलता सुमनस्विता ।
किं तु संभाव्यते क्वापि खलतासु मनस्विता ॥ ४० ॥

तत्र प्रथमं तावत् शिष्टजनमनःपरितुष्टये अभीष्टतमकर्मनिर्वाहकादृष्टसृष्टये चेष्टदेवतां वाचनिकशास्त्रप्रस्तावाद्वचनेन पूर्वार्धे नमसित्वापरार्धे च प्रेक्षापूर्वकारिप्रवृत्त्यङ्गभूतं संबन्धं प्रयोजनं चाभिधित्सुर्भगवान् वृत्तिकारोऽन्यदीयमपि दृष्टानुभावतया पद्यमिदमलेखीत् —देवदेवमित्यादि ।

* * * * *

अत्र किल मिलितनिखिलविद्वज्जनायां मीमांसितसकलशास्त्रार्थतत्त्वायां परिषदि शालवाहनाभिधानमवनीश्वरं बोधयितुं कृतप्रतिज्ञेन शर्ववर्मणाचार्येणाराधितः प्रसादीकृतात्मदर्शनो भगवान् कुमारो निजव्याकरणज्ञानमाविर्भावयितुं श्लोकपादरूपमिदमुद्देशसूत्रमवोचत्-- सिद्धो वर्णसमाम्नाय इति ।

Colophon on fol. 33.

इति करणकुलालंकरणश्रीदेवनाथसमादिष्टकर्मधरविरचिते कातन्त्रमन्त्रप्रकाशे प्रथमः संधिः समाप्तः ।

End :

जातिसंज्ञकयोस्तु निवृत्तिमेव । कटीत्वं गार्ग्यत्वं देवदत्तत्वं रुक्मिणीत्वम् । तत्त्वयोरिति किम् । पट्वीमयम् । अनूङिति किम् । पङ्गूत्वं पङ्गूता । करभोरूत्वं करभोरू . ।

**686.** 33. B. 6.

## प्रक्रियासारः

Palm-leaf. 129 Foll. $15\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 4 lines in a page. Oriya script. Old. Much injured. Clear writing. Some leaves are broken in the middle.

This also is a treatise on grammar belonging to the Kātantra school. The author's name is not known. It is said that the work was written in

accordance with Vardhamāna's view. The work is also called Vardhamānasāra in the Colophon.

Contains up to the end of the Taddhitaprakaraṇa, the 8th chapter.

Beginning :

प्रणम्य श्रीहयग्रीवं वाग्देवीं च गणाधिपम् ।
प्रक्रिया क्रियतेऽस्माभिर्वर्धमानानुसारिणी ॥

सिद्धो वर्णसमाम्नायः । सिद्धः खलु वर्णानां समाम्नायो वेदितव्यः । वर्णा अकारादयस्तेषां समाम्नायः पाठक्रमः । अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ अं अः । क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ ड ढ ण त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स ह । ककारादिष्वकार उच्चारणार्थः ।

Colophon on fol. 33 (*a*).

इति प्रक्रियासारे संधिपादः समाप्तः ।

End :

प्रत्ययमन्तरेणापि पूर्वोत्तरयोर्लोपः । भीमः । भीमसेनः । सत्या । सत्यभामा । हरिः । भर्तृहरिः ।

Colophon :

इति तद्धितेऽष्टमं प्रकरणम् । इति वर्धमानसारे तद्धितपादः समाप्तः ।

**687.** 33. B. 20.

## प्रक्रियासारः

Palm-leaf. 77 Foll. 13 × 1¼ inches. 4 lines in a page. Oriya script. Old. Good. Illegible writing. Same work as the above.

Contains the Pūrvārdha ending with Tiṇanta.

Reads the following end and Colophon :

स्यति । स्यतः । स्यन्ति । स्यसि । स्यथः । स्यथ । स्यामि । स्यावः । स्यामः । स्यते । स्येते । स्यन्ते । स्यसे । स्येथे । स्यध्वे । स्ये । स्यावहे । स्यामहे । इमा विभक्तयो भविष्यन्तीसंज्ञाः । इड्गुणौ । भविष्यति । भविष्यतः । भविष्यन्ति ।

Colophon :

इति श्रीवर्धमानऋषिकृतवर्धमानव्याकरणे पूर्वार्धं समाप्तम् ।

**688.** 33. A. 25.

## वर्धमानसंग्रहः—कृष्णमिश्रविरचितः

Palm-leaf. 82 Foll. 13 × 1 inches. 4 lines in a page. Oriya script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is an abstract of Vardhamāna's work on grammar. Vardhamāna is known to have written a work called Kātantravistara belonging to the Kātantra school of grammar. Vardhamānasaṁgraha may be probably a summary of the Kātantravistara ; by Kṛṣṇamis'ra.

Beginning :

अथ विभक्त्यर्थो निरूप्यते । प्रथमाविभक्तिर्लिङ्गार्थवचने । लिङ्गार्थाभिधाने प्रथमा विभक्तिः स्यात् । यः कारकभेदेऽपि लिङ्गादभिन्नः प्रतीयते स लिङ्गार्थः । तेन कृत्तद्धितसमासलिङ्गपरिमाणसंख्यानां द्विविधायाः सत्तायाश्च लिङ्गत्वम् । तेन कृदर्थे युङ् । तद्धितार्थे औपगवः । समासार्थे चित्रगुः । लिङ्गार्थे वृक्षः कृष्णः कुमारः । परिमाणार्थे . . . . खारी आढकः । संख्यार्थे एकः द्वौ बहवः ।





Colophon on fol. 19 (*b*)

इति सप्तमीप्रकरणम् । इति श्रीकृष्णमिश्रविरचिते वर्धमानसंग्रहे कारकप्रकरणं समाप्तम् ।

End :

चक्रबन्धं बध्नाति चक्रबन्धः । कुशस्थः । कूटस्थः । पर्वतस्थः । परमेष्ठी इत्यादिकः ।

Colophon :

इति समासप्रक्रिया समाप्ता ।

The Scribe adds :

श्रीप्रसन्नपुरुषोत्तमोद्भरश्रीवीरकेश्वरदेवषष्ठाङ्के वैशाखकृष्णषष्ठीबृहस्पतिवासरे समाप्तोऽयं ग्रन्थः ।

**689.** 38. H. 19.

## शब्दानुशासनम्—शाकटायनकृतम्

Paper. 1242 Foll. 8¼ × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing. Bound in four volumes. The manuscript contains also the commentary called Amoghavṛtti on this work written side by side of each Sūtra. The commentary will be described separately in the next number.

The S'abdānusāsana of S'ākaṭāyana is a work on grammar written in later period. S'ākaṭāyana belonged to the S'vetāmbara sect of Jainism and is mentioned in the colophons with the title S'rutakevalides'īya. Mahāmahopādhyāya Haraprasādas'āstri explains the title S'rutakevalin to mean the direct disciples of the Tīrthaṁkaras and says that by adding the suffix des'īya to the word it would mean little less than a S'rutakevalin *i.e.*, he must have been a generation or two younger than the last Tīrthaṁkara called Vardhamāna. As the commentary called Amoghavṛtti on the work was written in the reign of Amoghavarṣa, the famous Rāṣṭrakūṭa King (815---878 A. D.) this work must have been written before the 9th century A. D. But Belvalkar says that the Amoghavṛtti also was written by Sākaṭāyana and the date of the text and commentary must be the 9th Century A.D. The work is divided into four adhyāyas of four pādas each and contains 3236 sūtras in all.

Complete in four adhyayas.

One extra leaf found at the end gives the number of sūtras contained in each pāda of each adhyāya.

Beginning :

नमः श्रीवर्धमानाय प्रबुद्धाशेषवस्तवे ।
येन शब्दार्थसंबन्धाः सर्वेण सुनिरूपिताः ॥
धर्मार्थकाममोक्षेषु तत्त्वार्थावगतिर्यतः ।
शब्दार्थज्ञानपूर्वेति वेद्यं व्याकरणं बुधैः ॥

अइउण् । ऋक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरलञ् । ञमङणनम । जबगडदश् । झभघढधष् । खफछठथट् । चटतव् । कपय् । शषसअंअः×क×पर् । हल् ।

सात्मेतेत् । उता स्वः । तेयान् । भाव्योऽग् । अप्रयोगीत् । स्वः स्थानास्यैक्ये । आसन्नः । संबन्धिभ्यां संबन्धे । घङ्गति संख्या । बहुगणं भेदे ।

End :

समर्थास्स्यर्थघृषज्ञाशकग्लाघटसहार्हारभलभक्रमेतुम् । क्रियायां तदर्थायां वुण् लृट् च । कर्मणोऽण् । लेङ्तुमिच्छार्थे तुल्यकर्तृके ।

Colophon :

इति श्रुतकेवलिदेशीयाचार्यशाकटायनकृतौ शब्दानुशासने वृत्तौ चतुर्थस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः । समाप्तश्च चतुर्थोऽध्यायः ।

**690.** 38. H. 19.

## शब्दानुशासनव्याख्या अमोघवृत्तिः

Paper. 1242 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing. Bound in four volumes. The MS. contains also the text of the S'abdānus'āsana as described in the last number.

The Amoghavṛtti is a commentary on S'ākaṭāyana's S'abdānus'āsana. The name of the commentator is not found in the MS. Yet it is believed that the commentary was written during the reign of Amoghavarṣa, a Raṣṭrakūta King (815—878 A.D.). Belvalkar says that the Amoghavṛtti also must have been written by S'ākaṭāyana himself, the author of the text. Therefore, according to Belvalkar the date of the Sabdānus'āsana and its commentary Amoghavṛtti must be the 9th Century A.D.

Some foot-notes are added occasionally. Complete in four adhyāyas.

Beginning :

श्रीवीरममृतं ज्योतिर्नत्वादि सर्ववेदिनम् ।
शब्दानुशासनस्येयममोघा वृत्तिरुच्यते ॥

अविघ्नेनेष्टप्रसिद्ध्यर्थं मङ्गलमारभ्यते—

नमः श्रीवर्धमानाय प्रबुद्धाशेषवस्तवे ।
येन शब्दार्थसंबन्धाः सर्वेण सुनिरूपिताः ॥

शब्दो वाचकः । अर्थो वाच्यः । तयोः संबन्धो योग्यता । अथवा शब्द आगमः । अर्थः प्रयोजनम् अभ्युदयो निःश्रेयसं च । तयोः संबन्ध उपायोपेयभावः । तेन सर्वसत्त्वहितेन सता तत्त्वतः प्रज्ञापिताः तस्मै परमार्हन्त्यमहिम्ना विराजमानाय भगवते वर्धमानाय षडपि द्रव्याणि अशेषाणि अनन्तपर्यायरूपाणि साकल्येन साक्षात्कुर्वते नमस्कुर्वे इत्युपस्कारः । एवं कृतमङ्गलरक्षाविधानः परिपूर्णमल्पग्रन्थं लघूपायं शब्दानुशासनं शास्त्रमिदं महाश्रमणसंघाधिपतिर्भगवानाचार्यः शाकटायनः प्रारभते—अइउण । ऋक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरलञ् । जमङणनम । जबगडदश् । झभघटधष् । खफछठथट् । चटतव् । कपय् । शषसअंअःक≍पर् । हल् । इति वर्णसमाम्नायः क्रमानुबन्धोपादानः प्रत्याहारयन् शास्त्रस्य लाघवार्थः । सामान्याश्रयणात् दीर्घप्लुतानुनासिकानां ग्रहणम् । तथाच भाव्यतकारोपलक्षितयोरतत्कालव्युदासे यतिष्यते । ऌऋ इत्येव ऌवर्णस्य ग्रहणम् । तयोरेकत्वं गुरुर्वैकोऽलनृत इति ऌग्रहणात् प्रतिज्ञायते । तथाच ऋत्यक इत्यादि ऌकारेऽपि सिद्धं भवति । अनुबन्धकार्यं पृथगनुबन्धासञ्जनात् व्यवतिष्ठते । अन्यथा अन्यतर एवानुबध्येत, तावातार्थसिद्धेः । हकारस्य द्विरुपदेशोऽर्षादौ वलादौ च ग्रहणार्थः । हकारादिष्वकारादय उच्चारणार्थः । मकाराद्यनुबन्धानां जमङणनमित्यादावुपदिष्टानां परार्थमुच्चारणमिति तत्तत्प्रत्याहारेष्वग्रहणम् ।

End :

लेङ्तुमिच्छार्थे तुल्यकर्तृके । धातोर्लेङ्तुमौ प्रत्ययौ भवतस्तदर्थायां क्रियायां वर्तमाने इच्छार्थे तुल्यकर्तृके उपपदे यस्माद्धातोर्लेङ्तुमावुत्पद्येते तदर्थस्य चेत् कर्ता





इच्छार्थस्यापि कर्ता भवति । भुञ्जीयेतीच्छति । भुञ्जीयेति वाञ्छति । भोक्तुमिच्छति भोक्तुं वाञ्छति । भोक्तुं वष्टि । भोक्तुमभिलषति । भोक्तुं कामयते । लेङ् तुमं बाधेतेति तुल्यकर्तृके नियमार्थं च तुंग्रहणम् । इच्छार्थे इति किम् । भोजको गच्छति । तुल्यकर्तृक इति किम् । इच्छामि भुङ्क्तां भवान् । क्रियायां तदर्थायामिति किम् । इच्छन् भुङ्क्ते ।

Colophon :

इति श्रुतकेवलिदेशीयाचार्यशाकटायनकृतौ शब्दानुशासने वृत्तौ चतुर्थस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः समाप्तः । समाप्तश्च चतुर्थाध्यायः ।

**691.** 39. I. 12.

## प्रक्रियासंग्रहः—अभयचन्द्रसूरिकृतः

Paper. 651 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Grantha script. New. Good. Good writing. Bound in two volumes.

This is a recast of the S'abdānus'āsana of S'ākaṭāyana. The author has omitted such sūtras as found unnecessary in a work intended for beginners. His arrangement of Sūtras is the same as that found in the works like the Prakriyākaumudī and Siddhāntakaumudī on Paṇini. Though the MS. does not give the author's name, it is understood from the colophon found in the MS. described under D. No. 1534 of the Madras Govt. MSS. Library Catalogue, and the reference found on page 25 of the Indian Antiquary XVI--1887, that the author was Abhayacandrasiddhāntas'ūri or Abhayacandrasūri in short. The author is believed to have lived in the beginning of the 14th Century A. D. as one of his disciples, called Kes'avavarṇin wrote a commentary on Gomaṭhasāra in the S'aka year 1281=1359 A.D. (Vide Belvalkar's Systems of Sanskrit Grammar, 1915, page 72.) The following subjects are dealt with in the work : Saṁjñā, Sandhi, Subanta, Strīpratyaya, Kāraka, Samāsa, Taddhita, Tiṅanta and Kṛt.

Complete.

Beginning :

मुनीन्द्रमभिवन्द्याहं पाल्यकीर्तिं जिनेश्वरम् ।
मन्दबुद्ध्यनुरोधेन प्रक्रियासंग्रहं ब्रुवे ॥

तत्रादौ शास्त्रे संव्यवहारार्थं संज्ञासंग्रहः कथ्यते । तद्यथा—अइउण् । ऋक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरलञ् । ञमङणनम् । जबगडदश् । झभघढधष् । खफछठथट् । चटतव् । कपय् । शषसअंअःक≍प≍र् । हल् । इति वर्णसमाम्नायः, अणादिप्रत्याहारार्थः । तत्राणित्येतत्प्रत्याहारविधिरुच्यते । अप्रयोगीत् । इहोपदिष्टो वर्णः समुदायो वा यो लौकिकप्रयोगे न दृश्यते स इत्संज्ञो भवति । अइउणित्यत्र णकारस्येत्संज्ञायाम् । सात्मेतेत् । इता सहोपदिष्टो वर्णः समुदायो वा आत्मनः प्रभृति आ तस्मादितो व्यवस्थितानामात्मनश्च संज्ञा भवति । इति अणित्यकारेकारोकारा उच्यन्ते ।

End :

क्रियायां तदर्थायां वुण् लुट् च । धातोर्वुण्लृटौ तुम् च भवति तदर्थायां क्रियायां प्रयुज्यमानायाम् । भोजको व्रजति । भोक्ष्ये इति व्रजति । भोक्तुं व्रजति । लेङ् तुमिच्छार्थे तुल्यकर्तृके । इच्छार्थे तुल्यकर्तृके तदर्थे क्रियान्तरे उपपदे धातोर्लेङ्तुमौ भवतः । भुञ्जी-

येतीच्छति । भोक्तुमिच्छति । भोक्तुं कामयत इत्यादि । अनुक्तं सर्वं शास्त्रतो ज्ञेयम् ।

Colophon :

इति कृत्संग्रहः समाप्तः ।

वन्दारुबृन्दपरिघट्टविलोलिताक्ष-
बृन्दारकेश्वरकिरीटतटावकीर्णैः ।
मन्दारपुष्पनिकरैर्विहितोपकारं
वन्दामहे जिनपतेः पदपद्मयुग्मम् ॥
यो जानाति समं समस्तमनिशं यं सूरयः संश्रिता
येनादर्शि विमुक्तिवर्त्म सुधियो यस्मै नमस्कुर्वते ।
यस्मात्तत्त्वविनिश्चयोऽप्रतिहतं यस्यैव शास्त्रं जयो
यस्मिन् विस्मयनीयपुण्यमहिमा भूयात् स वः श्रेयसे ॥
सुविवेचितपदरूपा प्रकरणचरणा प्रवेशमुखसुभगा ।
वाङ्मयमूर्तिः सौरी कृतिरियमधिवसतु बुधहृदयम ॥
आदिमध्यावसानेषु मङ्गलं भाषितं बुधैः ।
यज्जिनेन्द्रगुणस्तोत्रं तदविघ्नप्रसिद्धये ॥
गहनं व्याकरणं स्यात्तत्रापि प्रक्रिया महागहनम ।
लङ् लिङ् सन्यङ् कष्टं तस्मादपि धेट् परं कष्टम् ॥
अव्याकरणं श्रवणं भिन्नद्रोण्या तरङ्गिणीतरणम ।
औषधमपथ्यकरणं त्रयमपि करणं वृथा करणम् ॥
व्याकरणात्पदसिद्धिः पदसिद्धेरर्थनिर्णयो भवति ।
अर्थात्तत्त्वज्ञानं तत्त्वज्ञानात्परं श्रेयः ॥

The MS. was copied by J. Ayyaṇṇanayinār from a MS. of J. Ratnasaṁcayanayinār of Ālagrāmam village, Tindivanam Taluk, South Arcot Dt. on 27-7-1931.

**692.** 39. D. 14.

## उपसर्गवृत्तिः

Paper. 12 Foll. (39 to 50). 8⅛ × 6½ inches. 14 lines in a page. Grantha script. New. Good. Good writing.

This is a metrical work in 20 verses briefly explaining the meaning of Upasargas or prepositions followed by a gloss in prose with suitable illustrations. The author's name is not known; however it may be presumed that the author must be a Jaina probably belonging to Hemacandra's school. This Upasargavṛtti is different from that contained in the Nipātāvyayopasargavṛtti of Kṣīrasvāmin described under No. 467 of this volume.

Complete.

Beginning :

प्रपरापसमन्ववनिर्दुरभि-
व्यधिसूदतिनिप्रतिपर्यपयः ।
उप आङिति विंशतिरेष सखे
उपसर्गगणः कथितः कविभिः ॥

अयमुपसर्गगणः प्राचीनैः कविभिरुक्तो विंशतिसंख्याकः ।

प्र नियोगे वियोगे भृशार्थे च तृप्तौ
तथा शुद्धिशक्त्यग्रपूजासु शान्तौ ।
वदन्त्यादिकर्मण्युदीर्णे प्रसन्त-
स्तथा संभवैश्वर्यदृष्टाभिलाषे ॥

प्र इत्ययमुपसर्गः पञ्चदशस्वर्थेषु वर्तते । नियोगे प्रयुक्तः । वियोगे प्रोषितः । भृशार्थे प्रवदन्ति दायादाः । तृप्तौ प्रभुक्तमन्नम् । शुद्धौ प्रसन्नमुदकम् । शक्तौ प्रसक्तो विद्यायाम् । अग्रे प्रवालो वृक्षः । पूजायां प्राञ्जलिः स्थितः । शान्तौ प्रशान्तो वह्निः । अभिविधौ आकुमारं यशो रामभद्रस्य । श्लेषे आलिङ्गति । आभिमुख्ये आगच्छति देवदत्तः । निर्देशे आदिशति ।





अवधौ आ कान्यकुब्जाया वृष्टो देवः । विक्रियायाम् । शकने आक्रमते गगनं चन्द्रमाः । स्थाने आस्पदम् । आदिकर्मणि आरभते विद्यामध्येतुम् ।

Colophon :

इति लघुरुपसर्गवृत्तिः समाप्ता ।

The MS. contains 2 other Jaina works called (1) Prameyamaṇikalikā by Narendrasena and (2) Pañcāstikāya.

**693.** 40. A. 90.

## शब्दानुशासनव्याख्या शब्दचन्द्रिका— मेघविजयकृता

Paper. 30 Foll. 11½ × 4½ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

This belongs to the school of Hemacandra on grammar. Hemacandra was the author of about 16 works on various subjects. He is said to have born in 1088 and died in 1173 A. D. He was a Jaina by religion. At Anahillapurī he was in the Court of Kings Siddharāja Jayasimha (1094 to 1143) and his successor Kumārapāla who became a disciple of Hemacandra. At the request of Siddharāja Jayasiṁha Hemacandra wrote the work S'abdānus'asana a work on grammar. The work is generally called as Siddhahemacandra or Haimavyākaraṇa. But the colophons mention the work by the name Siddhahemacandrābhidāna-Svopajña-S'abdānus'āsana. The work is divided into eight adhyāyas of four pādas each. The adhyāyas 1 to 7 deal with Sanskrit and the 8th with Prākrit.

The S'abdacandrikā under reference is a Commentary on the S'abdānus'āsana of Hemacandra and was written by Maghavijaya who calls himself as vācaka or Upādhyāya. He was the disciple of Vijayaprabhasūri and Kṛpāvijayakavi. The commentator herein explains the rules on Sanskrit portion and divides the work into three Prakās'as namely Syādi (on nouns) Tyādi (on verbs) and Kṛt (on verbal nouns). Professor Peter Peterson in his Third Report on Search of Sanskrit MSS. in the Bombay circle, 1887, mentions a work called 'Candraprabhā Haimakaumudī' by Meghavijaya Upādhyāya (*vide* pages 10 and 290 of the Report) wherein the date of composition is given as 1725 Saṁ = 1669 A. D. One Meghavijayagaṇi who also was the pupil of Kṛpāvijaya wrote a work called Devānandābhyudaya in Saṁvat 1727=1671 A. D. (Vide p. 5. Introduction to the Digvijayamahākāvya, Siṅghī Jaina Granthamālā No. 24.) The author may be placed in the second half of the 17th century A. D.

Complete in three Prakās'as.

The MS. contains also the Sūtras of the text.

Beginning :

ओं शङ्खेश्वरपार्श्वादीन्नत्वा बालावबोधिनी ।
श्रीसिद्धहैमचन्द्रस्य चन्द्रिकासौ निरूप्यते ॥
अर्हं पदं सदा ध्येयं कल्याणैन्द्रश्रिये सदा ।

अ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ ऌ ॡ ए ऐ ओ औ अं अः ।

क ख ग घ ङ च छ ज झ ञ ट ठ ड ढ ण त थ द ध न प फ ब भ म य र ल व श ष स ह। इति वर्णक्रमसिद्धिर्लोकाज्ज्ञेया। तत्र औदन्ताः स्वराः। ते च एकद्वित्रिमात्रा ह्रस्वदीर्घप्लुताः। मात्रा उच्चारणकालः। अ आ आ ३। स्वरा अनवर्णा नामीतिसंज्ञाः। लृदन्ताः समानाः। ए ऐ ओ औ संध्यक्षरम्। अत्र ह्रस्वा न। अंअः अनुस्वारविसर्गौ। अकारोऽत्र उच्चारणार्थः कादिष्वपि। कादिर्व्यञ्जनम्। स च अपञ्चमान्तःस्थो धुट्। कादौ पञ्चको वर्गः। वर्गेष्वाद्यद्वितीयाः शषसाश्चाघोषाः। अन्यो घोषवान्।

End :

वर्णाव्ययात् स्वरूपार्थे कारो रादेफ एति वा। अकारः। रेफः। रकारः। ओंकारः। ह्रींकारः। अर्हस्तुत्येऽतृन्नर्थे। अर्हस्तनोतु श्रेयः।

श्रीविजयप्रभसूरेः प्रेष्यः शिष्यः कृपादिविजयकवेः। श्रीमेघविजयवाचकवरः कृतां चन्द्रिकां चक्रे॥
प्रौढायाः सरसा भावा वृत्तेः के के न शर्मदाः। एकैवास्यास्तु मुग्धाया रूपश्रीरस्तु नर्मदा॥
सद्रोमङ्गलसंयोगान्मेवाभ्युदयनन्दिनी। सौरप्रभावादालोकं चन्द्रिका जयताच्चिरम्॥
विबुधैः पीयमानासौ नयनानन्ददायिनी। संप्रयोगरसाध्यासात्पुष्णातु विजयश्रियम्॥

Colophon :

इति श्रीशब्दचन्द्रिकायां तृतीयः प्रकाशः। तत्पूर्तौ ग्रन्थोऽपि संपूर्णश्रियमशिश्रियत्॥

**694.** 42. A. 67.

## मुग्धबोधः—वोपदेवकृतः

Paper. 73 Foll. $12\frac{3}{4} \times 2\frac{3}{4}$ inches. 3 to 6 lines in a page. Bengali script. Old. Slightly injured. Good writing.

Mugdhabodha is one of the later manuals in Sanskrit grammar. It is in the form of aphorisms accompanied with a brief commentary. The author of both the aphorisms and commentary was Vopadeva son of Kes'ava who had a sur-name as Bhiṣak (physician). Vopadeva is also called as Bopadeva and he himself says that he was a brāhmaṇa by caste. He was the pupil of Dhanes'vara whom Vopadeva mentions with high respect. From the stanza found at the end of the work, Vopadeva is known to have written ten works on Grammar, nine works on Medicine, one work on Dharmas'āstra, three works on Literature and three works on the S'rī-bhāgavata. The colophon mentions him with the title Ācāryacūḍāmaṇi. He was the Court-Pandit under the patronage of the King Mahādeva (1260 to 1271 A. D.) and his successor Rāmacandra (1271 to 1309 A. D.) of the Yādava dynasty of Devagiri, modern Devohar. It is, therefore, clear that Vopadeva belonged to the 13th Century A. D. and was a contemporary of Hemādri, the minister of Madādeva and celebrated author of the Caturvargacintāmaṇi. Vopadeva says that he wrote the works Harilīlā and Muktāphala under the instance of the minister Hemādri. The work Mugdhabodha has about 17 commentaries of which Vidyānivāsa's is the earliest. Vidyānivāsa (1588 A. D.) is known as the son of Vidyāvācaspati and the father of the renowned Vis'vanāthatarkapañcānana, the author of the





Kārikāvali and the Siddhāntamuktāvali in Nyāya. (Vide page lxxxiii of the Preface to the Des. Catalogue of Sanskrit MSS. in the collections of the Asiatic Society of Bengal by MM. Haraprasada Sastri Vol. VI 1931). The work deals with the following subjects in 27 chapters in the same order as found in Bhaṭṭoji's Siddhāntakaumudī: 1. संज्ञा, 2. सन्धि, 3. शब्दाधिकार, 4. स्त्रीप्रत्यय, 5. कारक, 6. समास, 7. तद्धित, 8 to 17. तिङन्त, 18. हेतुमति णि, 19. सन्नन्त, 20. यङन्त, 21. नामधातु, 22. परस्मैपद, 23. आत्मनेपद, 24. कर्मकर्तृप्रक्रिया, 25. लकारार्थ, 26. कृत्.

The MS. is complete in the above mentioned 26 chapters.

Beginning :

अथ त्यादिरुच्यते। तिप् तस् अन्ति। सिप् तस् थ। मिप् वस् मस्। ते आते अन्ते। से आथे ध्वे। ए वहे महे। यात् याताम् युस्। यास् यातम् यात। याम् याव याम। ईत ईयाताम् ईरन्। ईथास् ईयाथाम् ईध्वम्। ईय ईवहि ईमहि। तुप् ताम् अन्तु। हि तम् त। आनिप् आवप् आमप्। ताम् आताम् अन्ताम्। स्व आथाम् ध्वम्। ऐप् आवहैप् अमहैप्।

End :

चणं वाभीक्ष्ण्ये पूर्वकाले। धोः पूर्वकाले चणं वा स्यात्। पौनःपुन्ये। स्मृत्वा स्मृत्वा नमामि। स्मारं स्मारं नमामि।

कृतो ये यत्र विहितास्तत्र नूनं भवन्ति ते। क्वचिद्धोः कभाव इत्युक्तेरन्यत्रापि प्रयोगतः॥

तथाच—

कृत्तद्धितसमासानामभिधानं नियामकम्। लक्षणं त्वनभिज्ञानां तदभिज्ञानसूचकम्॥

बहुलं ब्रह्मणि॥ यदिदं लौकिकप्रयोगव्युत्पत्तौ लक्षणमुक्तं तद्वैदिकप्रयोगव्युत्पत्तौ बहुलं ज्ञेयम्। क्वचिद्विहितं स्यात् क्वचिन्निषिद्धं स्यात् क्वचिद्वा स्यात् क्वचित्ततोऽन्यत्रापि स्यादित्यर्थः। पूर्वेभिः। ब्राह्मणासः इत्यादिर्वेदपदसिद्धये।

इति ष्ठ्लादिपादः। कृदध्यायः। इति मुग्धबोधव्याकरणं समाप्तम्।

गीर्वाणवाणीवदनं मुकुन्दसंकीर्तनं चेत्युभयं हि लोके। सुदुर्लभं तच्च न मुग्धबोधान्न लभ्यतेऽतः पठनीयमेतत्॥
विद्वद्धनेश्वरच्छात्रो भिषक्केशवनन्दनः। वोपदेवश्चकारेदं विप्रो वेदपदास्पदम्॥
यौर्वाचस्पतिनेव पन्नगपुरी शेषाहिनेवाभवद्येनैकेन विदुष्मती वसुमती मुख्येन संख्यावताम्। सोऽयं व्याकरणार्णवैकतरणिश्चातुर्यचिन्तामणिर्जीयात्कोविदगर्वपर्वतपविः श्रीवोपदेवः कविः॥
यस्य व्याकरणे वरेण्यघटना स्फीताः प्रबन्धा दश प्रख्याता नव वैद्यकेऽपि तिथिनिर्धारार्थमेकोऽद्भुतः। साहित्ये त्रय एव भागवततत्त्वोक्तौ त्रयस्तस्य भुव्यन्तर्वाणिशिरोमणेरिह गुणाः के के न लोकोत्तराः॥

Colophon :

इत्याचार्यचूडामणिश्रीवोपदेवपण्डितविरचितं मुग्धबोधव्याकरणं समाप्तम्।

**695.** 42. B. 23.

## मुग्धबोधः—वोपदेवकृतः

Paper. 14 Foll. $17 \times 3$ inches. 8

lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the Kṛdanta portion only incomplete.

**696.** 42. B. 21.

## कारकोल्लासः—भरतसेनकृतः

Paper. 11 Foll. 12 × 3 inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Good writing.

This is a primer dealing with the case affixes in Sanskrit by Bharatasena, *alias* Bharatamallika. He was the son of Gaurāṅgamallika, a descendant of the family of Haribarakhān of the Vaidya caste which is mentioned by the term Ambaṣṭha. Bharatasena is known to have been the author of about 16 works inculding the commentaries on the five Mahākāvyas. In his Upasargavṛtti the date of its composition is given as S'aka 1758 corresponding to 1836 A. D. (Vide No. 3177 of the Notices of Sanskrit MSS. by Rajendralala Mitra. Vol. IX. 1888). In his Nāmaliṅgānuśāsanavyākhyā Mugdhabodhinī, Bharatasena says that the commentary was written according to the Mugdhabodha school of Vopadeva. Therefore it is presumed that Bharatasena must have belonged to the Mugdhabodha school and that the Kārakollāsa also must belong to that school. M. M. Haraprasada S'āstri (1930 A.D.) says that he had seen the author's great-grand-son Lokanāthamallika.

Complete.

Beginning :

त्रैलोक्यत्राणकर्तारौ नत्वा गौरीमहेश्वरौ ।
करोति कारकोल्लासं पद्येन भरतो भिषक् ॥
कारकं स्यात् क्रियामूलं क्रिया धात्वर्थ उच्यते ।
धातवस्त्रिविधा धीरैरुक्ताः केचिदकर्मकाः ॥
सकर्मकाश्च कतिचित् कतिचिच्च द्विकर्मकाः ।
न साधयितुमीशा ये वस्त्वन्तरमकर्मकाः ॥
सत्तामात्राद्यर्थकास्ते भूरादय उदीरिताः ।
त्राता भवति गोविन्दः सदा भाति महेश्वरः ॥
चित्ते तिष्ठतु मे शम्भुरेवमन्येऽप्यकर्मकाः ।
वस्त्वन्तरं साधयितुं समर्था ये सकर्मकाः ॥

End :

कारकोक्तविधिः स्वल्पं मयात्र परिकीर्तितः ।
विस्तरेणैव विज्ञेयस्तन्त्रान्तरविलोकनात् ॥

Colophon :

इति सद्वैद्यमालञ्चीयश्रीहरिहरखानवंशोद्भवगौराङ्गमल्लिकात्मजश्रीभरतसेनकृतः कारकोल्लासः समाप्तः ।

**697.** 38. I. 7.

## सरस्वतीकण्ठाभरणम्—भोजदेवकृतम्

Paper. 170 Foll. 8½ × 6⅜ inches. 14 lines in the page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

As said before this also is a work on grammar of the later period written by Bhōjadeva, king of Dhārā. It is well known that the King Bhoja was a patron of Sanskrit and about twenty works have been ascribed to him. Bhoja was one of the Paramāra rulers of Mālwa and was the son of Sindhurāja (997 A.D.). Therefore Bhoja generally believed to





have flourished in the 11th Century A.D. Inscriptions of the king Bhoja are found dated 1062 A. D. The work is quoted by Vardhamāna in his Gaṇaratnamahodadhi. Bhojadeva says in his Rājamṛgāṅka that the work was composed in S'aka. 964 corresponding to 1042 A.D. The work is divided into eight adhyāyas each containing four padas, on the model of the Aṣṭādhyāyī of Pāṇini. On the whole it contains more than 6000 sūtras. The statement made by the editor of the work in the Trivandrum Sanskrit Series No. 117 as the work contains only seven chapters is not acceptable as this MS. contains the 8th chapter also.

Bhoja incorporates the Vārtikas, Uṇādisūtras, Paribhāṣās into the body of the work with the intention of making the study easier than that of Pāṇini's rules.

Complete in 8 adhyāyas.

प्रणम्यैकात्मतां यातौ प्रकृतिप्रत्ययाविव ।
श्रेयःपदमुमेशानौ पदलक्ष्म प्रचक्ष्महे ॥

अइउण् । ऋऌक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरट् । लण् । ञमङणनम् । झभञ् । घढधष् । जबगडदश् । खफछठचटतव् । कपय् । शषसर् । हल् । सिद्धिः क्रियादेर्लोकात् । भूवादिः क्रियावचनो धातुः । जुचुलिम्पादिश्च । सनाद्यन्तश्चाणिङः । अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् । कृत्तद्धितष्फङ्चाप्त्यूङः । समासानुकरणे निपाताश्च ।

End :

असूयासंमतिकोपकुत्सनक्षियाशीः । प्रैषत्याख्यानेषु स्वरितः । उदात्तादनुदात्तः । उदात्तस्वरितपरश्च वा यणः । एकादे अपादादौ पादादिके वाक्ये । स्वरितस्यैकश्रुतौ सिद्धिः ।

Colophon :

इति श्रीमहाराजाधिराजपरमेश्वरभोजदेवविरचिते सरस्वतीकण्ठाभरणनाम्नि व्याकरणे अष्टमोऽध्यायः ।

**698.** 39. I. 8.

## सरस्वतीकण्ठाभरणव्याख्या हृदयहारिणी—दण्डनाथनारायणभट्टकृता

Paper. 1247 Foll. 8 × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Bound in 7 volumes or 8 parts on the whole, the volume 3 containing 2 parts. The pagination in parts 1 to 3 is continuous as 1 to 1043 and in parts 4 to 8, as 1 to 1449.

This is a good commentary on Bhojadeva's Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa described under the last number. The commentary was written by Nārāyaṇabhatta who is mentioned with the title Daṇḍanātha. Generally this title would mean a Minister or a Commander-in-Chief of a King. It is not clear under whom he was a Daṇḍanātha. The text and commentary have been published in the Trivandrum Sanskrit Series No. 117 wherein the editor of the work infers that the Commentator Nārāyaṇabhaṭṭa, as the title indicates, might have been the Commander-in-Chief or other officer in the Court of King Bhojadeva 11th Century A.D. But the inference merely based on the title is

faulty as the title Daṇḍanātha is seen to have been born even by the persons of the later period. For instance Sāluva Timma the commentator on the Bāla-bhārata, is said to have born the title Daṇḍanatha. Sāluva Timma was the famous minister of Kṛṣṇadevarāya, king of Vijayanagara (1569—1530 A.D). Thus there is no satisfactory evidence to fix our commentator definitely to certain period. The codex reads the textual sūtras also.

Wants beginning in the first pāda of the first adhyāya and goes on up to the end of the seventh adhyāya.

Beginning :

मकारमितं करोति प्रत्याहारार्थम् । तस्योच्चारणं चतुर्भिः । चयः शश्छोऽमि इत्यकारेण । शावयम इति यकारेण । यरो ञमि ञम् वा इति ञकारेण । ङमो ह्रस्वाद्वा इति ङकारेण । झभञ् । झभ इति वर्णावुपदिश्य पूर्वाश्चान्ते ञकारमितं करोति प्रत्याहारार्थम् । तस्योच्चारणेमेकेन । अत आद् यञि इति यकारेण ।

End :

उत्तरस्य प्राक्षु यथादर्शनमुपदेशदर्शनादिष्टसिद्धिः । बहुलं छन्दसीत्यत आरभ्य यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तस्य संज्ञाप्रत्ययविधानादेः पूर्वे वा मध्ये पूर्वोपदिष्टसंज्ञाद्युद्देशानतिक्रमेणोपदेशोऽत्र द्रष्टव्यः । ते विप्रतिषेधे परं कार्यमिति समानाश्रये पूर्वत्रासिद्धं प्राग्जितादणित्यादेः प्रत्याहाराधिकारादेश्च समस्तस्याभीष्टस्य विधिः सिद्धिर्भवति ।

Colophon :

इति श्रीदण्डनाथनारायणभट्टविरचितायां सरस्वतीकण्ठाभरणस्य वृत्तौ हृदयहारिण्यां सप्तमोऽध्यायः समाप्तः ।

**699.** 10. C. 19.

### संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः

Paper. 259 Foll. 15 × 3½ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

Saṁkṣiptasara is one of the grammatical works of the later period, by Kramadīśvara. It is in the form of Sūtras and Vṛtti called Rasavatī. The author Kramadīśvara is mentioned in the colophons with the title Vādīndracakracūḍāmaṇi. It is said that the Vṛtti of Kramadīśvara was revised by Mahārājādhirāja Jumaranandin. Hence the work is also called *Jumaravyākaraṇa*. It is not possible to specify which portion of the Vṛtti was Kramadisvara's and which was Jumaranandin's as both are mingled together. As the Vṛtti quotes Kālidāsa, Māgha, Bhāravi, Murāri, Jayāditya (850 A.D.) and Kaiyaṭa (1050 A.D.), it may be assigned to the period later than the 11th Century A.D. The work is divided into the following 8 pādas—1. Saṁjñā-sandhipāda, 2. Tiṅantapāda, 3. Kṛdantapāda, 4. Taddhitapāda, 5. Kārakapāda, 6. Subantapāda, 7. Samāsapāda and 8. Prākṛtapāda.

Contains pādas 1 to 7 only. Foll. 19 to 26 give the sūtras alone contained in the 1st pāda.





Beginning :

शिवं प्रणम्य सर्वेशं सर्वभाषासुलक्षणम् ।
संक्षिप्तसारमाचष्टे पण्डितः क्रमदीश्वरः ॥

वृद्धिरादैजारालैचोऽङः । अङः स्थाने आत् ऐच् आर् आल् ऐच् इत्येते आदेशाः क्रमः क्रमवतामङ्गमिति यथाक्रमं वृद्धिः परिभाष्यत इत्यध्याहारः । संज्ञापरिभाषादेः सूत्रलक्षणम् ।

End :

सर्वैरेषा प्रयोक्तव्या भाषा वृद्धानुसारतः ।
बालव्युत्पत्तिदिङ्मात्रदर्शनार्थं तु लक्षणम् ॥

Colophon :

इति वादीन्द्रचक्रचूडामणिमहापण्डितश्रीक्रमदीश्वराचार्यकृतौ संक्षिप्तसारे महाराजाधिराजश्रीमज्जुमरनन्दिपरिशोधितायां वृत्तौ रसवत्यां सप्तमः समासपादः समाप्तः । समाप्तोऽयं व्याकरणाख्यो ग्रन्थः ।

The former owner of the MS.

श्रीगुरुप्रसाददेवशर्मणः पुस्तकमिदम् ।

Date of copying :

वैशाखस्य दशमदिवसे समाप्तोऽयं समासः ।

The name of the scribe :

श्रीगुरुप्रसाददेवशर्मणः स्वाक्षरमिदम् ॥

**700.** 33. C. 15.

### संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः

Palm-leaf. 22 Foll. 15⅛ × 1⅞ inches. 5 lines in a page. Oriya script. Old. Injured. Good writing.

Contain the Kārakapāda only.

**701.** 42. A. 100.

### संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः

Paper. 42 Foll. 17½ × 3¼ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Kṛdantapāda only.

**702.** 42. A. 107.

### संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः

Paper. 25 Foll. 17 × 3½ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the Subantapāda only.

**703.** 42. B. 17.

### संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः

Paper. 19 Foll. 17 × 3½ inches. 5 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the Tiṅantapāda only incomplete.

**704.** 42. B. 20.

### संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः

Paper. 38 Foll. 16½ × 3 inches. 5 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the Samāsapāda only incomplete.

**705.** 42. B. 40.

### संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः

Paper. 22 Foll. 16½ × 3 inches. 6

lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Legible writing.

Contains a fragment of the Subantapāda.

**706.** 42. B. 98.

**संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः**

Paper. 221 Foll. $13 \times 3$ inches. 10 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the pādas Sandhi, Tiṅanta, Kṛdanta, Taddhita and Samāsa only.

**707.** 42. B. 111.

**संक्षिप्तसारः वृत्तिसहितः—क्रमदीश्वरकृतः**

Paper. 100 Foll. $16\frac{1}{2} \times 2\frac{3}{4}$ inches. 4 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains a fragment of Tiṅantapāda and Kṛdantapāda only.

**708.** 42. A. 2.

**संक्षिप्तसारटीका—गोयीचन्द्रकृता**

Paper. 76 Foll. $16 \times 3$ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Good writing.

A commentary on Kramadīs'vara's Saṁkṣiptasāra by Goyīcandra who is mentioned with the title *Autthāsanika* which M. M. Haraprasādas'āstri explains to mean 'one to whom the king stands up and offers a seat in his court.' Goyīcandra is believed to have lived in the 12th Century A.D.

Contains the Subantapāda.

Beginning :

लुक् । नित्यानां पदानां प्रतिपत्त्यर्थं प्रकृतिप्रत्यय-विभागपरिकल्पनं शास्त्रेण क्रियते ।

End :

प्रियात्राः प्रियात्रौ प्रियात्राः । प्रियात्राम , प्रियात्रौ, प्रियात्रान् । प्रियात्रा, प्रियात्राभ्यां, प्रियात्राभिः । प्रियात्रे प्रियात्राभ्यां, प्रियात्राभ्यः, प्रियात्रः, प्रियात्राभ्याम् , प्रियात्राभ्यः । प्रियात्रः, प्रियात्रो, प्रियात्राम् । प्रियात्रि, प्रियात्रोः, प्रियात्रासु ।

Colophon :

इति महापण्डितौत्थासनिकगोईचन्द्रविरचितायां वृत्तौ सुबन्तटीका समाप्ता ।

Date of copying S'aka : 1730.

**709.** 42. A. 4.

**संक्षिप्तसारटीका—गोयीचन्द्रकृता**

Paper. 16 Foll. $13\frac{1}{2} \times 3$ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Legible writing.

Contains the Kārakapāda only incomplete.

Beginning :

क्रिया । नाम्न इत्यधिकारात् कर्त्रादिसंज्ञा नाम्न एव । अतः पश्य मृगो धावतीत्यादौ कर्तृसमुद्देश्येत्यादिना कर्मादिसंज्ञा नाशङ्कनीया । अविज्ञातायां क्रियायां तत्र मुख्यत्वं न ज्ञायते ; अत आह—क्रिया सर्वे धात्वर्थ इति । स धातोरर्थः कोऽपि परिस्पन्दनसाधनसाध्यः ।





End :

अयमपि योगो मान . . . विभागोऽभूत् । तथाहि लोके यस्य . . . ।

**710.** 42. A. 50.

**संक्षिप्तसारटीका—गोयीचन्द्रकृता**

Paper. 48 Foll. $16 \times 3\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the Subantapāda.

Reads the following colophon :

इत्यौत्थासनिकगोयीचन्द्रविरचिता सुबन्तटीका समाप्ता ।

**711.** 42. A. 90.

**संक्षिप्तसारटीका—गोयीचन्द्रकृता**

Paper. 99 Foll. $15 \times 3$ inches. 7 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Samāsapāda only.

Reads the following colophon :

इत्यौत्थासनिकश्रीगोयीचन्द्रविरचितायां महाराजाधिराजजुमरनन्दिपरिशोधितायां वृत्तिटीकायां सप्तमः समासपादः समाप्तः ।

**712.** 42. B. 99.

**संक्षिप्तसारटीका—गोयीचन्द्रकृता**

Paper. 27 Foll. $12 \times 3$ inches. 7 lines in a page. Bengali script. Old. Much injured. Illegible writing.

From the introductory stanza given below it is understood that Jumaranandin did not revise the portion of the Taddhita chapter of Kramadīs'vara's Saṁkṣiptasāra and Goyīcandra wrote a commentary on the same to fill up the omission.

Contains the Taddhita portion.

Beginning :

जुमरनन्दिशोधितभागात्परिशिष्टमस्ति यत्किंचित् ।
तत्संपूर्णं कुरुते गोयीचन्द्रः प्रकीर्णया वृत्त्या ॥

स्त्रीपुंसाभ्यां नण् तद्वृन्दादयौ । तद्वृन्दादयो यावन्त एवार्थाः प्रयुक्तास्तेषु वाच्येषु स्त्रीपुंस् इत्येताभ्यामुत्तरे नण् भवति । स्त्रैणं पौंस्नम् ।

End :

अधात्विति किम् । सुनयिका । सुपाकिका । खट्विका । खट्वका । अखट्विका ।

Colophon :

इत्यौत्थासनिकश्रीगोयीचन्द्रविरचितजुमरनन्दिपरिशोधितपरिशिष्टं समाप्तम् ।

**713.** 42. B. 110.

**संक्षिप्तसारटीका—गोयीचन्द्रकृता**

Paper. 49 Foll. $15\frac{1}{2} \times 3$ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Subanta portion incomplete.

**714.** 42. A. 83.

**संक्षिप्तसारटीकाव्याख्या कौमुदी—अभिरामविद्यालंकारकृता**

Paper. 32 Foll. $13\frac{1}{2} \times 3$ inches. 7 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

This is an exposition of Goyīcandra's Saṁkṣiptasāraṭīkā, by Abhirāmavidyālaṁkāra of Vandhyagaṭīya-gayaghaṭa family. The MS. does not give the names of the work and the author. However they are made out from Nos. 831 and 832, (page 222) of the India Office Library Catalogue, part II.

No. 831 reads the following colophon :

इति वन्द्यघटीयगयघटकुलोद्भवश्रीयुताभिरामविद्यालंकारभट्टाचार्यकृतौ संक्षिप्तसारटीकाव्याख्याने कौमुद्यां गोयीचन्द्रिकायां तिङन्तपादः समाप्तः ।

Foll. Nos. 25 to 29 are missing.

Contains the Kāraka portion incomplete.

Beginning :

विहिततद्धितादपि नाम्नः कर्त्रादिसंज्ञाविधानपूर्वकं प्रथमादिविभक्तिविधानार्थं तद्धितपादानन्तरं कारकपादमारभमाणः कारकेषु मुख्यत्वात् कर्तुर्लक्षणं प्रथममभिदधाति-क्रियेति । प्रकृतिप्रत्ययविभागपरिकल्पनया शब्दसाधुत्वप्रतिपादकशास्त्रस्य व्याकरणत्वे संज्ञासूत्रस्य कथं व्याकरणत्वम् । कर्त्रादिसंज्ञाविधानेन सुप्रत्ययान्तस्य प्रकृतिप्रत्ययविभाग एवात्र क्रियत इत्यदोषः ।

End :

कर्मत्वे सिद्धे कर्मवत्त्वमनर्थकम । सामान्यधर्मस्य विशेषकथने धात्वर्थेनोपसंग्रहेऽपि विशेषकर्मसंबन्धे सकर्मकत्वसंभवे . . . ।

**715.** 42. B. 81.

**संक्षिप्तसारव्याख्या सारार्थदीपिका—गोपालचक्रवर्तिकृता**

Paper. 49 Foll. 14 × 2½ inches. 8 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Good writing.

This is a commentary on Kramadīśvara's Saṁkṣiptasāra by Gopālacakravartin, disciple of Kavicandra and a descendant of Vandyaghaṭi family. Kavicandra is also called Vaṁśīvadana in his Saṁkṣiptasāraṭippaṇī Vyākaraṇādarśa (Vide Nos. 823 to 829 of the India Office Library Catalogue, part II). Gopālacakravartin was also the author of the Jyotīratna wherein it is stated that the work was composed in the year S'aka 1594 = 1672 A.D. (Vide No. 75 of the Notices of Sanskrit MSS. Second Series By MM. Haraprasāda S'āstri, 1904.) The author therefore, must have belonged to the middle of the 17th Century A.D. For another copy of the work see No. 232 of the Notices of Sanskrit MSS. by Haraptrasada Sastri mentioned above.

Contains the 18th pāda only.

Beginning :

यः सर्वेषां मतमनुसरन् भाति तत्तत्स्वरूपो
दूरे वाचामपि च मनसां योऽन्तिकस्थोऽपि नित्यम् ।
यस्माद्विश्वं जगदपि च सत्सच्चिदानन्दमूर्ति-
र्विष्वग्ज्योतिर्जयति नितरां सर्वदा माधवः सः ॥
शम्भोर्बद्धवपुर्विरिञ्चिजननी वक्षःस्थलस्था हरे-
र्या सर्वैरपि वन्दिताङ्घ्रियुगला सूते त्वशेषं जगत् ।
वाणी वाङ्मयदेवताखिलमयी सर्वैरगम्यापि या
तां वन्दे निजभक्तकल्पलतिकां सच्चिन्मयीमम्बिकाम् ॥
अवाङ्मनसगम्य . . . . . . ।
अमोघानन्दकृष्णं तं वन्दे श्रीगुरुमीश्वरम् ॥





आकृष्य टिप्पणीसारं विज्ञाय गौरवं मतम् ।
गोपालस्तनुते सूरिमुदे सारार्थदीपिकाम् ॥

*  *  *  *

बृन्दारकबृन्दपरिचरितपदारविन्दद्वन्द्व श्रीमत्त्रिपुरहरनमस्कार एव परममङ्गलमिति श्रीशिवप्रणामरूपं मङ्गलं ग्रन्थकृदाचरति—शिवमित्यादि ।

Colophon :

इति विविधविद्याविशारदश्रीकविचन्द्रचरणारविन्दद्वन्द्वमिलिन्दवन्द्यघटीकुलोद्भवश्रीगोपालचक्रवर्तिविरचितायां सारार्थदीपिकायां प्रथमः संज्ञासन्धिपादः समाप्तः ।

**716.** 42. B. 77.

**संक्षिप्तसारव्याख्या सारार्थदीपिका—गोपालचक्रवर्तिकृता**

Paper. 59 Foll. 14¾ × 3½ inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old Injured. Legible writing.

Contains the Samāsapāda only.

Reads the following Colophon :

इति विविधविद्याविशारदश्रीकविचन्द्रचरणारविन्दद्वन्द्वमिलिन्दवन्द्यघटीकुलोद्भवश्रीगोपालचक्रवर्तिविरचितायां सारार्थदीपिकायां सप्तमः समासपादः समाप्तः ।

**717.** 42. B. 98.

**उणादिपरिशिष्टम्—क्रमदीश्वरकृतम्**

Paper. 7 Foll. 13 × 3 inches. 10 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

This is a supplement to the Kṛtpāda of the Saṁkṣiptasāra containing rules on the Uṇādi affixes together with a vṛtti by Kramadīsvara.

Complete.

Beginning :

वादेरुणादिर्वातादौ । वातादौ वाच्ये वादेरुत्तरे उणादिर्भवति । आदेशागमगुणवृद्धिह्रस्वादयो यथासंभवं परिकल्पनीयाः । वा—वायुः पवनः ।

End :

इति वादीन्द्रचक्रचूडामणिमहापण्डितश्रीक्रमदीश्वरकृतायां वृत्तौ कृच्छेषे उणादिपादः समाप्तः ।

**718.** 42. A. 12.

**उणादिपरिशिष्टम्, वृत्तिसहितम्—क्रमदीश्वरकृतम्**

Paper. 5 Foll. 13 × 3 inches. 6 lines in a page. Bengali script. Old. Injured. Illegible writing.

Wants the beginning ; otherwise complete.

**719.** 39. E. 24.

**उणादिसूत्रवृत्तिः—शिवदासचक्रवर्तिकृता**

Paper. 57 Foll. 8 × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a commentary on the Uṇādi portion of the Saṁkṣiptasāra described above. The commentator's name is S'ivadāsacakravartin. J, Eggeling describes the work among the works belonging to the Kātantra school. (Vide No. 771 of the India Office Library Catalogue, part II).

Complete.

Beginning :

वादेरुणादिर्वातादौ । वातादौ वाच्ये वादेरुत्तर उणादिर्भवति । आदेशागमगुणवृद्धिह्रस्वादयो यथासंभवं परिकल्पनीया: । वा-वायु: वात: । बन्ध-बन्धुर्ज्ञाति: सुहृच्च । पा-पायुरपानम् । कृञ्-कारु: शिल्पी ।

End :

लीङ् शिगादेश: शिग्रु: शोभाञ्जन: । कदि नुम्लोप: । कद्रूर्नागमाता । इति शिवम् ।

Colophon :

शिवदासचक्रवर्तिकृता उणादिसूत्रवृत्ति: समाप्ता ।

**720.** 33. C. 15.

## जुमरकौमुदी—यदुनन्दनकृता

Paper. 113 Foll. $15\frac{1}{8} \times 1\frac{3}{8}$ inches. 6 lines in a page. Oriya script. Old. Much injured. Legible writing.

A treatise on the Saṁkṣiptasāra school of grammar dealing with the formation of words according to that school by Yadunandana.

Contains the Kṛdanta and Kāraka portions.

Beginning :

योगीन्द्रमानसतडागविकासमान-
गङ्गाच्छलेन विगलन्मकरन्दधारी ।
तद्भक्तबृन्दनयनभ्रमरैर्निपीतं
वन्दे हरे: सकलकामदुघं पदाब्जम् ॥

कृत्सु शतृशानौ । अविशेषात त्रिषु लिङ्गेषु कृत शतृशानौ भवत: ।

End :

Colophon :

इति श्रीगोविन्दचरणैकशरणशाब्दिकयदुनन्दनविरचितायां जुमरकौमुद्यां प्रक्रियायां तृतीय: कृदन्तपाद: समाप्त: ।

Colophon :

इति श्रीगोविन्दचरणैकशरणशाब्दिकयदुनन्दनप्रणीतायां जुमरकौमुद्यां प्रक्रियायां कारकपाद: समाप्त: ।

**721.** 33. C. 15.

## प्रक्रियादीप:—प्रद्युम्नाचार्यकृत:

Palm-leaf. 171 Foll. $15\frac{1}{8} \times 1\frac{3}{8}$ inches. 6 lines in a page. Oriya script. Old. Much injured. Good writing.

A treatise dealing with the formation of words according to the Saṁksiptasāra school of grammar by Pradyumnācārya who is said to have born the title Vidyābhūṣaṇa.

Contains up to the end of Tiṅantaprakaraṇa.

Beginning :

लम्बोदरपदयुगलं बृन्दारकबृन्दवन्दितं वन्दे ।
भक्तजनकल्पवल्लीं जगदम्बामम्बिकां च गुरुम् ॥

अइउण् । ऋलृक् । एओङ् । ऐऔच् । इति सूत्रचतुष्टी । एकादश प्रत्याहारा गृह्यन्ते । आदिवर्णोऽन्त्येन सह प्रत्याहार: । हल: अच: उक्तौ ।

End :

एवं सुमनायते । दुर्मनायते । देहायते । सखायते ॥

Colophon :

इति प्रद्युम्नविद्याभूषणाचार्यविरचिते प्रक्रियादीपे दशगणतिङन्तपाद: समाप्त: । समाप्तश्चायं ग्रन्थ: ।



### (c) PRĀKṚTA

**722.** 9. F. 30.

## प्राकृतप्रकाश:—वररुचिकृत:

Paper. 3 Foll. $9\frac{3}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 32 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Clear writing.

This is the well-known work on Prākṛta grammar written in Sūtra style. The author is named Vararuci who is, however, identified by some of the commentators with the famous author of the vārtikas on Pāṇini's grammar and also referred to by his synonymous name Kātyāyana in later works. According to this MS. the work is complete in eight chapters dealing with the first variety of the six kinds generally known in Prākṛta dialects namely---1. Māhārāṣṭrī, 2. S'aurasenī, 3. Māgadhī, 4. Pais'ācī, 5. Cūlikāpais'ācī and 6. Apabhraṁs'a. The metrical commentary on this work called Prākrtamañjarī also is complete in eight chapters dealing with the first of the six varieties said above. But the printed book edited by E. B. Cowell consists of 12 chapters of which 1 to 9 correspond to 1 to 8 of this MS. and 10 to 12 deal with Pais'ācī, Māgadhī and S'aurasenī.

Complete in 8 chapters.

Beginning :

आदेरत: । आ समृद्ध्यादिषु वा । इदीषत्पक्वस्वप्नवेतसव्यजनमृदङ्गाङ्गारेषु । लोपोऽरण्ये । ए शय्यादिषु । ओ बदरे देन । मयूरमयूखयोर्व्वा । चतुर्थीचतुर्दश्योस्तु ना । अदातो यथादिषु वा ।

End :

आ कुत्सायाम् । रे अरे हरे संभाषणरतिकलहाक्षेपेषु । विवमिवविअा इवार्थे । शेष: संस्कृतात् । निपाता विंशति: ।

Colophon :

इति प्राकृतव्याकरणसूत्रे अष्टम: परिच्छेद: ।

**723.** 35. C. 18.

## प्राकृतप्रकाशवृत्ति: मनोरमा—भामहकृता

Paper. 17 Foll. $10\frac{3}{4} \times 4\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

A commentary on Vararuci's Prākṛtaprakās'a by Bhāmaha. The commentary is called Manoramā. Though this MS. does not give the commentator's name, another MS. of the same work described under the next number mentions it as Bhāmaha. Cowell's edition of this work divides it into 12 chapters while this MS.

into 10 chapters. The chapters 10 to 12 found in Cowell's edition are combined into one *i.e.*, the 10th chapter in the MS. The last part of the last chapter dealing with S'aurasenī has no commentary like the printed edition.

Complete in 10 chapters.

Beginning :

जयति मदमुदितमधुकरमधुररुताकलनकूणितापाङ्गः ।
करविहितगण्डकण्डूविनोदसुखितो गणाधिपतिः ॥

आदेरतः । अधिकारोऽयम । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तदादेरतः स्थाने भवतीत्येवं वेदितव्यम् । आदेरेतत् आपरिच्छेदसमाप्तेरत इति च आ अकारविधानात् । वा समृद्ध्यादिषु । समृद्धि इत्येवमादिषु आदेरकारस्याकारो भवति वा, समिद्धी । सामिद्धी । पअडं । पाअडं । आहिआई । माणंसिणी । पाडिवआ । सारिच्छं । पाडिसिद्धी । पासुत्तं । आसासो । पक्षे अहिआई इत्यादि । समृद्धिप्रकटाभिजातिमनस्विनीप्रतिपत्सदृशप्रतिस्पर्धिप्रसुप्ताश्च । आकृतिगणोऽयम् ।

End :

अनन्त्य एच्च । मिपो लोटि च । आश्चर्यस्याच्छरिअं । दोलादण्डदशनेषु । शेषं महाराष्ट्रीवत् । "महाराष्ट्रोद्भवां भाषां विशुद्धं प्राकृतं विदुः" इत्युक्तेः ।

Colophon :

इति वररुचिविरचितायां प्राकृतमनोरमायां वृत्तौ भाषाविभागो दशमः परिच्छेदः ।

The reading of the above colophon is apparently wrong in respect of the authorship of the commentary as Vararuci.

The front page of the fol. 1 reads the following stanza :

"गुणायन्ते दोषाः सुजनवदने दुर्जनमुखे
गुणा दोषायन्ते तदपि खलु नो विस्मयपदम् ।
तथायं जीमूतो लवणजलधेर्वारि मधुरं
फणी क्षीरं पीत्वा वमति गरलं दुःसहतरम ॥"

The scribe adds :

"खखाङ्कचन्द्रवत्सरेऽगस्त्यनागसंयुते
पौषमासि कृष्णपक्षके विलेखितं हि पुस्तकम् ॥"

**724.** 11. D. 104.

## प्राकृतप्रकाशवृत्तिः मनोरमा—भामहकृता

Paper. 24 Foll. 8 × 3¾ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains 1 to 11 chapters; and the text only of the 12th chapter.

The following additional stanza is read in the beginning.

वररुचिरचितप्राकृतलक्षणसूत्राणि लक्ष्यमार्गेण ।
बुद्ध्या चकार वृत्तिं संक्षिप्तां भामहः स्पष्टाम् ॥

End :

प्रकृत्या दोर्दण्डदशनेषु । शेषं महाराष्ट्रीवत् ।

Colophon :

इति वररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे मनोरमायां वृत्तौ द्वादशः परिच्छेदः समाप्तः ।

Date of copying :

संवत १८३(?) भाद्रपदशुभ्रद्वादशी रवौ अक्रूरपुरस्थेन आशारामेण लिखिता प्राकृतमनोरमा आत्मपठनार्थं परोपकारार्थं च ।





The following stanza is read at the end.

पठतामपि वदतामपि
चिन्तयतां चापि शृण्वतामपि वा ।
वररुचिविरचितवेद्या
विद्या विद्योदयं तनुताम् ॥

**725.** 37. B. 10.

## प्राकृतप्रकाशवृत्तिः— रामपाणिवादकृता

Paper. 87 Foll. 13 × 8¼ inches. 19 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing. Written on one side of paper. Transcribed from a MS. available in the curator's office Library, Trivandrum.

This is a commentary on Vararuci's Prākṛtaprakāśa by Rāmapāṇivāda who lived in the 18th Century A. D. The author is believed to have written a good number of other works, such as Kṛṣṇavilāsavyākhyā, Kaṁsavaho, Uṣāniruddho, Rāghavīya, Viṣṇuvilāsa etc., and is said to have been the disciple of Nārāyanabhaṭṭa, the famous Kerala author. The work has been printed and published by the Adyar Library under the editorship of Dr. C. Kunhan Rāja and Pandit K. Ramachandra Sarma. The MS. is complete in eight paricchedas.

Beginning :

सुकृतिभिरेव गृहीतो बहुविधरूपावतारगम्भीरः ।
जयति स भगवान् स विष्णुः प्राकृतशास्त्रप्रपञ्च इव ॥
प्रणिपत्य विघ्नराजं श्रीगुरुपादं मुनित्रयं वाणीम् ।
शंकरमद्रिसुतां च प्राकृतवृत्तिर्मया क्रियते ॥

तत्रादौ लिपिविन्यासः ससंकेतः क्रियते—

बिन्दुर्विधीयते योऽत्र यश्च स्वाभाविकस्तयोः ।
विन्यासो लिपुषु ज्ञेयस्ताभ्यां पूर्वस्य मूर्धनि ॥

ताभ्यां विधीयमानस्वाभाविकाभ्यां पूर्वो यो वर्णः तस्य मूर्धनि तयोर्बिन्द्वोर्विन्यासः । यथा विधीयमानः दंसइ-फंसो । स्वाभाविको यथा—कंसो हंसो ।

अनुस्वारस्त्वशास्त्रीयः परस्य द्वित्वसूचकः ।
वर्णयोः पूर्वपरयोरन्तराले विलिख्यते ॥

अस्मिन् शास्त्रे तावदविहितत्वादशास्त्रीयः । पे०खइ भि०खइ । अथ सूत्राण्युदाह्रियन्ते—

आदेरतः । अधिकारोऽयम् । आदेरित्येतदा परिच्छेदसमाप्तेरधिक्रियते । अत इति तु 'अदातो यथादिषु' इति सूत्रात्प्राक्तनेष्वधिकारः । इत ऊर्ध्वं येऽनुक्रमिष्यन्ते ते विधय आदेरकारस्य वेदितव्याः । वक्ष्यति 'लोपोऽरण्ये' । अरण्यं रण्णं ।

End :

रडयोर्ळः । कामो. णळो । अहमित्यत्र अहके । अहके ळोशपळित्ता । इत्येतावानेव विशेषः । तद्भवमेवेदमपि । तद्भवस्य संस्कृतात् पो वः, नो णः, टो डः, इत्याद्यक्षरविकारमात्रमेव । पैशाचेऽपि शषसां शः, रडलानां ळः इत्येतावन्मात्रमेव विशेष इति तावदत्रैवान्तर्भूतोऽयमपि विशेषः ॥

प्राकृतलक्षणमेतत्प्रायेणोक्तं प्रयोगमनुसृत्य ।
अपरमपभ्रंशादेर्लक्षणमन्यत्र विज्ञेयम् ॥

Colophon :

इति रामपाणिवादविरचितायां प्राकृतवृत्तौ अष्टमः परिच्छेदः । समाप्तेयं प्राकृतवृत्तिः ।

**726.** 9. F. 30.

## प्राकृतप्रकाशव्याख्या प्राकृतमञ्जरी

Paper. 21 Foll. 6½ × 9¾ inches. 32

lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

This is a metrical Commentary on Vararuci's Prākṛtaprakāśa described in No. 722. The author's name is not known. He refers to the author Vararuci by his synonymous name Kātyāyana. This work is complete in 8 chapters dealing with the first variety of the 6 kinds of Prākṛta language spoken in different localities. This work has been printed and published in Nirnayasāgara Press, Bombay. The editor of the publication says that Vararuci was the author of the text and commentary.

Complete in 8 chapters :

Beginning :

बाह्यान्तरं तमो भित्वा यज्ज्योतिर्भासते परम् ।
नमो भगवते तस्मै सूर्याय परमात्मने ॥
उदेतु भगवान्भानुरुदयाद्रेरिवात्मनः ।
येन वाचो यथार्था नः स्फुरन्ति सगुणाः स्वयम् ॥
प्रसीदन्तु च वाचस्ता यासां माधुर्यमुज्झितम् ।
प्राकृतच्छद्मना चक्रे कात्यायनमहाकविः ॥
वन्दे वररुचिं तं च यत्प्रज्ञामञ्जरीमधु ।
अद्याप्यास्वादयन्त्येव हृद्यं विद्वन्मधुव्रताः ॥
व्याकर्तुं प्राकृतत्वेन गिरः परिणतिं गताः ।
कोऽन्यः शक्तो भवेत्तस्मात्कवेः कात्यायनादृते ॥
अहो तत्प्राकृतं हारि प्रियावक्त्रेन्दुसुन्दरम् ।
सूक्तयो यत्र राजन्ते सुधानिष्यन्दनिर्भराः ॥
यावत्प्राकृतसूत्राणि व्याख्यास्यामो वयं पुनः ।
न विद्यादर्पकण्डूत्या केवलं तद्विवित्सया ॥
कात्यायनप्रणीतेऽस्मिन्प्राकृताब्धौ तितीर्षया ।
अप्रज्ञापोततन्त्राय नमो मह्यं निमज्जते ॥
आदेरतः ।
आदेरित्यधिकारोऽयमा परिच्छेदपूरणात् ।
अत इत्यपि तस्मात्प्रागात इत्यपि यो विधिः ॥
एकस्मिन्नेव शब्दे स्यादेक एवादनेकशः ।
आदेरिति तदादेः स्यान्न पदादेरिति स्मृतिः ॥

End :

शेषः संस्कृतात् ।
कृत्तद्धितसमासादिः शेषो गम्येत संस्कृतात् ।
उक्तलक्षणवृत्त्यैव तत्सर्वं परिकल्प्यताम् ॥

Colophon :

इति प्राकृतमञ्जर्यामष्टमः परिच्छेदः । प्राकृतव्याकरणव्याख्या समाप्ता ॥

The Scribe adds :

क्रोधने वत्सरे मासि कुम्भे विंशतिवासरे ।
पुस्तकोऽयं समाप्तोऽभूदम्बिकानुग्रहाद् दृढम् ॥

**727.** 19. P. 11.

## प्राकृतप्रकाशव्याख्या—प्राकृतमञ्जरी

Palm-leaf. 39 Foll. 17⅛ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the 8th pariccheda.

Reads the following additional stanza in the beginning :

अश्रान्तमुत्पुलकजालमजस्रमाविः-
स्वेदाम्बुबिन्दु सततार्धनिमीलिताक्षम् ।
नित्यं दरोच्छ्वसितनीवि सदात्तकम्पं
श्यामारुणं मिथुनमस्तु शिवंकरं नः ॥

**728.** 24. L. 2.

## प्राकृतप्रकाशव्याख्या—प्राकृतमञ्जरी

Palm-leaf. 31 Foll. 16 × 1 inches. 5





lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Complete in 8 chapters.

Three extra leaves are added at the end containing an errata of the MS.

**729.** 24. L. 4.

## प्राकृतप्रकाशव्याख्या—प्राकृतमञ्जरी

Palm-leaf. 24 Foll. 17⅝ × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete in 8 paricchedas.

**730.** 25. E. 13.

## प्राकृतप्रकाशव्याख्या

Palm-leaf. 13 Foll. 12½ × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

An anonymous commentary on Vararuci's Prākṛtaprakāśa. (Vice for complete copy R. No. 4389 of the Madras Govt. Oriental MSS. Library Catalogue.)

Contains the Paricchedas 1 and 2 only.

Beginning :

अखिलात्मगुणावासमज्ञानतिमिरापहम् ।
आश्रितानां सुशरणं वन्देऽनन्त . . . ॥
श्रियेऽस्तु वः श्रीर्जलदोदराभे
भुजान्तरे या भुवनैकभर्तुः ।
निष्टापनिर्णिक्तसुवर्णवर्णा
जम्बूनदीवाम्बुनिधौ विभाति ॥
भवः स भवतः पायादपायाद्यस्य जाह्नवी ।
भाति मूर्ध्नि जटा चूडाबद्धसूत्रमिव स्थिता ॥
प्राकृतसूत्रगणानां वाररुचानां मयाधुना क्रियते ।
वृत्तिः सरूपसिद्धिः संक्षिप्ताडम्बरेणेयम् ॥
आदेरतः । आदेरित्या परिच्छेदसमाप्तेरधिकारः । अत इति चाकारविधानात् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यामस्तदेरतः स्थाने भवतीति वेदितव्यम् । आ समृद्ध्यादिषु वा । समृद्ध्यादिषु शब्देषु आदेरतः स्थाने वा आकारादेशो भवति । समृद्धिः—समिद्धी सामिद्धी वा । स्वाद्युत्पत्तिः । समृद्ध स् इति स्थिते आ समृद्ध्यादिषु वेत्यनेन विकल्पेनाकारादेशः । इदृष्यादिष्विति ऋत इत्वम् । सुभि सुप्सु दीर्घ इति दीर्घः । अन्त्यहल इति सुलोपः ।

End :

स्नुषायां ह्नः । स्नुषाशब्दे स्न् इत्यस्य ह्न इत्ययमादेशो भवति । स्नुषा ह्नुसा ।

Colophon :

इति प्राकृतप्रकाशे द्वितीयः परिच्छेदः ।
युक्तस्योपरि लोपः ।

**731.** 9. J. 20.

## प्राकृतरूपावतारः—सिंहराजकृतः

Paper. 88 Foll. 8½ × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

A work on Prākṛta grammar based on Vālmīki's Prākṛtasūtras some of which are also quoted and explained herein. The author Siṁharāja was the son of Samudrabandhayajvan, the auther of the Alaṁkārasarvasvavyākhyā, published in the Trivandrum Sanskrit Series, No. 40. Samudrabandha is said to have flourished in the court of Rāmavarman (1265 A. D.) The author Siṁharāja was also the author of the Karpūramañjarīvyākhyā.

(Vide Pandit V. Krishnamacharya's Notes on the MS. of the Karpūramañjarī-vyākhyā, published in the Adyar Library Bulletin 1945, for further remarks.)

Complete.

Beginning :

अन्तरायान्धतमसविध्वंसनविभाकरम् ।
दैत्यप्रद्मापमर्देन्दुं वन्दे करिमुखं महः ॥
उत्तराभिमुखा भक्ता यस्य वाचस्पतावपि ।
भजामि भागधेयं तं प्रसन्नं दक्षिणामुखम् ॥

सेतुं व्याख्यानरूपं गहनमकृत यः शास्त्रसाहित्यसिन्धो-र्बुद्‍घ्या बुद्ध्वा यथार्थं व्यरचयत निजां सिन्धुबन्धेति संज्ञाम् ।
नत्वा य यायजूकं निगमविधिविदं तातमस्य प्रसादाद्व्यक्तं रूपावतारं विरचयति मितं सिंहराद् प्राकृतीयम ॥

इह प्राकृतशब्दास्त्रिधा । संस्कृतसमाः संस्कृतभवा देश्याश्चेति । संस्कृतभवाश्च द्विधा । साध्यमानसंस्कृतभवाः सिद्धसंस्कृतभवाश्चेति । तत्र देश्यवर्जितत्रिविधप्राकृतशब्दविषयं प्राकृतव्याकरणमारब्धम । भाषान्तरविषयत्वे सत्यपि प्रायिकत्वात् संकृतलक्षणप्रकृतिसंबन्धित्वस्य भाषान्तरेष्वपि विद्यमानत्वाद्वा प्राकृतव्याकरणमिति व्यवहारः । प्रक्रियांशस्य शास्त्रे व्याकीर्णत्वात्तत्सुखज्ञानार्थमस्माभिरयं प्राकृतरूपावतारः प्रस्तूयते । तत्रादौ शास्त्रीयसंव्यवहारज्ञापनार्थं संज्ञा परिभाषे वर्ण्यंते—सुप्स्वादिरन्त्यहला । स्वादिषु विभक्तिष्वादिवर्णो वचनं वा अन्त्यहला सह संज्ञा स्यात् ।

End :

अन्यादृशस्य अन्नाइरावराइसो । अन्यादृशस्य अन्नाइरा, वराइसो इति भवतः । अन्नाइरा, वराइसो । पस्सगृह्वी दृशिग्रहोः । पस्सदि गृह्वदि ।

Colophon :

इति सकलविद्याविशारदस्य समुद्रबन्धयज्वनः सूनुना सिंहराजनामधेयेन विरचिते प्राकृतरूपावतरे विद्याशौरसेन्यादिविभागः समाप्तः ।

**732.** 8. J. $46^{1}$.

## प्राकृतसूत्रम्—वाल्मीकिकृतम्

Paper. 160 Foll. $7\frac{3}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing. Written on one side of paper. Each page contains the title of the work as *Trivikramavṛttisiddhasūtrapāṭhaḥ* which would mean 'the reading of the Sūtras determined according to Trivikrama's vṛtti.'

The work is written in the sūtra form and gives the rules on grammar of Prākṛta language which is generally held to be a corruption of Sanskrit. It deals with the 6 kinds of Prākṛta language known as Mahārāṣṭrī, S'aurasenī, Māgadhī, Pais'ācī, Cūlikā and Apabhraṁs'a. The authorship is attributed to a certain Vālmiki. However commentators on the work identify him with the famous author of the Rāmāyaṇa. The work is also known by the title *Vālmīkisūtra* after the author's name. Some critics opine that the work was written originally in verse and then the verses were split up into various sūtras by the commentator Trivikrama for adding his vṛtti to them. But this assertion does not seem to receive full support as some of the sūtras are not readable as verse when combined together.





As Trivikrama the commentator has been assigned to the 14th century A.D. our author Vālmīki should have lived earlier than the 14th century A.D. The work is divided into three adhyāyas each containing four pādas. The first adhyāya consists of 364 sūtras, the second 361 and the last 461. Thus the total number of sūtras according to this MS. is 1186. There is an edition of the work printed in Telugu character. According to that edition the total number of sūtras is 1086.

The MS. contains also the following works written in English script :

1. Alphabetical Index of the Prākṛtasūtras of Vararuci (pp. 1-18).
2. Alphabetical Index of the Prākrtasūtras of Hemacandra (pp. 1-3).
3. Prākṛtasūtras of Hemacandra (the 8th chapter of his S'abdānus'āsana. pp. 1-61).
4. Alphabetical Index of the Prākṛtasūtras of Vālmīki (styled as Trivikramasūtras pp. 1-10).
5. Vocabulary for Prākṛta words with their corresponding Sanskrit words (pp. 1-39).

Complete :

Beginning :

सिद्धिर्लोकाच्च । अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत् । संज्ञाप्रत्याहारमयी वा । सुप्स्वादिरन्त्यहला । हो ह्रस्वः । दि दीर्घः । शषसाः शुः । सः समासः । आदिः खुः । गो गणपरः ।

End

गोली वेद्यामाज्ञायां च । कण्णो विआचंचौ अवतसे च । अलब्धिअङ्गदेजलार्द्रायां च । ओमारो नदीमध्यद्वीपे कमठे च । उब्भोभीतौ सद्भावे च ॥२०६॥

Colophon :

इति तृतीयाध्याये चतुर्थः पादः । समाप्तश्चाध्यायः ।

**733.** 8. J. $46^{2}$.

## प्राकृतसूत्रम्—वाल्मीकिकृतम्

Paper. 33 Foll. $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 21 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Complete.

Two extra leaves added at the beginning read a portion of the work in duplicate. Tirivikramasūtra is the title of the work given in each page.

**734.** 8. J. 56.

## प्राकृतसूत्रम्—वाल्मीकिकृतम्

Paper. 56 Foll. $7\frac{3}{4} \times 6$ inches. 25 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Contains the sūtras arranged in alphabetical order. Trivikramasūtra is the title of the work given in each page.

Complete.

**735.** 8. J. $46^{2}$.

## प्राकृतसूत्रवृत्तिः—त्रिविक्रमकृता

Paper. 76 Foll. $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 20 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

This is a commentary on Vālmīki's Prākṛtasūtra by Trivikramadeva son of

Mallinātha and Lakṣmī and grandson of Ādityavarman of Bāṇa family. Trivikrama's brother Bhāma was also known with the title Vṛttavidyut. The author states that he collected the Prākṛta words from the works of Jinasena, Hemacandra and others and gave them as examples for the rules. He salutes S'rīvīra and describes himself as a disciple of Arhanandin. About the authorship of Trivikrama attention may be invited to the article by Prof. A. N. Upadhya, published in the journal of the Bhāratīya-Vidya-Bhavan, Bombay in May 1941.

Breaks off in the 1st pāda of the 3rd adhyāya.

Beginning:

श्रीवीरं प्राच्याचलसमुदितमखिलप्रकाशनं वन्दे ।
दिव्यध्वनिपटुदीधितिमहमक्षरपद्धतिप्राप्त्यै ॥ १ ॥
श्रुतभर्तुरर्हनन्दित्रैविद्यमुनेः पदाम्बुजभ्रमरः ।
श्रीबाणसुकुलकमलद्युमणेरादित्यवर्मणः पौत्रः ॥ २ ॥
श्रीमल्लिनाथपुत्रो लक्ष्मीगर्भामृताम्बुधिसुधांशुः ।
भामस्य वृत्तविद्युन्नाम्नो भ्राता त्रिविक्रमः सुकविः ॥३॥
श्रीवीरजिनसेनार्यादिवचःपयोनिधेः कतिचित् ।
प्राकृतपदरत्नानि प्रकृतिकृतीसुकृतिभूषणाय चिनोति ॥ ४
अनल्पार्थः सुखोच्चारः शब्दः साहित्यजीवितम् ।
वचः प्राकृतमेवेति मतं सूत्रानुवर्तिनाम् ॥ ५ ॥
प्राकृतं तत्समं देश्यं तद्भवं चेत्यदस्त्रिधा ।
तत्समं संस्कृतसमं ज्ञेयं संस्कृतलक्षणात् ॥ ६ ॥
देश्यमार्षं च रूढत्वात्स्वतन्त्रत्वाच्च भूयसा ।
लक्ष्म नापेक्ष्यते तस्य संप्रदायो हि बोधकः ॥ ७॥
प्रकृतेः संस्कृतात्साध्यमानात्सिद्धाच्च यद्भवेत् ।
प्राकृतस्यास्य लक्ष्यानुरोधि लक्ष्म प्रचक्ष्महे ॥ ८ ॥
प्राकृतपदार्थसार्थप्राप्त्यै निजसूत्रमार्गमनुगमिता ।
वृत्तिर्यथार्थसिद्ध्यै त्रिविक्रमेणागमात्क्रियते ॥ ९ ॥
तद्भवतत्समदेश्यप्राकृतरूपाणि पश्यतां विदुषाम् ।
दर्पणतयेयमवनौ वृत्तिस्त्रैविक्रमी जयति ॥ १० ॥
प्राकृतरूपाणि यथा प्राच्यैरा हेमचन्द्राचार्यात् ।
विवृतानि यथा तानि प्रतिबिम्बन्तीह सर्वाणि ॥ ११ ॥

सिद्धिर्लोकाच्च । सिद्धिरिह प्रस्तुतप्राकृतशब्दसंबन्धिनी परिगृह्यते । सा च लोकाद्भवति । यस्मात् ऋलृवर्णाभ्यामैकारौकाराभ्यामसंयुक्तङञकाराभ्यां द्विवचनाक्षरेण विरहितः शब्दोच्चारो लोकव्यवहारादेव लभ्यते, तस्मात् सिद्धिर्लोकादिति वेदितव्यम् । चकाराद्वक्ष्यमाणादनेकान्ताच्च ॥ १ ॥ अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत् । यदिह स्वरादिसंज्ञात्वेन संधिप्रभृतिकार्यत्वेन चानुक्तं तदन्यशब्दानुशासवत् कौमारजैनेन्द्रपाणिनीयप्रभृतिषु यथोक्तं तथैव वेदितव्यम् ।

End:

डिप्पणिड्डुहौ विगलेः । विपूर्वस्य गलतेः डिप्प, णिड्डुह इत्यादेशौ तु भवतः । डिप्पइ । णिड्डुहइ । विगलइ ॥ १०१ ॥

**736.** 54. A. 13.

## प्राकृतसूत्रवृत्तिः—त्रिविक्रमकृता

Paper. 21 Foll. 8 × 6½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. New. Good writing.

Contains the first pāda of the first adhyāya.

Reads the following colophon.

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यश्रुतधरमुनिचन्द्रप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभावत्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ प्रथमाध्यायस्य प्रथमपादः समाप्तः ।





**737.** 8. J. 20.

## प्राकृतसूत्रवृत्तिः—त्रिविक्रमकृता

Paper. 57 Foll. 8 × 6½ inches. 20 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The leaves are bound in disorder.

The codex contains only the variation of readings in Trivikrama's vṛtti, found in comparison with the MS. belonging to one Vis'ves'varas'āstrin of Bangalore.

**738.** 8. H. 25.

## प्राकृतसूत्रवृत्तिः—त्रिविक्रमकृता

Paper. 84 Foll. 15 × 6¼ inches. 13 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Legible writing.

Complete in 3 adhyāyas.

Reads the following end and colophon:

End:

सुरा इत्यादयः शब्दास्तद्भवतत्समवर्तमानाः प्रयोगपदवीमासादयन्ति । सिद्ध इति पदं मङ्गलार्थम् ।

Colophon:

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभावश्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ तृतीयस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ।

Then reads the following stanzas:

सप्रत्ययप्रकृतिसिद्धमदीर्घसूत्रं
सत्कारकं बहुविधक्रियमौपदेश्यम् ।
शब्दानुशासनमिदं प्रगुणप्रयोगं
त्रैविक्रमं भजत मन्त्रमिवार्थसिध्द्यै ॥
विशन्नन्तःश्रोत्रं पदमधुरिमा मेदुरयति
प्रणितो नूत्नोऽर्थः प्रतिपदमहो साधुवचनम् ।
रसः पात्रीकुर्याद्भुवनमनुभावादिव कृते-
र्यदि श्राव्यं काव्यं मम रसिकवर्यैर्बुधजनैः ॥
वक्तारः सन्तु सर्वेऽपि स्वाभिप्रायप्रकाशने ।
स पराशयसंवादी कथास्वेकस्त्रिविक्रमः ॥

**739.** 8. J. 46[1].

## प्राकृतसूत्रम्—हेमचन्द्राचार्यकृतम्

Paper. 61 Foll. 7¾ × 6½ inches. 20 lines in a page. English script. Old. Good. Good writing.

This is the 8th chapter of the S'abdānus'āsana of Hemacandrācārya, dealing with the grammar on Prākṛta Language. The author is said to be the pupil of Devacandra, and teacher of Kumārapāla. He is said to have born in 1088 A.D. and died in 1175. A.D.

Complete:

Beginning:

अथ प्राकृतम् । बहुलम् । आर्षम् । दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ । पदयोः संधिर्वा । न युवर्णस्थास्वे । एदोतोः स्वरे । स्वरस्योद्वृत्ते । त्यादेः । लुक् । अन्त्यव्यञ्जनस्य । न श्रुदुदोः । निर्दुरोर्वा ।

End:

लिङ्गमतन्त्रम् । शौरसेनीवत् । व्यत्ययश्च । शेषं संस्कृतवत्सिद्धम् ।

Colophon:

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायां सिद्धहेमचन्द्राभिधानस्वोपज्ञशब्दानुशासनलघुवृत्तौ अष्टमाध्यायस्य चतुर्थः पादः । अष्टमोऽध्यायः समाप्तः ।

This MS. contains also an alphabetical index of the sūtras.

**740.** 9. E. 75.

## षड्भाषाचन्द्रिका—लक्ष्मीधरकृता

Paper. 117 Foll. 12 × 3¾ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Clear writing.

A treatise on Prākṛta grammar dealing with the six varieties of Prākṛta dialects namely Māhārāṣṭri, Māgadhī, S'aurasenī. Pais'ācī, Cūlikāpais'ācī and Apabhraṁs'a. The author in the course of treatise incidentally comments upon Vālmīkisūtras and Trivikrama's Vṛtti thereon. The author Lakṣmīdhara was the son of Yajñes'varbhaṭṭa and Sarvāmbikā and grandson of Timmayasomayājin of Carakuri family. He was the native of a village situated on the bank of Kṛṣṇā river. His elder brother and preceptor was Koṇḍubhaṭṭopādhyāya. Lakṣmīdhara is known to have written the following works: 1. Prasannarāghavavyākyā Timmabhūpālīya (1580 A.D.). 2. Gītagōvindavyākyā S'rutirañjanī (1580 A.D.), 3. Anargarāghavavyākhyā. Iṣṭārthakalpavallī. In the last work he states that he became saṁnyāsin with the name Rāmānanda under Kṛṣṇānandayati. It is said that each of the 9 syllables of a mantra (Dakṣiṇāmūrti mantra ?) is included in certain stanzas of the work. The printed editions of this work read some extra stanzas in the beginning.

Complete.

Beginning:

ओंकारार्थाय विज्ञानदायिने लोकसाक्षिणे ।
करुणामयवीक्षाय दक्षिणामूर्तये नमः ॥
वीसद्धं कुणिअसराइरहसाणीसासणुण्णं छिरा
पुव्वं दिट्ठमहोक्खरण समिअसेअंबु एक्कत्थळे ।
आळोळामळहारकुण्डळपहाकिम्मीरकुप्पा सअं
ळच्छीए थणमण्डळं हवउ दे इट्ठदाणुं मुहं ॥
विस्रब्धं कृतस्मराजिरभसनिःश्वासतुन्नं स्पृहा-
पूर्वं दृष्टमधोक्षजेन शमितस्वेदाम्बवेकस्थले ।
आलोलामलहारकुण्डलप्रभाकिम्मीरकूर्पासकं
लक्ष्म्याः स्तनमण्डलं भवतु ते इष्टार्थदानोन्मुखम् ॥
वेहिं वेहिं अ त्थणे हत्थेहिं गण्डजुम्ममज्जाए ।
घेत्तूण चुंबमाणो अहरं णे पाउ कामओ देओ ॥
द्वाभ्यां द्वाभ्यां च स्तनौ हस्ताभ्यां गण्डयुग्ममार्यायाः ।
गृहीत्वा चुम्बमानः अधरं नः पातु कामदो देवः ॥
कुणिअहरधणुहभंगे जणअसुआसंतकमळिणीमित्ते ।
चिट्ठउ विहरउ संते रहुणाहे मह मणो णिच्चं ॥
कृतहरधनुर्भङ्गे जनकसुतास्वान्तकमलिनीमित्रे ।
तिष्ठतु विहरतु शान्ते रघुनाथे मम मनो नित्यम् ॥
लक्ष्मीधराख्यविदुषा षड्भाषाचन्द्रिकानघा ।
विद्वत्कविचकोराणां प्रीतये क्रियतेऽधुना ॥
वाग्देवी जननी येषां वाल्मीकिर्मूलसूत्रकृत् ।
भाषाप्रयोगा ज्ञेयास्ते षड्भाषाचन्द्रिकाध्वना ॥

अथेदानीं परिभाषाणां स्वरूपं विनियोगश्च कथ्यते—

भाषा द्विधा संस्कृता च प्राकृता चेति भेदतः ।
कौमारपाणिनीयादिसंस्कृता संस्कृता मता ॥
इयं तु देवतादीनां मुनीनां नायकस्य च ।
विप्रक्षत्रवणिक्छूद्रमन्त्रिकञ्चुकिनामपि ॥
लिङ्गिनां च विटादीनामनीचानां प्रयुज्यते ।
प्रकृतेः संस्कृतायास्तु विकृतिः प्राकृती मता ॥
षड्विधा सा प्राकृती च शौरसेनी च मागधी ।
पैशाची चूलिकापैशाच्यपभ्रंश इति क्रमात् ॥
*          *          *          *





सिद्धिर्लोकाच्च । सिद्धिरिह प्रस्तुता प्राकृतशास्त्रसंबन्धिनी गृह्यते । सा च लोकाद्भवति । यस्मात् ऋलृवर्णाभ्यां शषाभ्यामैकारौकाराभ्यामसंयुक्तङञकाराभ्यां द्विवचनाच्च विरहितः प्रयोगो लोके दृश्यते तस्मात्सिद्धिर्लोकादिति ज्ञेयम् । चकाराद्वक्ष्यमाणलक्षणाच्च ।

End:

तक्षेश्चोल्लः । 'तक्षू तनूकरणे' इत्यस्य चोल्ल इत्यादेशः स्यात् । चोल्लइ, चोल्लदि । शेषाश्च धात्वादेशा भावकर्मगोधात्वादेशाः प्रत्ययाश्च सर्वे प्राकृतवदवगन्तव्याः ।

नवाक्षरीमहामन्त्रवर्णादिश्लोकगर्भितम् ।
इमं प्रबन्धं विबुधः पठन् वाक्सिद्धिमाप्नुयात् ॥

Colophon:

इति श्रीमदखिलविद्यापरिवारदक्षिणामूर्तिमहादेवप्रसादलब्धविद्यपूर्वोत्तरमीमांसाशब्दतर्कसाहित्यसार्वभौमचरकूरियज्ञेश्वरभट्टोपाध्यायतनयकोण्डुभट्टोपाध्यायशिष्येण सर्वाम्बिकागर्भशुक्तिमुक्तामणिना सर्वविद्वत्कविसमतेन दक्षिणामूर्तिमहादेवकिङ्करेण लक्ष्मीधरेण विरचितायां षड्भाषाचन्द्रिकायामपभ्रंशविभागः । समाप्तो ग्रन्थः ।

**741.** 8. H. 37.

## षड्भाषाचन्द्रिका—लक्ष्मीधरकृता

Paper. 32 Foll. 8 × 6½ inches. 17 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the Subanta and Tiṅanta portions incomplete.

**742.** 39. C. 2.

## षड्भाषाविवरणम्—बालसरस्वतीकृतम्

Paper. 74 Foll. 8¼ × 8½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a treatise on grammar of Prākṛta dialect of six kinds as dealt with in the Prākṛtasūtras of Vālmīki. The author Bālasarasvatī was the son of Kṛṣṇa and grandson of Bhairava of Yelakūci family. The following Telugu works also are known to have been written by the author: (1) Bālasarasvatīyamu, (2) Kaumudīnāṭakamu, (3) Bāhaṭamu, (4) Candrikāpariṇayamu, (5) Vāmanapurāṇamu, (6) Bhramaragītāprabandhamu, and (7) Yādavarāghavapāṇḍavīyamu. The first of these works, is a commentary on the Andhras'abdacintāmaṇi of Nannayabhaṭṭa. The author states therein that his real name was Veṅkaṭakṛṣṇa and the name Bālasarasvatī was only the title borne by him. He also states that he and his ancestors were inhabitants of the village Eḍappalli donated by Aliya Rāmarāya son of Tirumala Rāya of Vijayanagar. (1550 A.D.). (Vide No. 248 of the Descriptive Catalogue of Telugu MSS. in the Government Oriental MSS. Library, Madras). He mentions Trivikrama and Hemacandra. As he quotes Rāmacandrās'rāma's Siddhāntacandrikā he must have belonged to a later period.

Complete:

Beginning:

चतुर्मुखमुखाम्भोजसुखक्रीडितरागिणी ।
वाणी यमभिशेते स्म तस्मै वाल्मीकये नमः ॥१॥
कविसंज्ञा पुरा यस्मादजनिष्ट जगत्त्रये ।

काव्यानि यदुपज्ञानि तस्मै वाल्मीकये नमः ॥२॥
वाल्मीकिं सूत्रकारं च वृत्तिकारं त्रिविक्रमम् ।
वन्दामहे महाचार्यान् हेमचन्द्रादिकानपि ॥ ३ ॥
तातपादं गुरुं देवं तान्महाकविनायकान् ।
कृष्णदेवान्नमस्यामि ब्रह्मविद्यागुरून्सताम् ॥ ४ ॥
यलकूचिकृष्णदेवप्रथमसुतो भैरवस्य यः पौत्रः ।
बालसरस्वत्यार्यः षड्भाषाविवरणं समातनुते ॥५॥
प्रागर्वागुपरि प्रभूतकविराड्बृन्दानुहार्यस्ववा-
ग्जालो बालसरस्वतीकविमहोपाध्यायभट्टारकः ।
संगृह्य प्रथमागमाननुगमांस्त्रिविक्रमादीनिदं
बालानुग्रहकाम्यया रचयति प्रख्याप्यतां सज्जनैः ॥६॥

सिद्धिर्लोकाच्च । प्राकृतभाषासिद्धिः लोकव्यवहात्-
ज्ञेया स्यात् । चकाराल्लक्षणाच्च । परस्मैपदात्मने-
पदनियमाद्यभावादिर्लोकव्यवहारगम्यः । त्रिविधा प्राकृ-
तभाषा—देश्या, तद्भवा, तत्समा चेति । ताम्रस्य
तम्बरः, आम्रस्य अम्बर इत्यादयो देश्याः शब्दाः ।
तत्समा संस्कृतसमा—अहो हे हि अहहेत्यादयः ।
तद्भवा संस्कृतजा। सा च सकलभाषानिदानात् संस्कृ-
तात् सिद्धावस्थया साध्यावस्थया च जायमानत्वात्
सिद्धा साध्या चेति द्विविधा । तत्स्वरूपं यथास्थानं
दर्शयिष्यामः । अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत् । अत्या-
काङ्क्षणीयं । यदनुक्तमपि पाणिनीयशास्त्रानुसारेण
ज्ञेयं स्यात् । अत एवात्रापि प्रत्याहारादिव्यवहारः ।
अत्र चत्वारिंशदक्षराण्येव व्यवहार्याणि । यथा—
ऐकारौकारऋॠऌवर्णशषक्षकारा न स्युः ।

End :

प्राकृतं षड्विधं चापि भारत्या बालभाषितम् ।
भाषाणां प्राकृतादीनां वाल्मीकिर्मूलसूत्रकृत् ॥
विनाभिज्ञानमेतेषां दुर्ज्ञेयं नाटकादिकम् ।
अनुग्रहेण बालेषु सर्वं संकुचितं मया ॥

ननु प्राकृतभाषानुपादेया, अपभ्रंशत्वात् गावी-
गोण्यादिशब्दवत् । उपादाने म्लेच्छत्वप्रसङ्गः ।
शिष्टानिबद्धविरलदेशभाषात्वमपभ्रंशत्वम्, हम्मति-
रम्मत्यादीनां विरलदेशभाषात्वेऽपिशिष्टनिबद्धत्वान्ना-
पभ्रंशत्वम्। नाट्यविषयझण्णा किणादिशब्दानां शिष्टा-
निबद्धत्वेऽपि नापभ्रंशत्वम्। प्राकृतं त्वपभ्रंशः, अतो
न ग्राह्यमिति चेन्न। भगवता वाल्मीकिना निबद्धलक्षणं
सर्वदेशप्रसिद्धव्यामिश्रकोपकारि प्राकृतं नापभ्रंशः
संस्कृततुल्यमेव । अन्यथा नाटकेऽप्यपभ्रंशस्यानु-
पादेयत्वप्रसङ्गः ।

Colophon :

इति श्रीसकलसुकविमहोपाध्यायभट्टारकबालसरस्व-
तीकृते षड्भाषाविवरणे सर्वं संपूर्णम ।





**743.** 22. A. 36.

## अथर्वणकारिकाः

Palm-leaf. 6 Foll. 18 × 1½ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

A brief work written in Sanskrit on Telugu grammar by an anonymous author. It is written in verse. The first page of the MS. mentions the title of the work as Atharvaṇakārikālu. The work is different from the Atharvaṇakārikā also called Vikṛtiviveka attributed to Atharvaṇācārya (vide R. No. 405 of the Catalogue of Telugu MSS. in the Government Oriental MSS. Library Madras) and from the Triliṅgas'abdānus'āsana of the same author. If the word Pūjyapāda in the last stanza of this work is taken to denote Akalaṅkadeva the author of Karṇāṭakas'abdānus'āsana, our author may be fixed in the last part of the 17th century A.D. (Vide Vires'alingam Pantulu's Āndhrakavulacaritramu, page 260, part I, 1917).

Complete.

Beginning :

अध्यामहार्हसो मूलं सर्वस्येति निगद्यते ।
तदनुक्तस्य कार्यस्य वक्ता भवति पाणिनिः ॥
वर्णलोपागमस्यैके सर्वस्मिंस्तद्भवे पदे ।
भिन्नत्वयुक्तवर्णस्य लोपादेशागमास्तथा ॥
तद्भवं संस्कृती ये स्युरादेशाद्यास्तदन्यतः ।
वर्णस्य व्यत्ययश्च कुत्रचित्कविसंमतः ॥
प्राकृते तद्भवे चापि चजौ दन्तभवौ स्मृतौ ।
अहेयमन्यदेशीयं यत्तदेव प्रयुज्यते ॥
स खण्डः प्रथमान्ध्रः स्याद्वैकृतेऽत्र कदापि च ।
तृतीये प्रथमे वर्णे पर एव हि दृश्यते ॥
बिन्दुर्वैकृतमध्येऽत्र नान्यवर्णे परे तु सः ।
संयुक्ते संस्कृताद्ये स्यात्सर्वमान्ध्रपदं लघु ॥
भवेदाद्यसमासेऽपि उभयोर्यत्पदं तथा ।
परेऽपि च तथात्वं स्यात्क्वचिन्नैव न रेफयोः ॥

End :

भाषेयममिता तत्र देश्या चित्रस्वभावयुक् ।
तच्चित्रता तु द्रष्टव्या पूज्यपादसुभाषिते ॥

**744.** 30. J. 26.

## आन्ध्रशब्दचिन्तामणिः—नन्नयभट्टकृतः, सवृत्तिः

Palm-leaf. 14 Foll. 17 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

The Āndhras'abdacintamaṇi is a treatise on Telugu grammar. The work is written in Sanskrit and contains 90 stanzas in āryā metre divided into 274

sūtras or rules. The author Nannayabhaṭṭa is considered as the first among the Telugu authors and poets. From the Āndhrakavulacaritramu by Rao Bahadur K. Viresalingam Pantulu, it is understood that the author belonged to Mudgala-Gotra and Venginâṭi family and was the court Pandit of the Cālukya King Rājarājendra (1022-1063 A.D.) He is also known to have written the following other works: (1) Āndhramahābhāratamu, (2) Rāghavābhyudayamu and (3) Caṇḍikāvilāsamu. The Āndhras'abdacintāmaṇi has become so popular in the country as to attract many authors to write on it commentaries such as Bālasarasvatīyamu, Vāsudevavṛtti, Ahobalapaṇḍitīyamu, Nṛsiṁhapaṇḍitīyamu. In the MS. the rules are followed by a vṛtti in Sanskrit by an anonymous author. The work is divided into five chapters, *namely*: (1) Saṁjñāpariccheda, (2) Sandhipariccheda, (3) Ajantapariccheda, (4) Halantapariccheda and (5) Kriyāpariccheda. The author opines that the Telugu language is originated form Prākṛta which is derived from Sanskrit and designates Sanskrit as Ādiprakṛti. The work has been described in No. 1238 of the Descriptive Catalogue of Telugu MSS. in the Gevernment Oriental MSS. Library, Madras and the Telugu note added therein states that the authorship of Nannayabhaṭṭa is not fully believable as the rules found herein are inconsistent with those of the Bhāratabhāṣāvyākaraṇamu of the same author. Bālasarasvatī, in his commentary on the work, mentions the author with the title *Bhāṣāvāganus'āsanācārya.*

Contains paricchedas 1—3 only.

Beginning:

नत्वा सरस्वतीं देवीं ग्रन्थानालोक्य भूरिशः ।
आन्ध्रलक्षणसूत्राणां वृत्तिरेषा विरच्यते ॥

सू० विश्वश्रेयः काव्यम् ॥

कवयते वर्णयतीति कविः । तस्य कर्म काव्यम् । पङ्कजादिवत् योगरूढत्वात् । रसोल्लसितशब्दार्थघटनार्थकमेव, न कर्ममात्रम् । तत्काव्यं कीर्त्यादिसमस्तश्रेयःसाधनं भवति । साध्योपलक्षणया अव्यभिचारेण कार्यनिष्पादकत्वं ध्वनितम् ॥

सू० तददोषौ परिष्कृतौ च वार्थौ ॥

दोषरहितौ गुणालंकारसामग्रीसहितौ च शब्दार्थौ तत्काव्यम् ॥

सू० सा वाग्वा रसवृत्तिः ॥

चर्व्यमाणतां प्राप्तस्य शृङ्गारादेः व्यापाररूपा या सैव काव्योचिता वाग्भवति ॥

सू० साध्यो हि रसो यथातथं कविभिः ॥

कविभिर्यथास्वभावं यथात्मीयं वा शृङ्गारादिरसः साध्यो हि । हीति प्रसिद्धौ ॥

सू०

स्वस्थानवेषभाषाभिमताः सन्तो रसप्रलुब्धधियः ।
लोके बहुमन्यन्ते वैकृतकाव्यानि चान्यदपहाय ॥

रससाधनैकप्रवणाः कवयः स्वदेशीये ये वेषभाषे तयोरभिमानिनः सन्तः अन्यदेशभाषामयं काव्यं परित्यज्य लोके वैकृतकाव्यानि च बहुमन्यन्ते । चकारात् संस्कृतकाव्यानि बहुकरणपूर्वकं कुर्वन्त्येव ।





End:

सू० क्लीबसमा आमहद्वत् ॥

नपुंसकसमाः क्लीबतुल्याः स्युः । अन्दमु । चन्दमु । गुर्रमु ।

सू० स्त्रीवत्स्युः स्त्रीसमाः ।

स्त्रीलिङ्गतुल्या भवन्ति । गोड । मेड । बावि । मोवि ॥

सू० समास्तु समाः ॥

समास्तु प्रकृतद्वयतुल्या भवन्ति । सीत । रघुकुलमु । जयिडु । जडकारमु ॥

Colophon:

इत्यान्ध्रशब्दचिन्तामणिवृत्तौ तृतीयोऽजन्तपरिच्छेदः ॥

## 745. 29. M. 22.

## आन्ध्रशब्दचिन्तामणिव्याख्या—अहोबलपण्डितकृता

Palm-leaf. 137 Foll. 16 × $1\frac{3}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Very much injured. Legible writing.

This is a commentary on the Āndhras'abdacintāmaṇi of Nannayabhaṭṭa, by Ahobalapaṇḍita disciple of Pōlūri Mādhavayajvan. The author belonged to Prabhañjana family and is said to have borne the titles Abhinava-Nannayabhaṭṭa and Abhinavas'abdānus'āsana. The commentary is called Kavis'irobhūṣaṇa in the colophon, but generally known as Ahobalapaṇḍitīyamu.

Wants beginning in the 1st pariccheda and breaks off in the 5th pariccheda with gaps in the middle.

Beginning:

. . . . . श्वेतनीलयोरेकत्वाङ्गीकारान्न दोषः । ककारस्य क्षत्रियजातिः, आचार्यस्य विप्रजातिरिति यद्यपि जात्योरैक्यं न, तथापि पर्याययोगोऽपि न दोषायेत्याचार्याशयः । पर्याययोगो नातीव दोष इत्युक्तेः । नकारादिक्रमेण गणनायां वकारस्य साध्यसिद्धत्वेन अरिचक्रशोधनमपि कृतमाचार्येण । आचार्यताराया अनूराधाया अक्षरताराया रोहिण्याश्च गणविरोधः, आदित्यनरयोर्योगे गणं मध्यममुच्यते इत्युक्तेः । तद्वदेवादित्यगणत्वं रोहिण्याः नृगणत्वमनूराधायाः प्रसिद्धम् ।

*   *   *   *   *

Colophon:

इति श्रीरामचरणारविन्दमिलिन्दान्तःकरणेन श्रीत्पोलूरिमाधवयज्वचन्द्रसमुज्ज्वलत्कृपाकटाक्षासादितसाधुपाण्डित्याभरणेन प्रभञ्जनवंशाब्धिराकाशशाङ्केन निरन्तराराधितविचक्षणशशाङ्केन अभिनवनन्नयभट्टाचार्येण अहोबलपत्याचार्येण विरचितायामान्ध्रशब्दचिन्तामणिव्याकरणव्याख्यायां कविशिरोभूषणाख्यायां प्रथमः संज्ञापरिच्छेदः ।

End:

शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगत इत्युक्तं भाष्यादिष्वपि । लिङ्गमशिष्यं लोकाश्रयत्वाल्लिङ्गस्येत्यादिना प्रयोगानुसारित्वं बहुधा प्रतिपादितमिति सर्वमतीव शुभम् ।

हंसीव वसतादन्तर्वाणिहंससुमानसे ।
सेयं कविशिरोभूषा दूषणारेः प्रसादतः ॥

तुष्टो . . . . . वसत्कृपावा-
नेतन्मदीयवचनैरपि दुष्टबाधैः ।
हृष्टो भवेद्धि सुतला . . . वासे
लोके पिता निजशिशोर्वचनैरपार्थैः ॥

मत्प्राणबन्धौ करुणैकसिन्धौ
श्रीरामचन्द्रे प्रहितार्धचन्द्रे ।
लग्ना कृतिः सेयमशेषकालं
लोके वरिष्ठां लभतां प्रतिष्ठाम् ॥
श्रीरामाय समस्तदैवतशिखारत्नाय ते मङ्गलं
घोराघौघछिदापटिष्ठमहिताख्याकाय ते मङ्गलम् ।
पारातीतसमस्तसद्गुणगणाधाराय ते मङ्गलं
धीरायोद्धृतचन्द्रशेखरधनुःसाराय ते मङ्गलम् ॥
दुष्टेन्द्रारिसमूहनीरदमहा . . . . लं
पुष्टाराय्यनुजन्मपङ्कजसुहृज्जाताय ते मङ्गलम् ।
इष्टार्थप्रदचातुरी . . . . . सीताय ते मङ्गलं
शिष्टानुग्रहकाम्यया द . . . . मङ्गलम् ॥

* * * * * *

Colophon :

इति . . . . . . श्रीमत्पोल्लूरिमाधवयज्वपण्डिताखण्डलसमुज्ज्वलत्कृपासारसंधुक्षितकटाक्षासादित . . . राकाशशाङ्केन निरन्तराराधितविचक्षणशशाङ्केन अभिनवशब्दानुशासनबिरुदाभिधानवता अहोबलपति . . . . . . . व्याख्यायां कविशिरोभूषणाख्यायां पञ्चमः क्रियापरिच्छेदः समाप्तः ।

**746.** 26. G. 28.

## त्रिलिङ्गशब्दानुशासनम् —अथर्वणाचार्यकृतम्

Palm-leaf. 4 Foll. $17\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page, Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

This is a metrical work in Sanskrit on Telugu grammar by Atharvaṇācārya who is said to have borne the title Catuṣṣaṣṭikalādhurya. The title S'abdānus'āsana seems to have been borrowed by this author from ancient writers like Patañjali, S'ākaṭāyana, Hemacandra, Akalaṅkadeva and others. This work is generally spoken as one of the two works on grammar written by Atharvaṇācārya, the other being the Vikṛtiviveka or Atharvaṇakārikā. But Rao Bahadur K. Viresalingam Pantulu denies the authorship of Atharvaṇācārya in respect of the Vikrtiviveka. As the author mentions Hemachandra, the work may be assigned to a period later than the 12th century A.D. The work is divided into ten chapters.

Complete.

Beginning :

. . . . . विख्यातश्चोभयोः ।
. . . . . . चतुर्वेदविदां वरः ॥
करोमि शब्दं शब्दानां त्रिलिङ्गानां सल . . ।
नानाविधप्रयोगांश्च ज्ञात्वा विविधफक्किकान् ॥
आन्ध्रसंस्कृतमर्यादाभिज्ञैः साधु विचारितान् ।
करोम्याथर्वणं शब्दं सर्वलक्षणलक्षितम् ॥
ज्ञात्वा बहूनि बहुषु . . . . ।
. . . न्द्रादिमुनिभिः कथितं सान्ध्रलक्षणम् ॥
अथ वक्ष्यामि सूत्राणि प्रयोगानुसरेण वै ।
रामादि प्रातिपदिकं नामेति च निगद्यते ॥
कनिविन्यादयः सर्वे धातवश्च . . ।
. . . क्रियाः स्युः संज्ञा ज्ञेया बुधेश्वरैः ।
अकारादिस्वराः प्राणाः कादयः प्रणिनो हलः ।
प्राणाः सप्त स्वरूपेण विश्रुताः प्राणिनः परे ॥

End :

बालानामृजुबोधार्थं संग्रहः कृतमेव हि ।
एवं धातोः प्रत्ययस्तु कर्तव्यः सानुबन्धकः ॥

Colophon :

इति चतुःषष्टिकलाधुर्याथर्वणाचार्यविरचिते त्रिलिङ्गशब्दानुशासने दशमः काण्डः ।



# 2. PROSODY

**747.** 23. G. 45.

## नृसिंहवृत्तमाला—विरूपाक्षयज्वकृता

Palm-leaf. 41 Foll. $15\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

The last leaf is much broken.

A work on prosody giving the characteristics with illustrations of various metres in Sanskrit. The illustrations are written in praise of God Nṛsiṁha and hence the work seems to have been called Nṛsiṁhavṛttamālā. The author Virūpākṣayajvan was the son of Rāmacandrādhvarin of Maudgalyagotra of Caṅgama village. He is the same as the author of the Candrālokavyākhyā S'āradas'arvarī (Vide No. 5221 of the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Tanjore Palace Library, Vol. IX). The author mentions herein S'rīnātha's Vṛttaratnākaravyākhyā and Dāmodara's Vāṇībhūṣaṇa (written earlier than 1676 A.D.). The work deals with the following subjects : Samavṛtta, Viṣamavṛtta, Mātrāchandas, Āndhrabhāsāchandas, Prastāra and Varṇaphalādi in 600 verses.

Complete.

Beginning :

वन्दे वन्दारूणां मन्दारं शैलनन्दिनीसूनुम् ।
निःसंदेहश्छन्दोबृन्दे यद्वन्दनेन मन्दोऽपि ॥
गतौ मन्दाक्रान्ता सितदशनपङ्क्तौ शिखरिणी
नितम्बे पृथ्वी सा नयनरुचि दृग्युग्मविपुला ।
कचे स्रग्विण्यच्छस्फटिकमणिमाला करतले
महेन्द्राद्याराध्या मम वसतु वक्त्रे विधिवधूः ॥
मयरसतजभनगणा भूजलशुचिपवनखेनशशिनाकाः ।
गुरुलघुभेदोनयुतो भावादाद्यन्तमक्षरं जयति ॥
मौद्गल्यगोत्रः पुरि चंगमायां श्रीरामचन्द्रोऽभवदध्वरीन्द्रः ।
तस्यात्मजः श्रीनरसिंहवृत्तमालां विरूपाक्षसुधीर्विधत्ते ॥
उक्तात्युक्ता मध्या ततः प्रतिष्ठा च सुप्रतिष्ठा च ।
गायत्र्युष्णिगनुष्टुब् बृहती पङ्क्ती ततस्त्रिष्टुप् ॥
जगती ततोऽतिजगती शक्वर्यतिशक्वरी तथाष्टिश्च ।
अत्यष्टिर्धृत्यतिधृती प्रकृतिस्तथा कृतिर्विकृतिः ॥

* * * * * *

उक्तायां श्रीवृत्तं गौरौ त्वां श्रीरिति श्रीमन् ।
गङ्गा कन्या लक्ष्मीः श्रीते इति श्रीर्द्वितीयायाम् ।
नारीं मृगीं च मध्यच्छन्दसि रमणं च नरहरे वच्मि ।
कन्यां सह तरणिजया मन्मथनामप्रतिष्ठायाम् ॥

Colophon :

इति श्रीमौद्गल्यरामचन्द्राध्वरीन्द्रनन्दनविरूपाक्षयज्वकृतायां नरसिंहवृत्तमालायां समवृत्ताधिकारः ।

End :

वाक् तस्य भवति वश्या फलति च सर्वकामधेनुरिव ।
नरसिंहवृत्तमाला कण्ठे यस्य . . . कटाक्षाणाम् ॥
श्रीहरिचरणयोगादादरणीया कृतिर्ममेयं स्यात् ।
न खलु गुण . . . . . . . ॥
षड्भिः शतैर्विरचिता श्लोकानां वृत्तमालिका हि मया ।
आचन्द्रतारकमियं .. . . . . ॥

Colophon :

इति श्रीमौद्गल्यरामचन्द्राध्वरीन्द्रनन्दनश्रीविरूपाक्षयज्वकृता नृसिंहवृत्तमालि . . . ।

श्रीनृसिंहवृत्तमालिकासंपूर्णा ।

**748**. 19. L. 50.

## प्रस्तारशेखरः— श्रीनिवासकृतः

Palm-leaf. 10 Foll. 15 × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a metrical treatise on Sanskrit metres by S'rinivāsa son of Lakṣmī and Veṅkaṭa. The author belonged to Kaus'ikagotra and Vājasaneyas'ākha of the S'uklayajus. He is also known to have written the following other works—(1) Sumanorañjana, (2) S'rinivāsacampū, (3) Vaijayantī, (4) Vṛttamaṇikos'a, (5) Saprakāratārāvali, (6) Hariharastuti and (7) Lokoktis'atakadvaya. Of these Nos. 1 to 4 are described under Nos. 3856, 4161, 5048 and 5088 respectively in the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Tanjore Library; Nos. 4 to 6 are printed and published in the Vāṇi Vilāsa Press, Srirangam and No. 7 is kept in MS. by Pandit K. Ramachandra Sarma of the Adyar Library. The Prastāras'ekhara specially deals with the science of prosody explaining its development by the way of calculation of mātrās and varṇas by permutation and combination. This kind of calculation is technically called Prastāra in the science of Sanskritic prosody. The work is divided into following six chapters—(1) Varṇaprastāra, (2) Mātrāprastāra, (3) Anuṣṭupprastāra, (4) Āryāprastāra, (5) S'abdaprastāra and (6) Svaraprastāra.

The MS. contains chapters 1 to 6 complete.

Beginning :

ऋषयो हि त्रिकालज्ञाः प्रस्तारांस्तपसा न्यधुः ।
अल्पधीः किं विधास्येऽहं हृदिस्थो वक्ति मे हरिः ॥१॥
अमृतं सिन्धुमथनजं दत्तं येनैव भुञ्जते देवाः ।
प्रस्ताराब्धिमथनजं स मम हृदिस्थो ददातु विद्वद्भ्यः ॥
लक्ष्मीवेङ्कटनाम्नोस्तनयः सन् श्रीनिवासाख्यः ।
विप्रो वाजसनेयी ग्रन्थं प्रस्तारशेखरं कुरुते ॥ ३ ॥
अयं ग्रन्थो विजयतां नाम्ना प्रस्तारशेखरः ।
प्रस्तारकौशलं सर्वं यदतो नातिरिच्यते ॥ ४ ॥
वर्णानां मात्राणां छन्दः प्रस्तारये तदीयगणैः ।
विषमानुष्टुभमार्यां शब्दान् प्रस्तारये स्वरांश्चापि ॥ ५ ॥
उक्तात्युक्ता मध्या तथा प्रतिष्ठा च सुप्रतिष्ठा च ।
गायत्र्युष्णिगनुष्टुब् बृहती पङ्क्तिस्तथा त्रिष्टुप् ॥ ६ ॥
जगती पुनरतिजगती शक्वर्यतिशक्वरी तथैवाष्टिः ।
अत्यष्टिर्धृत्तिरधृतिरथ च कृतिः प्रकृतिराकृतिर्विकृति ॥
संस्कृतिरतिकृतिरुत्कृतिरिति षड्विंशतिविधं स्मृतं छन्दः ।
तावत्कं छन्दः स्यात्पादो यावद्भिरक्षरैर्घटितः ॥ ८ ॥





Colophon :

सत्प्रीत्यै श्रीनिवासेन कृते प्रस्तारशेखरे ।
वर्णप्रस्तारकथनादध्यायः प्रथमोऽभवत् ॥

End :

आद्यात्स्वरादेकसंख्यां सप्तभिर्वर्धयेत्क्रमात ।
स्वरोपान्त्यान्तया वृद्धां सैकां चोद्दिष्टमादिशेत ॥१३॥
सप्तस्वेको विविक्तश्चेद्यथार्हः प्राक्स्वरो भवेत् ।
श्लिष्टश्चेत्सप्तभागोर्ध्वो लब्धं त्वेकेन योजयेत् ॥ १४ ॥
तस्मिन्विविक्ते तदीया श्लिष्टे स्याच्छ्लिष्ट ईरितः ।
नाङ्के छन्दोऽर्थ एकः स्यादित्थं नष्टं समुद्धरेत् ॥१५॥
सप्त च्छन्दःस्वेवं नव लक्षाण्युदभवन्स्वरविभेदाः ।
तदुपरि षष्टिसहस्राण्यपि सप्त शतानि नवतिरपि नव च ॥
केवलं विनिमयेन निश्चिताः
स्थूलदृष्टिपथगोचराः स्वराः ।
कालतो विनिमयेन निर्णयेत
कालकण्ठधिषणापि विभ्रमेत् ॥ १७ ॥

Colophon :

सत्प्रीत्यै श्रीनिवासेन कृते प्रस्तारशेखरे ।
स्वरप्रस्तारनामायं षष्ठोऽध्यायश्च संवृतः ॥ १८ ॥
श्रीनिवासः प्रतस्तार ग्रन्थं प्रस्तारशेखरम् ।
पश्यन्त्वाचन्द्रमस्तारं सविस्तारं बुधोत्तमाः ॥ १९ ॥

**749**. 9. J. 13.

## प्राकृतछन्दःसूत्रम्

Paper. 138 Foll. 8 × 5⅜ inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a metrical exposition of Prākṛta metres written in Prākṛta language. The author's name is not known. The verses given in illustrations are mostly the author's own. The work strictly follows the rules of Piṅgala *alias* Piṅgalanāga who is said to have written first works on prosody. His Chandassūtra on Sanskrit metres has been described in the Vol. I—Vedic, of the Des. Catalogue of Sanskrit MSS. in the Adyar Library, 1942 and was printed and published with Halāyudha's commentary by the Asiatic Society of Bengal in 1874. But his Sūtras on Prākṛta metres are not available anywhere. Piṅgala has nothing to do with the work under description except that his rules are followed by the author. Though the work is written in verse, it is designated as Prākṛtachandassūtra in literary works, because it occupies the place of original sūtras of Piṅgala. As regards the date of the work the following facts may be taken in to consideration. The name of Hammir, the great Rajaput king, is mentioned in the work. His reign commenced in 1302 A.D. and extended over 60 years. The name of Caṇḍes'vara, the minister of Harasiṁhadeva, is mentioned in the work. Caṇḍes'vara is known to have written many works on Dharmas'āstra and in one of them *namely* Vivādaratnākara he gives the date of composition as Saka year 1236 corresponding to 1314 A.D. (Vide No. 1390 of the India Office Library Catalogue.) Therefore the work may be assigned to the last part of the 14th Century A.D. as earliest. The work is divided into two parts the first dealing with Mātrāvṛtta and the second Varṇa-

vṛtta. There are two different editions of this work. The first edition was printed in the Nirṇayasāgar Press, Bombay in 1894 with the title Prākṛtapiṅgalasūtra with the commentary by Lakṣmīnātha-bhaṭṭa. The second edition was published by the Asiatic Society, of Bengal in 1902 with the title Prākṛtapiṅgalam with the commentaries by Vis'vanātha, Vaṁs'īdhara, Kṛṣṇa, and Yādavendra. The MS. contains also a commentary on the work in each page up and down the text.

The MS. breaks off in the 210th verse of the 2nd chapter.

Beginning :

जो विविहमत्तसाअरपारं पत्तो वि विमळमइहेळं ।
पढमं भासतरंडो णाओसो पिंगळो जअइ ॥
दीहो संजुत्तपरो बिंदुजुओ पाडिओअचळणं ते ।
स गुरूवंकदुमत्तो अण्णो ळहु होइ सुद्ध एक्कअळो ॥

जहा—

माईरुएहेओ हिण्णो जिण्णो अ बुड्ढओ देओ ।
संभुं कामंती सा गोरी गहिळत्तणं कुणइ ॥

End :

जहा—

जं फुल्लकमलवण वहइ लहु पवण भमइ भमरकुल दिसि विदिसं ।
झंकार पलइ वण रवइ कोइलगण विरहिगणमुह-अइविरसं ।
आणंदिअजुअजणउलसु रहसमण सरसणलिणीदलकि-असअणा ।
पल्लट्ट सिसिररिउ दिवसदिहर भउ कुसुमसमअ अव-अरिअवणा ॥ २१० ॥

**750.** 9. J. 13.

## प्राकृतछन्दःसूत्रव्याख्या

Paper. 138 Foll. 8 × 5⅜ inches. 12 lines in page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a commentry on the Prākṛta-chandassūtra described under last number. The author's name is not mentioned. This commentary is different from those of Vis'vanātha, Vaṁs'īdhara, Kṛṣṇa, Yādava and Lakshmīnātha which are available in print.

Breaks off in the 210th verse in the 2nd chapter.

Beginning :

गरुडवञ्चनारूपगुरुबुद्धिमाहात्म्यान्तरेण स पिङ्गलो जयति । स कः ? यो णाओ ज्ञातः अर्थात् गरुडेन । णाओ इति ज्ञो ण इति णः । पिङ्गलनाम्ना शेषनागोऽयं ब्राह्मणरूपस्तिष्ठतीति ज्ञातः । कीदृशः ? विविधमात्रा-सागरं प्राप्तः । प्रथमं भाषातरण्डः प्रस्तारं कर्तुं देहीति वाणी नौर्यस्य । पारालिन्दी तरण्डो नौरिति हारा-वली । संस्कृते आदिकविर्वाल्मीकिः । प्राकृते शालि-वाहनः । भाषाकाव्ये पिङ्गलः । अत एव प्रथमपदो-पादानम । विः पक्षी । प्रकरणात् गरुडः । तस्य विमला या मतिस्तस्या हेला अनादरो यथा भवतीति मदनः । मत्या हेला यथा भवतीति रविकरः । विविधा मात्रा धनं यस्य सागरस्येत्यन्ये । प्रसिद्धं च लोके— यथा किल गरुडेन पिङ्गलनागो भोक्तुं धृतः । स च ब्राह्मणवेषधारी अहं कविः, मम कवित्वकौशलं पश्येति यदेकत्र लिखामि न तदन्यत्रेति यद्येकाकारमङ्कं पश्यसि तदा मां खादिष्यसीत्युक्तम् । तेनानुमतः षड्विंश-त्यक्षरप्रस्तारं कृत्वा समुद्रतीरपर्यन्तं वञ्चयित्वा जलं प्रविवेशेति । आर्या छन्दः ।





End :

फुल्लं कमलवनं पवनः समीरणो लघु मन्दं वहति । भ्रमरकुलं दिक्षु विदिक्षु भ्रमति । किंच वने झंकारः पतितः । यतः कोकिलगणः पिकनिकरो विरहिगणानां मुखे संमुखे अतिविरसं यथा स्यात् तथा रौति कूजतीत्यर्थः । यत्र च आनन्दिता युवजनाः । उल्लसितं रससान्मनो यस्मिन्नेवंविधः सरसनलिनीदलकृतशयनः कुसुमसमय आगतो वने सिसिररिउ शिशिरर्तुः पल्लट्टः प्रत्यावृत्तः । अत एव वसन्तसमयारम्भदिवसा दीर्घा जाता इति ॥ २१० ॥

**751** 11. D. 23.

## वाणीभूषणम्—दामोदरमिश्रकृतम्

Paper. 18 Foll. 10½ × 4½ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

A metrical treatise dealing with Prākṛta metres by Dāmodaramis'ra of Dīrghayoṣa family. The work is written in Sanskrit and gives Sanskrit illustrations for the metres dealt with. As Haribhāskara mentions this work in his Vṛttaratnākara-vyākhyā which is dated Saṁ. 1733 = 1676 A.D. it is presumed that the author Dāmodaramis'ra must have lived before 1676 A.D. (Vide, India Office Library Catalogue No. 1091, page 303, part II). The work has been printed in the Nirnaya-sagar Press, Bombay in 1895 and the edition contains the following colophon : इति मैथिलदीर्घयोषकुलोद्भूतदामोदरमिश्रविरचितवाणी-भूषणं समाप्तम् । From this it is understood that the author belonged to Mithila country. The work is divided into two adhyāyas *namely* Mātrāvṛtta and Varṇa-vṛtta.

The MS. is almost complete.

Beginning :

राजत्कुञ्जरराजकृत्ति विमलोदञ्चद्दुकूलावलि
भ्राजद्भोगिफणामणि प्रविलसन्मुक्तामणिग्रामणि ।
पादाम्भोजभुजङ्गफूत्कृति रणन्मञ्जीरमञ्जुद्युति
श्रेयो वः शिवशैलराजसुतयोर्दद्यादभिन्नं वपुः ॥
दीर्घयोषकुलोद्भूतो दामोदर इति श्रुतः ।
छन्दसां लक्षणं तेन सोदाहरणमुच्यते ॥ २ ॥
सन्तीह यद्यपि महाकविसंप्रणीत-
ग्रन्थास्तथापि मम बालिशताविलासः
संपूर्णशारदविधावुदयं प्रपन्ने
किं नाम नाभ्युदयमञ्चति तारकापि ॥ ३ ॥
अलसधियः प्राकृतमधि सुधियः केचिद्भवन्तीह ।
कृतिरेषा मम तेषामातनुतामीषदपि तोषम् ॥ ४ ॥
संयोगपूर्वं सविसर्गकं च दीर्घस्वरैः संगतमन्तगं वा ।
विद्यादनुस्वारसमन्वितं च गुर्वक्षरं वक्रमिह द्विमात्रम् ॥५॥
संयुक्तपूर्वोऽपि लघुः क्वचित्स्या-
द्वर्णस्तु प्रह्लादिगतो विभाषा ।
ए ओ क्वचित्प्राकृतके लघू स्त
ईही तथा बिन्दुयुते पठित्वा ॥ ६ ॥
टठडढणेति गणाः स्युः षट्पञ्चचतुस्त्रियुग्ममात्राणाम् ।
तेषां त्रयोदशाष्टकपञ्चत्रिद्विप्रभेदाः स्युः ॥ ७ ॥
प्रथमगुरोरधरे लघु दत्वा शेषं समानमितरेण ।
उद्वृत्तं गुरु लघु वा प्रस्तारः सर्वलघु यावत् ॥ ८ ॥

Colophon :

इति श्रीदामोदरविरचिते वाणीभूषणे मात्रावृत्तं नाम प्रथमोऽध्यायः ।

End :

ऽ ।। ऽ ।। ।। ऽ ।। ऽ ।। ऽ ।। ऽ । ।। ऽ ।।

कर्णद्विजवरगणत्रितयनगणमिह रचय ललितमधि कुसुमगणं नारीगणनगणकलितशरकुसुमसुकनककुसुमवरकृतरसनम । नागाधिपनिगदितमिति च परिसुखितसकलकविनृकुलमतिरुचिरं शाल्वूरममलमिह कलय कमलमुखि सुखितविबुधजनहृदयम् ॥

यथा—

गोवर्धनगिरिधरमुपचितदितिसुतपरमहृदयमदशमनकरं . . . . . . . . . |

**752.** 20. I. 28.

## वृत्तद्युमणिः—यशवन्तकृतः

Palm-leaf. 2 Foll. 14½ × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

A brief work on Sanskrit metres written in verse by Yas'avanta son of Gaṅgādhara of Viṣṇuvṛddha family.

Contains a very small portion in the beginning.

Beginning :

स्वीयजनप्रत्यूहध्वान्तद्युमणिर्दयोदपरिपूर्णः ।
रिपुचयखण्डनचण्डः करितुण्डो भवतु भक्तभव्याय ॥
शिवयोः सुधाहरिद्रादीप्तिमतोः सारभृज्जगत्पित्रोः ।
त्रिभुवनविघ्नध्वंसी करिकल्पः कश्चिदरुणिमा जयति ॥
अधरस्त्वमेव वा द्युनदी हासः कलिन्दजा दृष्टिः ।
तव स स्मेरकटाक्षः स्नपयतु मामम्ब तीर्थराजोऽन्यः ॥

* * * *

छन्दःपारावाराद्विचिन्वतो वृत्तमौक्तिकश्रेणीः ।
श्रीमत्पिङ्गलनागप्रमुखाचार्यान मुदा हृदा वन्दे ॥
यद्यपि सन्ति बुधाग्रयग्रथितग्रन्थाः सहस्रशो जगति ।
मद्बालिशतालीला तथापि काचिच्चिरंतनी स्फुरति ॥
पार्वणपीयूषांशावुदिते नो याति किं भमभ्युदयम् ।
कीरः किं वा तार्क्ष्यभ्रमिमुद्वीक्ष्य स्वकां गतिं त्यजति ॥
विविधग्रन्थविचारापटवः सन्तीह सालसाः केचित् ।
सचमत्कृतिकृतितस्त एव सन्तः सदा मुदं यान्तु ॥
श्रीविष्णुवृद्धमुनिकुलावतंसो जगत्युदारयशाः ।
अपरार्धचन्द्रचूडो नाम्ना गङ्गाधरः क्षितौ ख्यातः ॥
तत्तनुजो यशवन्तः श्रीपतिपादाम्बुजन्मलोलम्बः ।
वृत्तद्युमणिस्तेन क्रियतेऽसौ लक्ष्यलक्ष्मयुतः ॥
अच्छन्दः सच्छन्दो वाङ्मयमखिलं द्विधा विधातव्यम् ।
गद्यादिकमच्छन्दः सच्छन्दः स्पष्टमीर्यतेऽत्र मया ॥

End :

घातकरस्तु थकारो निखिलविनाशो नकारतो ज्ञेयः ।
धनधान्यक्षयकर्ता धकार इह रो रुजां ततिं तनुते ॥
तनुसंक्षयं षकारः कुरुते भो राजतो महाभीतिम् ।
तस्मादनिष्टफलदानष्टौ वर्णास्त्यजेद्धकारादीन् ॥

**753.** 40. E. 39.

## वृत्तमौक्तिकम्—चन्द्रशेखरकृतम्

Paper. 31 Foll. 8½ × 5 inches. 12 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a Sanskrit work on prosody dealing with Prākṛta metres by Candras'ekhara son of Lakṣmīnātha. The work is based on the Prākṛtachandassūtra of Piṅgala. The illustrations for the metres are given in Sanskrit. The work is divided into two parts, *namely* Mātrāpariccheda and Varṇapariccheda. Candras'ekhara's work represents only the first part which is again subdivided into six prakaraṇas, *namely* (1) Gāthāprakaraṇa, (2) Ṣaṭpadaprakaraṇa, (3) Raḍḍā-





prakaraṇa, (4) Padmāvatīprakaraṇa, (5) Savayāprakaraṇa and (6) Galitaprakaraṇa. It is also said that the number of Mātrāvṛttas is 78 with 288 subdivisions. The second pariccheda was written by his father Laksmīnātha. The date of composition of the first pariccheda as given by the author is Saṁ. 1675 = 1619 A.D. A complete copy containing the two paricchedas is available in the Library of the Asiatic Society of Bengal and it is described under No. 4752 of the Descriptive Catalogue of the Library Vol. VI, 1931. From the concluding verses of the 2nd pariccheda as given below, it is understood that Candras'ekhara left the work incomplete and his father completed it by complementing the 2nd pariccheda in his son's name in Saṁ. 1676 = 1620 A.D. *viz.*

याते दिवं सुतनये विनयोपपन्ने
श्रीचन्द्रशेखरकवौ किल तत्प्रबन्धः ।
विच्छेदमाप भुवि तद्वचसैव सार्धं
पूर्णीकृतश्च स हि जीवनहेतवेऽस्य ॥
श्रीवृत्तमौक्तिकमिदं लक्ष्मीनाथेन पूरितं यत्नात् ।
जीयादाचन्द्रार्कं जीवातुर्जीवलोकस्य ॥
रसमुनिरसचन्द्रैर्भाविते वैक्रमेऽब्दे
सितदलकलितेऽस्मिन् कार्तिके पौर्णमास्याम् ।
अतिविमलमतिः श्रीचन्द्रमौलिर्वितेने
रुचिरतरमपूर्वं मौक्तिकं वृत्तपूर्वम् ॥

The author Candras'ekhara refers to a work called Udāharaṇamañjarī written by his father Lakṣmīnātha, who may be identified with the author of the commentary on the Prākṛtachandassūtra described under No. 1780 of the Des. Cat. of the Govt. Oriental MSS. Library, Madras and printed and published in the Nirnayasagar Press, Bombay, in 1894. It is stated therein that Lakṣmīnātha wrote the commentary in Saṁ. 1657 = 1600 A.D.

The author calls the work as Vārtika to Piṅgala's Prākṛtachandassutra. Candres'ekhara is known to have written another work on prosody called Piṅgalabhāvoddyota, a commentary on Piṅgalachandassūtra on Sanskrit metres. (vide No. 1537 of the Descriptive Catalogue of the Asiatic Society of Bengal, Vol. II, 1923). He mentions therein a work called Piṅgalārthapradīpa written by his father Lakṣmīnāthabhaṭṭa in 1600 A.D. which gives the following geneology of the author : (1) Rāmacandrabhaṭṭa, (2) his son Nārāyaṇabhaṭṭa, (3) his son Rāyaṇabhaṭṭa, (4) his son Lakṣhmīnāthabhaṭṭa, (5) his son Candras'ekharabhaṭṭa (vide No. 5079 of the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Tanjore Palace Library, Vol. IX).

Contains the 1st pariccheda only.

Beginning :

युष्मान्पातु चिरंतनं किमपि तत्सत्यं चिदेकात्मकं
प्रोतं यत्र चराचरात्मकमिदं वाक्चेतसोर्यत्परम् ।
यस्माद्विश्वमुदेति भाति च यतो यस्मिन्पुनर्लीयते
यद्वित्तं श्रुतिशान्तदान्तमनसामानन्दकन्दं महः ॥
अमुष्मिन्मे दर्वीकरकलितदुर्बोधविषमे
मतिश्छन्दःशास्त्रे यदपि चरितुं नास्ति विपुला ।
तथाप्याराध्यश्रीपितृचरणसेवासुमतिना
तदीयाभिर्वाग्भिर्विरचितपथे गम्यत इह ॥ २ ॥
श्रीलक्ष्मीनाथभट्टस्य पितुर्नत्वा पदाम्बुजम् ।

श्रीचन्द्रशेखरकविस्तनुते वृत्तमौक्तिकम् ॥ ३ ॥
श्रीमत्पिङ्गलनागोक्तच्छन्दःशास्त्रमहोदधिः ।
पितृप्रसादादभवन्मम गोष्पदसंनिभः ॥ ४ ॥
अलसाः प्राकृते केचिद्भवन्ति सुधियः क्वचित् ।
तत्संतोषाय भवतु वार्तिकं वृत्तमौक्तिकम् ॥ ५ ॥
यो नानाविधमात्राप्रस्तारात्सागरं प्राप्य ।
गरुडमवञ्चयदतुलः स हि नागः पिङ्गलो जयति ॥
दीर्घः संयुक्तपरः पादान्तो वा विसर्गबिन्दुयुतः ।
स गुरुर्वक्रो द्विकलो लघुरन्यः शुद्ध एककलः ॥

यथा—

गौरीवरं भस्मविभूषिताङ्गमिन्दुप्रभाभासितभालदेशम् ।
गङ्गातरङ्गावलिभासमानमूर्धानमानन्दितमानमामि ॥
रेफहकारव्यञ्जनसंयोगात्पूर्वसंस्थितस्य भवेत् ।
वैकल्पिकं लघुत्वं वर्णस्योदाहरन्ति विद्वांसः ॥

यथा—

जयति प्रदीपितकामो मम मानसहृदनिमज्जनान्नियम् ।
यस्य गलगरलदम्भान्मालिन्यं मेऽन्तरस्थितं लग्नम् ॥
यद्यपि दीर्घं वर्णं जिह्वा लघुं पठति सोऽपि लघुः ।
वर्णोस्त्वरितं पठितान् द्वित्रानेकं विजानीत ॥ ११ ॥
अरे रे कथय वार्तां दूति तस्यातिचित्रां
मम सविधमुपेष्यत्येष कृष्णः कदा नु ।
इति चटु कथयन्त्यां राधिकायां तदानी-
मतिगडगडदेहः केशवोऽप्याविरासीत् ॥
कनकतुला यद्वन्न हि सहते परमाणुवैषम्यम् ।
श्रवणतुला न हि तद्वच्छन्दोभङ्गेन वैषम्यम् ॥ १३ ॥
लक्षणविकलं काव्यं पण्डितसंसत्सु योऽबुधः पठति ।
हस्ताग्रलग्नखड्गैः कृत्तं शीर्षं न जानाति ॥ १४ ॥
रसबाणवेददहनैः पक्षाभ्यां चैव संमिता मात्राः ।
येषां ते प्रस्ताराट्ठडढणेत्येव संज्ञकाः प्रोक्ताः ॥१५॥
त्रयोदश टभेदाः स्युरष्टौ भेदाष्ठकारजाः ।
डस्य भेदाः पञ्च ढस्य त्रयं णस्य द्वयं स्मृतम् ॥१६॥

End :

अथोद्गलितकम् । मुखपूर्वकमेव डगणयुगलेन रहि-
तपदमुद्गलितकम् ॥ २८ ॥

उदाहरणमाकराद्बोद्धव्यम् । ऊह्यं वा ॥ २९ ॥
एवं गलितकादीनि वृत्तान्युक्तानि कानिचित् ।
लक्ष्याणि लक्ष्यमालक्ष्य शेषाणि निजबुद्धितः ॥

निजबुद्धित इत्यनेनैतदुक्तं भवति । **श्रीकालिदासा-
दिमहाकविप्रतिबद्धसेतुबन्धादि**महाकाव्येषु निबद्धानि
गलितकोद्गलितकादीनि लक्ष्यमालक्ष्यैव **यथास्मत्तात-
चरणैरुदाहरणमञ्जर्यां** स्वबुद्ध्या लक्षितानि, तथैव
शेषाण्यपि लक्षयितव्यानि सुबुद्धिभिरित्यास्तां विस्तरे-
णेत्युपरम्यत इति शिवम् ॥

इति गलितकप्रकरणं षष्ठम् ॥

रन्ध्रसूर्याश्वसंख्यातं मात्राच्छन्द इहोदितम् ।
सप्रभेदवसुद्वंद्वशतद्वयमुदीरितम् ॥ ३१ ॥
सोदाहरणमेतावदस्मिन्खण्डे मयोदितम् ।
प्रस्तारसंख्यया तेषां भाषणे पिङ्गलः क्षमः ॥३२॥
**श्रीचन्द्रशेखरकृते** रुचिरतरे **वृत्तिमौक्तिकेऽमुष्मिन्** ।
मात्रावृत्तविधायकखण्डः संपूर्णतामगमत् ॥ ३३ ॥
बाणमुनितर्कचन्द्रैर्गणितेऽब्दे वृत्तमौक्तिकं रुचिरम् ।
माघे वलक्षपक्षे पञ्चम्यां **चन्द्रशेखरश्चक्रे** ॥ ३४ ॥

Colophon :

इत्यलंकारचक्रचूडामणिच्छन्दःशास्त्रपरमाचार्यसक-
लोपनिषद्रहस्यार्णवकर्णधार**श्रीलक्ष्मीनाथभट्टात्मजक-
विशेखरचन्द्रशेखरभट्ट**विरचिते **श्रीवृत्तमौक्तिके पिङ्ग-
लवार्तिके** मात्रावृत्ताख्यः प्रथमः परिच्छेदः ।

समाप्तश्चायं वार्तिके पूर्वखण्डः ।





**754.** 20. I. 25.

## वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः

Palm-leaf. 5 Foll. 18 × 1¾ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

This is the well-known manual of prosody in 6 adhyāyas by Kedārabhaṭṭa son of Pabbeka of Kāśyapa family. Pabbeka's name is variously spelt as Pabveka, Prabveka, Prabbheka etc. in various MSS. He is also described as well versed in S'aiva-Siddhānta and Vedic texts. The author gives the following names connected with the tradition of the science of prosody: S'iva, Subrahmaṇya, Sanatkumāra, Bṛhaspati, Indra, Ādis'eṣa, Piṅgala and his disciples. The topics dealt with in 6 adhyāyas are as follow: (1) Paribhāṣā, (2) Mātrāvṛtta, (3) Samavṛtta, (4) Ardhasamavṛtta, (5) Viṣamavṛtta and Ṣaṭpratyaya. The total number of metres dealt with in this work is said 136. As the work has been quoted by Mallinātha who is believed to have lived in the early part of the 15th century, Kedārabhaṭṭā must have flourished before that date.

Complete.

Beginning :

सुखसंतानसिद्ध्यर्थं नत्वा ब्रह्माच्युतार्चितम् ।
गौरीविनायकोपेतं शंकरं लोकशंकरम् ॥
वेदार्थशैवशास्त्रज्ञः पब्बेकोऽभूद् द्विजोत्तमः ।
तस्य पुत्रोऽस्ति केदारः शिवपादार्चने रतः ॥
तेनेदं क्रियते छन्दो लक्ष्यलक्षणसंयुतम् ।
वृत्तरत्नाकरं नाम बालानां सुखसिद्धये ॥
पिङ्गलादिभिराचार्यैर्यदुक्तं लौकिकं द्विधा ।
मात्रावर्णविभेदेन छन्दस्तदिह कथ्यते ॥
षडध्यायनिबद्धस्य छन्दसोऽस्य परिस्फुटम् ।
प्रमाणमपि विज्ञेयं षट्त्रिंशदधिकं शतम् ॥
म्यरस्तजभ्नगैर्लान्तैरेभिर्दशभिरक्षरैः ।
समस्तं वाङ्मयं व्याप्तं त्रैलोक्यमिव विष्णुना ॥

End :

संख्यैव द्विगुणैकोना सद्भिरध्वा प्रकीर्तितः ।
वृत्तस्याङ्गुलिकीं व्याप्तिमधः कुर्यात्तथाङ्गुलम् ॥
प्रस्तारो नष्टमुद्दिष्टमेकद्व्यादिलगक्रिया ।
संख्यानमध्वयोगश्च षडेते प्रत्ययाः स्मृताः ॥
शास्त्राक्षिशैलशैलेन्दुलोचनाब्ध्यनिलेन्दवः ।
षड्विंशतिर्वृत्तसंख्या छन्दसामभिधीयते ॥
प्रस्तभ्रज्या गणा ह्यष्टावेषां मयतभाः शुभाः ।
सस्तजैर्जस्तलैर्युक्तः सोत्तरोरुशुभप्रदः ॥

Colophon :

इति श्रीमद्वृत्तरत्नाकरे षष्ठोऽध्यायः ।

The two extra leaves are added at the end and they enumerate the metres dealt with in the 2nd adhyāya of the work.

**755.** 19. A. 6.

## वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः

Palm-leaf. 2 Foll. 13½ × 1⅞ inches. 9 lines in a page. Teluge script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden board is added to the front side of the MS.

Contains the third adhyāya only incomplete. A fly-leaf added at the begin-

ning gives the following list of authors and works on lexicography: Vyālinighaṇṭu. Vis'vaprakās'a, Anuktamu. Saraṇa, Inanighaṇṭu, Dhanapālanighaṇṭu, Haima, Tārāpālinī, Vis'va, Vaijayantī, Halāyudha, Dhanañjaya, Nānārtharatnamālā, Trikāṇḍas'eṣa, Amaras'eṣa, Ratnamālā, Ratnakos'a, Rabhasa, Subhūtiṭīkā, Abhidhānaratnamālā, Rudranighaṇṭu, Cūḍāmaṇi, Bhallajanighaṇṭu, Nāmamālikā, Kes'ava, S'ās'vata, Bhōjanighaṇṭu. Gopālanighaṇṭu, Yādava, Ajaya, Bhāguri, S'ubhāṅga, Jaya, Dharaṇī, Utpalinī, Sajjananighaṇṭu. After the list it reads the following verses:

अमरो वैजयन्ती च विश्वश्चाथ धनंजयः ।
विश्वप्रकाशिका व्याळिरनुक्तः सरणोऽजयः ॥
इनो हैमस्तारपालो धनपालो हलायुधः ।
नानार्थरत्नमाला स्याद्रत्नकोशः सुभूतिकः ॥
त्रिकाण्डशेषोऽप्यमरशेषः स्याद्रत्नमालिका ।
भागुरिश्च शुभाङ्गश्च धरण्युत्पलिनी जयः ॥
केशवः शाश्वतो भोजो गोपालो यादवः स्मृतः ।
अभिधानरत्नमाला रुद्रश्चूडामणिस्तथा ।
नाममाला भल्लजस्तु रभसो वैजयन्तिका ॥

**756.** 20. I. 26.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 5 Foll. 17½ × 1½ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

The date of copying: Friday, the first day of the bright fortnight of Māgha month in Saumya year.

**757.** 20. I. 27.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 5 Foll. 15 × 1⅜ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

Name of the copyist—Bāvanārya.

**758.** 20. I. 30.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 7 Foll. 12¾ × 1½ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

Complete.

The following stanza is added at the end:

"आलानं जयकुञ्जरस्य दृषदां सेतुर्विपद्वारिधेः
पूर्वाद्रिः करवालचण्डमहसो लीलोपधानं श्रियः ।
संग्रामामृतसागरप्रमथनक्रीडाविधौ मन्दरो
राजन् राजति विश्ववैरिवनितावैधव्यदस्ते भुजः ॥"

**759.** 23. B. 11.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 10 Foll. 13¾ × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Complete.

The following stanza is added at the beginning:

"ज्ञानानन्दमयं देवं निर्मलस्फटिकाकृतिम् ।
आधारं सर्वविद्यानां हयग्रीवमुपास्महे ॥"





**760.** 24. A. 15.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 12 Foll. 7 × 1½ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

The Name of the former owner of the MS.—Balarāmas'āstri.

**761.** 29. A. 8.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 11 Foll. (1-11). 16 × 1⅛ inches. 4 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

The name of tbe author's father is spelt as Prabbheka.

**762.** 29. A. 8.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 7 Foll. (89-95), 16 × 1⅛ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

The name of the author's father is spelt as Pabbeka.

**763.** 30. L. 9.

**वृत्तरत्नाकरः—केदारभट्टकृतः**

Palm-leaf. 5 Foll. (20 to 24). 17 × 1½ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

**764.** 20. I. 30.

**वृत्तरत्नाकरव्याख्या चन्द्रिका—प्रभावल्लभकृता**

Palm-leaf. 38 Foll. 12¾ × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

A commentary on the Vṛttaratnākara of Kedārabhaṭṭa by Prabhāvallaba son of Vināyaka who is mentioned with the title Vādīndra. The commentary is called Candrikā. The author belonged to Bhāradvājagotra and was a devotee of Sūrya. The commentary begins each adhyāya with a stanza in praise of Sūrya.

Wants the beginning; otherwise complete.

Beginning:

.... सामानाधिकरण्यायोगात् लक्ष्यं च तल्लक्षणमिति सामानाधिकरण्यविवक्षया स्वग्रन्थे लक्षणवाक्यस्यैव लक्ष्यरूपत्वकथने शिष्यबुद्धिसौकर्यं कृतम । पूर्वग्रन्थवैलक्षण्यमपि सूचितम् । वृत्तरत्नाकर इति ग्रन्थनामधेयम् । वृत्तानां रत्नाकर इति स्वग्रन्थस्य रत्नाकरत्वनिरूपणेन तद्गतवृत्तानां रत्नत्वनिरूपणादेकदेशविवर्तिरूपकम् । यद्वा वृत्तरत्नानां वृत्तश्रेष्ठानामाकर इत्यर्थः । ततश्च तत्तच्छन्दोवृत्तेषु कानिचिदेव वृत्तानि श्रुतिसुखानि प्रदर्श्यन्त इति सूचितम् । नामपदं च प्रसिद्धावप्य ... संप्रदायाभिज्ञकर्तृकत्वेऽपि संप्रदायातिरिक्तनूतनयत्किंचिदर्थकल्पनाशङ्कां स्वग्रन्थानादरणहेतुं परिहर्तुं विषयादिप्रतिपादनाय च पिङ्गलादिभिरिति चतुर्थश्लोकः ।

End :

एवमार्यावृत्ते प्रस्तारो दर्शितः । एवमन्येष्वपि मात्रावृत्तेषु तत्तल्लक्षणाविरोधेन प्रस्तारक्रम ऊहनीयः । एषु तु मात्रावृत्तेषु परान्तिकाचारुहासिनीवक्त्रविपुलाप्रभेदमात्रासमकादिषूक्तादिवर्णच्छन्दःस्विव चत्वारोऽपि पादास्तुल्यलक्षणाः । तेष्वेकैकपादमात्मप्रस्तारेणैव प्रधानभेदान् संभवत उन्नीय पश्चात्तेषामन्योन्यमिश्रणेनान्येऽपि प्रकारभेदा उन्नेतुं शक्यन्त इति बोध्यम् । पाद इति ।

भारद्वाजकुलाब्धिकौस्तुभमणेरद्वैतविद्यागुरो-
र्वादीन्द्रस्य विनायकार्यसुमतेः सूनुः प्रभावल्लभः ।
नत्वा नाथमनूरुसारथिमिति श्रीवृत्तरत्नाकर-
व्याख्यां बुद्धिविशुद्धये व्यरचयत्संक्षेपतश्चन्द्रिकाम् ॥

## 765. 24. A. 15.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या धीशोधिनी—श्रीनाथकृता

Palm-leaf. 115 Foll. $7 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

This is a good commentary on Kedārabhaṭṭa's Vṛttaratnākara by S'rīnātha son of Govindabhaṭṭa. The commentary is called Dhīs'odhinī.

Complete.

Beginning :

प्रणम्याखिललोकेशं पूर्वाचार्यानुसारिणा ।
गोविन्दभट्टविदुषः श्रीनाथाख्येन सूनुना ॥
मिताक्षरं प्रभूतार्थं छन्दःशास्त्रं प्रशस्तिमत् ।
व्याख्यायते स्वधीशुद्ध्यै वृत्तरत्नाकराभिधम् ॥

तत्रादौ श्लोकैस्त्रिभिराचार्यः प्रारिप्सितग्रन्थाविघ्नपरिसमाप्तिहेतुभूतानेकसंपत्तिसिद्ध्येऽभिमतां देवतां प्रणम्य विशिष्टजनपरिग्रहाय स्वाभिजात्यवृत्तीः संकीर्त्य श्रोतृजनसमाधानायाभिधेयं प्रयोजनपुरःसरं प्रतिजानीते—सुखेति ।

End :

अर्थस्तावदयम्—एते पूर्वोक्ताः षड् विधयः प्रस्तारादयः प्रत्ययाः प्रमाणानि मताः संमताः पिङ्गलादीनामाचार्याणामिति ।

Colophon :

इति श्रीमता कविशार्दूलेन श्रीनाथेन विरचितायां धीशोधिन्याख्यायां वृत्तरत्नाकरव्याख्यायां षष्ठोऽध्यायः ।

Then 5 extra leaves are added and they contain a few lines of the Sūryas'atakavyākhyā which will be described in the Stotra Vol. of the Catalogue.

## 766. 8. F. 58.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या धीशोधिनी—श्रीनाथकृता

Paper. 26 Foll. $8 \times 6\frac{1}{2}$ inches. 25 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the 5th adhyāya.

## 767. 9. F. 82.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या धीशोधिनी—श्रीनाथकृता

Paper. 6 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{3}{4}$ inches. 31 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

Bound in book form.

Breaks off in the 2nd adhyāya.

## 768. 28. A. 1.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या धीशोधिनी—श्रीनाथकृता

Palm-leaf. 35 Foll. (30-64). $17\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$





inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

The following additional stanza is found in the beginning :

" नखराग्रविनिर्भिन्नदनुजेन्द्रभुजान्तरम् ।
अधश्चोर्ध्वं च कण्ठस्य नरकण्ठीरवं भजे ॥ "

## 769. 29. A. 8.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या धीशोधिनी—श्रीनाथकृता

Palm-leaf. 55 Foll. (17-71). $16 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

The following additional stanza is found in the beginning :

नखराग्रविनिर्भिन्न + . नरकण्ठीरवं भजे ॥

## 770. 30. L. 9.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या धीशोधिनी—श्रीनाथकृता

Palm-leaf. 19 Foll. $17 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

## 771. 33. I. 27.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या धीशोधिनी —श्रीनाथकृता

Palm-leaf. 50 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Complete.

The following additional stanza is found in the beginning :

नखराग्रविनिर्भिन्न + नरकण्ठीरवं भजे ॥

## 772. 24. N. 45.

### वृत्तरत्नाकरव्याख्या मणिनिधिः—नारायणपुरोहितकृतः

Palm-leaf. 18 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

A commentary on Kedārabhaṭṭa's Vṛttaratnākara by Nārāyaṇapurohita son of Nṛsiṁhayajvan. The commentary is called Maṇinidhi in this MS. and printed editions. But some MSS. call it Maṇimañjarī (Vide the next No. and the Trivandrum MS. described under No. 1323 of the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Palace Library Vol. VI.). This is also called Matimañjarī in the Madras Govt. Oriental Library MS. (Vide 1792. of the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in that Library, Vol. III.)

Breaks off in the 3rd adhyāya.

Beginning :

सुखसंतानसिद्ध्यर्थं नौमि ब्रह्माच्युतार्चितम् ।
गौरीविनायकोपेतं शंकरं लोकशंकरम् ॥
मणिनिधिव्याख्यानप्रारम्भः ।
श्वेताम्भोधिस्थितं देवं शुद्धस्फटिकविग्रहम् ।
वाचि भूतिप्रदं साक्षाद्वन्दे गन्धर्वकन्धरम् ॥
नृसिंहयज्वनः पुत्रो नारायणपुरोहितः ।
वृत्तरत्नाकरव्याख्यां व्याकरोति यथामति ॥

अथ प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्याविघ्नपरिसमाप्तिप्रचयगमनार्थमिष्टदेवतानमस्कारं करोति—सुखसंतानेति। सुखस्य सौख्यस्य संतान: अविच्छेद:। यद्वा शोभन: संतान: प्रचयगमनम्; अविच्छेदेन लोकेऽस्य ग्रन्थस्य प्रचार इति यावत्। तस्य सिद्ध्यर्थं ब्रह्माच्युतार्चितं कमलजकमलाकान्तपूजितम्। गौरीविनायकोपेतं गिरिजा गजास्यसनाथं लोकशंकरं लोकस्य भुवनस्य शंकरं सुखकरं शंकरं शंभुं नौमि स्तौमि। गौरीभास्यगुहोपेतमिति पाठे अगजागजाननषडाननसमेतमित्यर्थ: ॥ १ ॥

End :

स्वरशरविरतिर्ननौ रौ प्रभा ॥ १२ ॥ २० ॥
अभिनवतामरसं नजजाद्य: ॥ १२ ॥ २१ ॥
नयुगरयुगयुक् च गौरी मता ॥ १२ ॥ २२ ॥
भवति मनसि मे भवाङ्गाद्दता।
हिमगिरितनया शरीरप्रभा ॥ १२ ॥ २० ॥
प्रचलितहंसकुलं स्फुटमीनं
मलयभुवा मरुता परिधूतम्।
मधुसमये स तदा नरराज-
स्त्वभिनवतामरसं सर आयात् ॥ १२ ॥ २१ ॥
वलभिदुपलनीलदेहप्रभा
श्रुतिगणमुखरद्विजेन्द्रस्तुता।
गजमुखशिखिवाहनाभ्यां नता
वितरतु भवतां तु गौरी सुखम् ॥ १२ ॥ २२ ॥

An extra leaf at the beginning contains the Nārāyaṇāṣṭākṣaramantra.

**773.** 26. L. 32.

## वृत्तरत्नाकरव्याख्या मणिमञ्जरी—नारायणपुरोहित:

Palm-leaf. 5 Foll. 17 × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing.

Same work as the Maṇinidhi described in the last number. The colophon found in this MS. calls the commentary Maṇimañjarī; but it is the same as that called Maṇinidhi in the previous No. and printed books.

Contains the 6th adhyāya only.

End :

प्रस्तारभूमयो यद्यष्टौ तर्हि तदन्तराले सप्ताध्वभूमय इत्यर्थ:। तत्कल्पनं परस्परमसंमेलनम्। वृत्तस्याङ्गुलिकीं वृत्तिमथ कुर्यात्तथाङ्गुलम्। वृत्तस्य विन्यासे गुरोर्लघोश्चान्तराले आङ्गुलिकीं वृत्तिममेलनार्थं कुर्यात्। तदाङ्गुलीनामभेद:। तथा अध्ववदेकोन इत्यर्थ:।

प्रस्तारो नष्टमुद्दिष्टमेकद्व्यादिलगक्रिया।
संख्यानमध्वयोगश्च षडेते प्रत्यया मता: ॥

मध्यान्ताद्यखिलस्थगा जसभमा: सूर्यानिलेन्दुक्षमा-
देवा: स्फीतरुगन्यदेशगमनप्रख्यातिकीर्तिप्रदा:।
मध्यान्ताद्यखिलस्थला रतयना वह्न्यम्बुजाम्भोदिवो
वृत्तादौ मृतिशून्यतोत्तमसमृध्द्यायूंषि ते तन्वते ॥
मो भूमिस्त्रिगुरु: शुभं वितनुते भ: पूर्वगुश्चन्द्रमा:
कीर्तिं योऽभ्युदयं पय: प्रथमलो न: स्वश्चिरायुस्त्रिल:।
वायु: सोऽन्तगुरुर्विदेशगमनं शून्यं नभस्तोऽन्तलो
रोऽग्निर्मध्यलघुर्मृतिं दिनमणिर्मध्येगुरुर्जो रुजम् ॥

Colophon :

इति वृत्तरत्नाकरव्याख्यायां मणिमञ्जर्यां षष्ठोऽध्याय:।

Then reads the following stanzas:

यदीया मन्दिरापन्नो भवं किमबलाबलम्।
वञ्चिता कर्त्रपादानकर्माधिकरणक्रिया: ॥
रावणेन रणे शक्ति: क्रुद्धेनाशीविषोपमा।
मुक्ताशूरस्यभीतस्य लक्ष्मणस्य ममज्ज सा ॥





पत्रीभूतपयोदकाशिहविषो: कौ रक्षणीयश्छिर:
पद्दूरे शमभीतिरंहधिषणो वाराकराद्यत्पदे।
यत्स्मेराक्षिशिखिप्रदग्धवपुषौ पूरब्जभूसोदरौ
गोसूतायितगोपतीरथितगुर्योगोपटं तं भजे ॥
चक्रे तच्छत्रुमित्रे त्रिपुरविजयिन: स्यन्दनस्तत्पदाङ्क-
द्वैतीयीकाम्बुजाक्षी शरधिरपि स गौस्तद्विजाताधिनाथ:।
काण्डास्तज्जातजातानतकुहरचरा ज्या च तन्मस्तचक्री
यस्यासीत्सोऽवतान्न: शिशिरकरकरोल्लासिमौलिर्महेश: ॥

**774.** 10. B. 7.

## वृत्तरत्नाकरव्याख्या मृतसंजीविनी—भास्कररायकृता

Paper. 72 Foll. $10\frac{3}{4} \times 5$ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

A critical commentary on Kedārabhaṭṭa's Vṛttaratnākara by Bhāskararāya, the well-known writer on Tāntric religion. From his Nityāṣoḍas'ikārṇavavyākhyā called Setubandha it is understood that he was also called Bhāsurānandanātha and the son of Konamāmbā and Gambhīrarāyadīkṣita. He was the pupil of Nṛsiṁhaguru and S'ivadatta. He gives herein the date of composition of the work as 1627 S'aka = 1705 A.D. His other work Piṅgalacchandassūtravyākhyā Bhāṣyarāja is said to have been completed in Saṁ. 1793 = 1737 A.D. The India Office Library has, among its collection, a MS. of the Bhāṣyarāja which is said to have been copied in the same year as 1737 A.D. (Vide Nos. 565 and 566 of the India Office Library Catalogue, part I). He refers to his other two works on prosody named Chandaḥkaustubha and Chandobhāskara. Though this work is meant to be a commentary on the Vṛttaratnākara, it often gives interpretations to many of the sūtras of the Piṅgalachandas. The author incidentally mentions two other commentators on the Vṛttaratnākara *namely* Sulhaṇa and Haribhāskara and in disputable points he maintains Sulhaṇa's view after condemning Haribhāskara's criticism on Sulhaṇa. Thus among the three commentators on the Vṛttaratnākāra, the chronological order is thus. (1) Sulhaṇa, (2) Haribhāskara, (3) Bhāskararāya. Haribhāskara gives the date of his work Vṛttaratnākaravyākhyā Setu as Saṁ. 1733 = 1676 A.D. The author is said to have borne the surname Bhāratī.

Complete.

Beginning :

योगपरोऽन्तेवासी लघुरपि दीर्घ: सदा गुरूनाम्।
यदनुग्रहजमहिम्ना पिङ्गलनागो मङ्गलं ददताम् ॥
वृत्तरत्नाकरव्याख्यां संख्यावज्जनतोषणीम्।
मृतसंजीविनीप्रख्यां प्रख्यापयति भास्कर: ॥
वृत्तरत्नाकरव्याख्या भूयस्य: सन्ति यद्यपि।
तथापि मृतजीविन्या: कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्याविघ्नसमाप्त्यर्थं स्वेष्टदेवतां प्रणमन् स्वग्रन्थनामोत्कीर्तयति—सुखेत्यादिपद्यत्रयेण। सुखं ब्रह्मानन्द:, संतानं पुत्रपौत्रादि, तयो: सिद्धिर्लाभ:, तदर्थमिति केचित्। तदसत्, शास्त्रे तस्या: कामनाया अनुपयोगात्। अत: सुखसंतानयोरुक्तार्थयो: सिद्धिरर्थो यस्मात् तं शंकरमित्यन्ये। क्रियाविशेषण-

मिति परे। सुष्ठु खमाकाशो येभ्यस्तेषां वर्णानां संतानं समूहो ग्रन्थः, तत्समाख्या इत्यपरे। निर्विघ्नपरिसमाप्तिजं सुखं तस्य संतानः परंपरेत्येके।

End :

अत एव एकोनत्वमुक्तं, प्रथमभेदे लघ्वभावेनोद्दिष्टाभावात्। भूत्यागं विनैव लेखनं तु विसंध्यध्वयोग उच्यते। वंशेऽभूदिति छन्दःप्रतिपादकम्।

छन्दस्येवं परिक्लिष्टो बुधो भुवि न लभ्यते।
अन्ततो मत्कृतेरस्या मार्गज्ञोऽप्यतिदुर्लभः॥
श्रमेण यावता तीर्णो वृत्तरत्नाकरो मया।
तावतोऽपि परिज्ञाता भगवान् परमेश्वरः॥
कौस्तुभे खण्डितोऽप्येष मित्रशंकरगौरवात्।
पुनः संजीवितस्तस्मान्मृतसंजीविनी कृतिः॥
छादयन्तु खलाः कामं मृतसंजीविनीमिमाम्।
तथाप्युपायतः कोऽपि गृह्णीयान्मारुतिर्यथा॥
सिते सहस्यजदिने मुनिपक्षर्तुभूमिते।
शकेऽब्दे पार्थिवे पूर्णा काशीराट् तेन तुष्यतु॥

Colophon :

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणधुरंधरछन्दोऽद्वैतसाम्राज्यधुरीणसकलतन्त्रार्णवबद्धसेतुश्रीमद्गम्भीर-रायभारतीदीक्षितात्मजभारत्युपाख्यभास्कररायप्रणीता-यां वृत्तरत्नाकरव्याख्यायां मृतसंजीविन्याख्यायां प्रत्याभिधानोऽध्यायः षष्ठः। समाप्तोऽयं ग्रन्थः।

**775.** 20. I. 29.

## वृत्तरत्नाकरव्याख्या ललिता—कनकसभापतिकृता

Palm-leaf. 14 Foll. 18 × 1½ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

A brief commentary on Kedārabhaṭṭa's Vṛttaratnākara by Kanakasabhāpati son of Timmanāyaka.

Complete :

Beginning :

यदाज्ञावशतो विश्वं वृद्धिमेति च याति च।
तं महः परमं वन्दे विघ्नविध्वंसकारणम्॥
हेमसंसदधीशेन तिम्मनायकसूनुना।
वृत्तरत्नाकरव्याख्या क्रियते ललिताह्वया॥

सुखसंतानेत्यादिना सुखबुद्धयइत्यन्तेन श्लोकत्रयेण एतत्प्रकरणकारणेष्टदेवतानमस्कारं कृत्वा पव्वेकसूनुना केदारनाम्ना मया वृत्तरत्नाकरं नामैतत्प्रकरणं विरच्यत इति निर्दिशति।

End :

अनेन द्विगुणीकरणेन किं प्रयोजनमित्याशङ्क्याह-वृत्तस्येति। विन्यस्यमानवृत्तस्याधोऽङ्गुलिप्रमाणां व्याप्तिं कुर्यात्। अत्राङ्गुलिप्रमाणव्याप्त्याष्टौ वृत्तानि विन्यस्यान्तरेऽन्तरालेष्वङ्गुलिप्रमाणविधयः सप्त विन्यस्यन्ते। तत एवं द्विगुणीकरणेन प्रयोजनमस्त्ये-वेत्यर्थः।

Colophon :

इति श्रीकनकसभापतिविरचितायां वृत्तरत्नाकरव्याख्यायां ललिताह्वयायां षष्ठोऽध्यायः॥

The date of copying : Monday, the 30th day of Phālguna month in the year Saumya.

**776.** 29. A. 8.

## वृत्तरत्नाकरव्याख्या ललिता—कनकसभापतिकृता

Palm-leaf. 17 Foll. 16 × 1¼ inches. 7





lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Complete.

**777.** 40. A. 43.

## वृत्तरत्नाकरव्याख्या सुकविहृदयानन्दिनी—सुल्हणकृता

Paper. 28 Foll. 9¼ × 4¼ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

A commentary on Kedārabhaṭṭa's Vṛttaratnākara by Sulhaṇa son of Bhāskara and grandson of Bālāditya of Ātreya family. As the cemmentary is said to have been criticised by Haribhāskara in his Vṛttaratnākaravyākhyā Setu, 1676 A.D. the date of this commentary must be earlier than 1650 A.D. He states that he has written certain work on prosody besides this; but does not mention its name. He also quotes a stanza for example wherein a king named Vindhyavarman is mentioned. The commentary is called Sukavihṛdayānandinī.

Complete.

Beginning :

श्रीकण्ठप्रभया युतं रुचिरया प्रोद्भासितं गङ्गया
नानावक्त्रविराजितं शशिकलापीडोच्छ्रयालंकृतम्।
आर्योपेतमुपस्थिताखिलगणस्रक्पूजितं सर्वदा
छन्दःशास्त्रमिवेश्वरस्य जयति त्रैलोक्यवन्द्यं वपुः॥
कृष्णात्रेयस्य गोत्रे समजनि तु पुरा दाक्षिणात्याग्रणीर्यो
बालादित्याभिधानो ननु सुकविरभूद्भास्करस्तस्य सूनुः।
तत्पुत्रः सुल्हणाख्यः सुखललितपदं वृत्तरत्नाकराख्य-
च्छन्दोवृत्तिं स चक्रे कविवरहृदयानन्दिनीनामधेयाम्॥

शास्त्रारम्भे शास्त्रकार इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं छन्दःशास्त्रसंबन्धप्रयोजनं श्लोकत्रयेणाह—सुखसंतानसिद्ध्यर्थं + सुखबुद्धये। वेदानामर्थाः वेदार्थाः। शिवो देवता येषां तानि शैवानि, तानि च तानि शास्त्राणि। वेदार्थांश्च शैवशास्त्राणि च जानातीति वेदार्थशैवशास्त्रज्ञः यः पव्वेको नाम द्विजोऽभूत्, तस्य केदारनामा शिवचरणाराधनपरः पुत्रोऽस्ति। तेन केदारेणेदं वक्ष्यमाणलक्षणं छन्दः क्रियते।

End :

सोमं कश्यं पिबतीति कश्यपः, तस्य वंशे पव्वेकनामा विप्रोऽभूत्। यद्यपि कश्यशब्देन सुरोच्यते, तथाप्यत्र सोम उच्यते। सुरापानस्य ब्राह्मणानधिकृतत्वात्। अन्वयार्थेन क्रतुयाजित्वमुक्तं स्यात्। शिवस्यैते शैवाः, तेषां सिद्धान्तानां वेत्ता। विद विचारणे इत्येतस्य रूपम्। विद ज्ञाने इत्यस्य तु सेट्कत्वात्। यो हि विचारयति सोऽवश्यं वेत्ति। न ह्यविदितं विचारयितुं शक्यते। विशेषेण प्रपश्यति स्वर्गापवर्गादिकमिति विप्रः। विमलमतिः अतिस्वच्छमतिः। शैवस्य शैवशास्त्रस्यावबोधे। तस्य पुत्रः केदारनामा शिवस्य चरणयुगाराधने एकाग्रं तल्लीनं चित्तं यस्य स तथा, तेन। अभिरामं प्रकारेण विस्तृतं वृत्तरत्नाकराख्यं छन्दः।

Colophon :

इति सुल्हणविरचितायां सुकविहृदयानन्दिन्यां वृत्तरत्नाकरच्छन्दोवृत्तावध्यायः षष्ठः।

**778.** 8. D. 70.

## वृत्तरत्नाकरव्याख्या—नारायणभट्टकृता

Paper. 59 Foll. 9¾ × 5¼ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Bound in book form.

A commentary on Kedārabhaṭṭa's Vṛttaratnākara by Nārāyaṇabhaṭṭa, son of Rāmes'varabhaṭṭa, son of Govindabvaṭṭa, son of Cāṅgadevabhaṭṭa, son of Nāganāthabhaṭṭa of Vis'vāmitra family. There are reasons to think that the famous writers—Kamalākarabhaṭṭa and Nilakaṇṭhabhatta also belonged to the family of this author. In the last stanza read before the last colophon, the work is said to have been composed in Vikrama S'āka 1616=1559 A.D. at Kās'ī. But according to the reading of the same stanza found in the India Office Library Catalogue No. 1094 and in the printed edition, the work was composed in Vikrama S'aka 1602=1545 A.D.

Complete: but wants the introductory stanzas in the beginning.

Beginning:

विशिष्टशिष्टाचारमूलभूतः 'स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः' इत्यादिवैदिकलिङ्गकल्पितश्रुतिप्रमाणकविशिष्टदेवतानमस्कारजनितनिर्विघ्नादिस्वनामकीर्तनपूर्वकं स्वग्रन्थस्य ग्रन्थान्तरैरगतार्थतां सूचयन् सप्रयोजनं कर्तव्यसामान्यज्ञानपूर्वकं विशेषजिज्ञासुप्रवृत्तिसिद्ध्यर्थं सामान्यतः प्रतिजानीते---सुखेत्यादिश्लोकत्रयेण । ब्रह्माच्युताभ्यां विधातृविष्णुभ्यामर्चितं पूजितम् ।

End:

केचित्तु तृजन्तेन समास इत्याहुः, तन्न । तृनो योगे न लोकाव्ययेति षष्ठीनिषेधादिति सर्वं मनोहरम् ।

भट्टश्रीनागनाथात्समजनि विबुधश्चाङ्गदेवाख्यभट्टः
प्रासोष्टासौ तनूजं रघुपतिनिरतं भट्टगोविन्दसंज्ञम् ।
विश्वामित्रान्ववायाम्बुधिविधुरधिकं वर्धते तत्तनूजो
विद्याब्धौ लब्धपारः प्रथितपृथुयशा भट्टरामेश्वराख्यः ॥

नारायणेन सुधिया काश्यां निवसता सता ।
वृत्तरत्नाकरे टीका तद्भुवा रचिताञ्चिता ॥
ग्रन्थेऽस्मिन्गुणगणसत्त्वमुच्यते चेत
स्वं कृत्यं गुणगणवन्न मन्यते कः ।
तत्सन्तः शिरसि कृताञ्जलिस्तु याचे
शोध्यं तत्सदसदिहोदितं मया यत् ॥
वेदभूयुतशके द्विखषड्भू (१६१६)-
संमिते सितकार्तिकरुद्रे ।
ग्रन्थपूर्तिसुकृतं किल कुर्मो
जानकीरमणपूजनपुष्पम ॥

Colophon:

इति वृत्तरत्नाकरटीकासमाप्तेयम् ।

The Scribe adds:

संवत् १७४० श्रावणशुद्धदि १४ शुक्रे अद्येह नवानगमध्ये वास्तव्यश्रीगिरिनारायणज्ञातीयभट्टश्रीविद्याधरसुतभाणजीसंज्ञकेन लिखितेयं स्वार्थं वा परोपकारार्थयेति । पुत्रमाधवजी तथा रामचन्द्र तथा हरिराम तथा श्रीनाथ तथा श्रीकृष्णसंज्ञकानां पठनार्थम् ।

यादृशं पुस्तके दृष्टं तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न जायते ॥

**779.** 20. I. 28.

## वृत्तरत्नाकरव्याख्या

Palm-leaf. 14 Foll. 14½ × ¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

This is an anonymous commentary on Kedārabhaṭṭa's Vṛttaratnākara.

Breaks off in the third adhyāya.

Beginning:

भवसञ्चितपापौघविध्वंसनविचक्षणम् ।





विघ्नान्धकारभास्वन्तं विष्वक्सेनमहं भजे ॥

प्रारिप्सितग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थमिष्टदेवतानमस्काररूपं मङ्गलमाचरता पव्वेकसूनुना केदारनाम्ना मया **वृत्तरत्नाकरं** नामैतत्प्रकरणं विरच्यत इति सुखसंतानमित्यादिना सुखबुद्ध्य इत्यन्तेन श्लोकत्रयेणाह । तृतीयश्लोके लक्ष्यलक्षणसंयुतमित्युक्तम । अस्यार्थः—पूर्वशास्त्रेषु लक्षणमात्रमुक्तम् । लक्ष्यं तु ग्रन्थान्तरे द्रष्टव्यम् ।

End:

नगणौ भगणौ भगणरगणौ द्रुतविलम्बितम् । नगणद्वयमगणद्वयगणाः । स्फुटम् । सप्तमे पादावसाने यतिः । नगणद्वयरगणद्वयं प्रमुदितवदना । नगणयगणनगणयगणाः कुसुमविचित्रा । जगणसगणजगणसगणाः जलोद्धतागतिः । षष्ठे यतिः । जगणसगणत्रयैर्जगती । षष्ठे यतिः ।

**780.** 33. I. 27.

## वृत्तरत्नार्णवः—नृसिंहभागवतकृतः

Palm-feaf. 29 Foll. (6-34) 15½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

This is a treatise on Sanskrit metres by Nṛsiṁhabhāgavata of Vepattur village. He was the son of Vīrama and Cena Veṅkaṭasūri and a disciple of Rāmānandayogin. The author states that he summarizes herein the science of prosody in 6 adhyāyas which was taught by Piṅgala and other authors in 12,000 granthas. The work is divided into six adhyāyas *namely* 1. Saṁjñādhikāra, 2. Mātrāvṛtta, 3. Samavṛtta, 4 and 5. Ardhasamavṛtta, and 6. Ṣaṭpratyaya.

Complete: but with lacunae in the middle.

Beginning:

श्रीरामानन्दयोगीन्द्रचरणाम्बुरुहद्वयम् ।
वन्दे यच्छिष्यबृन्देभ्यः पुरुषार्थप्रदायकम् ॥
यथा सुधाम्बुधिर्नित्यं भवति श्रीहरेर्मुदे ।
तथा नृसिंहरचितवृत्तरत्नार्णवोऽप्ययम् ॥
मात्रावर्णविभागेन यदुक्तं लौकिकं द्विधा ।
पिङ्गलादिभिराचार्यैश्छन्दस्तदिह कथ्यते ॥
द्वादशसहस्रपरिमितग्रन्थोक्तं पिङ्गलादिमुनिभिर्यत् ।
छन्दःशास्त्रं वक्ष्ये सुखबोधायेह तत् षडध्यायैः ॥
एतैर्मयरससंज्ञैस्तभजनसंज्ञैर्गणैश्च लघुना च ।
गुरुणा च वाङ्मयमिदं व्याप्तं श्रीविष्णुनेव जगदखिलम ॥

तदुक्तं वृत्तरत्नाकरे—

म्यरस्तजभ्नगैर्लान्तैरेभिर्दशभिरक्षरैः ।
समस्तं वाङ्मयं व्याप्तं त्रैलोक्यमिव विष्णुना ॥
त्रिगुरुर्मगणः प्रोक्तो यगणस्त्वेकलः स्मृतः ।
मध्यलो रगणश्चान्त्यगुरुः सगण उच्यते ॥

End:

तत्तच्छन्दोजातवृत्तसंख्या द्विगुणिता यदि ।
एकोना भूमय इति प्रोक्ताः प्रस्तारकर्मणि ॥
संख्यैव द्विगुणैकोना सद्भिरध्वा प्रकीर्तिताः ।
वृत्तस्याङ्गुलिकीं व्याप्तिमथ कुर्यात्ततो गुरुः ॥
प्रस्तारो नष्टमुद्दिष्टमेकद्व्यादिलगक्रिया ।
संख्या चैवाध्वयोगश्च प्रत्ययाः षडुदीरिताः ॥

इति ।

श्रीहरिप्रीतिकामेन वृत्तरत्नार्णवो मया ।
कृतः सोऽयं हरेर्भूयान्मुदे क्षीराम्बुधिर्यथा ॥

इति श्रीरामानन्दपूज्यपादशिष्यचेन्नवेंकटसूरिवीरमसतीगर्भाब्धिराकोडुराड्वेप्पत्तूरुश्रीनृसिंहभागवतविरचिते वृत्तरत्नार्णवे षट्प्रत्ययो नाम षष्ठोऽध्यायः ।

षण्णेत्राचलशैलाब्जनेत्रवेदाग्निभाब्धियैः ।
षड्विंशच्छन्दसो जातवृत्तसंख्या मया कृताः ॥

## 781. 9. D. 51.

### वृत्तरत्नावलिः—कालिदासकृता

Paper. 10 Foll. 8 × $4\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a work on prosody containing 71 stanzas written in praise of Sarasvatī each stanza being composed in different metre so as to illustrate various metres in Sanskrit and containing the name of that metre illustrated. Besides this, the work does not give any rules or characteristics of the metres. Therefore, the work appropriately deserves to be mentioned among the stotra works. However, as the intention of the author was mainly to deal with the metres by the way of giving illustrations it is mentioned among the prosodic works. As regards the authorship of the work all the MSS. assign the work to one Kalidāsa. But some of the Tanjore MSS. ascribe the work to Veṅkaṭes'a son of Avadhānasarasvatī of Ātreya family while others to Kālidāsa. The Vṛttaratnāvalivyākhyā by an anonymous author (vide No. 787) also states that the author of the text was Veṅkaṭes'a. In order to harmonize these two conflicting statements, we may presume that the natural and real name of the author was Veṅkaṭes'a and his title name was Kālidāsa. There are two editions of the work, one published at Madras and the other at Mysore. In both the editions the author's name is mentioned as Kālidāsa.

Beginning :

पङ्क्तिच्छन्दसि मत्तावृत्तम्—

मा भूत्सङ्गो जननि जनैस्तैर्मत्ता येषां मतिरिह वित्तैः ।
भाग्योदारैर्भवतु विहारो भक्तैः सार्धं तव कृपया मे ॥१॥

चम्पकमाला—

भूमसगर्वानातनुषे त्वं देवि कनिष्ठानप्यतिभक्त्या ।
भावयतस्ते मूर्तिमुदारां चम्पकमालानिन्दकबाहाम् ॥

त्रिष्टुप् श्रीवृत्तम्—

भाति नगाग्रप्रतिनिधिशोभे हारझरी ते जननि कुचाग्रे ।
श्रीर्वदनेन्दौ हसति सरोजे कान्तिमुपेतां सततविकासा ॥

यतिः—

वञ्चितमक्षैः कपटरसैर्मा वामदृशां च क्षुभितविवेकम् ।
निर्मलभावं कलयतु नित्यं देवि कटाक्षस्तव कमलश्रीः ॥

End :

आर्या—

आर्याकृतिस्त्रिजगतां गुरुणैकेन सदाधिकेन सहितायाः ।
वाग्देवि जयसि सा त्वं या साम्ना भवति सत्तमार्यागीतिः ॥

दण्डकवृत्तम्—

ननिनररुरुरुप्ररोषो भवेत्तस्य
सर्वजनो वश्यतां संततं गाहते ।
समधिकृतरूपशोभोज्ज्वलाः सन्ति
वामालकाः संपदश्चातियक्षेश्वराः ॥ ७२ ॥

Colophon :

इति श्रीकालिदासविरचिता वृत्तरत्नावलिः संपूर्णा ॥





## 782. 19. N. 13.

### वृत्तरत्नावलिः—कालिदासकृता

Palm-leaf. 12 Foll. $7\frac{3}{4}$ × $1\frac{3}{8}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete; without colophon.

## 783. 22. K. 17.

### वृत्तरत्नावलिः—कालिदासकृता

Palm-leaf. 3 Foll. 15 × 1 inches. 4 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the 17th stanza.

## 784. 39. B. 4.

### वृत्तरत्नावलिः—कालिदासकृता

Paper. 31 Foll. $13\frac{1}{8}$ × $8\frac{1}{4}$ inches. 14 lines in a page. English script. Old. Good. Good writing.

Complete with colophon attributing the authorship to Kālidāsa.

This seems to be a transcript made from the MS. described above under No. 781.

## 785. 40. A. 36.

### वृत्तरत्नावलिः—कालिदासकृता

Paper. 11 Foll. $8\frac{3}{4}$ × $4\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Complete with colophon attributing the authorship to Kālidāsa.

## 786. 40. B. 71.

### वृत्तरत्नावलिः—कालिदासकृता

Paper 10 Foll. 8 × 4 inches. 7 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Complete with colophon attributing the authorship to Kālidāsa.

## 787. 54. A. 33.

### वृत्तरत्नावलिव्याख्या

Paper. 40 Foll. $8\frac{1}{2}$ × $6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made in 1942 from a MS. available in the Tanjore Palace Library.

A commentary on the Vṛttaratnāvali of Kālidāsa, described under the previous Nos. The commentator's name is not known.

Beginning :

श्रेयःप्राप्तिनिमित्तानि सेवितानि मनीषिभिः ।
श्रीरामगुरुपादाब्जरजांसि कलयामहे ॥
गुरोरपि च देवस्य नान्तरं प्राहुरागमाः ।
तस्मात्तयोश्च चरणं शरणं सततं वृणे ॥
देवता विष्णुरुद्राद्या नास्माकं दृष्टिगोचराः ।
सर्वदेवमयः साक्षाच्छ्रीगुरुः श्रेयसेऽस्तु मे ॥
श्रीमान् दन्तिमुखो देवः श्रेयांसि विदधातु वः ।
यत्प्रसादेन निर्विघ्नं सिध्यन्ति कृतिनां क्रियाः ॥

इह खलु कविकुलतिलकः पण्डितवर्यो वेंकटेशः प्रारिप्सितानन्तसंप्रदायाविच्छेदलक्षणफलहेतुभूतस्य मङ्गलस्य शिष्टाचारपरिप्राप्तत्वात् आशीर्नमस्क्रिया वस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखमित्युक्तस्य ग्रन्थारम्भलक्षणत्वात्

समस्तमङ्गलात्मकं श्रीशब्दमादौ प्रयुञ्जानः प्राथमिकमाशीर्वादरूपं मङ्गलं निबध्नाति—श्रीमानिति ! दन्तिमुखो गजाननः । देवः क्रीडाद्यनेकपुष्कलः । श्रीमान् अणिमाद्यैश्वर्यसंपन्नः । वो युष्माकं श्रेयांसि विदधातु । यत्प्रसादेन कृतिनां क्रियाः निर्विघ्नं निष्प्रत्यूहं सिध्यन्ति फलन्ति स देवः श्रेयांसि विदधात्विति ।

अवधानसरस्वत्याः सूनुनात्रिकुलेन्दुना ।
क्रियते वेंकटेशेन वृत्तरत्नावलिर्नवा ॥

* * * *

मा भूत्सङ्गो जननि जनैस्तैर्मत्ता येषां मतिरिह वित्तैः ।
भाग्योदारैर्भवतु विहारो भक्तैः सार्धं तव कृपया मे ॥

हे जननि जनयित्रि येषां मतिः शेमुषी वित्तैर्धनैः मत्ता भ्रान्तेति यावत्, तैः संगमो मा भूत ।

End :

युगान्तजाम्भसि जगतीं निमज्जतीं
यथोत्तरेत्सकुतुकमादिसूकरः ।
त्वमुद्धराधिकरुचिराकृतिस्तथा
भवाम्बुधौ निमग्नमम्ब माम् ॥

हे अम्ब आदिसूकरः आदिवराहमूर्तिर्भगवान् युगान्ते प्रलये निमज्जतीं जगतीं भुवं यथा सकुतुकमुद्धरेत् उद्धृत्य यथास्थानं निवेशयेत् तथा अधिकरुचिराकृतिः सुन्दरमूर्तिरित्यर्थः, तस्मिन् भवाम्बुधौ मग्नं मामुद्धर । संसाराब्धेरुद्धृत्य तद्वासनाविद्यामुच्छिद्य नित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वरूपं प्रापयेत्यर्थः । रुचिरा वृत्तम । जभौ सजौ . . . . . लक्षणम् । अमीषां त्रयाणां समवृत्तत्वेऽपि मत्तादिवृत्तवदाद्यपादादौ गणानामनुक्तत्वात् पृथगत्र कथनमिति ज्ञेयम् ।

. . . . मुक्ता जनत्तामुक्तबुद्धयः ।
वाचि भूतिसमृद्ध्यर्थं स्तोत्रं पठत सादराः ।
संक्षेपतः कृता व्याख्या वृत्तरत्नावलेर्मया ।
इथं शुभा हि मनोहरा
मरकतराजिभासुरा ।
कराम्बुजा कदम्बकोरका
कलावती कलयतु काङ्क्षितानि नः ॥

Colophon :

इति वृत्तरत्नावलीव्याख्या समाप्ता ।

मो भूमिस्त्रिगुरुः श्रियं वितनुते भः पूर्वगुश्चन्द्रमाः
कीर्तिं योऽभ्युदयं पयः प्रथमलो नः स्वस्तिरत्युज्वलः ।
वायुः सोऽन्त्यगुरुर्विदेशगमनं शून्यं नभस्तोऽन्त्यलो
रोऽग्निर्मध्यलघुर्मृतिं दिनमणिर्मध्येगुरुर्जो रुजम् ॥
मो भूमिः श्रियमादधाति य जलं वृद्धिं र वह्निर्मृतिं
सो वायुश्चिरदूरदेशगमनं तं व्योम शून्यं फलम् ॥
जः सूर्यो रुजमादधाति विपुलां भेन्दुर्यशो निर्मलं
नो नाकः सुखमादधाति तदिदं प्राहुर्गणानां पृथक् ॥

**788.** 42. A. 127.

## वृत्तलक्षणम्—श्रीनाथकृतम्

Palm-leaf. 3 Foll. $12 \times 3\frac{3}{4}$ inches. 8 lines in a page. Bengali script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

An independent work on Sanskrit metres by S'rīnātha. The exact title of the work is not mentioned in the MS. The work is different from S'rīnātha's commentary on the Vṛttaratnākara.

Incomplete.

Beginning :

श्रीनाथनामा धरणीसुरोऽहं
श्रीनाथपादाब्जयुगं स्मरामि ।
श्रीमन्मुरुच्छैवलिनी यतोऽभूत्
श्रीदं मुनीन्द्रैः परिवन्दनीयम् ॥





यद्यपि धीरबृन्दानां छन्दोग्रन्था अनेकधा ।
सन्ति तथापि हर्षाय सतामेकं करोम्यहम् ॥
अयुक्तं चेद्वदिष्यामि प्रमादेनेह वा भ्रमात् ।
वचने तद्दयावन्तः संशोधयन्तु तद् बुधाः ॥
दीर्घं विसर्गसंमिश्रं संयुक्ताद्यं तथाक्षरम् ।
बिन्दुयुक्तं गुरु ज्ञेयं विकल्पेन पदान्तगम् ॥

End :

सूर्याश्वैः कविभिस्तु तन्निगदितं शार्दूलविक्रीडितम् ।

**789.** 30. E. 40.

## श्रुतबोधः—कालिदासकृतः

Palm-leaf. 4 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

The MS. contains also another copy of the work which will be described separately in No. 792.

This is an elementary work on prosody. The work is attributed to one Kālidāsa who is mentioned in the colophon with the title Kavicakravartin.

Complete.

Beginning :

छन्दसां लक्षणं येन श्रुतमात्रेण बुध्यते ।
तमहं संप्रवक्ष्यामि श्रुतबोधमविस्तरम् ॥ १ ॥
संयुक्ताद्यं दीर्घं सानुस्वारं विसर्गसंमिश्रम् ।
विज्ञेयमक्षरं गुरु पादान्तस्थं विकल्पेन ॥ २ ॥
यस्याः पादे प्रथमे द्वादश मात्रास्तृतीयेऽपि ।
अष्टादश द्वितीये चतुर्थके पञ्चदश सार्या ॥ ३ ॥
आर्यापूर्वार्धसमं द्वितीयमपि भवति यत्र हंसगते ।
छन्दोविदस्तदानीं गीतिंताममृतवाणि भाषन्ते ॥ ४ ॥

End :

चत्वारो यत्र वर्णाः प्रथममलघवः षष्ठकः सप्तमोऽपि
द्वौ तद्वत् षोडशाद्यौ मृगमदतिलके षोडशान्त्यौ तथान्त्यौ ।
रम्भास्तम्भोरुकान्ते मुनिमुनिमुनिभिर्दृश्यते चेद्विरामो
बाले वन्द्यैः कवीन्द्रैः सुतनुनिगदिता स्रग्धरा सा प्रसिद्धा ॥
मो भूमिस्त्रिगुरुः श्रियं य उदकं पुत्रं ददात्यादिलो
रो मध्ये लघुरग्निरन्तमनिलो देशाटनं सोऽन्त्यगुः ।
तो व्योमान्तलघुर्धनापहरणं जोऽर्कों रुजं मध्यगुर्भश्चन्द्रो यश उज्ज्वलं मुखगुरुर्नो नाकमायुस्त्रिलः ॥

Colophon :

इति कविचक्रवर्तिकालिदासविरचितः श्रुतबोधः संपूर्णः ।

**790.** 19. C. 61.

## श्रुतबोधः—कालिदासकृतः

Palm-leaf. 3 Foll. $15\frac{7}{8} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

The following stanza is read at the end instead of मो भूमिः etc. as given in the last No.

मध्यान्ताद्यखिलस्थगा जसभमाः सूर्यानिलेन्दुक्षमा-
देवास्ते तु रुगन्यदेशगमनप्रख्यातकीर्तिश्रियः ।
तद्वत्स्युर्लघवो गणा रतयना वाय्वम्बरापोदिवो
वृत्तादौ मृतिशून्यकोत्तमसमृद्ध्यायूंषि ते तन्वते ॥

Colophon :

श्रुतबोधः संपूर्णः ।

**791.** 19. N. 13.

## श्रुतबोधः—कालिदासकृतः

Palm-leaf. 3 Foll. $7\frac{3}{4} \times 1\frac{3}{8}$ inches.

6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants the beginning and end.

**792.** 30. E. 40.

## श्रुतबोधः—कालिदासकृतः

Palm-leaf. 4 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the 24th stanza.

**793.** 33. I. 27.

## श्रुतबोधः—कालिदासकृतः

Palm-leaf. 3 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Wants the beginning; otherwise complete.

**794.** 35. B. 152.

## श्रुतबोधव्याख्या ज्योत्स्ना—माधवकृता

Paper. 9 Foll. $7\frac{3}{4} \times 3\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

This is a short commentary on Kālidāsa's S'rutabodha. The commentary is called Jyotsnā in the introductory verse while Jñānataraṅgiṇī in the colophon. The author Mādhava was the son of Govinda. The author is said to have been an expert in mathematics.

Complete.

Beginning :

लम्बोदरपदद्वन्द्वं गीर्वाणगणपूजितम् ।
श्रीसिद्धिबुद्धिदं वन्दे प्रत्यूहध्वान्तभास्करम् ॥
गोविन्दतातपदपद्मयुगं प्रणम्य
श्रीमाधवो गणितशास्त्रविचारदक्षः ।
ज्योत्स्नाभिधां लघुपदां श्रुतबोधटीकां
छन्दोऽनभिज्ञशिशुसंवहितां तनोति ॥

तत्र तावत्कविः कालिदासाख्योऽभीष्टदेवतास्मरणरूपं मङ्गलं मनस्येव कृत्वा छन्दोग्रन्थान्तरापेक्षयास्मिन्ग्रन्थे विशेषं सूचयन् कर्तव्यं छन्दोग्रन्थमनुष्टुभा प्रतिजानीते—छन्दसामिति । स्पष्टार्थमपि पद्यं व्याख्यायते । अहं श्रुतबोधं श्रुतबोधाख्यं छन्दोग्रन्थं संप्रवक्ष्यामि ग्रन्थयिष्यामि । अविस्तरं विस्तररहितमतिसंक्षिप्तमित्यर्थः ।

End :

अथ विंशत्यक्षराकृतिजातेर्लोकप्रसिद्ध्यभावात् तामुपेक्ष्यैव एकविंशत्यक्षरायाः प्रकृतेः समवृत्तीयं लक्षणमाह—चत्वार इति । हे मृगमदमुदिते यत्र छन्दोजातौ प्रथमपादादौ चत्वारो वर्णा अलघवो गुरव एव स्युः । तथा षट्सु सप्तस्वपि द्वौ षष्ठे षष्ठो वर्णः, सप्तमे सप्तमो वर्ण इत्यर्थः । तद्वत् तथा षोडशस्याद्यौ प्रथमौ द्वौ वर्णौ चतुर्दशपञ्चदशौ, तथा षोडशान्त्यौ सप्तदशाष्टादशौ वर्णौ, तथान्त्यौ पादान्तभवौ द्वौ विंशैकविंशौ एते द्वादशवर्णा अलघवो गुरवश्चेत् प्रयुज्यन्ते, अर्थादन्ये वर्णा लघव एव प्रयोक्तव्याः, तदा हे रम्भास्तम्भोरुकान्ते मुनिमुनिमुनिभिस्त्रिवारं सप्तभिश्चाक्षरैर्विरामो यतिश्च दृश्यते तदा हे बाले सुदति सेयं छन्दोजातिः वन्द्यैः कवीन्द्रैर्नाम्ना स्रग्धरेति प्रसिद्धा निगदिता कथितेत्यर्थः । मृगमदमुदिते मृगमदः कस्तूरिका तदङ्गरागेण मुदिते





संतुष्टे । रम्भा कदली तस्याः स्तम्भौ तद्वदूरू यस्याः सा चासौ कान्ता सुन्दरीति संबोधनम् ।

Colophon :

इति श्रीकालिदासकविरचिते श्रुतबोधे ज्ञानतरङ्गिणी टीका समाप्ता ।

The scribe adds :

संवत् अष्टादशवर्षे पूर्ण वर्षे मधुमाससितपूर्णिमायां वरपत्तनवासिपुरोहितोपनामकरामनाथात्मजविश्वनाथेनेयं लिखिता ज्ञानतरङ्गिणी स्वार्थं परोपकारार्थं च । लेखकपाटकयोरविघ्नमस्तु । श्रीभवानीशंकरप्रसादादस्मद्गृहे चिरं तिष्ठतु ।

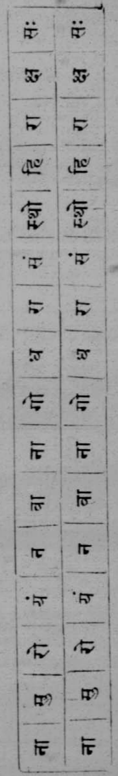
Fol. 1 contains some miscellaneous verses on prosody taken from various works such as Vṛttaratnākara, Vṛttaratnāvali.

Then the following lines are written on Gomūtrikābandha.

गोमूत्रिकाबन्धोऽयम् ,

वर्णानामेकरूपत्वं यत्रैकान्तरमर्धयोः ।
गोमूत्रिकेति तं प्राहुर्दुष्करं तद्विदो विदुः ॥

इति लक्षणात् ।



नासुरोऽयं न वा नागो धरासंस्थो हि राक्षसः ।
नासुरोऽयं न वा नागो धरासंस्थो हि राक्षसः ॥

## 3. LEXICOGRAPHY

### 795. 8. D. 34.

**अभिधानचिन्तामणिः—हेमचन्द्राचार्यकृतः.**

Paper. 6 Foll. $9\frac{7}{8} \times 4\frac{3}{8}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Bound in book-form.

This is a vocabulary of synonyms written by the famous Jaina author Hemacandrācārya, pupil of Devacandra. He flourished in the court of Kāmapāla Caulukya of Anhilvara between 1143 and 1172 A.D. (Vide page 202 of An Advanced History of India by R. C. Majumdar, 1946). He is said to have born in 1088 and lived till 1175 A.D. The work is also called Nāmamālā. Hemacandra was the author of several works on lexicography including the Anekārthasaṁgraha, Nighaṇṭus'eṣa and Des'īnāmamālā. His life has been fully described in the Prabhāvakacarita. The work is divided into the following six Kāṇḍas: 1. Devādhidevakāṇḍa, 2. Devakāṇḍa, 3. Martyakāṇḍa, 4. Bhūmikāṇḍa, 5. Nārakikāṇḍa and 6 Sāmānyakāṇḍa. The work has been published with the author's own commentary in the Yas'ovijaya Jaina granthamālā, Bhavnagar and another critical edition of the text alone was published at St. Petersburg, in 1847.

The MS. contains the first kāṇḍa complete and the second kāṇḍa incomplete.

Beginning:

प्रणिपत्यार्हतः सिद्धसाङ्गशब्दानुशासनः ।
रूढियौगिकमिश्राणां नाम्नां मालां तनोम्यहम् ॥
व्युत्पत्तिरहिताः शब्दा रूढा आखण्डलादयः ।
योगोऽन्वयः स तु गुणक्रियासंबन्धसंभवः ॥ २ ॥
गुणतो नीलकण्ठाद्याः क्रियातः स्रष्टृसंनिभाः ।
स्वस्वामित्वादिसंबन्धस्तत्राहुर्नामतद्वताम् ॥ ३ ॥
स्वात्पालधनभुङ्नेतृपतिमत्वर्थकादयः ।
भूपालो भूधनो भूभुग्भूनेता भूपतिस्तथा ॥ ४ ॥
भूमांश्चेति कविरूढ्या ज्ञेयोदाहरणावली ।
जन्यात् कृत्कर्तृसृट्स्रष्टृविधातृकरसूसमाः ॥ ५ ॥

End:

समाधिस्तु तदेवार्थमात्राभासनरूपकम् ।
एवं योगो यमाद्यङ्गैरष्टभिः संमतोऽष्टधा ॥ ८५ ॥
श्वःश्रेयसं शुभशिवे कल्याणं श्वोवसीयसं श्रेयः ।
क्षेमं भावुकभविककुशलमङ्गलभद्रमद्रशस्तानि ॥ ८६ ॥

Colophon:

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचितायामभिधानचिन्तामणौ नाममालायां देवाधिदेवकाण्डः प्रथमः ।
स्वर्गस्त्रिविष्टपं द्योदिवौ भुविस्तविषताविषौ नाकः ।
*  *  *  *
तेषां यानं विमानोऽन्धः पीयूषममृतं सुधा ॥ ३ ॥





असुरा नागास्तडितः सुपर्णका वह्नयोऽनिलाः स्तनिताः ।
उदधिद्वीपदिशो दश भवनाधी . . . . . . . . ॥

### 796. 24. L. 29.

**अभिधानरत्नमाला—हलायुधभट्टकृतः**

Palm-leaf, 37 Foll. $17 \times 1\frac{1}{8}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Illegible writing.

This is a vocabulary of synonyms and homonyms written by Halāyudhabhaṭṭa. The work is divided into 5 chapters, *viz*: 1. Svargakāṇḍa, 2. Bhūmikāṇḍa, 3. Pātālakāṇḍa, 4. Sāmānyakāṇḍa and 5. Anekārthakāṇḍa. The author is believed to be identical with those of the Pingalavyākhyā and the Kavirahasya. He is said to have lived in the 10th century A.D. There are two printed editions of the work: one was printed in 1861 at Leipzig, under the editorship of TH. Aufrecht and the other in 1940 at Madras in the Madras University Kannaḍa Series No. 6 under the editorship of H. Sesha Ayyangar, together with a Kannaḍa commentary.

Wants two lines in the beginning; otherwise complete.

Beginning:

. . . . भागुरिगोपालितादिशास्त्रेभ्यः ।
अभिधानरत्नमाला कविकुलभूषणार्थमुद्रियते ॥
स्वः स्वर्गः सुरसदनं त्रिदशावासस्त्रिविष्टपं त्रिदिवम् ।
द्यौर्गौरमर्त्यभवनं नाकः स्यादूर्ध्वलोकश्च ॥

End:

अथानन्तरकल्याणसंप्रश्नादिषु कथ्यते ।
अथो इति तथा प्रोक्तो नामाभ्युपगमादिषु ॥
सदा सना च नित्यत्वे स्वस्ति स्यान्मङ्गलादिषु ।
इति हेतुप्रकारादिसमाप्तिषु निगद्यते ॥

Colophon:

इति हलायुधविरचिताभिधानरत्नमालायामनेकार्थकाण्डः समाप्तः ॥

### 797. 22. C. 37.

**अमरखण्डनम्—श्रीहर्षकृतम्**

Palm-leaf. 5 folios. $17\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

The Foll. are numbered 85 to 89. The folio No. 88 is broken into two pieces.

The author attempts to find fault with the Nāmaliṅgānus'āsana of Amarasiṁha stating that it fails to mention many words and even errs in certain respects. The author is mentioned in the colophon as one S'rīharṣa apparently different from the famous author of the Naiṣadhīyacarita. The author quotes in support of his criticism the following works and authors: Paryāyaratnamālā by Mahes'varamis'ra, Paryāyārṇava by Nīlakaṇṭhamis'ra, S'abdas'abdārthamañjūṣā by Haṁvīramis'ra, Mañjarī by Sudars'anabhaṭṭācārya, Mucukundabhāṣyavivaraṇa by Mahendrācārya, S'āradātilakabhāṣyavivaraṇa by Saṅghabhaṭṭācārya who is mentioned as the teacher of the author, S'ābarabhāṣyavyākhyā by Gadādhara, Bālabhāgavata by Mahes'varadīkṣita, S'abdacintāmaṇi by Pārthasārathimis'ra who is mentioned as the father of

the author, S'abdaratna by Vajrakhadga-bhaṭṭācārya, S'abdarūpamīmāṁsā, Nānārthacandrikā and Nānārthas'ikhāmaṇi. It is also interesting to note that almost all of the above mentioned works and authors are referred to in the S'abdaliṅgārthacandrikāvyākhyā Dṛṣṭāntasiddhāñjana and its commentary S'arad, which will be noticed further in this volume. In the Dṛṣṭāntasiddhāñjana, its author Kallolabhaṭṭācārya mentions one S'rīharṣa as the author of a poem called Naiṣadha and a pupil of his grandfather Sujanabhaṭṭācārya. Perhaps our author may be identical with the same S'rīharṣa. The work may be assigned to the 18th century A.D.

Complete.

Beginning :

अतिचित्रमिदं हि चिन्त्यतां विबुधैरप्यबुधादिजल्पितम् ।
रसवन्ति भवन्ति तद्यथामरसिंहस्य कृतिप्रदर्शनम् ॥
तदिहैव विविच्यतेऽखिलं शतशस्त्वेवमिति प्रबोधयेत् ।
रसिकाः सरघास्तमालसद्धृदयं ते सदयं पिबन्तु भोः ॥

यथा—समाहृत्येत्यादावयमाशयः । विपुलसंकुल प्राचीनग्रन्थशब्दवर्गे रूपभेदादिपूर्वकं बहुलनामयावलिङ्गविशिष्टत्वेन ग्रन्थरचना क्रियत इति । एतद्रीत्यात्र न प्रतिपादितमितीदं न सम्यक् । यथा वा—हय उच्चैःश्रवाः सूतो मातलिर्नन्दनं वनमित्यत्र 'हय उच्चैःश्रवा नीला शुभ्राङ्गी चक्रवाहनः । सूतोऽस्य मातलिश्चित्रो देवसारथिरित्यपि । वनं च चन्दनं देवकाननं नन्दनात्मकम् । देवोद्यानमित्यादिपर्यायरत्नमालारचितमस्ति नामबाहुल्यं हयादीनाम् । किंच मातलिर्माकलिस्तीव्रः सारथिस्तु हयंकषः इति रभसः । एवमेव तत्र तत्र कोशेषु वर्तते । तत्त्वेकमेव नाम रचितमिति बहुलयावन्नामता नास्तीत्यस्य निर्बन्धस्य भङ्गः । न च संक्षिप्तपदेन तद्दोषपरिहार इति वाच्यम्, तदपेक्षया विशेषपरिष्काराभावादश्रद्धेयत्वप्रसक्तेः ।

End :

अत एव शब्दशब्दार्थमञ्जूषायां च हेम जाम्बूनदपदे पुंसि चाहुर्विशेषका इति । एवमश्मसारमधुचषकादीनां यथायोगं योजनीयं सूक्ष्मधीभिरित्युपरम्यते । एवममरनिबन्धनस्याशास्त्रीयत्वमिति सिद्धान्तितम् ।

Colophon :

इत्थं विपक्षविबुधमस्तकन्यस्तसत्पदा ।
श्रीहर्षेण कृतं सन्तः पठन्त्वमरखण्डनम् ॥

**798.** 24. E. 42.

## अमरशेषः

Palm-leaf. 2 Foll. (1-2) $13\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Good condition. Good writing.

As the name itself indicates, the Amaras'eṣa is a supplement to the Nāmaliṅgānus'āsana of Amarasiṁha. The author's name is not known. This work may not be confounded with the Trikāṇḍas'eṣa of Puruṣottama. The second stanza as given below has been quoted by Govindarāja in his commentary on the Rāmāyaṇa.

Apparently wants the beginning; otherwise complete.

Beginning :

व्याघ्रादयो वनमृगाः श्वापदाः परिकीर्तिताः ।
गन्धर्वनगरं प्रोक्तमिन्द्रजालं महर्षिभिः ॥ १ ॥
राकामध्यगतश्चन्द्रः सूर्य इत्यभिधीयते ।
परीतं तु दिवा प्रोक्तं विपरीतं तु शर्वरी ॥ २ ॥
भोजनं परिवेष्टिः स्यात्कल्माषः कृष्णपाण्डरः ।
यायावरास्तपःसिद्धा वानप्रस्थाः प्रकीर्तिताः ॥ ३ ॥
कृत्तिका बहुला प्रोक्ता पक्षस्तु बहुलोऽसितः ।
शुक्रो मधुरभाषी स्याद्रोहिणस्तु कटुः स्मृतः ॥४॥
वदन्ति श्वेतकाकीयमनुकूलार्थवादिनम् ।
अपुमान् षण्डकः षण्ड आशीर्दंष्ट्राभिधीयते ॥५॥
अमत्ता मत्तवद्भाति या स्त्री सा मत्तकाशिनी ।
सभेति पूज्यते सद्भिरास्थानं मण्डपं तथा ॥ ६ ॥
भीष्मः साहसिकः प्रोक्तो भीष्मो दुष्करकर्मकृत् ॥
प्रस्कन्नः पातितो ज्ञेयो जितकाशी जयावहः ॥७॥

End :

बह्वन्नपानो यो देशः स ज्ञेयोऽगस्तिदक्षिणः ।
गह्वरं गिरिकुञ्जेषु दम्भेऽपि च निगद्यते ॥ ४६ ॥
अरण्यानां संचरणं ते वनं पादचारणम् ॥ ४६½ ॥

Colophon :

इत्यमरशेषः समाप्तः ।

**799.** 28. J. 4.

## आख्यातचन्द्रिका—भट्टमल्लकृता

Palm-leaf. 7 Foll. $12\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

This is a lexicon enumerating verbs in different groups of synonyms. The author was one Bhaṭṭamalla about whom nothing is known definitely. As Mallinātha of the 14th century A.D. quotes him, he must be placed before the 14th century A.D. The work has been printed and published in the chowkhamba Sanskrit Series No. 82. It consists of three Kāṇḍas each kāṇḍa being divided into several vargas or chapters. The first kāṇḍa contains 5 vargas, *viz.* 1. Bhāvavikāravarga, 2. Buddhivarga, 3. Antaḥkaraṇavarga, 4. Vacanakriyāvarga and 5. Dhvanikriyāvarga. The second kāṇḍa also contains 5 vargas, *viz*—1. Manuṣyavarga, 2. Brāhmaṇavarga, 3. Kṣatriyavarga, 4. Vais'yavarga and 5. S'ūdravarga. The third kāṇḍa contains 4 vargas, *viz.* 1. Prakīrṇakavarga, 2. Sanādivarga, 3. Nānārthavarga and 4. Ātmanepadaparasmaipadavarga. The work is the same as that described under Nos, 4587 and 4588 of the Des. Cat. of Sanskrit MSS. in the collections of the Asiatic Society of Bengal Vol. VI. It is said that the work consists of 700 verses.

The MS. contains the first kāṇḍa only.

Beginning :

यः शिवो नामरूपाभ्यां या देवी सर्वमङ्गला ।
तयोः संस्मरणात्पुंसां सर्वतो जयमङ्गलम् ॥
आलम्बे निखिलालम्बं लम्बोदरपदाम्बुजम् ।
पदालम्बावलम्बेन लभतेऽलं बुधः श्रियम् ॥
वाणि कल्याणि कल्याणश्रेणिनिश्रेणिसंस्तवे ।
मदीयरसनावेद्यां विहरेष्टार्थदायिनी ॥
भूवार्यादिप्रकृतये पुरुषत्रयमूर्तये ।
सदाख्यातपदावाप्त्यै परस्मा आत्मने नमः ॥
संपूज्य गुरुपादाब्जे भट्टमल्लेन तन्यते ।
व्युत्पित्सूनां प्रचारार्थमेकार्थाख्यातपद्धतिः ॥
सत्तायामस्ति भवति विद्यते चाथ जन्मनि ।
उत्पद्यते जायते च प्ररोहत्युद्भवत्यपि ॥
विवर्तते संभवति सिद्धौ सिध्यति राध्यति ।
निष्पद्यते च राध्नोति साध्नोति फलतीति षट् ॥

End :

द्वे आत्मनोऽपि भूषादेः शिङ्क्ते गीते तु गायति ।
उपवीणयतीत्येतदुपगाने हि वीणया ॥

इति ध्वनिक्रियावर्गः ।

अत्र भावविकाराणां धियामिच्छादिकर्मणाम् ।
वाचां तत्संगतानां च पर्यायाः प्राय ईरिताः ॥

Colophon :

इत्याख्यातचन्द्रिकायां प्रथमः काण्डः ।

After the colophon the following verse is written :

"सहस्याधिपतिः सूर्यः कर्कटस्य निशाकरः ।
मेषवृश्चिकयोर्भौमः कन्यामिथुनयोर्बुधः ॥"

The former owner of the MS.—Veṅkatarāyas'āstri. Two extra leaves added at the end contain a few lines from the Trikāṇḍas'eṣa.

**800.** 39. E. 6.

## उणादिकोशः—महादेवकृतः

Paper. 55 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed from a MS. available in the Bhandarkar Orientat Institute, Poona.

The work recites the words formed by adding the Uṇādi affixes as per Uṇādi rules of Pāṇini-school and gives the meaning of those words. The author was Mahādeva who had the surname Vedāntin and is generally mentioned as Vedānti-Mahādeva. Though the present work does not give any more information about the author, his other work *namely* Sāṁkhyasūtravṛttisāra describes the author as the pupil of Svayaṁprakās'a-tīrtha (Vide the colophon of the work: इति स्वयंप्रकाशतीर्थाङ्घ्रिलब्धवेदान्तिसत्पदेन महादेवेनोन्नीते सांख्यवृत्तिसारे प्रथमोऽध्यायः—See Sāṁkhyasūtravṛtti, edited by Dr. R. Garbe and published for the Bibliotheca Indica, Calcutta, 1888). The author in his another work *namely* Viṣṇusahasranāmaṭīkā states that it was composed in Saṁ. 1750 = 1664 A.D. (Vide the catalogue of the Sanskrit MSS. in the Ragnunath Temple Library, Jammu, by M.A. Stein, page 197.) But R. Garbe in his introduction to the edition of the Sāṁkhyasūtravṛtti mentioned above fixes the author in 1600 A.D. approximately.

Complete in 5 pādas.

Beginning :

विश्वकर्मणि ना कारुस्त्रिषु कारकशिल्पिनोः ।
वायुर्वाते गुदे पायू रक्षके जायुरौषधे ॥
स्यात्पित्तशब्दयोर्मायुः स्वादू रुच्येऽथ सज्जने ।
साधुर्द्वौ त्रिषु शैघ्र्ये स्यादाशु तद्वति च त्रिषु ॥
ना व्रीहौ पाटले हालुर्दन्ते राहुर्विधुंतुदे ।
वस्नसायां स्त्रियां स्नायुः काकुः स्त्री विकृतौ ध्वनेः ॥
वासुर्हरावथायुर्नायुषि काष्ठे तु दारु वा ।
सानुः शृङ्गे बुधे मार्गे वात्यायां वल्लभे धने ॥
पार्वते समभूभागे स्त्रियां जानूरुपर्वणि ।
शोभने त्रिषु चारु स्यात्प्रियोक्तौ चाटुरस्त्रियाम् ॥

End :

सिंहः कण्ठीरवे राशौ सत्तमे चोत्तरः स्थितः ।
सिंही क्षुद्रबृहत्योः स्याद्वासके राहुमातरि ।





व्याघ्रः स्यात्पुंसि शार्दूले रक्तौ रण्डकरञ्जयोः ॥
श्रेष्ठे नराद्युत्तरस्थः कण्टकार्यां च योषिति ।
घोरे हरेऽन्यवद्भीमे क्ष्मा पृथिव्यामथ त्रयः ॥
आद्ये बहुत्वे ग्रहणिग्रहण्यौ तु रुगन्तरे ।
आद्ये प्रधाने प्रथमश्चरमः पश्चिमेऽन्तिमे ॥
मङ्गला सितदूर्वायामुमायां पुंसि भूमिजे ।
नपुंसकं तु कल्याणे सेवार्थे रक्षणेऽपि च ॥

Colophon :

इत्युणादिकोशे निजविनोदाभिधे वेदान्तिमहादेवविरचिते पञ्चमः पदः संपूर्णः ।

**801.** 23. I. 14.

## एकाक्षररत्नमाला—माधवकृता

Palm-leaf. 6 Foll. $16 \times 1\frac{3}{8}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing,

Gives various meanings of each of letters of the alphabet in Sanskrit. The work is attributed to Mādhava, son of Māyaṇa of Bhāradvājagotra and the famous minister of king Harihara II of the Vijayanagar Empire in the 14th century A.D. The work is the same as described under R. No. 2280 (*a*) of the Triennial Catalogue of Sanskrit MSS. in the Government Oriental MSS. Library, Madras.

Contains the Svarakāṇḍa and Vyañjanakāṇḍa.

Beginning :

वेदविष्णुमहेशानकमठेष्वम्बिकेज्ययोः ।
अन्तःपुरे भूषणे च चरणे कारणे रणे ॥
अकारः कथितो धीरैरजिरे गौरवेऽपि च ।
आकारः सर्वगे भावे परितापे विधौ वटे ॥
ईषदर्थे विस्मये च संतोषामर्षयोरपि ।
सुखे नद्यां तथा सीम्नि चिरविस्मृतसंस्मृतौ ॥
लघुवस्तुनि च प्रोक्तः सलिलाक्षेपयोरपि ।
इकारः कुसुमास्त्रे च हारे चन्द्रमसः करे ॥
तथा करेणुकक्ष्यान्ते महीभृत्कुहरेऽपि च ।
भुजङ्गफणरत्नार्चिष्यग्रतोऽर्थे निरूप्यते ॥
ईकारः सायके सर्पे सरसीरुहकेसरे ।
शक्रचापे हरौ वाणीकमलारचनास्वपि ॥
क्षोणीभृत्कुहरे पद्मदले निगदितो बुधैः ।
उकारः क्षत्रिये शंभौ परमौलौ हरौ शुचौ ॥

Colophon :

इति हरिहररायामात्यस्य कृतौ नानार्थरत्नमालायामेकाक्षरकाण्डे स्वरकाण्डं संपूर्णम् ।

End :

. . . . . . आ हा संबोधने व्ययम् ।
अहहेत्यद्भुते खेदे कथ्यते नामशासने ।
क्षमे दुर्विषहे रोधे विशेषे च निगद्यते ॥
क्षा स्त्रियां च . . . यां क्षं स्यादक्षे नपुंसके ।
क्षेत्रे निर्भर्त्सने चैव क्षोऽव्ययं मङ्क्षुवाचकम् ॥

Colophon :

इति हरिहररायामात्यस्य माधवस्य कृतौ एकाक्षररत्नमालायां व्यञ्जनकाण्डं संपूर्णम् ।

**802.** 33. I. 9.

## एकाक्षररत्नमाला —हरिहररायकृता

Palm-leaf. 5 Foll. $17 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Legible writing. The leaves are half-broken.

Same work as the above with different colophon and slightly different readings. The authorship herein is attributed to King Harihara II (14th century A.D.) under whom Mādhava was the minister.

Contains the Svarakāṇḍa and Vyañjanakāṇḍa.

Beginning :

अकारो ब्रह्मणि शिवे वासुदेवे च कञ्चुके ।
अम्बिकायां च योगे च कारणे भरणे रणे ॥
अन्तःपुरे भूषणे च चरणे चाङ्कणेऽज्ययोः ।
अकारः कथितो धीरैः कमठे गौरवेऽपि च ॥
आकारः सर्वगे भागे शरे तुङ्गे मदे घटे ।
ईषदर्थेऽपि संतोषे विस्मयामर्षयोर्विधौ ॥

Colophon of the Svarakāṇḍa :

इति हरिहररायमहारायचक्रेश्वरकृतनिघण्टौ स्वरकाण्डः प्रथमः ।

End :

अहहेत्यद्भुते खेदे कथ्यते नामशासने ।
क्षमे दुर्विषहे रोधे विशेषे च निगद्यते ॥
* * * *
क्षेत्रे च निर्भरे चैव दिवि क्षं वाचकं भवेत् ॥

No colophon is found for this chapter (व्यञ्जनकाण्ड).

The last page reads the following verses :

. . . . . स्कृत्वानामान्नरपतिरभूज्जेतुमहितान्
प्रतस्थे स्वात् सैन्यैर्द्विरदरथमुख्यैर्भुवि चिरात् ।
निहत्यारीन् सर्वा . . . . . .
. . . . रो जनविनुतकीर्तिर्निववृते ॥
अमोघैरैः कुर्वन्नहितनिवहानां कणहता-
नसंप्राप्तश्चित्रं सपदि नृपतिः प्रस . . . ।
. . . . . . . . धरणितलादेत्यमुदितः
शशास क्ष्मामेकः सकलभुवनख्यातमहिमा ॥
अयमासृष्ट्यासृष्टस्वयमेवासृष्टशोभनास्थाङ्गः ।
शय . . . . . . . . . . . वने ॥
आमामधिगम्यासावां कृत्वा त्वं गतो महाराजः ।
आभिर्युद्धेंऽरातीन्हत्वादात् पक्षिणां यथेष्टं त्वाम् ॥
इनिभतनु . . . . .
. . स्थितो विभाति ।
इसदशवसनो विलासहासै-
रिपतिफणामणिभूषणैरिहोर्व्याम ॥
अयमीभिर्निहतारिः स्वयमी . . . . . . . ।
. . . . जनानामीभिर्विनुतयशा भाति हीसमो नृपतिः ॥
. . ऋङ्मन्त्रतन्त्रैर्विहितैकहोमामेमे चमेभाविताभक्षि . . ।
. . . . स्वान्ते सदानन्दपदं लभन्ते ॥

**803.** 36. A. 2.

## कल्पद्रुः—केशवदैवज्ञकृतः

Paper. 433 Foll. 8 × 6½ inches. 14 lines in a page. Grantha script. New. Good. Clear writing.

Bound in 2 Volumes.

This is a lexicon of synonymous nouns in three main kāṇḍas *namely* Bhūmi, Bhuvaḥ and Svaḥ each kāṇḍa containing different sub-kāṇḍas. The 1st contains 18 sub-kaṇḍas 2nd five and 3rd four. From the internal evidence the work is known to have been written in Kali year 4762 corresponding to 1660 A.D. (Vide stanza 83, page 414 of the printed edition.) The work has been printed and published in the Gaekwad's Oriental Series No. 42. The author mentions the following authors whose works were consulted in writing this work. They are Kātya, Vācaspati, Vyāḍi, Bhāguri, Amara, Maṅgala Sāhasāṅka, Mahes'a, and Hemacandra. In the Tanjore Library MSS. the author is called Kes'avadaivajña and the work is named Nāmakalpadru. (Vide No. 4739 to 4741, Vol. IX).

Complete.

Beginning :

गुरुं श्रीदक्षिणामूर्तिं विभुं विश्वेश्वरं परम् ।
सर्वज्ञं तमनाद्यन्तं रात्रिंदिवमुपास्महे ॥
कात्यवाचस्पतिव्याडिभागुर्यमरमङ्गलाः ।
साहसाङ्कमहेशाद्या विजयन्ते जिनान्तिमाः ॥
समालोक्य मतान्येषां कल्पद्रुरखिलार्थदः ।
क्रियते केशवेनायं नामप्रकृतिबोधनः ॥
* * * *
विनायकः पृश्निशृङ्गो गत्रिधातुश्च तुन्दिलः ।
द्वैमातुरः स्याद्धेरम्बो विघ्नो लम्बोदरार्थकः ॥

End :

वचनं खलतिकादि बह्वर्थोत्पत्तिपूर्वकम् ।
स्त्रीपुंनपुंसकानां तु सहोक्तौ परलिङ्गता ॥
कृतः कर्तर्यसंज्ञायां कृत्याः कर्तरि कर्मणि ।
अणाद्यन्तास्तेन रक्ताद्यर्थे नानार्थभेदकाः ॥
षट्संज्ञकास्त्रिषु समा युष्मदस्मत्तिङव्ययम् ।
परं विरोधे शेषे तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः ।
कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नामसत्फलैः ।
स्त्रयादीनां सर्वलिङ्गानां प्रकाण्डः सिद्धिमागतः ॥
इतीह शब्दकल्पद्रुय्य(?)सिकेशवनिर्मितः ।
भूर्भुवःस्वस्त्रिभिः काण्डैः संप्राप्तः सिद्धिमुत्तमाम् ॥

Colophon :

इति स्त्रयादिसर्वलिङ्गकाण्डः ।

इति केशवकृतौ भूर्भुवःस्वराख्यपर्यायस्कन्धाः संपूर्णाः ।

The scribe of the original MS. adds : शार्वर्यब्दे तुलामासे प्रथमायां रवेर्दिने ।

The name of the scribe of the present MS : Tiru Tātades'ikatātāchariar of Villiyambakam, Chingleput Dt., Madras.

**804.** 21. A. 1.

## क्रियानिघण्टुः—वीरपाण्ड्यकृतः

Palm-leaf. 4 Foll. 13½ × 1¾ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Enumerates in 101 stanzas Sanskrit verbs of synonymous nature. The authorship is attributed to the King Vīrapāṇḍya, one of the Pāṇḍya Kings of South India in the 14th century A.D. The work has been printed in Telugu character and published by Dharmādhikāri Chakravarti Ayyangar of Mysore.

Complete.

Beginning :

धातुप्रयोगपर्यायाः शब्दशास्त्रनिरूपिताः ।
केचित्पाण्ड्यक्षितीशेन वक्ष्यन्ते शिक्षितुं शिशून् ॥
विद्यतेऽस्ति भवत्यत्र स्यादस्तु स्ताद्भवेदपि ।
भूयाद्भवतु भवताद्विद्यतां श्रीर्जगत्त्रये ॥ २ ॥

End :

जूत्वा जरित्वा वृश्चित्वा क्षुत्वा वृत्वा विनृत्य च ।
तर्णित्वाथ क्षणित्वा च प्रक्षित्येत्यादि चोह्यताम् ॥

Colophon :

इति श्रीवीरपाण्ड्यविरचिते क्रियापदपर्यायः क्रियानिघण्टुरयं समाप्तः ।

**805.** 21. A. 3.

**क्रियानिघण्टुः—वीरपाण्ड्यकृतः**

Palm-leaf. 4 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Complete.

The name of the scribe : Bucci Vāmana son of Kolācala Ānandasūri.

**806.** 29. H. 11.

**क्रियानिघण्टुः—वीरपाण्ड्यकृतः**

Palm-leaf. 6 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Complete.

An extra leaf added at the end gives an index of the sūtras beginning with the word उत्तर in the Gṛhyasūtras of Āpastamba.

**807.** 28. A. 25.

**क्रियानिघण्टुः**

Palm-leaf. 5 Foll. $14\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a lexicon of Sanskrit verbs arranged into different groups according to their meaning. The author's name is not known. This work also has been printed and published by Dharmādhikāri Chakravarti Ayyangar of Mysore in Telugu character, 1905.

Complete without colophon.

Beginning :

भवत्यर्थे भवत्यस्ति जायते विद्यते तथा ।
संपद्यते निष्पतति निष्पद्यत उदश्चति ॥
उत्पद्यतेऽप्युदयति उदेत्युदयतीति च ।
अङ्कूरत्यङ्कुरति चोद्भिद्यते कन्दलत्यपि ॥
एधते वर्धते नन्दत्यप्युत्तिष्ठति बुध्यते ।
ब्रवीति वक्ति वदति भणत्याख्याति शंसति ॥
आचष्टे वष्टि गदति ब्रूते लपति भाषते ।
व्याहरत्यभिधत्तेऽभिदधातीरयतीत्यपि ॥
उच्चारयत्यामनति कथयत्याह जल्पति ।
ईट्टेवर्णयति स्तौति स्तुते स्तौति प्रशंसति ॥

End :

कर्षत्यास्फालयति घट्टयत्यथ सीव्यति ।
वयति व्यश्चते दोग्धि जुहोति जुषते मुदा ॥

**808.** 24. M. 11.

**क्रियानिघण्टुः**

Palm-leaf. 6 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

The first leaf is broken in the left half.

Same work as the above.

Complete without colophon.

The following additional stanza is found at the end :

एवं क्रियास्वरूपाणि लिखितानि ततस्ततः ।
आलोक्य तानि सर्वाणि लिखितानि ततस्ततः ॥

**809.** 21. K. 22.

**त्रिकाण्डशेषः—पुरुषोत्तमदेवकृतः**

Palm-leaf. 73. Foll. $16\frac{8}{10} \times \frac{9}{10}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

As the name itself implies, the work is a supplement to the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Puruṣottamadeva. The author seems to have been identical with that of the Bhāṣāvṛtti. He is said to have flourished in the court of Lakṣmaṇasena, 1119 A.D. The author says that some words were omitted in the Nāmaliṅgānuśāsana as they were not in use in Amarasiṁha's time and he included those words in this work as he found them in common use in his time. The arrangement of the chapters and sub-divisions of them is the same as found in the Nāmaliṅgānuśāsana. The work is also called rarely as Amaraśeṣa and Śeṣāmara.

Beginning :

जयन्ति सन्तः कुशलं प्रजानां
नमो मुनीन्द्राय सुराः स्मृताः स्थ ।
स्तुतासि वाग्देवि दयस्व मात-
र्विधेहि विघ्नाधिपमङ्गलानि ॥ १ ॥
अलौकिकत्वादमरः स्वकोशे
न यानि नामानि समुल्लिलेख ।
विलोक्य तैरप्यधुना प्रचार-
मयं प्रयत्नः पुरुषोत्तमस्य ॥ २ ॥
वर्गक्रमस्तथा नामलिङ्गयोस्तूपदेशता ।
परिभाषादिकं सर्वमत्राप्यमरकोशवत् ॥ ३ ॥
स्वर्लोको देवलोकः स्यादवरोहः फलोदयः ।
मन्दरः सैरिभः शक्रभवनं खं दिवं नभः ॥ ४ ॥
स्वाहाभुजस्तु वसुलाः पूजिताश्च चिरायुषः ।
शौभा निलिम्पा द्युसदः स्वर्गिणश्च नभः सदः ॥ ५ ॥

End :

मण्डलं शलभं भल्लातकं कलशकन्दलौ ।
मृणालामलकौ दाडिमश्च ङ्यन्ताः स्त्रियामिमे ॥
करणे ल्युट् त्रिषु यथा तस्य व्याख्यानमित्यदः ।
सूत्रकृद्भाष्यकृत्कोशावनुमान इतीच्छति ॥
इति लिङ्गादिसंग्रहवर्गः ॥
दृष्टप्रयोगा ये शब्दाः प्रायस्त इह कीर्तिताः ।
अप्रयुक्तास्तु पाणिन्यादिभिर्दृष्टाप्युपेक्षिताः ॥

Colophon :

इति श्रीपुरुषोत्तमदेवविरचितत्रिकाण्डशेषाभिधान-
कोशः समाप्तः ।

The scribe adds :

यादृशं पुस्तकं दृष्टं तादृशं लिखितं मया ।
अबद्धं वा सुबद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥

The name of the scribe :

मातृभूतेश्वरेण लिखितः अमरत्रिकाण्डशेषः कोशः ।
अमरशेषः ।

A fly-leaf at the end contains the first 4 stanzas of the Harāvalī.

**810.** 21. K. 16.

**त्रिकाण्डशेषः—पुरुषोत्तमदेवकृतः**

Palm-leaf. 11 foll. (77-87). $13\frac{1}{4} \times 1\frac{4}{10}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. old. Much injured. Good writing.

Breaks off in the 2nd Kaṇḍa.

**811.** 29. A. 30.

**त्रिकाण्डशेषः—पुरुषोत्तमदेवकृतः**

Palm-leaf. 44 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old.

Much injured. Good writing. Many leaves are broken.

The work is called S'eṣāmara in the colophons.

Breaks off in the last chapter.

The former owner of the MS.—Vatsaṁ Vāsudevaparabrahmas'āstri.

**812.** 20. K. 41.

## दृष्टान्तसिद्धाञ्जनव्याख्या शरत्—चकोरभट्टाचार्यकृता

Palm-leaf. 12 Foll. 17 × 1½ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

The Foll. are numbered 145 to 156.

This is a commentary on Kallolabhaṭṭa's Dṛṣṭāntasiddhāñjana which itself is a commentary on Sujanabhaṭṭa's S'abdaliṅgārthacandrikā. The commentary was written by Cakorabhaṭṭācārya, son of Mukundanārāyaṇabhaṭṭācarya and grandson of Kallolabhaṭṭācārya, son of Kesaribhaṭṭacārya. Numerous names of authors and works which are mentioned in Amarakhaṇḍana are cited in this work. A work called Vis'eṣapadavāridhi is said to have been written by his father Mukundanārāyaṇa. Haṁvīramis'ra, the author of the Sabdas'abdārthamañjūṣā is mentioned as the pupil of S'itikaṇṭha. Sujanabhaṭṭa, the author of the S'abdaliṅgārthacandrikā is mentioned as the pupil of Divākarabhaṭṭa who wrote Sarvārthas'ikhāmaṇi.

Complete in three Kāṇḍas.

श्रीजगज्जननीं गौरीमम्बामम्बुजलोचनाम् ।
चन्द्रार्धशेखरां बालां नमामि गुरुपूजिताम् ॥
सर्वसहायां गी:सर्वसहकूटस्थमार्यकम् ।
सुजनं सुजनाधारं वन्दे वन्दारुनन्दकम् ॥
श्रीमत्पण्डितकेसरीश्वरमतिप्राबल्यपाण्डित्यकं
तत्पुत्रं सकलागमान्तगमिताम्बामन्त्रमाहात्म्यकम् ।
श्रीसाम्बापरमूर्तिमन्तमधुना विद्वत्कल्लोलाख्यकं
वन्दे मत्प्रपितामहं कुलधनं मद्विद्यया तोषितम् ॥
पुन: पुनस्तं पितरं सुपूजितं
समस्तविद्याखिलसारसंग्रहम ।
कविप्रकाशं करुणारसाकरं
मुकुन्दनारायणभट्टमीडे ॥
विद्वच्चकोरवरनाम विधाय मोदा-
द्विद्यानिधिं सकलसुन्दरवाक्यजालम् ।
दृष्ट्वैव मां मुदमवाप पितामहो यो
वन्दे तमेव पुनरेव महानुभावम् ॥
तैनैव चोदित इह प्रकटं करिष्ये
सिद्धाञ्जनार्चितपदावलिमूलकन्दे ।
मूले समस्तवरनाममतानुसारं
कुर्वे शरत्सकलकोशपदाभिरामम् ॥
उभयानन्दसंधानशरदानन्दभाग्भवेत् ।
कश्चकोरकवीन्द्रेण विना भूखण्डमण्डले ॥
पितामहेन ये शब्दा लीलया परिशीलिता: ।
तत्तदन्यपदाकाशं कुर्वेऽहं तदनुज्ञया ॥

ननु शंकर इत्यत्र प्रथमतोऽर्थप्रकटनं किमिति न कृतवानिति शङ्क्यमिति चेन्न । उत्तरकोशविवरणात्तदर्थस्फूर्तेर्द्वितीयार्थप्रतिपादनाभावाच्चेति भाव: । मेघे पुष्कलाख्यपुत्रे । तदुक्तम्—

पुष्कलावर्तकौ नाम विद्येते मेघनायकौ ।
तत्र पुष्कलमेघस्य सारस्वतविरोचनौ ॥
पुष्कलाक्षश्च धर्मश्च बलाहकविमर्दनौ ।
आवर्तकस्य च तथा चत्वारो लोकविश्रुता: ॥
जीमूतश्चण्डवेगश्च वारुणश्च जगद्धन: ॥

इत्यादि ।

End :

तदुक्तं भागवतपुराणे नदीगणनाप्रस्तावे—चर्मण्वती च वैदेही कोकिला जम्बुकन्यका । इत्यादिना । पिप्पलो नाम नद्यां स्याद्वैदेही शम्बरा पुरा । इति पर्यायार्णवे । लिङ्गादीत्यादिशब्देन शब्दविकारादय इति यथायोगं मन्तव्यम् । इत्येवं प्रकारेणेति संबन्ध: ।

Colophon :

इति श्रीमदनन्तसान्तसरस्वतीसारविलासपरशिवावतारसरसाग्रेसरसर्वाखर्वदुर्गर्वपूरितसूरिवरप्रणतिभासमानचरणयुगलविराजितसमस्तविद्याप्रविलसच्चतुरवचनमनोहरश्रीमद्विद्वत्कल्लोलभट्टाचार्यपौत्रेण श्रीमन्मुकुन्दनारायणभट्टाचार्यपुत्रेण विद्वच्चकोरभट्टाचार्येण विरचितायां शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकाव्याख्यानदृष्टान्तसिद्धाञ्जनव्याख्यायां शरदाख्यायां तृतीय: काण्ड: संपूर्ण: ।





**813.** 54. A. 38.

## दृष्टान्तसिद्धाञ्जनव्याख्या शरत्—चकोरभट्टाचार्यकृता

Paper. 28 Foll. 8¼ × 6½ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript of the palm-leaf MS. mentioned in the last number.

Complete in three Kāṇḍas.

**814.** 21. M. 25.

## द्विरूपकोश:—श्रीहर्षकृत:

Palm-leaf. 19 Foll. 13⅛ × 1⅛ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

The fly-leaf at the beginning gives the name of the work as Dvirūpakōs'a.

A lexicon of selected synonymous words with two or more forms, by S'rīharṣa son of Srīhīra. The author is believed to be identical with that of the Naiṣadhīyacarita. Though the title is mentioned as Dvirūpakos'a the work actually deals with the words having three or more alternative forms. The work has been printed in Telugu character at Mysore with slightly different readings. This is different from the Dvirūpakos'a of Puruṣottamadevā printed in Bombay and Benares. The work consists of *222* verses.

Complete.

Beginning :

प्रबोधमाधातुमशाब्दिकानां
कृपामवाप्तुं च कवीश्वराणाम् ।
द्विरूपकोशो रचितो विचार्य
बहुप्रबन्धस्थितशब्दभेदान् ॥ १ ॥
ज्ञात्वा च पूर्वप्रचुरप्रयोगान्
प्रामाणिकोदाहरणानि मत्वा ।
रूपादिभेदेषु विलक्षणेषु
विचक्षणो निश्चिनुयात्सुशब्दान् ॥ २ ॥
द्विलिङ्गता प्रत्ययहल्जभेदान
सपञ्चकद्वित्रिचतु:प्रकारान् ।
भूम्न्येकवाचित्वमपीह वाचां
श्रीहर्षसूरिर्वितनोति कोशे ॥ ३ ॥
क्वचिन्मात्राकृतो भेद: क्वचिद्वर्णकृतोऽपि च ।
क्वचिद्विभक्तिभेदैश्च शब्दानां रूदित: क्वचित् ॥ ४ ॥

विद्यादगारमागारमपगामापगामपि ।
अरातिमारातिमथ श्रमः श्रामः प्रकीर्तितः ॥ ९ ॥
भवेदमर्ष आमर्षः अङ्कुरोऽङ्कूर एव च ।
अन्तरिक्षं चान्तरीक्षमगस्त्योऽगस्तिरित्यपि ॥ ६ ॥

End :

शैवालं शैवलं चापि शैवालः शैवलस्तथा ।
शिवालं चेति रूपाणि पञ्चधा परिकथ्यते ॥२२२॥
इत्थं सत्कविराजराजिमकुटालंकारहीरायित-
श्रीहर्षा(हीरा)त्मभवेन नैषधमहाकाव्योज्ज्वलन्मूर्तिना ।
उद्दृप्तप्रतिवादिमस्तकतटीविन्यस्तवामाङ्घ्रिणा
श्रीहर्षेण कृतो द्विरूपविलसत्कोशः सतां श्रेयसे ॥

Colophon :

इति द्विरूपकोशः समाप्तः ।

**815.** 20. O. 22.

## द्विरूपकोशः—श्रीहर्षकृतः

Palm-leaf. 10 Foll. $13\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

Reads the following colophon.

इति श्रीहर्षद्विरूपकोशः समाप्तः ।

**816.** 21. M. 26.

## द्विरूपकोशः—श्रीहर्षकृतः

Palm-leaf. 14 Foll. $14 \times 1$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured.

Complete.

श्रीहीरात्मभवेन is the reading found in the last stanza here. The four introductory verses are written in the last page of the MS.

**817.** 21. M. 31.

## द्विरूपकोशः—श्रीहर्षकृतः

Palm-leaf. 7 Foll. $12 \times 1\frac{1}{10}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the 80th verse.

The fly-leaf at the beginning repeats the first 3 verses in Telugu script.

**818.** 24. K. 31.

## द्विरूपकोशः—श्रीहर्षकृतः

Palm-leaf. 12 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Complete.

The fly-leaf at the end gives some selected nouns with their declension.

**819.** 29. J. 34.

## द्विरूपकोशः—श्रीहर्षकृतः

Palm-leaf. 3 Foll. (48-50) $17\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Breaks off in the 41st verse.

**820.** 29. M. 9.

## द्विरूपकोशः—श्रीहर्षकृतः

Palm-leaf. 6 Foll. $18 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete,





**821.** 28. B. 8.

## नानार्थनिघण्टुसंग्रहः

Palm-leaf. 17 Foll. $17\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a collection of verses found in various lexicons of homonyms. At the end of each verse some letters are given to indicate the works from which the verses were taken, *viz.* वि for विश्वप्रकाश, के for केशवनिघण्टु, ह for हलायुधकोश and so on. The author's name is not given.

Wants the beginning and end.

Beginning :

कटकं वलये सानौ राजधानीनितम्बयोः ।
सामुद्रलवणे दन्तमण्डने दन्तिनामपि ॥ वि ॥
तिमिरे कृष्णवर्णे तु मेचकं वाच्यवद्भवेत् ।
लम्पाको लम्पटे देशे किंपाकः फलमूर्खयोः ॥ वि ॥
विपाकः कीर्त्यते स्वादौ परिणामे च दुर्गतौ ॥ वि ॥
विपाकः पचने स्वेदेऽप्यसत्कर्मफलेऽपि च ॥ के ॥

End :

स्वप्नः सुप्तस्य विज्ञाने अशनिः पविविद्युतोः ॥ ह ॥
ननु प्रश्नानुनययोस्तर्के संबोधनेऽपि च ॥ शा ॥
निबन्धनं तु संसर्गे हेतौ संयमनेऽपि च ।
कौतुके चानुरागे च लक्षेऽभिज्ञानमुच्यते ॥ ह ॥
मानमूको . . . . ।

**822.** 24. E. 42.

## नानार्थनिघण्टुसंग्रहः

Palm-leaf. 1 Fol. $13\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 12 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Similar to the above (anonymous).

Incomplete.

Beginning :

राजा धनपतौ चन्द्रे यक्षे क्षत्रियशक्रयोः ॥ वि ॥
अजः पितामहे विष्णौ कंदर्पे शंकरे दरे ॥ ज ॥
अजो विधिरजो विष्णुरजः शंभुरजस्तु भः ।
अजस्त्रिवार्षिको व्रीहिरजो रामपितामहः ॥ ध ॥

End :

अङ्कः स्थानेऽन्तिके मन्तौ रूपकोत्सवलक्ष्मसु ।
सूत्रं तु सूचने ग्रन्थभेदे तन्तुव्यवस्थयोः ।
यात्रा तु याचनोपायगतौ देवार्चनोत्सवे ।
उदरं जठरे युद्धे . . . ।

**823.** 28. A. 77.

## नानार्थमञ्जरी—राघवकृता

Palm-leaf. 54 Foll. $15 \times 1\frac{1}{8}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. New. Good. Good writing.

A lexicon of homonyms by Rāghava about whom nothing is known. The author refers to various authors and works on lexicography which were consulted in writing the work. It is curious to note that the two names *viz.* Vaijayantī and Yādava are dstinctly mentioned as if they were two distinct works while the Vaijayantī is generally held to have been written by Yādava *alias* Yādavaprakāśa.

Complete.

Beginning :

समस्तविद्यावेत्तारं सुमुखं श्रीविनायकम ।
अज्ञानतिमिरादित्यं विघ्नघ्नं नौमि संततम् ॥

विश्वादीनि समाहृत्य बालानां ज्ञानसिद्धये ।
कविना राघवेणाद्य कृता नानार्थमञ्जरी ॥
विश्वप्रकाशो गोपालः शेषकारो धनंजयः ।
शब्दार्णवो वैजयन्ती सूर्यो रुद्रश्च यादवः ॥
प्रतापो भागुरिर्दण्डी रासभश्च हलायुधः ।
सुभूतिर्हरिविष्णू च वररुच्यमरोत्पलाः ॥
अजयः शाश्वतश्चैत उच्यन्ते पण्डितैः पुरा ।
ओं प्रश्नेऽङ्गीकृते रोषे प्रौढे ब्रह्मणि चाव्ययम् ॥
अः स्याद्ब्रह्मणि विष्ण्वीशकूर्माङ्कणरणेषु च ।
गौरवेऽन्तः पुरे हेतौ भूषणेऽङ्घ्रावुमेज्ययोः ॥
आः प्रगृह्यः स्मृतौ वाक्ये परितापे पितामहे ।
घटे भावे च आस्तु स्यादव्ययं कोपपीडयोः ॥
आशीषदर्थेऽभिव्याप्तौ सीमार्थे धातुयोगजे ।
इर्वितर्के स्मरे हारे फणरत्नद्युतौ पुमान् ॥
अग्रे करेणुकक्ष्यान्ते गुहायां शशितेजसि ।

End :

प्रत्यक्षेऽधिकृतेऽध्यक्षो गवाक्षे जालके कपौ ।
रक्ताक्षी स्याद्वर्षभेदे ताम्रनेत्रस्त्रियामपि ॥
इति त्र्यक्षरक्षान्ताः ।
छायावृक्षो नमेरौ स्यान्महिषाक्षस्तु गुग्गुलौ ।
दिव्यचक्षुर्ज्यौतिषिके पार्थात्मज्ञानिनोरपि ॥
कमलाक्षः पद्मबीजे विष्णावपि पुमान् भवेत् ।
मल्लिकाक्षः पक्षिभेदे नीलाक्षेन्द्रायुधे पुमान् ॥
इति चतुरक्षरक्षान्ताः ॥ ९८७ ॥

Colophon :

इति राघवीये नानार्थमञ्जर्यामेवं वर्गाः परिसमाप्ताः ॥
या राघवकृता श्रेष्ठमातृकामार्गसंयुता ।
सैकाक्षरादिसंयुक्ता पूर्णा नानार्थमञ्जरी ॥

There are 2 fly-leaves added at the beginning. The first leaf gives some astronomical accounts on the lunar eclipse occurred in the year S'ukla. The second leaf contains a stanza from the Saundaryalaharī.

**824.** 33. I. 24.

## नानार्थमञ्जरी—राघवकृता

Palm-leaf. 38 Foll. $16\frac{1}{10} \times 1\frac{2}{10}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wants two Stanzas at the end; otherwise complete.

The fly-leaf in the beginning contains the following stray stanzas:

श्रीमत्प्रस्तरसद्मसौधकलशाकूपारगर्भोद्भवो
भूक्षिन्मान्यबलाधिराण्णिजसभापूर्वाद्रिमस्तस्थितः ।
कुर्वन्कूटकलोकराण्मृधनिशारम्भे स्वयं भूषितां
कारुण्याकरचन्द्रमाः सुमनसः प्रह्लादयन्नेधते ॥
श्रीमन्न्यायविधायिसद्गणवृतः प्राक्कूटकारीश्वर-
स्वर्भानुप्रथनात्तमञ्जुलयशःश्लाघ्यप्रसादोत्करैः ।
सत्ताभावुकवाग्मिचित्तकुसुदान्यामोदयन्भ्राजते
कारुण्याकरपूर्णिमेन्दुरपरः क्षोणीतलाभ्राङ्कणे ॥

**825.** 28. A. 76.

## नानार्थरत्नमाला—इरुगप्पदण्डनाथकृता

Palm-leaf. 70 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

This is a lexicon on homonyms in six kāṇḍas namely: 1. Ekākṣarakāṇḍa, 2. Dvyakṣarakāṇḍa, 3. Tryakṣarakāṇḍa, 4. Caturakṣarakāṇḍa, 5. Saṁkīrṇakāṇḍa and 6. Avyayakāṇḍa. The author Irugappa was the Daṇḍanātha or minister of Harihara II of Vijayanagar (1377 to 1404 A.D.) The author is believed to have been a Jaina and a pupil of Puṣpasena. From inscriptional evidences it is known that Irugappa erected a pillar in a Jaina temple at Vijayanagar in 1385 A.D. It is also said that Irugappa built a maṇṭapa in the Vardhamāna-temple at Tirupparuttikunram and in one of the pillars of the maṇṭapa the figure of Irugappa is carved. Therefore it is clear that our author lived in the latter half of the 14th Century A.D. Some of the MSS. of this work ascribe the authorship to Bhāskara. Perhaps it may be held that Bhāskara actually wrote the work and dedicated it to the minister Irugappa. Irugappa's name is variously mentioned in the MSS. as Nirupamadaṇḍanātha or Nigamadaṇḍanātha. The work is also called Jagadupakāriṇī in the colophons.

Complete.

Beginning :

यत्पादाम्बुरुहच्छाया देवचूडामणीयते ।
यस्य ज्ञानादयोऽनन्ताः स देवः श्रेयसेऽस्तु नः ॥
विविधग्रन्थसंदर्भविमर्दविमलीकृतम् ।
यस्य चेतः सरस्वत्या विलासमुकुरायते ॥
सोऽयं ग्रथ्नाति नानार्थरत्नमालां गुणोज्ज्वलाम् ।
श्रीमन्निगमदण्डेशो नात्यल्पां नातिविस्तराम् ॥
काण्डैश्चतुर्भिरेकद्वित्रिचतुर्वर्णवर्णितैः ।
संकीर्णाव्ययकाण्डाभ्यामिति षड्भिरनुक्रमात् ॥
कथ्यन्ते केऽपि नानार्थाः शब्दा . . .
अमी सलिङ्गनिर्लिङ्गभेदाद् द्वेधा भवन्ति हि ।
सलिङ्गास्तु तथा वृत्त्या स्त्रियां पुंसि नपुंसके ॥
स्त्रीपुंसयोः क्लीबपुंसोः स्त्रीनपुंसकयोस्त्रिषु ।
शब्दान्पुंसः स्त्रियः क्लीबान्नामलिङ्गांस्त्रिलिङ्गकान् ॥
प्रायः क्रमात्प्रवक्ष्यामि कान्तादीन् द्व्यक्षरादिषु ।
रूपभेदात्साहचर्यात्कण्ठोक्त्या वापि भावयेत् ॥
लिङ्गान्यथा . . . . पटं पूर्वेण नान्वयि ।
त्रिष्विति त्रिषु लिङ्गेषु ज्ञेयं द्वन्द्वे द्वयोरिति ॥
लिङ्गान्तरनिषेधोऽत्र शेषलिङ्गविधायकः ।

Colophon :

इति जगदुपकारिण्यामिरुगप्पदण्डाधिनाथरचितायाम् ।
द्व्यक्षरपदकाण्डोऽयं पूर्णो नानार्थरत्नमालायाम् ॥
द्व्यक्षरकाण्डः समाप्तः ।

End :

अन्तरेणाथ संबुद्धिः कृपाभेदेष्वहो बत ।
समन्ततः सर्वतोऽर्थे शोधनान्तसुखान्तयोः ॥
स्याद्वा विकल्पोपमयोरेवार्थे च समुच्चये ।

Colophon :

इत्यव्ययनानार्थोऽयं संपूर्णः ।
इति श्रीमन्निगमदण्डेशकृता नानार्थरत्नमाला संपूर्णा ॥

**826.** 22. H. 14.

## नानार्थरत्नमाला—इरुगप्पदण्डनाथकृता

Palm-leaf. 5 Foll. $12\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Very old. Much injured. Clear writing.

Contains the 1st Kāṇḍa only without the preliminary stanzas.

**827.** 22. H. 15.

## नानार्थरत्नमाला—इरुगप्पदण्डनाथकृता

Palm-leaf. 6 Foll. $13\frac{1}{4} \times 1$ inches.

4 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the 1st Kāṇḍa only without the preliminary stanzas. The author's name is mentioned as Nirupapadadaṇḍādhinātha in the colophon.

**828.** 24. L. 19.

**नानार्थरत्नमाला—इरुगप्पदण्डनाथकृता**

Palm-leaf. 58 Foll. 15¾ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the 5th Kāṇḍa.

**829.** 28. B. 14.

**नानार्थरत्नमाला—इरुगप्पदण्डनाथकृता**

Palm-leaf. 44 Foll, 14½ × 1⅛ inches. 6 lines in a page, Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Incomplete.

**830.** 24. D. 28.

**नानार्थरत्नमाला—भास्करकृता**

Palm-leaf. 12 Foll. 14⅛ × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Same work as that of Irugappadaṇḍanātha described in previous numbers. But the author's name is mentioned here as Bhāskara. (Vide the remarks on No.825.)

Breaks off in the 2nd Kāṇḍa.

**831.** 26. C. 4.

**नानार्थरत्नमाला—भास्करकृता**

Palm-leaf. 4 Foll. 13½ × 1⅛ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa only.

**832.** 26. E. 27.

**नानार्थरत्नमाला—भास्करकृता**

Palm-leaf. 61 Foll. 14¼ × 1⅛ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing. Wooden boards are added to both sides.

Complete.

**833.** 28. B. 15.

**नानार्थरत्नमाला—भास्करकृता**

Palm-leaf. 21 Foll. 15½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the third Kāṇḍa only.

The former owner of the MS.—S'rīdhara-Veṅkaṭa-Nṛsiṁha.

**834.** 28. B. 16.

**नानार्थरत्नमाला—भास्करकृता**

Palm-leaf. 37 Foll. 17 × 1⅛ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Contains the first two Kāṇḍas.

**835.** 28. B. 25.

**नानार्थरत्नमाला—भास्करकृता**

Palm-leaf. 4 Foll. 12½ × 1¼ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.





Contains a portion of the **द्व्यक्षरकाण्ड.**

**836.** 39. B. 5.

**ननार्थशब्दरत्नम् —कालिदासकृतम्**

Paper. 62 Foll. 12¾ × 8¼ inches. 20 lines in a page. English script. Old. Good. Good writing.

This is a lexicon of hononyms by an author named Kālidāsa. The work consists of three chapters, the first containing 254 verses, the second 183 verses and the third 166 verses. On the whole the work contains 603 verses.

Complete in 3 chapters.

Beginning :

तमेव शिरसा वन्दे पुण्येतरफलादिके ।
कीर्त्यं स्वमोक्षबन्धादौ सव्यवामसितासितम् ॥
अधुना पाणिनेः शक्तिचन्द्रसूर्येन्द्रनिर्मिते ।
शास्त्रे निर्णीतशब्दानां प्रकृत्यर्थौ विवर्ण्यते ॥
तत्राप्येकादिधात्वर्थवाचकत्वे नियन्त्रिते ।
महाभाष्यादिवल्लोके ग्रहीतुं न हि शक्यते ॥
अतो येनैतदखिलमायासातिशयं विना ।
ज्ञायते सुष्ठु सर्वार्थशब्दरत्नं प्रदर्श्यते ॥
वर्गान्तस्यादिवर्णान्तपदगुम्भनसुन्दरम् ।
निबन्धनत्रयाङ्कं तत् कण्ठे कुर्वन्तु पण्डिताः ॥
प्रकृतेरेव सर्वत्र सर्वलिङ्गत्वमुन्नयेत् ।
नोद्वेगस्तत्र कर्तव्यस्तुधौ भूमिकदर्शनात् ॥
ओं ब्रह्मशम्भुविष्णिवन्द्रसूर्यचन्द्रादिके तथा ।
अनन्तगजवाय्वग्निमहोदध्यादिके मतम् ॥

End :

पक्षः पार्श्वप्रियश्वाब्धिशुकाङ्गाराक्षिमूर्तिषु ।
पक्षः सुपर्ण . . . साह्यपक्षकाठिन्यकान्तिषु ॥
आचक्षा विस्तरेऽनूरौ परमात्मनि वाचके ।
विरागिणि गणे नेयपरिचारप्रभाकरे ॥

Colophon :

इति श्रीकालिदासमहाकविविरचिते नानार्थशब्दरत्ने कादिक्षान्तवर्णाद्यन्तवच्छब्दप्रकरणे एकैकधात्वर्थरमणीये तृतीयनिबन्धनं संपूर्णम् ॥

**837.** 39. B. 6.

**नानार्थशब्दरत्नव्याख्या तरला—**
**निचुलकविकृता**

Paper. 37 Foll. 12¾ × 8¼ inches. 20 lines in a page. English script. Old. Good. Good writing.

This is a commentary on the Nānārtha-s'abdaratna of Kālidāsakavi mentioned in last number. The commentary is called Taralā. The commentator Nicula is said to have been as a friend of the author of the text. It is also said that the commentary was written under the instance of the King Bhōja. It is curious to note that the three names *viz.* King Bhoja, Kalidāsa and Niculakavi are mentioned in respect of this work. However, it is not certain how far the reference of these three names will help in attributing the authorship to the famous Kālidāsa for the text, and Niculakavi for the commentary. Perhaps these names may be taken as to have been mentioned on mere fancy.

Complete.

Beginning :

कलये कटितटपटलं निटिलाक्षं निगमपटलपटुभान्तम् ।

कटकं कटकीकृतविषतटकं विकटाभिरामजटिलं तम् ॥
स्वमित्रकालिदासोक्तशब्दरत्नार्थजृम्भिताम् ।
तरलाख्यां लसद्व्याख्यामाख्यास्ये तन्मतानुगाम् ॥

अथ कविरादौ जगदीश्वराभिवन्दनलक्षणमङ्गलमाचरति—तमिति । तं प्रसिद्धम् । एवकारेणानन्यशरण्यत्वं व्यज्यते । अत एव प्रकृतघटनमिति सर्वत्र प्रमाणम् । शिरःशब्देन लौल्यता द्योत्यते । सव्यवामभागसितासितमित्यर्थः । एवं चैकाङ्गीभूतपार्वतीपरमेश्वरात्मकपरमशिवमूर्तिं वन्दत इति योजना। अधुना प्रकृते । अयमर्थः—पाणिन्यादिमहात्मपञ्चकनिर्मितवैयाकरणशास्त्रनिर्णीतशब्दस्वतन्त्रादिप्रकृत्यर्थ-मात्रविवरणं क्रियत इति । तदुक्तं रहस्ये—

स्वतन्त्रधातुतद्द्वन्द्वसंगतासंगतात्मिका ।
प्रकृतिस्तत्र विज्ञेया स कौमारे त्वयं विधिः ॥ इति॥

End :

वस निवासे । हृञ् हरणे । एभ्यः अदो इचि रोहिः प्रहिः अहिः रहः वहः । गै शब्दे निपूर्वादूहप्रत्ययः । निगूहः । सिङ् शातने सिंहः । पा पाने उकारलोपः । क्षः पक्षः । वृङ् वरणे वक्षः । चङ् याचने । आङ्पूवात् आचक्षा ।

Colophon :

इति श्रीमन्महाराजशिरोमणिश्रीभोजमहाराजप्रबोधितनिचुलकवियोगिचन्द्रनिर्मितायां महाकविकालिदासकृतनानार्थशब्दरत्नकोशरत्नदीपिकायां तरलाख्यायां सर्वं तृतीयं निबन्धनम् ।

**838.** 39. I. 16.

**नानार्थसंग्रहः—अजयपालकृतः**

Paper. 50 Foll. 8 × 6$\frac{1}{2}$ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is an old lexicon of homonyms by Ajayapāla. As the work is quoted by Vardhamāna in his Gaṇaratnamahodadhi (about 1140 A.D.) the author Ajayapāla must be earlier than 1140 A.D. The work has been published in the Madras University Sanskrit Series No. 10, in 1937. In that edition, the editor has fixed the work between 1075 and 1140 A.D. The work consists of about 750 verses.

Complete.

Beginning :

जयन्ति शास्तुः पदपङ्कजाङ्कुरा
नखाः शरच्चन्द्रमरीचिकोमलाः ।
विनम्रदेवासुरमौलिषु श्रियं
वहन्ति ये प्रस्फुटमालतीस्रजः ॥
वीक्ष्य पूर्वकविग्रन्थानकाराद्यादिभिः पदैः ।
क्रमादजयपालेन कृतो नानार्थसंग्रहः ॥
सर्वत्रादावनेकार्थः प्रथमान्तोऽत्र दर्शितः ।
वर्तमानः सप्तम्यन्ते सप्तम्यन्तैरभेदिते ॥
त्रिष्वेव बहुवचनं कृतं न चतुरादिषु ।
विना लिङ्गः विशेषेण नैवात्र पुनरुक्तता ॥

End :

क्षत्ता शूद्रात् क्षत्रियाजे प्रतीहारे च सारथौ ।
क्षणस्तु व्यापृते ज्ञेये मुहूर्तोत्सवपर्वसु ॥
क्षेत्रं देहे कलत्रे च केदारे सिद्धधामनि ।
क्षयोऽपचये रोगार्तगेहेषु राजयक्ष्मणि ॥
क्षेमस्तु कुशले दृष्टं तथा लब्धार्थरक्षणे ।
क्षुल्लकः क्षत्रजे काले कण्टकण्डूयने क्षुति ॥
इति क्षकारः ।

Colophon :

इत्यजयपालकृतो नानार्थसंग्रहः समाप्तः ।





**839.** 21. C. 69.

**नानार्थार्णवसंक्षेपः—केशवस्वामिकृतः**

Palm-leaf. 141 Foll. 14$\frac{1}{2}$ × 1$\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Clear writing.

The work gives homonymous words with their different meanings and genders in six kāṇḍas, the first kāṇḍa dealing with the words of one syllable, the second with those of two syllables and so on. Each kāṇḍa is again divided into five adhyāyas *namely*, (1) Strīliṅgādhyāya, (2) Puṁliṅgādhyāya, (3) Napuṁsakaliṅgādhyāya, (4) Vācyaliṅgādhyāya and (5) Nānāliṅgādhyāya. For the sake of convenience of reference, the words are arranged in each adhyāya in alphabetical order. The MS. contains only a fragment of the work. But it has been completely printed and published in the Trivandrum Sanskrit Series No. 23. From the introductory verses it is known that the author Kes'avasvāmin belonged to S'rīvatsagotra and was a Sāmavedin. He was an inhabitant of a village Rājendracola. His patron was Rajarājacola son of Kulottuṅga Cola who is said to have been a staunch S'aivite and patron of Pās'upata religion. It is well known that S'rī-Rāmānuja (1017 to 1137 A.D.) was summoned by Kulottuṅga to appear before his court to accept S'iva's supremacy over Viṣṇu which was denied by him. This Kulottuṅga was no other than Kulottuṅga I (1070 to 1120 A.D.) His son Rajarāja was the Viceroy in Veṅgi from 1084 to 1089. (Vide *The Cholas* by K. A. Nilakantasastri, page 31. Vol. II, part 1). It is said that Kulottuṅga's son invited Sri-Rāmānuja to Srirangam when the Ācārya was living at Melkote in his old age. Therefore, there are ample evidences to place our author in the beginning of the 12th Century A.D. Kes'avasvāmin's father was Kṛṣṇapuradeva who is mentioned as Drāviḍa and Vātsyāyana. Bhavaskanda was his preceptor. The work is also called Rājarājīya after the patron's name.

Contains the Kāṇḍas 4 complete and 5 and 6 incomplete copied in disorder.

Beginning :

अथ प्रस्तूयते काण्डं नाम्नां चतुरचामिदम् ।
तत्रापि तावत्स्त्रीलिङ्गशब्दाध्यायः प्रदर्श्यते ॥
अक्षमालां स्त्रियां विद्यादरुन्धत्यां तथापि च ।
जपसंख्यापरिच्छित्यै रुद्राक्षस्फटिकादिभिः ॥
सूत्रस्यूतैः कृते चापि वलयेऽथ निबोधत ।
अजमोदा यवानीति प्रसिद्धे भेषजान्तरे ॥
शल्मलेरपि निर्यासेऽथान्तशय्या श्मशानके ।
तथैव भूमिशय्यायामथो अपचितिः क्षये ॥

End :

हिरण्यकशिपुः पुंसि प्रह्लादपितरि स्मृतः ।
हिरण्यचित्रितकुथे पुनः स्यात्पुंनपुंसकम् ॥
हिरण्मयं तु यत्किंचित्कशिप्वर्थतया स्मृतम् ।
तत्राप्यपूरि चाध्यायः काण्डं चापि ह्यपूर्यत ॥

Colophon :

इति षडक्षरकाण्डे नानालिङ्गाध्यायः ।
समाप्तं चैतत् षडक्षरकाण्डम् ।
समाप्तश्चायं नानार्थार्णवसंक्षेप ।

इति द्रमिडवात्स्यायनभट्टकृष्णपुरदेवसूनोर्भवस्कन्दशिष्यस्य केशवस्वामिनः कृतौ नानार्थार्णवसंक्षेपे राजराजीयसंज्ञे षडक्षरकाण्डः समाप्तः ।

The scribe adds :

"रक्षन्तु वः शिक्षितपाशुपाल्यां
बाल्यादृता बर्हिशिखावतंसाः ।
प्राणाः श्रियः प्रस्तुतवेणुगीता
गीतादृताः शीलितगोपकन्याः ॥"

**840.** 10. K. 14.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Paper. 320 Foll. 14 × 6 inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The folios are arranged into three groups each group containing one Kāṇḍa. The first group contains 79 Foll. the second 160 Foll. and the third 81 Foll. The MS. contains also Bhānuji's Sudhā copied up and down the text in each page.

This is the well known lexicon containing synonyms and homonyms in three kāṇḍas by Amarasiṁha. Each kāṇḍa is divided into different vargas. The first kāṇḍa contains 12 vargas, the second 10 vargas and the third 5 vargas. The whole work consists of about 1550 verses. The author states in the preamble that he has summarized several lexicons in this work. Amarasiṁha is generally believed to have been a Buddhist. (Vide page 413 of the *History of Sanskrit Literature* by A. B. Keith, 1928.) Kṣīrasvāmin and Sarvānanda definitely mention Amarasiṁha as a Buddhist. It is said that the work Nāmaliṅgānuśāsana was translated into Chinese language before the 6th century A.D. The exact date of Amarasiṁha still remains uncertain. But most of scholars fix him in the 5th century A.D. as a contemporary of Kālidāsa.

The MS. contains the work complete.

Beginning :

यस्य ज्ञानदयासिन्धोरगाधस्यानघा गुणाः ।
सेव्यतामक्षयो धीराः स श्रिये चामृताय च ॥
समाहृत्यान्यतन्त्राणि संक्षिप्तैः प्रतिसंस्कृतैः ।
संपूर्णमुच्यते वर्गैर्नामलिङ्गानुशासनम् ॥
प्रायशो रूपभेदेन साहचर्याच्च कुत्रचित् ।
स्त्रीपुंनपुंसकं ज्ञेयं तद्विशेषविधेः क्वचित् ॥
भेदाख्यानाय न द्वन्द्वो नैकशेषो न संकरः ।
कृतोऽत्र भिन्नलिङ्गानामनुक्तानां क्रमादृते ॥
त्रिलिङ्ग्यां त्रिष्विति पदं मिथुने तु द्वयोरिति ।
निषिद्धलिङ्गं शेषार्थं त्वन्ताथादि न पूर्वभाक् ॥
स्वरव्ययं स्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदशालयाः ।
सुरलोको द्योदिवौ द्वे स्त्रियां क्लीबे त्रिविष्टपम् ॥

End :

कृतः कर्तर्यसंज्ञायां कृत्याः कर्तरि कर्मणि ।
अणाद्यन्तास्तेन रक्ताद्यर्थे नानार्थभेदकाः ॥
षट्संज्ञकास्त्रिषु समा युष्मदस्मत्तिङव्ययम् ।
परं विरोधे शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः ॥

Colophon :

इति लिङ्गादिसंग्रहः ।

इत्यमरसिंहकृतौ नामलिङ्गानुशासने ।
काण्डस्तृतीयः सामान्यः साङ्ग एव समर्थितः ॥





Date of copying :

शके. १७३६ भवनामसंवत्सरे पौषकृष्णप्रतिपत् .

**841.** 10. K. 15.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Paper. 177 Foll. 11½ × 4½ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The folios are arranged in three sets and in each set they have been given separate numbers.

Complete.

**842.** 20. D. 30.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 8 Foll. (2-9) 17½ × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Svargavarga only in the first kāṇḍa without beginning.

The fly-leaf gives the name of Kumāratātāchārya son of Kṛṣṇatātācārya probably the former owner of the MS.

**843.** 20. D. 31.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम् (आन्ध्रटीकासहितम्)

Palm-leaf. 8 Foll. 16 × 1⅛ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

Contains portions of the 1st and 2nd Vargas of the 3rd Kāṇḍa.

Two extra leaves are added at the end and they contain a few lines of the Puruṣasūktabhāṣya (anonymous.)

**844.** 20. D. 41.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 8 Foll. 17 × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the 3rd Kāṇḍa only breaking off in the 2nd Varga.

The fly-leaf at the beginning reads the following verse in praise of Sri-Vedāntadesika :

"नौमि श्रीमन्तमन्तर्मुखसुखरहयग्रीवहेषामितोष-
प्रक्षुभ्यद्वैरिविद्वत्प्रणमितमकुटीराजिनीराजिताङ्घ्रिम् ।
प्रातस्याम्भोजपालीगलितमधुझरीमाधुरीधुर्यवाणी-
श्रेणीभव्यप्रचारं फणिधरगिरिगशीशावण्टावतारम् ॥"

**845.** 21. R. 10.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 84 Foll. 13½ × 1³⁄₁₀ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the S'ūdravarga in the second Kāṇḍa.

**846.** 22. L. 26.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम् (द्राविडटीकासहितम्)

Palm-leaf. 36 Foll. 18½ × 1⅜ inches.

8 lines in a page. Grantha and Tamil. Old. Injured. Good writing.

Accompanied by Tamil meaning (anonymous).

Contains the 1st Kāṇḍa only.

The fly-leaf gives the name of the former owner of the MS.—Vijayarāghavāchāriar son of Rāmaswāmi Ayyangar of Pārāśūr.

**847.** 22. L. 47.

**नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतन्**

Palm-leaf. 20 Foll. $16\frac{1}{4} \times 1\frac{3}{8}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the 1st Kāṇḍa almost complete.

The fly-leaf at the beginning contains the name Rāmānuja probably of the former owner of the MS. and reads the following verse:

ज्ञानानन्दमयं देवं निर्मलस्फटिकाकृतिम् ।
आधारं सर्वविद्यानां हयग्रीवमुपास्महे ॥

**848.** 22. M. 12.

**नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 16 Foll. $17\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

The leaves are numbered 1 to 20; but leaves Nos. 4, 7, 12 and 13 are missing.

Contains the 1st Kāṇḍa only with gaps in the middle.

**849.** 23. A. 7.

**नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्**
**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 24 Foll. $16 \times 1\frac{3}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Accompanied by a Telugu gloss. From the following stanza found at the end, the Telugu gloss seems to have been added by Nārāyaṇa, son of Buccana of Timmaya family in Gautamagotra. The gloss is called Nārāyaṇiyamu.

Contains the Avyayavarga only in the third Kāṇḍa.

The following stanza is found at the end:

" श्रीमत्तिम्मय्यवंशोदधिरजनिपतिर्नन्दपुर्यन्ववाय:
श्रीमद्बुच्चन्नधीमद्विबुधवरगुणावासभूम्यात्मजोऽयम् ।
श्रीमान्नारायणाख्यो गुणमणिवसतिर्गौतमादात्तगोत्र:
सम्यग्बुद्ध्वा विशिष्यामरहरिवचनं स्वीयनामाङ्कमैच्छत् ॥

**850.** 24. E. 19.

**नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्**
**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 127 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{7}{8}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides. Some blank leaves are added at the beginning and end.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

Contains the third Kāṇḍa only.





The date of copying and the name of the scribe: The third day of the dark fortnight of the Kārtika month in the year Nandana. Copied by Nāraṇappa son of Guṇṭūru S'vanambhāga Subbaṇṇa.

The scribe adds the following stanzas at the end:

सरभसकरवेगभ्रष्टवर्णादिदोषो
यदि भवति न वाच्य: पुस्तके हस्तदोष: ।
सकलमनुमतं स्यात् सद्गुणग्राहकाणां
करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्त: ॥
बिन्दुदुर्लिपिविसर्गवीथिका-
श्रृङ्गपङ्क्तिपदभेददूषणम् ।
हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वकं
क्षन्तुमर्हथ समीक्ष्य सज्जना: ॥
उदकानलपूरेभ्यो मूषकेभ्यस्तथैव च ।
कष्टेन लिखितं ग्रन्थं यत्नेन परिपालयेत् ॥
यादृशं पुस्तकं दृष्टं तादृशं लिखितं मया ।
अबद्धं वा सुबद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥

**851.** 24. E. 22.

**नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्**
**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 63 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

Contains the first Kāṇḍa only.

Two blank leaves are added at the end.

**852.** 24. E. 31.

**नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्**
**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 154 Foll. $15\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

Contains the second Kāṇḍa only.

The date of copying: Sunday, the 10th of black fortnight of Āṣāḍha month of the year Nandana.

The name of the scribe: Nāraṇappa son of Guṇṭūru S'vanambhāga Subbaṇṇa.

The scribe adds at the end the same stanzas as given in No. 850 above.

Eight blank leaves are added at the end.

**853.** 24. E. 32.

**नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 55 Foll. $15 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Contains the second Kāṇḍa complete and the third Kāṇḍa incomplete breaking off in the Nānārthavarga.

**854.** 24. E. 40.

## नामलिङ्गानुशासनम्--अमरसिंहकृतम

Palm-leaf. 21 Foll. $15 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the 1st Kāṇḍa only complete.

The following verses are added at the end :

"कवेरमरसिंहस्य कृतिरेषा सुनिर्मला ।
आचन्द्रतारकं नाम नामलिङ्गानुशासनम् ॥
अमरे प्रथमे काण्डे वर्गा द्वादशसंख्यकाः ।
अर्धोनाशीतिसहितद्विशतश्लोकसंख्यकाः ॥"

Four blank leaves are added at the end.

**855.** 24. N. 22.

## नामलिङ्गानुशासनम्--अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 8 Foll. $11\frac{1}{10} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Breaks off in the Digvarga of the first Kāṇḍa.

**856.** 25. B. 23.

## नामलिङ्गानुशासनम्--अमरसिंहकृतम् (द्राविडटीकासहितम्)

Palm-leaf. 13 Foll. $17\frac{3}{8} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 9 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing.

Accompanied by Tamil meaning (anonymous).

Contains the Avyayavarga only in the third Kāṇḍa.

Two extra leaves are added at the beginning and they contain the following stanzas :

वदन्ति विश्वं कवयः स्म नश्वरं
पश्यन्ति चाध्यात्मविदो विपश्चितः ।
तथापि मुह्यन्ति तवाज मायया
सुविस्मितं कृत्यमिदं नतोऽस्मि तम् ॥
यः स्वानुभावमखिलश्रुतिसारमेक-
मध्यात्मदीपमतितीर्षयतां तमोऽन्धम् ।
संसारिणां करुणयाह पुरातिगुह्यं
तं व्याससूनुमुपयामि गुरुं मुनीनाम् ॥
जैनौ यादवभास्करौ प्रविदितौ बौद्धाग्रणीः शंकरो
वेदान्तार्थकदर्थनेन जगतो जाग्रत्यमी वञ्चने ।
त्रीनेतान् शिरसि प्रहर्तुमनिशं दण्डास्त्रयो वैणवा
हस्ते यस्य समिन्धते स जयति श्रीमान् यतीनां पतिः ॥
ताराविष्णू रथत्विद्खगहृदयरमास्कन्दसबुद्धयः क्व
क्व स्याद्धातुत्रयं लुग्विकरणपठितं कुत्र तत्त्वावबोधः ।
चत्वारस्तद्धितान्ताः क्व नु खलु विगतैकैकवर्णस्वभावाः
सूत्रं किं पाणिनीयं विलसति न सहस्रोक्तिभिर्भास्करेऽपि ॥
ज्ञाते तत्पुरुषेऽपि तत्पुरुषति त्वं नाम शैवाग्रणी-
रन्यः कोपि समाश्रयेदिह बहुव्रीहौ बहुव्रीहिभाक् ।
श्रीरामेश्वर कर्मधारयमुरीकुर्वन्कविर्भास्कर-
स्तस्मादेष्वपि कर्म धारयति न द्वन्द्वेऽपि न द्वन्द्वति ॥

The fly-leaf at the end reads the following :

कर्मज्ञानभक्तीनां भक्तिप्रपत्त्योर्वा साधनत्वं शास्त्रसिद्धं तात्पर्याविरुद्धं च । साधनानुष्ठानयोग्यं त्रैवर्णिकजन्म । अत्रैवर्णिकजन्म . . . . . द्वारा जन्मान्तरे साधनानुष्ठानयोज्यजन्मप्राप्तिद्वारा साधनानुष्ठानेन परगतिप्राप्तिरिति शास्त्रीयसरणिः । तात्पर्यनिष्ठानां पदत्रयार्थनिष्ठारूपाकारज्ञानमुखेन कैंकर्यलक्षणस्वरूपाविर्भावात्मकपरगतिप्राप्तिः सिद्धोपायनिष्ठया । शास्त्रोक्तवर्णधर्मानुष्ठानपराणां त्रैवर्णिकजन्मनां स्वरूपादिगोचर . . . . त्यं गृहस्थानां ब्राह्मं संन्यासिनां स्मृतमित्यादिप्रमाणानुसारेण स्वार्थप्रवृत्तिफलीभूतपुण्यलोकादिप्राप्तिरूपापरगतिप्राप्तिरेव संभाविता । तेषामेव वर्णोत्कर्षा . . . क्षणमोक्षेच्छूनां सदाचार्यकटाक्षपात्रभूतानां स्वरूपयाथात्म्यभूतपारतन्त्र्यानुगुणं स्थावरादिपर्यन्तमत्रैवर्णिकं जन्मैवापेक्षितम् । न त्वहंकारहेतुभूतं साधनानुष्ठान . . . . त्रय्यन्तनिष्णातानां तात्पर्यनिष्ठानां निष्कर्षः ।

त्वं यादृशोऽसि कमलामपि तादृशीं ते
दारान्वदन्ति युवयोर्न तु भेदगन्धः ।
मायाविभक्तयुवतीतनुमेकमेव
त्वां मातरं च पितरं च युवानमाहुः ॥
अनन्याधीनकल्याणमन्यमङ्गलकारणम् ।
जगन्निदानमद्वन्द्वं द्वन्द्वं वन्दामहे महः ॥





**857.** 25. C. 27.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 20 Foll. $12 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Illegible writing.

Breaks off in the Siṁhādivarga in the 2nd Kāṇḍa.

**858.** 25. C. 43.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम् (द्राविडटीकासहितम्)

Palm-leaf. 22 Foll. $17 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Clear writing.

Accompanied by Tamil meaning (anonymous).

Contains the first Kāṇḍa only.

The fly-leaf at the beginning states that the MS. was made gift by Aṇṇāśāstri to Chinna Subbu on Wednesday the 23rd of the month of Ādi in the year Khara.

The Date of the MS. is given as the 16th day of the month of Āvaṇi in the year Pramāthi.

The fly-leaf at the end reads the following verses :

कुशासने दरिद्रः स्यात्पाषाणे व्याधिरेव च ।
धरण्यां दुःखसंभूतिः पल्लवे चित्तविभ्रमः ॥
तृणासने यशोहानिः सौभाग्यं दारुकासने ।
वस्त्रासने व्याधिनाशः कम्बले दुःखमोचनम् ॥
कृष्णासने ज्ञानसिद्धिर्मोक्षश्रीर्व्याघ्रचर्मणि ।
प्राच्यां दिशि मुखे वश्यमाग्नेय्यां व्याधिरेव च ॥
दक्षिणे . . . नैरृते मरणं ध्रुवम् ।
पश्चिमे त्वर्थलाभः स्याद्वायव्यां कर्षणं तथा ।
उत्तरे शान्तिदं चैव ऐशान्ये मोक्षसंभवः ॥

**859.** 25. D. 5.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 30 Foll. $19\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Very much injured. Clear writing.

Breaks off in the Vanauṣadhivarga in the second Kāṇḍa.

**860.** 25. D. 25.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 54 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{3}{8}$ inches. 8 lines in a page. Old. Injured. Good writing.

Contains the second Kāṇḍa complete and third Kāṇḍa incomplete.

The former owner of the MS. and the date of copying: Rangaswami, son of Seṣadri Ayyangar of Malayaṁkulam Village. 25th day of the Vaikāsi month in the year Pramoda.

One extra leaf added at the end reads a few stanzas from Srīharṣa's Naiṣadhīyacarita.

**861.** 25. E. 10.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 12 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains a fragment of the 1st Kāṇḍa.

**862.** 25. I. 11.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**
**(द्राविडटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 21 Foll. $14 \times 1\frac{1}{8}$ inches. 6 lines in a page. Grantha and Tamil. Old. Injured. Good writing.

Accompanied by Tamil meaning (anonymous).

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

**863.** 25. L. 12.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 69 Foll. $13\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Breaks off in the second Kāṇḍa.

The former owners of the MS.: Ranganātha and Rāmasvami.

**864.** 26. C. 10.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 51 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the second Kāṇḍa only.

**865.** 26. G. 1.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 31 Foll. $15\frac{1}{4} \times 1$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete.

The fly-leaf at the beginning mentions the names of Kṛṣṇayyar and Vijayarāghavāchāriar probably as the former owners of the MS.

**866.** 26. I. 18.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 11 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

Six extra leaves added at the end read the following verses from various lexicons.

. . दूरान्यमुख्येऽपि परोऽरिपरमात्मनोः ।
धान्यादेर्वीवधप्राप्तिरा . . . . . ॥
तन्त्रं स्वराष्ट्रचिन्तायामावापः परचिन्तनम् ।





शास्त्रौषधान्तमुख्येषु . . . . . ॥
मन्त्रजिह्वः सप्तजिह्वः स्रुतजिह्वो हव्यवाहनः ।
चपलः पारदे शैघ्र्ये दुर्विनीतेऽनवस्थिते ॥
पक्षः पार्श्वतरौ साध्यसहायबलिभित्तिषु ।
विश्वावसोस्तु बृहती तुम्बुरोस्तु कलावती ॥
महती नारदस्य स्यात् सरस्वत्यास्तु कच्छपी ।
स्थापत्येऽधिपतौ तक्षिण धनपतिः सचिवेऽपि च ॥
कलाशिल्पे वित्तवृद्धौ चन्द्रांशे कलशे कलौ ।
गणस्त्वावृत्तिशब्दादिज्यास . . . तन्तुषु ॥
क्लीबे तु मध्योऽवकाशे तादर्थ्येऽवसरेऽवधौ ।
छाया त्वनातपे कान्तौ प्रतिबिम्बार्कजाययोः ॥
वणिङ्मूलधने पा . . . भाण्डं भूषावभूषयोः ।
इलावृतं सौमेरवं सुमेरोः परतो हि तत् ॥
प्रियको रोमभिर्युक्तो मृदुश्च मसृणैर्घनैः ।
रल्लकः कम्बलमृगे कम्बलेऽपि प्रकीर्तितः ॥
द्वन्द्वं युग्मं हिमोष्णादि मिथुनं कलहेऽपि च ।
कण्ठजो रोचमानस्तु स्वामिसौभाग्यवर्धने ॥
पङ्क्तीकृतानामाधानं नमिनोर्नमनाकृतिः ।
अतिवेगसमायुक्ता गतिरूर्मिरुदाहृता ॥
अपरः पश्चिमः पादः (इति गजप्रकरणे ।)
श्रीवृक्षको वक्षसि चेद्रोमावर्ते मुखेऽपि च ॥
वेणौ द्रुमाङ्गे रोमाञ्चे क्षुद्रशत्रौ च कण्टकः ।
दरोऽस्त्री शङ्खभीगर्तेष्वल्पार्थे त्वव्ययेऽपि च ॥
विवधो वीवधो हारः पर्याहारश्च कथ्यते ।
तीर्थं जलावतारे च मन्त्राद्यष्टादशस्वपि ॥
समयानिकषाशब्दौ सामीप्येऽप्यव्यये मतौ ।
ऊर्मिरुत्कलिकोल्लोलकल्लोलौ लहरी तथा ॥
तिर्यग्दन्तप्रहारस्तु गजः परिणतो मतः ।
पादकर्मयुतं प्रोक्तं यानमङ्कुशवारणम् ॥
पर्याप्तमुपसंपन्नपूर्तिः सौहित्यमुच्यते ।
पश्यतो यो हरत्यर्थं स चोरः पश्यतोहरः ॥

आवेशिकः प्राघुणिक आगन्तुरतिथिस्तु सः ।
गणस्त्वावृत्तिशब्दादिज्यासन्ध्याक्षततन्तुषु ॥
प्रकृतिः पञ्चभूतेषु प्रधाने मूलकारणे ।
. . . दिष्टं वर्तुलाकारं करिका नखरेखिका ॥
सारसो मैथुनी कामी गोवर्धः पुष्कराह्वये ।
अजातशत्रुः शल्यारिर्धर्मपुत्रो युधिष्ठिरे ॥
केवलः कृत्स्नसाकल्ये केवलं चावधारणे ।
भूमिका रचनायां स्यान्मूर्त्यन्तरपरिग्रहे ॥
स्वेच्छायदृच्छास्वच्छन्दस्वैरिताश्चेरिताः समाः ।
अङ्कः समीप उत्सङ्गे चिह्ने स्थानापराधयोः ॥

**867.** 27. F. 46.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 27 Foll. $14\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains a fragment of the first and second Kāṇḍas.

Reads the following stanzas in the beginning:

"शुक्लाम्बरधरं विष्णुं + सर्वविघ्नोपशान्तये ।
वागर्थाविव संपृक्तौ + पार्वतीपरमेश्वरौ ॥
ज्ञातस्तेन समस्तशास्त्रविषयस्तस्याप्यनल्पा मतिः
शब्दज्ञानमहोदधेरुपतटं तेनैव दृष्टं पुनः ।
काव्यं कर्तुमलं मनोहरमसौ शब्दैर्जनानां प्रियै-
र्येनैवामरकोश एष पठितः शास्त्रादिसारो वरः ॥"

The fly-leaf at the end reads the following stanza:

"हारो भाति कुचद्वयं तव शिवे मध्यं वपुस्ते वचः
केशा नासिकमौक्तिकं च वदनं रोमावली लोचने ।
गङ्गावद्गजकुम्भवद्गगनवद्गाङ्गेयवद्गेयव-
ज्जम्बूवज्जलबिन्दुवज्जलजवज्जम्बालवज्जालवत् ॥"

**868.** 28. B. 9.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 85 Foll. 17½ × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Foll. Nos. 1, 27 and 65 are missing.

Wants the beginning in the first Kāṇḍa and goes on up to the end of the third Kāṇḍa with some gaps in the middle.

**869.** 28. B. 10.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 106 Foll. 14¾ × 1 inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing. Each stanza is written in a separate line.

Breaks off in the third Kāṇḍa.

Contains the following stanza in the beginning:

"वागर्थाविव संपृक्तौ + पार्वतीपरमेश्वरौ ॥"

**870.** 28. B. 11.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 76 Foll. 17 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Foll. Nos. 1, 2, 68 and 69 are missing.

Wants beginning in the first Kāṇḍa and breaks off in the third Kāṇḍa.

**871.** 28. B. 12.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 98 Foll. 17 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

**872.** 28. B. 13.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 100 Foll. 16 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

The following stanzas are added in the beginning:

"शुक्लाम्बरधरं विष्णुं + सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
वागर्थाविव संपृक्तौ + पार्वतीपरमेश्वरौ ॥
ज्ञानानन्दमयं देवं + हयग्रीवमुपास्महे ॥"

The last-leaf gives the total number of verses of the work thus:

| | | | |
|---|---|---|---|
| 1st | Kāṇḍa | = | 313 |
| 2nd | ,, | = | 760 |
| 3rd | ,, | = | 492 |
| | Total | | 1565 |

The former owner of the MS.—Chellam son of Subrahmaṇya.

The name of the scribe: Rāmacandra.

The date of copying: Uttarāṣāḍha. 25th day of Tai month in the year Nala.

Reads the following stanza at the end:

"मणिग्रीवपुरेशाय ताम्रातटनिवासिने ।
आर्याम्बाप्राणनाथाय महादेवाय ते नमः ॥"





**873.** 28. B. 18.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 50 Foll. 15½ × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wants the beginning in the first Kāṇḍa and breaks off in the Kṣatriyavarga in the second Kāṇḍa.

**874.** 28. B. 19.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 47 Foll. 14¾ × 1½ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Breaks off in the Manuṣyavarga in the second Kāṇḍa.

**875.** 28. B. 20.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 74 Foll. 15½ × 1⅛ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the second Kāṇḍa complete.

Two extra leaves at the end repeat a few stanzas of the second Kāṇḍa.

**876.** 28. B. 21.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 54 Foll. 19 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

The first-leaf is half-broken.

Almost complete.

The former owner of the MS.—Rājagopālācarya.

The fly-leaf at the end reads the following stanzas:

"श्रीमत्पराङ्कुशयतीन्द्ररमानिवास-
श्रीरङ्गनाथशठकोपमुखैर्मुनीन्द्रैः ।
संप्रेक्षितं करुणया परिपूर्णबोधं
श्रीमत्पराङ्कुशयतीन्द्रगुरुं भजामः ॥
श्रीरङ्गनाथशठकोपयतीन्द्रपाद-
पङ्केरुहप्रवणचित्तमुदारबोधम् ।
श्रीवीरराघवयतीन्द्रदयावलम्बं
श्रीमच्छठारियतिवर्यगुरुं भजामः ॥"

**877.** 28. B. 22.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 68 Foll. 16 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Kāṇḍas 1 and 2 complete.

The following stanza is added in the beginning:

"वागर्थाविव संपृक्तौ + पार्वतीपरमेश्वरौ ॥"

**878.** 28. B. 26.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 55 Foll. 14¼ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Wants beginning in the Vanauṣadhivarga and breaks off in the Manuṣyavarga in the second Kāṇḍa.

**879.** 28. B. 27.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 44 Foll. 17½ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete.

**880.** 28. B. 28.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 145 Foll. 7¾ × 1½ inches. 8 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Kāṇḍas 1 to 3 complete.

**881.** 28. B. 30.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 17 Foll. 14½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good. Good writing.

Breaks off in the Siṁhādivarga in the second Kāṇḍa.

**882.** 28. B. 31.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 20 Foll. 17 × 1½ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Wants beginning in the Nāṭyavarga in the first Kāṇḍa and goes on up to the end of the third Kāṇḍa.

**883.** 28. B. 32.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 33 Foll. 17½ × 1½ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Contains the third Kāṇḍa complete.

The last leaf contains the following stanzas:

"निक्षिप्तदुष्टकटुपाठतृणादिनुत्त्यै
व्याख्यातृसूक्तिपरिशोधितमात्तहर्षम् ।
आस्वादयन्त्वमरसिंहवचोऽभिधान·
हैयङ्गवीनमनघा रसिका यथेष्टम् ॥
प्रबोधिनी दीक्षितीया टीका वेङ्कलिङ्गिनी ।
बालप्रबोधिनी वन्द्यघटी क्षीरतरङ्गिणी ॥
टीकाषट्कविनिष्णातास्तेऽत्र जानन्ति मे श्रमम ।
कवेरमरसिंहस्य कृतिरेषातिनिर्मला ।
आचन्द्रतारकस्थात्र नामलिङ्गानुशासनम् ॥
ज्ञातस्तेन समस्तशास्त्रविषयस्तस्याप्यनल्पा मति:
शब्दज्ञानमहोदधेरुपतटं तेनापि दृष्टं पुन: ।
काव्यं कर्तुमलं मनोहरमसौ शक्तो जनानां प्रियो
येनैवामरकोश एष पठित: शास्त्रातिसारो वर: ॥
या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवै: सदा पूजिता
सा मां पातु सरस्वती भगवती नि:शेषजाड्यापहा॥"

**884.** 28. B. 33.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 23 Foll. 17⅛ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the third Kāṇḍa complete except the last three lines.

**885.** 28. B. 34.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 21 Foll. 18 × 1½ inches.





7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the third Kāṇḍa incomplete.

An extra leaf at the end repeats a portion of the Avyayavarga.

**886.** 28. B. 35.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 12 Foll. 15½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the vargas Vyoma to Dhī, Naraka to Vāri in the first Kāṇḍa, Bhūmi to S'aila and Brahma (incomplete) in the Second Kāṇḍa.

**887.** 28. B. 37.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 150 Foll. 15½ × 1¼ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

The former owner of the MS.—Nāgu who allowed one Subrahmaṇyadīkṣita to read the MS.

The date of copying: 13th day of Vaikās'i month in the year Vikṛti.

**888.** 28. B. 38.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 18 Foll. 12¾ × 1⅛ inches. 13 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the third Kāṇḍa complete.

**889.** 28. B. 40.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 23 Foll. 15½ × 1⅛ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the third Kāṇḍa only incomplete.

The name of the former owner of the MS.—Vis'ves'varuḍu.

**890.** 28. B. 42.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 24 Foll. 17½ × 1 inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the second Kāṇḍa incomplete.

The names of the former owners of the MS.—Nārāyaṇāchārya and S'rīnivāsa.

**891.** 28. B. 43.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 25 Foll. 14½ × 1⅛ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

**892.** 28. B. 44.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 27 Foll. 12 × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete.

A fly-leaf at the beginning mentions the name of the former owner of the MS: Vis'ves'varuḍu. Another leaf at the end contains a domestic private account of the owner.

**893.** 28. B. 45.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 19 Foll. 17 × 1⅛ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

The name of the former owner of the MS.—S'rīnivāsa.

**894** 28. B. 47.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 24 Foll. 15 × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete.

The fly-leaf at the beginning contains the following stanzas:

"शुक्लाम्बरधरं विष्णुं + सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
ज्ञातस्तेन समस्तशास्त्रविषयस्तस्याप्यनल्पा मतिः
शब्दज्ञानमहोदधेरुपतटं तेनैव दृष्टं पुनः ।
काव्यं कर्तुमलं मनोहरमसौ शब्दैर्जनानां प्रियै-
र्येनैवामरकोश एष पठितः शास्त्रातिसारो वरः ॥
वागर्थाविव संपृक्तौ + पार्वतीपरमेश्वरौ ॥"

**895.** 28. B. 48.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 33 Foll. 12 × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Clear writing.

Contains the second Kāṇḍa incomplete.

The fly-leaf at the end contains a stanza from the Sivānandalaharī.

The name of the former owner of the MS: Vis'ves'varuḍu.

**896.** 28. B. 50.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 33 Foll. 16½ × 1 inches. 4 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Breaks off in the first Kāṇḍa.

The name of the former owner of the MS.—Parames'varan.

**897.** 28. C. 1.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**
**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 14 Foll. 16½ × 1½ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

Contains the second Kāṇḍa incomplete.

**898.** 28. C. 2.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**
**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 46 Foll. 13 × 1⅜ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.





Accompanied by Telugu gloss called Amarapañcikā written by Veṅkaṭes'opādhyāya.

Contains the first Kāṇḍa complete.

Adds the following stanza in the beginning:

"वागर्थाविव संपृक्तौ + पार्वतीपरमेश्वरौ ॥"

**899.** 28. C. 3.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**
**(द्राविडटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 48 Foll. 14½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing.

Accompanied by Tamil gloss written by Vaidyanātha which begins with the following stanzas in Sanskrit:

बालव्युत्पादनार्थाय वैद्यनाथेन यज्वना ।
क्रियतेऽमरकोशस्य व्याख्या द्राविडभाषया ॥
पदवाक्यप्रमाणानां पारगैः पूर्वसूरिभिः ।
निर्णीय लिख्यते योऽर्थः स एवात्र विलिख्यते ॥

Breaks off in the Bhogivarga in the first Kāṇḍa.

The fly-leaf at the beginning reads the following stanza:

"ज्ञातस्तेन समस्तशास्त्र + शास्त्रातिसारो वरः ॥"

**900.** 28. C. 4.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**
**(द्राविडटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 40 Foll. 16¼ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Clear writing.

Accompanied by Tamil meaning (anonymous).

Wants the beginning otherwise the first Kāṇḍa is complete.

The name of the scribe: Vedāntācārlu of Vājapeyapuram.

The date of copying. 3rd day of Āni month in the year Vikṛti.

**901.** 28. C. 5.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**
**(द्राविडटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 79 Foll. 16¾ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Much injured. Clear writing.

Accompanied by Tamil meaning (anonymous).

Contains the third Kāṇḍa almost complete.

**902.** 28. C. 7.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**
**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 126 Foll. 14½ × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

Breaks off in the Vais'yavarga in the second Kāṇḍa.

The name of the scribe: Nāraṇappayya.

**903.** 28. C. 8.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम् (बालप्रबोधिकाटीकासहितम्)

Palm-leaf. 7 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Accompanied by the Telugu gloss called Bālaprobodhikā written by Tiruveṅkaṭapa son of Cina Timmadīkṣita and grandson of Tirumalaguru who was the son of Veṅkaṭes'vara *alias* Annamācārya of Tālappākka family. The author belonged to Bhāradvājagotra and Ṛgvedasākhā. Cina Tamma, the author's father is said to have lived in the village Nandivara. The author seems to have written another gloss in Telugu and Sanskrit by the name Gurubālaprobodhikā which will be noticed in further No. 934.

Contains the first varga of the first Kāṇḍa incomplete.

Begins with the following verses :

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
श्रीवेङ्कटेशेन सरोजजाता
सेयं सरोजालयलालनीया ।
इतीव नित्यं हृदयारविन्दे
निवेशिता मां कमलालयाव्यात् ॥
आसीदासेतुनीहारगिरिविख्यातनामवान् ।
तालप्पाक्कान्नमाचार्यो वेङ्कटेशवरश्रितः ॥
ततोऽभवत्तिरुमलगुरुर्गुरुसमानधीः ।
भारद्वाजान्वयपयःपारावारकलानिधिः ॥
तस्मादभून्नन्दिवरवरहारहरिन्मणिः ।
दीक्षितश्चिन्नतिम्माख्यो मुक्ताच्छत्रद्वयाङ्कितः ।
तदात्मजन्मा तिरुवेङ्कडपाख्यो बुधाग्रणीः ।
ऋग्वेदसरसीहंसो हंसो मित्रसरोरुहाम् ॥
आलोक्य दीक्षितायादिटीका बालप्रबोधिकाम् ।
टीकाममरसिंहस्य रचयत्यान्ध्रभाषया ॥

**904.** 28. C. 9.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम् (आन्ध्रटीकासहितम्)

Palm-leaf. 14 Foll. $16\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

Breaks off in the Kālavarga in the first Kāṇḍa.

**905.** 28. C. 13.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम् (द्राविडटीकासहितम्)

Palm-leaf. 43 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Clear writing.

Accompanied by Tamil meaning (anonymous).

Wants the beginning and end in the first Kāṇḍa.

**906.** 29. A. 12.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 17 Foll. $17 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.





Contains the first Kāṇḍa only.

Six blank leaves are added at the end.

Then a leaf is added and it contains a few stanzas from the Meghadūta of Kālidāsa.

The fly-leaf at the end reads the following stanza :

" रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं
भास्वानुदेष्यति हसिष्यति पङ्कजश्रीः ।
इत्थं विचिन्तयति कोशगते द्विरेफे
हा हन्त हन्त नलिनीं गज उज्जहार ॥ "

**907.** 29. B. 10.

### नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 36 Foll. $14\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Foll. 11. 22 and 23 are missing.

Breaks off in the Vanauṣadhivarga in the second Kāṇḍa with gaps in the middle.

**908.** 29. B. 28.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 51 Foll. $13\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains up to the end of Brahmavarga in the second Kāṇḍa.

**909.** 29. B. 30.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 19 Foll. $15\frac{1}{2} \times 1$ inches. 4 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains a fragment of the 1st and 2nd Kāṇḍas.

**910.** 29. D. 14.

### नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 95 Foll. $18 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete.

The fly-leaf at the end contains a few stanzas from the Saṁkṣeparāmāyaṇa.

**911.** 29. F. 13.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 59 Foll. $14 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

Date of copying etc. विजयनामसं-श्रावणमास-कृष्णदशमीशुक्रवारार्द्रानक्षत्रे वेङ्कटार्येण लिखितम् ।

**912.** 29. I. 27.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 39 Foll. $17 \times 1\frac{1}{3}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Contains the second Kāṇḍa only.

**913.** 29. K. 2.

### नामलिङ्गानुशासनम् —अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 117 Foll. $12 \times 1$ inches.

6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

The date of copying: Mārgasīrṣa month of the year S'ukla.

The name of the scribe: Mokṣakuṇḍa Subbāvadhāni.

**914.** 29. N. 21.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 88 Foll. 15⅞ × 1 inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Complete.

**915.** 30. L. 7.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

**(आन्ध्रटीकासहितम्)**

Palm-leaf. 56 Foll. 16½ × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Accompanied by Telugu meaning (anonymous).

The MS. reads many additional verses in the text.

Contains the second and the third Kāṇḍas incomplete.

The date of copying: Sunday the 10th of Phālguna month in the year Prajotpatti.

The name of the scribe: Koḍūri Liṅgayya.

**916.** 30. M. 8.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 24 Foll. 16½ × 1⅛ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Each verse is written in a separate line.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

The fly-leaf at the beginning reads the following stanzas:

"जिनस्य लोकत्रयवन्दितस्य
प्रक्षालयत्पादसरोजयुग्मम् ।
नखप्रभादिव्यसरित्प्रवाहै:
संसारपङ्कं मयि गाढलग्नम् ॥
नम: श्रीशान्तिनाथाय कर्मारातिविनाशिने ।
पञ्चमश्चक्रिणां यस्तु कामस्तस्मै जिनेशिने ॥"

The name of the former owner of the MS.: Ayyanappan, the first son of Bhūpālanayinār.

**917.** 33. A. 5.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Palm-leaf. 93 Foll. 15 × 1½ inches. 6 lines in a page. Oriya script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete.

**918.** 40. D. 33.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Paper. 91 Foll. 10½ × 5 inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Complete.





**919.** 42. B. 34.

**नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्**

Paper. 40 Foll. 17 × 3½ inches. 5 lines in a page. Beṅgāli script. Old. Injured. Good writing.

Wants the first leaf in the beginning and breaks off in the Manuṣyavarga in the second Kāṇḍa.

**920.** 24. D. 10.

**नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड)**
**—वेंकटेश्वरकृता**

Palm-leaf. 157 Foll. 13½ × 1½ inches. 8 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing.

This is a brief gloss in Tamil on Amarasiṁha's Nāmaliṅgānus'āsana by Veṅkaṭes'vara of Ātreyagotra son of Liṅgappasūri. The author first divides the verses into separate words and then gives the Tamil meaning of them in prose order. He also occasionally adds Sanskrit explanation for certain words. The gloss is called Amarapañcikā. The work has been described in Nos. 1707 and 1708 of the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Madras Government Oriental MSS. Library, Vol. III, wherein the extract of Tamil meaning is given.

Complete in three Kāṇḍas.

Beginning:

श्रीशैलवेंकटेशानावानम्य शिवकेशवौ ।
बालकानन्दजननीं करोम्यमरपञ्चिकाम् ॥

यस्य, ज्ञानदयासिन्धो:, अगाधस्य, अनघा:, गुणा:, सेव्यताम्, अक्षय:, धीरा:, स:, श्रियै, च, अमृताय, च । हे धीरा: युष्माभि: ज्ञानदयासिन्धो: अगाधस्य यस्यानघा: गुणा: सन्ति अक्षय: स: श्रियै च अमृताय च सेव्यताम् । Then Tamil meaning is given. समाहृत्य, अन्यतन्त्राणि, संक्षिप्तै:, प्रतिसंस्कृतै:, संपूर्णम्, उच्यते, वर्गै:, नामलिङ्गानुशासनम् । मया अन्यतन्त्राणि समाहृत्य संपूर्णं संक्षिप्तै: प्रतिसंस्कृतै: वर्गै: उपलक्षितं नामलिङ्गानुशासनम् उच्यते । Then Tamil meaning is given.

End:

षट्संज्ञका: षकारनकारान्तसंख्याशब्दा: डतिप्रत्ययान्ताश्च त्रिषु लिङ्गेषु समा: तुल्या: । यथा-षट् स्त्रिय:, षट् जना:, षट् कुलानि । पञ्च स्त्रिय:, पञ्च जना:, पञ्च कुलानि । कति स्त्रिय:, कति जना:, कति कुलानि । युष्मदस्मत्तिङव्ययम् । युष्मद्, अस्मद्, तिङ्, अव्ययं त्रिषु समम् । यथा त्वं प्रिया, त्वं नाथ:, त्वं मित्रम् । अहं प्रिया, अहं नाथ:, अहं मित्रम् । इयं पचति, अयं पचति, इदं पचति । उच्चै: शाला, उच्चैर्गिरि:, उच्चैर्गृहम् । परं विरोधे । लिङ्गलक्षणयोर्विरोधे सति परं लक्षणं प्रवर्तते । यथा—मानुष:, मानुषी; भ्रमर:, भ्रमरी इत्यत्र कषणभसरोपान्ता यद्यदन्ता अमी इति पुंस्त्वे प्राप्ते द्विचतु:षट्पदोरगा इति स्त्रीपुंसलिङ्गतैव भवति । शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगत: । शिष्टप्रयोगादवसेयम् । यथा निलिम्पा द्युसदो देवा इति गङ्गाधरादय: । द्वयोर्व्रीड:, कथं त्रिषु दृश्यते ।

Colophon:

इति श्रीमदात्रेयवेङ्कटेश्वरभट्टारकविरचितायाममरकोशपञ्चिकायां लिङ्गादिसंग्रहवर्ग: समाप्त: ॥

अमरसिंहकृतौ अमरसिंहकविप्रबन्धे नामलिङ्गानुशासने नामलिङ्गशास्त्रे तृतीयकाण्डः सामान्यः पूर्वकाण्डसाधारणः साङ्गः विशेष्यनिघ्नवर्गाद्यवयवसहितः एवं समर्थितः समाख्यातः ।

इयममरपञ्चिका मे
 भाषारूपापि तोषयेद्विदुषः ।
मूकत्वनोदिनी वा
 वाणी बालस्य सवितारम् ॥

Complete.

इति श्रीलिङ्गप्पसूरितनूजश्रीमदात्रेयवेङ्कटेश्वरभट्टारकविरचिता अमरपञ्चिका समाप्ता ।

The Date of copying—28th day of Mārgaśīrṣa month in the year Raudri.

The name of the scribe—Rāmaṇṇa.

**921.** 20. P. 4.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 122 Foll. 18 × $1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the Kāṇḍas 1 to 3 complete.

The colophons found at the end of the second Kāṇḍa and of the first three vargas of the third Kāṇḍa attribute the authorship for the gloss to Rāmacandraśāstrin of Ātreyagotra while the gloss is the same as that of Veṅkaṭeśvara.

The date of copying—Caitra month in the year Plavaṅga.

The name of the former owner of the MS.—Vaidyaliṅgamudali.

The last leaf reads the following verses:

"वेद्यं पानरतं नटं कुपठितं स्वाध्यायहीनं द्विजं
 युद्धे कापुरुषं हयं गतरयं मूर्खं परिव्राजकम् ।
राजानं च कुमन्त्रिभिः परिवृतं देशं च सोपद्रवं
 भार्यां यौवनगर्वितां पररतां मुञ्चन्ति शीघ्रं बुधाः ॥
निर्विद्यानां ब्राह्मणानां गुरूक्ति-
 निर्वीर्याणां क्षत्रियाणां प्रतापः ।
नीरूपाणां कामिनीनां विलासो
 हास्यारम्भं कस्य वा नो विधत्ते ॥"

**922.** 24. L. 34.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 132 Foll. 17 × $1\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete.

Reads the following verses at the end:

इयममरपञ्चिका मे भाषारूपापि तोषयेद्विदुषः ।
मूकत्वनोदिनी वागाद्या बालस्य पितरं वा ॥
प्रौढैराद्रियतामल्पा कृतिर्बालप्रबोधिका ।
कण्टकाविद्ध . . . प्रासिकैरिव सूचिका ॥
आनन्दवल्ली मे नन्द्यादल्पपदसंग्रहैः ।
स्वयत्नजैरिवालापैः शुकस्य शुकबालिका ॥

The name of the scribe: Taṭṭai Srīnivāsa son of Raṅgācārya.

**923.** 24. M. 3.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 120 Foll. $16\frac{1}{8}$ × $1\frac{1}{8}$ inches.





8 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing.

Complete in three Kāṇḍas.

The last 30 leaves are much broken.

The fly-leaf at the beginning reads the following stanza:

"मित्रं स्वच्छतया रिपुं नयबलैर्लुब्धं धनैरीश्वरं
 कार्येण द्विजमादरेण युवतिं प्रेम्णा प्रकुर्याद्वशम् ।
अत्युग्रं स्तुतिभिर्गुरुं प्रणतिभिर्मूर्खं कथाभिर्बुधं
 विद्याभी रसिकं रसेन सकलं शीलेन कुर्याद्वशम् ॥"

**924.** 27. C. 32.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 190 Foll. $16\frac{3}{4}$ × $1\frac{1}{8}$ inches. 5 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Good. Good writing.

Complete in three Kāṇḍas.

This seems to be a transcript made from the MS. described under the next number.

The scribe salutes one Māsilāmaṇi-Lokaprakāśa-Devaśikhāmaṇiguru.

**925.** 27. C. 33.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 133 Foll. 15 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Complete in three Kāṇḍas.

The scribe salutes one Māsilāmaṇi-Lokaprakāśa-Devaśikhāmaṇiguru.

This MS. seems to be the original of the transcript described in last number.

**926.** 28. B. 41.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 51 Foll. $17\frac{1}{4}$ × 1 inches. 5 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Clear writing.

Contains the first Kāṇḍa only complete.

The date of copying: 12th day of the month of Kumbha in the year Krodhana.

The name of the scribe—Sāmbamūrti of Nallāḍai.

**927.** 28. C. 10.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 41 Foll. $17\frac{1}{8}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

Folios 1, 5, 11 and 18 are missing.

Breaks off in the second Kāṇḍa.

**928.** 34. A. 15.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेंकटेश्वरकृता

Palm-leaf. 136 Foll. $15\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

From the following colophon, the author is known to have belonged to Āsvalāyanasūtra of the Ṛgveda.

Reads the following colophon :

इति श्रीमदात्रेयाश्वलायनसूत्रिलिङ्गार्यतनूजश्रीवेंकटेश्वरभट्टारकविरचितामरपञ्चिका संपूर्णा ।

इयममरपञ्चिका मे भाषारूपापि तोषयेद्विदुषः ।
मूकत्वनोदिनी वागाद्या बालस्य पितरौ वा ॥

**929.** 28. C. 6.

**नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —सीतारामकृता**

Palm-leaf. 66 Foll. 16½ × 1½ inches. 9 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Slightly injured. Good writing.

A gloss in Tamil written by Sītārāma of Bhāradvājagotra. This is different from the Amarapañcikā of Veṅkaṭesvara.

Begins in the course of the Vanauṣudhivarga and goes on up to the end of the third Kāṇḍa.

Reads the following colophon :

इति श्रीमद्भारद्वाजसीतारामरचितायाममरपञ्चिकायां लिङ्गादिसंग्रहवर्गः ।

Copied in 1895.

**930.** 22. T. 7.

**नामलिङ्गानुशासनटीका (द्राविड)**

Palm-leaf. 118 Foll. 18 × 2 inches. 10 lines in a page. Grantha and Tamil script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

The gloss is anonymous and different from those of Veṅkaṭesvara and Sītārāma described above.

Complete.

**931.** 28. B. 7.

**नामलिङ्गानुशासनटीका (द्राविड)**

Palm-leaf. 100 Foll. 12 × 1½ inches. 9 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing. Wooden boards are added to both sides.

Foll. bearing the numbers 1, 4, 42 to 48 are missing.

The gloss is anonymous.

Contains the second Kāṇḍa without tbe beginning and end.

The fly-leaf at the end states that the former owner of the MS. was one Kṛṣṇamācārya.

**932.** 28. B. 23.

**नामलिङ्गानुशासनटीका (द्राविड)**

Palm-leaf. 13 Foll. 16 × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Good. Good writing.

Tamil meaning by an unknown author.

Contains a small portion of the first varga in the first Kāṇḍa.

The following 2 stanzas are added at the beginning :

" वागर्थाविव संपृक्तौ + पार्वतीपरमेश्वरौ ।
ज्ञानानन्दमयं देवं + हयग्रीवमुपास्महे ॥ "





**933.** 28. C. 12.

**नामलिङ्गानुशासनटीका (द्राविड)**

Palm-leaf. 24 Foll. 16 × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Much injured. Good writing.

Anonymous gloss in Tamil.

Contains the third Kāṇḍa incomplete.

**934** 28. B. 49.

**नामलिङ्गानुशासनटीका गुरुबालप्रबोधिका (आन्ध्र)—तिरुवेंकटपकृता**

Palm-leaf. 143 Foll. 15 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a Telugu gloss on the Nāmaliṅgānusāsana of Amarasiṁha. The gloss is called Gurubālaprabodhikā evidently to distinguish it from the author's other work called Bālaprabodhikā mentioned in No. 903 *ante*. The author Tiruveṅkaṭapa belonged to Bhāradvājagotra and was the son of Cina Timmadīkṣita and grandson of Tirumalaguru who was the son of Veṅkaṭesvara also known by the name Tālappākkam Aṇṇamācārya. This gloss occasionally gives the meaning in Sanskrit also for the words while the Bālaprabodhikā gives the same in Telugu only. The author summarizes herein the other commentaries on the Nāmaliṅgānusāsana such as Sudhā, Amarapadavivṛti, Ṭīkāsarvasva etc. There are two editions of the work printed in the Sarasvatīmudrākṣarasālā, Nellore in 1895 and in the Girvāṇabhāṣāratnākāra Press, Bhuvanagiri in 1884.

Contains the first Kāṇḍa complete.

Begins with the following stanza in Sanskrit :

श्रीवेंकटाद्रिनिलयः कमलाकामुकः पुमान् ।
अभङ्गुरविभूतिस्ते तरङ्गयतु मङ्गलम् ॥

The scribe adds : The MS. of the Gurubālaprabodhikā was copied by Jaṅga Liṅgayya for Nṛsiṁhopādhyāya on Wednesday of the month of Mārgasira in the year Bhava.

**935.** 23. A. 3.

**नामलिङ्गानुशासनटीका गुरुबालप्रबोधिका (आन्ध्र)—तिरुवेंकटपकृता**

Palm-leaf. 77 Foll. 15½ × 1⅜ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Wants the first line in the beginning and breaks off in the Sabdādivarga in the 1st Kāṇḍa.

**936.** 28. B. 46.

**नामलिङ्गानुशासनटीका गुरुबालप्रबोधिका (आन्ध्र)—तिरुवेंकटपकृता**

Palm-leaf. 238 Foll. 15½ × 1¼ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Illegible writing.

Wants the first leaf in the beginning of the first Kāṇḍa and breaks off in the Manuṣyavarga in the second Kāṇḍa.

**937.** 28. B. 36.

## नामलिङ्गानुशासनटीका (आन्ध्र)

Palm-leaf. 48 Foll. 15 × 1½ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

This is an anonymous gloss in Telugu. Contains the first Kāṇḍa.

The former owner of the MS.: Visvanāthan to whom the MS. was presented by one Ponnusvāmi-Vādhyār and Pañjukuṭṭi.

The fly-leaf at the end reads the following stanza:

"सप्ताकारविभक्तिरम्यतनुमान् सप्तस्वरद्वीपवान्
नानारूपमवाप्य रत्ननिलयो देवर्ष्यनेकाश्रय: ।
कल्पेन्दूदयवर्धमानविभवश्छन्दोनदीपूरित:
स्तोभोत्तुङ्गतरङ्गवानवतु व: सामागमाम्भोनिधि:॥"

**938.** 21. Q. 7.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्जिका (केरल) —वासुदेवकृता

Palm-leaf. 107 Foll. 12¼ × 1¾ inches. 11 lines in a page. Malayālam script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

This is a Malayālam gloss on the Nāmaliṅgānusāsana of Amarasiṁha. The introductory verses of the text have been commented upon in Sanskrit while the rest in Malayālam. The gloss has been described in Nos. 2053 to 2057 in the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Trivandrum Palace Library without specifying the author's name. In the India Office Library Catalogue (Nos. 5153 and 5154. Vol. II, 1935) the author of the gloss is mentioned as Nārāyaṇa, probably on the strength of the stanza 3 found in the beginning. But the stanza found after the last colophon says that the work was written by Vāsudeva on the 1695581st day of the Kaliyuga corresponding to about 1541 A.D. The word व्यलिखत् found in the stanza would mean only the authorship. It may be mentioned here that Mr. K. Madhavakrishna Sarma agrees with me on the intrepretation of the word व्यलिखत् (vide his notes on MSS. page 27 of the Brahmavidyā, Vol. V, Part 1, 1941). This gloss is said to have been printed at Koṭṭayam in 1856.

Beginning:

क्लेशादयो यं न परामृशन्ति
यो वा बिभर्तीश्वरशब्दमेक: ।
पुरातनानां गुरवे गुरूणां
तस्मै नमो नागविभूषणाय ॥ १ ॥
आयुर्धनुर्वेदनिघण्टुसागरं
वास्तुग्रहाश्वादिगजादिशासनम् ।
स्मृती: पुराणान्यखिला: सहस्रश:
समीक्ष्य वक्ष्येऽमरकोशपञ्जिकाम् ॥ २ ॥
को मर्त्योऽमरकोशं तु विवरीतुं क्षमो भुवि ।
को वाब्धिमथनं कर्तुं शक्तो नारायणादृते ॥ ३ ॥
तत्र ये स्वेन विवृता ये च व्यक्तार्थवाचिन: ।
तेषां निरर्थका व्याख्या व्याक्रियन्तेऽत्र दुर्गमा:॥ ४ ॥
शास्त्रारम्भे गुरुमभिष्टौति—
यस्य ज्ञानदयासिन्धोरगाधस्यानघा गुणा: ।
सेव्यतामक्षयो धीरा: स श्रियै चामृताय च ॥





गुरुत्वाद्देवतानाम्नोक्तवान् । यस्येति । वायुर्देवत्यस्य यकारस्यादौ निर्देश: शीघ्रसमाप्त्यर्थ: । यस्य ज्ञेति । भूमिगणस्य गुरुत्रयात्मकस्य चादौ निर्देश: स्थैर्यादिसिद्ध्यर्थ: । ज्ञानदयासिन्धोरिति विशेषणद्वयं फलद्वयविवक्षया । अयमर्थ:—मोक्षे धीर्ज्ञानमन्यत्र विज्ञानं शिल्पशास्त्रयो: इति वक्ष्यति । वररुचिश्च—प्रवृत्तमपवर्गाय ज्ञानमित्युच्यते बुधै: । विज्ञानमन्यच्छास्त्रेषु कलासु च परिश्रम: ॥ इति । ज्ञानसिन्धुत्वात् अमृताय सेव्यताम् । दयासिन्धुत्वाच्च श्रिये भुक्तये सेव्यतामिति ।

End:

परं विरोधे पूर्वापरविरोधे . . . . शिष्टप्रयोगत: ।

Colophon:

इति विशेष्यनिघ्नलिङ्गप्रकरणम् ।

. . . तौ नामलिङ्गानुशासने तृतीयकाण्ड . . . कोशपञ्जिका ।

शशधरवसुबाणप्राणरन्ध्रक्षमेशै:
परिमितिमुपयाते वासराणां समूहे ।
इह कलियुगभाजां वासुदेवो द्विजन्मा
व्यलिखदमरकोशग्रन्थतात्पर्यसारम् ॥
लोकोपकाराय कृता महात्मना
केनापि सैषामरकोशपञ्जिका ।
आचन्द्रतारार्कगणं सुपूजिता
स्थेया धरण्यां सुमनोहरा सताम् ॥
भुवनपालनकर्मठकर्मणि
क्षपितदानवनायकशर्मणि ।
मम हरौ धिषणा वृषवर्मणि
स्थितिमियादखिलोदयनर्मणि ॥

**939.** 26. G. 3.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्जिका (केरल) —वासुदेवकृता

Palm-leaf. 187 Foll. 11⅛ × 1¾ inches. 8 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Breaks off towards the end of the third Kāṇḍa.

**940.** 21. R. 9.

## नामलिङ्गानुशासनटीका (कर्नाटक)—विट्ठलकृता

Palm-leaf. 136 Foll. 12½ × 1½ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Illegible writing.

Gives Kannaḍa meaning of the words found in the Nāmaliṅgānusāsana of Amarasiṁha. The author's name is Viṭṭhala who is mentioned with the title Vidagdhacūḍāmaṇi.

Begins in the Brahmavarga of the second Kāṇḍa and breaks off in the third Kāṇḍa.

Reads the following colophon at the end of the second Kāṇḍa.

विदग्धचूडामणिना विट्ठलेन विनिर्मिते ।
व्याख्यानेऽमरकोशस्य द्वितीय: काण्ड उम्भित: ॥

**941.** 11. D. 122.

## नामलिङ्गानुशासनटीका (कर्नाटक)

Paper. 25 Foll. 8½ × 6 inches. 16

lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Another gloss giving Kannaḍa meaning of the words found in the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha. The author's name is not known.

Contains the first varga of the third Kāṇḍa.

**942.** 28. N. 5.

## नामलिङ्गानुशासनटीका अमरपञ्चिका (द्राविड) —वेङ्कटेश्वरकृता

Palm-leaf. 75 Foll. 18 × $1\frac{3}{4}$ inches. 10 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing.

Same gloss as that described above under No. 920.

Breaks off in the 3rd Kāṇḍa.

The name of the former owner of the MS.: Subrahmaṇya.

**943.** 11. D. 120.

## नामलिङ्गानुशासनटीका (मराठी)

Paper. 23 Foll. 9 × $4\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Gives Marāṭhī meaning of the words found in the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha. The author's name is not known.

Contains the first Kāṇḍa only complete.

**944** 38. E. 1.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या त्रिकाण्डविवेकः—रामनाथविद्यावाचस्पतिकृता

Paper. 915 Foll. $8\frac{1}{4}$ × $6\frac{1}{2}$ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed in 1935 from the MS. of the India Office Library, London, described in No. 962 of the Catalogue of Sanskrit MSS. of that Library, Part II, London, 1889.

Bound in four parts.

This is a commentary on the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Rāmanātha Vidyāvācaspati who seems to have been a recent author.

The MS. is imperfect and does not contain the introductory verses of the 1st Kāṇḍa and breaks off in the third Kāṇḍa. The India Office Library possesses another MS. with the introductory verses as given below.

"व्रजशिशुच्छ(बृ)न्दवयस्यं सततमुपास्यं विरिञ्चादेः।
वेदाविदितरहस्यं गिरिशनमस्यं नमस्यामः ॥
निःशेषतन्त्रसारं वारंवारं विचार्य चिन्वानः ।
अमरटीकां . . . विद्यावाचस्पतिर्विदधे ॥
भाषावृत्तिमनुन्यासं रक्षितं भागवृत्तिकाम् ।
भाष्यं धातुप्रदीपं च तट्टीकां वर्णदेशनाम् ॥
उपाध्यायस्य सर्वस्वं सुभूतिं देवनन्दिनम् ।
कलिङ्गहट्टचन्द्रादीन् संवीक्ष्याधुनिकांस्तथा ॥
जुमरीयं सुपद्मं च वोपदेवीयमेव च ।
कातन्त्रं तस्य टीकां च पञ्चिकां परिशिष्टकम ॥
सारस्वतं तद्विस्तारं वर्धमानस्य तद्धितम् ।
दुर्गोज्ज्वलाद्युणादिं च पुरुषोत्तमदेशनाम् ॥
उत्पलिनीशब्दार्णवसंसारावर्तनाममालाख्यान् ।
भागुरिवररुचिशाश्वतवोपालितरन्तिदेवहरकोशान् ॥
अमरहलायुधगोवर्धनरभसपालकृतकोशान् ।
रुद्रामरदत्ताजयगङ्गाधरधरणिकोशांश्च ॥
हारावल्याभिधानं त्रिकाण्डशेषं च रत्नमालां च ।
अपि विश्वरूपरत्नकोशविक्रमादित्यनामलिङ्गानि ॥
मेदिनिकरकृतकोशं विश्वप्रकाशकोशं च ।
वाग्भटमाधववाचस्पतिधर्मव्याडितारपालाख्यान् ॥
कात्यायनरामचन्द्रगोमिरचितानि लिङ्गशास्त्राणि ।
भारतपुराणशास्त्राण्यासोकाशास्त्रालोच ? ॥"

(Vide Catalogue No. 963 of the India Office Library). From the above verses it is known that the author has consulted a good number of lexicons in writing this work.

The colophon at the end of the Manuṣyavarga calls the work Trikāṇḍarahasyaprakāśa while another colophon at the end of the second Kāṇḍa calls it Trikāṇḍarahasya.

Beginning as found in this MS.

यस्येत्यादि । हे धीराः पण्डिताः यस्य गुणा ऐश्वर्यादयोऽनघा निष्पापाः स विष्णुः श्रिये त्रिवर्गसंपत्त्यै च अमृताय मोक्षाय च सेव्यतामाराध्यताम् । युष्माभिरिति प्रकरणात् । धैर्यशालिन एव सेवितुं शक्नुवन्तीति तानेव संबोधयति । गुण्यन्तेऽभ्यस्यन्ते इति गुणाः । गुण आमन्त्रणे घञ् । लेऽनटो च इति कर्मणि घञ् । अथवा यस्य किं भूतस्य? ज्ञानदयासिन्धोः ; ज्ञानं यथार्थबोधः, दया कारुण्यम्, ज्ञानं च दया च ताभ्यां तयोर्वा सिन्धुरिव समुद्र इव । सिन्धुशब्दोऽत्र विपुलाधारत्वादुपचरितः । पुनः किंभूतस्य? अगाधस्य अपरिच्छिन्नमहत्त्वस्य ।





Colophon :

इति रामनाथविद्यावाचस्पतिकृतौ त्रिकाण्डविवेके प्रथमकाण्डविवेकः ।

End :

सेवित इति । गोभिरेव श्रुतत्वात् ; गोष्पदो देशः ग्रामसंनिहितः । मानं गोखुरश्वभ्रं, यथा गोष्पदपूरं वृष्टोदेवः । पारस्करादित्वात् सुट् ; षत्वं च सुषमादित्वात् । गोष्पदं गोपदश्वभ्रे गवां च गतिगोचरे इति मे . । प्रतिप्रमुखं स्थानमात्रं च कृत्यं कार्यम् । आस्पदं पदकृत्ययोः इति विश्वमेदिन्यौ । त्रिष्विति दान्तपर्यन्तम् ।

**945.** 21. Q. 6.

## नामलिङ्गानुशासनबृहद्वृत्तिः सुबोधिनी—जातवेददीक्षितकृता

Palm-leaf. 139 Foll. 11 × $1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Good writing.

This is a commentary on the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Jātavedadīkṣita, son of Devaṇabhaṭṭopādhyāya who is said to have written a commentary by name Vivaraṇa on S'abarasvāmin's Pūrvamīmāṁsāsūtrabhāṣya. Devaṇabhaṭṭa's Vivaraṇa mentioned above is not available anywhere. But a work called Mīmāṁsābhāṣyavivaraṇavyākhyā is available in the Madras Govt. Oriental MSS. Library (Vide R. No. 3948*a*). Perhaps that work may be a commentary on Devaṇabhaṭṭa's Vivaraṇa. Devaṇabhaṭṭa is well known as the son of Kes'avabhaṭṭa and the author of the

Smṛticandrikā which according to Prof. Kane must have been composed before 1225 A.D. (Vide page 346, Vol. I of the *History of Dharmas'āstra* by Prof. Kane, Poona, 1930.) Jātaveda mentions the names of Nācīrāja, Vaijayantī and Kṣīrasvāmin. Therefore our author Jātaveda may be fixed in the last part of the 12th century A.D.

Contains from the Siṁhādivarga to the Brahmavarga in the second Kāṇḍa.

Beginning :

अधुना स्थावरेतरवनवर्तिमृगकीटपक्षिपतङ्गोपाङ्गनाम्नां वर्गमुपक्रमते । अत्रादौ सर्वमृगश्रेष्ठस्य सिंहस्य नामान्याह—सिंहो मृगेन्द्रः पञ्चास्यो हर्यक्षः केसरी हरिः । इत्यादिकम् । हिनस्तीति सिंहः । मृगेषु श्रेष्ठबलत्वान्मृगेन्द्रः । विस्तृतास्यत्वात् पञ्चास्यः । ननु कथं पञ्चशब्दो विस्तृतार्थः ? संख्याविशेषार्थत्वात् । उच्यते—पचि विस्तारवचन इति धातुः । तस्येदित्वान्नुमागमः । कर्म्मणि पक्षे घञो बाधकः कप्रत्ययो विहितः । तेन पञ्चशब्दो विस्तृतार्थोऽप्यस्ति । अतो विस्तृतास्यत्वात पञ्चास्य इत्युक्तम् । हरिणी कपिले अक्षिणी यस्य स हर्यक्षः । हरिर्ना कपिले त्रिषु । हरत्याकर्षति विपक्षजातमिति हरिः । शार्दूलद्वीपिनौ व्याघ्रे । वर्तेते इति शेषः । शृणाति हिनस्ति बलीवर्दादिकमिति शार्दूलः । शॄ हिंसायाम् । वार्युपान्तवर्तितटात्मकद्वीपनिवासित्वात् द्वीपी । हननावसरे व्याजिघ्रतीति व्याघ्रः । तरक्षुस्तु मृगादनः । एते वृकशब्दाभिलप्यस्यारण्यशुनो नामनी । वृकोऽपीति क्षीरस्वामिनात्र नामाभिधानात् ।

एकं मृगं मृगी सूते पञ्च सूते वृकी वृकान् ।
अत्तारो विलयं यान्ति हन्यमानाः कथंचन ॥

इति पुराणे परेषु दुष्टप्राणिषु बहुविधेषु सत्स्वपि मृगाणां दृष्टान्ततयाभिधानान्मृगादन इति नाम्नो वृकार्थत्वमिति प्रसिद्धम् । तरं मार्गं क्षिणोति रुणद्धीति तरक्षुः । मार्गरोधकत्वं च वृकस्य दृष्टमिति वृकभेदस्तरक्षुरित्युच्यते । न तु व्याघ्रविशेषः ।

End :

जन्याः स्निग्धा वरस्य ये । वरस्य ये स्निग्धाः विवाहोत्सवे वरेण सहागतास्ते जन्या इत्युच्यन्ते । जनीं वधूं विवाहात्पूर्वं कन्यावरणेन वरं प्रापयन्तीति जन्याः । सुहृदः समवेतान्मन्त्रवतो वरान् वृणुयादिति गृह्यकारैरुक्तम् । तत्र वरानिति पदं कन्यावरणकर्तृत्वेन तेषु प्रवृत्तमिति तद्भाष्यकारैरुक्तम् । तेन तेषां जनिप्रापकत्वं प्रसिद्धम् । संज्ञायां जन्या इति सूत्रेण निपातनात् जन्या इति साधुः ।

Colophon :

इति मीमांसाभाष्यविवरणकृद्याज्ञिकदेवणभट्टोपाध्यायात्मजजातवेददीक्षितकृतायां सुबोधिन्याख्यायाममरकोशबृहद्वृत्तौ ब्रह्मवर्गोक्तनामलिङ्गविवेचनम् ।

**946.** 29. M. 16.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः—लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 117 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

A commentary on the Nāmaliṅgānus'āsana of Amarasiṁha by Liṅgayasūri son of Vaṅgala Kāmayabhaṭṭopādhyāya. The commentary is called Amarapadavivṛti or Amarakos'apadavivṛti. The author is also called by the name Liṅgābhaṭṭa and the commentary by the name Liṅgābhaṭṭīya. There is a Telugu version of this commentary which also is called Liṅgābhaṭṭīya. Liṅgayasūri seems to have been earlier than Mallinātha (1400 A.D.) as the work is quoted by the latter in his Vais'yavaṁs'asudhākara noticed by Dr. V. Raghavan on page 446 of the New Indian Antiquary, Vol. II, 1939.

Breaks off in the Vais'yavarga in the second Kāṇḍa.

Beginning :

शिवं गुरुं विधातारं तत्पत्नीस्तत्सुतान् गुरून् ।
नत्वा समस्तप्रत्यूहशान्तये मङ्गलाय च ॥
पदवाक्यप्रमाणज्ञैः क्षीरस्वाम्यादिसूरिभिः ।
कृतान् ग्रन्थान् समालोक्य बालानां सुखबुद्धये ॥
यत्कृतं सुरसिंहेन नामलिङ्गानुशासनम् ।
तत्रस्थायाः पदावल्या विवृतिर्वक्ष्यते मया ॥

यस्येति । हे धीराः विद्वांसः यस्य गुणा अनघा निर्मलाः स देवः श्रियै चामृताय च लक्ष्म्यै च मोक्षाय च सेव्यताम आराध्यताम् । भुक्तिमुक्तिफलावाप्त्या इत्यर्थः । किंविशिष्टः सः ? ज्ञानं च दया च तयोः सिन्धुः तस्य, ज्ञानदयासिन्धोः । अगाधस्य विषयलिप्सारहितस्य । किंविधः ? अक्षयः क्षयरहितः । श्लोकोऽयं समुद्रपक्षेऽप्यूहनीयः । अस्य विष्णोः क्षयो निवासः अक्षयः ॥ समाहृत्येति । अन्यतन्त्राणि निघण्टन्तराणि समाहृत्य एकीकृत्य संक्षिप्तैः संकुचितैः प्रतिसंस्कृतैः पर्यायपदैः वर्गैः सजातीयसमूहैः सजातीयानां पदानां साङ्गोपाङ्गशब्दसमूहैश्च नाम्नां वृक्षादिपर्यायाणां लिङ्गानां स्त्रीपुंनपुंसकलिङ्गानामनुशासनं शिक्षा संपूर्णं पर्यायापरित्यागेनोच्यते ।

Colophon on Fol. 43.

इति वङ्गलकामयभट्टोपाध्यायसूरिसुतलिङ्गयसूरिविरचितायाममरकोशपदविवृतौ वारिवर्गः ।

End :

कङ्गुः । प्रियाण्यङ्गान्यस्य प्रियङ्गुः । प्रियङ्गवाख्यधान्यनामनी । न तस्यति न क्षीयते अतसिः । तसु उपक्षये ।

The date of copying : Wednesday, 12th day of the dark fortnight of Phālguna month in the year Prabhava.

**947.** 22. C. 31.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः—लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 169 Foll. $16 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured.. Clear writing.

Wooden boards are added to both sides.

Contains fragments of the first and second Kāṇḍas.

**948.** 22. C. 32.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः—लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 119 Foll. $15\frac{3}{4} \times \frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the third Kāṇḍa only complete. Reads the foilowing end :

लिङ्गादिसंग्रहवर्गे शेषमनुक्तं लिङ्गशेषं शिष्टप्रयोगतो वृद्धव्यवहारतो ज्ञेयम् । यथा—अयं पतिः । इयं पत्नी । वेदाः प्रमाणमित्यादि । इति सर्वमनवद्यम् ।

Colophon :

इति श्रीवङ्गलकामयभट्टोपाध्यायसूनुलिङ्गयसूरिविर-चितायाममरकोशपदविवृतौ लिङ्गादिसंग्रहवर्गोक्तलिङ्ग-विवेचनं समाप्तम् ।

कवेरमरसिंहस्य कृतिरेषा सुनिर्मला ।
आचन्द्रतारकं नाम्ना नामलिङ्गानुशासनम् ॥
वर्णशृङ्गपदवाक्यसमासा-
द्विन्दुमप्यधिकहीनयुतां च ।
लेखकस्य करदोषजदोषां-
स्तान् क्षमन्तु वरशास्त्रविधिज्ञाः ॥
यादृशं पुस्तकं दृष्टं तादृशं लिखितं मया ।
अबद्धं वा सुबद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥

Then reads the following extra stanza :

" आपादाग्रसुवस्त्रधारिणम . . . वितर्दीतटे
नैजं काष्ठशिखां निगृह्य नितरां दन्तावलिं धावनम् ।
आपश्यन् प्रमदावनं सकुतुकं मामित्युदाराशय-
श्चञ्चच्छ्लोकमतल्लिकापठनतां धत्ते धरित्रीसुरः ॥"

**949.** 22. C. 33.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 89 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete and the second Kāṇḍa incomplete.

**950.** 22. C. 34.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 35 Foll. $12\frac{1}{8} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa breaking off in the Digvarga.

**951.** 22. C. 35.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 11 Foll. $14\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Contains the second Kāṇḍa incomplete.

The first-leaf contains a few lines from the beginning of the first Kāṇḍa.

**952.** 22. C. 36.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 8 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains a fragment of the second Kāṇḍa.

**953.** 22. C. 39.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 30 Foll. $14\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much Injured. Good writing.

Contains the Simhādivarga incomplete and Manuṣyavarga complete in the second Kāṇḍa.





The fly-leaf at the beginning contains the following stanza :

" श्रीरामचन्द्रः श्रितपारिजातः
समस्तकल्याणगुणैकराशिः ।
सीतामुखाम्भोरुहचञ्चरीको
निरन्तरं मङ्गलमातनोतु ॥ "

**954.** 24. L. 28.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 73 Foll. $16 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete.

The scribe adds.

सर्वजिन्नामसंवत्सरे मकरमासे षोडशदिने भानुवासरे दक्षिणद्वारकायां दक्षिणविशिखायां श्रीनिवासाचार्येण लिखितम् ।

The fly-leaf at the beginning reads the following verse :

" नमश्चम्पकनाथाय नमश्चम्पकमालिने ।
नमश्चम्पकवासाय चम्पकेशाय ते नमः ॥ "

**955.** 26. B. 7.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 60 Foll. $12\frac{3}{8} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 9 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

**956.** 29. C. 22.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 33 Foll. $18\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured.

Contains the first Kāṇḍa complete.

The former owner of the MS.: Ayyā-s'āstri.

**957.** 29. D. 7.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 42 Foll. $16\frac{1}{3} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete.

The name of the former owner of the MS.: S'rinivāsan.

**958.** 30. D. 32.

**नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः— लिङ्गयसूरिकृता**

Palm-leaf. 156 Foll. $17\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the second and third Kāṇḍas complete.

The former owner of the MS. : Phulla Sūryanārāyṇa.

The scribe adds:

" पार्थिवाब्दे नभोमाससितकामदिने ददौ ।
सीतारामप्रभोर्लिङ्गाभट्टीयं केशवद्विजः ॥ "

**959.** 30. J. 14.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः—लिङ्गयसूरिकृता

Palm-leaf. 100 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 6 lines in a page. Telugu scipt. Old. Injured. Good writing.

Contains the Kāṇḍas second and third complete.

The date of copying: Monday, 13th day of the bright fortnight of the month of Puṣya in the year Virodhikṛt.

The former owner of the MS.: Vāvilola Appayaśāstrulu.

**960.** 30. L. 33.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः—लिङ्गयसूरिकृता

Palm-leaf. 42 Foll. $17\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

The fly-leaf at the beginning contains the following stanzas:

"वियद्गङ्गासिक्तमौलिः स देवः पातु नः सदा ।
यत्प्रसादानुसारेण यान्ति मुक्तिं तपोव्रताः ॥
पार्वतीशसुतं वन्दे विघ्नारण्यसमुच्छिदम् ।
आखुवाहनबिभ्रन्तं स्कन्दाग्रजगजाननम् ॥
पयोधिकन्याधिपतिं कोपभस्मीकृतासुरम् ।
ब्रह्मेन्द्रार्चितपादाब्जं तं वन्देऽहं कृपानिधिम् ॥
सरस्वती प्रसन्नास्तुं मन्मुखे वरदा सदा ।
कुन्देन्दुधवला कान्त्या काशराशिनिभानना ॥
शुभ्राद्रिश्रीगुरुः पायान्मन्दानां ज्ञानकृच्छुभः ।
तर्कसागरधौतश्च विद्वान्मां शरणागतम् ॥
विष्णुपादसमुत्पन्ना सदा स्नानाय निर्मला ।
नमज्जनाघहारी च खेचरानन्दकारिणी ॥
नमस्करोमि पार्वत्यै सदाहं भूतिवृद्धये ।
शिवार्धभागहारिण्यै विद्यायै च फलाप्तये ॥"

**961.** 34. F. 31.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः—लिङ्गयसूरिकृता

Palm-leaf. 134 Foll. $14 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the second Kāṇḍa complete.

The date of copying: 5th day of the bright fortnight of Mārgaśira month in the year Raudrī.

The former owner of the MS.: Bhāratam Veṅkṭappa.

**962.** 33. K. 4.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदविवृतिः—लिङ्गयसूरिकृता

Palm-leaf. 62 Foll. $12 \times 1\frac{1}{8}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa complete.

**963.** 22. C. 40.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या अमरपदपारिजातः—मल्लिनाथकृतः

Palm-leaf. 170 Foll. $17\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.





Wooden boards are added to both sides.

A Commentary on the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Mallinātha of Śrīvatsagotra. In the introductory verses 6 and 7 the author mentions himself as the son of Nāganātha, grandson of Tripurāri and greatgrandson of Nṛsiṁha. In stanza 8 he mentions with reverence two Nṛharis belonging to the Kutsa and Kauśika gotras. In stanza 10 and in the colophon he mentions himself as the son of Bollābunni Nṛsiṁhasūri. The MS. available in the Madras Govt. Oriental MSS. Library omits the introductory verses 6 and 7 which mention the author as the son of Nāganātha and contains the verse 10 and the colophon which mention the author as the son of Nṛsiṁha. (Vide D. No. 1696 of the Des. Cat. of Sans. MSS. Vol. III).

Complete in three kāṇḍas.

Beginning:

वन्देऽहं वन्दनीयानां वन्द्यां वाचामधीश्वरीम् ।
कामिताशेषकल्याणकलनाकल्पवल्लिकाम् ॥
आकण्ठपौरुषमतो वारणतां विघ्नवारणेनैव ।
प्रथितां बिभ्रदशेषत्रिदशोपास्यं परं महः सेवे ॥१॥
नवजलजविराजमानवक्त्रां
गगननयभव . . भासुराम् ।
मृगमदतिलकोज्ज्वलल्ललाटां
कलये वागधिदेवतां भवानीम् ॥ २ ॥
भ्रमद्भ्रमरविभ्रमभ्रमरिकावतु भ्रामरी
भयंकरभवापगापतिनिमग्नसंतारिका ।
कनत्कनककुण्डला सकलकामसंदायिनी
सुधाकरकलाधरा धवलरूपिणी धेनुवाक् ॥३॥
चिकुरभरविराजत्कान्तिकासाररत्ने
विगतबहुलरेखातुङ्गभङ्गेऽम्बिकायाः ।
दरदलदरुणाम्भोजातमाकर्षयन् वः
कलयतु करिराजो युग्मनेत्रं करेण ॥ ४ ॥
कनत्कनककङ्कणारुणमणीविद्रूरावली-
विलोकनसमुत्थितातुलकुतूहलत्रासकम् ।
शुकं करसरोरुहोपरि गतं हसन्ती मुहु-
र्विलोक्य पदवैखरीं दिशतु धेनुवागीश्वरी ॥ ५ ॥
त्रैविद्यविद्योपाध्यायो नृसिंहो यत्पितामहः ।
यत्पिता त्रिपुरारिस्तु षड्दर्शन्येकवल्लभः ॥ ६ ॥
तमेवेश्वरवास्तव्यं विद्वद्भिर्बहुमानितम् ।
श्रीनागनाथसुधियं नमामि जनकं मम ॥ ७ ॥
वन्दे श्रीनृहरी विश्वविख्यातौ कुत्सकौशिकौ ।
अवतीर्णौ दयापूर्णौ नरनारायणाविव ॥ ८ ॥
फणिमतविततपयोधावाविर्भूतसुधासदायादः ।
अमरपदपारिजातो वितरति सुमनोमनोविनोदार्थान् ॥
नानाविद्यामृताम्भोनिधिगणगिलनादृष्टिपूर्वोपमन्युः
प्रत्यर्थिप्रौढविद्वत्करिवरनिकरक्रीडदुद्यन्मृगेन्द्रः ॥
. . . . . . . . . . ।
(उक्तानुक्तदुरुक्तचिन्तनफलां टीकां) सुभूतेः परा-
मालोक्यामरभाष्यवार्तिकमुखान ग्रन्थान् बहूनादरात् ।
व्याचक्षेऽमरसिंहनामकमहं श्रीवत्सगोत्रोद्भवो
बोल्लाबुन्निनृसिंहसूरितनयः श्रीमल्लिनाथो मुदा ॥

इह खलु निखिलफणिपतिविततमतकमलनिलयकबलनकलशतनयः कविवरकरटिनिकरसिंहः सुरसिंहः प्रक्रंस्यमाननिबन्धनरत्नपरिपन्थिनिरन्तरान्तरायतिमिरपटलनियतमिहिरसमानामभिनवाधिकृतदेवतोपासनामनेन निबध्नाति—यस्येति ।

यस्य ज्ञानदयासिन्धोः + स श्रियै चामृताय च ॥

तत्र देवतायाः परममहत्त्वख्यापनार्थं समुद्रत्वमारोपितम् । तत्कथम् ? यस्यागाधस्य मन्दरगिरिमूल-

कषणेनाप्यकलुषितस्य ज्ञानदयासिन्धोः क्षीरसिन्धोरिति यावत् । ज्ञानदययोः सिन्धुः ज्ञानदयासिन्धुरित्याधाराधेयभावसंबन्धेन समस्तवस्तुविषयकानुभवस्य दुःखनिमग्नसकलजगदुद्धारकदयायाश्चाधारभूतसिन्धोः । गुणाः अलङ्घ्यत्वादिगुणाः अनघाः तरुचरनिकरलङ्घितत्वादिदोषेणादूषिताः । अक्षयः कलशीसुतकरतलामलकितः सः । शैवानां शिवः । वैष्णवानां विष्णुः । जैनानां जिनः । बौद्धानां बुद्ध इति तत्तदधिदेवतापूर्वसिन्धुः । हे धीराः हे विद्वांसः श्रियै चामृताय च । नारायणनाकपालैकविषयसर्वजनविषयभूतश्रयमृतयोः भवद्भिः सेव्यताम् । त्रिवर्गसंपत्तेः मोक्षस्य चाराध्यतामित्यर्थः ।

End :

विप्रतिषेधे परलिङ्गं ग्राह्यम् । द्व्यहः । त्र्यहः । अदन्तैर्द्विगुरेकार्थ इति स्त्रीलिङ्गं न भवति । पुण्याहम् । सुदिनाहम् । अह्नोह इति पुंलिङ्गं न भवति । शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः । उक्तशेषलिङ्गानि शिष्टप्रयोगात् बोद्धव्यानि । तथोक्तम्—

वक्ता वाचस्पतिर्यत्र श्रोता शक्रस्तथापि तौ ।
शब्दपारायणस्यान्तं न गतौ तत्र के वयम् ॥

Colophon :

इति श्रीवत्सनरसिंहसूरिसुतमल्लिनाथसुधीविरचितेऽमरपदपारिजाते लिङ्गादिसंग्रहवर्गः ।

श्रीवत्सान्वयमान्येन मल्लिनाथेन निर्मिते ।
व्याख्यानेऽमरसिंहस्य तृतीयः काण्ड उम्भितः ॥

वामं वामाङ्कभूषामधरमधुसुधां पुष्टिराजे . . .
रत्नैरापूर्णकुम्भं मम दिशसि यदि त्वं गृहाणेत्यवादीत् ।
नेत्येवं तां ब्रुवाणे जठरफणिपतेर्दर्शमात्रेण तस्मिन्
केशीभारं मयूरं गतवति स ददौ सान्त्वयन् वः पुनातु ॥

पद्मानि बोधयत्यर्कः काव्यानि कुरुते कविः ।
ससौरभो नभस्वांस्तु सन्तः स्वदत तद्गुणान् ॥

कवेरमरसिंहस्य कृतिरेषा सुनिर्मला ।
आचन्द्रतारकं स्थेयान्नामलिङ्गानुशासनम् ॥

प्रागल्भ्यं प्रकटीकृतं पदकलाकूपारपारीणधी-
दर्पान्धैर्बुधसिन्धुरैरपरकृद्भावार्थजात्यन्धकैः ।
तैः किं नो जगतीतले विधिवचोलीलः सुधीर्विद्भि को
जानीते नितरां स एव तदनु श्रीमल्लिनाथः स्वयम् ॥

Then 13 leaves are added and they give Telugu meaning of some Sanskrit words selected from the Nāmaliṅgānuśāsana. At the end 13 blank leaves are added.

**964.** 30. H. 1.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या—बोम्मगण्टि आप्पयाचार्यकृता

Palm-leaf. 162 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

A commentary on the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Appayācārya of Bommaganṭi family. He was a protege of the King Kumāra S'iṅgabhūpāla of Recarla family. Dr. M. Krishnamachariar identifies this King with S'iṅgabhūpāla II (1400 A.D.) the son of Ananta *alias* Anapota and grandson of S'iṅgabhūpāla I. (Vide page 770 of the History of Classical Sanskrit Literature, Madras, 1937.) The author says that the work was revised by his patron Kumāra S'iṅgabhūpāla. Two MSS. of the work in good condition are available in the Madras Government Oriental MSS. Library and they have been described in R. Nos. 1170 and 4557 of the Catalogue of the MSS. in that Library.

Contains the third Kāṇḍa up to the end of the Nānārthavarga.

Beginning :

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥

सर्वज्ञं सर्वगतं भजत सदा शैलजार्धसंकीर्णम् ।
नानार्थप्रदमव्ययमनेकलिङ्गैः प्रकाशितस्फूर्तिम् ॥

एवं काण्डद्वयेन तत्तच्छ्लोकप्रतिनियतार्थान् नामान्यनुशिष्य संप्रति काण्डान्तरमारभमाणः प्रेक्षावत्प्रवृत्तिसिद्धये वक्ष्यमाणं संगृह्य दर्शयति—

विशेष्यनिघ्नैः संकीर्णैर्नानार्थैरव्ययैरपि ।
लिङ्गादिसंग्रहैर्वर्गैः सामान्ये वर्गसंश्रयाः ॥

सकललोकसाधारणार्थनिरूपणादस्य काण्डस्य सामान्यत्वम् । तथाहि—वक्ष्यमाणाः सुकृतिप्रभृतयः शब्दाः प्रागुक्तमनुष्यादिविशेषणतया साधारणाः, संकीर्णवर्गीयाः कर्मादयो नरसुरादिसाधारणा एव । नाकलोकादिशब्दाश्च तत्तदर्थवाचकत्वेन । आङादीन्यप्यव्ययानि प्रागुक्तार्थानामेवावध्यवधिमद्भावादिप्रतिपादकत्वेन । त्रियामीदूदित्यादयस्तु पूर्वोक्तशब्दानां लिङ्गप्रतिपादकत्वेनेति द्रष्टव्यम् । तत्र गुणकर्मादिभिरवच्छेद्यं यद्वस्तु तद्विशेष्यम् । तल्लिङ्गवचनायत्ते लिङ्गवचने येषां पदानां तानि विशेष्यनिघ्नानि । इह संकीर्णशब्देन यानि नामानि पूर्वस्मिन् काण्डेऽपि ये साक्षादसंगतानि नाप्यस्मिन् काण्डे विशेष्यनिघ्नत्वादितत्तदुपाधिवैधुर्येण प्रथमतृतीयादिवर्गेष्वसंगतानि विप्रकीर्णरूपाणि तान्युच्यन्ते । यानि पदान्यनेकार्थवाचकानि तानि नानार्थानि ।

End :

किंच नानार्थवर्गादावाचार्येण प्रतिज्ञातम् । केचिदनेकार्थाः कान्तादिवर्गेष्वेव कथ्यन्ते । भूरिप्रयोगास्तु पर्यायकाण्डे कान्तादिवर्गेषु चेति । न चाङादयः पर्यायेषु प्रतिपादिताः । नापि कान्तादिवर्गेषु क्रोडीकृत्य पठिताः । तथाचाव्ययवर्गान्तविषया एव नानार्थवर्गसमाप्तिस्तत्रैवेति सर्वं कल्याणम् ।

Colophon :

इति नानार्थवर्गः ।

व्याचष्टामरसिंहोक्ते नामलिङ्गानुशासने ।
बोम्मगण्ट्यप्पयाचार्यो वर्गं नानार्थगुम्भितम् ॥

इह यत्त्यक्तमज्ञानादालस्याद्यदुपेक्षितम् ।
प्रमादादन्यथोक्तं यत्तद्विद्वद्भिर्विशोध्यताम् ॥

व्याख्यातं गौतमीयं कणभुगभिमतं चापि शास्त्रं समस्तं
ये न व्याकारि भाष्यं फणिपतिगदितं कैयटीं वीक्ष्य टीकाम् ।
ज्ञात्वा यज्ञप्रयोगं शबरमुनिमतं व्याकृतं द्विप्रभेदं
व्याकर्ता व्यासवाचां स जयति भुवने बोम्मगण्ट्यप्पयार्यः ॥

उद्देशक्रमानुरोधेन पूर्ववर्गान्त एवोपक्षिप्तान्यव्ययान्याह ।

**965.** 34. F. 34.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या—बोम्मगण्टि अप्पयाचार्यकृता

Palm-leaf. 156 Foll. $19\frac{1}{2} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides.

Wants the first leaf; otherwise the third Kāṇḍa is complete.

Reads the following end :

इत्यमरसिंहकृतौ नामलिङ्गानुशासने ।
तृतीयकाण्डः सामान्यः साङ्ग एव समर्थितः ॥

निगदव्याख्यातमेतत् ।

. . . . . . . . कपिलव्यासादिरूपं बुधो
जैमिन्यादिसमष्टिमूर्तिरवधि: स्मार्तक्रियावेदिनाम् ।
व्याचष्टामरसिंहनाथरचितं ग्रन्थं निघण्टूत्तमं
कृत्स्नं बालविबोधनार्थमल्पयसुधी . . . . ॥
. . . . . . . . . ।
. . . विद्वद्भिस्तद्विशोध्यताम् ॥
लिङ्गादिसंग्रहे श्लोकाश्चत्वारिंशदिहाष्टका: ।
जाग्रत्यमरसिंहीये नामलिङ्गानुशासने ॥
निघण्टुभि: किमपरै: परं न: क्लेशकारिभि: ।
रेचर्लवंशसंभूत: . . . . . ॥
. . . व्याख्येयमाज्ञया शिङ्गभूपते: ।
आदृता त्यक्तमात्सर्यैराकल्पमनुवर्तताम् ॥
कुमारशिङ्गभूपेन शब्दनिष्णातबुद्धिना ।
संशोधितायां व्याख्यायां किमन्यै: शोधकान्तरै: ॥
कुमारशिङ्गभू . . . . . ।
. . . . . . . . . ॥
काव्यालंकारसंगीतनाट्यशब्दविशारद: ।
कुमारशिङ्गभूपाल एक एवास्ति नापर: ॥
अभिधानकोशजातं सव्याख्यानं सुशीलितं यैर्नो ।
एते दुर्मानग्रस्ता नास्य ग्रन्थस्य शोधनेऽधिकृता: ॥
ये शुष्कतर्क . . . . . . ।
ये शब्दलक्षणज्ञानमात्रगर्वितबुद्धय: ॥
लक्ष्यान्धा: कलहायन्ते तेभ्यो विरचितोऽञ्जलि: ।
मानवाक्यपदाम्नायस्मृतिप्रख्यातसंविदा ॥
बोम्मगण्ट्यप्पयार्येण सदृश: कोऽस्ति भूतले ।
. . . . . . मादतशुद्धपदाम् ॥
श्रीबोम्मगण्टयुपपदश्रुतमार्यमिष्टै:
संभावितं बुधवरं द्विजराजमीडे ॥
कणभुक्कपिलाहीशजैमिनिव्यासगौतमा: ।
बोम्मगण्ट्यप्पया . . . . . ॥
. . . . . . . . . ।
. . . बालबोधार्थं व्याकुर्म: स्वप्रतीतित: ॥

Vide for the end without gaps R. Nos. 1170 and 4557 of the Triennial Catalogue of the Sanskrti MSS. in the Madras Govt. Oriental MSS. Library.

**966.** 38. I. 4.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या पदचन्द्रिका— बृहस्पतिकृता

Paper. 960 Foll. $8\frac{1}{8} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Bound in four volumes.

Transcribed in 1935 from a MS. belonging to the Madras Government Oriental MSS. Library.

This is one of the valuable commentaries on the Nāmaliṅgānus'as'āna of Amarasiṁha by Bṛhaspati who is popularly known by the name Rāyamukuṭa which is only his title awarded by his patron. The commentary is called Padacandrikā. Another MS. of this work is available in the India Office Library and it reads some noteworthy verses in the introduction as given below:

"श्रीवत्सलाञ्छनपदद्वयपद्मभृङ्गा-
द्गङ्गापयोऽन्वहविगाहनहीनपङ्कात् ।
मायाप्रतिग्रहनिवर्तनसत्प्रतिज्ञा-
द्गोविन्दनामजनकाज्जनकानुकारात् ॥
भर्तृव्रतागणशिरोमणितां गताया:
सीमन्तिनीगणशतैरपि वन्दिताया: ।
दानव्रतौघविधिसाधितकीर्तिसीम्नो
मातुश्च शीलधृतनीलमुखायिदेव्या: ॥





योऽभूद्यस्य च योषिदद्भुतगुणा भूयो रमा निर्वृता
धत्ते य: कविचक्रवर्तिपदमप्याचार्यवर्यश्च य: ।
राढायामपि गाढनिर्मलकुलच्छत्रं कुलीनाग्रणी-
र्य: प्रापत्प्रणत: परं हरिपदद्वन्द्वारविन्दे च य: ॥
ज्योतिष्मन्मणिपुञ्जरञ्जनरुचि हारं ज्वलत्कुण्डले
रत्नौघच्छुरिता दशाङ्गुलिजुष: शोचिष्मतीरूर्मिका: ।
य: प्राप्य द्विरदोपविष्टसकलस्नानैरविन्दन्नृपा-
च्छत्रे तैस्तुरगैश्च रायमुकुटाभिख्यामभिख्यावतीम् ॥
यत्पुत्रा नृपमन्त्रिमूलमणयो विश्रामरामादय:
ख्याता दिग्जयिनामपीह जयिनो लोके कवीन्द्राश्च ये ।
ब्रह्माण्डामरपादपादिसहितं येऽदुस्तुलापूरुषं
तत्तद्ग्रन्थविशेषनिर्मितिकृत: कृत्स्नेषु शास्त्रेषु ते ॥
पुण्यां पण्डितसार्वभौमपदवीं गौडावनीवासवा-
द्य: प्राप्त: प्रथितो बृहस्पतिरिति क्ष्मालोकवाचस्पति: ।
कोशस्यामरनिर्मितस्य विविधव्याख्यानदीक्षागुरु:
सानन्दं पदचन्द्रिकां स कुरुते टीकामिमां कीर्तये ॥
इयं षोडशटीकार्थसारमादाय निर्मिता ।
अतोऽभिलिखितोऽर्थोऽस्या न हेय: सहसा बुधै: ॥"

(Vide Nos. 954 and 955 in the Catalogue of the India office Library. Vol. II, London, 1889).

MM. Haraprasādas'āstri on the evidence of the above mentioned verses and tradition writes some remarks on the author which are briefly given below:

Bṛhaspati was a Brāhmaṇa belonging to S'rīvatsagotra and a native of a village of Mahinta in Bengal and therefore he is also called Mahintāpanīya. He was one of the prominent figures in Bengal in the beginning of the 15th century. He was patronized by one of the Sultāns of Bengal and wrote also a Smṛti work called Smṛtiratnahāra. He was given the titles of Kavicakravartin, Rājapaṇḍita, Ācāryavarya, Paṇḍita-Sārvabhauma, Kavipaṇḍita-cūḍāmaṇi and Rāyamukuṭamaṇi. His father was Govinda and his mother was Nīlamukhāyi; his wife was Ramā who was dead at the time of writing the commentary. He had many sons two of whom were named Vis'rāma and Rāma. In this commentary he has embodied the substance of 16 previous commentaries. (Vide page 77 of the Preface to the Des. Cat. of Sans. MSS. in the collections of the Asiatic Society of Bengal, Vol. VI, Calcutta, 1931). It is said that the work was composed in S'aka 1353 corresponding to 1431 A.D. as stated by the author himself (Vide No. 956 in the Catalogue of the India Office Library. Part II. London, 1889). The author quotes the following authors and works: Trikāṇḍī, Utapalanī, Sabdārṇava, Ratnamālā, Kaumudī, Trikāṇḍas'eṣa, Bhāgavṛtti, Saṁkṣiptabhārata, Ūṣmaviveka, Amaramālā, Uṇādivṛtti by Govardhana, Rūparatnākara, Hariprabodha, Jāmbavatīvijaya, Kṣīrasvāmin, Subhūti, Rājadeva. Maitreya, Vidyās'īla, Dāmodara, Vopālita, Sarvānanda, Saṁsārāvarta, Sarvadhara, Rantideva, Māṭhara, Rudra, Sarvajna Nārārāyaṇa, Bhīma, Somānanda, Tārapāla, Kaliṅga and Yoges'vara.

Beginning:

अध्यास्ते य: सर्वं ध्रुव ईश्वर इत्यगोचरो वचस: ।
अहमिति संविद्विषय: पुरुष: स पर: पुरातनो जयति॥

अभीष्टदेवतानमस्काराद्युपनतमदृष्टं हि विघ्नापरनामकसाध्यप्रतिबन्धकाधर्मतिरोधानद्वारा प्रारिप्सितं परि-

समापयतीति प्रामाणिकं मतम्। अतो निष्प्रत्यूहप्रारिप्सितपरिसमाप्तिहेतुविशिष्टदेवतासंकीर्तनात् विशिष्टादृष्टमुत्पिपादयिषुर्ग्रन्थकारः प्रथमं नमस्कारश्लोकं निबबन्ध—यस्य ज्ञानदयासिन्धोरिति।

यस्य ज्ञानदयासिन्धोरगाधस्यानघा गुणाः।
सेव्यतामक्षयो धीराः स श्रिये चामृताय च॥

हे धीराः स भगवान् सेव्यतामाराध्यताम्। धैर्यशालिन एव सेवितुं शक्नुवन्तीति तानेव संबोधयति। प्रकृतत्वात् सूक्ष्ममतिभिः हितेच्छुभिः। स कः; यस्य गुणा मैत्रीमर्यादादयः, अणिमादयो वा अनघा निष्पापाः रागाद्यसंवलिता इति यावत्। यद्वा—अनघा हृद्याः। तथाच धरणिः—"अनघोऽपापहृद्ययोः" इति। गुण्यन्ते भाव्यन्त इति गुणाः। गुण आमन्त्रणे। कर्मणि घञ्। यस्यैवंभूतस्य। ज्ञानदयासिन्धोरिति ज्ञानं समस्तविषयावबोधः। दृष्टं स्वार्थमनपेक्ष्य परदुःखहानेच्छा दया। तयोरम्बुतुल्ययोः सिन्धोरिव सिन्धोरिति रूपकम्। ज्ञानं च दया च ते ज्ञानदये। ताभ्यां सिन्धुरिव सिन्धुः। प्रकृत्यादित्वात्तृतीया। तृतीयेति योगविभागात्समास इति सर्वधरादयः। सिन्धुशब्दोऽत्र विपुलाधारत्वादुपचरितः। सिन्धुसाम्यमाह—अगाधस्यानवच्छिन्नमहिम्नः अन्यैरनधिगतपारत्वादपरिच्छेदगाम्भीर्यस्य वा। स किंभूतः। परहितापादनेषु नास्ति क्षयो विरामो यस्येत्यक्षयः। मरणादिराहित्याद्वा। फलादेर्विना नैव प्रेक्षावत्प्रवृत्तिरित्याह—श्रिये चेत्यादि। श्रीरत्र त्रिवर्गसंपत्तिः। तत्प्राप्तये। क्रियार्थोपपदस्य चेत्यादिना चतुर्थी।

Colophon of the first Kāṇḍa found on page 480.

इति महन्तापनीयचक्रवर्तिराजपण्डितश्रीरायमकुटमणिकृतायां टीकायाममरसिंहस्य प्रथमः काण्डः।

Colophon of the second Kāṇḍa found on page 1041.

इति महन्तापनीयकविचक्रवर्तिराजपण्डितसार्वभौमकविपण्डितचूडामणिमहाचार्यरायमकुटमणिश्रीमद्बृहस्पतिकृतायाममरकोशपञ्चिकायां पदचन्द्रिकायां शूद्रप्रधानवर्गो भूम्यादिकाण्डो नाम द्वितीयः काण्डः समाप्तः।

End :

एवं प्राप्तजीविक इत्यादि आपन्नजीविकेत्यादि लिङ्गत्रयमुदाहार्यम्। अलं समर्थे जीविकायै। अर्थो जीविका। स्त्रीक्लीबयोरप्युदाहार्यम्। तद्धितार्थे द्विगुः। तद्धितार्थयोः द्विगुः सोऽपि परोपगो वाच्यलिङ्ग इत्यर्थः। पञ्चसु कपालेषु संस्कृता पञ्चकपाला शङ्कुली। पञ्चकपालः सूपः। पञ्चकपालं व्यञ्जनम्। तद्धितार्थ इत्यादिना समासे संस्कृतं भक्षा इत्यण्। तस्य द्विगोर्लुगनपत्ये इति लुकि रूपभेदाभावात्। एकः। एका। एकम्। द्वे। द्वौ। त्रयः। तिस्रः। त्रीणि। चत्वारः। चतस्रः। चत्वारि। बहवः। बहूनि . . . . । संख्यासर्वनामतदन्तकाः। अर्थो न्यासः। बहुव्रीहिरिह दिङ्मात्रमुन्नेयः।

गुणद्रव्यक्रियायोगोपाधिभिः परगामिनः।
कृताः कर्तर्यसंज्ञायां कृत्याः कर्तरि कर्मणि॥
अणाद्यन्तास्तेन रक्ताद्यर्थे नानार्थभेदकाः।
कतिष्णान्तास्त्रिषु समा युष्मदस्मत्तिङव्ययम्।
परं विरोधे शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः॥

Colophon :

इत्यमरसिंहकृतौ नामलिङ्गानुशासने लिङ्गादिसंग्रहवर्गः समाप्तः।





**967.** 10. K. 14.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या व्याख्यासुधा—भानुजिदीक्षितकृता

Paper. 320 Foll. 14 × 6 inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

The MS. contains also the text copied in the centre of the pages. The folios in each Kāṇḍa are given separate numbers.

This commentary on Amarasiṁha's Nāmaliṅgānuśasana is by Bhānujidīkṣita, son of the famous grammarian Bhaṭṭojidīkṣita. The commentary refers to a large number of authorities and criticizes Bṛhaspati's commentary in many places. The author Bhānujidīkṣita is also called Rāmāśrama evidently in his later life as an ascetic and was patronized by the King Kīrtisiṁha of Vaghela family. The author is believed to have lived at the end of the 16th and the beginning of the 17th centuries A.D. The commentary has been printed and published by the Nirnayasagara Press, Bombay in 1905.

Beginning :

वल्लवीवल्लभं नत्वा गिरं भट्टोजिदीक्षितम्।
आमरे विदधे व्याख्यां मुनित्रयमतानुगाम्॥

प्रारिप्सितप्रत्यूहापनुत्तये कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थमादौ निबबन्ध—यस्येति। हे अनघाः भवद्भिः स धीरः सेव्यताम। न अघं पापं येषां ते अनघा निष्पापाः, सुकृतिन इति यावत्। सुकृतिन एव तं सेवितुं प्रभवन्तीति त एव संबोध्यन्ते। 'धर्मेण पापमपनुदति, इति श्रुतेः। धियं राति ददाति। रा दाने अस्मात् क्विप् चेति क्विप्। धीरा ज्ञानप्रदो गुरुः। अनेन तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत्, इति श्रुत्यर्थ उपदिष्टः। प्रयोजनमनुद्दिश्य न मन्दोऽपि प्रवर्तते इति गुरुसेवायाः फलमाह—श्रिये चामृताय चेति। चद्वयमुभयोः प्राधान्यद्योतनाय। भुक्तिमुक्तिप्राप्तिर्गुरुसेवातो भवति।

Colophon of the first Kāṇḍa :

इति श्रीवघेलवंशोद्भवश्रीमहीधरविषयाधिपश्रीकीर्तिसिंहदेवाज्ञया श्रीभट्टोजिदीक्षितात्मजश्रीभानुजिदीक्षितविरचितायामामरटीकायां व्याख्यासुधायां प्रथमकाण्डः संपूर्णतामगात्।

Colophon of the second Kāṇḍa :

इति श्रीवघेलवंशोद्भवश्रीमहीधरविषयाधिपश्रीमहाराजकुमारश्रीकीर्तिसिंहदेवाज्ञया श्रीभट्टोजिदीक्षितात्मजश्रीभानुजिदीक्षितविरचितायाममरटीकायां व्याख्यासुधायां द्वितीयकाण्डः संपूर्णतामगात्।

End :

शेषमिहानुक्तं शिष्टानां प्रयोगाज्ज्ञातव्यम्। यथा चालनी तितउः पुमान् इत्युक्तम्। इह तितउ परिपवनं भवति इति भाष्यप्रयोगात् नपुंसकमपि बोध्यम्। तथा ताटङ्कस्ते इत्याचार्यप्रयोगात् ताटङ्कशब्दस्य पुंस्त्वम्। यथा वा कलिका कोरकः पुमान् इतीहोक्तम्। कोरकाणीति माघप्रयोगान्नपुंसकत्वमपि। यत्तु गोधा पोटा इत्युदाहृतवान् मुकुटः; तन्न, ङ्याबूङन्तमित्युक्तत्वेन शेषत्वाभावात्

Colophon :

इति तृतीयकाण्डः संपूर्णतामगात्।

The scribe adds :

शके १७३६ भवनामसंवत्सरे पौषकृष्णप्रतिपद्यामिदं पुस्तकं समाप्तम।

**968.** 29. M. 2.

### नामलिङ्गानुशासनव्याख्या व्याख्यासुधा—
### भानुजिदीक्षितकृता

Palm-leaf. 148 Foll. $16 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 11 lines in a page. Telugu script. Old. Good writing.

Contains the second and third Kāṇḍas complete.

Reads the following colophon :

इति पदवाक्यप्रमाणज्ञभट्टोजिदीक्षितात्मजभानुजिदीक्षितविरचितायाममरकोशव्याख्यायां सुधाख्यायां तृतीयकाण्डविवरणं संपूर्णम् ॥

**969.** 21. O. 14.

### नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—
### सर्वानन्दकृतम्

Palm-leaf. 261 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

This is a commentary on the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Sarvānanda of Vandighaṭī family. The commentary is called Ṭīkāsarvasva. MM. Haraprasāda S'āstri says that Sarvānanda belonging to the family of Vandighaṭī was connected with the family of Banerji of Bengal (Vide M. Seshagiris'āstri's Report on the search of MSS. for the Govt. of Madras in 1893-94, No. 2, pages 24 and 335). The author has clearly said in commentary on the verse 21 of the Kālavarga that the commentary was composed in the S'aka year, 1082 corresponding to 1160 A.D. (Vide also footnote 3, p. 272, of the New Indian Antiquary No. 5, Vol. II, 1939.)

The author quotes a good number of authors and works and a list of them has been given in M. Seshagiri Sastri's Report mentioned above.

Complete in three Kāṇḍas.

Beginning :

बर्हिणबर्हापीड: सुषिरपरो बालवल्लवो गोष्ठे ।
मेदुरमुदिरश्यामलरुचिरव्यादेष गोविन्द: ॥
मुदेऽसौ धीराणां न गुणलवगर्वान्मम परि-
श्रम: किंच स्वार्थस्तदिह विबुधा: क्षन्तुमुचितम् ।
इतो ये सासूया अनृजुमतयो नूतनतया
खलास्तेऽमी हेया गुणिषु पुनरप्यञ्जलिरयम् ॥
अथ टीकासर्वस्वं दशटीकावित्करोत्यमरकोशे ।
श्रीमत्सर्वानन्दो वन्दिवटीयामार्तिहर पुत्र: ॥
यद्यपि सन्त्यतिगुणिन: श्रमस्तथाप्यत्र मम हि मौर्ख्यात ।
ललितं रौति पिकश्चेद्ग्रामं यातु किं काक: ॥

तत्रादौ भगवत: सेवायां परोपदेशेन प्रारिप्सितप्रत्यूहशमनाय धर्ममर्जयन्नाह—यस्येत्यादि । हे धीरा: सेव्यतामित्यनेन धैर्यशालिन एव सेवितुं शक्नुवन्तीति तान् संबोधयति । यस्यानघा गुणा: रागादिपापरहिता: । तथा चाजयकोश:—अघशब्दो भवेत्पापे दु:खव्यसनयोरपीति ।

End :

शेषं तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगत: । यदत्र ग्रन्थे लिङ्गं नोक्तं नाम च नोक्तं तत्पूर्वाचार्याणां महाकवीनां च प्रयोगादवसेयम् । यथा-'अनणन्तात्कृत्यन्तं गायत्राद्यं तथादन्तम' इति स्त्रीत्वानुशासनमरुणस्येत्यन्यद्बोद्धव्यम् । नामानुशासनं यथा निलिम्पा द्युसदो देवा इत्यादि गङ्गाधरादीनाम् ।

त्रीणि व्याकरणान्यधीत्य सकलं साहित्यमालोक्य च
प्रज्ञाव्यापकभाषितानि हृदये न्यस्याकृतेदं सह ।
प्राज्ञेनानु सनातनेन बहुश: प्रत्यक्षरं शोधितं
जिज्ञासा यदि शब्दवर्त्मनि तदा चैतत्समालोच्यताम् ॥





Colophon :

इति वन्दिघटीयसर्वानन्दकृतौ टीकासर्वस्वे लिङ्गादिसंग्रहवर्ग: । संपूर्णं च टीकासर्वस्वम् ।

Then reads the following verses :

"सन्ति कूपा: स्फुरद्रूपा: परित: सरित: शुभा: ।
तथापि चातकस्यैक: फलदो जलदोदय: ॥
गतिश्चन्द्रश्चकोराणां चातकानां वलाहक: ।
वासुदेवो भवार्तानामस्माकं तु भवान् गति: ॥
केशा हि यस्य काशाभा हुंकारादिविनाशिन: ।
ललिता गतयो दद्यु: शं वोऽब्जाम्बुनगौकस: ॥"

Three extra leaves added at the end contain in Nandināgarī script a fragment of the same commentary on the Avyayavarga. The fly-leaf at the beginning gives the name of the former owner of the MS. as Nañjayya.

**970.** 8. H. 18.

### नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—
### सर्वानन्दकृतम्

Paper. 120 Foll. $12\frac{1}{8} \times 8$ inches. 30 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Foll. 54 and 88 are left blank. Some folios are written on one side only.

Bound in book form.

Breaks off in the Manuṣyavarga of the second Kāṇḍa.

Reads the following additional stanza in the beginning :

प्रत्यूहपर्वततटीवप्रक्रीडाधुरंधरम् ।
वन्देऽन्तरायकदलीभञ्जनं कुञ्जराननम् ॥

**971.** 21. G. 1.

### नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—
### सर्वानन्दकृतम्

Palm-leaf. 19 Foll. $14\frac{1}{8} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Vais'ya and S'ūdra vargas in disorder.

**972.** 21. G. 2.

### नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—
### सर्वानन्दकृतम्

Palm-leaf. 82 Foll. $15\frac{1}{8} \times 2\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

Reads the following additional stanza in the beginning :

प्रत्यूहपर्वततटी + कुञ्जराननम् ॥

**973.** 21. G. 3.

### नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—
### सर्वानन्दकृतम्

Palm-leaf. 171 Foll. $16\frac{1}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 8 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Breaks off in the Manuṣyavarga of the second Kāṇḍa.

**974.** 24. K. 8.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—सर्वानन्दकृतम्

Palm-leaf. 28 Foll. 15 × 1¼ inches. 5 lines in a page. Grantha script. Old. Much injured. Illegible writing.

Wooden boards are added to both sides.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

**975.** 27. I. 12.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—सर्वानन्दकृतम्

Palm-leaf. 15 Foll. 16½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains a fragment of the 1st Kāṇḍa.

**976.** 39. F. 5.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या टीकासर्वस्वम्—सर्वानन्दकृतम्

Paper. 247 Foll. 8⅜ × 6½ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made in 1927 from the MS. described above under No. 972.

Contains the first Kāṇḍa incomplete.

**977.** 40. D. 34.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या शिशुबोधिनी—महेश्वरकृता

Paper. 55 Foll. 9½ × 4¼ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a commentary on the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Maheśvara, son of Rāmacandrabhaṭṭa with surname Sukaṭhānekara of Viśvāmitragotra. The commentary is called Śiśubodhinī. The author seems to have been a Śākta. Probably this Maheśvara may be identical with Maheśvara, the author of the Paryāyaratnamālā described under No. 1735 in the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. in the Government Oriental MSS. Library, Madras, Vol. III, 1906. This commentary is said to have been revised and enlarged by Raghunāthaśāstrin and printed with the title Amaraviveka in Śaka 1770 = 1848 A.D. at Poona and subsequently at Nirṇayasāgar Press, Bombay in 1886 A.D.

Contains the third Kāṇḍa only.

Beginning :

ब्रह्मश्रीशेशमौलिरत्नच्छविबृन्देन करम्बितांशुबृन्दम् ।
हृदि येनालंकृतं तमीडे शान्तादुर्गापद्नखेन्दुबिम्बम् ॥

इत्यौपच्छन्दसिकेन वृत्तेन मङ्गलं विधाय तृतीयकाण्डं व्याख्यास्यामः । तत्रादावमरसिंहः सामान्यनामहेतुद्योतनाय वर्गसंकेतान् प्रतिजानीते-विशेष्यनिघ्नैरिति । सामान्ये साधारणत्वात् सामान्यनाम्नि वक्ष्यमाणेऽत्र काण्डे पञ्च वर्गाः कथ्यन्त इति शेषः । कैः कृत्वा । विशेष्यनिघ्नैः विशेष्याधीनैः विशेषणशब्दैः सुकृत्यादिभिः । यथा देवदत्तो विशेष्यं, सुकृती विशेषणम् । संकीर्णैः परस्परविजातीयार्थैः कर्मपारायणादिभिः । नानार्थैः नाकलोकादिभिः । नानार्थो यथा नाकशब्दोऽस्त्येकोऽपि त्रिदिवाकाशयोः प्रतीयते । अव्ययैराङादिभिः । लिङ्गादिसंग्रहैः स्त्रियामीदूद्विरामैकाजित्यादिभिः । आदिना नामसंग्रहैश्च लङ्का शेफालिकेत्यादिभिः । ते च वर्गाः स्वतन्त्रा नेत्याह—वर्गाः संश्रय आश्रयो येषां तादृशाः ।

End :

परमिति । विरोधे विप्रतिषेधे सति परं लिङ्गलक्षणं प्रवर्तते । यथा मानुषशब्दस्य कषणभमरोपान्ता इत्यनेन प्रागुक्तेन पुंस्त्व एव प्राप्ते सति द्विचतुःषट्पदेत्यनेनोत्तरत्रोक्तेन स्त्रीत्वं पुंस्त्वं च प्राप्तम् । तेन मानुषी मानुष इति भवति । शेषमिति । शेषमत्रानुक्तम् अभिधानादिकं शिष्टानां शब्दशास्त्रनिपुणानां व्यासादीनां प्रयोगतो ज्ञेयं बोद्धव्यमिति । इति वाच्यलिङ्गसंग्रहः । उक्तमुपसंहरति—इतीति । इत्येवंप्रकारेणामरसिंहस्य कृतौ नामलिङ्गप्रतिपादके शास्त्रे सामान्यनामा तृतीयोऽयं काण्डः प्रस्तावो वर्गसमूहो वा समर्थितः कृतः समाप्त इत्यर्थः ॥

आलस्यादत्र मौढ्याद्वा यदशुद्धं बभूव तत् ।
परोपकारशालित्वाच्छुद्धं कुर्वन्तु पण्डिताः ॥

यद्वक्त्रचन्द्रं प्रपिबंश्चकोरव-
द्वोभोति नेत्रत्रिक ईश्वरस्य हि ।
यस्याः पदब्जे विलसन्ति निर्जराः
स्वान्तालयां तां ललितां भजेमहि ॥

विश्वामित्रजवंशदुग्धजलधौ श्रीरामचन्द्राह्वय-
श्चन्द्रः प्रादुरभूत्ततः समुदभून्नाम्ना महादीश्वरः ।
तस्मादाविरभूदियं च शिशुबोधिन्याख्यटीकेयतो
मा भूद् दुर्घटमर्थसाधनमभूदेषा हि देवी मुदा ॥

टीका । महेत्यक्षरद्वयमादिर्यस्य ; स चासावीश्वरश्चेति महेश्वर इत्यर्थः ।

Colophon :

इति श्रीशान्तादुर्गाख्यकुलदैवतपदपूजकसुकठानेकरोपनामकरामचन्द्रभट्टसुतमहेश्वरकृतायां शिशुबोधिन्याममरकोशटीकायां सामान्याख्यस्तृतीयः काण्डः समाप्तः ॥

The scribe adds :

शके १७३९ श्रीमुखनामसंवत्सरे चैत्रशुद्ध ८ तद्दिने गरुडोपनाम्ना त्र्यम्बकभटात्मजेन महिपतिना लिखितम् ।





**978.** 38. E. 2.

## नामलिङ्गानुशासनव्याख्या कौमुदी—नयनानन्दशर्मकृता

Paper. 417 Foll. 8 × 6 inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed in 1936 from a Bengali MS. of the India Office Library, London.

The MS. has been carelessly copied.

The Kaumudī is a commentary on the Nāmaliṅgānuśāsana of Amarasiṁha by Nayanānandaśarman. T. Aufrecht says in his Catalogus Catalogorum, (p. 26. Part I) that the commentary was commenced by Nayanānandasarman and completed by his pupil Rāmacandraśarman. The author quotes the following authors and works: Subhūti, Sarvānanda, Śrīpatidatta, Vidyādhara, Ramānātha, Kṛṣṇadāsa, Gadasiṁha, Vasantarāja, Sarvadhara, Saṁkṣiptabhārata, Hariprabodha,

Kapphaṇābhyudaya, Jānakīharaṇa, Vaijayantī, Ās'caryamañjarī, etc.

Breaks off in the 1st varga of the 3rd Kāṇḍa.

Beginning :

विचार्य सर्वशास्त्राणि नयनानन्दशर्मणा ।
यत्नादमरकोशस्य कौमुदी परितन्यते ॥

यस्येति । हे धीरा: स्वे विष्णु: सेव्यताम् । स्वेकारो वासुदेवे स्यात् इति कोश: । यस्य सिन्धोर्गुणा: सत्त्वादय: अनघा: हृद्या: । स्वेऽनघोऽपापहृद्ययो: इति विश्व: । गुण्यन्ते स्वेऽभ्यस्यन्ते इति गुणा: । गुण आमन्त्रणे चुरादिस्वरान्तत्वात् कर्मणि । स्वेन यस्य किं भूतस्य सिन्धो: ज्ञानदयोपलक्षितस्य विशेषणे तृतीया । ज्ञानं ददातीति ज्ञानदा । कुर्लक्ष्मी: ज्ञानदया सहिता इति समासे ज्ञानदे तत्तृतीयान्तं पदम् । स्वेऽगाधस्य स्वेऽपरिमितमहिम्न: स्वेऽत एवामरत्वात् स्वेऽक्षय: विनाशशून्य: । ननु प्रयोजनमनुद्दिश्य न मन्दोऽपि प्रवर्तते । सेवनं किमर्थं तदुच्यतामित्याह । श्रिये अमृताय च । श्री: त्रिवर्गसंपत्ति: । स्वेस्य तं मोक्ष: । तथा च

लक्ष्मीसरस्वतीधीत्रिवर्गसंपद्विभूतिशोभासु ।
उपकरणवेषरचनाविधासु च श्रीरिति प्रथिता ॥

इति व्याडि: ।

End :

नृगेति । एते जरायुजशब्दवाच्या: । आदिना खराश्वादय: । स्वेदेति । एते स्वेदजशब्दवाच्या: । आदिना मशकादय: । पक्षीति । एते अण्डजशब्दवाच्या: । आदिना मत्स्यादय: । प्राणीति । एतै: प्राय: प्राणिन: कथ्यन्ते इति सु० । अन्यत्र तु न दृश्यते । उद्भिद इति । एते उद्भिच्छब्दवाच्या: । आदिना ओषध्यादय: । उद्भित्पर्यायमाह—उद्भिदिति । त्रयं एतदादिषु कामचारात् क्लीबनिर्देश: । सुन्देति । पद्मं मनोरमे । स्त्रियां सुन्दरी सुन्द . . . . . .
. . . . . .

Colophon :

इति श्रीनयनानन्दशर्मकृतायाममरकोशकौमुद्यां प्राणिवर्गविवेक: समाप्त: ।

**979.** 30. N. 33.

## नामलिङ्गानुशासनम्—अमरसिंहकृतम्

Palm-leaf. 23 Foll. 17 × 1 inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Clear writing.

Contains the first Kāṇḍa only complete.

**980.** 9. E. 68.

## नामसंग्रहमाला—अप्पयदीक्षितकृता

Paper. 34 Foll. 11¾ × 4¾ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Illegible writing.

The Nāmasaṁgrahamāla is a lexical work dealing with synonyms by the famous Appayadīkṣita of the 17th century A.D. In the introductory verse the author says that the work is intended to strengthen the statements made in his other work Nāmasaṁgraha. In this connection he quotes many works and authors including the following: Kes'ava (1120 A.D.); Yādavaprakās'a (1050 A.D.); Nāmamālā (1125 A.D.); S'abdaratnākara by Vāmanabhaṭṭabāṇa (1450 A.D.); Visvaprakās'a (1111 A.D); Cakravartin, a commentator on





the Raghuvaṁs'a, Rabhasa; Paryāyamañjarī by Haṁvīramis'ra and Amaras'esa. Rāmāvatārasarman referring to the work S'abdaratnākara of Vāmanabhaṭṭabāṇa in the introduction to the edition of the Kalpadru in the Gaekwad's Oriental Series No. 42 observes thus: "It is probably the same as quoted by Appayadīkṣita in his Nāmasaṁgrahamālā. But Vāmanabhaṭṭabāṇa is perhaps a later author of the last century (*i.e.* 19th century A.D.)" Evidently he has failed to fix Vāmanabhaṭṭabāṇa in the 15th century A.D. The Nāmasaṁgrahamālā gives us many notable facts. It proves that the word Pallava is the name of the Kāñcī or Toṇḍīramaṇḍala also and not only of the Kings known by that name. Kuṭilā is one of the names of the river Gaṅgā. In these connections he quotes passages from various Purāṇas. The MS. contains also the text of Nāmasaṁgraha in about 250 verses mixed with the commentary. Total No. of granthas contained in the work is said to be 1200.

Complete.

Beginning :

व्यवहाराय बालानां रचिते नामसंग्रहे ।
नाम्नां नातिप्रसिद्धानां लिख्यते वृद्धसंमति: ॥
यस्मिन्नर्थान्तरोक्त्या च तन्नामोक्त्या च संग्रह: ।
तं हित्वा संमतिश्लोक: सोऽन्यथापूर्य लिख्यते ॥

अयमाद्यो नामसंग्रहश्लोक:—

अथ केषांचिदर्थानां व्यवहारोपयोगिनाम् ।
अभिधानानि कतिचित्संगृह्यन्ते यथाश्रुतम् ॥

कतिचित्—एकं द्वे त्रीणि चत्वारि वा क्वचित्क्वचिदधिकान्यपि ।

वसुन्धरा रत्नगर्भा मध्ये तस्या: सुवर्भुव: ।
जम्बूद्वीप: कुमारोऽसौ वेष्टितो लवणाब्धिना ॥

काश्यपी भूतधात्री च रत्नगर्भा वसुंधरेत्यभिधानरत्नमाला । जम्बूद्वीप: कुमारश्च यत्रैते भारतादय: । इति वैजयन्ती । द्वयोरपि कुमार: स्याद्बाले स्त्रीपुंसयो: पुमान् । जम्बूद्वीपे कुमारी तु कन्यायां सा स्त्रियामसौ । इति केशवकोशश्च । जम्बूद्वीपं समावृत्य लक्षयोजनविस्तृत: । मैत्रेय वलयाकारं श्रित: क्षारोदधिर्बहि: । इति श्रीविष्णुपुराणम् ।

यत्र प्रजानां स्थानानि वासस्य रमणस्य च ।
वर्षाणि भारतादीनि नवोक्तानि मनीषिभि: ॥

वर्षोऽस्त्री भारताद्यब्दवृष्टिषु प्रावृषि स्त्रिय: । इति वैजयन्ती । वसन्त्यृषन्त्यो वर्षेषु प्रजायेषु चतुर्विधा: । वृषिरित्येष रमणे वर्षत्वं तेषु तेषु तत् । इति मत्स्यपुराणम् । भारतम्, किंपुरुषम्, हरिवर्षम्, इलावृतम्, भद्राश्वम्, केतुमालम्, रम्यकम्, हिरण्मयम्, उत्तरकुरुवर्षं चेति नव वर्षाणि ।

End :

अम्बुजस्याह्वया: सर्वे निधिभेदे नृलिङ्गका: ।
माक्षिके षण्डलिङ्गा: स्युस्त्रीलिङ्गास्ते मता: स्त्रियाम् ॥
अर्थास्तावदिहानन्ता: स्थावरा जङ्गमाश्च ये ।
एकैकस्याप्यभिख्यानामियत्ता नावधार्यते ॥
स एव देवस्ता वेत्ति यस्य नि:श्वसितान्यमू: ।
केषांचित्त्वभिधा: काश्चिद्बालबोधाय दर्शिता: ॥
पद्ममन्दारपुष्पौघग्रथिता सगुणा सिता ।
नामसंग्रहमालेयं धार्या सौरभदायिनी ॥

Colophon :

इति श्रीमदप्पयदीक्षितविरचिता नामसंग्रहमाला समाप्ता । ग्रन्थसंख्या १२०० ॥

The last two additional folios contain some miscellaneous passages selected from various lexicons. The passages begin thus:

"घ्राणं घोणा विघूर्णिका । नर्क नकुटिकशिङ्घिनी ।
सृक्काधोभागः असिकः । तदधश्चिबुकम् ।
कण्ठमणिः कालकः । दोर्मूलं भुजकोटरः ।
खण्डिकः कक्षा । प्रकोष्टः कलाविका ।
नखः कामाङ्कुशो महाराजकरभूः भुजाकण्टकः ।
प्रसारिताङ्गुलौ पाणौ चपेटः प्रतलस्तरः ॥"

and end thus:

"अलकः स्यात्कर्कशरः खं खरश्चूर्णकुन्तलः ।
स तु फाले भ्रमरकः कुरलो भ्रमसालकः ।
श्रोत्रं शब्दाधिष्ठानपैञ्जूषमहानादध्वनिग्रहाः । पालिस्तु कर्णलतिका । शङ्खो फालभ्र . . . . रे ।"

The front page of the first folio contains the following lines:

"वापेय . . तिमञ्जरी नहि भुवो भागे तडिद्वल्लरी
न व्योम्नि स्फुरदिन्दुबिम्बकलिका न . . . ।
अद्योदित्वररश्मि . . दरुणप्रख्यानिखातेव मे
मूर्तेव प्रतिबिम्बितेव हृदि सा . . संलक्ष्यते ॥
दातव्यं यदि भव्यं सव्यं वा सव्यमस्तु मे चरणम् ।
तव देव्यहं दवीयान् यदि तदिह स्यादपास्य किं शरणम् ॥
रघुनाथ कथं ते भुवि प्रथन्ते त्वदर्चनाविधुराः ।
गीरपि रमयति तेषां कथमिव सहसा जगन्ति धीराणाम् ॥
दातव्यं यदि किं न देयमिह ते भूदेव विद्यावते
स्तोतव्यं यदि किं न वा स्तुतिपदं वस्तु स्वतो धीमताम ।
प्राप्तव्यं यदि सर्वलोकविदितं ह्युच्चैः पदं यद्धितं
कर्तव्यं सुजना . . कृते किं वा न भूमौ सताम् ॥"

**981.** C.5.1.1.S; S; 11.

## नामसंग्रहमाला—अप्पयदीक्षितकृता

Paper. Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made from the MS. described in the last number.

Complete.

**982.** 24. M. 8.

## निघण्टुसमयः—धनंजयकृतः

Palm-leaf. 8 Foll. $16 \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Nighaṇṭusamaya is a lexicon of synonyms and homonyms by Dhanaṁjaya. The MS. contains two Paricchedas, the first containing 200 verses and the second 50 verses. The first Pariccheda alone has been printed at Benares in 1865 A.D. with the title Dhanaṁjayakos'a. The work is also called Nāmamālā. The second half of the stanza प्रमाणमकलङ्कस्य etc. found at the end of the first chapter is read in the printed edition as द्विसंधानं कवेः काव्यं रत्नत्रयमपश्चिमम्. Thus it is evident that our author has also written the Dvisandhānakāvya, published in the Kāvyamālā Series No. 49, Bombay 1895. The author Dhanaṁjaya in that poem describes himself as the son of S'rīdevī and Vāsudeva and the pupil of Das'aratha as per commentary thereon. The author is belived to have lived between





750 and 800 A.D. (Vide, page 181, Vol. II of the Journal of Andhra Historical Society, 1927.) The author mentions three works *namely* Akalaṅka's Pramāṇas'āstra, Pūjyapāda's S'āsanas'āstra (Vyākaraṇa) and his Kāvya (Dvisandhānakāvya) as three gems among the leterary works. According to the MS. in the Tanjore Palace Library the work consists of three chapters *namely* S'abdasaṁkīrṇa (1 and 2) and Sabdavistīrṇa (3rd).

Contains 2 chapters.

Beginning of the first Pariccheda.

तन्नमामि परं ज्योतिरवाङ्मनसगोचरम् ।
उन्मूलयत्यविद्यां यत् सिद्धानुन्मीलयत्यपि ॥
द्वयं द्वितयमुभयं यमलं युगलं युगम ।
युग्मं द्वन्द्वं यमं द्वैतं पादयोः पातु जैनयोः ॥
ऋषिर्यतिर्मुनिर्भिक्षुस्तापसः संशितो व्रती ।
तपस्वी संयमी योगी वर्णी साधुश्च पातु वः ॥
दीक्षितं मोघशिष्यं च तमन्तेवासिनं विदुः ।
कृतान्तागमसिद्धान्ता ग्रन्थाः शास्त्रमतः परम ॥
भूमिर्भूः पृथिवी पृथ्वी चोर्वरी मेदिनी मही ।
धरा वसुंधरा धात्री क्षमा विश्वंभरावनिः ॥

End of the first Pariccheda:

वर्यं कल्याणमधुरं वरं श्रेष्ठं च पेशलम् ।
भावुकं भविकं भव्यं सौभगेयं शुभं तथा ॥
वक्ता वाचस्पतिर्यत्र श्रोता शक्रस्तथापि तौ ।
शब्दपारायणस्यान्तं न गतौ तत्र के वयम ॥
तथापि किंचित्कस्मैचित् प्रतिबुद्धाय सूचितम ।
बोधयेत्किं यदुक्तैर्मार्गज्ञः सह याति किम् ॥
प्रमाणमकलङ्कस्य पूज्यपादस्य लक्षणम ।
धनंजयकवेः काव्यं रत्नत्रयमपश्चिमम् ॥

Colophon:

इति धनंजये समशब्दसंकीर्णप्ररूपणं प्रथमः परिच्छेदः समाप्तः ।

Beginning of the second Pariccheda:

गम्भीरं रुचिरं चित्रं विस्तीर्णार्थप्रदायकम् ।
शब्दं मनाक् प्रवक्ष्यामि कवीनां च हिताय वै ॥
अर्हत्पिनाकिनौ शंभू जिनावर्हत्तथागतौ ।
देवसूर्यौ विवस्वन्तौ विष्णुरुद्रौ वृषाकपी ॥
वैकुण्ठाविन्द्रगोविन्दावनन्तौ शेषशार्ङ्गिणौ ।
जीमूतौ मेघकुत्कीलौ पर्जन्यौ दकवारिदौ ॥

End of the second Pariccheda:

परमात्मा जिने सिद्धे परमेष्ठ्यर्हदादिषु ।
सिद्धिसिद्धे निषद्यायामर्हत्सिद्धिश्रियामपि ॥
जाते जगति वाल्मीकौ शब्दः कविरिति स्थितः ।
कवी इति ततो व्यासे कवयश्चेति दण्डिनि ॥
कवयः कवयश्चेति बहुत्वं दूरमागतम् ।
विनिवृत्तं चिरादेतत्कवौ जाते धनंजये ॥
प्रज्ञासिधारया(क्रम्य चिरं नामार्थधारिणि ।
शब्दाः सुखं वसन्त्वद्य यशःशेषे धनंजये ॥)

Colophon:

इति धनंजये द्वितीयः परिच्छेदः ।
इति धनंजयनिघण्टुः समाप्तः ।

The scribe adds:

सरस्वतीपूजादिने समाप्तम् ॥

**983.** 25. E. 4.

## निघण्टुसमयः—धनंजयकृतः

Palm-leaf. 28 Foll. $15\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 6 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Much injured. Good writing.

Tamil meaning is added to some selected words.

Contains the first Pariccheda (without beginning) and a few lines in the second Pariccheda.

**984.** 28. C. 43.

## निघण्टुसार:

Palm-leaf. 9 Foll. 13½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

The folios bear the numbers 20 to 28. From this it is presumed that these leaves have been separated from a MS. containing more leaves. Foll. 25 and 27 are much injured.

This is a fragment of the summary of the Pañcās'annighaṇṭusāra which is a compilation of about 50 lexicons by different authors (Vide the next number). Telugu meaning is given for selected words.

Wants the beginning and end.

Beginning:

मारौ मन्मथशात्रवौ । विबुधौ सुरपण्डितौ । छाया सूर्यप्रिया कान्ति: । रति: क्रीडाकामपत्न्यौ । गुणेऽ प्रधाने रूपादौ मौर्व्यां सूदे वृकोदरे । क्षमा भूमिति-तिक्षयो: । सरलो रसिक: समौ । महिषी राज्ञी । वृषो धर्मे मूषके च शुक्रे च वृषभे वृष: ।

End:

माषपिष्टै: ससंभारै: कल्पिता पर्पटी स्मृता ।
खचर्य: सर्षपाम्लादिमरीचिलवणै: कृत: ॥
पूर्णो गुडादिसंभारै: सुधाफल इति स्मृत: ।
गङ्गासागरमैरेयं वारुणी कापिशायिनी ॥
चञ्चा तु तृणपूलिका ।

**985.** 24. E. 42.

## पञ्चाशन्निघण्टुसार:—विदग्धचूडामणिकृत:

Palm-leaf. 17 Foll. 13⅛ × 1⅜ inches. 10 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

This is a metrical compilation of about 50 works on lexicography written by different authors. The colophon mentions the author by the name of Vidagdhacūḍāmaṇi which, however, seems to be only a title and not the real name of the author. The chapters of the work mostly correspond to those of the Nāmaliṅgānus'āsana of Amarasiṁha. The MS. contains only the first two Kāṇḍas; but the work is believed to consist of 3 Kāṇḍas. The subdivisions of the two chapters contained in the MS. are as follow: 1. Svargādhyāya, 2. Digadhyāya, 3. Kālādhyāya, 4. Manīṣādhyāya, 5. S'abdādhyāya, 6. Nāṭyādhyāya, 7. Sarpādhyāya, 8. Vāryadhyāya, (The 1st Kāṇḍa ends with these 8 adhyāyas.) 9. Vasudhādhyāya, 10. Purādhyāya, 11. Acalādhyāya, 12. Vipinādhyāya, 13. Mṛgādhyāya, 14. Viprādhyāya, 15. S'ūdrādhyāya (The second Kāṇḍa breaks off in this adhyāya). To some words Telugu meaning also is added.

Incomplete.

Beginning:

वन्दामहे महेन्द्रादिबृन्दारजनवन्दितम् ।
अनिदंपूर्वगीर्वेद्यमाद्यं दत्तगुरुं वयम् ॥
मन्दिर: सैरिक: स्वर्गश्चावरोह: फलोदय: ।
निलिम्पा: स्वर्गिण: सेन्द्रा दिविजा द्युसदो बुधा: ।





विश्वात्मा विश्वरेताश्च प्राणद: सर्वतोमुख: ।
प्रजासृडग्रजो नाभिज: शंभु: क: सनातन: ।
मरीचिरङ्गिरा दक्ष: पुलस्त्य: पुलहो भृगु: ।
क्रतुरत्रिर्वसिष्ठश्च नव ब्रह्माण इत्यमी ।
स्यु: संभूति: स्मृति: प्रीति: क्षमा च ख्यातिसन्मती ।
अनसूयारुन्धती च तेषां शक्तय ईरिता: ।
अनिदंपूर्वगीर्वेद आगमोऽनुश्रवा अपि ।
ऋक् च साम च ऋक्सामं तथर्ग्यजुषमित्यपि ।
अरिष्टनेमिस्त्रिककुत् कालकण्ठ: पुनर्वसु: ।
वासुश्चानन्तशयनो हरिर: कमलोदर: ॥

Colophon:

इति विदग्धचूडामणिकृतपञ्चाशन्निघण्टुसारे प्रथम-काण्ड: ।

End:

सादोऽवसन्नता खेद: क्रीडनं तु विनोदनम् ।
सहितं संहितं युक्तं संवृत्तं संयुतं युतम् ॥
संस्कारं समवेतं च प्राहुरन्वितमन्वयम् ।
प्रार्थनाभङ्गवैमुख्यं दाक्षिण्यमिति कथ्यते ॥

An extra leaf added at the end contains the following verses in praise of S'iva:

"उद्यम्योद्यम्य गम्यस्वमहिमनिभृतोद्धूतशीतांशुपोतो-
द्गिद्यत्सद्य:समुद्यद्रसपृषतधुताशेषभूषाहिशोषम् ।
नित्यप्रत्यग्रमत्यद्भुतमुरगवरव्याघ्रपादादियोगि
स्तुत्यं व्यत्यस्तनृत्यं जगति पशुपते: सुन्दरेशस्य जीयात् ॥
दद्यादद्यानवद्यां मुदमुरगफणारत्ननिर्यत्ननित्य
त्प्रद्योतद्योतितद्योवलयविलयिताशेषदोषान्धकारम् ।
निस्तन्द्रस्तब्धविस्तारिततरपुटदृक्सर्वगीर्वाणमैशं
हस्तन्यस्तस्वहस्तप्रमथकृतहरावर्तनं नर्तनं न: ॥
भूभृद्भूभृत्प्रभूभृत्प्रमथकुलहतातोद्यभिद्यद्गुहान्तं
निर्यद्भिर्यक्षवर्यध्वनिचकितसुराग्रण्यनागौपवाह्यम् ।
अव्यात्क्रव्यादहव्याशनमुनिजनहृत्पङ्कजोल्लासभास्व-
द्वृत्तं नृत्तं प्रवृत्तं दिवसपरिणतौ धूर्जटेरूर्जितं न: ॥"

**986.** 28. C. 43.

## पञ्चाशन्निघण्टुसार:—विदग्धचूडामणिकृत:

Palm-leaf. 9 Foll. 13½ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Much injured. Good writing.

Breaks off in the 2nd Kāṇḍa.

Copied in disorder; beginning is found on Fol. 3*b*.

**987.** 28. F. 25.

## पञ्चाशन्निघण्टुसार:—विदग्धचूडामणिकृत:

Palm-leaf. 5 Foll. 13 × 1⅞ inches. 13 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Incomplete.

Begins with the following different verses:

वन्दारुजनमन्दारमिन्दिरानन्दकन्दलम् ।
इन्दीवरदलश्याममिन्दुबिम्बमुखं नुम: ॥
लक्ष्मीसरस्वतीधीत्रिवर्गसंपद्विभूतिशोभासु ।
उपकरणवेषरचनाविधिषु च श्रीरिति प्रथिता ॥
अमृतं दितिजे मोक्षे यज्ञशेषेऽमराशने ।
मन्दिर: सैरिक: स्वर्गश्चावरोह: फलोदय: ॥

**988.** 9. F. 49.

## पदसंग्रह:

Paper. 2 Foll. (36 and 37). 9 × 7¾ inches. 19 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Gives in verse some selected words arranged into several groups according to their final letters.

Beginning :

मधुलिड्गोदुहौ पृष्ठवादतुराषाट्सुरद्रुहः ।
अनड्वांश्च हकारान्ताः स्युर्द्वार्वारिस्तदीरतः(?) ॥
कमल्लान्तश्चतू रेफान्तः प्रशान् किमिदं तथा ।
मान्ताः सुगण् सुगाण चेति णान्ता राजन् सुवृत्रहा ॥

End :

अधिकरणे ल्युट्प्रत्ययो यथा—राजानोऽस्यां धीयन्ते इति राजधानी । दश । पङ्क्ति । विंशति । त्रिंशत् । चत्वारिंशत । पञ्चाशत् । षष्टि । सप्तति । अशीति । नवति । शतम् । एतानि संख्यावाचकानि नित्यबहुवचनान्तानि । शतशब्दः शतमात्रवाचित्वे नित्यैकवचनान्तः ।

Then the scribe adds :

"यादृशं पुस्तकं चैव तादृशं लिखितं मया ।
अबद्धं वा सुबद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥ "

**989.** 27. F. 32.

## पदसंग्रहः

Palm-leaf. 3 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Clear writing.

Gives the Tamil meaning of some of the words selected from the Nāmaliṅgānuśāsana and other lexicons. The author's name is not known.

Beginning :

शर्वरी - ராத்திரி ; पौर्णमासी - பௌர்ணமாஸ்யை ; कुहूः அமாவாஸ்யை ; उपरागः-கிரஹணத்துக்குப்பெயர் ; मार्गशीर्षः-மார்கழி மாதம் ; पौषः தை மாதம் ; माघः-மாசி ; फाल्गुनः-பங்குனி ; चैत्रम् -சித்திரை ; वैशाखम्-வைகாசி ; ज्येष्ठः-ஆனி ; आषाढः-ஆடி ; श्रावणः-ஆவணி ; भाद्रपदः-புரட்டாசி ; इषः-ஐப்பசி ; ऊर्क् கார்த்திகை.

End :

दस्रौ-அச்விநீ தேவர்கள் ; धनंजयः-அக்னி ; बाडबः-படபாக்னி ; ज्वालः-அக்னிசிகை ; भसितम्-பஸ்மம் ; दवः-காட்டுத்தீ ; समवर्ती-யமன்.

An extra leaf at the end contains a few verses found in the Naiṣadhīyacarita.

**990.** 28. G. 6.

## पर्यायशब्दरत्नम्—धनंजयभट्टाचार्यकृतम्

Palm-leaf. 32 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Legible writing.

The folios are numbered from 157 to 188. The folio No. 166 is broken.

This is a lexicon of synonyms by Dhanaṁjayabhaṭṭācārya. The work consists of three sargas, viz. Ūrdhvaloka, Madhyamaloka and Pātālaloka. The author describes himself as well-versed in the S'abdendus'ekhara probably the same work as written by Nāges'abhaṭṭa. Therefore the author must be later than Nāges'a and different from the famous Dhanaṁjaya, the author of the Nighaṇṭusamaya.

Complete.





Beginning :

कैलासे शैलाभं करुणारसपूर्णचित्तकमनीयम् ।
प्रणमामि मूलकन्दं गौरीयुतवामभागमरुणाङ्कम् ॥
श्रीमद्धनंजयकविर्विबुधाग्रगण्यः
संस्तुत्यमानबुधपुंगवमङ्गलार्थः ।
शब्देन्दुशेखरकृतिप्रविलासमान-
कीर्तिर्विपक्षपरमस्तकदत्तपादः ॥
सोऽयं समस्तजगदन्तरचिन्त्यमान-
शब्दानुशासनविचित्रपदाभिरामम् ।
सर्गत्रयानुरचितं सरसानुमोद्यं
निर्माति दुर्मतिविमोहकशब्दरत्नम् ॥
यच्छब्दश्रवणादेव विद्वानपि विमुह्यति ।
तैरेव कुर्वे पर्यायशब्दरत्नं मनोहरम् ॥
आः सन्तः सर्वशब्दानुशासनैर्निर्विशेषकैः ।
सुखेनैतच्छब्दरत्नं कण्ठे कुर्वन्तु कामतः ॥
ऊर्ध्वमध्यमपातालवस्तुपर्यायभासुराः ।
प्राचुर्येणात्र भण्यन्ते त्रयः सर्गा मितामिताः ॥
ऊर्ध्वं लेखगमानन्दमनन्तं सर्वगं पृथु ।
पुष्करं दुष्करं निष्क नभः खं नभसं नभम् ॥
भगं नित्यं च नीरूपं मूलस्थानं च शाश्वतम् ।
ब्राह्मी रन्ध्रं च संपूर्णं वियद्भिः खगमङ्गणम् ॥
नाकोऽम्बरं विष्णुतीर्थं निर्मोकः काञ्चुकोऽपि च ।
कर्बुरं नभसः सोमं व्योमनं पिञ्छमस्त्रियाम् ॥

End :

रक्ते तु हल्लकं रक्तसंध्यकं कमलं तथा ।
एषां कन्दे तु शालूरं शालुरं च प्रकीर्तितम् ॥
कुम्भिकौ वारिपर्णी च कुम्भिका चापि तुम्बिका ।
नलिन्यां बिसिनी प्रोक्ता कुमुदिन्यां कुमुद्वती ॥
पङ्के महोत्पलं जालं कमलं नलिनं तथा ।
सहस्रपत्रं राजीवं शतपत्रं कुशेशयम् ॥
बिसप्रसूनतोयोत्थं पुष्करं सरसीरुहम् ।
पद्ममूलदलादीनां समूहः षण्डमस्त्रियाम् ॥
पद्मपत्रे तु निःशङ्कं ब्राह्मयां वेधं च वर्तुलम् ।
इत्यादिजलनाथत्वादप्पतित्वं समुन्नयेत ।
वक्ष्यमाणे विशेषाणामन्तः कुत्र प्रदुष्यते ॥

Colophon :

इति श्रीमज्जगदेकपण्डितसार्वभौमद्विषत्कविराजिशिरोमणिसंराजितपादपीठाग्रसमस्तविद्याधनंजयेन धनंजयभट्टाचार्येण विरचिते पर्यायशब्दरत्ने पाताललोकसर्गस्तृतीयः समाप्तः ।

**991.** 54. A. 37.

## पर्यायशब्दरत्नम्—धनंजयभट्टाचार्यकृतम्

Paper. 72 Foll. $8 \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Transcribed from the MS. noticed in the last number.

Complete.

**992.** 9. F. 63.

## प्राकृतपदकोशः

Paper. 115 Foll. $8 \times 6$ inches. 26 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

This is a vocabulary giving Prākṛta equivalent words to some of the selected Sanskrit words found in general use.

Incomplete.

Beginning :

व्यासऋषिः-वासेसि । विषम आतपः-विसमआअवो । कविरीश्वरः-कइ ईसरो, कईसरो । वच्छाइ ।

मुद्राइ । रामं अमलं-राममपळं, रामजमळं । कही । काहिइ । द्वितीयः-वीओ, विइओ ।

End :

क्रिये-किसु । वस्सइ वस्सदि । गण्हइ गण्हदि । णिहाइ णिहआइ । घेइ । चोळ्ळइ चोळ्ळदि ॥

**993.** 27. E. 6.

## मणिप्रवालकोशः

Palm-leaf. 5 Foll. 12 × 1⅛ inches. 7 lines in a page. Grantha and Tamil scripts. Old. Injured. Good writing.

The folios are numbered 63 to 67. Two folios are added at the end and they repeat a few verses of the work found in the former leaves.

This is a fragment of a metrical work of interesting nature giving Tamil meanings of Sanskrit words.

Wants the beginning and end.

Beginning :

दीर्घं நீட்டுமனुस्वारं
मூடும் விட்டால் विसर्ग மாம் ।
द्वित्वं ரெண்டக்ஷரம் சொல்லும்
இது லக்ஷணமிப்படி ॥
सोऽप्யவன் यस्तु யாதொர்த்தன்
இவனேष अयं तथा ।
क எவன் त्वं तु நீயாகும்
अहं நானप्यसாविவன் ॥
உடம்பு देहं தலை उत्तमाङ्गं
तथा शिखा स्यात् குடுமீ च நெத்தி ।
ललाटமாகும் புருவம் त्वथ भ्रूः
கண் नेत्रமாம் காதपि श्रोत्र மாகும் ॥

கன்னம் कपोलस्त्वथ நாக்கு जिह्वा
वाक् சொல்லு மூக்காவது नासिका च ।
பல்லாகுமே दन्तमथोஉதடாகும்
ओष्ठं च வாய் आस्यमथाश्रु கண்ணீர் ॥

End :

மலையது गिरि யாகும் मक्षिकं ஈயுமாகும்
கலையது मृगமாகும் कम्पமும் நடுக்கமாகும் ।
எலியும் मूषिकமுமாகும் இரவும் रात्रिயாகும்
வலையது जालமாகும் मरणமும் சாவதாமே ॥
அலையது ऊर्मिயாகும் अब्धिயும் கடலாகும்
நுரையது फेन மாகும் सैकतं மணலுமாகும் ।
चल மது அசைவதாகும் समूहமும் கூட்டமா
கும்
मुनिயுமே தபசுசெய்வான் मौनि வாய்பேசமா
ட்டான் ॥

**994.** 23. N. 15.

## मेदिनी—मेदिनीकरकृता

Palm-leaf. 90 Foll. 16 × 1½ inches. 10 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a lexicon of homonyms written by Medinīkara son of Prāṇakara. The words are herein arranged into different groups according to their final letters and in each group they are again arranged according to the number of syllables contained. They are also arranged in the order of their initial letters. The author gives a vast list of works and authors consulted by him in writing the work. The author also describes himself as to have written another work called Ṣaṭs'atagāthākos'a (a collection of 600 Gāthās). MM. Haraprasādas'āstri places the author in the period between 1159 to 1350 A.D. He also opines that the author's father Prāṇakara was the ruler of the Northern provinces of the Uḍiṣya kings of the Gaṅga dynasty and that the author Medinīkara founded a city after his name which city is still an important town in Bengal well known by the name Medinīpura. (Vide his preface to the Des. Cat. of Sans. MSS. in the collections of the Asiatic Society of Bengal, page 138, Vol. VI. Calcutta 1931). The work is mentioned in the colophon by the name Anekārthakos'a and in the body of the work as Nānārthasaṁgraha. The author remarks in the following passage the Visvaprakās'a of Mahes'vara (1111 A.D.) as a work full of defects *viz.* "अपि बहुदोषं विश्वप्रकाशकोशं च सुविचार्य". The work has been printed at Benares.

Complete.

Beginning :

अभिवदनकर्म कुर्मो हयवदनं सर्वदेवोत्तंसम् ।
यत्पदपरागसङ्गादपरागाजनि जनावलिश्चित्रम् ॥
पूर्वाचार्यकृतीर्वीक्ष्य शब्दशास्त्रं निरूप्य च ।
नानार्थशब्दकोशोऽयं लिङ्गभेदेन कथ्यते ॥
प्रायशो रूपभेदेन विशेषणवशात्क्वचित् ।
स्त्रीपुंनपुंसकं ज्ञेयं विशेषोक्तेश्च कुत्रचित् ॥
त्रिलिङ्ग्यां त्रिष्विति पदं मिथुने तु द्वयोरिति ।
निषिद्धलिङ्गं शेषार्थं त्वन्ताथादि न पूर्वभाक् ॥
रूपाख्यक्तं लिङ्गमुक्तं लिपिभ्रान्तिच्छिदे क्वचित् ।
विशेष्यनिघ्नेऽनुक्तेऽपि विज्ञेया वाच्यलिङ्गता ॥
गुणे शुक्लादिकट्वाद्याः पुंसि स्युस्तद्वति त्रिषु ।
तीक्ष्णाद्याश्च गुणे क्लीबं गुणिलिङ्गास्तु तद्वति ॥
क्लीबपुंसोरपि स्त्रीत्वं क्वाप्यल्पत्वविवक्षया ।
जातिवाचकशब्दानामपि तत्स्त्रीविवक्षया ॥
उद्भिदः प्रसवे क्लीबे हरीतक्यादयः स्त्रियाम् ।
पुष्पे जातिप्रभृतयः स्वलिङ्गा व्रीहयः फले ॥
प्राङ् नानार्थान्न तल्लिङ्गं द्वयोर्द्वन्द्वं न चैकता ।
शब्दावृत्तिर्न लिङ्गैक्ये सप्तमी न विशेषणे ॥
क्लीबे न पुंसके पुंसि स्त्रियां योषिति च द्वयोः ।
त्रिषु चेत्यादि यद्रूपं तल्लिङ्गस्यैव कारणम् ॥
नानार्थः प्रथमान्तोऽत्र सर्वत्रादौ प्रदर्शितः ।
सप्तम्यन्ताभिधेयेषु वर्तमानो विनिश्चितः ॥
एकद्वित्रिचतुःपञ्चषड्वर्णानुक्रमात्कृतम् ।
स्वरकाद्यादिकाद्यन्तवर्गैर्नानार्थसंग्रहः ॥
नानार्थकोशपुस्तकभारार्जनदुःखहानये कृतिनः ।
मेदिनिकरकृतकोशो विशुद्धलिङ्गोऽभिलिख्यतामेकः ॥

कैकम्—

को ब्रह्मणि समीरात्मयमदक्षेषु भास्करे ।
कामग्रन्थौ चक्रिणि च पतत्रे पार्थिवे तथा ॥

End :

हत्रिः—

अहहेत्यद्भुते खेदे परिक्लेशप्रकर्षयोः ।
संबोधनेऽपि चोताहो परिप्रश्नविचारयोः ॥

इत्यव्ययानेकार्थसंग्रहवर्गः ॥

उत्पलिनीशब्दार्णवसंसारावर्तनाममालाख्यान् ।
भागुरिवररुचिशाश्वतवोपालितरन्तिदेवहरकोशान् ॥
अमरशुभाङ्गहलायुधगोवर्धनरभसपालकृतकोशान् ।
रुद्रामरदत्ताजयगङ्गाधरधरणिकोशांश्च ॥
हारावल्यभिधानं त्रिकाण्डशेषं च रत्नमालां च ।
अपि बहुदोषं विश्वप्रकाशकोशं च सुविचार्य ॥

कात्यायनवामनचन्द्रगोमिरचितानि लिङ्गशास्त्राणि ।
पाणिनिपदानुशासनपुराणकाव्यादिकं च सुनिरूप्य ॥
षट्शतगाथाकोशप्रणयनविख्यातकौशलेनायम् ।
मेदिनिकरेण कोशः प्राणकरसूनुना रचितः ॥

Colophon :

मेदिनीकरकृतानेकार्थकोशः समाप्तः ।

**995.** 30. K. 10.

## विश्वकोशः—विश्वकविकृतः

Palm-leaf. 51 Foll. $13\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 5 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a lexicon of homonymous words by Visvakavi. This is different from the Visvaprakāsa of Mahesvara. For the complete copy of the work see D. No. 1744 of the Madras Govt. Oriental MSS. Library Catalogue, Vol. III.

Wants 50 verses in the beginning ; otherwise complete.

Beginning :

पुरभेदे च कारण्डे कान्तारस्य प्रवेशने ॥ ९१ ॥
विपाशा च नदीभेदे नागकुल्यां विपञ्चके ।
दीर्घयष्ट्यग्रनर्तक्यां तस्याश्चैव पदानुगे ॥ ९२ ॥
कुल्माषी च नदीभेदे योनिमूले गुदेऽपि च ।
अमेध्यपरिचारिण्यां पिशाचग्रस्तवीरुधे ॥ ९३ ॥
पयोष्णी च नदीभेदे स्तनमूले पयोधरे ।
गजपुत्र्यां च . . . ग्रे च सरीसृपभुजान्तरे ॥९४॥

End :

न बाणो न नाथो न विद्याधिनाथो
न भट्टो न नागो न वा भानुमिश्रः ।
मुहूर्तं समर्था भवन्त्युग्रवीर्याः
प्रवक्तुं ममाग्रे कुतोऽन्ये तु तुल्याः ॥
नानार्थः प्रथमान्तोऽत्र सर्वत्रादौ प्रदर्शितः ।
सप्तम्यन्तेषु सिद्ध्यर्थं व्याकरणपदवेदिना ॥
श्रीमद्विश्वकविर्विरिञ्चिवदनश्रेष्ठासनाधिष्ठिता-
वाणीवाणिजसर्वसूत्रजनितव्याकर्णमाकर्ण्य तम् ।
आलोड्यालोड्य कोशं सकलबुधजनारञ्जनानन्दकन्दं
चक्रे चक्रगदाधराङ्घ्रिकृपया विश्वैकविश्वाभिधम् ॥

Colophon :

विश्वकोशः संपूर्णः ।

**996.** 35. C. 6.

## विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः

Paper. 87 Foll. $10\frac{3}{4} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Fol. 60 is missing.

This is a lexicon of synonyms and homonyms by Mahesvara. The words are herein arranged into different groups according to the final letters and each group is subdivided according to the number of syllables contained. The author gives a list of his ancestors thus: Haricandra was the first. He was the doctor of the King Sāhasāṅka and wrote a commentary on the Carakasaṁhitā. S'rīkṛṣṇa was born in this family who also was a famous doctor of the King of Gādhipura. S'rīkṛṣṇa's son was Dāmodara well-versed in all s'āstras including medical science. His son was Malhaṇa who was a great scholar. His brother's son was Kes'ava who wrote many works





in various branches of literature. His son was S'rībrahman. Our author Mahes'vara was the son of S'rībrahman. In giving the genealogy as mentioned above M. Seshagiri Sastri apparently takes the name Kṛṣṇa found in stanza 10 in the introduction as a synonym to Kes'ava mentioned in stanza 9. (Vide his Report on Search for MSS. in 1893-94. No.2 page 46). Mahes'vara says himself as the author of the Sāhasāṅkacarita evidently different from those of S'rīharṣa and Padmagupta and as proficient in medicine. He states that he consulted the works of the following authors in writing the work: Patañjali, Kātyāyana, Sāhasāṅka, Vācaspati, Vyāḍi, Vis'varūpa, Amara, Maṅgala, S'ubhāṅga, Vopālita and Bhāguri. According to the stanza found at the end, the work was written in S'aka 1033=1111 A.D. Medinīkara in his Medinīkosa remarks this work as full of defects (Vide, "अपि बहुदोषं विश्वप्रकाशकोशं च सुविचार्य ।") The work consists of two paricchedas the first pariccheda dealing with synonymous words and the second with homonymous words.

The MS. Contains also his the S'abdabhedaprakās'a at the end.

Complete in 2 paricchedas.

Beginning :

स्तुवीमहि महामोहक्लेशातङ्कभिषग्वरम् ।
त्रैधातुकनिदानज्ञं सर्वज्ञं दुःखहानये ॥ १ ॥
कलाविलासान्मकरन्दबिन्दु-
मुद्राविनिद्रे हृदयारविन्दे ।
या कल्पयन्तीरमते कवीनां
देवीं नमस्यामि सरस्वतीं ताम् ॥ २ ॥
कवीन्द्रकुमुदानन्दकन्दोद्यमसुधाकरम् ।
वाचस्पतिमतिस्पर्धिशेमुषीचन्द्रिकोज्ज्वलम् ॥ ३ ॥
क्षुभ्यत्क्षीराब्धिकल्लोलमालोल्लासियशःश्रियम् ।
गुरुं वन्दे जगद्वन्द्यं गुणरत्नैकरोहणम् ॥ ४ ॥
श्रीसाहसाङ्कनृपतेरनवद्यविद्य-
वैद्यान्तरङ्गपदपद्धतिमेव बिभ्रत् ।
यश्चन्द्रचारुचरितो हरिचन्द्रनामा
स्वव्याख्यया चरकतन्त्रमलंचकार ॥ ५ ॥
आसीदसीमवसुधाधिपवन्दनीये
तस्यान्वये सकलवैद्यकुलावतंसः ।
शक्रस्य दस्र इव गाधिपुराधिपस्य
श्रीकृष्ण इत्यमलकीर्तिलतावितानः ॥ ६ ॥
संकल्पसंमिलदनल्पविकल्पजल्प-
कल्पानलाकुलितवादिसहस्रसिन्धुः ।
तर्कत्रयत्रिनयनस्तनयस्तदीयो
दामोदरः समभवद्भिषजां वरेण्यः ॥ ७ ॥
तस्याभवत्सूनुरुदारवाचो
वाचस्पतिः श्रीललनाविलासी ।
सद्वैद्यविद्यानलिनीदलेन
श्रीमल्हणः सत्कुमुदाकरेन्दुः ॥ ८ ॥
यद्भ्रातृजः सकलवैद्यकतन्त्ररत्न
रत्नाकरश्रियमवाप्य च केशवोऽभूत ।
कीर्तेर्निकेतनमनिन्द्यपदप्रमाण-
वाक्यप्रपञ्चरचनाचतुराननश्रीः ॥ ९ ॥
कृष्णस्य तस्य च सुतः स्मितपुण्ड-
रीकषण्डातपत्रपरभागयशःपताकः ।
श्रीब्रह्म इत्यविकलात्ममुखारविन्द-
सोल्लासलासितरसार्द्रसरस्वतीकः ॥ १० ॥
तस्यात्मजः सरसकैरवकान्तकीर्तिः
श्रीमान्महेश्वर इति प्रथितः कवीन्द्रः ।
निःशेषवाङ्मयमहार्णवपारदृश्वा
शब्दागमाम्बुरुहखण्डरविर्बभूव ॥ ११ ॥

यः साहसाङ्कचरितादिमहाप्रबन्ध-
निर्माणनैपुणगुणागणगौरवश्रीः ।
यो वैद्यकत्रयसरोजसरोजबन्धुः
बन्धुः सतां च कविकैरवकुड्मलेन्दुः ॥ १२ ॥
इयं कृतिस्तस्य महेश्वरस्य
वैदग्ध्यसिन्धोः पुरुषोत्तमानाम् ।
देदीप्यतां हृत्कमलेषु नित्य-
माकल्पमाकल्पितकौस्तुभश्रीः ॥ १३ ॥
लब्धैः कथंचिदभिजातसुवर्णकार-
लीलेन कोशशतरत्नसुशब्दरत्नैः ।
**विश्वप्रकाश** इति काञ्चनबन्धशोभां
बिभ्रन्मयात्र घटितो मुखमण्ड एषः ॥ १४ ॥
फणीश्वरोदीरितशब्दकोश-
रत्नाकरालोडनलालितानाम ।
सेव्यः कथं नैष सुवर्णशैलो
विश्वप्रकाशो विबुधाधिपानाम ॥ १५ ॥
भोगीन्द्रकात्यायनसाहसाङ्क-
वाचस्पतिव्याडिपुरःसराणाम ।
सविश्वरूपामरमङ्गलानां
शुभाङ्गवोपालितभागुरीणाम ॥ १६ ॥
कोशावकाशात्प्रकटप्रभाव-
संभावितःनर्घगुणः स एषः ।
संपादयन्नेष्यति वाञ्छितार्थान्
कथं न चिन्तामणितां कवीनाम् ॥ १७ ॥
आमित्रशैलचरमाचलमेखलाद्रि-
कैलासभूमिवलयाद्यदिहास्ति किंचित् ।
एकत्रसंभृतमगोचरशब्दरत्न-
मालोक्यतां तदखिलं सुधियः कवीन्द्राः ॥ १८ ॥
यद्यस्ति वाङ्मयमहार्णवमन्थनेच्छा
प्राप्तुं पदं फणिपतेर्यदि कौतुकं वः ।
विश्वप्रकाशमनिशं तमिमं निषेव्य
संभाव्यतां परमशाब्दिकशेखरश्रीः ॥ १९ ॥
सतां पुस्तकसंभारभारमोक्षः कृतो मया ।
नामानुशासनमिदं संपूर्णं तन्वताद्भुतम ॥ २० ॥
एकद्वित्रिचतुःपञ्चषड्वर्णानुक्रमोज्ज्वलैः ।
कान्तादिवर्गैर्नानार्थसंग्रहोऽयं वितन्यते ॥ २१ ॥
नानार्थः प्रथमान्तोऽत्र सर्वत्रादौ प्रदर्शितः ।
सप्तम्यन्तेषु शब्देषु वर्तमानः सुनिश्चितः ॥ २२ ॥
दृष्टान्तेन सह क्वापि सप्तम्याधार एव च ।
स्पष्टानि लिङ्गभेदाय काप्यत्र पुनरुक्तता ॥ २३ ॥
को ब्रह्मात्मानिलार्केषु शमने सर्वनाम्नि च ।
पावके च मयूरे च सुखशीर्षजलेषुकम ॥ २४ ॥

End : (Foll. 87*a*.)

हो हौ चैवंविधौ ज्ञेयौ संबुद्ध्याह्वानयोरपि ।
सह साकल्यसादृश्ययौगपद्यसमृद्धिषु ॥
विद्यमाने च संबन्धे सहशब्दः प्रकीर्तितः ।
अहो धिगर्थे शोके च करुणार्थविषादयोः ॥
आहो उताहो द्वावेतौ परिप्रश्नविचारयोः ।
अहहेत्यद्भुते खेदे हीही विस्मयहास्ययोः ॥
अहह स्यादनुशये परिक्लेशप्रहर्षयोः ।
अहशब्दो नियोगार्थे क्षेपार्थेऽपि निबध्यते ।

॥ हः ॥

मङ्क्षु शीघ्रे भृशार्थेऽपि तत्त्वार्थेऽपि क्वचिन्मतम् ॥

इत्यव्ययानेकार्थवर्गः ।

यद्यपूर्वतया किंचिन्नामात्र प्रतिभाति च ।
तत्तदन्विष्यतां सद्भिर्नामपारायणादिषु ॥
एतत्कवीन्द्रैरथ पण्डितेन्द्रैः
प्रयोगसंबोधफलद्वयाप्त्यै ।
यैर्नाम कण्ठाभरणं कृतं तैः
सर्वज्ञता स्वप्रणयीकृतैव ॥





स्वैरप्रचारैः परिकल्पिताभिः
शब्दार्थसंबोधकताप्रथाभिः ।
व्याख्याभिरप्राप्तमुदां प्रमोद-
माधातुमत्रैष परिश्रमो नः ॥
एतां कृतिं कृतधियः कृतकृत्यभाव-
मापादयन्तु सदयं मदयन्तु चेतः ।
नित्यं महेश्वरकवेः परिभावयन्तः
सन्तः परोन्नतिरता हि भवन्ति लोके ॥
रामानलव्योमरूपैः शककालेऽभिलक्षिते ।
कोशं विश्वप्रकाशाख्यं निरमाच्छ्रीमहेश्वरः ॥

Colophon :

इति श्रीसकलवैद्यराजश्रीमन्महेश्वरकृतौ विश्वप्रकाशाभिधाने परिच्छेदो द्वितीयः समाप्तः ।

**997.** 9. F. 93.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 122 Foll. 10 × 4⅜ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Wants 20 verses in the beginning of the 1st pariccheda and breaks off in the last portion of the 2nd pariccheda.

**998.** 11. D. 31.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 14 Foll. 10¾ × 4⅜ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Clear writing.

Breaks off in the 1st Chapter.

**999.** 20. F. 67.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Palm-leaf. 74 Foll. 16¾ × 1¼ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides.

Wants the first two leaves in the first pariccheda and breaks off in the last portion of the second pariccheda.

A wooden board added in the front side gives the names of some lexicons.

**1000.** 20. G. 16.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Palm-leaf. 83 Foll. 15½ × 1¼ inches. 9 lines in a page. Grantha script. New. Good. Good writing.

Complete in two paricchedas.

At the end of the Anekārthapariccheda the following colophon is read: "इति सकलवैद्यराजचक्रमुक्ताशेखरस्य कविराजपरमेश्वरस्य गद्यः(?) समाप्तः ।" The author is called Paramesvara in the colophon.

Begins with the following stanza :

विघ्नेश्वरं विघ्नशान्त्यै वाणीं वाचः प्रवृत्तये ।
गुरून् गूढार्थभानाय प्रणमामि निरन्तरम् ॥

and omits the first 18 stanzas quoted in the above No. 996.

After finishing the Avyaya portion some stanzas are added beginning with

इति विश्वप्रकाशाख्यः समाप्तः सद्भिरीरितः ।
सदसद्व्यक्तिकरणी शब्दानामनुशासिनी ॥
उपसर्गविशेषास्तु नानार्थाद्युपयोगिनः ।
ते परस्परसंसर्गाद्धातुसंसर्गतः क्वचित ॥

and ending with

इत्यन्योन्यस्य संसर्गाद्धातुसंसर्गतः क्वचित् ।

पृथग्यथा विशेषेऽर्थस्तथा कविभिरिष्यताम ॥
इति विश्वप्रकाशः समाप्तः ।

The scribe adds:

प्रजोत्पत्तिसंवत्सरे कटकमासे चतुर्दश्यां भानुवासरे आर्द्रानक्षत्रे अस्मिन् शुभदिने विश्वप्रकाशाख्यो ग्रन्थः श्रीसुब्बरामेण लेखनं कृत्वा समाप्तिं कृतः ।

**1001.** 20. G. 69.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Palm-leaf. 82 Foll. $16\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{4}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Clear writing.

Wants the beginning and breaks off in the Avyayavarga.

**1002.** 24. L. 32.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Palm-leaf. 86 Foll. $15 \times 1$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Complete in 2 paricchedas.

This MS. reads यद्भ्रातृकः instead of यद्भ्रातृजः in stanza 9 quoted in No. 996 and describes Kes'ava as the brother of Malhaṇa mentioned in stanza 8 instead of Malhaṇa's nephew.

**1003.** 24. M. 20.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Palm-leaf. 84 Foll. $15\frac{1}{4} \times 1$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete in 2 Chapters.

Five blank leaves are added at the beginning.

**1004.** 35. B. 149.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 65 Foll. (15-79). $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{4}$ inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Wants the first 14 leaves; otherwise complete.

**1005.** 41. A. 23.

**विश्वप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 87 Foll. $11 \times 5$ inches. 13 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Slightly injured. Good writing.

Breaks off in the last portion of the 2nd chapter.

The owner of the MS.—Govindadas'a-putra.

**1006.** 24. C. 17.

**वैजयन्ती—यादवप्रकाशकृता**

Palm-leaf (S'rītāta). 110 Foll. $13\frac{3}{4} \times 2$ inches. 10 lines in a page. Malayālam script. Old. Injured. Clear writing.

This is a well known lexical work by Yādava *alias* Yādavaprakās'a. The work is divided into 8 Kāṇḍas known as 1. Svarga Kāṇḍa, 2. Antarikṣa Kāṇḍa, 3. Bhūmi Kāṇḍa, 4. Pātāla Kāṇḍa, 5. Sāmānya Kāṇḍa, 6. Dvyakṣara Kāṇḍa, 7. Tryakṣara Kāṇḍa and 8. Seṣa Kāṇḍa. For the sake of reference, the whole work





may be divided into two main sections *namely* Paryāya or synonymous and Nānārtha or homonymous the former representing 1 to 5 Kāṇḍas and the latter 6 to 8 Kāṇḍas as mentioned above. The author is identified with the famous philosopher of the 11th century A.D. from whom Sri Rāmānuja is said to have learnt the principles of advaitism first. The author was a native of Kāñcī. Two more works are ascribed to him *namely* Yatidharmasamuccaya and Chandoviciti-bhāṣya which are available in Libraries. Bhagavadgītābhāṣya and Brahmasūtra-bhāṣya also are said to have been written by the author; but copies of these works are not available anywhere. The Vaijayantī has been quoted by many authors including the famous Appayadīkṣita in his Yādavābhyudayavyākhyā and Nāmasaṁgrahamālā. The work was printed and published by G. Oppert at Madras in 1893.

The MS. wants the first three lines in the beginning; otherwise complete.

The first three lines are given below from the printed book:

"ओंकारार्थाय तत्त्वाय वाच्यवाचकशक्तये ।
ब्रह्मसंज्ञाय पूर्वेषां गुरूणां गुरवे नमः ॥
प्रकाश्याष्टविधं लिङ्गं निर्लिङ्गं वचनानि च !"

Beginning as found in the MS.

वैजयन्तीति विज्ञातं क्रियते नामशासनम् ।
स्त्रीपुंनपुंसकं लिङ्गं क्रियते तच्च पञ्चधा ॥
नृस्त्री नृषण्डः षण्डस्त्री त्रिलिङ्गं वाच्यलिङ्गकम् ॥
समासलिङ्गाद्विधितः साहचर्यात्पृथक्कृतेः ।
लिङ्गं विद्यात्प्रयोगाच्च क्तिन् सर्वत्रापि च स्त्रियाम् ॥
यत्प्रवृत्तं समासस्य लिङ्गं तत् स्यात् समासिनाम् ।
विशेषविधितः क्वापि लिङ्गं तत्राप्ययं क्रमः ॥

End:

संख्यार्थः स्याद्बहुव्रीहेर्यथानेका वधूरिति ।
विरोधे पूर्वदौर्बल्यं लोकतः शेषमुन्नयेत् ॥
सर्वे जनाः सहस्रास्या युगपद्वक्तुमुद्यताः ।
न कलामपि भारत्या ब्रूयुर्वर्षशतैरपि ॥
इति जनसंघपूजिताङ्घ्रिः
प्रथितयशा भुवि यादवप्रकाशः ।
व्यरचयदभिधानशास्त्रमेतत्
सह वचनैः सह लिङ्गसंग्रहेण ॥
एतां कृतामष्टभिरुक्तकाण्डै-
र्भूतस्वरूपैरिव नाममालाम् ॥
धत्तां विशालां हृदये मुरारिः
स्वां वैजयन्तीमिव वैजयन्तीम् ।
एवं सूक्ष्मन्यायनिर्णीतशब्दैः
सर्वार्थानां व्यञ्जकोऽसौ निबद्धः ॥
संवित्तीनां भूषणं सत्कवीनां
प्राप्तः पारं वैजन्तीनिघण्टुः ॥

Colophon:

इति भगवता विदितनिखिलनिगमनिचयरहस्य-विद्येन दिनमणिसमतेजसा सकलतत्त्वप्रकाशेन यादव-प्रकाशेन विरचितायां वैजयन्त्यां शेषकाण्डे लिङ्ग-संग्रहाध्यायः ।

ग्रन्थसंख्या पञ्चशताधिकानि त्रीणि सहस्राणि भाषां विना ।

अक्षरं यत्परिभ्रष्टं मात्राहीनं तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ॥
बिन्दुसंलिपिविचित्रवीचिकाशृङ्गभङ्गपदहीनदूषणम् ।
हस्तवेगजमबुद्धिपूर्वजं क्षन्तुमर्हति समीक्ष्य सज्जनः ॥

**1007.** 26. C. 4.

**वैजयन्ती—यादवप्रकाशकृता**

Palm-leaf. 3 Foll. $13\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{8}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Dvyakṣarakāṇḍa, incomplete.

**1008.** 28. C. 11.

**वैजयन्ती—यादवप्रकाशकृता**

Palm-leaf. 50 Foll. $18 \times 1\frac{1}{8}$ inches. 6 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing,

Contains the Bhūmikāṇḍa and Dvyakṣarakāṇḍa in disorder.

**1009.** 33. I. 9.

**वैजयन्ती—यादवप्रकाशकृता**

Palm-leaf. 36 Foll. 16 × 1 inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Contains the Kāṇḍas 6 to 8 (Nānārtha portion) only.

The following stanza is found at the end.

"ग्रन्था: स्युर्बालकाण्डे निजरवुरगणिता
मान्यभावा द्वितीये
रङ्गे सा श्रीस्तृतीये नरवरसहिता:
स्युश्चतुर्थे च काण्डे ।
ख्याता: श्रीसुन्दराख्ये तनुनगगणिता
नालधामा च षष्ठे
नागी भोगी परस्मिन् दसुरवर
इति स्यात्समस्तानि संख्या ॥"

**1010.** 33. J. 15.

**वैजयन्ती—यादवप्रकाशकृता**

Palm-leaf. 49 Foll. $13\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Contains the Kāṇḍas 6 to 8 (Nānārtha portion) only.

The fly-leaf added at the end gives the contents of the work.

**1011.** 35. C. 6.

**शब्दभेदप्रकाश:—महेश्वरकृत:**

Paper. 13 Foll. (87—99). $10\frac{3}{4} \times 4\frac{3}{4}$ inches. 9 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Like the Dvirūpakos'a of Srīharṣa, this work also deals with spelling of words. The work has two chapters. The first chapter enumerates the words spelt differently in respect of a, ā, i, ī etc. with the meaning unchanged. The second chapter points out what words should be pronounced with *Va*, what words with *ba*, what words with *S'a*, what words with Ṣa and what words with *sa* as there is confusion in pronouncing these words in Bengal. The work is a supplement to the Vis'vaprakās'a of the author. The MS. under notice reads first the Vis'vaprakās'a on Foll. 1 to 87, and the supplement on further folios (87-99). The colophon given below clearly shows that the work was written by Mahes'vara himself as a supplement to his Vis'vaprakās'a. The work is the same





as described in Nos. 5054 and 5055 of the Descriptive Catalogue of the Palace Library Tanjore, Vol. IX and in Nos. 1757 and 1758 of the Descriptive Catalogue of the Government Oriental MSS. Library Madras Vol. III. The attribution of the authorship to S'rīharsa and Bhaṭṭojidīkṣita respectively in the above mentioned catalogues is apparantly wrong. This is different from Puruṣottamadeva's S'abdabhedaprakās'a printed as a pamphlet in the Nirṇayasagara Press, Bombay, though some of the verses found therein agree with those found in the first chapter of the work. That edition contains only 50 verses while the first chapter of this work contains 133 verses. As for the date of the author it is said that his Vis'vaprakās'a was completed in 1033 S'aka corresponding to 1111 A.D. Therefore, this work also must have been written about the same time. The author says that he was the author of the Sāhasāṅkacarita and a few works in prose and poetry.

Complete in two chapters.

प्रबोधमाधातुमशाब्दिकानां
कृपामुपेत्यापि सतां कवीनाम् ।
कृतो मया रूपमवाप्य शब्द-
भेदप्रकाशोऽखिलवाङ्मयाब्धे: ॥ १ ॥
प्रायो भवेद्य: प्रचुरप्रयोग:
प्रामाणिकोदाहरणप्रतीत: ।
रूपादिभेदेषु विलक्षणेषु
विचक्षणो निश्चिनुयात्तमेव ॥ २ ॥
क्वचिन्मात्राकृतो भेद: क्वचिद्वर्णकृतोऽपिच ।
क्वचिदर्थान्तरोल्लेखाच्छब्दानां रूढित: क्वचित् ॥ ३ ॥
जागर्ति यस्यैष मन:सरोजे
स एव शब्दार्थविवर्तनेश: ।
निजप्रयोगार्पितकामचार:
परप्रयोगप्रसरार्गलश्च ॥ ४ ॥
विद्यादगारमागारमपगामापगामपि ।
अरातिमारातिमथो श्रम: श्रामश्च कीर्तित: ॥ ५ ॥
भवेदमर्ष आमार्षोऽप्यङ्कुरोऽङ्कूर एव च ।
अन्तरीक्षमन्तरिक्षमगस्त्योऽगस्तिरित्यपि ॥ ६ ॥
अटरूष आटरुषोऽवश्योऽवश्याय इत्यपि ।
प्रतिश्याय: प्रतिश्यावो भाल्लूको भालुकोऽपि च ॥ ७ ॥
जम्बूकं जम्बुकं प्राहु: शम्बूकमपि शम्बुकम् ।
जातुका स्याज्जतूकापि मसुर: स्यान्मसूरवत् ॥ ८ ॥
वास्तुकं चापि वास्तूकं देवकी दैवकीति च ।
ज्योतिषं ज्यौतिषं चापि ष्ठीवनं ष्ठेवनं तथा ॥ ९ ॥

End of the first chapter.

किंनराश्वमुखौ भिन्नाभिन्नौ दैत्यासुरादिवत् ।
रिष्टारिष्टे अप्यभिन्नार्थे भिन्नार्थे च क्वचिन्मते ॥ १३० ॥
वाल्मी वाल्मीकिमित्रोक्ता सत्रच्छत्रपतत्रिण: ।
संस्कर्तृत्यादिसंयोगिशब्देष्वनुपयोगिषु ॥ १३१ ॥
इदं तुल्याक्षरद्वन्द्वं स्यात्किंचिद्भेदकं क्वचित् ।
यमकादावपीत्येषा चिन्तास्माभिरुपेक्षिता ॥ १३२ ॥
तथा ह्यपश्यदद्राक्षीदित्यत्राथ क्रियापदम् ।
अप: पयस्तनूकुर्वदित्यत्र च पदद्वयम् ॥ १३३ ॥

Colophon :

इति शब्दभेदनिर्देश: समाप्त: ।

Beginning of the second chapter :

Foll 92.

अथौष्ठ्यदन्त्यौष्ठ्यवकारभेद: ।

वृन्दारकव्रजवराटकवन्दिवृन्दा
वन्दारुवैरिवदरी विटपान्विटं च ।
विद्रद्व्रणे वरणवृंहणवोधवेध-
वन्धूकवन्धुवधिरांश्च ववन्ध वृद्धान् ॥
वेलावलौ वहुलवाहुलकान्वलीकं
वोलं विलं वलनवालकवालुकाश्च ।
वेहद्वृहद्वहलवाहनवाहुवभ्रु
वस्तं वलिं वनवलाहकवङ्कवीथी ॥

End :

वडिशं ताडिकं ताडं क्रोडं नीडं च पाटलम् ।
तत्वं वाणिज्यमधुरं रसनं विश्वमर्गलम् ॥
नपुंसकत्वेऽप्येतच्च मालावत्परिकीर्तितम ।
षष्ठ्याः परा सुरा शाला सेना च्छाया निशापि च ॥
स्त्रीत्वेऽपि वनवच्चैतत्स्यान्नदीवदथोच्यते ।
आस्थानं नगरं स्थानं स्थलं च पटलं पुरम् ॥
इति लिङ्गरूपभेदः ।
श्रीसाहसाङ्कचरितप्रमुखासु गद्य-
पद्यप्रबन्धरचनासु वितन्वतैव ।
व्युत्पत्तिमुज्ज्वलतमां परमां च शक्ति-
मुल्लासिता जगति येन सरस्वतीयम् ॥
निःशेषवैद्यकमताम्बुधिपारदृश्वा
शब्दागमाम्बुरुहखण्डरविः कवीन्द्रः ।
यत्नान्महेश्वर इमां निरमात्प्रकाम-
मालोच्यतां सुकृतिनस्तदसावनर्घा ॥
नामपारायणोणादिनिरुक्तोक्तैर्विकल्पितः ।
शब्दैर्वर्णविधिश्रान्तः संदर्भो ह्येष साधुभिः ॥
कर्तुं चेतश्चमत्कारं सतां हर्तुं विपर्ययम् ।
संशयं च निराकर्तुमयमस्मत्परिश्रमः ॥
छन्दोऽनुप्रासयमकश्लेषचित्रेषु निर्णयः ।
एष्वेवास्योपयोगश्च कवितुर्ज्ञातुरेव च ॥

Colophon :

इति श्रीसकलवैद्यराजचक्रमुक्ताशेखरस्य गद्यपद्यविद्यानिधेः श्रीमहेश्वरस्य कृतौ विश्वप्रकाशे शब्दभेदप्रकाशः परिसमाप्तः ।

लिखितं विश्वानन्दजैनेनेदम् ।

**1012.** 9. E. 75.

**शब्दभेदप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 6 Foll. $12\frac{3}{4} \times 4$ inches. 10 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Injured. Good writing.

Contains the first chapter only.

**1013.** 9. F. 49.

**शब्दभेदप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 4 Foll. $9 \times 7\frac{3}{4}$ inches. 19 lines in a page. Telugu script. Old. Good. Good writing.

Contains the first chapter only.

**1014.** 35. B. 4.

**शब्दभेदप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 5 Foll. $11 \times 5\frac{1}{2}$ inches. 16 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Contains the first chapter only with the following colophon :

इति शब्दप्रभेदकः ।

**1015.** 35. B. 149.

**शब्दभेदप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 12 Foll. (79 to 90). $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{4}$





inches. 11 lines in a page. Devanāgarī script. Old. Good. Good writing.

Complete in two paricchedas.

**1016.** 54. A. 42.

**शब्दभेदप्रकाशः—महेश्वरकृतः**

Paper. 11 Foll. $8\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made from the MS. described above in No. 1012.

Contains the first chapter only.

**1017.** 20. K. 41.

**शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिका—सुजनभट्टकृता**

Palm-leaf. 23 Foll. $17 \times 1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

The Folios are numbered 90 to 112.

This is a lexicon of Nānārtha words or homonyms by Sujanabhaṭṭa. The work consists of three Kāṇḍas the first dealing with the words having only one gender, the second with two genders and the third with all the three genders. The author mentions in one of the introductory verses his other work *namely* Nānārthapadapeṭikā copy of which is available in the Madras Government Oriental MS. Library (Vide. D. No. 1716, Vol. III). In the colophon the author states in a bombastic style that he was honoured by all the Pandits and unrivalled in literary debates and the work is an epitome of various lexicons, The work has been mentioned in the S'abdārthakalpataru by Māmiḍi Veṅkaṭa, dated 1821. (Vide D. No. 1767 Vol. III of the Madras Government Oriental MSS. Library Catalogue). The work has a commentary called Dṛṣṭāntasiddhāñjana by Kallolabhaṭṭa the grandson of Sujanabhaṭṭa (Vide the number 1019). From the references found therein it may be believed that the work under notice must have been written in the 18th century A.D. In one of the references, Sujanabhaṭṭa is mentioned as the pupil of Divākarabhaṭṭa.

Complete in three Kāṇḍas.

Beginning :

देदीप्यमानौ देव्यास्तु देयास्तां चरणौ शुभम् ।
कञ्जकिञ्जल्कपुञ्जाभमञ्जुमञ्जीररञ्जितौ ॥
सरस्वतीरसे तृप्तः सोऽहं सम्यग्विचार्य च ।
सरस्वतीविलासाय संसृजद्यत्सुमानसम् ॥
सोऽयं श्रीसुजनस्तस्या लास्यमभ्यास इष्यते ।
पश्यन्तु लास्यसर्वस्वसारसंग्रहणे भवः ॥
सोऽयं करोति सद्ग्रन्थानालोच्याबुधचेतसाम ।
अज्ञानग्रन्थिभेदार्थं शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकाम् ॥
एकलिङ्गैर्द्विलिङ्गैश्च त्रिलिङ्गैश्च करोत्ययम् ।
शब्दैः काण्डैस्त्रिभिः पूर्णां शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकाम ॥
केचिन्नानार्थकानाहुः केचिल्लिङ्गविनिश्चितान् ।
सोऽयमारभतेऽतोऽद्य शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकाम् ॥
यद्यत्युक्ता विचित्रोक्तिः सकलानामपि प्रिया ।
तेनैव लीलया चोक्ता **नानार्थपटपेटिका** ॥
तथापि शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिका शब्दवारिधौ ।
मग्नलिङ्गार्थमत्स्यार्थं मज्जतां महतां मुदे ॥
शङ्कुस्तु शंकरे चैव भेदे जलचरान्तरे ।
धृते पत्रशिलाजाले संख्याभेदे च कीलके ॥
कीलकः पशुबन्धार्थं दार्वादे . . . . . ।

End:

तुम्बीभेदे गवाक्षी स्याद्गवाक्षा तु स्त्रियां स्मृता ॥
वातायने गवाक्षोऽस्त्री वानरे पुंसि कथ्यते ।
वैदेही पिप्पला सीता विदेहीयस्त्रिलिङ्गकः ॥

Colophon:

इति श्रीमदनवद्यविद्याहृद्याखण्डपाण्डित्यमण्डितपण्डितमण्डलविकटपटुतरकिरीटपटलतटपटुघटितमरकतमुखमणिगणघटनसंदीप्यमानारुणचरणनखेन शश्वदमन्दानन्दसंदोहकन्दलीकृतहृदयारविन्दसभेन समस्तविपक्षपक्षदक्षप्रशस्तमस्तकविन्यस्तवामपादेन सकलदर्शनाप्रतिद्वन्द्ववादेन सर्वदानन्दितस्वजनेन श्रीसुजनेन विरचितायां निखिलकोशसाररूपविरचितायामखिलसरसान्द्रितायां शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकायां सर्वलिङ्गकाण्डः संपूर्णः ।

सुजनेन कृतः श्रीमत्तृतीयः काण्ड ईदृशः ।
समर्पितः शंकराय भक्तहृत्पद्मभानवे ॥

### 1018. 54. A. 38.

### शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिका—सुजनभट्टकृता

Paper. 54 Foll. 8¼ × 6½ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made from the palm-leaf MS. described in the last number.

Complete in three Kāṇḍas.

### 1019. 20. K. 41.

### शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकाव्याख्या दृष्टान्तसिद्धाञ्जनम्—कल्लोलभट्टाचार्यकृतम्

Palm-leaf. 32 Foll. 17 × 1½ inches. 7 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

The folios are numbered 113 to 144.

This is a commentary on Sujanabhaṭṭa's S'abdaliṅgārthacandrikā mentioned in the last number. The commentator Kallolabhaṭṭācārya was the son of Kesaribhaṭṭācārya and grandson and pupil of Sujanabhaṭṭa the author of the text. The commentary is called Dṛṣṭāntasiddhāñjana. He quotes a good number of authors and works. He quotes a verse as to have been taken from a work called Naiṣadha written by one Srīharṣa, a pupil of Sujanabhaṭṭa. The verse quoted is not tracable in the well known Naiṣadhīyacarita of S'riharṣa. Therefore S'rīharṣa quoted by our author must be different from the well known author and most probably he must be the same as the author of the Amarakhaṇḍana (No.797). of this volume), who also quotes the same works and authors as quoted in this work.

Complete in three Kāṇḍas.

Beginning:

श्रीसर्वमङ्गलां देवीं श्रितपालनतत्पराम् ।
आश्रये वाक्सहायार्थमरुणां कुलदेवताम् ॥
समस्तविद्यासारज्ञं साधुपण्डितपूजितम् ।
संनम्रशिरसा वन्दे सुजनं मत्पितामहम् ॥
सर्वविद्यासु सारस्यं ज्ञात्वा तन्मुखपङ्कजात् ।
तदाज्ञाकज्जलेनाहं सम्यक्पश्यामि चन्द्रिकाम् ॥
करिष्ये शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकातत्त्वशोधनम् ।
दृष्टान्तसिद्धाञ्जनं सद्व्याख्यानं विशदार्थकम् ॥
येऽप्राचुर्यान्न विज्ञाताः शब्दार्थाः शतशस्त्विह ।
तेषामेव करिष्यामि शोधनं विदुषां मुदे ॥





पुराणादिकदृष्टान्तपूर्वकं रचयाम्यहम् ।
तथैव तत्कवेर्ग्रन्थे ग्रन्थनाद्विदूषां पतेः ॥

अथ भगवान् श्रीमत्सुजनभट्टकविः मङ्गलादीनि मङ्गलमध्यानि मङ्गलान्तानि शास्त्राणि प्रथन्ते इति शासनानुसारादिष्टदेवतानमस्काररूपमङ्गलमादौ निबध्नाति—देदीप्यमानाविति । देव्याः महाशक्तेः पार्वत्याः रञ्जितौ प्रकाशितौ सरस्वत्यादिषु नद्यादिकमालोचनीयम् ।

End:

तदुक्तं तीर्थयात्रायाम्—वराहं नाम तीर्थं तु निर्मितं विश्वकर्मणा । इति । वृक्षे दैत्ये तत्सामान्ये तुम्बीभेदे कम्बूक्ष्यामित्यर्थः । कम्बूक्ष्यां तु गवाक्षा च गागवागा च कथ्यते । इति पर्यायार्णवे । श्रीमातृलिङ्गादिवैचित्र्येण चमत्कारकारिणीति यावत् ।

Colophon:

इति श्रीमच्छरदिन्दुसुन्दरेन्दुशेखरारविन्दासनमुकुन्दपुरंदरादिबृन्दारकबृन्दवन्दितचरणारविन्दामन्दस्यन्दमानमरन्दबिन्दुसंदोहपरिपूर्णहृदयारविन्देन सकलविद्यानिदानजगदेकपण्डितश्रीमत्सुजनभट्टाचार्यपौत्रेण विद्वत्कल्लोलभट्टाचार्येण विरचितायां शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकाव्याख्यायां दृष्टान्तसिद्धाञ्जनाख्यायां तृतीयः काण्डः समाप्तः ।

### 1020. 54. A. 38.

### शब्दलिङ्गार्थचन्द्रिकाव्याख्या दृष्टान्तसिद्धाञ्जनम्—कल्लोलभट्टाचार्यकृतम्

Paper. 78 Foll. 8¼ × 6½ inches. 15 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

This is a transcript made from the palm-leaf MS. mentioned in the last number.

Complete in three Kāṇḍas.

### 1021. 30. L. 43.

### शब्दशब्दार्थमञ्जूषा—हंवीरमिश्रकृता

Palm-leaf. 29 Foll. 15 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

This is a lexicon in three chapters written by Haṁvīramis'ra. The colophons describe the author as a Vīras'aiva and do not say anything more about the author. As the work has been mentioned in the Amarakhaṇḍana of Srīharṣa and the Dṛṣṭāntasiddhāñjanavyākhyā S'arat of Cakorabhaṭṭa it should be a recent work. The work deals with the names of Devas, Manuṣyas and Tiryagjantus in three chapters respectively. A copy of the work is also available in the Madras Govt. Oriental MSS. Library and has been described in D. No. of the Vol. III of the Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS. of that Library.

Complete in three chapters.

Begininng:

यन्मायामहिमाभासादिदं जगदाभात्यलम् ।
तमादिपुरुषं वन्दे सर्वातीतं मनोहरम् ॥
अधुना देवमानुष्यतिर्यक्छब्दार्थजृम्भिताम् ।
रम्यापवरकप्राप्तत्रितयातिमनोहराम् ॥
नानार्थसविकारार्थपर्यायपदभासुराम् ।
शब्दशब्दार्थमञ्जूषामपूर्वां रचयाम्यहम् ॥
अनन्तशब्दजलधिप्रवीणकविसंततेः ।

विना हंवीरमिश्रोक्तिप्लवं किं तारकं भवेत् ॥
तस्मादनन्तशब्दाब्धिविचित्रार्थपदाण्डजान् ।
प्रतिभाजालभेदेन गृह्णामीहातिलीलया ॥
प्रथमं पुरुषाज्जाता ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
यक्षरक्षोविभेदेन देवा द्वेधा बभूवतुः (?) ॥
तत्र यक्षा बहुविधा विद्याधरमुखा यथा ।
विद्याधरो यक्ष इति प्रथमं द्विविधास्ततः ॥
सिद्धः साध्यः किंनरश्च गन्धर्वो गुह्यकस्तथा ।
अप्सराः पन्नगाद्याश्च बहुभेदा इतीरिताः ॥
तत्र विद्याधरो नाम प्रधानपुरुषः स्मृतः ।
तत्प्रधाना बृन्ददेवा आदित्यप्रमुखा यथा ॥

End :

पारावते परिक्षीणे माणिक्याधारकेऽपि च ।
अनन्तत्वात्पदार्थानां पर्यायाणामसंख्यया ॥
उक्ता एवालमित्यूह्याः शाम्यते शब्दवारिधौ ।

Colophon :

इति श्रीमदनेकाखण्डजगदण्डमण्डलपीलुहृदयप्रदेशविशेषाशेषमहिममहानुभावविलासमानप्रभावविकासकैलासविलासपरशिवसकलयोगिशरण्यचरणकमलसंस्मरणमात्रसंजातजगदेकनिरङ्कुशनिःसहायसमस्तविद्याविलासनित्यसमानसभासमानकविहंवीरमिश्रविरचितायां शब्दशब्दार्थमञ्जूषायां तिर्यग्जन्तुविचारो नाम सर्वं तृतीयापवरकः समाप्तः ।

**1022.** 30. K. 22.

## शब्दशब्दार्थमञ्जूषाव्याख्या ढौका—मुरारिमिश्रकृता

Palm-leaf. 46 Foll. 13¾ × 1⅛ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Good writing.

This is a commentary on the S'abdas'abdārthamañjūṣā of Haṁvīramis'ra described in last number. The author Murārimis'ra, was the pupil of Maṇimis'ra. The commentary is called Ḍhaukā. The author mentions many authors and works on lexicography and the following few may be mentioned among them : Cakorabhaṭṭa, Phālākṣa, Gaḍibhaṭṭa, Pulakākṣabhaṭṭa, Mahendra, Bādarāyaṇi, Haradatta, Gobhila, Govardhana. Āgamālaya, Ratnakos'a, S'abdaratna, Paryāyapadavāridhi, S'abdacintāmaṇi, Nānārthacintāmaṇi, Dhvanimañjarī and Paryāyacintāmaṇi.

Complete in three chapters.

Beginning :

भजे भगवतीभावभावुकाम्लानभावकम् ।
शृङ्गारपीठकं मौनि दक्षिणामूर्तिमुल्वणम् ॥
अचिन्त्यविभवानन्दकल्लोलायत्तविभ्रमम् ।
मद्गुरुं मणिमिश्राख्यं प्रणमामि जगद्गुरुम् ॥
यः समस्तकलाराशिमन्थनामृतविभ्रमः ।
मुरारिमिश्रनामायं कविराड्य लीलया ॥
शब्दशब्दार्थमञ्जूषां बन्धितार्थगलन्तिकाम् ।
ढौकाभिधानव्याख्यानाद्विशदार्थां करोति ह ॥

अथ कविरादौ मङ्गलमावहरति—यदिति । यस्य जगदीश्वरस्य मायामहिमाभासात् अविद्याप्रज्ञाविशेषप्रतिभानादिदं परिदृश्यमानं जगदलमाभाति । एवं च यदनुग्रहाद्यदिदं विभातीति निगर्भितार्थः । अत एव सर्वातीतं व्यापकं मनोहरमादिपुरुषं वन्द इति योजना । प्रस्तुतं नटयति-अधुनेति । निबन्धस्यायं चिकीर्षितार्थमञ्जूषापवरकत्रयेण तत्तदर्थादिपरिपूरितत्रैलोक्यव्यवहारानुगुणरीतिव्यवहार इति स्वशक्तिं प्रकटयति-अनन्त इति ।





End :

विद ज्ञाने । बुद्धियोगात् । जितमिन्द्रियं यस्य । जयतीति । रम्यं भा कान्तिः । हरतीति । वायोरभिमुखत्वात् । केन दल्यत इति दल विशरणे । सर्पति प्रसर्पतीति । विषस्य धरः । व्यालति व्याप्नोतीति । कुण्डलवच्छेत इति । फणसाहित्यात् । दर्वी मृतिं करोतीति । दर्वी पात्रान्तरे वित्ते मृतौ मत्स्यान्तरेऽपि च इति शाश्वतः । जिह्मं कुटिलं गच्छतीति, वक्रतया वा । पन्ने रात्रौ गच्छतीति । महानसे मणिखले रात्रौ पन्न इतीष्यते इति विश्वमेदिनी । बिले शेत इति । अनन्तत्वान्निगदति । अनुक्तत्वादिति । उपरमत इति ।

Colophon :

इति श्रीमज्जगदीश्वरमहाप्रभावसंभावितसमस्तविद्याविनोदप्रवीणप्रणताशेषविरुद्धकविप्रचारसर्वतन्त्रनिःसहायसाहितीविहारमुरारिमिश्रविरचितायां शब्दशब्दार्थमञ्जूषाप्रकाशिकायां ढौकाख्यायां सर्वं तृतीयापवरकनिरूपणम् ॥

The scribe adds :

अक्षयनामसंवत्सर आषाढ ब. ३. गु जक्कोले तिरुवरङ्ग्यगारिकुमारुडु बुच्चिरामुडुराजु श्रीकोटगिरिवेंकय्यगारिकि शब्दशब्दार्थमञ्जूषाव्याख्यानं व्रासेनु ।

The former owner of the MS. : Vāvilola Veṅkaṭes'varas'āstri.

**1023.** 30. L. 43.

## शब्दशब्दार्थमञ्जूषाव्याख्या ढौका—मुरारिमिश्रकृता

Palm-leaf. Foll. 15 × 1¼ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Slightly injured. Good writing.

Complete in three chapters.

**1024.** 19. E. 4.

## सरस्वतीविलासः—सरिद्वल्लभमिश्रकृतः

Palm-leaf. 6 Foll. 17 × 1½ inches. 6 lines in a page. Telugu script. Old. Injured. Clear writing.

The last leaf is broken.

This is a lexicon called Sarasvatīvilāsa written by Saridvallabhamis'ra. It gives different alternative forms of some selected words. Its scope is directed not only in giving two alternative forms, but also in giving three or four forms of certain words. The work is divided into three chapters *namely* Antādikathana, Dīrghādikathana and Galitāgalitādikathana. In a stanza found at the end of the work the author describes himself as a descendant of S'aṁkaramis'ra's family.

A MS. in good condition has been described under No. 1776 of the Des. Cat. of Sanskrit MSS. in the Government Oriental MSS. Library, Madras, Vol. III.

Complete in three Chapters.

Beginning :

नत्वा लोकेशानं मत्वा महतां मतं सबहुमानम् ।
धृत्वा हृदि गौरीशं हृत्वा वरशब्दजालमधुनेशम् ॥
शर्वेशमानसोल्लासमसर्वजितमानसम् ।
सरस्वतीविलासं सत्कुर्वे सारसमानसम् ॥
केचिद्भेदनिबन्धान् केचित्केचिद्वदन्ति निर्लज्जाः ।
अन्तादिभिरयमुच्चैरेकानेकार्थशब्दयोस्तुल्यम् ॥
अन्तादिरग्यमाद्यं दीर्घादिविचित्रितं तु परमुच्चैः ।
तदनन्तरमतिरम्यं गलितागलितादिकथनान्तम् ॥
अध्यायत्रयसंमिश्रस्त्वेवं पूज्यस्त्वयं तनुः ।
तनुरेव कलानाथः पूज्यते विबुधोत्तमैः ॥

विरिञ्चिर्विरिञ्चो मरीचिर्मरीचो
बलारिर्बलारो बिडौजो बिडौजाः ।
अगस्तिस्त्वगस्त्यः सृगाली सृगालः
स्वयंभुः स्वयंभूर्जलौको जलौकाः ॥
नगरी नगरं रचना रचनं
जतुका जतुकं युगली युगलम् ।
नलिनी नलिनं खुरली खुरलं
शललो शललं कलशी कलशम् ॥

Colophon of the 1st adhyāya:

इति श्रीमदनवद्यविद्याहृद्याद्भुतचर्यवर्यधुर्येण सकलकलाकलापकलितकलाधरकुलाचार्येण सरिद्वल्लभमिश्रेण विरचिते सकलमनोविलासके सरस्वतीविलासे अन्तादिकथनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

Colophon of the 2nd adhyāya:

इति श्रीमदनवद्य + दीर्घादिकथनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ।

End:

पट्टणं पत्तनं चैव पाट्टणं पात्तनं तथा ।
विदूरजं विदुरजं वैदूर्यं च विडूरजम् ॥
इत्थं शंकरमिश्रविश्रुतलसद्वंशार्यवारां (निधौ
श्रीसोदर्यवरेण्यचन्द्रसदृशः) सोऽयं सरिद्वल्लभः ।
चक्रे शक्रगुरूरुशब्दरचनाचक्रक्रमानुक्रमाद्
व्याकर्णाखिलसारभारभरितं ग्रन्थं बुधानां मुदे ॥

Colophon:

इति श्रीमदनवद्यविद्याहृद्याद्भुतचर्यवर्यधुर्येण सकल-(कलाकलापकलितकलाधरकुलाचार्येण) सरिद्वल्लभमिश्रेण विरचिते सकलमनोविलासके सरस्वतीविलासे गलितागलितादिकथनं नाम तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ।

The scribe adds:

भाद्रपदबहुलद्वितीयाबुधवारम् ।

**1025.** 19. I. 37.

## हारावलिः—पुरुषोत्तमदेवकृता

Palm-leaf. *22* Foll. 12½ × ¾ inches. 5 lines in a page. Grantha script. New. Slightly injured. Clear writing.

This is a lexical work in 270 verses dealing with synonymous and homonymous words by Puruṣottamadeva. The work contains 2 parts. The first part deals with synonymous words and the second homonymous words. The king Dhṛtisiṁha is mentioned as the patron of the author. It is said that one Janamejaya was his assistant in writing the work. It is also mentioned that the author consulted Utpalinī, Sabdārṇava, Saṁsārāvarta written by Vyāḍi, Vācaspati and Vikramāditya. The work is said to have been composed in 12 years. The author may fixed in the end of the 12th century A.D. The work has been printed in Benares and Bombay.

Complete.

Beginning:

भुजगपतिविमुक्तस्वच्छनिर्मोकवल्ली-
विलसितमनुकुर्वन्यस्य गङ्गाप्रवाहः ।
शिरसि सरसभास्वन्मालतीदामलक्ष्मीं
घटयति हिमगौरः सोऽस्तु वः साध्यसिद्ध्यै ॥
कल्पावसानसमये स्थितये कवीनां
देहान्तरं किमपि या सृजति प्रसन्ना ।
यस्याः प्रसादपरमाणुरपि प्रतिष्ठा-
मभ्येति कामपि नमामि सरस्वतीं ताम् ॥
निर्मत्सराः सुकृतिनः खलु ये विविच्य
कर्णे गुणस्य कणमप्यवतंसयन्ति ।





येषां मनो न रमते परदोषवादे
ते केचिदेव विरला भुवि संचरन्ति ॥
मुक्तामयातिमधुरा मसृणावदात-
च्छायाधिरागतरलामलसद्गुणश्रीः ।
साध्वी सतां भजतु कण्ठमसौ प्रियेव
हारावली विरचिता पुरुषोत्तमेन ॥
किं नैव सन्ति सुधियामभिधानकोशाः
किंतु प्रसिद्धविषयव्यवहारभाजः ।
गोष्ठीषु वादपरमोहफलासु केषां
हारावली न विदधाति विदग्धमानम् ॥
एकं तमेव गणयन्ति परं विदग्धा
वाचां विदग्धिमनि मज्जति यस्य लोकः ।
गोष्ठीषु वः परमशाब्दिकदुर्गमासु
दुर्बोधशब्दगतसंशयमुच्छिनत्ति ॥
आद्याधशब्दतः श्लोकैर्धैरातलिमात्ततः ।
शब्दाः पादैर्विबोद्धव्याः प्रागनेकार्थतस्ततः ॥
विषमनयनशंकू चन्द्रमौलिर्भगाली
वृषभगतिगणेशौ रेरिहाणो वृषाङ्कः ।
त्रिपुरदहनशूलिस्थाणुखट्वाङ्गिहिण्डि-
प्रियतमशितिकण्ठा भर्गकल्माषकण्ठौ ॥
शतधामा चतुष्पाणिर्वृष्णिगर्भो गदाग्रजः ।
गदी कौस्तुभवक्षाश्च पाञ्चजन्यधरोऽच्युतः ॥

End:

निम्नेऽपि हिङ्गुनिर्यासो मेलानन्दोऽपि वार्दलम् ।
लेखियां कर्णिकापि स्यात्कठिन्यामपि वर्णिका ॥
पटलेऽपि कासमर्दो दिष्टं दैवेऽपि कीर्तितम् ।
दाडिमेऽपि च हिण्डीरं वंशो वेणौ कुलेऽपि च ॥
काव्यादीनामनन्तत्वाच्छब्दादीनां विशेषतः ।
क कदा केन किं दृष्टमिति को वेदितुं क्षमः ॥
अतः शब्दः क दृष्टोऽयमर्थतश्चापि कीदृशः ।
इति काव्यमलीकं स्यान्मात्सर्यमलिनात्मनाम् ॥
शब्दार्णव उत्पलिती संसरावर्त इत्यपि ।
कोशा वाचस्पतिव्याडिविक्रमादित्यनिर्मिताः ॥
आदाय सारमेतेषामन्येषां च विशेषतः ।
हारावली निर्मितेऽयं मया द्वादशवत्सरैः ॥
उपास्य सर्वज्ञमनन्तमीशं
भूत्वातिथिः श्रीधृतिसिंहवाचाम्
हारावली द्वादशमासमानै-
र्विनिर्मितेयं पुरुषोत्तमेन ।
नानाकाव्यपुराणनाटककथाकोशेतिहासस्मृति-
ज्योतिःशास्त्रगजाश्वमानवभिषक्कोशान्प्रयत्नादियम् ।
दृष्ट्वान्यानि च शाब्दिकैः सह कृता हारावली यत्नतः
कर्तव्योऽत्र न संशय सुमनसः शब्दार्थलिङ्गेष्वपि ॥
सुधिया जनमेजयेन यत्ना-
द्धृतिसिंहेन समं निरूपितेयम् ।
विदितो बहुदृश्वभिः कवीन्द्रै-
र्भुवि कोशानुमतः श्रमो मदीयः ॥
हित्वा महाशाब्दिकताभिमानं
मात्सर्यमन्यत्र मुहुर्निधाय ।
हारावलीं यः प्रकरोति कण्ठे
विदग्धगोष्ठीषु परं स भाति ॥

Colophon:

इति श्रीशाब्दिकमहामहोपाध्यायपुरुषोत्तमदेवप्रणीता हारावली पर्यवसिता ॥

**1026.** 8. I. 25.

## हारावलिः—पुरुषोत्तमदेवकृता

Paper. 16 Foll. 8¼ × 6¼ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

Incomplete.

# 4. SUPPLEMENT

**1027.** 34. K. 23.

**महाभाष्यव्याख्या प्रदीपः—कैयटकृतः**

Palm-leaf. 21 Foll. 15 × $1\frac{1}{8}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Very much injured. Good writing.

Same work as that described under No. 69 of this volume.

Contains a fragment of the first adhyāya; the leaves are in disorder.

**1028.** 23. K. 8.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या प्रौढमनोरमा—**
**भट्टोजिदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 79 Foll. $15\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides of the MS.

Same work as that described under No. 243 of this volume.

Contains fragments of the Taddhita and Tiṅanta portions.

**1029.** 23. K. 8.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—**
**ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 43 Foll. $15\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides of the MS.

Same work as that described under No. 282 of this volume.

Contains fragments of the Taddhita and Tiṅanta portions.

**1030.** 34. J. 21.

**सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या तत्त्वबोधिनी—**
**ज्ञानेन्द्रसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 12 Foll. $11\frac{3}{4}$ × $1\frac{1}{4}$ inches. 11 lines in a page. Grantha script. Old. Slightly injured. Good writing.

Contains a small portion of the Uttarārdha.

**1031.** 23. K. 8.

**तर्कचन्द्रिका—(मौनि) श्रीकृष्णभट्टकृता**

Palm-leaf. 72 Foll. $15\frac{1}{2}$ × $1\frac{1}{2}$ inches. 7 lines in a page. Grantha script. Old. Good. Good writing.

Wooden boards are added to both sides of the MS.

Same work as that described under No. 457 of this volume.

Incomplete.





**1032.** 19. N. 18.

**परिभाषेन्दुशेखरव्याख्या चित्प्रभा—**
**ब्रह्मानन्दसरस्वतीकृता**

Palm-leaf. 37 Foll. 16 × $1\frac{1}{2}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

Same work as that described under No. 518 of this volume.

Begins in the 9th Paribhāṣā and breaks off in the 26th Paribhāṣā.

**1033.** 34. K. 23.

**पाणिनीयवादनक्षत्रमाला—अप्पयदीक्षितकृता**

Palm-leaf. 65 Foll. 15 × $1\frac{3}{8}$ inches. 8 lines in a page. Grantha script. Old. Very much injured. Good writing.

Same work as that described under No. 525 of this volume.

Contains a fragment; the leaves are in disorder.

**1034.** 34. K. 27.

**व्याकरणक्रोडपत्रम्**

Palm-leaf. 8 Foll. 14 × $1\frac{1}{2}$ inches. 9 lines in a page. Grantha script. Old. Injured. Good writing.

A discussion on the Sūtra आर्धधातुकस्येड् वलादेः (7-2-35.)

Incomplete.

**1035** 38. G. 15.

**स्फोटसिद्धिः—मण्डनमिश्रकृता परमेश्वरकृत-**
**व्याख्यासहिता**

Paper. 370 Foll. $8\frac{1}{4}$ × $6\frac{1}{2}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Good writing.

The Sphoṭasiddhi of Maṇḍanamis'ra is a well known treatise in verse and prose defending the Doctrine of Sphoṭa of Vaiyākaraṇas which was unfavourably criticized by Kumārilabhaṭṭa in his Mīmāṁsās'lokavārtika. The object of the author in writing the work is to prove that the Doctrine of Sphoṭa should be accepted by the philosophers of Mīmāṁsā school as it is imperative to maintain the verbal authority or S'abdaprāmāṇya. The author of the work is identical with those of the Brahmasiddhi, Vidhiviveka, Bhāvanāviveka, and Vibhramaviveka. Maṇḍanamis'ra is believed to have lived in the beginning of the 8th century A.D. *Vide* for a critical study on Maṇḍanamis'ra, the introduction to the Brahmasiddhi edited by late MM. S. Kuppuswami Sāstri and published in the Madras Govt. Oriental MSS. Series No. 4, 1937.

Parames'vara's Commentary on the Sphoṭasiddhi mentioned above is called Gopālikā after the name of the Goddess worshipped at Vedāraṇya in Kunnaṁkulam Taluk in Cochin State. The Commentator Parames'vara is said to have hailed from the family of Payyur Bhaṭṭatiris in which family the works of Maṇḍanamis'ra have been preserved, well expounded and firmly established. The author is said to have been the son of Ṛṣi and the Commentator on the Tattvabindu of Vācaspatimis'ra, the Nītitattvāvirbhāva of Cidānanda and the Vibhramaviveka of

Maṇḍanamiśra. He was a disciple of Bhavadāsa his paternal uncle. He has been fixed towards the beginning of the 15th century A.D. For further particulars about the commentator and his family attention may be drawn to the pages 87 to 92 of the Introduction to the Tattvabindu with commentary edited by Mr. V. A. Ramaswami Sastri in the Annamalai University Series No. 3, 1936 and the Introduction to the Meghasandeśa of Kālidāsa with the commentary Sumanoramaṇī, published by the University MSS. Library, Trivandrum, 1946. *Vide* also Dr. C. Kunhan Rāja's note on Pūrṇasarasvatī published on pages 142 to 148 of the Poona Orientalist Vol. IX. Nos. 3-4; 1944, and his note on the Sumanoramaṇī published on pages 5 to 7 of the Adyar Library Bulletin, Vol. IX. part I; 1945.

Complete.

Beginning:

अभिवन्द्य महादेवं महादेवीं गणेश्वरम् ।
कृतिर्मण्डनमिश्राणां स्फोटसिद्धिर्विविच्यते ॥

प्रकरणमारभमाणोऽविघ्नपरिसमाप्त्यादिसिद्धये गुणसंकीर्तनलक्षणया स्तुत्या कायवाङ्मनःप्रह्वतालक्षणया प्रणत्या च विशिष्टदेवतां पूजयति—

योगदान्तैकदृश्यात्मा यो गदान्तकरो नृणाम् ।
तत्त्वावस्थाणवे तस्मै तत्त्वावस्थाणवे नमः ॥

इति । तस्मै स्थाणवे नमः । कस्मै ? योगदान्तैकदृश्यात्मा यो भवति । योगात् दान्त उपरत एको दृश्यस्यात्मा यः सः । योगः संयोगः परामर्शः । एकः केवलः । दृशिःद्रष्टा पुरुषः । दृशिस्वरूपस्य पुरुषस्य कर्मविषयतामापन्नं दृश्यं, तस्यात्मा स्वरूपम् । तदेवं दृश्यात्मन ईश्वरसंयोगादुपरतत्वं वदता संसारदुःखहेतुराहित्यं दर्शितम् ।

End:

नन्वेवं स्फोटसिद्धिः पूर्वाचार्यैः कृतैव । सैव च त्वयापि कृता । किमनया प्रयोजनम् ? अत आह—

सान्द्राविद्यातिमिरपटलच्छादितान्तर्दृशो ये
दृष्टिं मन्दा वरमुनिमते कुर्वते सावमानम् ।
तेभ्योऽविद्यातिमिरपटलोल्लेखिनी संहितेयं
स्पष्टन्यायैर्घटितसुमतिर्दर्शिता स्फोटसिद्धिः ॥

सान्द्राया घनाया अविद्याया विद्याप्रागभावेन विपर्ययज्ञानेन . . . . . . स्पष्टन्यायैरित्यादिना । पूर्वार्धेन तत्रत्यः पूर्वार्धो विवृत इति प्रतिज्ञातं सर्वमविकलमेव प्रतिष्ठितम् ।

Colophon:

इति स्फोटसिद्धिव्याख्यायां गोपालिकाख्यायां सप्तत्रिंशः श्लोकः समाप्तः ।

तत्त्वबिन्दोः कृता येन व्याख्या तत्त्वविभावना ।
तेनेयं रचिता व्याख्या नाम्ना गोपालिका स्मृता ॥
शब्दानां पालकं ह्येतदस्या मूलं निबन्धनम् ।
एषा व्याख्येयशब्दानामुपादानाच्च पालिका ॥
नन्दगोपसुता देवी वेदारण्यनिवासिनी ।
मात्रा गोपालिका नाम्ना सेवितास्मदपेक्षया ॥
तत्प्रसादादियं व्याख्या मया विरचिता किल ।
इति गोपालिकासंज्ञामस्या व्याचक्षते बुधाः ॥
मण्डनाचार्यकृतयो येऽवतिष्ठन्त कृत्स्नशः ।
तद्वंश्येन मयाप्येषा रचिताराध्य देवताम् ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशानरूपिणीं विश्वमातरम् ।
ऋषिं पितरमानम्य भवदासमनन्तरम् ॥
गुरूनन्यांश्च रचिता व्याख्येयं क्षम्यतां बुधैः ।





यन्न्यूनमतिरिक्तं च दुरुक्तं चेह किंचन ॥
परमेश्वर एवास्याः कर्ता साक्षान्निरञ्जनः ।
नायं जनस्तु तन्नामा साञ्जनो मन्दचेतनः ॥

यथोक्तं भट्टपादैः—

यदीयशक्त्यनाविष्टं जगत्स्पन्दितुमक्षमम् ।
युक्तिभिस्तमपह्नोतुं कः शक्तः परमेश्वरम् ॥

इति ॥

**1036.** C.5.1.1; S.S. 10.

## लिङ्गनिर्णयः

Paper. 15 Foll. $8\frac{1}{4} \times 6\frac{1}{4}$ inches. 14 lines in a page. Devanāgarī script. New. Good. Illegible writing.

This is a transcript made from the MS. described under No. 412 of this Volume.

The author's name is not known.

Complete.

**1037.** 26. G. 3.

## नानार्थनिघण्टुसंग्रहः

Palm-leaf. 9 Foll. $11\frac{1}{8} \times 1\frac{3}{4}$ inches. 11 lines in a page. Malayālam script. Old. Slightly injured. Good writing.

Wooden boards are added to both sides of the MS.

Similar to the work described under No. 821 of this volume.

Beginning:

विभुः सर्वगते पत्यौ चन्द्रे रविकुबेरयोः । या ।
अवदातः सितो गौरो विशदश्वेतपाण्डराः । या ।
छाया त्वनातपे कान्तौ प्रतिबिम्बार्कजाययोः । वि ।
गौरादित्ये बलीवर्दे ऋतुभेदर्षिभेदयोः ॥
स्त्री तु स्याद्दिशि भारत्यां भूमौ च सुरभावपि ॥

End:

हालः स्यात् सातवाहनः इत्यमरः ।
तत्तद्वेषो भूमिका स्यात् इति वै ।
उपनायकचरितवर्णनं पताका ।

उक्तं च—

दूरात्मबन्धि यद् वृत्तं प्रधानस्योपकारकम् ।
प्रासङ्गिकं च विद्वद्भिः सा पताकेति कथ्यते ॥
प्रधानभूतस्य रामस्य वृत्ते सु.

## APPENDIX I

## INDEX OF WORKS NOTICED



*Note* :—The Appendices I and II give the titles and names in the order of Sanskrit alphabet while the Appendix III gives them in the order of English alphabet.

# APPENDIX II

## INDEX OF AUTHORS

# APPENDIX III

## GENERAL INDEX

# ADDENDA AND CORREGENDA

| PAGE | COLUMN | LINE | |
|---|---|---|---|
| 6 | 1 | 6 | Add—" He was the paternal uncle of Vāsudevadikṣita, 18th century A.D. (Vide page 187, Vol. 33 of the Indian Antiquary.)" |
| 14 | 1 | 3 | Add—" It is understood that the author wrote a commentary on Bhaṭṭoji's Siddhāntakaumudī by the name Pūrṇimā. (Vide his Chandovicitivṛtti, page 256, Vol. I of the Des. Cat. of Sanskrit MSS. in the Adyar Library.)" |
| 107 | 2 | 2 from the bottom | Read व्याख्यायां. |
| 109 | 2 | 14 | Read Tarkadipikā. |
| 136 | 1 | 2 from the bottom | Read दीक्षित. |
| 164 | 2 | 4 from the bottom | Read नैव च नैव च. |
| 202 | 2 | 20 | Add नागेशकृता. |
| 219 | 1 | 17 | Read Vol. VI. |
| 258 | 2 | 24 | Read भाष्यम् . |
| 273 | 2 | 25 | Read No. 14. |
| 294 | 1 | 2 | Read षड्भाषा. |
| 314 | 1 | 2 from the bottom | Read पुरोहितकृता. |